הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · שערי תשובה

שערי תשובה על שולחן ערוך אורח חיים

רבי חיים מרדכי מרגליות

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תשובה על שולחן ערוך אורח חיים

רבי חיים מרדכי מרגליות

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תשובה-על-שולחן-ערוך-אורח-חיים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 11
סימן ב 14
סימן ג 14
סימן ד 16
סימן ה 19
סימן ו 19
סימן ז 23
סימן ח 24
סימן ט 29
סימן י 29
סימן יא 30
סימן יב 33
סימן יג 34
סימן יד 34
סימן טו 35
סימן טז 36
סימן יז 36
סימן יח 37
סימן כא 37
סימן כב 38
סימן כג 38
סימן כד 38
סימן כה 39
סימן כז 42
סימן כח 45
סימן ל 46
סימן לא 46
סימן לב 47
סימן לג 56
סימן לד 57
סימן לו 58
סימן לז 59
סימן לח 59
סימן לט 60
סימן מ 60
סימן מב 61
סימן מג 63
סימן מו 63
סימן מז 66
סימן מח 68
סימן מט 69
סימן נ 70
סימן נא 70
סימן נב 71
סימן נג 71
סימן נה 73
סימן נו 75
סימן נז 76
סימן נח 76
סימן נט 77
סימן ס 78
סימן סא 78
סימן סב 80
סימן סג 80
סימן סד 80
סימן סו 81
סימן סז 82
סימן סח 82
סימן סט 83
סימן ע 83
סימן עא 84
סימן עד 85

סימן עה 86
סימן עו 86
סימן פא 86
סימן פד 87
סימן פה 87
סימן פו 88
סימן פז 88
סימן פח 88
סימן פט 88
סימן צ 89
סימן צא 90
סימן צב 90
סימן צג 90
סימן צד 90
סימן צה 91
סימן צו 91
סימן צז 91
סימן צח 91
סימן צט 92
סימן ק 92
סימן קא 92
סימן קב 93
סימן קד 93
סימן קו 93
סימן קח 94
סימן קט 96
סימן קי 96
סימן קיא 96
סימן קיג 97
סימן קיד 97
סימן קטו 98
סימן קטז 98
סימן קיז 99
סימן קיח 99
סימן קיט 100
סימן קכא 101
סימן קכג 101
סימן קכד 101
סימן קכה 102
סימן קכו 103
סימן קכח 103
סימן קלא 105
סימן קלב 107
סימן קלד 108
סימן קלה 109
סימן קנ 109
סימן קנא 109
סימן קנב 110
סימן קנג 110
סימן קנד 111
סימן קנה 113
סימן קנו 114
סימן קנח 114
סימן קנט 115
סימן קס 115
סימן קסא 115
סימן קסה 116
סימן קסו 116
סימן קסז 116
סימן קסח 117
סימן קע 118
סימן קעא 119
סימן קעג 119
סימן קעד 119

סימן קעה 120
סימן קעז 121
סימן קעח 121
סימן קפ 121
סימן קפא 122
סימן קפב 122
סימן קפג 122
סימן קפד 122
סימן קפה 123
סימן קפו 123
סימן קפז 123
סימן קפח 123
סימן קפט 125
סימן קצ 125
סימן קצב 126
סימן קצג 126
סימן קצד 127
סימן קצה 127
סימן קצו 127
סימן קצז 128
סימן קצח 130
סימן קצט 130
סימן ר 130
סימן רא 131
סימן רב 131
סימן רג 134
סימן רד 134
סימן רה 136
סימן רו 137
סימן רז 139
סימן רח 140
סימן רט 142
סימן רי 142
סימן ריא 143
סימן ריב 143
סימן ריג 144
סימן רטו 144
סימן רטז 145
סימן ריז 146
סימן ריח 146
סימן ריט 146
סימן רכ 147
סימן רכג 147
סימן רכד 148
סימן רכה 149
סימן רכז 149
סימן רכט 150
סימן רלג 151
סימן רלה 151
סימן רלו 152
סימן רלט 152
סימן רמג 152
סימן רמד 152
סימן רמה 155
סימן רמו 156
סימן רמח 157
סימן רמט 157
סימן רנ 158
סימן רנא 158
סימן רנב 159
סימן רנג 159
סימן רנד 159
סימן רנה 160
סימן רס 160

סימן רסא 160
סימן רסב 161
סימן רסג 161
סימן רסה 163
סימן רסו 163
סימן רסז 163
סימן רסח 164
סימן רסט 165
סימן רע 165
סימן רעא 165
סימן רעב 166
סימן רעג 166
סימן רעד 167
סימן רעה 168
סימן רעט 168
סימן רפא 168
סימן רפה 169
סימן רפו 170
סימן רפז 171
סימן רפח 171
סימן רפט 172
סימן רצ 172
סימן רצא 173
סימן רצב 173
סימן רצג 174
סימן רצד 174
סימן רצה 174
סימן רצו 175
סימן רצז 176
סימן רצח 177
סימן רצט 177
סימן ש 177
סימן שא 178
סימן שב 179
סימן שה 179
סימן שו 180
סימן שז 180
סימן שח 182
סימן שיא 182
סימן שיג 183
סימן שיד 183
סימן שטו 183
סימן שטז 183
סימן שיז 184
סימן שיח 184
סימן שיט 185
סימן שכא 186
סימן שכב 186
סימן שכג 186
סימן שכה 187
סימן שכו 187
סימן שכח 187
סימן שכט 188
סימן של 188
סימן שלא 188
סימן שלד 189
סימן שלו 189
סימן שלח 190
סימן שלט 190
סימן שמ 191
סימן שמא 192
סימן שמג 192
סימן שמד 192
סימן שמה 192

סימן שנח 193
סימן שסב 193
סימן שסג 193
סימן שסד 195
סימן שסה 195
סימן שסו 196
סימן שע 197
סימן שעב 198
סימן שעח 198
סימן שפא 199
סימן שפב 199
סימן שפז 199
סימן שצא 199
סימן שצב 200
סימן שצג 200
סימן שצד 200
סימן שצה 201
סימן שצז 201
סימן שצח 201
סימן תה 202
סימן תח 202
סימן תטז 202
סימן תיז 202
סימן תכב 203
סימן תכג 203
סימן תכה 204
סימן תכו 204
סימן תכח 206
סימן תכט 206
סימן תל 206
סימן תלא 206
סימן תלב 207
סימן תלג 207
סימן תלד 207
סימן תלה 208
סימן תלז 208
סימן תמ 208
סימן תמא 210
סימן תמב 210
סימן תמג 212
סימן תמד 213
סימן תמה 214
סימן תמו 215
סימן תמז 215
סימן תמח 219
סימן תנ 232
סימן תנא 234
סימן תנג 238
סימן תנד 240
סימן תנה 241
סימן תנו 242
סימן תנז 242
סימן תנח 243
סימן תנט 243
סימן תס 244
סימן תסא 247
סימן תסב 250
סימן תסה 253
סימן תסו 254
סימן תסז 255
סימן תסח 261
סימן תסט 261
סימן תע 261
סימן תעא 262

סימן תעב 262
סימן תעג 263
סימן תעה 264
סימן תעו 264
סימן תעז 265
סימן תפא 265
סימן תפב 265
סימן תפה 268
סימן תפז 269
סימן תפח 269
סימן תפט 270
סימן תצ 272
סימן תצא 272
סימן תצב 273
סימן תצג 273
סימן תצד 274
סימן תצה 274
סימן תצו 274
סימן תצז 278
סימן תצח 278
סימן תק 279
סימן תקא 280
סימן תקג 280
סימן תקד 280
סימן תקה 280
סימן תקו 281
סימן תקז 281
סימן תקט 281
סימן תקיא 281
סימן תקיג 283
סימן תקיד 283
סימן תקטו 284
סימן תקיח 284
סימן תקכו 285
סימן תקכז 286
סימן תקכט 287
סימן תקלא 287
סימן תקלד 288
סימן תקלז 288
סימן תקלח 289
סימן תקלט 289
סימן תקמב 289
סימן תקמג 290
סימן תקמד 290
סימן תקמה 290
סימן תקמו 292
סימן תקמז 292
סימן תקמח 293
סימן תקמט 294
סימן תקנ 295
סימן תקנא 295
סימן תקנב 303
סימן תקנג 305
סימן תקנד 305
סימן תקנה 307
סימן תקנו 308
סימן תקנז 309
סימן תקנח 309
סימן תקנט 310
סימן תקס 312
סימן תקסא 313
סימן תקסב 313
סימן תקסו 314
סימן תקסז 315

סימן תקסח 315
סימן תקעא 317
סימן תקעב 317
סימן תקעג 317
סימן תקעד 317
סימן תקעה 318
סימן תקעו 319
סימן תקעט 319
סימן תקפ 319
סימן תקפא 320
סימן תקפב 324
סימן תקפג 326
סימן תקפד 326
סימן תקפה 328
סימן תקפו 330
סימן תקפח 330
סימן תקפט 330
סימן תקצ 331
סימן תקצא 331
סימן תקצב 332
סימן תקצו 332
סימן תקצז 333
סימן תקצח 333
סימן תקצט 333
סימן תר 334
סימן תרב 334
סימן תרג 334
סימן תרו 335
סימן תרז 335
סימן תריב 336
סימן תריד 337
סימן תריח 337
סימן תריט 337
סימן תרכ 338
סימן תרכא 338
סימן תרכב 339
סימן תרכג 339
סימן תרכה 339
סימן תרכו 340
סימן תרכט 341
סימן תרל 342
סימן תרלא 342
סימן תרלג 342
סימן תרלד 342
סימן תרלה 343
סימן תרלז 343
סימן תרלח 344
סימן תרלט 344
סימן תרמ 348
סימן תרמא 350
סימן תרמג 351
סימן תרמה 352
סימן תרמו 354
סימן תרמז 355
סימן תרמח 356
סימן תרמט 359
סימן תרנא 361
סימן תרנב 364
סימן תרנה 364
סימן תרנו 364
סימן תרנז 365
סימן תרנח 365
סימן תרנט 368
סימן תרס 368

סימן תרסא 369
סימן תרסג 369
סימן תרסד 369
סימן תרסה 370
סימן תרסז 370
סימן תרסח 370
סימן תרסט 371
סימן תרע 372
סימן תרעא 372
סימן תרעב 375
סימן תרעג 375
סימן תרעד 380
סימן תרעה 380
סימן תרעו 380
סימן תרעז 382
סימן תרעח 382
סימן תרעט 382
סימן תרפא 383
סימן תרפב 383
סימן תרפג 383
סימן תרפד 384
סימן תרפה 384
סימן תרפו 384
סימן תרפז 385
סימן תרפח 386
סימן תרפט 386
סימן תרצ 386
סימן תרצא 387
סימן תרצב 389
סימן תרצג 390
סימן תרצד 391
סימן תרצה 393
סימן תרצו 395
סימן תרצז 395

סימן א

א **כארי**. עיין באר היטב ועיין ט"ז שכתב שעיקר הגבורה הוא נגד היצר הרע ואמר כארי כו'. ויראה שהוא ע"ד שאמרו ביומא דף ס"ט נפק אתא כגוריא דנורא מבית קה"ק ולזה אמר שיתגבר כארי נגדו:

ב **השחר** עיין בה"ט ובברכי יוסף כ' דבזוהר שלפנינו ליתא. אך בזוהר כת"י דף י' איתא שכ' ועל דא אתחייב מיתה לשמים וכ' שצריך ליטול ידיו אע"פ שאינו רוצה לקום ואם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו נהגו קצת מבעלי נפש שהולכים פחות פחות מד"א ע"ש ולא נהירא לענ"ד ועדיף שילך במרוצה שלא להשהות ר"ר השורה על ידיו. ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ח' כ' שאין נזהרים מלילך ד"א בלי נט"י וי"ל שסמכו את עצמם על זה דהרשב"א ס"ל בברכות דכולא ביתא כד"א דמיא ע"ש ופשוט שאין לסמוך ע"ז כ"א בשעת הדחק ועיין בא"ר ס"ק ד' ועיין לקמן סימן ד' מ"ש בזה:

ג **שויתי** ה'. עבה"ט וראיתי בכתבי בד"ז הרב החסיד האלקי מוהר"ר זלמן לוקוואר ז"ל על מה שהיו רגילין לעשות מנורו' של קלף מציורים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה' כו' בן ד' אותיות ושאר שמות והמנורה כזה היתה נקראת בשם שויתי והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיח בטלה בתוך התפלה מאימת השם אשר לנגד עיניו וכתב ע"ז בשם דודו אא"ז הגאון בעל תבואות שור שאמר במליצתו הנחה אם לא שויתי ודוממתי ר"ל שיוכל לגדור שידום אף בלא השויתי והתרעם מאוד ע"ז לפי שעל הרוב אינם משמרים כראוי ותשתפכנה בראש כל חוצות וע"ד שאמרו בר"ה דף י"ח ע"ב שעל דבטלית אדכרתא מן שטרייא עשאוהו יו"ט ולכן גם בזה ראוי לאזור חיל לבטל המנהג והאריך בדברי נועם ונראה דבמנורות הגדולים המצויירים על קלף שקובעים בבה"כ לפני העמוד או שאר מקומות שקובעים אותה תחת טבלא של זכוכית לית לן בה ולא קפיד רק על אותן שמניחין בסדורים מטעמא דלעיל וגם שעל הרוב בא לידי מחיקת השם כאשר עינינו רואות שהם הולכים לאיבוד ולהמחק ובפרט שכותבין עליהם שמות אשר לא כדת והמזהיר והנזהר ישכילו כזוהר:

ד **המלעיגים** עי' בה"ט ומ"ש גם בהצנע לכת עי' בסוכה דמ"ט וביד אפרים מ"ש בזה אהי הגאון מו' אפרים זלמן נ"י:

ה **בזריזות**. ועי' ביד אפרים סי' ד' שתיבות בחמלה יהיה באתנחתא ע"ש:

ו **ולבסוף**. עיין בה"ט ועי' ביד אפרים מ"ש בזה בשם הת"ש ובספר שלמי צבור. ועי' בשב יעקב סי' א' שכ' דלענין קומה מחצות לילה יש לחשוב י"ב שעות מחצות היום שהוא בשעה שהחמה עומדת בראש כל אדם וי"ב שעות אח"כ דהיינו חצי מעל"ע הוא

זמן חצות לילה שאז מנשבת רוח צפונית (וזה גם כדעת שלמי ציבור) וכן יש לחשוב מה שנזהרים על שעת התקופה ובעל נפש יוכל להחמיר על עצמו להקפיד אף על השעות מתחלת היום או מתחלת הלילה ממש אבל לענין זמן ק"ש ותפלה תלוי ביום ובלילה ממש ומי שרוצה להתפלל בשעות שמשתנות המשמורות כמ"ש הטור יחשב הלילה מתחל' צה"כ עד ע"ה לשלשה משמורות הן בקיץ והן בחורף ע"ש. ובאשל אברהם הביא קצת מזה ועיין בשו"ת דבר שמואל סימן רי"ג וסי' רכ"א. ועיין מ"ש ביד אפרים ר"ס נ"ח ובאבן השוהם סי' כ"ג כתב בני אדם שנדרו לקום בחצות לילה להתפלל ולבקש רחמים כוונתם על חצות לילה ע"פ הדין ויש לחשוב חצות אחר ששה שעות מתחלת כניסת הלילה הן בלילות ארוכות או קצרות וכבר נתבאר שאין כן דעת הש"י והש"צ וכן נראה עיקר וכתב בשבות יעקב ח"ג סי' מ"ד שאין לעשות תפלת חצות בפרהסיא רק בצנעה דכתיב הצנע לכת ולכן מה שקצת יחידי סגולה עושי' כן בבה"כ בעשרה יש בזה משום יוהרא אם אין כל הציבור עושים כן ע"ש. אך האידנא נהוג עלמא למעבד הכי ואין בזה משום יוהרא בכל ענין וכ"כ בברכי יוסף על דברי הש"י וז"ל באזנינו שמענו ועינינו ראוי בכמה עיירות פשט המנהג להיפך מ"ש. וכתב עוד שם חבורה חצות שקבוע להם חדר סמוך לבה"כ וראשי הקהלה רוצים שיאמרו בבה"כ כדי שיהיה ג"כ עשרה ראשונים כך ראוי לעשות אך אם יש מביניהם איזה בחורים שלפעמים מדברים שיחה בטלה ולא יעצרו עצמם מלשיח גם בבה"כ מוטב שיחזיקו בקביעותם בחדר וכתב באגרת הרמ"ז (הוא ר"ת הרב רבינו משה זכותא) שאין לעשות התיקון בתחלת הלילה אף בקיץ וגם לא בראש משמורה שניה אלא מחצות ואילך ויש להקדים השינה תחלת הלילה כדי שיוכל עכ"פ לקום חצי שעה קודם אור היום ובשעת הדחק אף שעלה ע"ה יש קצת מציאות לתיקון כו' ע"ש, ושם בסי' ט"ו כתב שבמקומות שמרבים בסליחות בער"ה ובעי"כ באשמורת וגם עושין נפילת אפים הנוהג לעשות תיקון חצות בכל השנה יש לו לעשות גם בער"ה ע"ש. עיין שם בסימן ט"ז מי שרגיל לומר תיקון חצות וקם באשמורת וכבר הצבור אומרים סליחות ואין פנאי לומר שניהם יאמר תיקון חצות כסדר האר"י ז"ל שהיא עיקר גדול יותר מהסליחות וכתב בברכי יוסף בשם מז"ה מהר"א אזולאי (הוא בעל חסד לאברהם) אחר שהשלים תיקון חצות יאמר אני מאמין באמונה שלימה בנחמת ציון אלקינו ברחמיו ינחמנו ויחדש עלינו מלכותו מהרה ע"ש:

ח **בכוונה**. עבה"ט ועיין בשבות יעקב ח"ב סימן מ"ד ובברכי יוסף כתב שראוי לקבוע עת ללמוד בספרי מוסר כי כל הגדול כו' וקבלתי כי תבלין היצה"ר הוא תוכחת מוסר ממאמרי חז"ל:

י **ושלמים**. עבה"ט הביא קושית המג"א דהא חטאת קודמת לעולה. ובספר דעת קדושים כ' לתרץ דחטאת מלבד הכפרה בדם איכא נמי אכילות בשר שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ואמרו חז"ל בזמן שבה"מ קיים מזבח מכפר עכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו ופרש"י שאוכלים על שלחנו עניים מהוגנים ואין היה"ר שאומר כחטאת עולה רק במקום זריקת הדם אבל לא במקום אכילת בשר ואין היה"ר עולה במקום כל הקרבן של החטאת מה שאין כן היה"ר של העולה שהוא כולה כליל הוא העולה במקום כל הקרבן היה"ר של עולה קודם ע"ש ועיין בשב יעקב סי' ב' מ"ש בזה:

יא **בציבור**. עבה"ט כ' בקונטרס טוב עין סי' יו"ד שמהרא"י ז"ל משמע שאין לאומרם אפי' ביחיד אך אפשר דהקפידה קודם התפלה אבל לאחר התפלה אם יקראם באמצע קביעות לימודו שפיר דמי ע"ש:

יג **נדבה**. עבה"ט וכתב בשב יעקב סי' ב' שהנוהגים לו' פרשיות של הקרבנות בכל יום יכול לומר גם פ' של חטאת ואשם אפילו ביום שאחר יוה"כ אבל היה"ר של חטאת לא יאמר כלל ושל אשם יאמר בכל השנה בדרך ספק אם נתחייבתי כו' ומ"מ ביום שאחר יה"כ לא יאמר כלל. ועיין בת"ש סי' ה' ס"ק ח' וט' מ"ש בענין זה ושם בבכ"ש דף ק"ח ודעתו שאם לבו נוקפו שמא עבר על חטא ונודע לו ושכח יאמר ג"כ אחר חטאת בדרך תנאי ושם מבואר כל פרטי דיני אמירת הקרבנות באורך. ובאמונת שמואל סי' נ"ג כתב הך קושיא שהקשה המ"א דאשם נזיר אינו בא אלא כשנטמא בשם חכם א' והוא ז"ל כתב ע"ז דלק"מ דלענין תפלה של יה"ר יכול לכוין לאשם נזיר כיון שע"י נדר זה באם יטמא יביא אשם מיקרי נידר ונידב. ובכנסת יחזקאל ס"ס כ"ג כתב לתרץ משום טמאי מתים ע"ש. ובמאיר נתיבים סי' א' כתב שהוא תמוה וגם מ"ש בא"ש צ"ע, ולענין הדין מסיק שיה"ר לא יאמר כלל אף בדרך תנאי ושל אשם יאמר דרך תנאי ע"ש וכבר כתבתי הכרעת הבכ"ש בזה וכן עיקר. ועיין תשובת יעב"ץ י"א סי' קס"ג. וכקונטרס טוב עין סי' י"ב וביד דוד בשבת (דף ע') וע' ביד אפרים מ"ש לפ' דברי הגאון מהר"י מפוזנא ז"ל שהביא המג"א שם:

יד **ושחט** אותו. עבה"ט וכתב הבית יעקב סי' ק"ח דמ"ש בב"י ובש"ע פסוק ושחט אותו כו' יאמר עם הקרבנות זה נמשך למ"ש לפני זה שלא יאמר פרשת הקרבנות אלא ביום ולא יאמר בסדר המעמדות קודם אור היום פרשיות הקרבנות אבל מכל מקום יאמר פסוק ושחט ששחיטה וזריקה כשירה בלילה ומכל מקום ביום שאומר פרשת הקרבנות אין לו לדלגו בשביל שאמר אותו קודם אור היום אבל אין הכוונה לאומרו בפ"ע בשביל זכירת עקידת יצחק כמו שנוהגין קצת לומר קודם איזהו שעיקר הזכירה הוא כשאומרו עם

הפרשה ע"ש, וצ"ע על דבריו דבאמת האי קרא דושחט לאו בענינא דפ' התמיד כתיבא ומ"ש שהשחיטה וזריקה כשירה בלילה במח"כ שגגה הוא וש"ס ערוך בזבחים בכמה דוכתי דפסול, וביומא פעם אחת עלה מאור הלבנה ודימו כו' והוציאוהו לבית השריפה, ומצאתי בשו"ת ח"צ שהשיג עליו בסי' כ"ז ע"ש:

סימן ב

ב **לחוץ**. עבה"ט וכתב בבכ"ש דף קי"ב ע"ג דאם לבש חלוקו מהופך אפי' אינו ת"ח יהפכנו עכ"פ לצורך תפלה ע"ש:

ג **ימין** תחלה. עבה"ט ובבכ"ש דף קי"א כתב ולענין נעילת מנעל אם הוא איטר רגל וכן איטר יד ינעול של ימין כל אדם תחלה וגם יקשרנו דהוא שמאל דידיה ואח"כ ינעול ויקשור בשמאל של כל אדם:

ו **בגילוי** הראש. עבה"ט וכתב בבכ"ש דף קי"ב על מה שאסור לילך ד"א בגילוי הראש לאו דוקא הליכה אלא אפי' בעמידה וישיבה צריך ליזהר. ומ"ש מג"א סי' רפ"ב ס"ק ח' מתוספתא דיומא י"ל שהיו מכסין בידיהם ועיין סי' צ"א. וגם מ"ש בבאר היטב בשם רש"ל דדוקא תחת אויר הרקיע אסור נתן מכשול למעיינים שהרש"ל כתב דיש אומרים כן ובמסקנתו לא סבירא ליה הכי ומ"מ לצורך שנראה מתוך מעשיו שעושה בכדי להקר וכדומה שרי ומכל מקום יש ליזהר שלא לילך ר"א ובמרחץ אפי' מדות חסידות אין בו כדמשמע ממסכת דרך ארץ ומ"מ ראיתי מדקדקים מכסים ראשם במטפחת וכן נהגתי מעודי ע"ש ובברכי יוסף הביאו וכתב כי הוא חומרא יתירה הרבה ע"ש:

סימן ג

א **בש"ע** ועכשיו לא נהגו. ע' במחזיק ברכה בשם ספר מצות שמורים שמזהיר לאמרו וכן מהר"מ פאפרש ז"ל כתב שהאר"י ז"ל חידש לאומרו גם עכשיו ובזה ינצל שלא יהרהר בד"ת בבה"כ ע"ש ואולי לא נאמרו הדברים אלא ליחידים אשר תורתם אומנתם ולא זולתם וכאשר כתב שם בשם ספר מקור חיים למהר"ח כהן ז"ל דמחזי כרמות רוחא ע"ש:

ב **לא** ידבר. עבה"ט ועיין ברמב"ם פ"ה מהלכות דעות איתא ולא ידבר כשהוא נפנה אפי' לצורך גדול ובמח"ב כ' שיצא לו מעובדא דרב ספרא דמייתי בברכות ובתמיד ע"ש ואפשר דהרמב"ם דוקא בשעה שהוא נפנה ממש קאמר דאפי' לצורך גדול אסור והרמ"א שכ' ולא ידבר שם דהיינו בבהכ"ס אפשר דבעת שאינו נפנה עדיין שרי לצורך:

ה **מחיצות**. עבה"ט ועיין במג"א שכתב בשם הב"י דבמחיצה לצד מערב סגי וכתב המג"א כיון דלהטיל מים שרי ולא קפדינן בפירוע שלפניו א"כ סגי במחיצה שלאחריו והבה"ט קיצר בזה ועיין באחרונים ובבכ"ש בברכות האריך בזה הרבה ושם מבואר הדין לענין בזה"ז ע"ש ועמ"ש בש"ע וכן אסור לישן בין מזרח למערב כתב המ"א בשם מהרמ"ע דהיינו ראשה למערב ומרגלותיו למזרח ולא ידעתי למה השמיטו בבה"ט. וראיתי מי שכ' להגיה במג"א ראשה למערב וטעמא קא טעים לפי שאמרו אדה"ר ראשו מא"י וגופו בבבל כו' ע"ש וצ"ע דרש"י בחגיגה דף י"ב כתב דאדה"ר היה ראשו למזרח וע' בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' מ"ו הביא בשם לקוטי הפרדס לרש"י דשם איתא ראשו למזרח ועיין בשו"ת שב יעקב סי' ג':

ח **פירועו**. עבה"ט ובכ"ש דף ק"י כתב שדעת האחרונים כל שאינו רואה פירועו אע"ג דרואה גופו ושומע עיטושו שרי כדמשמע בגמרא גבי שומרי טהרות דלא כלבוש דמשמע דמחלק בין שדה לעיר ע"ש:

ט **ימין**. עבה"ט ובבכ"ש דף ק"י חולק על המג"א בזה וכתב לחלק בין רגיל בכתיבת דבר קדושה ורגיל בהוראות או אינו ראוי רגיל בשתיהן והוא איטר שכותב בשמאל ושאר מעשיו בימין דעלמא יש לו לקנח בימין שלו שהוא שמאל דעלמא וכן אם אינו רגיל בכתיבת דברי קדושה ורגיל בטעמים אע"ג דמתרמי בשום זמן שכותב דברי קדושה אין סברא לחוש לזה והרי הוא ככל אדם ואם רגיל בכתיבת דברי קדושה ואינו רגיל בטעמים מקנח בשמאל שלו שהוא ימין כל אדם ולא יקנח בימין שלו שכותב בה ואם הוא איטר שכותב בימין ושאר מעשיו בשמאל אם הוא רגיל בכתיבה ולא בטעמים הוא מקנח בשמאל כל אדם ואם רגיל בטעמים ולא בכתיבה יקנח בימין דעלמא ואם רגיל בשתיהן או אינו רגיל הרי הוא ככל אדם ומקנח בשמאל של כל אדם זאת תורת העולה מדבריו ז"ל. ועיין במחזיק ברכה בשם מור וקציעה שאשה ג"כ לא תקנח בימין והוא כתב ע"ז שאין להחמיר עליה כו' ע"ש. ועיין ביד אפרים מ"ש בפירוש דברי הט"ז מ"ש אלא שהב"י בסי' מ"ג כ' שאסור לקנח בימין ע"ש שהוא נכון והבאים אחריו נדחקו בפי' דבריו ז"ל:

י **כשפים**. עבה"ט ובברכי יוסף האריך והביא דברי הא"ז וא"ר סי' שי"ב והבכ"ש דף קי"א והעלה דבחול אף באוגני כלים אין לקנח משום כשפים ע"ש:

טז **בל** תשקצו. עבה"ט ועיין בתבואות שור ביורה דעה סי' י"ג ס"ק י"ב שנסתפק דהא דמשהה נקביו שעובר על בל תשקצו אם הוא מדאורייתא או מדרבנן. ושם כתב בהך דיבמות דאמר חמשה אמוראי אעקר מפרקא דר"ה ע"ש ועיין מ"ש בשו"ת בית אפרים

חלק אה"ע סי' ב' מ"ש בזה ועיין לקמן סי' צ"ב. וכתב בספר ערך לחם למהריק"ש דמשהה מלהפיח אינו עובר בבל תשקצו עיין סי' ק"ג עכ"ל ועיין במג"א סוף ס"ק ד':

סימן ד

א **נט"י.** עבה"ט במחזיק ברכה בשם אור צדיקים למהר"מ פאפרש שכתב בשם מהר"מ ניגרין שאין רוח רעה סרה מהידים שחרית עד אחר הניגוב ולפ"ז לא יברך עד שינגב דלא כמ"ש בשם סדה"י הכנה"ג (הביאו המג"א כמ"ש הבה"ט) . וגם ינגב הידים תחלה ואח"כ ירחץ הפנים ולפי מ"ש בזוהר דרוחא חדא איכא בבהכ"ס כו'. אם ניגב ידיו ולא רחץ פניו והלך לבהכ"ס ורחץ ידיו צריך שיגנבם ואח"כ ירחץ הפנים ע"ש. ומנהגינו לרחוץ הפנים בלא ניגוב ידים ומי שרוצה להחמיר בזה מכל מקום יכול לילך ליקח מטפחת לנגב ידיו אף שהוא רחוק ממנו יותר מד"א דלעינין זה אין להחמיר כ"כ וכמ"ש בסי' א' ע"ש:

ב **צרכיו** עבה"ט ובברכי יוסף סי' ו' כתב דאם לא עשה צרכיו בבוקר לא יברך אשר יצר ואם עשה צרכיו ועבר זמן מה שלא בירך שוב לא יברך ע"ש ועיין לקמן סי' ו' בזה:

ג **לקמן** עבה"ט וע' ביד אפרים שנראה שהבה"ט הגיה בדברי המג"א שס"ק ג' וס"ק ד' שבמג"א הם ס"ק אחד ויפה כוון ודלא כיש מגיהין בענין אחר ע"ש וכתב בשלמי ציבור מים שבחביות שהוציאו בהם שכר או מי וורדים הנגרים דרך הסימפון מן הדוד ובמים שבחביות בתוכה מצנים את הסמפון (והוא כמו במדינתינו במלאכת היין שרף) לפמ"ש הרמ"א דאף בשחרית לא יברך על מים שנשתנו מראיהן או נעשה בהם מלאכה ומים אלו נעשה בהם מלאכה כמבואר בסימן ק"ס לכן יש ליטול בהם אם אין לו אחרים ולא יברך על נט"י ע"ש ועיין לקמן סק"ה שדעת אחרונים במים שנעשה בהם מלאכה שיטול ויברך ג"כ א"כ בשעת הדחק שאין לו אחרים כ"א המים הללו הנגרים יכול ליטול ולברך עליהם ג"כ ועיין לקמן ס"ק ז' וע"ש בש"ל שכתב שמים הנותרים מכלי תשמיש הבית יכול ליטול בהם ידיו בשעת הדחק אבל לא ידיח פיו משום דמאיס ע"ש ועיין בסי' ק"ס מים שהדיח בהם כלים שאינם מודחים פסולים לנט"י א"כ לדעת רמ"א יטול ולא יברך ושם בסימן ק"ס מבואר שהב"ח ושאר אחרונים מחמירין בנט"י לסעודה במים ששתה מהם כלב או חזיר דה"ל כשופכין ויש להחמיר גם בזה שלא ליטול מהם ג"כ שחרית כ"א בשעת הרחק ולענין ברכה מי שנוהג כרמ"א גם בזה לא יברך וע"ש עוד כמה חילוקי דינים שיש ללמוד משם לכאן:

ד (סעי' ג') בש"ע **לא יגע**. וכ' במח"ב שמ"ש לא יגע לפה או לחוטם אפילו מבחוץ איכא קפידא ודלא כמ"ש מור וקציעה וכן נראה מהפרישה ע"ש ובשלמי צבור כתב ג"כ בשם מאמר מרדכי סי' מ"ו:

ה **עלייהו**. עבה"ט ומי שנוהג כהש"ע ונטל מאלו בלא ברכה אם אח"כ נזדמנו לו מים כשרים יחזור ויטול מהם בלא ברכה דה"ל ספק ברכות דשמא יצא י"ח נטילה בראשונים ואע"ג דלא בירך אז מ"מ כיון שכבר סרה הר"ר ע"י נטילה הראשונה שוב לא יכול לברך על נטילה זו וצונו ועל נטילה ראשונה חלף שעתא. ועיין בא"ר סי' קכ"ח ס"ק י"ב: ועיין לקמן סי קנ"ח לענין נט"י לסעודה אם יברך אחר הניגוב דעת הט"ז שלא יברך ומכ"ש כאן:

ו **ג"פ**. עבה"ט שצריך ליטול עד פרק הזרוע וכתב בשלמי ציבור אם לא הכינו לו רק מעט שאין בהם כשיעור ליטול בהו עד הפרק ג"פ כל יד יכול ליטול רק עד קשרי אצבעותיו דומיא דיוה"כ ומברך ענט"י וכן יש להקל להולכי דרכים בזמן שהמים לחץ: ועיין בא"ר סי' ד' ס"ק ה' ובסימן קכח ס"ק ח' ע"ש:

ז **כח** גברא. עבה"ט כתוב בשלמי ציבור שלנט"י שחרית אין להקפיד על מים מגולין אפי' במקום דשכיחי נחשים שלא אסור אלא לשתיה אך ביו"ד סימן קט"ז כתב בבאר היטב שם בשם הגאון מוהר"ר שעפטיל ז"ל שאין לרחוץ כ"א במים מכוסים כל הלילה אפי' הידים כ"ש הדחת פיו וע"ש בהג"ה שכן משמע מסדה"י שהביא בכנה"ג אך במדינתינו לא קפדי אגלויא כלל ואפילו להדחת פיו וכ"ש לנטילת ידים:

ח **קרקע**. עבה"ט. וכתב בברכי יוסף שמנהג החרידים אל דבר ה' שלא לקרות ולברך נגד המים שנטלו בהם שחרית וכן היה נוהג הגאון מופת הדור מוהר"ר חיים אבולעפיא ז"ל:

יג **ניעור**. בברכי יוסף כתב שדעת מהר"ח כהן כשניעור כל הלילה אין ר"ר שורה וכן אם נטל ידיו קודם ע"ה וכ"כ בספר דרך חיים בשם האר"י והרמ"ז. אך שיורי ברכה הביא בשם ספר תרומה חדשה כת"י דיש לו ליטול שנית דלינה פוסלת בנט"י כדרך שפוסלת בקידוש ידים ורגלים ע"ש לכן נראה לנהוג כמ"ש הרמ"א שיטלם בלא ברכה וכ"כ לקמן סי' תצ"ד לענין הניעורים בליל שבועות ובמג"א שם יש ט"ס שכתוב ועבי"ד וצ"ל בסי' ד' סעיף י"ג ע"ש:

יז **ישן** ביום עבה"ט וכתב בשו"ת נודע ביהודה מהדור' תנינא סי"ב שנשאל מהגאון מהר"י ברלין ז"ל במ"ש רש"י בסוכה דף כ"ו אביי הוי ניים כמבי כובי לפומבדיתא ופרש"י דאמרי' בעלמא דהוי שית פרסי ולא מצינו כן ובקדושין דף ע' משמע להיפך והשיב שאולי נמצא כן במדרש ומקידושין אין ראיה דאיכא נמי בי כובי אחרינא ע"ש

ובתפארת צבי סי' א' רצה להגיה שתי פרסי ע"ש וגם זה לא נמצא בשום מקום וע' בגיטין דף ד' דאמר רבה בב"ח לדידי חזי לי האי אתרא והוי כמבי כובי לפומבדיתא ע"ש דקאי אמכפר לודים ללוד דחשיב ליה התם מובלעת ורש"י שם פירש שיש שבולטת ד' וה' פרסאות ועיירות העומדים לפנים מן הבליטה קרי להו מובלעת בתוך התחום ע"ש ולפי מ"ש רש"י בסוכה דהוי שית פרסי צ"ל דלאו דוקא נקט ד' וה' פרסאות וצ"ע. וע"ש בתפארת צבי שכתב דלענין שתין נשמי אין לחלק בין חול לשבת וא"כ מהא שכתבו שהאר"י היה ישן ב' וג' שעות מכלל דג' שעות אינו יותר משיתין נשמי ויותר מג' שעות הוא מדת חסידות שלא לישן ביום ולכן קרי ר"י עליה דאביי מתי תקום כו' ע"ש. ולדבריו צ"ל דמ"מ שבת עדיף דכיון דשינה בשבת תענוג אף מדת חסידות ליכא אם יהיה ישן יותר מב' שעות אך באמת מ"ש בשם האר"י אינו מוכרח כלל לענין שיתין נשמי דשמא היה ניעור כמה פעמים בתוך שינתו ולא היה ישן שיתין נשמי בפעם אחת ובקונטרס אחרון שבסוף מחזיק ברכה כתב וז"ל שמעתי מת"ח יראי ה' מערי מערב הפנימי שהי' בא זמן רב בדרך ודקדק כמה פעמים בשינת הסוס והיה מונה נ"ט נשמי ומתעורר הסוס והנ"ט נשמי דסוס הייה יותר מחצי שעה אך עתה ראיתי להגאון הרמ"ע מפאנו בספר אלפסי זוטא פרק הישן שכ' וז"ל שיתין נשמי ושיעור נשימה אחד מתתר"ף בשעה עכ"ל. ולפי דברי הרמ"ע הוא זוטר בשיעורים טובא שאינו רק חלק י"ח משעה שהוא שיעור שלשה מיניטין ושליש ולא משמע הכי בסוכה שם ולקמן סימן רל"א בטור ובש"ע שם וכ' בבר"י שמהריח"ו הוכיח מהזוהר דהישן ביום ר"ר שורה וכ"כ מהר"מ דילונזאנו:

יט **במים**. בא"ר כתב דדוקא במים ובספר לחם יהודה דף ט' ע"ב כתב דמהני אף בכל מידי דמנקי רק ביש לו מים מזומנים יטול במים ע"ש:

כ **מבהכ"ס**. עבה"ט וכתב במח"ב שאלו הרברים דקא חשיב אינם מטעם אחד דקם מהמטה ויוצא מבהכ"ס ורוחץ ונוטל צפרניו הוא משום ר"ר ומ"מ דוקא קם מהמטה צריך ג"פ אל כלי אבל אינך לא כי אין שליטת ר"ר כ"כ באלו והולך בין המתים ונוגע במת צריך ג"פ וכן בתשמיש המטה מפני הטומאה אבל חולץ מנעליו ונוגע בראשו משום נקיות הוא וכ"כ מהר"ח כהן במקור חיים ע"ש באורך וביציאה מבהכ"ס חזינן לרבנן קשישאי שרחצו ג"פ וגם רחצו פ"א אם חלצו בתי רגלים של עור ע"ש. וראיתי מי שכתב נראה שהנוגע בפרעוש א"צ נטילת ידים לפי שאינה באה מזוהמת אדם ועסי' שי"ו ונראה דמ"מ יש לו לנקות במידי דמנקי כדלקמן סעי' כ"ב ע"ש:

כח **בצרור** עבה"ט. וע' לקמן סי' ס"ב שהט"ז כתב במי שצמא לשתות ואינו יכול לקום לרחוץ בלילה יהרהר הברכה והא"ר חולק עליו ע"ש. ובבר"י שם כתב הניעור בלילה

וצמא לשתות ואינו יכול לקום לרחוץ ידיו יקנח ידיו בכותל או בכל מידי דמנקי ויברך וישתה מהר"י זיין ולפי דעת מהרח"ו ומהר"ח לונזאנו שאסור לברך כשרוח רעה שורה עליו ולזה לא מהני נקיון כפיו כ"א נטילה במים ג"פ אסור לברך ולכן אם הוא אנוס ואינו יכול לרחוץ יהרהר בלבו דכמה פוסקים מתירין באנוס לברך ע"י הרהור וירא שמים יאנוס עצמו לעמוד ולרחוץ ידיו ג"פ ויברך כתיקונה ע"ש. ונפלאתי שלא הזכיר מרברי הט"ז. וע' בסי' ס"ב במג"א בשם תר"י שאף הברכה אין להרהר כו' ובא"ר שם:

כט **נקיות** ידים. עבה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש לפרש דברי המ"א בזה:

ל **ערום**. ובברכי יוסף בשם מהרח"ו ומהר"ח דלונזאנו שבזוהר אוסר לברך ברבת השחר קודם נטילה עיין שם: (סי' ה)

סימן ה

א **ביו"ד** ה"א. עבה"ט במחב"י בשם לוח ארש להג"מ יעב"ץ כתב מעתה כו' שקריאת השם בין במקום שנכתב הוי"ה בין במקום אדנ"י לעולם שוה לקרותו בחטף פת"ח ודלא כמ"ש במג"א בשם בחיי וגם במ"ש בשם תשובת מהר"מ מלובלין שיקרא בענין שלא תהיה הברת הפת"ח ניכרת ע"ש בסי' פ"ג וכתב בא"ר בשם אור חדש שחזר בו מהר"מ וכ"כ מח"ב בשם ספר קטן נקרא תשובת גאונים נדפס באמשטרדם שנת תס"ז שם כתב תשובה שהשיבו למהר"מ גם תשובת הרמ"ע מפאנו וכאשר ראה תשובת הרמ"ע חזר בו וכן הסכים השל"ה. ועיין בשו"ת נודע ביהודה סימן ב' שאין ספק בקריאת שם אדנ"י להטעים הנגינה מלרע ולא מלעיל וכן הביא במח"ב בשם לוה ארש ע"ש:

ב **ויהיה**. עבה"ט ובמג"א כתב על תיבת שהיה כי הוא"ו במקום יו"ד והראה מקום להתי"ט דסוכה ושם כתב התי"ט על ויהי"ה ונראה שהבה"ט הגיה דברי מג"א על ויהי"ה וכן הוא בא"ר וכן ראיתי מגיהים במג"א. ולענ"ד א"צ להגיה כי בתי"ט שם כתב וכן היה בהסיר יו"ד העתיד ור"ל להסיר יוד העתיד ממלת יהיה ע"ש וא"כ היינו כשמסירין יו"ד שבתחלת השם נשאר מלת היה שהוא"ו במקום יו"ד והמג"א אסידור לשון הש"ע קאי דנקט לפרש שהיה והיינו ע"י הוא"ו שבמקום היו"ד וממילא דגם במלת ויהיה כן הוא:

סימן ו

א **אפי**'. עבה"ט ובמג"א כתב בשם הכתבים שיש בברבה זו מ"ה תיבות והיינו שמסיר מהנוסחא תיבות ולעמוד לפניך:

ב **אי** אפשר. עבה"ט ודבריו הם מהעטרת זקנים אך כפי מה ששגור בפי כל אומרים האל"ף בחירק וכן הוא בסידור של מהר"ז הענא ונראה כי מלת אי בציר"י אין הכרח שיהיה בחיר"ק יש לה הוראה אחרת כגון יושבי האי מ"מ הנה מצינו אי כבוד וכן אי נקי ואף שיש שפירשו שם בענין אחר מ"מ יש לסמוך על פרש"י שם שפרושו אין ולכן אין לשנות ממה שהוא שגור בפי כל לקרות אי אפשר האלף בנקודת חיריק והנח להם לישראל כו':

ד **להמתין**, עבה"ט והוא מהמג"א בשם מטה משה ומ"ש פרש' שמע ישראל וצ"ע כי לענ"ד הכוונה על פסוק שמע ישראל ועיין סי' מ"ו שהטור כתב שר"י החסיד נהג לומר אחר ק"ש קטנה שקודם לפיכך בשכמל"ו לפי שהיה מתיירא שיעבור זמנה וקרוב לומר שהנזכר במ"מ בשם ר"י החסיד אין כל חדש דלפעמים שהיה מתיירא שהציבור יעכבו הרבה ויעבור זמן ק"ש היה קורא אותה קודם שהלך לבהכ"נ ולפעמים היה ממתין על הק"ש שאחר לפיכך על כן היה נראה ג"כ שכוונתו על כל הפרשה. ועיין סימן מ"ו מ"ש בשם תשובת רש"ל סי' ס"ד והמט"מ תלמידו של רש"ל ורוב קבלתו ממנו והרש"ל שם כתב שהיה אומר כל הפרשה ועכ"פ נראה שהדברים הם בסגנון אחד בכדי לצאת י"ח ק"ש בזמנה אבל ממשמעות דבריהם שכתבו קבלה מר' יהודה החסיד כו' ממשמעות הדברים שאינו מצד הדין רק מצד קבלה לתועלת או שמיר' וא"כ י"ל שלא באה קבלה זו רק על פסוק הראשון לבד ואם קבלה הוא נקבל ונראה לפ"ז שא"צ רק לומר פסוק שמע ישראל לבד וא"צ לו' בשכמל"ו ג"כ ועיין בטור סי' מ"ו:

ה **לבה"כ**. עבה"ט והסכמת כל האחרונים שאין להפסיק בין ברכת ענט"י להנטיל' ומיד שנוטל צריך לברך על נטילת ידים אלא שיש שכתבו שצריך לברך אחר הניגוב כמ"ש לעיל סי' ד' ולא נהגו כן ואם בעת שנוטל ידיו הוא צריך לנקביו שאפי' בד"ת אסור ואפילו יכול להעמיד עצמו עד פרסה אין לברך ענ"י עד שיעשה צרכיו ויברך ענט"י ואשר יצר וכמ"ש בסי' ד' ועיין סי' צ"ב ועיין בא"ר סי' ד' סס"ק ה' מ"ש שם על דברי סדר היום ובשיורי כנה"ג כתב בשם ברכת אברהם שיש לברך תחלה אשר יצר ואח"כ על נט"י ע"ש, ולכאורה נראה שהדין עמו כיון שברכה זו חיובה עתה וברכת ענט"י היא תשלומין מבעיא ליה לברוכיה חובת שעתיה ברישא אבל מלשון הפוסקים שלא דקדקו בכך נראה דשפיר דמי לאקדומי ענ"י ונראה טעמא אע"ג דגבי תפלה חובת שעתא קדים כמבואר בסימן ק"ח מ"מ כאן כיון דבלא"ה יש פוסקים הסוברים דעל עשיית צרכיו מברך ענ"י ואשר יצר אף על גב דאנן לא עבדינן הכי מ"מ כשצריך לברך ענט"י מחמת נטילת שחרית רשאי להקדימה לברכת אשר יצר ולכן מאן דמקדים הא או הא אין מעכבין על ידו:

ו **בכה"ג.** ונראה שאותם המסדרים בבה"כ הוא כדי להשמיע לחבריהם שיענו אמן וישלימו כ"א צ' אמנים וכן מבואר בש"ע לקמן סעי' ד' מנהג זה והמנהג הזה נתחדש בימי רבינו הב"י ז"ל הנהיג כן חכם אחד והמבי"ט ח"א סי' קי"ז וסי' ק"פ האריך הרבה בסתירת המנהג וכן מהרשד"ם בחלק א"ח סי' א' האריך לבטל המנהג ודעתם שאחד יברך ושאר יכוונו לצאת ולא יכנסו עצמם בחשש ברכה לבטלה ומשא מלך כתב שכל מקום יעשה כמנהגו שכ"א יש לו על מה שיסמוך ודעת מהרמ"ע סי' ק"ע שהמברכין בבה"כ זה אחר זה לזכות את הרבים שיענו אמן בכנופיא וכולן בכוונה שלא לצאת וכן המברך יכוין שלא להוציא טוב עושים וע"ש שכתב שעצתו זאת שישתדל האדם בכל כחו להיות צדיק גמור. (כוונתו כלפי מ"ש שם בשם התקונים בר"ת צ' היינו צ' אמנים כו') . ומה טוב להנהיג שש"ץ יברך ברכת השחר בקול רם כו' ולא זו בלבד אלא חברי' הישנים בהדר אחד ישכימו לברך כו' ע"ש ועיין בת"ש סי' י"ט ס"ק ח' הביא תשובות המבי"ט ומ"ש המבי"ט לחלק במה שנוהגים שמברך כ"א בפ"ע על תפילין וציצית ולא אמרינן שאחד יברך לכולם משום שאין כולם מזומנים יחד וכן נתן טעם בספירה וברכת כהנים שכ"א מברך לעצמו מפני שצריך כוונה שלא יטעה בספירה גם במלת יברכך כו' ע"ש ובת"ש שם מסיק לחלק בין אם כולם מזומנים לשחוט כ"א בתכ"ד של חבירו אז אחד יברך ויוציא את אחרים משא"כ אם אין מכוונים להחיש מעשיהם וזה מקדים וזה מאחר ראוי שיברכו כ"א בפ"ע וע"ש שכתב לענין שחיטה אין ראוי לעשות לכתחלה שיתכוין לתכוף זה לזה שיהיה אחד מברך לכולם דשמא דמי לספירה וברכת כהנים משום שצריך כוונה שלא יפסיד השחיטה כו' ע"ש. ולכאורה בברכת השחר שפיר י"ל דאם מתאספין בכנופיא יחד אין ראוי שיתכוונו שלא לצאת ויברך כ"א לעצמו אלא יתכוונו לצאת כמ"ש מהרמ"ע ויהי' אחר מברך לכולם דאין כאן עשיית מצוה שנאמר שמחמת טרדת המצוה שאחריו יפסיד הכוונה אבל נראה דמ"מ אין לעשות כן לכתחלה כיון דאיכא דעות דעדיף שכ"א יברך לעצמו וגם עתה נהגו שלא יצא אדם בשמיעה מחבירו ולכן נראה שאין לעשות כסדר הזה שיתאספו יחד ויאמרו הברכות כ"א בחוזר הלילה רק אם כל א' עומד על מקומו אע"פ שכל אחד אומר בקול רם וכל העם עונים ממקומם אמן או בשעה שאומר זה עומדים סביביו מכל מקום אין העומדים מתחילין בתכיפה רק חוזר למקומו ואומר שמה בשעה שרוצה והשומעים אומרים אמן לית לן בה וכמו שכתב הת"ש שכשאין מכוונים להחיש מעשיהם רק זה מקדים וזה מאחר ראוי שיברכו כ"א בפ"ע וע"ש בת"ש ס"ק ט' דאם אחד מכוין לצאת בברכת חבירו ומכוין להוציאו יצא אף ע"פ שלא ענה אמן כמ"ש הב"י וש"ע א"ח סי' רי"ג אף שבלא"ה צריך

לענות אמן כיון ששומע הברכה ע"ש ועיין בסי' רי"ט לענין ברכת הגומל ובת"ש סי' א' ס"ק ס' ובשם האר"י ז"ל כתבו שהיה שומע הברכות מהמסדרים בבה"כ אפי' היו ק' היה עונה אמן אחריהם ואפילו באמצע פסוקי דזמרה היה מפסיק ושותק ועונה אמן והוא ז"ל עצמו היה אומרם בבית ואפי' בלילה כל ברכה משנתחייב בה כמ"ש בש"ס וכרמב"ם כו' ע"ש וע' לקמן סי' נ"א ועיין בסי' מ"ו הטעם שלא נהגו עתה לומר כל ברכה בשעתה לפי שאין הידים נקיות וגם מפני ע"ה נהגו לסדרם בבית הכנסת:

ז **ההודאות.** עבה"ט ומ"ש בשם סדה"י דהמשכים לקום כו' היינו אם הוא קם ממטתו לומר תיקון חצות או ללמוד אלא שרוצה לחזור לישן אבל אם אינו מתעורר לקום אע"פ שעתה ניעור ודעתו לישן א"צ לומר כלל וכמ"ש הרמב"ם פ"ז מה"ת שיקוץ בסוף שינתו מברך וכתב הכסף משנה דדוקא בסוף שינתו ולא כל זמן שיקוץ באיזה שעה שתהיה וכן כתב בעטרת זקנים סי' מ"ו והפרי חדש שם כתב דהקם לו' חצות ורוצה לחזור ולישן יניח ברכת אלקי נשמה עד הבוקר מחמת דברי הכ"מ ואין ראיה דקימה שאני דכבר כלתה שינתו ומה שחוזר לישן לא חזי לאצטרופי ושפיר הוי סוף שינתו בעת קימה ראשונה ולכן יש לעשות כמ"ש המג"א ומ"מ נראה דאם רוצה לומר אלקי נשמה בקימה הראשונה שפיר דמי ואח"כ בבוקר יאמר בלא חתימה, ומ"ש המג"א יאמר אלקי נשמה והמפיל חבלי כו' וכן העתיק הבה"ט לענ"ד הוא טעות סופר וצ"ל המעביר חבלי שינה כו' ואף שאנו אומרים המעביר שינה מ"מ נוסחת הש"ס שלפנינו והרמב"ם והאבודרהם המעביר חבלי שינה ובמעדני מלך כתב שכן עיקר ועל זה קאי הסדר היום ובמחצית השקל ראיתי שמפרש על ברכת המפיל לפי שחוזר לישן וליתא דלא מיירי מזה אלא לענין מה שיש להסתפק אם זה מקרי סוף שינה דהיינו אלקי נשמה והמעביר חבלי שיאמר עתה בלא חתימה וכשיקום שנית יאמר בחתימה ברכת אלקי נשמה והמעביר חבלי שינה ואמנם מ"ש בלא חתימ' לא שייך גבי ברכת המעביר כו' ונראה שי"ל בלא הזכרת השם. ועיין בפר"ח סי' נ"ח שמי שהתפלל קודם שאמר ברכת השחר יכול לברכם אחר התפלה חוץ מברכת אלקי נשמה שכבר יצא בברכת מחיה המתים ואזיל לטעמיה בסי' מ"ו שכתב דמשמע מירושלמי שאם אמר מחיה מתים במקום אלקי נשמה יצא והביאו בבה"ט לקמן סי' מ"ו ונ"ב. ובשלמי צבור כתב שבמאמר מרדכי פקפק בזה ומ"מ לענין מעשה לא מלאו לבו לחלוק עליו ולדידי צ"ע שנראה דברכה זו נתקנה על ההוה דהיינו שהחזיר הנשמה אחר השינה דטעים טעם מיתה כמ"ש שינה אחד מס' במיתה וכן בכתוב כי עתה שבבתי ואשקוט ישנתי כו' וכמ"ש הרד"א ואין זה ענין לברכת מחיה מתים שהוא עתיד להיות ואין ראיה מהירושלמי דהתם אומר בא"י מחיה המתים על

כוונה זו שהחזיר נשמתו אחר השינה משא"כ במה שאמר בתוך התפלה מחיה המתים על שם העתיד מסתברא דלא יצא בזה שלא בירך על תחיית ישיני עפר לעתיד ולא על ישינים על מטתו שהתחיל הוא עתה כהווה ונראה דמי שהתפלל והיה בדעתו לברך אח"כ ברכת אלקי נשמה רשאי אח"כ לברך ואפשר גם הפר"ח מודה בזה ועיין בעטרת זקנים סי' מ"ו בשם הרד"א שצריך להפסיק מעט בין תיבות אלקי לתיבות נשמה ובעט"ז כאן כתב שא"ל אתה נפחת בי רק אתה נפחת כו' ע"ש ובשלמי צבור כתב שתיבות בי אי' בש"ס ופוסקים וכן המנהג. ומ"ש כי לא נאמרה נפיחה רק באדם הראשון לדבריו ה"ל לתקן אתה נתת בי אך באמת אנו אומרים ונשמה שנפחת באפינו ע"ש ובצל"ח סוף ברכות כתב שלא יאמר אתה יצרת בי רק אתה יצרת אתה נפחת בי ע"ש פירוש הענין ויוטעם לך: ועיין בשלמי ציבור דגירסת הרי"ף טהורה היא אבל בש"ס וכן ברמב"ם והרא"ש והרד"א אין שם תיבת היא רק טהורה אתה כו' וכן הוא לפמ"ש בכוונת שיש מ"ז תיבות כמספר שמות הוי"ה אהי"ה ג"כ אין לגרוס תיבות היא ומזה הטעם יש לומר אדון כל הנשמות מלבד הטעם שכתב הרד"א ע"ש וגם א"ל הנוסח כרמב"ם שהנשמה תלויה בקרבי דבש"ס ליתא לתיבת תלויה וע"ש בשם מהרש"א בחידושי אגדות כי אתה בראת על הנפש הטבעיות שנ' ויברא כו' יצרת על רוח החיוני שנ' בו וייצר כו' ואתה נפחת בי על הנשמה השכלית כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ע"כ:

סימן ז

א **אשר** יצר. עבה"ט מ"ש במי ששותה כוס המשלשל כו', כתב בשלמי צבור שהמנהג פשוט לברך א"י בכל פעם ע"ש. אך נראה דבשילשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סימן צ"ב שאפילו בד"ת אסור ע"ש וכן מבואר ממה שכתב בש"ל בשם תשובה כ"י למהר"א נחום ששאלוהו על מי שעשה צרכיו או הטיל מים ולא בירך א"י עד כמה יש לו זמן לברך ומסיק שאם נזכר קודם שהתחיל להתאוות פשיטא שיברך ואם נזכר לאחר שהתחיל להתאוות לא יברך וא"כ מכ"ש בזה. ומ"ש לענין יוצא מהבכ"ס עיין בא"ר דמוכח מסי' קס"ה דא"צ ועיין סי' רכ"ז. ומ"מ יש מחמירין על עצמם כמ"ש לעיל סי' ד' בשם מח"ב דרבנן קשישאי הוי עבדי הכי לרחוץ ג"פ אחר יציאה מבהכ"ס ע"ש:

ב **ב'** פעמים. עבה"ט וכתב בשאילת יעבץ ח"א סי' ט"ו דאע"פ שיש ליישב דברי הגאון מ"מ נראה שלא לברך אלא פעם אחת וגדולה מזו שאם לא בירך א"י עד שהוזקק להטיל מים שנית שוב אין לו לברך על הראשונה עד שיטיל שנית ויברך פ"א אשר יצר ותו

לא ע"ש. ועיין סק"א מ"ש בשם תשובת מהר"א נחום ז"ל שכ"נ. וכתב בברכי יוסף דמי שהטיל מים ונמלך והטיל פעם שנית ואח"ז נסתפק אם בירך אפי' פ"א אם לא יברך כלל דשמא בירך ולדעת האחרונים בברכה אחת סגי ועתה יברך ברכה שאינה צריכה ע"ש ובמח"ב כתב הטעם שא"ל בזה ספק ספיקא ולהצריך ברכה ע"ש:

סימן ח

א **יתעטף**. עבה"ט ור"ל הטלית קטן ומוכח שלא היו דרכם לישן בטלית קטן וכמבואר בסי' כ"א דאיכא דעות שאסור לשכב בט"ק אלא שנהגו להקל ואמנם בשם האר"י ז"ל כתבו שיש לישן בט"ק ושם אכתוב בזה:

ב **מעומד**. עבה"ט ומ"ש שחלקו על הבית יעקב כן מבואר ג"כ בשאגת אריה סימן ל"ב שכתב כשבא לברך על הטלית צריך לברך בשעה שמחזיקו בידו ורוצה להתעטף בו לא בשעת עיטוף דאין זה עובר לעשייתו כיון שכבר חלה עליו מצות ציצית מדברכינן להתעטף בציצית ע"ש ובשלמי ציבור כתב לענין ברכה להתעטף לדעת הט"ז סי' תרמ"ב והבית יעקב נראה דס"ל דעיקר המצוה נקראת כשמשליך הכנפות לאחוריו אחר העיטוף ולכן טוב לברך סמוך לעיקר המצוה כמ"ש הרשב"ץ ח"ב סימן רע"ז לענין מילה. אך יש לנהוג שבעוד הטלית בידו יברך ותיכף ילבשנו דרך אחוריו על ראשו ועל גופו בבת אחת ואחר שלבש בדרך הזה יעלה הכנפות על צווארו ויתעטף כעטיפת ישמעאלים כדי הילוך ד' אמות וכן נוהגין אנשי מעשה מיקידי ירושלים ע"ש:

ג **ונכון** שיכסה. עבה"ט ועיין במשאת בנימין ס"י מ"ח עובדי דרכים שמניחין הטלית כשהוא מקופל ומשלשלים סביב צאוורם על כתפיהם בענין שקצה האחד כשהוא מקופל עם הציצית יורד לפניו מימין וקצה השני עם ב' ציצית יורד משמאל אין יוצאין בכה"ג ידי מצות ציצית וגוערין בהם דכה"ג לכ"ע לאו עיטוף הוא ע"ש. וכתב בדבר שמואל סי' קכ"ג עטיפת הטלית מצוה שיהיה הטלית על הראש ולא על כתפיהם לבד ובמקום שנהגו הרוב שאין מכסין ראשם ומקפידין על המיעוט שמכסים ראשם יש להם לעשות כפי מנהג המרובים ע"ש. ונראה דהיינו אחר הברכה בשעה שהוא עטוף בו להתפלל אבל בשעה שהוא מברך עליו ומתעטף בו מיד אז בעת ההוא יכסה ראשו בטלית ולא יסמוך על השלכת הטלית על כתיפיו לבד ובזה אין לנו להשגיח במנהג המרובים שהוא מנהג בטעות שלא יצאו י"ח ברכה כמ"ש בשם המ"ב וכ"כ ג"כ הרדב"ז ח"ב סי' שמ"ב אותן שאין מכסין הראש עושין שלא כדין וכן נהגו ומנהג אבותינו תורה היא ע"ש, ובדבר שמואל שם הזכיר מתשובה זו של הרדב"ז ע"ש:

(ג) **בש"ע** טליתות. וכתב התשב"ץ ח"ב סי' מ"ם לעולם יש לברך להתעטף בציצית בין על טלית גדול או קטן בין דרך עטיפה ובין דרך מלבוש ויש בכלל מאתים מנה וה"ה שאם רצה לברך ללבוש הרשות בידו אלא שאינו ניכר מברכותיו שהוא ת"ח ואנו נוהגין לברך להתעטף אף כשלובש דרך מלבוש ע"ש ועיין לקמן סק"ז שדעת הרמ"א לברך על מצות ונראה דאם לובש טלית קטן בדרך עטיפה שפיר מברך עליו להתעטף:

ד **ציצית**. עבה"ט ויש נוהגין לשום צד ימין על כתף השמאל כו' וברדב"ז ח"א סימן תקע"א כתב הנוהגין להתעטף בטלית כעטיפת אבלים ואח"כ משליכין שני הציצית לצד השמאל והם כולם בצד שמאל ב' לפניו וב' לאחריו אינו נכון ובפרט בשבת דמחזי כאבל אלא ישליך הב' כנפות אחד לפניו ואחד לאחריו מימין וכן בשמאל ועטיפה בצואר הוא בשעת הברכה ע"ש:

ה **בציצית**. עבה"ט וכ"כ במחזיק ברכה שיש לומר הב' בשו"א בשם מהר"מ דלונזאנו ע"פ דקדוק ומהר"מ זכותא ע"פ הסוד ע"ש:

ו **כאחת**. עבה"ט וע"ל סי' ו' סק"ו מ"ש בשם תשובת המבי"ט ועמ"ש בזה בת"ש סי' י"ט סק"ח ושם כתב בשם המבי"ט הטעם שאם רצו כולן מברכין משום שאין כולם מזומנים יחד ויצטרך להיות כ"א טליתו בידו ולהמתין וכן בתפילין יעמדו בזרועות מגולות והמחבר כאן לשיטתו אזיל סוף סי' וא"ו שאין חשש בזה שיברך כ"א בפ"א בכל דוכתיה רק שאם רצו אחד מברך לכולם:

ז **על** מצות. עבה"ט וכוונת הד"מ נראה שר"ל דלשעבר נמי משמע משא"כ להתעטף דלא משמע רק להבא ועמש"ל סק"ג דאם לובש הט"ק דרך עטיפה אפשר דגם להרמ"א שפיר עדיף טפי שיברך להתעטף ע"ש:

ח **להפריד**. עבה"ט ועיין לקמן סי' י"ג שאם נסתבכו קצת אין להפרידם בשבת ע"ש:

ט **לבטלה**. עבה"ט בשם ט"ז לבדוק בנקב הכנף והט"ז כתב הטעם שרגיל ג"כ להתקלקל ולא ידעתי למה השמיט דברי המג"א שכ' להיפך מטעם שאין עשויין ליפסק ע"ש ומבואר מזה דבנקב עד הקשירה אם נפסק פסול וכ"כ בשאלות יעב"ץ סי' ל"ג דאפי' לא נפסק רק חוט אחד בנקב הכנף באופן שנעשה ע"י כך שני חצאי חוטים והשאר שלימים ה"ז פסול ביאר הטעם שהרי אותו החוט שנפסק שם אין החוטין תלוים בבגד ע"ש, וכתב המג"א דבשעת הדחק יש לסמוך על החזקה אם יודע שהחוטין היו שלימים מאתמול ונראה שר"ל שהוא שעת הדחק שא"א לו לשהות עצמו ולבדוק כגונא שכ' בשם הט"ז שקראוהו לעלות לתורה והוא עומד וטליתו בידו להתעטף בו ואין פנאי לבדוק משום כבוד הבריות או בגוונא אחריתי אבל מ"ש בב"ה בשם הבית יעקב שבא בדרך שמתיירא שלא יהיה לו

טלית אחר כשיהיה זה פסול יסמוך על החזקה דמדינא אין חייב לבדוק ע"ש לא נהירא דמה לי בדרך ומה לי בביתו שהבדיקה באה להצילו מאיסור לבישת טלית בלא ציצית וברכה לבטלה וכיון שיכול לברר מעיקרא הכי קביל עליה ושויה חובה ומה בכך שאם יהיה זה פסול לא ימצא טלית אחר דממ"נ וגם כיון שהוא בדרך ליכא משום גדול כבוד הבריות שהרואה יאמר שנאבד או נפסל מחמת טלטול הדרך ומחמת שהוא בדרך אי אפשר למצוא אחר ושעת הדחק שאני דמעיקרא לא שויא חובה אלא במקום שהיה יכול לברר בנקל וגם מ"ש בבית יעקב שם שאם לא בדק ומצא שנתקלקל ובנתיים היו במקום משומר שבודאי הקילקול היה קודם חשוב כשוגג ולא כאונס ע"ש לענ"ד גם הא ליתא שאם היינו אומרים שמותר לברך ולהתעטף בלא בדיקה כיון שעשה בהיתר אף שנמצא פסול אנוס היה ומה דמייתי מתוספת דביצה אין ראיה כלל שהרי כתב הטעם שלא היה לו למהר כ"כ ובכאן לא שייך זה:

יא **על** בגדיו. עבה"ט וכ' בברכי יוסף טלית ארוך יכול לתחוב הציציות בחגורתו אשר במתניו כדי שלא יגררו וטפי עדיף לתוחבם בחגורתו מאחוריו בשם פרי הארץ:

יב **ואם** מפסיק. עבה"ט ועיין ת"ש סי' י"ט לענין שחיטה דעתו כהט"ז שם שלא יברך משום ספק ברכות ואם כן גם כאן יש לנהוג כן והמ"א כתב דהאחרונים הכריעו בפלוגתא זו לברך ור"ל הב"ח והש"ך מ"מ כתב בת"ש דשב ואל תעשה עדיף. וע"ש בת"ש שכ' אם סח יסיח דעתו מהשחיטה ע"י שיעקור ממקומו ויעסוק בדברים אחרים כאלו אינו רוצה לשחוט עוד עתה ואז יהי' הברכה מדינא ע"ש ונראה שכן יש לעשות גם כאן לפי מ"ש המ"א דהך דהכא במחלוקת היא שנויה כההיא דשחיטה ועיין במ"א שלכתחלה אסור לשיח שלא יכנס בספק פלוגתא ואפי' להפסיק הפסק גדול שצריך לברך לכ"ע אסור לכתחלה משום ברכה שא"צ והיינו לכתחלה כשלא שח משא"כ אם עבר ושח אזי טוב לו שיעשה הפסק גדול ויברך מדינא ולא מיבעיא לפי מ"ש המג"א שאם שח לברך ע"פ הכרעת הש"ך ביורה דעה א"כ מוטב שיברך בלא ספק פלוגתא כלל דהיינו בהפסק גדול אך אפי' לפי דעת הת"ש דמספק לא יברך מ"מ כ' שם בס"ק י"ז דמוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שא"צ מליכנס בספק שימנע מלברך על עשיית המצוה ע"ש. וע"ש שדחה מ"ש הפר"ח שיכוין ויגמור בדעתו שלא יצא בברכה זו רק כ"ז שלא ישיח שיחה בטלה והוא ז"ל כתב דלא מהני כוונה זו לחייבו בברכה שנויה כיון שהם לפניו ומתכוין לשחוט את כולם ע"ש וא"כ ה"ה כאן:

יג **על** כולם. עיין בה"ט ועיין בת"ש סי' י"ט שאע"פ שדעתו כהט"ז שם והשיג על האלי' זוטא כאן מכל מקום דעתו דכיון שיש חשש ברכה לבטלה לדעת הסוברים כבה"ע שב ואל תעשה עדיף ע"ש בת"ש חילוקי דינים שיש ללמוד משם לכאן:

טו **חשובה** הפסק. עבה"ט ועיין מה שכתב על דברי הט"ז שהביא ראיה מהתוספ' ביד אפרים ומה שכתב הט"ז דברכת תפילין הוי הפסק בין הברכה שבירך על הטלית קטן להגדול ע"ש לענ"ד צ"ע דבסי' כ"ה כ' המג"א בחולץ תפילין ונכנס לבהכ"ס אם אינו רחוק א"צ לחזור ולברך אע"פ שמפסיק באמצע בברכת אשר יצר וע' בבאר היטב לקמן סי' נ"ג בשם גינת וורדים בנכנס לבהכ"ס באמצע פסוקי דזמרה יטול ידיו ויברך ויניח ציצית ותפילין ויברך וכתב הבאר היטב שם דבמג"א סי' כ"ה לא משמע הכי ולפי מה שכתבתי י"ל הטעם של בעל גינת וורדים לפי שהפסיק באמירת אשר יצר דס"ל שראוי לסמוך אמירת אשר יצר לעשות צרכיו והנטילה ולא יפסיק בנתיים והמג"א ס"ל דאע"ג דודאי לכתחלה ראוי לעשות כן מ"מ בזה שאם יעשה כן יגרום ברכה מוטב לאחר אמירת אשר יצר עד שיניח תפילין וציצית בלא ברכה דהשהי' אינה חשובה הפסק ויאמר אח"כ א"י. וע' לקמן סי' רכ"ז לענין אם הוא בבהכ"ס ושמע קול רעמים יצא ויברך וכ' המג"א שיטול ידיו ולפ"ז צריך לאחר ברכת א"י עד אחר שיברך ברכת הרעם וי"ל דהתם הוי ברכה עוברת וכן מ"ש בס"ז בשם רש"ל בנתחייב ברכה אחרונה שיוכל להקדימה התם נמי משום דכבר חל חיובה קודם ומ"מ י"ל דגם כאן אם יאחר ברכת א"י לא יצטרך להרבות בברכות ציצית ותפילין מוטב שיעשה כן. ועיין באשל אברהם מה שכ' הטעם שיכול לאחר ברכת א"י וצ"ע. אך בלא"ה י"ל כדעת המג"א דאפשר דגם הוא סובר שיברך אשר יצר תחלה ולא חשיב הפסק כיון שחוזר ללבוש אותם תפילין עצמן משא"כ במפסיק בברכה אחרת בין לבישת שני בגדיו של ציצית שפיר חשוב הפסק ועיין במ"א ס"ק י"ח שכ' חילוק זה לענין שינה מקומו בנתיים ע"ש ועיין לקמן סי' נ"ג סעי' ס"ו מ"ש בזה ומ"מ נראה דבכה"ג דמפסיק בברכת תפילין וכיוצא בו לא גרע משיחה ולפמש"ל דעת הת"ש דאיכא דעות שא"צ לברך ברכה כי כל ספק ברכה להקל א"כ ה"ה בהפסק ברכה הדין כן שא"צ לברך וכדי לצאת מידי פלוגתא יש לעשות כמ"ש לעיל מדברי הת"ש בשח בין שחיטה לשחיטה:

טז **טלית** קטן. עבה"ט ודעת הלבוש כהש"ע וכ"כ בשם הנ"ץ ושכנה"ג שיחזור ויברך אפי' נשאר עליו ט"ק והרוצה לצאת מידי פלוגתא בזה א"א לו לעשות התקנה של הת"ש שכתבתי לעיל דכיון שעומד במשך זמן תפלה א"א שיסיח דעתו מחזרת לבישת הטלית וכ"כ בת"ש שם אההיא דמהר"ם שאם היה לובש הט"ק ומברך עליו לא היה

אפשר להסיח דעתו כלל ממלבוש ט"ג דהוי כחיוב אצלו להתעטף בו בשעת תפלה ולא היה יכול לעשות כ"כ הפסק ביניהם כדי לגרום ברכה שא"צ הא אם היה אפשר לו להסיח דעת שאינו רוצה ללבוש טלית עוד אין זה גורם ברכה ולכן נראה שיכול לעשות לכוין בשעת ברכה וגומר בדעתו שלא תפטור ברכה זו רק לבישה הראשונ' לבד ואז אינה פוטרת מפשיטה ואילך אף שדעתו לחזור וללבוש ויש עליו ט"ק וכעין שכ' בת"ש בשם הפר"ח שהבאתי לעיל ס"ק י"ד ואף שבת"ש שדא ביה נרגא וכתב דלא מהני מה שמחשב היינו לפי שהמוכנים לשחוט לפניו ומכוין לשחטם לא מהני ומה שמחשב שאין פוטר שחיטתו בברכה זו אבל בזה שפיר י"ל שאין מברך רק על מעשה לבישה זו ואם יפשוט ויחזור וילבש פנים חרשות באו לכאן ולרווחא דמילתא יש להפסיק ג"כ באיזה שיחה לאיזה צורך שיהיה נחשב כהיסח הדעת וכבר כתבתי בשם הת"ש דכה"ג לא הוה כגורם ברכה שא"צ דמותר להכניס עצמו לספק זה מליכנס בספק שנמנע לברך וכן אני נוהג ומ"מ הואיל וזמנין דמתרמי שצריך לפשוט שעומד בתחלה במקומות שאינו רשאי להפסיק לכן אני גומר בדעתי שלא יפטור הברכה כשאצטרך לפשוט בשעה שיש רשות להפסיק בדבור ואז טרם לבישה אני מפסיק באיזה מלות וחוזר ולובש בברכה ומ"מ כשאירע שצריך לפשוט במקום שאין רשות להפסיק יהיה כח הברכה ראשונה עומדת במקומה כיון שפושט ע"מ ללבוש מיד וגם נשאר עליו ט"ק ומהני לצאת ידי ברכה בלבישׁ' שניה עכ"פ לדעת הרמ"א ודעמיה ומי שנוהג כן כמה פעמים לכוין בשעת ברכה לשם כך אף אם אינו מכוין אח"כ ועושה הברכה בסתם מסתמא ע"ד מנהגו הוא מברך ודין המקומות שאינו רשאי להפסיק יבואר בהלכות ק"ש בעזהי"ת. וע' בשו"ת בית יעקב סי' ט"ז שאם דר בחדר הסמוך לבית הכנסת שאין בהילוך כ"ב אמה אין ההילוך הפסק ע"ש אך במג"א מבואר דדוקא אם שניהם בבית אחד לא חשיב הפסק מחדר לחדר ע"ש ובט"ז וח"צ וכ' בשו"ת פני יהושע (כתי') סי' י"ח במה שרצה חכם אחד לפרש דברי הטור שמסתפק בפושט כדי ליכנס לבהכ"ס כו' היינו שבאמת לא נכנס אלא חזר ולבש מיד אבל נכנס צריך לברך כדאיתא בגמ' והפ"י ז"ל דחה דבריו דאפילו נכנס קאמר הטור לפי שדעתו ללבשו מיד ביציאתו אפשר שא"צ לברך ע"ש וכן דעת בל האחרונים לפי דעת הטור:

יח **שנפלה.** עבה"ט ומ"ש בשם הלק"ט ימשוך הברכה כו' נראה דמירי שקרוב להגיע להטלית בהילוך פחות מכ"ב אמות והוא באותה חדר ואם לאו מוטב שיסיים למדני חוקיך וכשילבש טלית יברך כדינו ומ"ש בשם שיורי כנה"ג בהניחוה אחרים עליו ע"ש דמדמה למי שלא היו ידיו נקיות המבואר בסעי' י'. ומ"ש בענין פרישת הטלית על חתן

וכלה כ' בשבות יעקב ליקח טלית שאולה ע"ש שכתב שאפי' מאן דמחייב בשאולה היינו לתפלה אבל בשביל צניעות לעלות לתורה או כה"ג פטור ובפרי האדמה ח"א כ' שנוהגין שמברך והחתן מתעטף בתחלה ואחר זה יאחז הכנף וימשיכה עליו ולפי שבמדינתינו אין מנהג זה קצרתי. וכתב בספר מוצל מאש (המחובר לספר אש דת) סי' י"ד שפ"א נתנו לו טלית להתעטף וקודם העטיפה בא שמש בית הכנסת וחטף בידו באמרו שבא בעל הטלית וביקש טליתו ונתן לו אחר יש להסתפק אם צריך לברך שנית והביא שם מדין תורמס א' שנסל מידו המבואר בסי' ר"ו ומ"מ העלה שס' ברכות להקל:

סימן ט

א **צמר** רחלים. עבה"ט וכ' בשאלות יעב"ץ ח"ב סי' ל"ב אם נתפר אימרא בבגד של ד' כנפות של קאטין בחוטי פשתן מותר להטיל בו ציצית של צמר כמו שמותר לתפור עורות התפורים בפשתן תחת מלבוש צמר אע"פ שהחוט של קנבוס נכרך על חוטי פשתן ומתחבר לבגד צמר ע"ש וקצת יש להחמיר בזה שמא ישאר חוט של פשתן תלוי ויסברו דשל פשתן כשר לציצית עיין בסוף סי' ט"ו בהג"ה ולקמן ס"ק ב' וס"ק ה':

ד **רק** לבנים. עבה"ט וכ' ביש"ש ריש יבמות שאין לעשות טלית גדול מצבע ירוק לכבוד י"ט אלא כאשר נהגו בטלית לבן ואף בטלית קטן יש מקפידין דוקא בלבנים ויש לנהוג שלא לעשות שום תפירה בטלית רק בחוטים לבנים וכן העטרה שעושים למעלה אין לעשות אלא מדבר לבן ע"ש:

ו **וציצית** של פשתן ומ"ש יעשה כנפות של עור כו' כתב בא"ר דלא נהירא שיבא לעשות כן בפשתן עצמו בלא עור וכן בהג"ה בעל תוספת שבת כ' בשם גדול אחד שהקפיד על זה והביאם במחזיק ברכה וכ' שאין לעשות כן אפי' בשעת הדחק:

סימן י

א **חייבת**. עבה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש פירוש דברי הט"ז בענין זה:

ז **הראשונות**. עיין באר היטב ועיין יד אפרים לפרש טעמא דט"ז דעדיף חתך הראשונים דהאחרונים הוי דיחוי מעיקרו וחוזר ונראה משא"כ בחתך האחרונים דנראה ונדחה הוא ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ה' באורך בהך סוגיא דמנחות אם פסקינהו לקמאי ובדברי הפוסקים בזה:

יג **ב'** לפניהם. עבה"ט ומ"ש שבתשו' בית יעקב לא כ"כ נראה שלא ראה בגוף התשובה רק מה שהעתיק בלקט הקמח שכ' יותר טוב להחזיר ב' ציצית לאחריו ע"י שכורכין כו'

ואמנם נראה שגם הוא לא ראה בגוף הספר רק במפתחות שם כי הוא מעתיק כלשון המפתחות ממש והכותב אותו שגג וסבר שמה שכתב בהתחלת התשובה יש נוהגין כו' שמתחלה משימין כל הציצית לפניו ואח"כ כורכין הצד הא' של הטלית כו' ואז הוא עדיף טפי שלא יהיו נגררין על קרקע הוא מסקנתו ג"כ ונשמט מנגד עיניו מ"ש אכן הדרך הבא בשאלה עדיף טפי (היינו כמ"ש הט"ז שמחלקים בידים את רוחב הטלית) וטעמא (דנראה) משום דאז מיד בשעת ברכה מחזיר ב' ציצית לפניו והחשש שיהיו נגררים כו' אינו חשש ביון שאין נגררים בקבע רק ע"י מצותו שמחזיר ב' כו' נגררים לפעמים שלא בקבע כו' ע"ש. ומ"ש בב"י שם בשם האר"י שע"פ סוד יחזיר כל הד' ציציות לפניו בשעת ק"ש יש בדבר חלוקים בענין הבחינות. וגם מ"ש בב"נ שנ"ל שגם לובש טלית במנחה בתענית או בשבת במנחה יהיו כולם לפניו ע"פ הסוד אם קבלה הוא נקבל אך לא ראיתי נוהגין כן:

סימן יא

א **טוון** לשמן. עבה"ט וע"ש בסי' ת"ס שדעת הט"ז שאע"פ שהקטן אינו בן י"ג רק שהוא בן דעת להבין מה שזה אומר לו שיעשה כאשר צוה השם ובחק יעקב שם תופס עיקר כמהרי"ל שיהיו בן י"ג שנה ויום אחד והיינו דקטן וגדול עע"ג לא מהני וזה דעת הרשב"א שהביא הב"י שם והט"ז שמקיל לפי שברשב"א איתא דבדעת תליא מילתא. וזה תמוה דמשמע התם דקטן מיקרי עד שיבא לשני גדלות דומיא דשחיטה וגט ע"ש ומ"ש תליא בפלוגתא כו' עיין מ"א שכ' תליא בפלוגתא שכ' הב"י סי' ת"ס ור"ל דהרשב"א שם אוסר בחש"ו ע"ש בתשובה דס"ל דבהוכחה תליא מילתא וכיון דליכא הוכחה חש"ו פסול וה"ה בטווה ליכא הוכחה. ולפי שיטת התוס' בחרש וקטן שיש להם דעת קצת כשר בעומד ע"ג ובשוטה פסול ולדעת רבינו יונה דס"ל כיון דאפשר ע"י שליח מהני כוונת העומד ע"ג גם בשוטה כשר ע"ש. ובמחצית השקל כתב דלרשב"א בחרש וקטן כשר רק בשוטה פסול ולר"י גם שוטה כשר וליתא דהרשב"א לא כ"כ דק לשיטת התוס' ואיהו גופא ס"ל דגם בחרש וקטן פסול כמ"ש ה"ה בשמו וגם לדבריו לא ה"ל להמ"א לכתוב רק שוטה לבד אך באמת המ"א כוון לפלוגתת הרשב"א דפוסל בחש"ו וכמ"ש:

ב **שזורין** עבה"ט וכ' במח"ב בשם מור וקציעה שאם אינו מוציא אחרים והוא שעת הדחק יכול לסמוך להכשיר וגם הנ"ץ וא"ר מכשירין בדיעבד וכתב הבאר עשק סי' נ"א מי שעושה חוטי הציצית מעשה עבות דהיינו בתחלה שזור ב' חוטין ואח"כ עשוי מעשה עבות מארבעה שהם שמונה חוטין דקים בכל חוט שהם ס"ד בכל כנף אין מוחין בידו:

ד **מארבע**. עבה"ט ועיין מג"א בשם בדק הבית שהתוס' פרק התכלת נסתפקו בדבר. ועיין בת"ש סי' ל"ה ס"ק ל"ד שיש לילך לחומרא ועיין בבית אפרים על טריפת הריאה שיש שני ספיקות בדבר אם לשער במקום הקצר של האגודל או במקום הקשר של גודל. וע"ש בקונטרס התשובות באורך בתשובת מהר"ם שבמיי' הלכות משפטים ושם נתבאר דבמלתא דרבנן אפשר להקל בספק זה ונ"מ בטלית שאינו של צמר ופשתים אלא של שאר מינים שדעת כמה פוסקים שאין חייבין אלא מדרבנן יכול לסמוך אע"פ שאין שם י"ב אגודלים כשנימדוד במקום הרחב רק במקום הקצר או במקום הקשר אם הוא שעת הדחק ואין לו אחרים וכשזדמן לו ארוכים מאלו יתיר את אלו ויקשור הארוכים תחתם. גם נ"מ בספק זה לענין המבואר לקמן סעיף ט' שלא ירחיק הנקב מג' אגודלי' שלכאורה יש לילך לחומרא ולשער במקום הקצר. וע' ביד אפרים מה שכ' שם:

ז **כשרים**. עבה"ט וע' בהקדמה לשו"ת בית יעקב מה שכ' על דברי הט"ז בזה ומה שכתב הבה"ט דקנאם ביאוש ושינוי השם הוא מדברי הט"ז אבל המ"א כ' דאפי' בלא יאוש קני דה"ל שינוי מעשה ע"ש. וע' בס"ק שאחר זה:

ח **סי'** תרמ"ט. עבה"ט ועיין במ"א סימן תרמ"ט שהקשה ע"ז מש"ס דאוונכרי דמוכח דמברך וכתב דאפשר ביאוש ושינוי השם עדיף טפי ולפי זה לפמ"ש הבה"ט ס"ק שלפני זה דקני ביאוש ושינוי השם א"כ יש לברך ג"כ ולדברי המ"א דרמ"א מיירי בלא יאוש אתי שפיר:

יא **הטלית**. עבה"ט וכתב בספר הכוונות וכו' ובברכי יוסף כתב שמהר"ש וויטאל בהגהותיו לספר הכוונו' כן העיד שמהרח"ו לא נהג לעשות אף בטלית קטן. ולכן גם הוא מהר"מ הנזכר לא רצה לנהוג כן ע"ש והאידנא נהוג עלמא למעבד הכי ובטלית גדול אין לשנות המנהג:

יב **מג'** אצבעות בהגה כתב דהיינו גודלין ובמח"כ הביא מדברי ספר הכוונות שהג' אצבעות הם אמה קמיצה וזרת ע"ש ובס' מצת שמורים ובשלמי צבור האריך וכתב שגם האר"י ז"ל יודה רק שמודדין במקום הקצר. והנך ג' אצבעות דאמה קמיצה וזרת חד שיעורא הוא ע"ש ועיין במשנת חסידים שנקראים כולם אצבעות ע"ש אצבע הסמוך לאגודל לפי שהם גבורות כו' ע"ש:

יג **כנף**. עבה"ט ומ"ש בשם גינת וורדים ע"ש שכתב דיש לומר כיון שבעת עשיות הציצית היה חל עליהם איסור כלאים אפשר ששם הפסול גם על הציצית וע"י השליפה ניתקנו והו"ל תולמ"ה לכן יש להחמיר לכתחלה ובדיעבד יש לסמוך אמכשירין ע"ש:

יד (סעי' יד בש"ע) **יקח** ד' חוטין כו'. כתב במח"ב בשם מלבושי י"ט בשם הר"ש שאם אירע שהיו ג' מצד זה וה' מצד זה כשר ע"ש:

כד **ובשניה** עבה"ט וכ' בשו"ת בית יהודה סי' ק"ה שמותר להתיר ציצית מבגד שהכריכות כמספר השם ואין להקפיד משום מחיקת השם שאין זה אלא בצורת אותיות אבל דרך גימטריא אין לחוש וכתב בבר"י שהמדקדקים נהגו לעשות ל"ט כריכות כמ"ש האר"י ז"ל והעתיק מספר הכוונה המועתק מכת"י מוהרח"ו ובהר"ן כמו שאנו עושים היום ז' ח' י"א י"ג אלא שהי' עושה חוליות. אבל מנהג העולם שלא לעשות כן חוליות כמ"ש הגמ"י ע"ש וכ"כ בישו"ש של יבמות וכתב שנאמר טל אורות ואורות בגימטריא ציצית ושם טל הוא טוב לתפלת הדרך להניח אגודל על המזוזה ולומר בלחישה ובקדושה ובכסוי פנים בשמך טל אטלה שלשה פעמים ע"ש ביש"ש ב"ק סי' ג':

כו **שהרי** כלפי. עבה"ט ועיין ביד אפרים באורך איך יש לנהוג בהויית הציצית שיהיה קרוי נוטף על הקרן והנה בא לידי ספר ברכי יוסף והביא שם בשם מהרוק"ש שכ' פירוש שיהיו אורך נמשך על אורך הטלית דהשתא בהתעטפו כשחולק הרוחב בזרועותיו מושלך שני הציצית לפניו וב' לאחריו נוטף על הקרן וראיתי אנשי מעשה תולין אותם שיהיו ארכן נמשך לרוחב הטלית כו' ואין נ"ל דהשתא נוטף על הקרן שלא בשעת עיטוף ובשעת עיטוף לא ואנן בתר שעת עיטוף אזלינן כו' וראיתי אני למר זקנינו הרב מהר"א אזולאי (והוא בעהמ"ח חסד לאברהם) כ' ואני נוהג בב' ציצית שלאחרי כסבר' מהריק"ש וב' ציצית שלפני כאנשי מעשה כי בזה האופן יהיו כל הד' ציצית נוטפו' על הקרן ביושר מה שאין כן לסברת אנשי מעשה ציצית שלאחריו הם תחת הקרן ולמהריק"ש שלפניו תחת הקרן עכ"ל ודבריו נאמנו מאוד והחוש יעיד ע"ז וכדברי מז"ה מפורש בהגמיי' כו' הכל לפי מה שהם מתעטפין בו אכן העולם אין נזהרין בזה ונראה שסומכין על מ"ש בהגמ"יי שחזר בו מהר"ש ואמר דהכל נקרא נוטף על הקרן ולא אמעיט אלא באלכסון כו' ע"ש ועיין ביד אפרים מ"ש בפי' אורך הבגד ורוחב הבגד לט"ז ומג"א ועיין בתשב"ץ ח"ב סימן ר"ח לענין הרחקה משפת הבגד כמלא קשר אגודל שי"א דוקא באורך אבל ברוחב אין צריך. כתב והאורך נקרא הצד היותר ארוך ורוחב נקרא הצד היותר קצר ע"ש וכיון שהדרך הוא שמתעטפין בצד היותר ארוך נקרא מה שמתעטף בו אורך ומראשו לרגליו הוא הרוחב וכמ"ש בסי' ח' להניח על ראשו רחבו לקומתו והוא כדברי המג"א בזה ועיין בגן המלך סעיף ט"ו שכתב שאם היתה משולשת ותלוי' צריך להעביר אל הצד השני שתהיו נוטפות על הקרן. ויש שמדקדקין שלא לעשות כן בשבת דהו"ל כמתקן ואין לחוש לזה שאין זה תיקון בגופו של בגד רק כמי שמשלשל בגדיו לפניו או לאחריו ע"ש:

סימן יב

ג **שנפסק**. עבה"ט ועיין לקמן ס"ק ד' דלא מהני להכשיר משום ס"ס ובית יעקב סימן ק"ו כ' דהא דשני הצדדים מצטרפין לכ"ע יש להסתפק ולומר דוקא בחצי מצד זה וחצי מצד זה אבל אם מצד אחד מעט ומצד אחד יותר אע"פ שבצירוף שניהם יש כ"ע אין מצרף ויש מקום לו' דגם בכה"ג חזי לאצטרופי ע"ש. ובלקט הקמח כתב בשמו בפשיטות דבכה"ג אין מצטרף וליתא שהרי כ' אח"כ אכן בגמ' דחולין גבי כבד כו' משמע דלא בעינן חצי מכאן כו' ע"ש. וע"ש שכתב דצירוף כדי עניבה משני צדדים תליא כפלוגתא דלרש"י שכ"ע מן הגדיל אין מצטרפין כיון שהחוט מקושר ע"י הקשירות שבציצית כמו תפרה דלקמן ולסברת ר"י והרא"ש דשיעור כ"ע הוא מן הענף ואין בו קשרים א"כ עומד להתפשט ויהיה כ"ע ומצטרפין ע"ש ולענ"ד לא נהירא דשם כשיתפשט יהיו לאחדים בידו משא"כ כזה דחוט זה כצד זה וזה בצד זה והקשרים מפסיקין שאין יכולים להתאחד אך גם מ"ש לדעת רש"י לדמות לתפרה אינו מחוור והעיקר כדעת האחרונים לפסול בזה וכיון שאין נ"מ לדינא קצרתי. ומ"ש בבה"ט בשם הט"ז דאם היו קשור וכו' כשר אם חזר וקשרו. במחכ"ת לא כוון יפה בדעת הט"ז שאע"פ שנשא ונתן בזה מ"מ במסקנת דבריו אינו מכשיר במקום שכא לידי פסול רק אם נשאר כ"ע שעדיין כשר הוא מהני הקשירה ונ"מ אם נפסק גם מצד השני אח"כ וכ"כ במשבצות זהב ועיין במח"כ שהביא דברי הא"ר וכתב דלא כבה"ט ע"ש:

ה **אם** לא דקדק עבה"ט ועיין בגינת ורדים כלל ב' סי' א' שני חוטין מהצדדים שנפסקו ולא נשאר בהם כ"ע ואין ידוע בבירור שהם מהארבעה שמצד האחד יש לפסול אם לא שידוע שנזהרו כשעת עשייתן מתחלתן שיהיו כל הד' מכל צד ניכרים לעצמן אבל בסתם יש לחוש שלא נזהרו ע"ש וע' בבר"י בשם שו"ת פרי צדיק שאם נפסקו ד' ראשים שמצד אחד כשר לפי שנשתיירו כל הראשים שניים שיש בהם יותר מכ"ע ואפילו לא נשתיירו מהשנים רק כ"ע שהוא כ"ע ח' חוטין כיחד כשר:

ו **יש** לסמוך. עבה"ט מה שהביא כשם גינת ורדים ושם איתא שאם נפסק גם מן הגדיל והגדיל ארוך שאם יפרק המקצת ישאר שיעור גדול וגם חוטי כ"ע כשר בשעת הדחק ע"ש. וע"ש בתשובה שאחר זה בשם ר"י פראגי שנראה שדעתו לפסול בזה:

סימן יג

א **חייב** חטאת. עבה"ט ועיין בבר"י ומח"ב שכתבו שלדעת הרמב"ם ואין לחוטין מנין מה"ת ואם נפסק חוט א' פסול מדרבנן ויש להסתפק ביצא בטלית זה לר"ה. אם חייב חטאת ע"ש באורך:

ב **לצאת** עבה"ט ועיין בשב יעקב סי' ה' דבארבע כנפות של משי עם ציצית יש להחמיר לילך בו בשבת אפי' בעיר שלא עשו תיקון העירוב לטלטל בתוכה ועיין לעיל סי' י' באשל אברהם הביאו קצת באריכות ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סימן כ"ו לענין דין זה"ז. אם מבואות המפולשין לדרך המלך משני צדדים יש להם דין ר"ה. ועיין בשאגת אריה סי' נ"ח דבר"ה אין נדחה מפני כבוד הבריות וה"ה בכלאים נמי מחוייב להגיד לו ואין נדחה מפני כבוד הבריות ע"ש:

ח **הציצית**. עבה"ט ועיין בא"ר וברכי יוסף שכתבו ג"כ דמהרמ"א לא משמע כשכנה"ג והעיקר לענ"ד כמ"ש בסוף שהכל תלוי באיש אם הוא מתבייש א"צ להסירו כיון דחזינן שמותר ללבשו אפילו לכתחלה משום זה ומה שמחלק מתחלה לפי שכבר ראהו כשהוא לבוש אין זה מוכרח כיון שמ"מ בושת הוא לו. וגם די"ל אדרבה שמא יאמרו דמסתמא מחמת איזה סיבה או ענין של גנאי שאירע לו פשט אותו או אחרים פשטוהו ממנו. וגם אדרבא איכא טובא נכנסין שלא ידעו שהיה לבוש תחלה הלכך גם בזה שייך כבוד הבריות:

ט **ודוקא**. עבה"ט ועיין ביד אפרים דמ"ש לעיל והרואה בחבירו דמשמע שאין תקנה ליתן במתנה צ"ל דאין זה תקנה גמורה כיון שנראית כשלו לכן מוטב שיקראנו לביתו וע"ש ועיין בפנים מאירות ח"ב ס"ס צ"ו על קושיא זו. ומה שכתוב על דברי בעל הלכה ברורה ומה שכתב המג"א שאין ליתן מתנה בשבת כו' עיין בשער המלך הלכות שבת

סימן יד

א **שעשאו**. עבה"ט ובע"ת נסתפק בישראל מסייע ובא"ר כתב שפסול ואם עשה ישראל חוליא אחת וקשר וגמר הכותי דינו כמ"ש לקמן ס"ק ג' בגמר ישראל שלא בכוונה דכשר וה"ה בזה ועיין בא"ר:

ב **להצריך** אנשים. עבה"ט ובקרבן נתנאל כתב דאף בטוו נשים פסולות לר"ת ובמח"ב דחה זה מדברי הגמ"י ע"ש:

ד **על** הרמב"ם. עבה"ט ומ"ש שהט"ז עשה עצמו כו' כ"כ בברכי יוסף בשם יד אהרן וכתב שהמעיין בט"ז יראה קצת נטוי' מהב"י אע"פ שהכל הולך אל מקום אחד ע"ש.

ומ"ש בשם המג"א דמיירי בשבת הקשו ע"ז דהא בש"ע כתב אם אין ציצית אחרים. ועיין ביד אפרים שיש להגיה סמוך לשבת וכן ראיתי מגיהים כן ור"ל דבאחרים יש לו' שיעשה רק קשר וחוליא אחת אבל להתיר אלו שצריך מתון ולחזור ולקשור עכ"פ קשר וחוליא לזה אין פנאי ועיין במח"ב שכ' בשם קצת חכמים שתירצו שגם בחול משכחת כשיעבור זמן תפלה. ומ"ש חכם אחד שיש לחוש שמא נתקלקלו וישאר בלא מצוה כלל. ולכך מוטב לסמוך על הרמב"ם. וליתא כיון דבחול יכול לעשות אין חשש שיופסדו. ומוטב לעשות המצוה לכ"ע ע"ש. ולפי דבריו יש לומך דבסמוך לשבת אף אם יש פנאי עדיין להתיר ולחזור ולקשור מ"מ כיון שא"א לעשות במתון שוב אין לעשות כן שיש לחוש שע"י שיתיר אותם שלא במתון יהיו נפסדים וע"ש במח"ב עוד שי"ל דמיירי בציצית דקים ובלוים שהם קרובים להפסד אם יתיר אותם ע"ש:

ו **מברך**. עבה"ט ועיין מ"ש בזה בקונטרס שערי אפרים שעל הלכות קריאת התורה שער י' ס"ח ובפתחי שערים שם ומ"ש מתשובת בית יעקב ע"ש שהביא מדין אתרוג המבואר בס"ס תרנ"ח שמוטב שישלחנו להקהל. וכתב כמה חלוקי דינים בזה וגם לתרץ הט"ז ומג"א שהקשו מאתרוג על ציצית ועיין ביד אפרים סי' תרנ"ח מ"ש בזה:

ז **טלית** חבירו. עבה"ט בשם רש"ל ועיין ט"ז דהרש"ל סיים בה דהיינו כשהניחן במקום מיוחד ע"ש ור"ל דאם לא הניחו במקום מיוחד סימן לדבר שאינו מקפיד על מקומו ורשותו. ואמנם דעת רש"ל בכל טלית שלובש בלא דעת חבירו ומכ"ש בזה. נראה דאף מי שנוהג כשלובשו במקומו לברך בזה שמוציאו חוץ למקומו לפי שבעל הטלית לא הקפיד להניחו במקום מיוחד לא יברך עליו:

סימן טו

א **בטלית** אחר. עבה"ט וכ"כ בבר"י בשם תשובת גדולים דאפילו מחדש לחדש מותר ע"ש:

ב **בבגד** אחר. עבה"ט וכתב בבר"י בשם תשובת מהר"י מולכין ומהר"מ בן חביב כ' מי שנפסק בטליתו ב' או ג' ציצית וצריך לעשות אחרים מ"מ אם נשאר כשר אפי' אחד אין להתירו מהטלית להשליכו שגם בזה יש משום בזוי מצוה. אך אם רוצה לעשות ציצית נאות יותר או שגם הראשונים נאים אלא שבלו קצת ואינם חזקים כ"כ מותר להתירם לעשותם חדשים ע"ש וכתב בספר בית יהודא שמותר להתיר כריכות הציצית אף שהם מכוונים בגימטריא לשם הוי"ה אין בזה בית מיחוש:

ד **ולא** מן העשוי. עבה"ט ומברכ"י הביא משו"ת נכפה בכסף שכתב דבכה"ג שיתיר השני ציצית שבחלק האחד ויתפרנו עם החלק השני ואח"כ יעשה שני ציצית חדשות גם הב"ח מודה להתיר בכה"ג ע"ש והדברים צ"ע לדעת הב"ח בזה וצ"ע בגוף הספר שם:

ח **לדעת** רש"י. עבה"ט וכתב הרדב"ז ח"ב סי' של"ו טלית שנקרע תוך ג' ולא הגיע הקרע עד הנקב אשר הציצית תלוי בו ולא נפסק אלא נקרע מצד אחד והשני שלם מותר לתפור אותו אך כדי לצאת שיטת רש"י יתפור אותו בחוטין שאינם ממין הציצית והטלית. ואם נפסק לגמרי לא יתפור כלל ואפי' בחוט משי או קנבוס עיין שם:

סימן טז

ורובו של קטן. עבה"ט ומ"ש שיהיו הכתפים רחבים כו' עיין בשאלות יעב"ץ חלק א' סי' ד' שכתב שאין קפידא שיהו הכתפים רחבים. ומה שחששו משום דאתי אוירא כו' ליתא אלא באויר הנחשב כמחיצה ע"י לבוד אבל לא בבגר דלא בעינן לאצטרופי לאוירא בהדיה לא אתי אוירא ומבטל לי' ועיין בשו"ת חכם צבי סימן נ"ט ע"ש. ועיין בבר"י שיש דעות שונות בשיעור הטלית קטן ויש לעשות שיקיף הראש וכל גוף האדם עד החזה פנים ואחור ע"ש בשם מהר"ג צמח ומ"ש בבה"ט בשם האר"י ז"ל שלא היו בתי זרועות לט"ק היינו בתי זרועות ארוכים כמו שעושים למלבוש עליון אבל מ"מ יכול לעשות כמו נקב שתכנס בו הידים וע' בכתבי האר"י שהיה לובשו על חלוקו ממש ואינו מלביש בו את ראשו. ומ"מ בשעת הברכה עשה עטיפה ואח"כ שלשלו עד הצואר והיה מברך להתעטף ע"ש. ומ"ש בשם הבית יעקב ע"ש דמבואר דאף שרוצה ללבשו כך כשהוא מקופל ואין בו שיעור טלית מ"מ אסור ללובשו בלא ציצית שהרי עומד להתפשט:

סימן יז

ג **גם** הם יברכו. עבה"ט ומ"ש דאי ברי' הוא לא יברכו כ"כ ג"כ בעולת תמיד ובבר"י סי' תר"מ כ' דמה בכך דאי משום דבריה לא נצטוו גם נשים לא נצטוו ומברכות א"כ ה"ה ברי' ע"ש ודבריו נכונים וע' בשאגת ארי' סי' ל"א כתב דכלאים בציצית לא שרא רחמנא אלא במקום מצוה ולכן טומטום ואנדרוגינוס אע"ג דחייבים מספיקא מ"מ כלאים אסור. ולכן אפי' להנך רבוותא דס"ל סדין בציצית חייב לעשות לבן של מינו מ"מ בטומטום ואנדרוגינוס אין להטיל אפי' לבן אבגד פשתן הואיל ואינו ראוי לבילה דתכלת מן התורה ע"ש: ונראה דאף אם נאמר שהוא בריה מ"ב לא אמעיט באיסור כלאים דהא גם נשים חייבים וא"כ שפיר שייך הך טעמא שאינו ראוי לבילה דתכלת. ועוד כתב בשאגת ארי'

שם דאם הבגד הוא ספק בת חיוב ואסור להטיל בה תכלת משום ספק כלאים אז אפי' אם הוא של פשתן אין להטיל אפילו לבן מטעמא דלעיל שאינו ראוי לבילה מן התכלת ע"ש:

ד **ציצית** לחנכו. עבה"ט וכ' א"ר בשם ספרי יראים להלביש לקטן טלית קטן כשיודע לדבר ולפחות מחויב להלבישו כשיגיע לבן ג' שנים וסי' כי האדם עץ השדה כמו להעץ הוא ג' שנים ערלה וכן להרגילו באותיות התורה ע"ש:

סימן יח

ג **תפלת** ערבית. עבה"ט. וכתב בר"מ שיש ליזהר שלא להיות מעוטף בציצית ותפילין אחר שקיעת החמה ויש להסיר מעל ראשו בעת שקיעת החמה. ע"ש בשם ספר הכוונות שהאר"י ז"ל היה נזהר בתכלית והיה חושש מאד בדבר הזה. וכ"כ בית דוד בשם המקובל הקדוש מהר"י גיקטליא ז"ל ע"ש ועיין באשל אברהם:

ד **ובליל** יוה"כ. עיין בא"ר בשם שיורי כנה"ג דנוהגין דגם במוצאי יוה"כ אין מסירין הטלית עד אחר תפלת ערבית ע"ש ועיין בשו"ת מנחם עזריה סי' ק"ז דמה טוב לקיים מצות ציצית בתשעה באב בטלית קטן בלבד באותו היום כו' ובכה"ג נכון הדבר שלא ללבוש טלית גדול בשחרית ליודע סודו כו' עיין שם. וכ' בשלמי ציבור בשם שו"ת כנה"ג א"ח לפי המנהג שלא ללבוש טלית שחרית בתשעה באב גם לצורך להיות סנדקי למילה לא ילבש טלית ומ"מ ראיתי סנדקי א' לבש ובירך ולא מחיתי בידו ע"ש:

סימן כא

א **שנפסקו**. עבה"ט ובזה גם הוא מודה כיון שמעולם לא נעשה בהם תשמיש מצוה. ומ"מ אפשר שאין לנהוג מנהג בזיון מאחר שהם טווים ושזורים לשם ציצית:

ב **לאשפה**. עבה"ט ומ"ש בשם תשובת רמ"א הוא ט"ס וצ"ל רא"מ והוא מדברי הא"ר ומ"ש אבל מותר כו' עיין בית דוד וצ"ע בגוף הספר שם:

ד **שלא** לישכב. עבה"ט והאחרונים האריכו בזה ועיין בקונטרס מספד רב שלכאורה י"ל שאין ראיה מדוד לפי שמלך היה והיה קשור לו ס"ת בזרועו רק שאינה נכנסת עמו לבית המרחץ ע"ש באורך:

ה **ציציות**. עבה"ט ועיין בשלמי ציבור בשם בעל עשרה מאמרות שכתב מצוה מן המובחר שיהיו הציצית משולשין ולא נגררים אלא יהיו תלויים ועומדים מחצי גופו ולמטה. וכן הוא בכתבי הרב זלל"ה שבחינת טלית הוא עד החזה ומשם ואילך הוא בחינת ציצית ולא יפה עושים המשלשים טליתם מאד ע"ש. ועיין בבר"י בשם פרי הארץ

ושו"ת דגול מרבבה שבטלית ארוך יכול לתחוב הציצית בחגורתו אשר במתניו כדי שלא יגררו ועדיף טפי לתוחבם בחגורתו ועיין לעיל ס"ס יו"ד ובבית יעקב סי' נ"ב ע"ש:

סימן כב

עיטוף ראשון. עבה"ט ובבר"י כתב ממשמעות האר"י מי שקנה טלית ועשה בו ציצית שמברך שהחיינו בשעת עיטוף ראשון יברך תחלה ברכת ציצית ואח"כ שהחיינו דלא כהע"ת ומקור חכמה. ומח"ב ושלמי ציבור האריכו בזה. וע"ש שהקשה דמ"ש משופר וסוכה ולולב. והביא דברי הב"ח נדחק לחלק לפי דעתו ע"ש וע' במח"ב דכשמניח תפילין חדשים אין מברך שהחיינו וכן המנהג ע"ש:

סימן כג

מותר. עבה"ט וכ"כ בתפארת שמואל והביאו בבר"י דגם טלית קטן שלובש אין בו משום לועג לרש כיון שהוא מכוסה ע"ש:

סימן כד

ב **על** העינים. עבה"ט. ומ"ש הסומא כו' שם בשבות יעקב איתא שיש לו ליקח הציצית בשעה שקורא פרשת ציצית אע"פ שנאמר וראיתם אותו כיון שישנו בראיה אצל אחרים ע"ש:

ד **הזהיר**. עבה"ט ומ"ש לענין לרקום פסוקים כו' עיין ביו"ד סי' רפ"ג דאין נכון לעשות כן ועיין בגינת וורדים כלל א' סי' כ"ה שכתב שמ"מ אי כבר נעשה ורקם פ' ציצית מותר לברך עליו. יזהר כשישב ע"ג ספסל יגביהו מצדדים ולא ישב על גוף הטלית שד"ת מרוקמים שם. ועיין בש"ך ביו"ד שם שנהגו היתר לרקום ע"ש. ועיין בגינת ורדים סי' ק"י שהבא לשאול אם ירקום על מפות אין מורין כן היתר לכתחלה כ"ש על טלית והביא שם מהרדב"ז: ובלקט הקמח הביא ג"כ מהרדב"ז וכתב שהסכים בתשובה בדיעבד לברך דמ"ש שם ביו"ד בשם הרמב"ם אינו בטלתים שלנו שאנו נוהגין בהם קדושה שלא ליכנס בהם לבה"כ וכיוצא בו ע"ש. ועיין בא"ר בשם מקור חיים שאף שמצות אין מצילות מיצה"ר מ"מ מצות ציצית מציל ונראה שלמד כן מעובדא דמנחות מעשה באדם אחד כו'. וכן הוא אומר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' כו' אשר אתם זונים אחריהם למען תזכרו וכו' והייתם קדושים ויצאו דברינו בקדושה:

סימן כה

א **יניח** תפילין עבה"ט וכתב בר"י בשם האחרונים שאם אפשר שיהיה לו תפילין בשאלה מאחר ציצית קודמין ע"ש. וע' לקמן סי' ל"ח ס"ק י"ד לענין תפילין מזוזה. ונראה דהיינו אם נכון לבו בטוח שיוכל לשאול תפילין שעכ"פ לא יצטרך להחזירם כל זמן שירצ' אם לא יזדמנו לו לקנות ואם לאו אכתי איכא למיחש שמא יצטרך להחזירם טרם יזדמנו לו אחרים ונמצא בטל ממצות תפילין שהיא קודמת למצות ציצית לדברי הפוסקי' אלו שהם עיקר לדינא. וע' ביד אפרי' ובשו"ת שאגת אריה סי' ב"ח ובשו"ת שמש צרקה סי' ט"ו בט"ז ונראה דאם יש לו תפילין של רש"י ואין לו תפילין של ר"ת ואין לו ציצית הציצית קודמין כיון דרובא דאנשי אין מניחין תפילין דר"ת כלל. אבל איפכא לא ואפי' יש לו של ר"ת אם אין לו של רש"י הם קודמין לציצית שהם העיקר לענין ברכה כמ"ש בסי' ל"ד. ואף שקדושת תפילין של ר"ת גדולה מאד מ"מ לענין לצאת בו י"ח של רש"י קודמים שאדרבה מחמת זה נמנעו רוב העולם מלהניח' לפי שכל אחד הוא פעולה מיוחדת כמ"ש בזוהר חדש וכמ"ש בסי' ל"ד ולכן פשוט מי שאינו יכול לקנות שניהם יקנה של רש"י תחלה ואח"כ כשיהיה לו לקנות של ר"ת יקנה והכי נהוג עלמא וא"כ ה"ה לענין ציצית. וכתב בשלמי ציבור בשם תשובת דבר משה מי שאין ידו משגת לקנות תפילין של יד ותפילין של ראש יקנה של ראש תחלה ע"ש:

ב **בטלית** גדול. עבה"ט ובבר"י כתב בשם תשובת מהר"י מולכין כ"י מי שהיה מונח בכיסו טלית של חול ותפילין וטלית של שבת היה למעלה מכל אם יכול להעביר על של שבת וליקח של חול והביא מתוספות דיומא דף נ"ג דלא שייך אין מעבירין כו' אלא כי בעי למעבד תרוייהו ושוב דחה זאת. והבר"י כתב ללמוד מדברי המג"א אלו שהביא הבה"ט דה"ה בזה יכול להעביר על של שבת וליקח את של חול ע"ש ושם כתב שלדעת האר"י ז"ל אף שהוא לבוש ט"ק יש ללבוש גם טלית גדול קודם התפילין ע"ש:

ג **תחלה**. עבה"ט ומי שנוהג להניח של יד מיושב וש"ר מעומד כדעת האר"י ז"ל כתב בדרכי נועם שם כיון דלענין דינא נמי אין חובה לברך ברכת תפילין מעומד ולכן אינו רשאי להחמיר לברך מעומד שלדעת המקובלים הנכון להיות מיושב:

ד **להניח**. עבה"ט במג"א מייתי מקרא דמצות ה' ברה ועיין בהגהת תוספת שבת ובשער יוסף על הוריות מ"ש שם בדף כ"ו ובשו"ת חינוך ב"י סי' א' ע"ש:

ה **שני** ברכות. עבה"ט. וכתב במחזיק ברכה מי שטעה ובירך על תפילין של יד על מצות תפילין יצא. ואם הוא מבני אשכנז אם נזכר קודם ההידוק מברך להניח קודם ההידוק ג"כ ועל של ראש מברך על מצות כ"כ מהר"ש ווינטורה. ובמכתם לדוד חלק עליו וכ'

שבבני אשכנז אם נזכר קודם ההידוק יברך להניח ובש"ר לא יברך כלל ואם לא נזכר יברך כשמניח של ראש להניח לבד ע"ש:

ו **להניח** בקמ"ץ. עבה"ט ומ"ש בשם הלבוש ול"ח ליתא דאדרבה גם הם הכריעו לומר בקמ"ץ וכ' כן ע"פ הע"ת וכבר השיג עליו בא"ר והא"ר ומור וקציעה הסכימו להב"י לו' בקמ"ץ וכ"כ מהר"א זכות' בהשגת כת"י על ספר מצות שמורים וכתב כי בקמ"ץ מלשון להניח ברכה אתי שפיר שפירושו שתהיה נחה שם בקיום ובקביעות ע"י הקשר לא תנוד אנה ואנה מה שאין כן בפת"ח ודגש שרשו ינח שהוא ג"כ לשון עזיבה. וגם כשהיא בלשון שימה כגון והנחתו לפני ה' אינו אלא שימה גרידא לרגע ועראי ע"ש וקצת מזה כתב ג"כ בא"ר ע"ש:

ז **שמהדקן**. עבה"ט וכתב בשלמי ציבור שצריך ליזהר שלא יהא נחפז לברך על של יד קודם הנחה בקבורת דה"ל קודם דקודם. ואחר ההידוק אע"פ שלא עשה הכריכות לא מקרי עובר לעשייתן ועיין ב"ח ובשו"ת בית יעקב בסי' פ"ח והבאתיו לעיל סי' ח' ע"ש:

יא **עמהם**. עבה"ט ובפנים מאירות ח"א סי' נ"ד דעתו שמותר לענות אמן אחר ברכת חבירו על התפילין לכתחלה אע"ג דלקדיש וקדושה לא יפסיק מ"מ אמן הוא קבלת דברים שמאמין בה' שצונו להניח תפילין לא הוי הפסק וכיון שלר"ת אף לקדיש ולקדושה פוסק יש לסמוך עליו לענין עניית אמן ע"ש. ומ"ש בשם דרכי נועם לענין להפסיק בעניית קדיש וקדושה ואמן בין תפילין של יד לשל ראש בתפילין של ר"ת כ"כ בבכור שור בסוטה דף מ"ד ע"ב ע"ש:

יב **הרצועה** עיין בבה"ט בשם האר"י ז"ל וכ"כ הרדב"ז בתשובה ח"ג סי' תרכ"ג וכ' בבר"י שכן המנהג בכל מקום. וכתב בספר מ"מ אמנם נראה שאם אחר שבירך שמע קדיש או קדושה ואם לא יכרוך יהי' לו פנאי להניח של ראש ולענות דיש לעשות כן ועדיף טפי למעבד הכי וכן נהגתי עכ"ל:

יג **מהתיק** עיין בבה"ט ועיין לקמן סי' כ"ח מ"ש בשם המג"א. וכתב בבר"י בשם תשובות מהר"י מולכין מי ששכח ולבש ש"ר קודם ש"י א"צ להסיר' כיון דיצא ידי מצותה והוכיח כן מב"י סי' כ"ו ע"ש וכ"כ בשאילת יעב"ץ סי' קכ"ה וזה דלא כבעל הלכות קטנות סי' נ"ג ומ"מ גם הוא כתב שאם לבש של ראש מפני שלא היה לו של יד ואח"כ נזדמן לו ש"י א"צ להסיר ש"ר קודם הנחת ש"י ע"ש. ועיין בשלמי צבור בשם מהרח"ו שכ' מורי ז"ל הי' נזהר שלא להוציא תפילין של ראש מן הכיס עד שיניח ויקשור הש"י סביב הזרוע בקיבורת במקום הקשר ואח"כ לא היה חושש מלהוציא תש"ר אף שעדיין לא הקיף

בזרוע עצמו וכפי הטעם שכתב המ"א אפשר דאף ע"י אחר אין להוציא ש"ר עד שיניח של יד ע"ש. ועיין בתשובת יעב"ץ ח"נ סי' כ"ו שהבאתי לקמן סי' מ"ם ע"ש:

יד **מעומד**. עיין בה"ט ועיין בשו"ת ח"צ סי' ל"ו שהביא מתשובת הרדב"ז דדין שאינו מוזכר ההיפך בש"ס ופוסקים יש לילך אחר דברי קבלה וגם במקום שיש פלוגתא בין הפוסקים דברי קבלה יכריע ע"ש:

טו **לברך**. עבה"ט ועיין בשל"ה דמחלק בין מי שלובש תפילין כל היום וגם מו"מ שלו בתפילין שפיר הוי היסח הדעת בנשמט ע"ש:

טז **לברך** עבה"ט ועיין לקמן סי' נ"ג בבאר היטב ס"ק ג' שהביא מגינת וורדים וכתב דממג"א סי' כ"ה משמע דא"צ לברך. וכבר כתבתי מזה בסי' וא"ו ע"ש ועיין בפרח שושן כלל א' סי' ע' מ"ש בזה על דברי גינת וורדים ובסי' י"ג יתבאר בעזהי"ת:

יז **ההדוק**. עיין בה"ט ומ"ש וכ"פ המג"א כו' ז"א דהמג"א לאו מטעמא דהט"ז אתי עלה אלא משום טעמא דכתב לעיל בנשמטו דבזה"ז שאין לבוש התפילין רק בזמן תפילין לא הוי היסח הדעת וא"כ לדעת הש"ע והא"ר שכ' לעיל ס"ק ט"ו גם בזה יש לברך וגם נ"מ במי שלובש תפילין כל היום גם של"ה מודה כמש"ל. גם דברי המג"א צ"ע מה דמדמה נפסק לנשמטו אליבא דמ"ש של"ה שנראה שלפי הטעם דשל"ה יש לחלק ביניהם. ועיין בא"ר שבצ"ץ משמע כהט"ז ויש להקל בספק ברכה. ואם נפסק הקשר ורוצה להניח תפילין אחרים י"ל דהכל מודים שיברך וכ"כ במח"ב בשם מאמר מרדכי וספר זרע אמת ע"ש:

יט **נהגו** העולם. עיין בה"ט והמקור חיים כתב שלא לחלוץ עד אמירת פסוק והיה ה' למלך כו' ובספר הכוונות המסודר ממהר"ש וויטל כ' בהגהותיו שיסיר הכריכות מהאצבע וב' או ג' כריכות מהזרוע ויסיר של ראש ואח"כ ש"י יחליץ מיושב והטלית יהיה עליו עד שיסיר התפילין ע"ש:

כב **מוסף**. עיין בה"ט וכתבו בשם האר"י ז"ל אחר קדיש של חזרת ס"ת שבהיכל והיינו כפי מנהגם להחזיר הס"ת אחר אשרי ובא לציון כמבואר בסי' תכ"ג ע"ש וכן נוהגים. ודלא כמ"ש בתשובות מ"ע סי' ק"ח לחליץ אחר תפלת שחרית ע"ש. וכתב הפר"ח סי' תכ"ג שאם השעה דחוקה שאינו מספיק לחלוץ התפילין יזיזם ממקומם לצד אחר דחשיב כמונחים בכיסם וכו' ונראה שיש מציאת לענין זה כגון שהוא עומד לבוש בתפילין והציבור כבר התחילו קדושת כתר שאין שהות לחלוץ שכמו רגע שיאחר ישלימו לו' הקדושה. וכתב עוד מי שיצא ידי חובת חזרת מוסף וחזר להניח תפילין והלך לבה"כ שעדיין לא התפללו מוסף דעתי נוטה שיכול לומר כתר עמהם. ומח"ב כ' שנראה

לו שיסלק התפילין ויאמר כתר וכתב בשלמי ציבור מדלא אמר אסור עד שיסלקם ש"מ דדוקא לכתחלה יש לו לסלקם אבל אם היה עסוק בלימודו ולאו אדעתיה וכשהתחילו הצבור הקדושה ננער ממשנתו ושמעה אזנו ואין שהות לחלוץ בהא אזיל ומודה להפר"ח דעונה כתר עמהם ע"ש. ומ"ש בבה"ט בשם הרמ"ע ע"ש בסי' ת"ח שכתב שהמניחין תפילין במנחה יניחו ג"כ במנחה ר"ח כי קדושת ר"ח עולה ויורדת אחר תפלת מוסף ולכן יכול ללובשם כל היום ובמח"ב כתב שכן נוהגים ודלא כמ"ש באור צדיקים בשם מהרח"ו שאין כן דעתו. וכן מבואר מדברי הפר"ח דלעיל דאחר מוסף יכול ללובשם. ועיין בדבר שמואל סי' קי"ב בענין שיש נוהגין שלא לחלצן בראש חודש ובחול המועד אף במוסף וכ' שם שהלבוש והרדב"ז נתנו טעם שיש לחלצם במוסף ע"ש:

סימן כז

א **שמאל**. ע' בה"ט ובבית יעקב סי' קמ"ט בסוף מצדד לומר דיצא ולא מחוור ומ"ש מבה"ע שהביא הב"י בסי' תרל"א אין ראיה דהתם באיטר קאי ועיין לקמן ס"ק י"א מ"ש:

ג **לקובד"ו**. עיין בה"ט וע' מ"א ס"ק ב' וכוונת דבריו מבואר היטב ביד אפרים ע"ש:

ד **רק** זרוע. עבה"ט ובחות יאיר שם כ' דאם נקטע הקצה פטור אבל גידם מעיקרא כל שנשאר לו בחלק העליון קרוב לכתף מקום להניח תפילין י"ל דחייב להניח דזה הנשאר הוי יד דידיה ועיין במ"א ושאר אחרונים ובפנים מאירות ח"ג סי' י"א ובתפארת צבי סי' ב' ומחוורתא להניח בלא ברכה ויברך על ש"ר שתים כמ"ש הש"י וכתב בשאגת ארי' סי' ל"ד דמי שאין לו זרוע דפטור מש"י מ"מ חייב להניח ש"ר ע"ש:

ה **יו"ד**. עבה"ט וכתב בספר שלמי צבור שבספר זר זהב הוכיח מהר"י צמח מדברי הרב ז"ל דצריך שלא תזוז היו"ד לעולם אפי' בהיותם מונחים בתוך הכיס וע"כ נוהגים רבים מיראי השם לקשור היו"ד עם חוט של גיד עם התפלה ואין קושרין אותם עם הרצועה בשעת ההנחה עכ"ל. ולדידי צ"ע דע"י קשירה זו יהיה החוט של גיד סביב התיתורא והוא חוצץ בין הזרוע לתפילין ואפשר כיון שהחוט הקשר הוא ככלות התיתורא במקום המעברת' לא איכפת לן שם בחציצה רק במקום התיתורא שהפרשיות מונחים בפנים וצ"ע ולענין מ"ש שאין קושרים עם הרצועה ע"ל ס"ק ט"ו:

ו **חוצץ**. עבה"ט דמביא בשם של"ה דיש לרחוץ מקום הנחת תפילין. ובבר"י כתב שפשוט שהנוהג כן צריך לנגב המקום היטב משום התפילין וגם אפשר שהם מפסיקים כמו חציצה. והביא מדברי המיי"י מהלכות עבודת יוה"כ דלכך בכ"ג עלה ונסתפג כו' ונשא ונתן בזה ע"ש. ונראה דהשל"ה כ"כ לפי שהמשכים לחצות נותן אפר תחת פאר

וכשרוצה להניח תפילין צריך לרחוץ המקום משום כבוד התפילין וכן היא בכתבי האר"י ז"ל ע"ש. ועיין בשו"ת פני אריה בסי' ו' בסי' ז' לענין אבק שקורין פודר מה דינו ע"ש:

ח **דק**. עיין בה"ט וכתב בתשב"ץ סי' למ"ד אין להניח תפילין על הכובע דק על ראשו ומותר לכסות בסודרו. והא דאמרי' וראו כל עמי הארץ כו' היינו שיהיה בראש במקום שהם נראים יותר וראו כמו ושמעו וכל העם רואים את הקולות ע"ש. ונראה דאף שיש איזה דרשא בהא דוכל העם רואים דקאי על המלאכים שנבראו מכל דיבור מ"מ פשטא דקרא על שמיעה נאמר ומפיק לי' בל' ראיה לדרשא וה"נ בהא דוראו כל עמי הארץ שיהיה השמיעה ברור אצלם כאלו ראו בעיניהם ממש:

יא **כל** אדם. עבה"ט ועיין מ"ש לעיל ס"ק א' ומדבדי הבעה"ט שהביא הב"י נראה דס"ל דיצא. ובשלמי ציבור כתב וז"ל ומצאתי בספר זר זהב למהר"י צמח האריך והרבה בראיות שאיטר יד ימינו אינו רשאי לשנות משאר כל אדם שלא לשנות הסדר העליון ע"ש:

טו **התיתור**'. עבה"ט ובברכי יוסף כתב שכתבו בשם מהר"י צמח שהרב מהר"ש ויטל העיד שאביו מהרח"ו ז"ל כשהיה עובר הרצועה בזרוע היה מהדק היטב וקושר היו"ד עם התפלה וממשיך הרצועה אצל הזרוע לעשות הכריכות אבל בקיבורת לא עשה שום כריכה כלל ואמר מהרח"ו שכן נהג רבינו האר"י ז"ל ומהר"י צמח הוכיח כן מדברי הפוסקים ומדברי הקבלה וכן נהגנו. ועיין מ"ש התשב"ץ ק"ג סי' קי"ח עכ"ל. ובמח"ב כתב על מ"ש כאן שאין לכרוך הרצועה על התיתורא. וז"ל העולם נוהגין להיפך כמ"ש האחרונים וכתבו שכן מוכח מדברי גורי האר"י ז"ל. והרב מור וקציעה העיד שהגאון מר אביו היה כורך הרצועה על התיתורא וכתב דטעמו ונימוקו עמו ע"ש. ואני תמה שבמח"ב נראה שמסכים להיפך ממ"ש בבר"י בשם מהר"י צמח וכתב וכן נהגנו. ובספר שלמי ציבור ראיתי שכתב בשם ספר זר זהב כת"י למהר"י צמח והביא שם דברי מהר"ש ויטל וכתב שאמר לו שהרב אביו עצמו הניח לו תפילין כסדר הזה בפעם ראשונה שלבש שאביו לבשם לו ואמר לו שכן היה נוהג האר"י ז"ל לעשות. וכתב להשיג על המתכוונים לעשות דוגמת שם שי"ן דל"ת יו"ד שיש בזה ספק חשש כשסתלק הרצועה נמצא כאלו מוחקו דוגמת שכ' הלבוש. בכתב שמו על דפי הספר אין לפותחו ולסוגרו בשבת וגם הביא מהזוהר ואתחנן ופרשת פנחס דאי' שם תרין בקשרא חד דהיינו יו"ד וקשר רצועה במעברתא שהם תרין בקשרא חד שאנו קושרין היו"ד עם התפילין והוכיח שאין לעשות כריכות על הקיבורת. ובסוף דבריו שראה בחלום להרב מהרח"ו ז"ל אשר האמת נכון עליו ואמר לי הנה בספר הכוונות בדף עצמו שמ"כ אורך הרצועה תמצא ראיה יותר

ברורה והיא נכונה וחזקה והוא שתמצא ענין קשירת תפילין ש"י יקשור תחלה תש"י ויקיף ז' כריכות סביב הזרוע כו' ר"ל שיקשור תחלה היו"ד עם התפלה ש"י וזהו קשירות היו"ד לבד ר"ל ע"י הידוק הרצועה נקשרת היו"ד אל תפלה ותיכף ימשוך הרצועה סביבות הזרוע לעשות ז' כריכות ולא אמרתי כ"א קשירות היו"ד כדברי הרשב"י מן הטעם שכתב בשמו וכן אמרתי כמ"ש וכן תעשה ע"כ החלום: גם בש"ע ולבוש לא נזכר לשון כריכות אלא קושר קשירה אחת בלבד לצורך היו"ד עכ"ל הר"י צמח. ורבים מיראי ה' אחרי רואם זה חזרו לעשות כדבריו ז"ל עכ"ל. ומכאן תראה שמ"ש בש"ע האר"י שהביא בעט"ז לאו האר"י ז"ל חתם עלה. וכי מ"ש בפע"ח הנרפסת לעשות ג' כריכות בקבורת כעי"ן שי"ן הוא מהחברים ואינו עיקר כיון שאינו מתורת מהרח"ו שהוא העיקר: וגם במ"ח כתב שיניח היו"ד על המעברתא ויכרוך עליהם כריכה אחת ומדברי מהר"י צמח נראה דליתא ואם נאמר דמ"ש כשהיה עובר הרצועה בזרוע והיה מהדק וקושר היו"ד עם התפלה היינו ע"י העברת הרצועה על היו"ד עם התיתורא אלא שזה אין עליו שם כריכה רק שם קשירה שמיד משם ממשיך לזרוע לכרוך הז' כריכות וכן משמע קצת בסוף דבריו הוי א"ש דדברי הבר"י ובמח"ב לא סתרי אהדדי. אך מדברי מהר"י צמח שהבאתי לעיל ס"ק ה' מבואר נגלה שדעתו שלא לקשור אותה עם הרצועה כלל וצ"ל דקשירה דקאמר היינו מחמת ההדוק שמושך הרצועה בהדוק מתקרבת ומחברת אל התפלה והיינו כדרך הנוהגין לעשות הנקב שבכפילות הרצועה לצד השמאל וכל מה שמושכין הרצועה אינה מתקרבת אלא מתרחקת קצת. ולפ"ז ע"כ מ"ש דקושרין היו"ד עם התפלה אינו ע"י ההדוק רק ע"י העברת הרצועה על היו"ד והמעברתא מקשר אותם יחד וכבר כתבתי דממ"ש ס"ק ה' אינו נראה כן וצ"ע:

טז **השער**. עבה"ט ובחנם השיב הבר"י על הט"ז דגם כוונת הט"ז על קצה התחתון מהתפילין דהיינו התיתורא ושוב מצאתי כן בא"ר וכ"ב בשו"ת דברי יוסף ס"ג יניח קציצה של ראש מיושבת ומושכבת על הראש ומהתחלת עיקרי שער הפדחת יניח התיתורא ודלא כגן המלך סי' קנ"ג והביאו בבר"י:

יז **בעורף** עבה"ט ובכנה"ג כתב בשם שלטי הגבורים שבמרדכי דשבת כתב דהמניח שם למטה מצמיחת השער או הצואר לא יצא והוי ברכה לבטלה והיינו קצה התחתון של הקשר יהיה למעלה מהתחלת צמיחת השערות וכמדומה לי שראיתי בספר קטן כשהקשר שמאחורי הראש הוא בגומא לא יצא י"ח ולא ידעתי מאין יצא לו. זה שהרי מלשון הש"ג משמע דבצמיחת שערות תליא מילתא ודאי דעורף היינו נגד הפנים כמבואר בחולין ומ"מ נראה שיש לעשות כן לכתחלה דבעינן שיהא הדק היטב סביב

לראשו. ועיין בעטרת זקנים ס"ס זה וכל שהקשר משפע ויורד בתוך גומא א"א שתהיה הרצועה שסביב הראש מהודקת היטב. וכ' בפנים מאירות חלק ג' סי' ט' מי ששגג ולא הניח תפילין ש"ר במצחו במקום הראוי כמה שנים ועל המצות עשה נתכפר לו בוידוי דברים אך לבו חרד על מצות לא תעשה של ברכה לבטלה לפ"ד הרמב"ם שהוא מדאורייתא והוא רוצה לקבל תשובה ע"ז ונראה כיון שלדעת התוס' והרא"ש הוא מדרבנן וגם שלפי מנהגינו אומר אחר הברכה בשכמל"ו שזה תיקון שלא יעבור על לא תשא א"כ לא חטא בברכה לבטלה ולכן אף שביטל עשה וצריך עולה לכפר מ"מ מיקרי דורן וא"צ לענות נפש רק תשובתו נרצה בחרטה ומודה ועוזב ירוחם ע"ש. ונראה מדבריו שאם לא הניח יד כתיקונו דלא שייך בהו הצד תיקון אמירת בשכמל"ו יש לו לקבל תשובה על ברכתו לבטלה: בהג"ה סעיף י"א ובשל יד אין להקפיד. ובלבוש כתב שיהיו מכוסים משום והיה לך לאות. וכתב בבר"י בשם זקינו מוהר"א אזולאי שיש מדקדקים להאפיל בטלית על הזרוע בשעת הנחת תפילין של יד. וכן ראוי לנהוג ע"פ קבלת האר"י גם ע"פ דרכו גם תפילין של ראש ראוי לכסותה בטלית עיין שם ועיין במג"א לעיל ריש סי' ח' מ"ש:

סימן כח

א **שעה**. עבה"ט וכתבו בשם גורי האר"י ז"ל בעת לימוד התורה ותפלה א"צ ליתן דעתו בהתפילין וע' לקמן סי' מ"ד ועיין בשו"ת שאגת ארי' סי' מ"ם שאוסר היסח הדעת בכל ענין רק כ' שי"ל ששיעור היסח הדעת הוא כפי הילוך מאה אמה כמו שאמרו בשינת עראי ע"ש. ובאמת שהוא זוטר בשיעור' טפי שאינו אלא חלק ס"ז משעה ולא ניתנה תורה למלאכי השרת וע' בסי' מ"ד בט"ז שם. ונראה שהעולם סומכין בזה על רבינו יונה והרא"ש והטור דלא הוי היסח הדעת כ"א כשעומד בשחוק וק"ר. ומה שהקשה בש"א יש ליישב וע' במג"א סי' מ"ד:

ב **תחלה**. עבה"ט ולעיל סי' כ"ה כתבתי בשם הזוהר דכשם שצריך ליכנס לבה"כ מוכתר בתפילין כן צריך לצאת מבהכ"נ מוכתר בתפילין. ובשלמי צבור כ' שלא מצא בשום מקום בהזוהר שיזהר בזה. ואולי כוונתו שמאותו הטעם שאמרו בזוהר שיכנס בתפילין משום דאיך יאמר אשתחו' כו' כמו כן כשנפטר מרבו ואין זה מספיק ע"ש:

ד **בתיק**. עבה"ט ומ"ש בשם המג"א שנהגו להניחם זה אצל זה ויעשה סי' כו' ליתא דבמג"א כתב שיניחם זה אצל זה. ומ"ש בש"ע ועליו ש"י פירוש שיתנו קצת לצד מעלה ונהגו לסמן כו' ומבואר שיש כאן חסרון איזה תיבות וכצ"ל ונהגו לעשות שני כיסין

וצריך לסמן כו' וזה מבואר מדסיים בה ואסור לשנות הכיס כו' וכן מצאתי שיש מגיהין כן והבה"ט לא הרגיש בזה. ומבואר דאם נותן בכיס א' יניח זה על זה וש"י יהיה קצת למעלה כדי שיפגע בו תחלה. וע' ב"ח שדעתו שלא יעשה שני כיסין אחד לש"י ואחר לש"ר ולכתוב ע"ז יד וע"ז ראש דאתי למטעי להחליף ש"י בש"ר אלא יעשה תיק אחד כו' ואפשר דע"ז קאי המג"א דיש עושים ב' כיסים ונהגו לסמן כו' ומ"ש ב"ח דלא מהני כתיבה דאתי למטעי עיין ביומא דף נ"ה גבי יצא והניחו על כן הזהב שבהיכל כו' ר"י הוא דלית לי' כתיבה כו' ע"ש. ומ"ש דאין לכרוך הרצועה על הבתים כו' ע' במג"א ומ"ש ביד אפרים פירוש נפלא בדברי המג"א ע"ש. ועיין בב"ח שם שדקדק מדברי הטור דמיד כשמסיר ש"ר תחלה יניחו בתיקו ולא ימתין מלהניחו בתיק עד שיסיר גם ש"י שלא יבא לידי שגגה להניח ש"י וש"ר עליו והיינו לפי שיטתו לעשות תיק צר והמ"א לא הביאו כיון שסובר שמניח זע"ז ולכן מי שיש לו תיק צר וכמ"ש הבה"ט בשם הב"ח וט"ז יש לו ליזהר כשחולץ להניח את ש"ר בתיק תיכף כשמסירו כדי דלא ליתא למטעי וכמ"ש הב"ח וכתב מח"ב שבספר אור צדיקים כתב שיש מניחין התפילין כשחולצן על הסידור ואין נכון לעשות כך שלענין שבועה בנק"ח חמור סידור מקדושת תפילין כמ"ש הסמ"ע בח"מ סי' פ"ז והביאו בסולת בלולה ובסי' מ"ה חזר בו לפי שבט"ז ח"מ סי' פ"ז השיג על הסמ"ע וכן הח"צ בהגהותיו וע"ש בש"ך שתמה על הרמ"א שמה:

סימן ל

ב **בהם**. עבה"ט וכתבו האחרונים רמז פסוק אדם ביקר כו' לפי שרש"י פי' שמא יפיח בהם שהוא מעשה בהמה ואינו כבוד לתפילין ותפילין נקראו יקר כדאמרינן במגילה יקר אלו תפילין וז"ש אדם ביקר ר"ל בתפילין לא ילין וצריך להסירם כיון שבשעת השינה נמשל כבהמות כו' והוא רמז נאה:

ג **מורין** כן. עבה"ט ועיין מ"ש בהלכות ציצית שהאר"י היה נזהר מאד לחולצן אחר שקיעת החמה ע"ש: (זה) תפלת ערבית. וכ' בבר"י בשם דבר משה בירך על התפילין בלילה או שסבור שהוא יום והיה לילה א"צ לברך כשיגיע זמן הנחת תפילין ע"ש:

סימן לא

אסור. עבה"ט ועיין סי' ש"ח בט"ז שם ובבר"י כאן כתב דהכי נקטינן שלא לטלטל תפילין בשבת וע' בפר"ח סי' תצ"ו שכתב אני הלכתי למצרים ודעתי הי' לחזור לא"י

תוב"ב וביו"ט שני בבוקר בביתי בצנעה הנחתי תפילין וקראתי ק"ש כו' ואח"כ הלכתי לבה"כ כו' ע"ש ושם יבואר אי"ה:

סימן לב

א **ופרשת** שמע. עבה"ט ובענין תמונת האותיות והתגין המבואר שם ראוי לסופרים יראי ה' שילמדו אותם איש מפי איש דהיינו שיבחור מעצמו סופר מומח' ובקי שילמדנו מפה לאוזן וגם יראהו באצבע כזה ראה וקדש לא כאלו שסומכים עצמם לכתוב בכוונות קדושות ולא באו בסוד ה' רק מה שרואין בספר מצות שמורים וכדומה מספרים שנתחברו בענין זה והם מדמין בעצמם שמוציאין הדבר מתוקן ותעו מדרך השכל כי שכלם קטן מהכיל עומק הדברים. ומי שלא קיבל הענינים על בוריים מוטב שלא יכניס עצמו כלל לזה ויכתוב בלא כוונות. ומ"מ יכול לדקדק לעשות בתמונות האותיות שכתבו סופרים מפורסמים אנשי השם ואנשי מעשה וכמ"ש מהר"ם זכותא ובברכי יוסף ס"ס כ"ה שיש לדקדק במעשה המצות שיהיה כסדרן וכמשפטם אף שאין אתנו יודע רמזיהם וסודותיהם כי המצוה פועלת בסגולה ועושה רושם למעלה אף שנעשית בלתי הכוונ' הפרטית רק שצריך לכוון כונ' הכללית שיכוין שיעשה המעשה הזה ע"פ מצות אלהיו ע"ש שמ"ש בשם זקינו בעל חסד לאברהם זללה"ה בהגהותיו כת"י כנ"ל ועיין לקמן ס"ד:

ב **כסדר** הזה. עבה"ט ומ"ש בשם עה"ג ר"ל שהיו לו שני פרשיות שידוע לו שכתבם קודם אלו האחרונים שנשתיירו רק דס"ד כיון שלא נכתבו להצטרף לאלו יהיו פסולין לצרפם קמ"ל דלא איכפת לן בזה ואפי' ע"א נאמן לומר שיודע שאלו נכתבו קודם אבל אם הוא מסופק אם נכתבו קודם או אח"כ לא יהא כזאת בישראל לצרפן יחד ח"ו ע"ש ובא"ר ומ"ש בה"ט ועיין דבר שמואל סי' ש"ב הנה בלקה"ק כתב שבדב"ש מחמיר בזה וליתא דהדב"ש שם מיירי במוצא פרשה מהראשונות פסולה וכתב אחרת אחריה פסול וגם לדעת עה"ג כן הוא מחמיר אפי' בספיקו וכמ"ש ומח"ב כתב שהב"י בסי' ל"ג הביא הגהות סמ"ג דבשל ראש שנכתבו בד' קלפים אין קפידא בקדימ' ואין הלכה כן. ועיין בשו"ת הרשב"ץ שרוצה להחזיק בדברי הגהות סמ"ק וסוגיין דעלמא שאין לחלק בין של ראש לשל יד ולכן סופר שכתב כמה פרשיות לתש"ר בב"א ונזהר לכותבן על הסדר ואחר כך נתערבו בענין שאפשר שיקח פ' ראשונה שנכתבה מאוחר לג' מוקדמים טעונין גניזה ואם כתב פ' ש"ר ונתקלקל' האחרונה יכתוב אחרת תחתיה משא"כ אם נתקלקלה פ' מהקודמת שצריך לכותבת שנית עם כל הפ' שכתב אחריו כ"כ האחרונים ע"ש:

ג **של** יד. עבה"ט מ"ש בשם ספר הכוונת וז"ל וגם צריך ליזהר כל מה שיכול לכתוב כל ד"פ של ראש או של יד רצופים ולא יפסיק בנתיים בשום דיבור כלל ועיקר ומכ"ש באמצעם ואם הוא זקן או חולה ואינו יוכל לכתוב כל הד"פ ביחד יכתוב ג' פרשיות ראשונים ואחר כך יכתוב הד' ואם גם זה קשה עליו לכתוב יכתוב ב"פ הראשונים רצופים עכ"פ ואחר כך יכתוב ב' פרשות אחרות ביחד אבל בין פרשה ראשונה לשניה לא יפסיק בשום ענין והנה אם כתב ב"פ הראשונים והפסיק קודם שיתחיל לכתוב פרשת שמע יעבור הקולמוס על תיבות וידבר של קדש ועל תיבות והיה של פ"ב ואח"כ יכתוב מפ' שמע ואילך ועל ידי זה יש קצת חיבור ואם כבר כתב בתחלה כל הג' פרשיות והפסיק אן יעבור הקולמוס על תיבות וידבר של פרשה ראשונה ועל תיבות והיה של פרשה שניה ועל תיבות שמע של פרשה שלישית אחר כך והיה אם שמוע ועי"ז יש קצת חיבור גם קודם שיתחיל לכתוב יתפלל ויאמר יהר"מ ה' או"א שתשרה שכינתך במעשה ידי ותצליחני בכתבי זאת שאני כותב תפילין הללו לשם קדושת מצות תפילין שצונו ה' אלהינו ותצילני מטעות הכתיבה ומטעות הכוונה אמן כן יהי רצון עכ"ל פע"ח הנקרא בפוסקים ספר הכוונת ומהנכון לו' יהי רצון דלעיל ובמצת שמורים נדפס יה"ר באורך ע"ש ולמנקט נפשיה בקצרה עדיף טפי:

ה **שחור** עיין בה"ט ומ"ש בשם דכ"ש לענין סתם יינם ע"ש בסי' קס"ד דמסיים בה מ"מ דבר שבקדושה וכתיבת כמה אזכרות של שם חמיר טפי ונכון לקדש עצמינו במותר לנו ולהרחיק מן הכיעור ודומה לו ע"ש. וע"ש שכתב להסתפק אם מותר לכתוב תו"מ בקולמס של עוף טמא דשמא כיון שאינו ניכר ממשו של איסור לאחר הכתיב' אינו רומה לעורות וגידים של הטמאים ע"ש:

ז **בחברתה**. וע' בה"ט ודוקא נדבק בסופו אבל בראשו או באמצעיתו מודה הרד"ך דפסול אף בכה"ג עיין בכנה"ג ומ"ש רק התג אחד דבוקה בחברתה ר"ל שהתג של תיבה אחת נוגע עם התג שבתיבה שאצלה ונדבקו זה בזה מכשיר המאירי הואיל וניכר שאינה דבוק ע"י עצמה כן מבואר בכנה"ג וע' בסי' ל"ו ביד אפרים מ"ש שם בתנין שבאות אחת נוגעים זה בזה שפסול ושם הטעם משום דהוי שינוי באות דמחזי כאות אחר משא"כ כאן. ונראה דאף בתיבה אחת שנוגעין התגין מאות לאות ליכא הך טעמא ודינו כמו כן להמאירי דכשר ומ"ש בשם הפר"ח נראה דגם המאירי מודה דודאי יש לגרור הדבוק רק כמש"ל דלא נפסל מ"ש להלן קודם שגרור משום שלא כסדרן וצ"ע בפר"ח שם:

יא **בעפצים**. עיין בה"ט ועיין בפנים מאירות ח"ב סי' ל"ב בקלף שלאחר העיבוד חולקין אותו ומושחין אותו בצבע לבן כדי שיהא חלק ולבן ביותר וקצת סופרים רצו לאסור

מפני שאינו כותב על הקלף רק על אותו צבע ומפסיק בין הקלף לכתב והשיב שקנאת סופרים הוא זה והבל יפצה פיהם וכתב שמצוה מן המובחר לכתוב על קלף זה משום זה אלי ואנוהו והצבע זה שמדובק לקלף אינו הפסק וגם כי כל לנאותו אינו חוצץ ע"ש. ונראה שלכתחלה יש להעביר על פניו בחוזק יד מטלית לבן ולקנח היטב ואז מה שאינו מדובק בהקלף מהצבע דבק טוב יסור ממנו ע"י הקנוח הזה ומה שנשאר מדובק בו הוא נעשה גוש אחד עם הקלף ואינו חוצץ ומ"מ נראה שאין להתיר רק משיחה דקה אבל לא אם הוא טוח על פניו ועב קצת:

יב **ס"ת**. עבה"ט בשם עה"ג ובפני' מאירות ח"ג סי' י"א כתב שנכד הגאון בעל עה"ג השיג עליו מדברי הש"ע והב"י כאן ובעל פנים מאירות הוכיח מהש"ס דמנחות שהדין עם העה"ג ע"ש. אמנם בשאגת אריה סי' מ"ז האריך בזה דעיבוד וכתיבה לשמה מהני מקדושה חמורה לקדושה קלה ולא מיבעיא מש"ר לש"י דמסתברא דחדא מילתא הוא ומהני בין מש"ר לש"י ובין איפכא ואם עיבד לס"ת מהני לתפילין ומזוזות שקלים מקדושת ס"ת. ואם עובד לתפילין מהני למזוזה ולא לס"ת ואם עביד למזוזה לא מהני אלא למזוזה לבד וכמ"ש הב"י סי' ל"ג ע"ש:

טז **הטהורים**. עבה"ט וכ' בבכור שור בשבת דף ק"ח מנין שאין כותבין תפילין כו' והוא ע"פ מה שביארנו בשאלה אחת אם מותר לכתוב תפילין ע"ג עור בהמה טהורה שנעבדה ונעשית ע"ז והעלינו לפי מ"ש כאן דבעינן מן המותר (ור"ל שבתשובה שם הוכיח דמותר בפיך ממש בעינן ודלא כמ"ש התוס' דקאי על המין וספר תשובותיו נעלמו מן העין וחבל על דאבדין) אלא אפי' לפירוש התוס' דהכוונה על המין המותר מ"מ יש לאסור דע"ז איתקש למת כו' ע"ש:

יז **לשתים**. עיין בה"ט ועיין בתשובת הגאון בעל אבן העוזר הנדפס בגליון המנ"א ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ג' מש"ש:

יח **עבה"ט**. ובבר"י כתב בשם יד אהרן שיש ט"ס בש"ע וכצ"ל והדק ממנו פ' והיה כי יביאך שהיא יותר גדולה. ולפ' קדש ולפ' והיה אם שמוע שהם ארוכות עושים קלף דק מאד ע"ש. ובהלכות קטנות סי' רנ"ט כתב דא"צ להגיה ע"ש ודבריו דחוקים. וגם כי מ"ש ידחק לחוץ פשיטא שזה מקלקל הנוי ביותר וכאן רוצים להשוות הבתים שיהיה נוי לתפילין. וגם מה ענין לקרות לה ארוכה בשביל שדחוקה באמצע לכן מחוורתא להגיה כמ"ש ביד אהרן כנ"ל:

כ **הפשוטות**. עבה"ט ומ"ש שאין לדברי המג"א הבנה עיין ביד אפרים מ"ש ענין נפלא בזה ע"ש:

כא **לא** חכם. עבה"ט ועיין בדברי המאירי שהביא הב"י ומ"ש הא"ר ובשו"ת בית אפרים בזה באורך:

כב **עד** ס"ק ל"א. עיין ביד אפרים ותמצא ביאור הדברים שהביא המג"א מתשובות הגדולים וכמה הלכתא גוברת' איכא למשמע מינה וכתב בגינת וורדים כלל כ' סי' ה' סופר שנזדמן לו כ"ף פשוט' להשלים השיט' והמשיך גגה של כ"ף עד שהגיע לבסוף ועי"ז דומ' לדל"ת או לרי"ש גדולה שהוא פסול לכמה פוסקים אפשר להקל בשעת הדחק דמוכחא מילתא על ידי כתיבת' בקולמוס דקה שאינ' מאותיות גדולות רק שהאריכהו להשלים השיט'. ואם אין לו תפילין אחרים יכול לברך על אלו ואם אירע כן בכ"ף של אלקיך אסור לגוררה ולכותבה מחדש שאפשר כבר קידשה השם ובשאר אותיות ותיבות יכול לגרור כולה ולכותבה מחדש אבל לתקן ע"י שיגרוד מקצת הרוחב שיהיה כ"ף פשוט' כתיקונ' אין לה הכשר רק בשעת הדחק כמו קודם התיקון ע"ש ועיין במ"ש המג"א בשם תשובת מהר"י הלוי ומ"ש ביד אפרים בזה. וכתב בברכי יוסף בתמונת הכ"ף פשוט' אם כתב פשוט' ובזויות כמו דל"ת פוסל מהר"ש גרבוני ומהר"ם גלאנטי בתשוב' סי' קכ"ד הכשיר וכ"כ מהריק"ש כת"י והעיד שרא' ס"ת שכתב מהר"ל בן חביב לעצמו והכ"ף עליו בצורת דל"ת וכ"כ בלקוטי פר"ח א"ח. ועיין בזכרון יוסף סי' ב' אם האריך הסופר קוצי היודין יותר מהראוי עד שישוו לרגלי הימנית אין למחוק כל הקוץ ולחזור ולכתבו ובפרט ביו"ד השם ויש די לגרור אריכת הקוץ משיעורו הראוי והרוצה להחמיר יכול להעביר הקולמס על הקוץ הנשאר כו' ע"ש:

ל **בפיסול**. עבה"ט ומ"ש מתשובת מהר"י הלוי ומג"א עיין בתשובת דבר שמואל סי' קפ"ח שכתב שאע"פ שמהר"י הלוי התיר בבירור לגרור הד' שבמלת אלקיך נראה שעצהיו"ט אם אפשר שיאריכו בתחל' הרגל עד שיהיה יותר מהגגו ואחר כך יגררו קצת מהגג כדי שישאר ברגל כפלים כפי מעשה צורת האות לכתחלה שבאופן זה אין מוחקים האות כעין חק תוכות עכ"ל נראה דס"ל שא"א למשוך כפלים כהגג ממש כמ"ש המ"א חדא דכיון שהמשיכו ברוחב כ"כ עד שכמעט פי שנים ברגלה מסתמא אין ריוח בין השיטות כ"כ וגם כשימשוך שוב הרגל פי שנים כרחב' יהיה יותר גדול מאד שאין דומה לו באותיות הגדולות לכן כ' שימשיך רק מעט שיהיה ארוך מן הגג קצת ואח"כ יגרור וצ"ע אם בכה"ג הגרירה מותרת באותיות השם דשמא כפלים לאו לעיכובא הוא. ועיין ביד אפרים מ"ש בזה על דבר מהר"י הלוי ז"ל ועיין מה שכתוב בס"ק שלפני זה:

לא **והפרידה**. עבה"ט וכתב בר"י שבס' בית הרואה למהרש"פ הרבה לתמוה על מג"א בזה שכתב שמותר לגרר קצת הרגל מהכ"ף דמגיע לסוף הקלף ע"ש וכתב בדבר שמואל

סי' פ"ט שני בית"ן הסמוכין בתפילין שנדבקו בשעת כתיבה בתחתיהן זה לזה כאלו רגליהם רגל ישרה ואינה ניכרת עכשיו אם הוא כ"ף או בי"ת והסופר טרם שכתב אות אחר לפניו נתן לב לתקן ולהפריד בראש האיזמל בדיבוקן של מטה העלה שם שאע"פ שלכאורה יש לחלק בין ההיא דמהרד"ך בזייני"ן שנעשו כמו חית"ן על פי טיפת דיו דכאן אין הדיבוק משנה אותה לאות אחרת כדינה אלא הפסיד צורת האות באופן שא"א להבחין בינה ובין חברתה. מכל מקום כיון שעל ידי הדחק אין הפרש ניכר לעין כל צריך למחוק כל רגל השני עד סוף רגל הראשון ולחזור ולכתבו ע"ש. ועיין בתשובת דבר שמואל סי' רס"ה שכ' לחלק בין דיבק אות לחברתה משום ס"ס שמא לא נפסלה קודם שנגמר עשייתה ושמא תיקון גרירה אינו בכלל כתיבה שלא כסדרן אבל אם נודע שנדבק קודם הוי ספק פלוגתא אם הפירוד ע"י גרירה ככתיבה שלא כסדרן והמנהג שלא למחות לסופרים ובשינ"ן שנפרדו למטה יש להסתפק אפילו אם היו הפרודין בחוט השערה ע"ש ובבר"י כתב שאם נכתבו כתיקון ואח"כ נפרדו וצורת האות ניכרת יכול לתקן ואין בזה שלא כסדרן וכ"מ מדברי הר"י אלכסנדרי שהביא הב"י וכ"כ היד אהרן ואף שהדב"ש מגמגם בזה נראה עיקר כמה שכתבתי. וכתב עוד בדבר שמואל בשני תיבות על כן שנכתבו בתיבה אחת וכבר כ' להלן לא מהני מה שיגרור קצת עובי אות הלמ"ד של מלת על וקצת עובי אות הכ"ף של תיבות כן מכל מקום שלא כסדרן היו וגם בס"ת אפשר להסתפק משום חק תוכות ע"ש:

לד **הכתיבה**. עבה"ט וכ' בגינת ורדים סי' י' וי"א בכתיבת שם הקדוש על פי ספר מצת שמורים יש לסמוך כי הם נובעים ממקום קרוש רבינו האר"י ז"ל ואין לגמגם מחמת שצריך לכתוב כבתחלה אותיות השם חלקים נפרדים ומשתהא בכתיבתו קצת אע"ג דבכתיב' דבת אחת עדיף טפי כדמשמע ביומא מ"מ בזה שיש צורך בכוונה בקדושת השם וגם בכתיבות אות אחת שהוא עסוק בכתיבתו אין קפידא בזה וגם אין חילוק אם יתחיל מסופ' לתחלת' כו' ע"ש:

לה **תיבות**. עבה"ט ועיין בדבר שמואל סי' שנ"ד שהביא דברי הב"י והרמב"ם ומבואר בדבריו במלת לאבותיך אם בא למחוק הוא"ו המיותרת אפשר שצריך למחוק בתחלה הבי"ת הקודמת לה הגג והתחתית שתהיה סמוכה להתי"ו והוא"ו תבא אל תוכה ואז ימחקנ' להוא"ו אבל אם ימחוק קודם מיד יפסול משום שתיבת לאבותיך יהיה חלוק ונראה כשני תיבות ושוב לא יועיל מה שימשוך אח"כ כיון שהפיסול נראה לעין כל יש בתיקון הכתיבה ותוספת הדין בהמשכה משום כתיבה שלא כסדרן. ומ"ש הבה"ט ואם יהיה חלוק יש קיצור בהעתק דברי המג"א וע"ש שכוונתו דהיכי שצריך לגרור תיבה

יתירה אז אם כשיגרור יהיה חלק ט' אותיות ויפסלו התפילין וכדי שלא לפוסלם אם בסיום התיבה שלפניו יש שם ה"א או קו"ף ימשוך הגג של הה"א או הקו"ף ואע"פ שעל ידי ההמשכ' יהיה הרגל של הה"א או הקו"ף בסופה אין קפידא בדיעבד ע"ש. ולפי מ"ש בשם הדב"ש לכאורה גם בזה היה צריך להמשיך קודם שיגרור ואם כן צריך להמשיך למעלה מן התיבה המיותרת בעוד התיבה כתובה וזה קלקול האות הוא. ואפשר שבזה שאין הפסול רק משום חלק ט' אותיות א"צ לעשות כן ויכול להמשיך אח"כ ואין בזה משום שלא כסדרן ונראה שיש לגרור תחלה ב' או ג' אותיות מן התיבה המיותרת ולהמשיך הה"א ואח"כ יגרור השאר וא"כ לא הי' כאן פסול מעולם כלל. ועי' בשו"ת מ"ב שרצה ללמוד לענין נוני"ן המנוזרין מהא דנמצא תיבות כפולות בתפילין ומ"ש עליו בשערי אפרים שער ה' בפתחי שערים שם דבתפילין אי הוי שלא כסדרן מיירי אבל ודאי מ"מ צריך למחוק ולהסיר התיבה המיותרת משם ע"ש:

לו **הגרר**. עבה"ט ועיין בדבר שמואל סי' קנ"ד שכתב שאין לתלות תיבה אחת בין השיטין בכתיבת התפילין ומזוזות אף במקום שהכתיבה כסידר' בין המוקדמת למאוחרת חדא דגם זה מיקרי שלא כסדרן מחמת שינוי וגם מפני שדרך כתיבתן להיות דקה בלי ריוח הרבה בין שיטה לשיטה לכך אין תולין ע"ש שהביא מתשובת הר"ן סי' ל"ט ועיין בגינת ורדים כלל ב' סי' ד' באמצע התשובה שאם נזדמן להסופר שהשיטה דחיקא מהכיל התיבות ששיער לה אין להתיר שיתלה תיבה אחת למעלה בין השיטות ואח"כ ירד לכתוב כסדר השיטה ושם כתב דלדעת רש"י תפילין ומזוזות חמירי טפי ואפי' בתלויות אות אחת מחזי כמנומר ע"ש:

לח **בגג**. עיין בה"ט ועיין ביד אפרים בפירוש דברי המג"א בזה:

מב **שנמחקו**. עיין בה"ט ובתשב"ץ ח"א סי' קכ"ו וח"ג סי' קצ"ג אוסר העברת קולמס על השם וכתב בבר"י שבתה"ד סי' מ"ח לא משמע כן. אך בדברי הרמב"ן והריטב"א והר"ן בגיטין דף י"ט גבי מלאכת מחשבת נראה כן וצריך להתיישב למעשה ע"ש:

מד **באויר** הה"א. עיין בה"ט ועיין ט"ז שהקשה על הש"ע שכתב שיש ליזהר דהא אפי' בדיעבד פסול ועיין בשו"ת מקום שמואל שהביא מש"ע אה"ע סי' קכ"ה דגם שם משמע דוקא לכתחלה רק אם נשתנה צורת האות עי"ז פסול בדיעבד ולכן דעתו להקל בלמ"ד של ולעבדו שנכנס ראשה לתוך ה"א של ולאהבה ולא נגעה רק נכנס לאויר' ע"ש בסי' י"ג ואין להקל בזה כי אם בשעת הדחק:

נב **פסול**. עיין בה"ט ועיין ביד אפרים ובשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ב' בביאור דברי הט"ז בזה וע' במג"א ס"ק מ"ח שמ"ש ובדיעבד אם עשאה סתומה כשר הוא ט"ס וצ"ל

אם עשאה פתוחה ושמ"ש ביד אפרים שצ"ל קודם ושייך קודם תיבות וכתב הב"ח והוא נמשך לתירוצו דלפי שבסתומה יש מחלוקת לכך נהגו בפתוחה ואם עשאה פתוחה בדיעבד בשר אף להרמב"ם כמ"ש בתשובת אא"ז מהר"ם מאפדו"ה וכן הוא באמת בד"מ ס"ק י' בשם מהר"מ די"ל מ"ש הרמב"ם ואם שינה פסול אס"ת קאי וע"ש ואם ירצו לעשות סתומה ג"כ נפלגו בפלוגתא דרבוותא ולכן נהגו בפתיח' ושגם עכ"פ בדיעבד כשר וע' בט"ז שמביא שם מדברי מהר"מ מפאדאו"ה והזכיר בד"מ וע' בפ"מ שעמד על דברי המג"א בזה דמאי קמ"ל ועיין במחצית השקל שפירש כפשוטו אבל המעיין בד"מ יראה שכוונת המג"א כמ"ש ועיין בגינת ורדים כלל ב' סי' ג' וסי' ד' שנחלקו בזה דפרשת והיה אם שמוע שהיא עשוי' פתוח' והיינו לפי מנהגם כהב"י ע"ש:

נג **קדש**. עבה"ט (מ"ש שאין לעשות בשביל זה ב' זוגות תפילין וע' מ"ש לקמן ס"ק ס"ז) ומ"ש בה"ט לענין תפילין דר"ת ועיין בתשו' נ"ב מה"ת סי' ה' שכ' גם כן שלא ישנ' בתפילין של ר"ת פ' שמע כלל ויתחיל מראש שיטה כיון שצריך להניח חלק פ' והי' אם שמוע עד אחר כתיבת שמע אם כן בשעת כתיבת שמע ניכר תיכף שאין סמוכות בתורה ואין כאן מקום לטעות ע"ש. ועיין בא"ר שכ' ג"כ דבתפילין של ר"ת יעשה כולם פתוחות ואף שכותב שמע אחר והי' אם שמוע מ"מ יניח כשיעור ט' אותיות אחר על הארץ ועיין בתשו' רש"ל והתשוב' ממהר"י שויצין הוא בעהמ"ח נחל' ליהושע ונדפס בתשובותיו סי' א' וכתב בשו"ת ח"צ סי' נ"ט דלפי מנהג האשכנזים עכשיו שכותבין ג"פ ראשונות שיהיו פתוחות לכ"ע והרביעית פתוח' להרא"ש ליכא חשש זה שהתפילין שבראשו והס"ת שעול' לקרות סתרי אהדדי דדוקא בראשונות כגון קדש והיה כי יביאך שהם סמיכות שייך הך חששא משא"כ בשמע והי' אם שמוע שאינם סמוכות. וגם דהאידנא כל ס"ת שלנו הם עשויים בפתוחות וסתומות ע"פ דעת הרמב"ם ע"ש ודבריו שם תמוהים מ"ש ואי בעית למיחש לסברת מהרי"ו דילאון מה לי כתיבה ע"ד הרמב"ם או הרא"ש לדברי כולם התפילין היפוך הס"ת שבס"ת סתומ' ובפרש' פתוח' ע"ש וזה תימא דבשלמא לפי מנהג מדינות אלו שכ' הרמ"א שעושין גם הרביעית פתוחה אליבא דכ"ע שפיר משא"כ לפי מ"ש שם מנהג האשכנזים שהרביעית פתוחה להרא"ש וא"כ זה כמנהג שכ' הב"י שמתחילין בראש שיטה והיא סתומה להרמב"ם ואע"ג דלהרא"ש פתוחה הוא בע"כ עבדינן הכי וא"כ העולה לס"ת שכתובה ע"ד הר"מ אין חשש כלל שהפתוחה שבוהי' אם שמוע היא סתומה להרמב"ם ולהרמב"ם הוא שוה עם הפ' שבס"ת גם תמהני על מ"ש שם וכתבו האחרונים דטעמם משום שלא אפשר לעשות סתומ' לכ"ע לכן בחרו לעשותה פתוחה כו' והמעיין יראה שהמג"א כ"כ על המנהג שכתב רמ"א שנוהגין בפתוחות

דהיינו שמתחילין והיה א"ש מראש שיטה דהוי פתוחה לכ"ע וכמש"ל ס"ק נ"ב (ועיין שם מ"ש בפירוש דברי המג"א ובאמת שתירוצו צ"ע דמה הפסד היה כאן אם הי' עושין כמ"ש הב"י ומה בכך שלא יהיו סתומה לכ"ע עכ"פ יצא י"ח סתומה להרמב"ם ונראה שכוונתו כיון שא"א להעמיד על קו הדין שיהיה סתומה לכ"ע חששו לתקל' שכ"א ימצא לו ענין אחר ויש לחוש שמא לא יניח חלק כט' אותיות בסוף שמע ויתחיל מראש שיט' דזהו אינו לא פתוח' ולא סתומה כמ"ש המג"א אח"כ ולכן הנהיגו בפתיח' לכ"ע דלא עביד דטעי שהרי גם הג' פרשיות ראשונות כתבן בפתוחות אליבא דכ"ע גם זה כן) אבל לפי המנהג שכתוב לכתוב הח"צ שהאשכנזים נוהגים עכשיו והיא כשיטת הב"י א"צ לסברא זו של המג"א כלל דמה שעושין פתוחה להרא"ש אינו משום ברירה ורצון לעשות פתוחה רק מצד ההכרח דכיון שחוששין טובא לדעת הרמב"ם כשרוצים לצאת ידי חובת סתומה להרמב"ם א"א כ"א כשיעשה ע"ד זה להניח חלק כשיעור ט' אותיות בשיטה העליונה ואף שזו פתוחה לדעת הרא"ש בע"כ סומכין לו' דבדיעבד כשר בפתוחה וא"צ לתירוץ המג"א שבחרו בפתיח' וצ"ע וראיתי בשיורי ברכה שהביא דברי הח"צ דבתפילין שנהגו ג' כהרמב"ם והד' להרא"ש פתוח' אין לחוש למ"ש הב"י בשם הר"י דיליאן כו' משום דא"א לעשות סתומה לכ"ע ובין להרמב"ם ובין להרא"ש התפילין היפך הס"ת וכתב שמהו' ישעי' באסאן בתשוב' כת"י תמה עליו דהקורא בס"ת לדעת הרמב"ם לא סתרי כו' ולא היתה כוונתם לעשות פתוחה להרא"ש אלא לעשות סתומה לרמב"ם ע"ש והיא ע"ד שכתבתי אלא שלא העתיק דברי הח"צ יפה שאין דעת הח"צ להתיר מהאי טעמא דמה בכך שא"א לעלות בתפילין כאלו לתורה באמת יחלוץ אותם ולא יעלה כ"א בתפילין לדעת כ"א בתורה שנכתבה ג"כ ע"פ דעתו רק שבא לו' כלפי שאמר האיש ההוא שלא לעלות לס"ת הכתובה לדעת הרמב"ם בתפילין כאלו וע"ז השיג דאם כן גם בס"ת הכתובה להרא"ש לא יעלה ואמנם באמת בלא"ה ז"א דלא שייך רק בקדש והיה כי יביאך כמש"ל אך דמ"מ קשיא מ"ש דבס"ת הכתובה לדעת הרמב"ם סתרי אהדדי דהא ליתא ואדרבא בפשיטות היה לו להשיג על האומר שאסור לקרות בס"ת להרמב"ם דז"א דאדרבא להרמב"ם הס"ת ותפילין שוים הם לפי המנהג זה שהד' פתוחה להרא"ש וממילא הוא סתומה להרמב"ם וגם בתורה היא סתומה וגם מש"ל דהביא תירוץ המג"א להך מנהגא וליתא אלא למנהג הרמ"א ומ"ש עוד בשיורי ברכה בשם מהרי"ב הנ"ל לק"מ ויש לדחות ע"ש: (בש"ע סל"ו) והיה אם שמוע מתחילין באמצע שיטה כו' וכתב הרדב"ז חלק ב' סי' קצ"ד שאם התחיל בשיטה שני' גם כן באמצע כמו בשיטה ראשונה ושאר

שיטין מתחיל מראש הדף צריכה גניז' וכותב אחרת ואם אירע טעות בפרשה ראשונה צריך לגנוז כל התפלה ע"ש והביאו בבר"י:

נו **דאפשר** עבה"ט ועיין במשאת משה סי' ת' שכתב ליישב שיטת הרמב"ם ע"ש:

נז **מעור** א'. עבה"ט וע' בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' א' וסי' ב' אם נעשה מעור א' מחותך מצדדיו אחר שמקפלים אותו ואח"כ עולים עליו עור מצד המעברת' לצד שכנגדו וכן אם עשה ד' בתים וחיברם על ידי תפירה ועוד כמה דינים בענין בית החיצון שאינו רואה את האויר ע"ש באורך ועיין בבגדי כהונה סי' א' בענין זה:

נח **וגם** הבתים. עבה"ט. וכתב בבר"י בשם בית יהודא ח"ג סי' פ"ח אם מחמת אויר שבין הבתים כשיתיבשו העור נתרחבים הבתים וכשיהדקם ימצא הרבוע מכוון כשרים ע"ש:

נט **שחור** עבה"ט וכתב בשו"ת נודע ביהודא סי' א' שיש סופרים אומנים מטיחים טיח' עבה על הבתים וע"י שמנים שפירטוס הם שחורים בתכלית ההידור ואין לחוש משום שא"ר דכל לנאותו אינו חוצץ דכל השייך לשחרור להשחיר בכלל לנאותו הוא וגם בשעה שהוא מטיח הטיח העב אין חשש משום מחיקת השי"ן שהרי אין שם רק השי"ן לבד וגם דהציפוי לנוי אינו מבטל ולכן תפילין דמארי עלמא הם ויש בהם משום ואנוהו. ואעפ"כ יש להחמיר שלא יהיו טיח עב יותר מעור הבתים וגם פשיטא שצריך שרבוע הבתים יהיה בבתים עצמם בלא הטיח ואם עושה הרבוע ע"י הטיח הוא שלא כדין וגם יש לאסור שלא לתת לתוך הטיח הזה עצי פול שחוק דבעינן מן המותר בפיך ע"ש:

סז **בבית**'. ועבה"ט וכ' בנ"ב מה"ת דאף שר"ת חולק וס"ל שתהיה שוכבת מ"מ א"צ להניח שתי זוגות תפילין דשאני סדר הנחתן דאיכא רב האי גאון וכמה גאונים דקיימי כשיטת ר"ת ע"ש. ואפשר לומר דבכאן אף לר"ת אין פסול בדיעבד בזה משא"כ לענין סדר הנחתם דודאי עכובא בדיעבד הוא אליב' דר"ת ולכן צריך לצאת דעתו בזה. ועוד נראה שהמנהג של ב' זוגות תפילין יש לו סוד מונח ע"פ הזוהר וחכם הרזים האר"י ז"ל שאלו ואלו דברי אלהים חיים ולכן החזיקו בזה כל יראי השם וחושבי שמו משא"כ בשאר מחלוקת הפוסקים כל דסוגיין דעלמא כחד מינייהו הנח להם לישראל כו' ומי שרוצה להיות חכם בעיניו יעשה כדעה האחרת ורוצה לצאת י"ח של דעה זו ע"ז אמרו כל המתיהר כו' ודי בזה:

סט **בהמה**. עבה"ט ובנ"ב מ"ת ב' חולק ג"כ עליו וכתב שזה תלוי בטאלדורוש המבואר בסי' נ' וכיון שטאלדירוש אין הב"י מכשיר לכתחלה איך יוסף להכשיר בני מעיים וע"ש שכתב בטאלדירוש שהב"י מתיר בשעת הדחק ואני חוששני אפילו בשעת הדחק שהרי הל"מ הוא גידין והטאלדירוש עור הוא שהוא הקלף ועור לתפירה לא שמענו כו' ועיין

שם שהעלה שאין לתפור בגידי עוף טהור כי מי יכריע איזה מהם קרוי גידין ואיזה מהם חוטין ואיזה מהם ווריד‍ין ואיזה מהם מיתרים ולכן אין היתר לקחת גידי עוף לתפילין ע"ש: בש"ע סעיף מ"ז. והניחם בד' בתים כו'. וכתב בבר"י בשם בית יהודא ח"ג סי' ע"ו דלאו דוקא הניחם בדיעבד אלא כיון שכתבו בד' קלפים חשוב דיעבד ומותר להניחם לכתחלה ע"ש וכתב עוד שאם נמצא בפרשה רביעית מותר לכותבם בקלף לבד דהוי כדיעבד ואם נכתבה פרשה אחת בש"ר שלא כסדר עיין בשו"ת הר"ש בן הרשב"ץ סי' תרל"ב ע"ש:

ע **צד**. עבה"ט וכו'. עיין בבר"י שמ"כ לאחד קדוש מה שרוב העולם אין בתפיליהם חריצים עד למטה ולא חוט התפירה עובר בין בית לבית ושמעתי שהטעם שע"י החריצים מתקלקל רבועם ובפרט אם חוט התפירה עובר שגם הוא מפריד רבועם ברוב הימים ומה גם אם הם במקום חם ושרב והרבוע הל"מ והחריצים פלוגת' דאמוראי ופוק חזי מאי עמא דבר ואפשר שסמכו על סמ"ק שכתב דוקא כשכתב על קלף אחר אבל על ד' קלפים א"צ וע"ש כתב עוד בבר"י שבבית דוד סי' כ"ח למד זכות על הסופרים שנהגו לעשות הבית של ראש בלי חריץ רק רשימה כל דהיא. ונחלקו עליו רבני הדור כאשר נדפס בח"ב מכנה"ג ח"מ אחר סי' רפ"ט ובכהונת עולם ע"ש וע' בבגדי כהונ' סי' א' שכתב ג"כ דאם אין חריצים רק שעושים רושם שהרואה יסבור שהם חריצים פסולים כי לכל הדיעות צריך הבדל מעט בין הבתים שיהיה החריצים ניכרים ממש:

סימן לג

א **קיים**. עבה"ט ובשו"ת פני יהושע הלק א"ח סי' י' כתב בבית תפילין של יד שנקרע קצת פסול לכ"ע ע"ש:

ה **לשמו**. עבה"ט והנה הקדים הסדר והקדים תשובת דב"ש ואח"כ תשובת ב"ע ולהפוך הוא כי הב"ע יצא ראשונה בענין זה אם הרצועות מעובד שלא לשמה ע"י שהישראל ישחיר אותם לשמו אבל אין מסכימים עמו הגאונים בעל דב"ש ובעל גדולי תרומה ומהר"י הלוי וכל גדולי ויניציא ואיטליא וכולם חתמו על פסק ונדפס בדבר שמואל סי' י"ט שחלילה לעשות כן והרצועות פסולים ולא יצאו י"ח בהשחר' לשמה ע"ש. ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' נ' בענין רצועות תפילין שמושחין העורות בשומן דגים הנקרא פישטראן אין בו חשש מן המותר בפיך כיון דהמשיח' אינו עיקר הצבע משחור רק להצהיל הצבע לחזותא ולרכך העור קצת ואם לא היו רך ג"כ היו שחור וכשר לרצועות.

ואם הצבע שחור עצמו נעשה מן הדבר הטמא צ"ע קצת. וצבע תכלת שהוא מחלזון תלוי בפלוגתא רש"י והרמב"ם ע"ש:

סימן לד

ג **שניהם**. עבה"ט ועיין במצת שמורים שדעתו לברך על תפילין דר"ת וליתא וע"ד שכ' האר"י ז"ל שאין לברך (על של רש"י שקדושתם חמורה וק"ו) בשל ר"ת עיין באגרת הרמ"ז סי' ה' וע' לעיל סי' כ"ה בבה"ט ס"ק י"א בשם דרכי נועם וכ"כ בבכור שור ועיין בבכור שור דף קי"ה שאע"פ שאין מברכין על של ר"ת מ"מ אין להפסיק בין תש"י לתפילין של ראש ע"ש וע' בפנים מאירות חלק א' סי' ס"ז שהמניח תפילין של ר"ת בלא ברכה וקורא בהם ק"ש רשאי להפסיק באמצע הפרק מפני הכבוד ומ"מ לא ישיח שיחה בטילה ע"ש ונראה להחמיר להפסיק אף מפני הכבוד ועיין לקמן סי' ס"ו. ונראה דלכתחלה אין להפסיק בשהיות ג"כ ועיין סי' ס"ה. ונהגו ללבוש תפילין של ר"ת כמנחה שכך נהג האר"י קודם שעשה תפילין של שימושא רבא וכך נהג מהרח"ו ואף שלפי סוד הדברים כיון שהם עשו כן בודאי כדבריהם כן הוא ואנחנו לא נדע כ"כ בר"י. ועיין לקמן סי' ל"ח שאין להניח תפילין דר"ת בימי אבלו ובט"ב במנח' שכתב במג"א סי' תקנ"ה שהמניח דר"ת יניח במנחה ג"כ. וע"ש בשיורי כנה"ג בשם תשובת הרמ"ע ומ"ש א"ז ע"ש ומ"ש בשם השבות יעקב שאם ש"ר נכתב ע"פ דעת רש"י יש להניח ש"ר תחלה ע"ש שמבואר שיברך שתי הברכות על ש"ר כמ"ש בהג"ה ס"ס כ"ו ושל יד דר"ת יניח בלא ברכה ואם של יד הוא לדעת רש"י מברך עליו להניח לבד ועל ש"ר שהיא של ר"ת לא יברך כלל:

ו **בחסידות**. עבה"ט ובברכי יוסף כתב שבמקומותינו רוב תופשי התורה ומקצת בעלי בתים מניחים דר"ת ג"כ ולא מחזי כיוהרא אבל של שימושא רבא אין להניח רק המוחזק בחסידות וע' במח"ב שיש מי שכתוב דבקושי התירום. ואמנם מהרח"ו בשערי קדושה כתב בכל המצות לעשות תפילין מש"ר ומ"מ כתבו בשם הרמ"ז שאין להניח רק במנחה וכן נהג הרמ"ז להניח תפילין אלו של אצבעים כו' ובעת קריאת שמות כ"כ מוה' ישעי' באסאן בתשובותיו הנקראים לחמי תודה ע"ש. וע' במח"ב בשם מכתם לדוד סי' ד' דאם אין לו של רש"י רק של ר"ת ילבשם גם שחרית בלא ברכה ובמנחה אע"פ שיש לו רש"י לא יניח אלא של ר"ת על דרך האמת ולא יברך וכ' במח"ב בשם אור צדיקים קבלתי ממורי ז"ל שלא להניח תפילין בע"ש כי כבר נתנוצץ קדושת שבת עכ"ל כ"כ בסוף שומר אמונים בתשו' סי' ז' ומזה מבואר שעל תפילין דר"ת קאמר שג"כ אין להניחם במנחה בע"ש ועיין לקמן סי' ל"ז. וכתב בבר"י מי שנוהג ללבוש תפילין במנחה והושיט ידו אל

הכיס ונזדמנו לו תפילין דרש"י לפי מש"ל סי' כ"ה יכול להחזירן לכיס וללבוש של ר"ת כמנהגו ואין בזה משום מעבירין כו':

ז **בכיס** אחד. עבה"ט. ובמח"ב כתב בשם זרע אמת שהאריך לבאר שיכול לעשות רצועות לתפילין של רש"י ולהתנות שלכשירצה יוכל להסירם משם לתלותם בתפילין של ר"ת וכן להיפך ע"ש דלא כדרכי ועם ומשמע מזה דדוקא ברצועות אבל בפרשיות ובבתים לא מהני תנאי. ובבר"י הביא מרדב"ז בתשו' כת"י שכתוב שהור' לעשות משל רש"י תפילין דר"ת והראה לו בחלומו שלא יפה הור' ולכן חזר ועיין ראה שיש זלזול בזה לגאונים הסוברים שהתפילין כשרים כו' וכתב דמכ"ש לפי מ"ש חכמי האמת שתפילין דר"ת בחינ' עליונ' מרש"י ודאי אמור שמורידן מקדושתן ולפי זה יש נוהגין להניח שני ראשי רש"י ור"ת בכיס אחד ושני ידות בכיס אחר דתרווייהו קדושים ולא כמ"ש מרן שהאחד חול ע"ש ונראה דקאי אאותן שנהגו להניח השני זוגות בפעם אחד ביחד וכ"כ בסי' מ"ב הטעם דה"ל כהתנ' כו' דהרי הני תרי לובשים תדיר יחד זה אצל זה והמקובלים כתבו דאלו ואלו דא"ח כו' ע"ש ומ"מ נראה דגם הם אין להם לעשות כן דלא לית' לאחלופי וללבוש מה למעלה למטה ועיין בעטרת זקנים שאין לעשות סימנים של אותיות בגופו של תפילין להכיר בין של רש"י לשל ר"ת ז"ל. ועיין בלבוש ובט"ז שאסור להניח שני זוגות תפילין יחד ממין אחד של רש"י או של ר"ת משום בל תוסיף:

סימן לו

א **צורת**. עיין בה"ט. וכ' הבר"י בשם מהר"מ בן חביב בעל ג"פ בתשובותיו כ"י תפילין מכתב אשכנזי דיש שינוי בצורת אותיות באשורית בין בני אשכנז לבני ספרד התפילין מכתב אשכנזים פסולים לספרדים וכ"כ הרב החסיד מהר"י מולכו ע"ש:

ב **ליגע**. עבה"ט ומ"ש או שנוגעין זה בזה עיין ביד אפרים ועיין לעיל סי' ל"ב ס"ק י' מ"ש בזה:

ג **שעטנ"ז** ג"ץ. עיין בה"ט וע' במג"א בענין החטוטרת של החי"ת וכ' בבר"י בשם מהר"מ בן חביב שאם עשה הסופר החטוטרת באות ה"א ותי"ו כמו שעושין באות חי"ת אין להחליט למעשה להכשיר כיון דלא ראינו ולא שמענו מי שעשה כך:

ד **לא** פסל. עיין באר היטב ועיין במחזיק ברכה בשם מהר"מ איספנויא ז"ל שהתגין צריכים להיות תמונת זייני"ן כמ"ש הרמ"ע וכן הוא ברעי' מהימנא ובתקונים וכן מ"ש בשו"ת באר עשק לית' עיין שם:

סימן לז

ג **היום**. עבה"ט וכבר כתבתי בזה לעיל ס"ס ל"ד ע"ש ונראה דע"ש לאו דוקא וה"ה ערב יו"ט שא"ל שלפי הטעם שכבר נתנוצץ קדוש' שבת והיינו משום דתוספות שבת דאוריי' דאם כן גם תוס' יו"ט דאורייתא כמ"ש הב"י סי' רס"א ע"ש. ועיין בשו"ת שמש צדקה חלק א"ח סי' ז' וסי' ח' שהוכיח דליכא איסור' בזה מדינ' והנוהג להניחם מבעוד יום קודם שתחול קדושת שבת אין מוחין בידו אך שם בסי' ז' כתב בשם המקובל מהו' בנימין כהן ז"ל ששאל לכמה גדולים בא"י ואמרו לו שאין להניח תפילין ע"ש:

ד **שנים**. עבה"ט. וכל שהגיע לי"ג ויום א' אף שאין ידוע שהביא שערות חייב בתפילין מדינא מחמת חזקה דרבא דכל שהגיע לכלל שנים חזקה הביא סימנים ועיין לקמן סימן נ"ה לענין שנת העיבור ושאר דינים בזה:

סימן לח

א **מתפילין** עבה"ט. וע' בחו"י שכ' דאפי' לא הניח תפילין מעולם אין לברך שהחיינו כיון דרגילה ותדירה (עיין בי"ד סי' כ"ח ובת"ש שם) וכן בסיום ספר ונשואי בנו ולידת נכדו הראשון אין לברך שהחיינו ובלידת בן זכר יש מברכין שהחיינו ולכן אין מברכין בשעת המילה ואפילו בלידת בן בכור כמ"ש ש"ך ביו"ד סי' רס"ה עכ"ל ועיין לעיל בט"ז סוף סי' כ"ב:

ד **ראשון**. עבה"ט. ומ"ש בשמועה קרובה כתב בש"צ בשם ספר שבט יהודא למהר"י עייאש ביו"ד שהפוסקים לא גילו דעתם על יום ב' קודם הנץ החמה ויש פנים לכאן ולכאן ועביד עובדא בנפשי' ונתעכב ביום ב' שלא להניח תפילין עד הנץ החמה כדי להסתלק מן הספק ע"ש ואם מת לו מת ברגל או שמע שמועה רחוקה ברגל שאינו נוהג אבילות ומתחיל למנות אחר הרגל כתב בכנה"ג שאסור להניח תפילין ביום ראשון ובבר"י חלק עליו וכ' דחייב ואפי' אי הוה ספיקא אין לבטל מצוה רבה כזו מספק וכ"כ בבית לחם יהודא ביו"ד סימן שפ"ח וחלק על הכנה"ג ע"ש. וגם מ"ש בבה"ט בשם מהריט"ץ חולק עליו בבר"י ובמח"ב וסיים בה סוף דבר נ"ל דיום הקבורה אף ע"פ שאינו יום מיתה אסור בתפילין וע"ש שכתב שכן מוכח מהט"ז ומ"ב וכן הא"ר שם ובש"ץ כתב ג"כ בשם ספר דרך המלך דלא כמהריט"ץ:

יב **בתור**". עבה"ט והם דברי המג"א ומ"ש עיין ב"י ר"ל דבב"י מבואר שאף שכתב ליישב דברי בעה"ע דמחלק דדוקא בתורה משום זכרון יציאת מצרים כו' דלא תקשי עליו ממ"ש הטור מ"מ סיים בה שאין דברי בעה"ע נראים וכן בש"ע כאן נראה שמסכים לדברי

רבינו יונה ע"ש וכן נראה מהירושלמי ריש שבת גבי מפסיקין לק"ש כו'. וע' בשו"ת בית אפרים חלק א"ח וכתב במח"ב בק"א בשם אור צדיקים שמ"כ בשם הרמב"ן ומהרח"ו שחייב כל אדם לומר ד' פרשיות תפילין בעודן עליו והב' פ' אומרים בק"ש וקדש והיה כי יביאך צ"ל קודם ברוך שאמר שהם קודמת לשמע והיה אם שמוע עכ"ד ונראה שאם א"א לאומרם קודם ב"ש יאמרם אחר עלינו קודם שמסיר התפילין עכ"ל והעולם נהנו לומר קדש והיה כי יביאך וק"ש בתפילין של ר"ת שמניחים אחר התפלה ויש מדקדקים לו' גם של רש"י קדש והיה כי יביאך קודם ב"ש והנוהג כן אם לא אמר קודם ב"ש אין לסמוך על מה שיאמר אחר כך בתפילין של ר"ת אלא יקרא קדש והיה כי יביאך קודם שיחלוץ של רש"י:

יד **קודמים**. עבה"ט ועיין לעיל ר"ס כ"ה לענין תפילין וציצית ומשם נלמוד לכאן:

סימן לט

א **או** קטן. עבה"ט וכתב בבכור שור בגיטין דף מ"ה דתפילין שכתבן חרש או שוטה פסולין אע"ג דבש"ע לא הזכיר אלא קטן לחוד וע"ש שכתב לתרץ קושית המג"א על הב"י מיו"ד סימן קנ"ח וכ' בנודע ביהודה מ"ת סי' א' תפילין שכתבן נער בן י"ג שנה ויום א' או יותר קצת ולא בדקוהו אם יש לו סימני גדלו' ואין לפנינו התפילין כשרים דסמכינן אחזקה כיון שהגיע לכלל שנים הביא סימנים אבל לכתחלה לא ויש לגעור בסופרים שמניחים לנערים לכתוב תפילין ואין מדקדקים אם הביאו סימני גדלות או לא ע"ש וכתב במח"ב בשם דברי יוסף סי' י"ב דאם כתב טומטום או אנדרוגינוס פסול ואם טומטום שנקרע ונמצא זכר כשרים ע"ש ובדינים אלו לא מהני גדול וכשר עומד ע"ג כיון שהטעם הוא דכל שישנו בקשירה ישנו בכתיב':

ג **מומר**. עבה"ט ועיין בגט פשוט סי' קכ"ג שבזמנינו מי שאמר אלך ואמסור אם כתב תפילין יש להכשירם בדיעבד ובשעת הדחק:

סימן מ

ב **בכיסן**. עבה"ט ובא"ר כשם מהר"י מברונא דאם נפלו לו תפילין בכיס שלהם יתן פרוטה לצדקה ע"ש וכתב בתשובת חיים שאל (והוא בעל המחבר בר"י ומח"ב) שיש שרצו להתענות מפני שראו נפילת תפילין ודחו דבריהם דנפל מידו שאני ע"כ הביאו בקצר' במח"ב:

ג **תפילין**. ועיין באר היטיב ובש"צ כתב דמה שמניחים הטלית על גבי תפילין אינו יודע על מה סמכו העולם להתיר דלכ"ע קדושת תפילין חמור' מציצית וראוי שיהא הטלית בכיס אחד ותפילין בכיס אחר דלהניח התפילין על הטלית אינו נכון שלא יצטרך לעבור על המצות כו' ע"ש. ונראה דאם אין לו כיס לתפילין ומניח הטלית עליהם לשמירה שלא יתלכלכו וכה"ג הרי הטלית נעשה כאלו הוא כליין ושרי ובשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' כ"ו כיס של תפילין יש לעשותו צר קצת כדי שיפגע תחלה בשל יד ולא יצטרך לעבור על המצות ומה שאמרו כיס של תפילין טפח היינו לענין הנחה על גבי קרקע דבכלי שהיא כליין אם אין בו טפח יש זלזול אבל אין צריך שיהי' בו חלל טפח אחר שהכניס התפילין שיהי' חוצץ או מגין בפני ערו' או תינוקת שבבית אף ע"ג דבכסוי כל דהו מהני לענין והי' מחניך קדוש ע"ש ולענין כלי בתוך כלי לענין תשה"מ יתבאר אי"ה בסי' ר"מ:

ה **מותר** עבה"ט ועיין באוהל יעקב סי' א' בספסלים של בה"כ שיש שעושים במקום המיוחד לישיבתם תחת הספסל תיבה קטנה להצניע שם טלית ותפילין שלהם ויושבים על הספסל ויש שאין בהם חלל וגוב' טפח בינם לבין התפילין המונחים שם וכתב לאסור ושם בתשוב' שאחר זה כתב לצד היתר די"ל דתחת מרגלותיו אסור וה"ה לישב עליהם היינו היכא דליכא גובה וחלל כלל בינם לבין היושב או לבין מרגלותיו משום שהוא מהדקם ברגליו או בכובד משאוי והוי בזיון וכו' וסיים בה ואי לא מסתפינא אמינא דקמטרינהו עדיף וכו' ומכ"ש להרחיק' מביתו ולשומרם בבית הכנסת במקום קדוש להזהר בקדושתם ע"י גובה קצת נראה דאין לפקפק בדבר עיין שם ונראה דמ"מ יש להחמיר בגובה טפח כמו דמייתי התם פלוגתא דירושלמי לענין ספר תורה ובעל נפש יש לו להחמיר גם בזה כי תפילין יש להזהר בקדושתן מאד כמו שנתבאר לעיל מהם:

סימן מב

ב **מהם**. עבה"ט וצ"ע מה דנקט המג"א להפוך ראש האחר למעלה דמשמע שמהפך הרצועה הארוכה ממש שהרי אפי' בלא היפוך רק שבאותה הקצר של הרצועה הארוכ' במקום שנפסק' שם הוא רוצה לעשות הקשר נמי אסור כיון שלוקח הקצרה שהיה בה הקשר וקושר' למטה ה"ל הורדה מקדוש' ועכ"פ ממה שמסיים ואם אין הרצועה כו' משמע דאם אין קושר הקצרה למטה אין קפידא בהיפוך לבד ועיין בא"ר בשם זקינו הגאון מהר"ש שמתיר להפוך וראי' מהא דויקח מאבני כו' מ"ש שנעשו כולם אבן אחת. וקשה דעדיין יש קנאה באיזה צד מונח על האבן וע"כ דליכא קפידא בהכי וע"ש שכתב דמסימן יו"ד לא משמע הכי. ור"ל ששם ס"ק י"ד כתב בשם ל"ח ושל"ה בטעם העטר'

שלא להפוך כו' ושם כתב שלפ"ז אין להקל ברצועה להפך אך מסיק שם להקל גם בטלית אם נקרע למעלה וכיוצא בזה ע"ש. וגם בהלק"ט ח"ב סי' נ"א שכתב בה"ט בשמו שמתיר ע"ש אינו מתיר רק מדינא. וכתב שם שהמקפידים לעשות סימן בטלית אפשר דלאלו יש קפידא גם בזה ע"ש. והראי' שמביא הא"ר בשם זקינו אינו ראי' כ"כ דכיון דמעשה נסים היו שמא לא היו בדרך דביקות זה בזה כ"א נעשה גוש א' בלול מכולם. אך בלא"ה אין ראיי' מדברי אגדה ואסמכתא בעלמא קאמר וקרוב לומר דמ"ש המג"א להפוך ראשו כו' אין כוונתו היפוך ממש להפוך התחלתן שתלוי כלפי הארץ ולתתו עליון בתוך המעברתא לעשות בו הקשר אלא כוונתו מה שכתב ראש האחר היינו הראש של הרצועה האחרת שבמקום שנפסק שהיו מתחל' מרוחק מהמעברתא עתה יקחו ישאהו לתתו לתוך המעברתא וגם כה"ג היפך קרי ליה וכמ"ש המג"א אח"כ מדברי הב"י בשם הגהות מיימוני שכ' ויהפוך הרצועה תוך המעברתא והתם פשיטא שאין פירושו היפוך ממש רק דכל שהוא נתון בתחלה במקום זה והוא מעלהו או מורידו במקום אחר היפוך קרי לי' ולפ"ז אין ללמוד מדברי המג"א האלו להפוך ממש דמסתברא שאין לעשות כן אפי' שלא מטעם הורד' בשביל הקשר וכמ"ש לעיל סימן א' לענין טלית של מצוה ונראה שאין להפוך כ"א בשעת הדחק שהקצה במקום שנפסק הוא רך וחלוש ואינו ראוי לעשות ממנו הקשירה בזרוע כדינו שיהיה קרוב ליפסק ואין לו רצועה אחרת יש להתיר להפך וכמ"ש בא"ר ועיין מ"ש ביד אפרים על דברי המג"א. וי"ל דהמג"א ס"ל דהכא איכא תרתי שאין הקשר בחתיכה זו גם מוריד מקדושת קשר לכריכות אצבע. אבל בהא לחוד שאין בה הקשר אין קפידא כיון דלא חזיא לי'. ונ"מ אם ברצועה הארוכה לבד יש די גם לכריכת האצבעות מותר לקושרה כיון שעתה אין משתמש בה קדושה כלל. ואפשר רבכה"ג אסור טפי לקושרה ולכרכ' על פס ידו ששוב אין כאן תשמיש קדושה כלל ויש לגונזה וצ"ע:

ד **חדשים**. עבה"ט דהזמנה לאו מלתא היא ועיין בשו"ת צ"צ סי' פ"א שאם עיבד עור לשם רצועות של תפילין מותר להשתמש במותר דבר חול אף שלא התנה ומכ"ש הם התנה. ועיין לעיל סי' ל"ב בבה"ט ס"ק י"ב שמביא דברי הצ"צ ומשמע דמהיר דוקא בהתנה וליתא. ומה שהביא שם ראיה מציצית דאע"ג דבעי' טוי' לשמה נזרקים צ"ע דהתם הטעם משום דדבר עברה מצותו כמ"ש במקום אחר. וע"ש שכתב דע"י תנאי מהני אף לקלף עצמו אף דהוי הזמנה לגוף הקדושה מ"מ הזמנה זו שוברה עמה מחמת התנאי ומועיל אף לדבר חול. ועיין בשו"ת עבודת הגרשוני סי' ס"ה דס"ל דמעובד לשם ס"ת אין להורידו לתפילין וגם א"ל בתחלת העיבוד שמעבד לשם ס"ת ולתפילין שיש חשש דבאורייתא

אין ברירה. לכן יאמר שמעבד לס"ת ויתנה אם ירצה לשנותה לקדושה קלה שיהא רשות בידו ע"ש. ונראה כוונתו לסברת הצ"צ דאפילו תימא הזמנה לגוף הקדושה מלתא היא מ"מ כשמתנה הוי שוברה עמה. ולפ"ז י"ל דגם לדבר חול שפיר דמי. ומ"ש שם מתחלה לחלק בין קדושה קלה לחול הא מסיק דאין חילוק וא"כ ע"י תנאי י"ל דמודה דשרי גם לחול ואדרבא י"ל דלחול שרי טפי דלתפילין י"ל כיון שע"י התנאי הוא שובר ההזמנה שוב ה"ל כעיבוד שלא לשמה שהרי לא נתעבד לשם תפילין וגם לקדושה חמורה של ס"ת לא בא מה תאמר שע"י התנאי מועיל שוב צריך לומר הוברר הדבר למפרע שנתעבד לשם תפילין וזה לא אמרינן ועיין בשו"ת בית אפרים חלק אה"ע אם יש שייכות ברירה בדברים שע"י תנאי ע"ש וצ"ע. ובמ"א הארכתי בזה עיין לעיל סי' ל"ב מ"ש שם על דברי העה"ג בזה:

י **לעולם**. עיין בה"ט ועיין בחוות יאיר סי' נ"ט דבי"ד סי' שס"ד מוכח דאם אזמנה לעולם אפי' צר בי' ע"ד זמן מה אסור וגם כתב דדוקא בסודר שדרך תשמישו לחול צריך הזמנה לעולם אבל אם עשה לו כיס לתפילין או שאמר לאומן עשה לי כיס תפילין הוי הזמנה בלי דיבור ואין צריך לחשוב לעולם ע"ש והביאו הא"ר:

סימן מג

המשתמר. עבה"ט ובא"ר בשם נ"ק דתפילין וכתבים שיש בהם שמות צריך ליתן תיק בתוך תיק אם צריך ליכנס לבית הכסא ונהנו לקנות כלים של עור וביו"ד סי' רפ"ב קמיע מחופה בעור מותר ועיין שם בשם ש"ג בקמיעין שעושין לתינוקת מחופין וחקוק עליהם אותיות של שם צ"ע ובא"ר כתב הטעם לפי שהיא חקיקה ולא כתיבה ונראה דאותן שמלבישין התינוקת בקמיע שכתוב שמות בקלף צריך ליזהר שיהיה כלי בתוך כלי כיון שהתינוקת נפנים בהם בעודם עליהם ועיין בסי' רפ"ב:

סימן מו

א (ס"ק א') **נשמה**. עבה"ט והפר"ת הביא ראיה לזה מלשון הירושלמי ועיין לעיל סי' מ"ו מ"ש ועיין מ"ש המג"א בריש הסי' קודם בואו לבה"כ יאמר ואני כו' ובס' פע"ח נראה שיאמר תחלה בבית אלקים כו' ירגיש וירתע עצמו בהכנתו לבה"כ מרוב פחדו וימתין וישהה מעט שלא יכנוס בפתע פתאום וקודם שיכנס יאמר ואני כו' ואח"כ יכנוס וכשיכנס לבה"כ ישתחוה נגד ההיכל ויאמר מזמור אלקים כו' ואמנם שם יש לפרש שלא יאמר כלל בבית אלקים רק שיכוון בו כמבואר שם כן משמע קצת מלשון שהביא

בשלמי ציבור אך במ"ח כתב שיאמר אותו ואח"כ יאמר ואני. וגם בנתיב החיים כתב להגיה במג"א קודם בואו לבה"כ יאמר בבית כו' ובכניסתו יאמר ואני וכו' אך באמת בפע"ח מבואר שצריך לומר קודם שיכנס ואחר שיאמר הפסוק יכנס וכ"כ במ"ח וכן הוא בזוהר בראשית ובויקרא לא לבעי לב"נ לאעלא לבי כנישתא אלא אי אמליך בקדמיתא כו' ע"ש ועיין בש"צ שהביא לשון מהרח"ו ואחר שאמרת פסוק זה בפתח בה"כ אז תכנס אחר כך לבה"כ ולא תאמר פסוק זה אחר שנכנסת כי טעות הוא ביד הנוהגין כן עכ"ל:

ב **כשלובש**. עבה"ט וע' לקמן סי' רכ"ג בלובש בגד חדש יאמר מלביש ערומים וכ' בא"ר שם אף שכבר בירך שחרית חוזר ומברך כשלובש אך אם לבשו שחרית נפטר בברכה זו ע"ש ונראה לפי מ"ש בבה"ט בשם הלק"ט הקונה כובע יברך עוטר ישראל ובאבנט אוזר ישראל והמנוח כ' ע"ז שיאמר בלא שם ומלכות יש למדקדק במעשיו ללבוש שחרית ויכוין לפטרם באמירת ברכות אלו ועדיף מלומר בלא שם ומלכות:

ג **עיניו**. עבה"ט ועיין בא"ר בשם הפרישה שכתב דהיינו בעוד שעיניו סגורים או שחפץ בשינה דרך למשמש ע"ג עור העין שעי"ז מעביר חבלי שינה מעיניו ע"ש וכתב בא"ר דמשמע שמותר לעשות זה ביד ממש וע' לעיל סי' ד' במח"ב בשם מור וקציעה דמבחוץ שרי והוא השיג ע"ז מדברי האחרונים כאן וכתב שכן משמע בזוהר וישלח ובאלפסי זוטא להרמ"ע דאפי' מבחוץ אסור ע"ש וע' לקמן סי' רמ"ט במג"א אם המברך ברכת השחר הגיע לפוקח עורים טעה ואמר מלביש ערומים וחזר תכ"ד צ"ע אם יצא ידי פוקח עורים אבל אם נתכוין אמ"ע יצא מ"ע. ובשו"ת פנים מאירות ח"א סי' נ"ח תמה בזה שהרי הוא הדין שמבואר בש"ע שם בלקח כוס שכר כו' שיצא ולכן הגי' צ"ע אם יצא ידי מלביש ערומים יע"ש ביד אפרים שא"צ להגי' והדברים ככתבם דמספקא ליה בהא כיון דבאמת חיובא רמי עליו לומר מ"ע אין לחשוב מה שאמר מ"ע כמאן דליתא משא"כ שם דבכה"ג אין לו שייכות לכאן וחשיב כמאן דליתא ולפ"ז מ"ש נתכוין למ"ע היינו ג"כ שטעה ואמר פ"ע וחזר ואמר מ"א בזה יצא דמה שאמר באמצע פ"ע כמאן דליתא כיון שכבר בירך פ"ע ע"ש ומ"ש בשם דגול מרבבה:

ה **י"ח**. עכה"ט ועיין ס"ס ו' לענין שחוזרין חלילה בעניית אמן שיש מחלוקת בין הפוסקים בזה ושם הבאתי דברי הרמ"ע בתשובה ודעביד כמר עביד כו' ע"ש.

ז **אשה** עבה"ט ובשלמי צבור הביא דעת האחרונים שהסכימו להט"ז והכי נקטינן ע"ש:

י **לאומרה**. עבה"ט ולדעת האר"י ז"ל יש לאומרה וכתב במצת שמורים מאחר שהרב ז"ל הסכים לאומרה בודאי ע"פ רוה"ק נאמר לו וע"פ סודן של דברים יש ליזהר לאומר' אחר ברכת מ"ע דוקא וכ"כ בש"צ ע"ש:

יב **אותן**. עבה"ט ועיין בעטרת זקנים שכתב שהניעור בלילה ולא ישן כל הלילה לא יאמר אלקי נשמה והמעביר שינה וכ' שהסכים עמו מ"ו הגאון מוהר"ר יושע ז"ל. אמנם בפע"ח כתב וז"ל מנהג מורי ז"ל הח"י ברכות מן ענט"י עד ברכות התורה היה נוהג לאומרם בביתו ואפי' בלילה קודם עמוד השחר ומסדרם כל ברכה בשעה שנתחייב בה כמ"ש בגמרא וכדכתב הרמב"ם כדמשמע כו' והיה נפנה ובודק נקביו ואח"כ ביום היה מניח טלית גדול ואח"כ מניח תפילין והיה הולך לבה"כ מעוטר ומעוטף בתפילין וטלית גדול ושם היה מתחיל מן אלקינו שהוא פרשת עקידה והנה כל הח"י ברכות השחר עד סוף כל ברכות התורה חייב כל אדם לברך בכל יום אפי' שלא נתחייב בהם ביום ההוא כגון שלא ישן בלילה כל עיקר או לן בכסותו או באזורו ומצנפתו או לא התיר מנעליו והטעם כי לא נתקנו אלא על מנהגו של עולם ולא על כל אדם בפרטות ועוד כי כולן יש בהם רמז אל אורות העליונים ואין ראוי לבטל כ"א ברכות ענט"י ואשר יצר שאם לא ישן כלל ולא הוצרך לנקביו אינו מברך אותם וחוץ מברכת שעשה לי כל צרכי בט"ב וביוה"כ שאז הכל אסורים בנעילת הסנדל וכשהיה בבה"כ והיה איזה אדם מברך הי"ח ברכות היה יושב ושומע ועונה אחריהם אמן ואף אם היה באמצע התפלה (ר"ל פסוקי דזמרה) היו פוסק ושותק ועונה אמן אפילו היו המסדרים רבים כו' ע"ש מבואר מזה דגם המעביר שינה יאמר אע"פ שלא ישן כלל שהרי הוא בכלל הי"ח ברכות וא"כ מסתמא גם אלקי נשמה יש לומר אע"פ שלא ישן כלל ואדרבה בהך ברכה דהמעביר שינה יש לדקדק קצת כיון שאומר' על עצמו המעביר שינה מעל עיני ותנומה מעל עפעפי כו' א"כ כיון שלא ישן בלילה אין מקום לאמיר' זו דלא שייך בה לומר שעל מנהגו של עולם הוא מברך משא"כ באלהי נשמה שפיר י"ל שמה שאומר המחזיר נשמות כו' על מנהגו של עולם מברך ובא"ר הביא דברי העט"ז בקצרה ולכן נראה שיש להביא את עצמו לידי שינה כל שהוא ואם לאו יש לשמוע אלקי נשמה וברכות המעביר שינה מאחר וה"ל שומע כעונה ובפרט שעונה אמן אחריו וכתב בשיורי ברכה בשם תשובה למהר"י ואני כותב דאבל אע"פ שאינו נועל מנעלים יברך שעשה לי כו' המנהג שנועל מנעלים של לבדים והוצרך לטעם זה אליבא דהב"י אבל לפי המנהג כרמ"א וכן דעת האר"י אפי' אינו נועל כלל מברך ברכה זו וכ"כ בש"צ ע"ש:

יד **ויוצא**. עבה"ט ומ"ש בשם רש"ל שיקרא פ' ראשונה כתב בהגהות תוספת שבת דלפי זה יש להניח תפילין קודם שלא יהיה נראה כמעיד עדות שקר וכן בדגול מרבבה כתב דבחול אם לא הניח תפילין לא יכוין לצאת ע"ש ולענד"נ דמיירי במקום שא"א לצאת בתפילין לבה"כ כגון שמפסיק בינו רחבוות עכו"ם וכיוצא וכיון שמתירא שמא יעכבו

הציבור שפיר הוא יכול לקרות בלא תפילין וכמ"ש כלבוש סי' נ"ח דהא דאמרינן כאלו הוא מעיד שקר היינו במזיד כו' ע"ש ואפשר דאע"פ שיכול ללבוש תפילין בשעת קריאה ולחולצן קודם הליכה לבה"כ לא יעשה שלא ירבה בברכות ומ"ש בבה"ט לקמן בשם הע"ת ליתא וכמ"ש בא"ז שם בשם הל"ח והנ"ק ע"ש ובלא ציצית ודאי יכול לקרות אע"ג שכתב המג"א ס"ס כ"ד בשם הזוהר דגם בציצית ה"ל כמעיד שקר נראה דהיינו כשקורא פ' ציצית ג"כ אי נמי כיון שהוא לבוש טלית קטן לית לן בה. וע' לקמן סי' ס"ו אם שכח כו' דבציצית לא אמרינן דהוי כמעיד כו' וע' בא"ר שכתב המשכים קודם אור הבוקר כדלקמן סי' מ"ז לא יאמר בשכמל"ו דאינו אלא סידור דברים דלא כמג"א וכן מה שאומרים קודם ישתבח ובתורתך כו' אין לומר בשכמל"ו והנה אנו נהגינן לומר בק"ש קטנה בשכמל"ו ומה שכתב דלא כמג"א נראה דגם המג"א מודה בקודם אור הבוקר רק דמיירי שהגיע זמן ק"ש דאין בכך כלום שיאמר אע"פ שאין מתכוין לצאת עד שיאמר אותה עם הברכות מ"מ כיון שאין פסידא אם יאמר עכשיו טוב לאומר' דזימנין דמתרמי אונסא ועבר זמן ק"ש בעת האמיר' בברכות אע"ג דהשתא אין מכוין לצאת מ"מ מרויח קצת דהא איכא מ"ד דמצות א"צ כוונה כמ"ש לקמן סי' ס' ע"ש משא"כ אם הוא קודם אור היום אפשר שגם המג"א מודה כיון שאינו רק סיפור דברים א"ל אחריו בשכמל"ו. ואפשר דמ"מ שפיר אומרים אותו לפי מה שמבואר בפוסקים דאף בשכמל"ו הוא קבלת עול מלכות שמים אלא שאינו כ"כ כמו פסוק ראשון המפורש בתורה עיין בלבוש א"כ גם בסיפור דברים אשרינו שאנו משכימים כו' שפיר נקטינן גם מה שאומרים בשכמל"ו וכן המנהג שאפי' המתפללים בבוקר השכם ואומרים ק"ש קטנה קודם עמוד השחר אעפ"כ מסיים בה בשכמל"ו:

סימן מז

א **ליזהר** עבה"ט. ועיין בשאגת אריה סי' כ"ד שהוכיח דברכת התורה דאורייתא ושם בסי' כ"ה כתב דמ"מ אם נסתפק אם אמר ברכת התורה אם לא יברך אלא אשר בחר בנו שהוא מעולה שבברכות וזה דלא כמ"ש בשם פר"ח ויד אהרן אך במח"ב דעתו דשב וא"ת עדיף ובספק לא יחזור ויברך והביא ראיה מלשון הרמב"ם וכתב שכ"כ במטה יהודא ע"ש ועיין בבר"י דאפילו להפוסקים בנסתפק חוזר ומברך מ"מ באשה אע"פ שגם היא מברכת בה"ת אם נסתפקה אינה חוזרת לברך שנית ע"ש:

ג **לברך**. עבה"ט ולקמן מבואר דלענין בה"ת א"צ שילמוד מיד ופשיטא דהרהור בד"ת עכ"פ לא מיקרי הפסק ואפשר כוונתו שאם לא יוציאו בפה ד"ת מיד אחר הברכה יש

לחוש שמא אע"פ שעתה הוא יושב ומהרהר שמא יארע איזה ענין שיצטרך להפסיק בשיחה לכן יש לו להוציא בפה קצת דברי תורה מיד הברכה וע' בהלק"ט ח"ב סי' קנ"ט שכתב השומע ד"ת צריך לברך כיון דשומע כעונה עדיף מהרהור וגם שהמברך לא הפסיד שהרי כל היום חל עליו חובת לימוד ובבה"ת א"צ ללמוד מיד ע"ש ועיין במח"ב שכתב ליישב מההיא דסי' קמ"א דהעולה לתורה יקרא בנחת עם הש"ץ שלא תהיה ברכתו לבטלה ע"ש ובט"ז ובפר"ח ושאלות יעב"ץ ח"א סי' ע"ה ובשו"ת זקן אהרן סי' ס' ונראה להחמיר שאף שאינו רוצה ללמוד בעצמו רק שומע מאחר שלומד ושותק שיברך ברכת התורה קודם ולא דמי להרהור בלבד:

עבה"ט ובש"צ כתב טעמא להאר"י ז"ל שכשהיה שומע מפי אחרים היה עונה אמן לפי שיש חומר משני צדדים או בביטול עניית אמן או בעניית אמן לבטלה ולפי שע"כ להכריע לצד אחד הכריע דעתו הקדושה והרחבה להך צד דשתי ברכות הם ועונה אמן משא"כ כשהיה אומר ברכת התורה לעצמו לא רצה להכניס עצמו בתגר זה להכריע בפלוגתא כיון דאפשר לצאת ידי שניהם והיה אומר והערב נא כו' שהיא מלתא דשויא לתרווייהו וכתב שאפשר גם דעת הרמ"א כן ע"ש והוא נכון:

ישן. עבה"ט וע' במג"א סי' תצ"ד וכתב בבר"י כשם מהר"י דיין בתשובותיו שערי ישועה כת"י הקם באשמורת ולומד וחוזר לישן על מטתו שינת קבע כשיקום יברך שנית כל הברכות וגם ברכת התורה אבל שינת עראי לא הוי הפסק ע"ש וכ"כ פר"ח אך כתב שאם קם אדעתא שלא לישן ותקפתו שינה באמצע לימודו אין צריך לחזור ולברך ע"ש וע' בש"צ שבמטה יהודה כתב ע"ז דר"ל אפי' ישן שנית בקבע על מטתו כיון שלא היה דעתו כן מתחלה לא חשיב אלא כשינת עראי ע"ש וכתב עוד שמדברי המקובלים מהר"ש מזרחי שכתב לענין הברכות דאפי' רוצה לחזור ולישן אין בכך כלום וה"ל כישן ביום נראה מדבריו דכשחוזר לישן א"צ לברך בקומו ברכת התורה פעם ב' ע"ש ונראה טעמו דמסתמא בדעתו לפטור עצמו על כל היום אע"פ שבדעתו לישן שנית וראיתי שבפ"מ הניח ג"כ דברי הפר"ח בזה בצ"ע ולדינא נראה דבדעתו תליא מילתא שאם היה בדעתו רק לפטור לימוד זה עד שעת שינה שנית פשיטא שצריך לחזור ולברך כשקם שנית משא"כ בסתמא אע"פ שדעתו לחזור ולישן מ"מ כדי שלא להרבות בברכות דעתו לפטור כל היום לכן א"צ לחזור ולברך:

בינה. עבה"ט וע' מג"א שרמז לדברי הזוהר ר"ל דאיתא שם דכד קרא גברא בריכו כו' ובש"צ כתב דלדידן אפי' לא שמע מברך ובזוהר ר"ל שעל ידי הגבר היו יודעין שהוא

חצות לילה ע"ש ועיין במח"ב בשם פרדס לרש"י כת"י וכן כתב האר"י ז"ל וכן נהגו לברך ברכת הנותן לשכוי באשמורת כו' ע"ש:

סימן מח

א **התמיד** עבה"ט. ועיין מג"א שכ' פרשת הקרבנות יאמר בעמידה כו' ובבכור שור כתב דא"צ לעמוד אפי' בפ' התמיד שהביא המ"א מע"ה ומעולם לא ראיתי מאן דחש ליה וכ"כ בא"ר ובמח"ב כתב שרבים בתורה לא חשו לזה וכן העלה מור וקציעה וכתב שראה להגאון אביו ז"ל שאומרו מיושב. ובש"צ כתב להוכיח כן מדברי האר"י ז"ל גבי פסוק ה' מלך ע"ש בבכ"ש שכ' מה שאומר כאלו הקרבתי קאי אבעלי' שנתן לכהן וא"כ א"צ לעמוד ובפ"מ כתב ומ"מ בפ' התמיד ראוי לעמוד שקורין בצבור בקול רם ובבכ"ש כתב שם דמ"ש בא"ז שיקרא בבית הכנסת דוגמת העבודה ג"כ אין לחוש לזה אך הואיל ונפיק מפומיה דר' כרוספדאי לשון כבתי כנסיות כו' טוב לעשות כן וע' לקמן מ"ש על דברי הדרך חכמה בזה וע"ש מ"ש בסידורים כאלו הקרבתי או כאלו הקרבנו אינו נכון כי הקרבתי בפ' חטאת אבעלים קאי משא"כ בתמיד אין יחיד מיקרי בעלים ובטור כתב כאלו קרב כו' וזה נכון ע"ש ומשום הא לא אריא וכדאמרינן בתענית שלכך תיקנו מעמדות לפי שאין קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד ע"ג לפיכך תיקנו כו' והיינו לפי שכל אדם מישראל יש לו חלק בתמידי צבור שנקחין מתרומת הלשכה וה"ל כאלו הם נתנו לכהן בעדם קרבן התמיד וא"כ כשאומר יהי רצון בפ' התמיד נמי שייך לו' כאלו הקרבנו או הקרבתי והיינו ע"י הכהן שהוא שלוחא דידן ודרחמנא ומ"ש בבה"ט בשם דרך חכמה שיזהר לאומר' בצבור עם הש"ץ כי קרבן תמיד נקרבת בצבור צ"ע דאטו הצבור עומדים בשעת הקרבה רק אנשי מעמד וכיון שכ"א אומר לעצמו יה"ר כאלו קרב כו' אין שייכות לצבור בזה כלל ומ"ש הרמ"א ולחזור פ' התמיד לבד עם הצבור ויכוין כו' לאו חיובא הוא רק כוונת הדברים מבואר בטור שכתב שראוי לכל אחד לומר רבון כו' ואם אין יכול לאומרו מפני שהוא עם הצבור טוב הוא שיקרא פ' התמיד לבדו ויאמר אותן ואין לחוש אם יקרא שנית עם הצבור ולרווחא דמלתא יכוין שהוא כקורא בתורה עכ"ל ור"ל שלפי שדרכם היה שכל הצבור אמרו הכל יחד בקול רם א"כ כשיאמר אותו לבדו אז יצטרך לשתוק בהגיעו לפ' התמיד עם הצבור ואין זה נכון לכן כתב שאין לחוש אם יקרא שנית כו' אבל פשיטא שאם אינו מתפלל עם הצבור יחיד א"צ לאומרה בצבור דוקא שהרי כ' שאף שיאמר שנית בציבור יאמר כקורא בתורה וא"כ אינו עולה לו האמירה בצבור דוגמת קרבן כלל:

ב **ס"א** בש"ע אומרים פסוקי מוסף ודעת האריז"ל שלא לו' פסוקי מוסף אחר פ' התמיד ומכ"ש פסוקי ר"ח וע' בש"ץ קצת דקדוקי תיבות בסדר פטום הקטורת י"ל אתה הוא ה' אלקים ע"פ תורתו של האר"י וצ"ל הצרי בחטף קמץ ועיין כנה"ג בשם הרב"ז. מחזירן למכתשת ולא ומחזירן כו'. אף כפת הירדן וא"ל מכפת במ"ם כי הוא אותיו' כתף כו' וצ"ל כל שהוא ולא שהוא כ"כ האר"י ז"ל. כדי לשפות בה את הצפורן כצ"ל ולא ליפות כמ"ש בספרים. וצ"ל זה הכלל אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חיסר אחד כו' כ"כ מהר"י סרוק ז"ל. אבייי הוה מסדר כו' כתב הרב ז"ל שאצ"ל בכל אחד קודמת רק וקטורת לאברים עד בזיכין שאז צ"ל ובזיכין קודמין כו'. אנא בכח יאמר כל ב' תיבות יחד ויפסיק ויאמר גדולת ימינך וכן עד"ז השאר ע"ד בשתים יכסה פניו כו' ובשירי כנה"ג סי' נ"א כתב דיש נוהגים לעמוד כשאומרים אנא בכח ומה שאין אומרים אחר הקטורת כאלו הקטרנו כתב בית דוד הטעם לפי שאמרנו אם חיסר כו' ויש לחוש שמא חסרנו כו' ועיין לקמן סי' קל"ב ובמג"א ס"ק ה' ובברכי יוסף כתב בשם מהר"מ דילנזאנו דמ"ש מהרה שיבנה בית המקדש יש לדקדק ולו' שתבנה בה"מ כי הבית יהיה מעשה ידי יוצר מקדש ה' כוננו ידיו ית' וכן י"ל קודם איזהו מקומן ואחר תפלת י"ח ע"ש ואינו מוכרח ועיין בתוי"ט פ' שני דמעש' בשם הירושלמי וגם במלת שיבנה ג"כ אפשר לפרש שבידי שמים נראה וע"ש שכתב שבהודו לה' כו' שהוא בד"ה ובתהלים נפל טעות בספרים כמ"ש את ארץ כנען והב' שכתב אלקים אלקי ישראל ואינו כן בד"ה ומה שאנו שאומרים הוא מד"ה. צריך להפסיק קצת בין במים ובין אדירים כי טעם טפחא תחת במים וס"פ במלת אדירים כי תיבת אדירים לא קאי על במים אלא על המצרים כמ"ש יבא אדיר זה הקב"ה וכו' מאדירים אלו המצרים דכתיב צללו כו' וכן הבנתו צללו אדירי' כעופרת במים ע"ש אע"ג דאדירים שייך נמי על המים מ"מ כיון דמתפרש נמי על המים מ"מ כיון דמתפרש נמי על המצרים יש להפסיק קצת שלא לומר בנשימה אחת:

סימן מט

הכל. עבה"ט וע"ש בחו"י דתהלים שהוא לעורר רחמים הו"ל כתפלה ויש לסמוך על מ"ש תכ"י בברכות אבל פסוקי מעמדות אסור לאומרם בע"פ אפי' אם הם שגורים בפיו ע"ש. ובש"צ כ' דלפי מה שמתיר החו"י לו' תהלים בע"פ כ"ש פסוקי דזמרה שרגילין בהם תדיר ע"ש וגם י"ל דכיון שקבעום חובה ה"ל כתפלה ועיין בבר"י בשם כנה"ג דבתרגום לא שייך זה ואדרבה בימיהם היו מקפידין שלא לקרות תרגום בכתב אי לאו משום עת לעשות ועיין בסוף מגילה פ' הקורא עומד ובתוס' ריש ב"ק וכמה דוכתי ובשו"ת הר"ש

בן הרשב"ץ סי' רע"ז ובמח"ב הביא עוד מהתנחומא פ' וירא ועיין בתשו' מהראנ"ח סי' ע"ב ח"ג ומהרח"ו כתב מורי זלה"ה תמיד היה קורא התפלה בתוך הסידור ולא ע"פ וגם היה אומר כל דבר שבמקרא בטעמים של אותו פ' וכן משנה בניגון משנה ואפי' סדר התפלה דמיושב כגון הזמירות וכיוצא לא הרי' קולו והראות הכנעה לפניו ית' זולת ביום השבת היה מרים קולו יותר מעט באימה מפני כבוד שבת:

סימן נ

משנה עבה"ט. ועיין ביד אפרים מ"ש בביאור המג"א בזה:

סימן נא

ב **החזן** עבה"ט שכ' שהי"א חולק ובבר"י הסכים להמג"א וכ"כ בש"צ שיש לענות אמן דיש חומר טפי בביטול עניית אמן ממה דמחזי כעונה אחר ברכותיה שכתב הפר"ח דמגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה א"כ מפני הספק יש לענות אמן ואפי' גנאי ליכא:

ג **בדבור** עבה"ט. עיין בשו"ת פ"י ח"א סי' ה' חבורה שלא היה להם מנין קודם ב"ש והתחיל לו' פסוקי דזמרה ובאו י' אסור לו' קדיש בתוך פסוקי דזמרה ע"ש והביאו הבה"ט לקמן סי' נ"ג והטעם מבואר בתשובה דלא דמי אמירת קדיש אחר תהלים לעניית קדיש וברכו בין הפרקים דכיון שלא היה עשרה בשעת אמירת תהלים לא נתחייבו ואף ע"ג דהקדוש אלקי האר"י ז"ל מצריך קדיש קודם ב"ש אף בלא תהלים אינו לפי דעתי כ"א למצוה לפי כוונתו הקדושה כו' וגם ע"פ כוונתו כבר הא עבר הזמן אם לא הגידו קודם ב"ש והמבין יבין כו' וע"ש דאף קודם ויברך דוד שהוא סוף פסוקי דזמרה וכן בין שירת הים לישתבח אין להפסיק ע"ש:

(ג)

בדבור עבה"ט. ומ"ש מי שצריך להפסיק כו' בכנה"ג כתב בשם הג"ה תכ"י שהוא קולא יתירה ובש"ץ כתב בשם מאמר מרדכי דהתם כשהיה צריך להפסיק בהכרח גדול מיירי אבל כשמפסיק לקדיש ולקדושה א"צ שיאמר פסוקים אלו כלל ע"ש וכתב בפע"ח שאין להפסיק בפסוק בין פסוקי יהי כבוד לתהלה לדוד אפי' בשבת וגם פסוק והוא רחום יאמר ואין לדלגו בשבת ויום טוב ודלא כמ"ש שאילת יעב"ץ:

ז **ויברך** דוד עבה"ט. וכתב בש"ץ נפל טעות באיזה ספרים וכתוב ושמי השמים וצ"ל שמי השמים בלא ו' ע"ש:

ט **וי"ט** עבה"ט וכתב בש"ך שהיד אהרן כ' כשם מהר"י סרוק לו' מזמור לתודה מעומד. וכתב שלפי מש"ל בפרשת התמיד שיאמר מעומד אבל באמת ליתא כמ"ש סי' מ"ח גם מבואר בס' הכוונות שאחר אמירת ברוך שאמר מעומד ישב ויאמר מזמור לתודה מיושב ע"ש:

סימן נב

א **דזמרה** עבה"ט. ובש"צ כתב בשם מ"ח דאין חילוק בזה דאפילו מי שאינו רגיל להתפלל בתמידות עם הציבור שאינו משכים כ"כ מ"מ אם אירע לו איזה פעם שבא לבה"כ ומצא צבור בסוף פד"ז יעשה כמ"ש בש"ע דעכ"פ יש לו לזכות בפעם זה כו' ובס' יוסף אומץ כתב על דברי הש"ע שמי שאינו חרד להשכים לתפלה ואם יתפלל כנ"ל אז על הרוב לא יוכל לו' הזמירות הקבועים קודם תפלה ויפסיד ברכת ב"ש וישתבח אז אין לו לשנות מטבע שטבעו חכמים בברכות ובש"צ כתב דהב"י לא קאמר אלא בכה"ג שעל הרוב כו' וגם שלא הקפיד רק על ברכת ב"ש וישתבח דהיינו שהוא מתאחר עד שיצטרך להתחיל יוצר אור שמפסיד הברכות לגמרי אכל מי שי"ל הברכות עם קצת זמירות יש לו לעשות כהש"ע וכמ"ש הח"צ ז"ל ע"ש. ואמנם כ"ז מיירי במתאחר אבל מי שדרכו להתפלל במתון ובכוונה ואף שבא בתחלת התפלה אין יכול להתפלל בשוה לא יועיל להתפלל עמהם יחד כיון שהוא מתנהל לאט ובמתון ואם יתפלל עמהם בשוה יפסיד הכוונה מותר לו להתפלל על הסדר ויראה לכוין שברכו וקדושה יאמר עמהם בין הפרקים ולא יעמוד באמצע הפרק וכל לבבות דורש ה':

י **הברכות** עבה"ט. ועיין לעיל סי' ו' על דברי הפר"ח אלו:

סימן נג

א **מעומד** עבה"ט. ומ"ש עיין ט"ז משמע דעתו כהב"ח דיחיד א"צ לעמוד רק הש"ץ מפני ההפסק ודברי הט"ז בזה מחוסרים ביאור ומבוארים היטב ביד אפרים. וע' בש"ץ שהרב ז"ל כ' שאין לעמוד שסודו מיושב כנודע: ומ"ש שיאמר הט"ו שבחים בנשימה אחת ובש"צ כתב דלא משמע כן בזוהר פרשת תרומה אלא במפסיק בדבור דוקא הדברים אמורים וגם כתב שראה בירושלים ספר הכוונות כת"י ממהרח"ו ז"ל דצ"ל בסיום הברכה מלך אל חי העולמים ואין לו' ובכן ישתבח כו' רק בשבת ע"ש:

ג **לישתבח**. עבה"ט. ומ"ש בשם גו"ר ומ"ש שבסי' כ"ה לא משמע כן עיין מ"ש שם בזה ומ"ש בשם שו"ת פ"י ע' לעיל סי' נ"א הדברים בטעמם:

ד **הש"ץ**. עבה"ט לענ"ד צ"ע שנראה דגם היחיד שצריך לשמוע הקדיש ולענות אחריו השומע כעונה אין לו להפסיק ג"כ בין ישתבח לעניית הקדיש ועיין מ"ש ביד אפרים בט"ז ס"ק א' ועיין לק' סי' נ"ד דאם הפסיקו לאיזו צורך מצוה קודם הקדיש כשחוזרין להתפלל יאמר הש"ץ איזה פסוקים מפסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם ע"ש. וכתב בשכנה"ג בשם מ"מ שהאומר ישתבח בלא קריאת פסוקי דזמרה אינו אלא טועה ועיין לק':

ו **הגון** עבה"ט. וכתב אא"ז בבכ"ש דף קט"ז על מ"ש חז"ל נתנה עלי בקולה זה ש"ץ שאינו הגון לפי שהש"ץ בא לעורר מדת הרחמים ושאינו הגון מהפך למדה"ד שהוא מסטרא דנוקבא ולכך נקט נתנה כו' לשון נקבה וע"ש שהאריך בתוכחת מוסר והמליץ ע"ז פסוק קול ישורר בחלון חורב בסף עד"מ בשולח לאדונו מנחה פרות יפים כו' ודפח"ח וככר האריכו בזה בכמה ספרים מראשונים ואחרונים והירא את דבר ה' ישית לבו לזאת:

י **ב'** שערות עבה"ט. ואין זה רק לתפלה שהוא דרבנן וכמ"ש לקמן סי' נ"ה ובימים נוראים נתמלא זקנו בעינן כמבואר בס"ק שאחר זה ובמג"א ס"ק ט' כ' דבסי' תקע"ט משמע דזקן ממש בעינן לענין תענית ולא סגי בנתמלא זקנו ועיין סי' תקפ"א:

יא **ידועים** עבה"ט ומ"ש ופשוט וכו' ע' פ"ח שכ' שגם זה מיקרי קבוע כיון שנתמנה לכך ואקראי הוי כשלא נתמנה כל עיקר ע"ש והביאו הא"ר וכתב שכן עיקר:

יב **סריס**. עבה"ט ועיין בתשו' פאר הדור להרמב"ם ז"ל סי' קט"ז שנשאל בבן ארבעים שלא צמח שער בזקנו והשיב זה דינו כסריס חמה או מפני חולי אשר סבל אין שערו צמח כו' באופן כי זה האיש יכול להיות ש"ץ עכ"ל ועיין במח"ב ובשו"ת אורח לצדיק סי' ה':

טז **עושה**. עבה"ט ועיין באמונת שמואל סי' ט"ז בזקן שקולו נמוך וחלש ומאריך בתפלה יכולים לדחותו ועיין בתשובת ה"ח מה שמזמרים בבה"כ נגונים שמנגנים כו' והביאו בא"ר ע"ש:

יח **התיבה** עבה"ט. ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ע"ה וח"ב סי' ס"ז ומדברי החו"י נראה דאף בתחלת דבריו קאי על ימים נוראים מ"מ מהטעמים שכתב יש למנעו אף בשאר ימות השנה אם יש אחר שראוי והגון כמוהו ובשאילת יעב"ץ ומור וקציעה כתב שהוא פסול ובבר"י ומח"ב העלה להלכה דבשאר ימות השנה יכול להיות ש"ץ מאחר שכן דעת הרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים ומרן. אך בימים נוראים יש לחוש לדברי החו"י ועיין באשל אברהם ס"ק ב' דה"ה חרש בשם הרשב"ש והבר"י כתב שכ"ב גם כן אביו בתשב"ץ ח"ג סי' קי"ג ונראה לענין ימים נוראים דינו כסומא אע"פ שאפשר לחלק קצת ולו' דמדבר ואינו שומע הרי הוא ככל אדם מכל מקום נראה להחמיר בימים נוראים

וע' לעיל ס"ק ח' וגם שיש קצת בלבול בתפלה עי"ז כשאינו שומע שאז אין לו ידיעה בתחלה ולא בסוף מה שהקהל עונין אחריו ואיך הם עומדים אם באמצע הפרק או בין הפרקים אבל מי ששומע רק שנתקלקל אצלו חוט השמיעה כדרך הזקינים כבדה אזנם קצת משמוע ומ"מ שומעים ויודעים מצד ההרגשה אם הצבור עדיין עומדים בסיומן לית לן בה:

כא **גר**. עבה"ט שכ' שממזר תלוי במחלוקת אם כשר לכתוב תפילין ור"ל שהוא פלוגתא במרדכי ועיין לעיל סי' ל"ט וע' בר"י ביו"ד סי' רפ"א ובדברי הש"ך שם ובס' ראשון לציון (שחיבר קדוש ה' בעל הא"ח) כתב לענין דינא דהפסול אינו אלא ביריעה דלא יבא ממזר שאינו כותב האזכרה לשמה אבל שאר הס"ת כשרה ובבר"י שם בי"ד מסיק דכל הס"ת פסול גם לא יהיה ש"ץ אך תפילין שכ' כשרים כמ"ש מור"ם סי' ל"ט:

כג **עליו** עבה"ט. ומ"ש בענין שונא לעלות לקריאת התוכחה עמ"ש בשערי אפרים שער ג' ובפתחי שערים שם על דברי המג"א בזה:

לא **רצון**. עבה"ט ועיין בר"י שהביא מהרדב"ז בשם הרמב"ם תשובה מכת"י שאין מורידין אדם מקדושתו מסנהדרי גדולה ועד חזן הכנסת אא"כ עבר עבירה בפרהסיא ואם לא יתברר עליו זה אינו מן הדין להסירו ולא לפרסמו ואם נתקיים עליו בעדים אין להסירו אם קיבל עליו מה שהוא חייב מן הדין ע"ש:

סימן נה

ה **וקדושה** עבה"ט. ושכה"ג ופר"ח חולקים וס"ל שאינו גומר אלא קדושה וכן שאר ברכות העמידה אבל לא קדיש שלם לאחר התפלה וכן משמע לשון הש"ע ועיין בב"י ולזה הסכים בש"צ והעולם נהגו כהרמ"א ומג"א בזה:

ו **וברכותיו** עבה"ט. וכתב בא"ר בתפלת המנחה אם היה י' כשמתחיל אשרי ויצאו מקצתן אומר קדיש דאשרי הוי כמו חיובא כמ"ש בטור ע"ש. ומזה מבואר דמכ"ש בתפלת ערבית אם היה עשרה בשעה שהתחילו להתפלל תפלת י"ח בלחש ויצאו מקצתן באמצע התפלה שי"ל קדיש שלם שלאחר התפלה דהקדיש שייך לתפלה וכ"כ בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ז' וכ"כ בפ"מ בחלק אשל אברהם ע"ש ועיין ביד אפרים מ"ש בזה על תה"ד ומ"ש שבתהלים נהגו לשייר מזמור כו' וה"ה בלימוד כ' בא"ר שיש להחמיר ללמוד מעט כשבאים המנין:

ח **מסתמא** עבה"ט. ומשמע דלענין חיובא דאורייתא אינו מועיל ובאמת דעת הרבה פוסקים דחזקה דרבא הוי דאורייתא ועיין לעיל סי' ל"ט מ"ש מדברי הנ"ב מ"ת ובשו"ת

בית אפרים חלק אה"ע באריכות בענין זה. ומ"ש וע' סי' נ"ג ס"ק י"ג ששם כתב שבהתחלת היום שנולד יום א' קרינן ור"ל מתחלת כניסת הלילה של היום שנולד בו זה מיקרי התחלת היום וכ"כ הב"ח להדיא סי' קמ"ה דמיד שהחשיך נעשה גדול אף שעדיין אין י"ג שנה משעה שנולד ע"ש ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ו' שכתב שפשט המנהג כהמג"א דתיכף כשחשיכה ליל שנולד בו נעשה ב"מ ואין לזוז מהמנהג ע"ש ועיין במג"א סי' ס"ט ס"ק ד' ושם הראה מקום לסי' רל"ו:

ט **לבדו.** עבה"ט. ובבר"י כתב ג"כ להחמיר כהט"ז ויש לעוררו שיהיה עכ"פ מתנמנם. וכתב בא"ר בשם הרדב"ז סי' קמ"א שאם התפללו עשרה כ"א ביחיד (ולאו דוקא כל אחד בפני עצמו אלא שלא נצטרפו רק מקצת התפללו לבד ומקצת לבד) פרח מנייהו קדיש וקדושה ואע"ג שנתחברו עשרה יחד אינם יכולים לחזור ולהתפלל ואם התפללו הוי ברכה לבטלה רק היכא דאיכא מי שלא התפלל יתפלל הוא והם עונים אמן אחריו כו' המג"א הביאו בקצרה בסי' ס"ט וע"ש מ"ש דאי ליכא עשרה שלא התפללו לא יתפלל ש"ץ בלחש כו' ועיין בעטרת זקנים שם בשם הגאון מוה' יושע ז"ל:

יא **מעוברת.** עבה"ט וכמ"ש הש"י כ"כ במעיל צדקה סי' כ"א ובקרבן העדה ר"פ קמא דמגילה שם הוכיח דאם נולד בשנה פשוטה אינו נעשה בר מצוה עד אדר שני והוא כדברי הרמ"א ופר"ח כאן שחולק על מהר"ש הלוי ועיין בשו"ת בית אפרים חלק אה"ע סי' נ"ט ועיין בלבוש ובא"ר סי' תרפ"ה וביד אפרים סי' תקס"ה וכתב בתשובת ב"ח סי' קע"ה שאם נולד בר"ח והיתה חסרה ועכשיו השנה שלימה לית לן בה. וכתב הא"ר דאם בשנה שנולד היה כסליו חסר ולא היה ראש חודש טבת רק יום אחד ועכשיו כסליו מלא ויש ב' ימים ראש חודש מ"מ נעשה ב"מ ביום ראשון דר"ח טבת והא"ר כתב דלפי מ"ש המג"א דיום א' דר"ח נחשב יום שלשים דחודש העבר י"ל דלא נעשה ב"מ עד יום ב' דר"ח ויש לחלק קצת ועיין באה"ע סי' קכ"ו ועיין ביו"ד סי' ס"ה בט"ז ובכנה"ג שם:

יד **פנימית.** עבה"ט ועיין בר"י כתב בשם מלכי בקודש מי שביתו אחורי בה"כ וביניה' חלון קטן ששומע משם כל מה שאומרי' המתפלל לשם חשיב כמתפלל עם הצבור: (בש"ע סעיף י"ח וקצתן בעזרה אין מצטרפין) . וכתב הר"ש בן הרשב"ץ סי' ל"ז אפי' רואין זא"ז, ובמח"ב כ' דהרשב"א סי' צ"ו לא כ"כ אך הרשב"א כתב רק בדרך אפשר:

טו **בית** עבה"ט. וכ' בשיורי כנה"ג עליות שאינם סגורות בכותל גמור אלא כלונסאות גבוהות עשרה ולמטה יש חצר גדולה שפונים אליו עליות ורואין זא"ז אין מצטרפין והביאו הא"ר ובמטה יוסף ח"ב סי' י"ג כתב דמצטרפין וכן עמא דבר ובמלכי בקודש דחה דבריו ובמח"ב משמע דמסכים ג"כ להשכנה"ג וכתב שכ"כ בשו"ת זרע אמת ע"ש

ומ"מ כתב שאם שעומדים שם בעליות או בעזרת נשים אינו בנקל לירד למטה לבה"כ ומשתדלי' להראות להם פניהם מלמעלה יש לסמוך להקל. וכתב עור במח"ב בלאזירט"ו (ר"ל מקום ששומרים מפני עיפוש אויר ר"ל שקורין קאנטרמץ) שיש שם ב' כתות ששה בבית אחד וד' בבית אחר ואין יכולים ליגע זה בזה נסתפק חכם אחד אם הד' יכולים להיות לפני פתח הבית ויצטרפו לעשרה כיון שרואין זא"ז וכתב כיון דאלו אין רשאים ליכנס לפנים והשומר עמם בשדה לפני הפתח וגם אשר בבית לא יוכלו לצאת חוץ כי המקום צר מבחוץ וגם מעבור לרבים ואלו הד' משתדלים לבא אל הפתח ומראים להם פניהם ה"ל כמראה פנים דרך חלון דמצטרף וכ"ש הוא כיון דא"א בשום פנים להיות יחד וק"ו הוא מדינא דלעיל לסמוך על הפוסקים שלא יתבטלו ארבעים יום מלומר קדיש וקדושה ע"ש:

יז **עכו"ם** עבה"ט. ובמח"ב כתב שבבית דוד חולק וכתב דהיינו שאינו בן ברית ואין חילוק בין איש לאשה ע"ש:

סימן נו

א **הקדיש** עבה"ט. וכ' בבר"י בשם מהר"י מולכו בתשובות כת"י כשם שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור ננד האומר קדיש:

ב **לברך**. עבה"ט. ועיין ברכי יוסף דלפי מ"ש המג"א אין להפסיק לא בין שמיה לרבא ולא בין רבא למברך יש לגרוס ולא יפסיק בין שמיה רבא מברך וה"ג בל"ח. אך בד"מ לא הזכיר כ"א בין רבא למברך ע"ש ומ"ש הבה"ט מן כל ברכתא ובימים שכופלים בקדישים לעילא ולעילא א"ל מן רק מכל כדי שלא יהיה רק כ"ח תיבות ע"ש ולזה רמזו העונה אמן בכל כחו ומ"ש שאינו בכוונות לו' עלמיא בלא ו' המעיין שם ימצא שכן הוא וגם בש"ץ כ"כ לו' עלמיא בלא ו' ועיין בב"י שזה היה דעת מהר"י אבוהב:

ג **קדיש** עבה"ט. וכתב בר"י בשם מהר"י מולכו כשמתפללין בעזרת בה"כ בב' וג' מקומות ובעוד שזה אומר בחייכון זה אומר יתגדל וכיוצא וא"א לענות ב' וג' קדישים יענה על הראשון דוקא ע"ש. ויש למחות ביד הנוהגין לו' הקדיש עם הש"ץ בשעה שהוא מנגן וז"ל הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' י"ט דבר פשוט הוא שא"ל קדיש עם החזן ע"ש והביאו בש"ץ:

ד **עבה"ט** ומ"ש דבקדיש ערבית של שבת יש לעמוד עיין בש"ץ שכתב שמהרח"ו בסידורו כתב דיש לקום בקדיש ברכו דערבית של שבת (ור"ל אותן הנוהגין לו' קדיש קודם ברכו של קבלת שבת) (ודלא כמשמעות הבה"ט דמשמע דעל הקדיש שאחר תפלת

ערבית קאמר דז"א דזה דינו כשאר קדישים) ועיין בפע"ח בהגהות מהר"י צמח שלפי שהקדיש אחר קבלת שבת כשהוא עומד צריך להיות נשאר מעומד (ולפי מ"ש הש"ץ לאו מה"ט אתינן עלה) ששם קבלת הרוח ע"ש לכן בופרוס עלינו ששם קבלת הנשמה של שבת ע"ש ואפשר שר"ל שגם הקדיש של אחר ופרוס יהיה בעמידה משום זה:

ה **כח**. עבה"ט. ובבר"י כתב בשם מז"ה שכתב בשם צרור החיים שכתב יש בני אדם שאומרים ועתה יגדל כו' ושמעתי ממורי הרשב"א ששמע ממורינו הרמב"ן שלא אמר שום ענין אבל היה נוהג לו' זכור רחמיך ה' כו' לפי שאמרו בברכות בשעה שאומרים איש"ר כו' ע"ש ונראה דגם פסוק זה אין לו' כשעומד במקום שאין רשאי להפסיק:

ו **יתברך**. עבה"ט. ע"ש בכוונות דאם מסיים העונה עד בעלמא קודם הש"ץ צריך לענות אמן אחר שמיה דקודשא בריך הוא ע"ש ומזה מבואר שצ"ל בריך הוא מחובר אל תיבות דקודשא ודלא כמ"ש הד"מ בשם א"ז שהביאו המג"א וכ"כ בהג"ה אלא ההפסק קצת כמו אתנחתא הוא אחר תיבת בריך הוא ושוב מתחיל לעילא כו' כלומר שיתברך וישתבח שמו של הקב"ה לעילא כו' ועיין לקמן ס"ו דבמקום שאין רשאי להפסיק לא יאמר רק יתברך ע"ש:

סימן נז

א **ועונים** עבה"ט. וכתב בש"צ בשם מהרנ"ש ז"ל שלא להפך פניו ממזרח עד שיסיים לו' ברוך כו' וסי' לדבר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי ע"ש:

ג **מאריך**. עבה"ט וכתב בס' חסידים האומר בלחש ברכת התורה וברכו גוזל את המצות כו' ע"ש:

סימן נח

א **שעות**. עבה"ט ועיין בשאגת ארי' סי' ה' שהאריך בחריפתו והעלה ג"כ דעד שלש שעות היינו ועד בכלל שהוא עד סוף ג' שעות והיינו שעות זמניות שהוא רביע היום ואין חילוק בין ימות הקיץ שהיום ארוך או ימות החורף שהיום קצר חשבינן היום לי"ב שעות והלילה לי"ב וחלק רביע מהיום הוא ג' שעות של זמן ק"ש. וצבור המאחרים בקיץ מלקרות ק"ש אם קראו קודם כלות ג' שעות דהיינו קודם שעבר רביע היום יוצאין ידי חובת ק"ש ע"ש. ועיין בשו"ת נ"ב סי' ג' שאין לאחר הקריאה לבה"כ בשביל הזקנים המאחרים לבא ויצטרכו להתפלל ביחיד כיון שעי"ז יעבור זמן ק"ש ואין אומרים לאדם חטא כו' ע"ש:

ט **בערבית** עבה"ט. מ"ש להקשות על המ"ל ע"ש שהם מדברי הרב המגיד שם ואין כוונתו להקשות על הי"א דיש לו תשלומין רק אדרבה קשיא ליה על המ"ד אין לו תשלומין כיון דהתם ביטל ק"ש ותפלת בחדא מחתא מחתינהו וכיון דמוקמינן בתפלה דוקא במזיד ה"ל מעוות לא יוכל לתקן גם ביטל ק"ש דוקא בכה"ג הוא וקיצר בלשונו וכתב כאמור לעיל דהיינו על מה שהעתיק שם במ"ל לפני זה דברי הש"ס דבביטל במזיד מוקי לה ע"ש:

סימן נט

א **אור** עבה"ט. ועיין בעטרת זקנים שלא לו' ומלך עולם רק מלך עולם כו' ובאבודרהם כ' ומלך עולם. וכן הוא במקרא בירמיה וכתב בש"ץ שמכאן מוכח כמ"ש בלחם רב סי' א' דדוקא בתפלה צריך לדבר בלשון ברור אבל בתוארי הש"י א"צ לכך ודי שנ' התוארים כמו שכתובים בתורה ע"ש והבה"ט כתב בדברי הלחם רב לענין מלת קוניהם שכ"כ האר"י כו' וא"כ גם בזה אין להקפיד ויש לו' ומלך עולם וע"ש בלחם רב כי רצון קוניהם בא בלשון רבים לתפארת כמו אלקים קדושים שכן לשון המקרא. ונ"ל שא"צ לזה כי הרבוי הוא על הנקנים וע"ד שאמר הכתוב לאדוניהם למלך מצרים ע"ש:

ג **רם** עבה"ט. שמג"א כ' דוקא מיושב וכ"כ בס' הכוונות ומ"ש ובנעימה קדושה בחול"ם כ' בש"ץ שבס' הכוונות מכת"י מהרח"ו קדושה בשורק וקאי אכולם כאחד כו' וכן בספרים ישינים ובשירי כנה"ג כתב בחול"ם שכן הוא בס' היכלות כו' ע"ש. וכתב בש"ץ שצ"ל לעומת השרפים לעומתם משבחים כמ"ש הרב זלה"ה. וכ' עוד שמעתי מדקדקים כשאומר בתפלה בעל מלחמות צריך להדגיש העי"ן היטב שלא יהא כקורא בל ח"ו כו'. ובתיבות מהרה שלא יהא כקורא באל"ף והוא לשון מהרח"ו. וכן בפסוק ישא ברכה מאת ה' ירחיב קריאת האל"ף היטב שלא יובן ח"ו מ"ת. וכתב בלבוש הטעם שבצבור עונין בקול רם קדושה זו שיאמרו הצבור ביחד דוגמת המלאכים ע"ש ודוקא בצבור אבל ביחיד מבואר בסי' קל"ב שאומר בלחש כ"כ בא"ר ע"ש ושם כתבתי בשם ש"צ לענין קדושה דסדרא שביחיד אין קפידא אם אומר בקול רם ע"ש וה"ה כאן:

ה **ס"א** עבה"ט. ועיין בר"י דמבואר בב"י שגם אחר יוצר המאורות אין לענות אמן רק יסיים עם הש"ץ ודלא כיש נוהגין לענות אמן אחר יוצר המאורות ולא אחר הבוחר ע"ש. ובאמת כן משמע מלשון הב"י. אך מפשיטות לשון הש"ע משמע דדוקא אחר הבוחר כיון שהוא סמוך לק"ש הוי כמפסיק בין הברכה לדבר שמברך עליו וצ"ע. ומבואר בב"י שאם סיים קודם הש"ץ עונה אמן אלא שאין לו למהר לסיים קודם אלא יסיים בשוה ואז

לא יענה אמן דהוי כעונה אחר ברכותיו ועיין לקמן סי' פ"א בד"מ שבאמן יכוין אל מלך נאמן. ומ"מ בהשלמת הג' תיבות יסמוך על מה ששומע מפי הש"ץ כשחוזר ה' אלקיכם אמת. אבל ביחיד יש לו לו' אל מלך נאמן כיון שבזוהר קורא לו מעוות כו' ע"ש. ושל"ה כ' שנראה בעיניו מנהג הספרדים שלא יענה אמן ויסיים עם הש"ץ כדי שלא להפסיק בין אהבה לקבלת עול מלכות שמים. ולכן בין בשחרית ובין בערבית מסיים באהבה ושוב אחר הפסוק של ק"ש חוזר ומתחיל ואהבת ע"ש. ומ"מ אם סיים קודם הש"ץ יש לענות אמן ויכוין אל מלך נאמן כמ"ש בסי' ס"א ועיין בפרח שושן כלל א' סי' ט"ו הטעם דלא יענה אמן אע"ג דמותר להפסיק מפני יראה וכבוד כמ"ש בטור סי' ס"ו כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר וע"ש שכתב במי שצריך להניח טלית ותפילין והוא אחר ברוך שאמר לכתחלה יסמוך קצת פסוקי דזמרה ויניחם בין מזמור למזמור ובדיעבד אם הניחם כין כ"ש לפסד"ז לא הפסיד הברכה ע"ש ועיין לעיל סי' נ"ג בבה"ט ס"ק ג' בשם גו"ר ומ"ש שם ולקמן סי' ס"ו:

סימן ס

א **הברכות** עבה"ט. והנוהגין ע"פ האר"י ז"ל אומרים אהבת עולם כמ"ש המחבר רק בשבת י"ל אהבה רבה כמבואר בס' פע"ח. וכתב בש"ץ קבלתי בשם מהר"ם ווילנא ז"ל שביום הכפורים י"ל אהבה רבה ודברים של טעם הם למביני מדע כו' וע"ש שכתב שבכתב יד מהרח"ו מצאתי שצ"ל ליראה ולאהבה את שמך ע"ש:

ב **וכן** הלכה עבה"ט. וכ"כ הפר"ח סי' תפ"ט וע' בברכי יוסף שם:

סימן סא

א **בכוונה** עבה"ט. ובמ"ב כתב שבזוהר חדש מפליג בעונש מי שאינו מכווין דפרשה ראשונה מ"ב תיבות כו' ע"ש ואת צנועים חכמה:

ב **אלקיכם** אמת. עבה"ט ובבר"י כתב דהב"ח ופר"ח הסכימו להירושלמי שאם קורא ביחיד שרי ליה למכפל ה' אלקיכם ושמעתי שכ"כ מהרח"ו וצ"ל דנהג כן רבינו האר"י ז"ל וכן חילק הראב"ד בענין הבקשות והזכרות שבחיו יתברך והביאו בשל ע"ש. ומ"מ אמת לחודי' לא יכפול כמ"ש לקמן ס"ק ג' ע"ש שהד"מ כ"כ בשם ריי"ו. ועיין בשו"ת מים רבים חלק א"ח סי' א' דש"ץ שאומר מלת אמת בקול רם וחוזר ואומר ה' אלקיכם אמת להשלים רמ"ח תיבות לאו שפיר עביד רק יאמר מלת אמת בפעם ראשון בלחש ואח"כ יחזור ויאמר הג' תיבות בקול רם ודוקא הש"ץ אבל הצבור לא יחזרו כלל ע"ש וכתב

בסדר היום מי שלא השלים ק"ש וכבר הקדים הש"ץ וסיים יותר טוב שיעמוד במקום שהוא וישתוק וישמע לש"ץ כשחוזר ה' אלקיכם אמת ואח"כ יגמור הק"ש ויועיל לו כיון שהוא עומד בתוך ק"ש וזה עדיף טפי מלכוון בט"ו וו"ין ע"ש ובש"צ כתב בשם מטה יהודה שכתב שמה שמכוון לשמוע מהש"ץ באמצע ק"ש לא הו"ל כקורא למפרע רק לענין שיצא ידי חובתו אבל לא לענין דחשיב הפסק ומה ששומע מפי הש"ץ לא הוי כקורא בעצמו. אלא יוצא י"ח מה שמוטל עליו בחיוב להשלים רמ"ח תיבות והוא קורא ק"ש כסדרו וכ"כ במאמר מרדכי ע"ש:

ו **ידיהם** עבה"ט. ומ"ש בש"ע על פניהם ר"ל על העינים וכ"כ בפע"ח יסגור עיניו בידו הימנית כו'. ואפשר שתיבות על פניהם צ"ל על העינים אך בטור לא משמע כן. ועיין בא"ר בשם מהרי"ל שהניח ידיו על עיניו כו'. וכן בלשון הגמרא גבי רבי ועיין בטור:

ח **בדלי"ת**. עבה"ט בש"צ ובשם ספר שתי ידות האריך בזה שאין לקרותה בדגש דמשמע די כמו די מחסורו אלא רפוי' כו'. ובדגש נשמע אחדי אז אשמח כמו ויחד יתרו ולא קיים מצות יחוד השם. וגם מ"ש שלא יאריך באלף כי הוא בסגול שהיא תנועה קטנה ולא יחטוף בחי"ת שהיא בקמץ לא ימהר בקריאתה שהוא ת"ג ע"ש:

יא **בשבמל"ו** עבה"ט. ועיין לק' סימן ס"ו לענין הפסק. ובמח"ב כתב בשם הרמ"ע שאין להפסיק באמצע שמע ולא באמצע בשכמל"ו כלל אבל בין ב' פסוקים אלו דינו כבאמצע הפרק ע"ש:

יב **בכל** לבבך עבה"ט ועיין בש"ץ בשם ספר שתי ידות שכדי לסמוך התיבות שבמקף יש לעמוד קצת במלת הקודמ' כגון ונתתי מטר ארצכם צריך לעמוד קצת במלת ונתתי ואז יקל עליו לקרות מטר ארצכם במקף. וכתבתי זה לפי שראיתי הרבה אנשים שלא ידעו זה ולא למדו מרבותיהם כאשר קבלתיהו אני כו'. ולהר"מ ניגרין כתב שמ"כ להפסיק בין אף לה'. ונראה הטעם שלא יהיה נראה כאומר שהשם הוא אף כו'. ואני אומר שאין לשמוע לאלו הבודים הפסקות מלבם. ואדרבה צריך להזהר שלא יפסיק בין אף לה' כלל שיש מקף כו' ואפשר שכוונת המ"כ רק להזהר שיחתוך מלת אף היטיב שלא יהיה כקורא אפדני ע"ש ואפשר שהטעם של ההפסק קצת שלא יהא נראה כאומר שאף ה' יחרה ר"ל גם ה' יחרה ע"ז מלבד אחר כיון שע"כ יש להפסיק קצת בין מלת וחרה לאף דלא לשתמע וחרף ולכן אין להסמיכו כ"כ אל מלת ה'. ומ"מ לא יהיה הפסק ניכר כ"כ כמו שכתבתי לענין בכל לבבך:

יד **בכך** עבה"ט ועיין בשם ספר שתי ידות שכתב שברוב הקהילות נוהגין לקרות בטעמים אך אין מפסיקין בסוף פסוק כמו שעושה הקורא בתורה. ואדרבה יותר צריך להפסיק

בס"פ מבשום טעם ובן ראוי להזהר בטעם טרחא והבלתי זהיר בה כשיגיע אל כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות מחרף. ובסוף פ' ציצית אני ה' אלקיכם אמת יש במלת אני טרחא והנני מבאר למה אמר דהע"ה אנא ה' כי אני עבדך בו' והנה באומרו אני עבדך אינו משולל שלא יהא גם איש אחר עבדו רק אני עבדך וכבר נמצאו אחרי' ג"כ עבדיו וכן ולי אני עבדך כו' ולשלמה עבדך לא קרא ולכן אם אתה אומר אני ה' אלקיכם בלא טרחא משמע אני ה' אלקיכם ואפשר שגם אחר יהיה אלקיכם. אבל כשאתה קורא אני בטעם טרחא אז משמע אני ולא אחר כו'. ואינו רחוק בעיני שלכתחלה סיים הקב"ה פרשה זו כך כדי לרמוז היחוד בסוף ק"ש ונמצא המסיים מסיים במה שמתחיל עכ"ל ע"ש. וע"ש עוד בשם ספר שתי ידות שכתב בשם מהר"מ דאיתא בזוהר רבי פלוני מצא מת ובדק בפיו ובחוטמו ובעיניו ולא מצאם בו ואמר בודאי לא נזהר בדבקים שבאמת ויציב עכ"ל:

סימן סב

א **לשון** עבה"ט ועיין לעיל סי' נו"ן ס"ק ב' במג"א ויד אפרים שם ועיין לקמן ס"ס ק"א לענין תפלה בכל לשון ומ"ש ביד אפרים שם:

ב **יצא** עבה"ט. ועיין שאגת אריה סי' ז' שהאריך במדבר ואינו שומע דחייב בק"ש ובכל המצות התלוין בדבור פה ואעפ"י שאינו יכול להשמיע לאזנו לית לן בה ואם שומע ואינו מדבר ג"כ יצא ע"י הרהור הלב ואינו זה דומה אל דבר הראוי לבילה ע"ש:

ג **כן** עבה"ט: ועיין לעיל בשערי תשובה סי' ד' ס"ק כ"ח מ"ש בדין זה בשם הבר"י:

סימן סג

א **לעמוד** עבה"ט. ועיין שו"ת שבות יעקב ח"א ישוב על מה שהקשו על דברי הר' מנוח שהביא הכ"מ דאם חולה ובעל בשר יכולים לישב מלקמן סי' ע"נ שקורא בהחזר' פנים ע"ש ושם מבואר ג"כ מה דקשה בפי' מלת פרקדן ע"ש:

ד **ראשון** עבה"ט ועיין בית יעקב סי' ע"א דבקרון אף שמנהיג בעצמו א"צ לעמוד וברכוב אף שאחר מנהיג הבהמה תריל לעמוד ע"ש: ובא"ר כתב דהכי מסתבר ע"כ:

סימן סד

וכתבתם עבה"ט ועיין בש"צ בשם מאמר מרדכי דבקורא והצבור עומד בוכתבתם השני' מלפניו או מאחריו יאמר וכתבתם שבשני' וכן לאידך גיסא אם התחיל למען ירבו והצבור עומד בוכתכתם הראשונ' דמוכח' מלתא שטעה ולאו סרכי' נקט ואזיל ע"ש:

סימן סו

ד **הפסוק** עבה"ט. אך דוקא כשעומד במקום שאינו רשאי להפסיק בביטול בעלמא הא לא"ה שואל בשלום חבירו ואפילו בבה"כ:

ה **טלית.** עבה"ט ועיין לעיל סי' מ"ם בשערי תשובה מ"ש בזה:

ו **הפסוק** עבה"ט. שכתב בשם מג"א בשמע קול רעמים יפסיק ויברך ובבכור שור כ' דהרא"ש אינו חולק מטעם ק"ו דק"ו פריכא הוא כמ"ש האוסרים דכיון שעוסק בשבחו של הקב"ה אין להפסיק בשבח אחר. וכן משמע בהג"ה שכתב לאמן דהאל הקדוש משמע לשאר אמן לא וברכת תפילין שאני דשייך לק"ש שהתפילין חובה לק"ש עכ"ד בקצרה וגם בא"ר פקפק על מג"א. ועיין בשו"ת נ"ב סי' מ"א הביא דברי המג"א לענין קידוש הלבנה באמצע מגילה והביא דברי אא"ז הבכ"ש שחולק על מג"א ולא כתב הכרע ביניהם:

ו **מפסיק.** עבה"ט ועיין בשערי אפרים שער א' ובפתחי שערים שם מ"ש בזה:

יב **ישראל** עבה"ט. ועיין בבכ"ש בחידושי פסחים דף קי"ז כתב לתרץ קושי' זו דהט"ז בטוב טעם ועיין בדגול מרבבה שכתב ג"כ לתרץ ע"ש ומ"מ מפני קושיא זו נהגו אנשי מעשה לומר גם במערבית גאל ישראל:

יג **אמן.** עבה"ט וכתבו בשם תלמידי האר"י ז"ל כשיאמר עוזר דלים ישים בלבו שהוא עני ומבקש על פתח (עיין לקמן בש"ע סי' צ"ח יתפלל דרך תחנונים כרש כו') ואפי' הוא עשיר גדול ישים בדעתו כי הוא עני מתורה ומצות כי הוא העניות האמיתי ועוד יחשוב בעניותו בקבר ועי"כ תעלה תפלתו עם תפלת העניים כו' ע"ש וכשמגיע לתהלות לאל עליון צריך לעמוד. ועיין בבית יעקב סי' ט"ז שאסור להפסיק בין גאולה לתפלה בעניית אמן דקדיש וקדושה אפי' להיות שומע כעונה ועיין בש"צ מי שהגיע לשירה חדשה וש"ץ קרוב למודים אין להמתין ויראה שכשיגיע הש"ץ יתחיל הוא בתפלה וישיח עם הש"ץ באמירתו ברוך אתה ע"ש:

טו **עליהם** עבה"ט. ובש"ץ העלה דכדי לענות קדיש וקדושה יש להמתין בשירה חדשה ואם שכח והתחיל כל שלא סיים ברוך אתה ה' יכול לענות. גם כתב דבשבת יכול לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה. ואם נזדמן לו טלית בין גאולה לתפלה וכן אם שמע קול רעמים בשבת בין גאולה לתפלה יבול לברך ברכת רעמים. ועיין לקמן סי' קי"א שמבואר דדוקא בשבת יש להקל קצת בענין סמיכות גאולה לתפלה אבל ביו"ט לא ע"ש:

סימן סז

ולאחריה. עבה"ט ועיין בפר"ח שכתב שגם פ' והיה א"ש מדאורייתא ובשאגת אריה סי' ב' השיג עליו והעלה דפ' והיה א"ש אין לה עיקר מה"ת ואין קריאתה אלא מד"ס אבל פ' שמע כולה הוא מה"ת ולא סגי בפסוק ראשון לבד ע"ש ומ"מ נראה מדבריו דבספק חוזר וקורא גם פ' והיה א"ש אע"פ שהיא מדרבנן דממ"נ אם ברי לו שקרא פ' ראשונה דאוריי' כיון שהתחיל להתעסק בק"ש יש לו לתקן אפי' דרבנן מספיקא. ואם מסופק נמי מפרשה ראשונה צריך לקרות מספק פ' ראשונה כו' ע"ש ובסי' ג' וכתבתי מזה לעיל סי' נ"ח ע"ש. וע"ש סי' י' שהזכרה של י"מ של יום שזמנה כל היום אם לא הזכיר כל היום ונזכר בין השמשות חייב להזכיר כיון דבהש"מ ספק יום הוא ספיקא דאורייתא לחומרא. וזמן יציאת מצרים של לילה זמנה כל הלילה מצאת הכוכבים עד ע"ה ותו לא. אע"ג דזמן ק"ש של ערבית נמשך עד הנץ ואם הזכיר קודם צאת הכוכבים אפי' בין השמשות ספיקא הוא ומדאורייתא וצריך לחזור ולהזכיר מצה"כ ואילך. וע"ש בסי' י"א שהביא שם דברי המג"א בהא דספק אם אמר אמת ויציב מה שהביא מדברי התוס' והשיג עליו באורך והעלה דספק אם אמר ק"ש וברכותיה או לא אומר כיון דמחמת ספק ק"ש צריך לומר חוזר ואומר הברכות ג"כ ואין חילוק בין של שחרית לשל ערבית והיכא שברי לו שאמר שמע והיה א"ש ומסופק בויאמר אמת ויציב אז בשחרית חוזר ואומר פ' ויאמר. ואמת ויציב א"צ לומר מספיקא. ובערבית חוזר ואומר אמת ואמונה וא"צ לחזור ולקרות פ' ציצית מספק ואם ברי לו שקרא כל הג' פרשיות ואינו מסופק אלא באו"י שחרית וא"ו ערבית תרווייהו חד דינא שא"צ לחזור ולומר מספק ע"ש. ומ"ש בבה"ט בשם תשובת בית יעקב דאפי' כשידוע שהרהר בלבו אמת ויציב א"ח מספק עיין בשאגת ארי' סי' י"ג שהאריך להוכיח מהש"ס דאינו יוצא י"ח זכירת מצרים בהרהור וע"ש שהביא דברי הרמב"ן על התורה ע"פ זכור אשר עשה ה' אלקיך למרים שהוא אזהרות לשון הרע כו' וזכירה זו מ"ע כמו זכירת שבת ושל עמלק ומייתי שם מדברי הספרי שהוא בפה דוקא והעולם אין נזהרים בזה. ועיין לעיל סימן סמך ס"ק א':

סימן סח

א **דמי** עבה"ט. עיין פר"ח שמתיר שלא לומר וללמוד אז ע"י הרהור ובבר"י כתב דבפיוטי הקליר וכיוצא אין לעשות כן. אך בפיוטים מאחרונים המשוררים ומהרהר עצמו בד"ת אריך למעבד הכי:

ב **מהצבור** עב"הט ובש"ץ כתב שראה בירושלים תוב"ב ספר הכוונת מכת"י מהר"ש וויטל בן מהרה"ו זלה"ה שכתב על דברי אביו שכתב מורי לא היה אומר כו' וז"ל אמר שמואל אע"פ שכ' זה אבי מארי ז"ל ראיתיו כשהיה ש"ץ בקהל בימים נוראים היה אומר כל הווידוי וכל הפיוטים עכ"ל וישמע חכם וממנו יקח חכמה ומוסר השכל עכ"ל הש"צ שמנה שם דברים שיש בהם משום יוהרא ושאין בהם ע"ש ועיין בשו"ת מהר"י בן מגאש ז"ל סי' מ"ז כתב שאם החזן מחזיר ענין הברכה קודם שתבא הברכה עליו מותר והוא מנהג פשוט לכל העולם וכן דעת הרב ז"ל בזה (ר"ל רבינו הרי"ף) עכ"ל ובר"י סי' קי"ב קיה' בזה מדברי הרמב"ם בתשובה המכונה פאר הדור סי' ס"ד וסי' קכ"ט שאוסר בברכות ק"ש ע"ש ובמ"ש התוס' שר"א הקליר הוא ראב"ש עיין במע"מ ובזכרון יוסף סי' י"ג י"ד ובשו"ת נ"ב מהדורא תנינא שהאריכו הרבה בזה ובמח"ב הביא תשוב' ר"ת המבואות בשבלי לקט בכת"י וכתב שהיא עמוקה ורחבה ושם הרגיש מהרר"ץ בנקיון כפות דסוכת ועוד פיוט אחות אשר לכך כספתה וכתב בישוב הדברים ובמח"ב האריך ובסוף דבריו כתב תא חזי כמה נפיש חילייהו דבחכמתם עדיפו מנביא דרבינו האר"י ז"ל גילה שהפייטן היו בו ניצוץ מנשמת ר"א ב"ש כמ"ש מור וקציעה וכנף רננים ע"ש:

סימן סט

א **ברוך** ה' ועיין במג"א בריש הסימן מתשובת הרמ"ע ומ"ש ע"ז ביד אפרים והבה"ט השמיט ולא ידעתי למה:

ב **שמע** עב"הט ועיין לעיל סימן נ"ה בשערי תשובה ס"ק ט' ומ"ש בעטרת זקנים כאן בזה:

סימן ע

מק"ש עבה"ט מ"ש בשם המג"א דבא"ו נשים חייבות אך בשאגת ארי' סימן י"ג כתב וז"ל יש לתמוה על הני נשי דידן שהרבה נשים שאין קורין ק"ש וברכותיה מפני שהם פטורין ואין נזהרין להזכיר י"מ אבל אומר אני דעל כיוצא בזה אמרו הנח לישראל כו' דודאי נשים פטורות דהו"ל מ"ע שהז"ג אע"ג דנוהגת ביום ובלילה מ"מ הזכרה דיום היא מצוה בפ"ע ואם לא הזכיר ביום א"צ להזכיר הזכרה זו בלילה ומה שמזכיר בלילה הוא מצוה בפ"ע כו' ע"ש ומ"ש על דברי המג"א סי' נ"ח במה שהקשה על הכ"מ ע"ש:

סימן עא

ב **ומתפלה** עבה"ט ומיד כשמשליכים כו' ונראה דבמקום שיש חבורה קדושה ונמסר לכתפים הרי פסק ממנו דין אנינות כמבואר ביו"ד סי' שמ"א דמותר לאכול בשר ולשתות יין וא"כ פשיטא דג"כ יברך ויתפלל אע"פ שעדיין לא התחיל האבילות עד שיחזרו ויאמרו שנקבר כמבואר בסימן שע"ו. מ"מ כיון שעכ"פ דין אנינות אין כאן שפיר חל עליו חובת ק"ש ותפלה. ושוב מצאתי שכ"כ בבר"י והביא ראיה ממהריק"ש וכתב שכ"כ מוהר"י עייאש ושם כתב ג"כ דאע"ג דלא התחיל האבילות עד גמר קבורה ולעיר אחר עד שיחזרו פניהם כו' מ"מ אנינות קילא מאבילות ומיהו אם הולך עם המת בספינה או בעגלה יש לו דין אנינות וע"ש דמה"ט סגי עד שמתחילין להשליך כו' (והיינו כשלא נמסר לכתפים) אנינות קילא ע"ש: ועיין בא"ר שעד חצי שעה אחר חצות מותר בתפלה. ועיין ביו"ד סי' שמ"א דאם עבר הזמן אין להשלים התפלה: ובמח"ב בשם זרע אמת כתב שדעתו להלכה ולמעשה דכשחוזר האבל מב"ע אחר שליש היום לא יאמר אפי' תפלת י"ח רק ראוי שיקרא ק"ש לבד בלא ברכות לקבל עליו עול מלכות שמים כו'. ועיין בשו"ת דבר מצוה ח"ג סי' י"ג שיכול להתפלל אחר שליש היום כשמתפלל שלא בזמנה. וגם דעתו דהני ג' ברכות שלא עשני כו' וברכת התורה מוטל על האדם כל היום ולכן אחר קבור' בכל עת שיהיה חייב לאומרם כ"כ הש"ץ בשמו:

ו **ערב.** עבה"ט ועיין ש"י סי' ח' דמ"ש ואף אם נימא דקאי גם על קריאת שמע לאו על הב"י קאי רק על הש"ע ע"ש. ועיין ביד אלי' סי' ט"ז דאם סמוך לשבת ואין זמן לקוברו חייב במנחה דע"ש שהרי הטעם כדי שיתעסק והא לא אפשר ע"ש. וכתב בשירי כנה"ג יו"ד סי' שמ"א בש"ץ שמת לו מת בשבת והוא אונן לא גרע מאבל בחול כו' ה"נ אונן בשבת אם אין שם מי שיתפלל יכול האבל להתפלל ולהוצי' הרבים ידי חובתם. ואם יש שם אחר אינו יכול ע"ש ואנן נהגינן באבל בחול מתפלל אפי' בדאיכ' אחר והיינו כשמצוו' להתפלל על אביו ואמו. ולכן באונן בשבת לא יתפלל בדאיכא אחר. ועיין לקמן סי' קל"ג לענין קדיש קטן אונן בשבת ובמ"ש משבות יעקב בנעשה אונן פתאום. ועיין בש"צ בשם מוצל מאש ח"ב ומכתם לדוד שיש שדעתם שלא יסיים רק אותה ברכה אבל אין להתחיל ברכה אחרת. ובבר"י כאן האריך בזה וכתב בש"ץ שנראה שגם הוא דעתו שצריך להפסיק אלא שלא החליט ובש"ץ כתב השבט יהודה דעתו שצריך להפסיק ומשמע לי ג"כ שכן דעת המ"מ משום דאם יגמור איכא חשש ברכה לבטלה שב וא"ת עדיף ע"ש. ועיין בשבות יעקב ח"ב סי' קפ"ח לענין מת בר"ח אין מתפלל מוסף אם כבר עבר ז' שעות על היום ובבר"י ביו"ד סי' שמ"א חולק עליו ע"ש ויתבאר בהל' תפלה:

סימן עד

א **לבו** עבה"ט. וקיצר המג"א ולא העתיק כ"צ מ"ש בדין היה יושב בתוך מגדל של עצים כו' ועיין ביד אפרים בביאור דברי המ"א ומ"ש בש"ע לחוץ בטלית על לבו עיין ביד אפרים ועיין בהגהת מיימוני שכ' שצריך שיתכס' כנגד לבו כו'. ועיין בא"ר בשם מלבושי יו"ט. ועיין במח"ב שכתב בשם קונטרס ישן שיכול לעסוק בתורה ולברך ברכה אף שלבו רואה את הערוה והמח"ב חולק עליו דאין חילוק בין קדושה בק"ש לשאר דברי קדושה: ועיין בפר"ח ובב"י סי' ר"ו ועיין לקמן גבי נשים בברכת הטבילה וע"ש במח"ב שהאריך בדין הירושלמי והמ"א ושם הביא דברי המאירי שסובר שבהוצאת ראשו חוץ לטלית א"צ לחוץ כנגד לבו. וכן הלובש טלית רחבה ואינו חגור אזור מותר וגדולי עולם הורו שאף זה צריך לחוץ על לבו. וכן הלובש טלית רחבה צריך לחגור אזור להדקו שלא יהיה לבו רואה את הערוה כו'. וע"ש שדעת הרא"ש כהוראת הגרולים לאיסור והכי נקטינן. ומ"ש בבה"ט דביד אהרן מגמגם בדין המג"א ובבר"י הסכים להמג"א דצואה בבית בצידו והוציא ראשו לא קרינן ביה מחניך קדוש דראשו שדינן בתר רובו כמ"ש רש"י בסוכה כו' ע"ש:

ב **ערות** חבירו עבה"ט. והוא מדברי המג"א והדברים סתומים והב"ח כתב כגון ששניהם עומדים במים ולב א' אינו רואה ערות עצמו לפי שהוא מכוסה בבגד אלא שלבו רואה ערות חבירו שאינו מכוסה אסור אף שאינו חוץ למים דמ"מ לב רואה:

ד **כיסוי** עבה"ט מ"ש בשם פר"ח ומבואר בב"י וש"ע סי' צ"א סעי' ד' בבר"י האריך להביא מזבחים דף ק"ד וק"י ס"ג:

ז **שרי** עבה"ט ועיין פר"ח שחולק בזה וסובר שבמים צלולין ולבו רואה אסור ובבר"י כתב ליישב וסיים כפסק מור"ם ודעימיה והכי נקטינן:

ח **כהפסק**. עבה"ט ועפר"ח מ"ש שיש לחוש דלמא משתלי כדאמרינן גבי שם כתוב על בשרו ובבר"י כתב ליישב ראייתו וכתב חילוק נכון דהתם כיון דבעי למעבד עובדא בנפשיה לפשוט ולטבול ועיל ושב איידי דטריד בעבידתי' חיישינן דמשתלי משא"כ בזה רוצה לקרות ק"ש ומחמת זה חובק ידיו לכסות או להפסיק ואינו עושה מעשה אחר כ"א הק"ש או הברכה שבשבילה הוא עושה כן אין חשש שישכח בין בברכה דהוי זמן מועט ובין בק"ש ע"ש:

סימן עה

י **הרא"ש** עבה"ט ועיין לקמן סימן ש"ב ובא"ר וברכ"י שם על שאילת יעבץ ח"א סי' ט' ובמח"ב הביא דברי שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ז' וסימן ח' ועיין ביד אפרים על דברי המג"א בזה ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע בסופו:

יא **ממנה** עבה"ט ועיין בי"ד סי' א' לענין ערום לא ישחוט מפני הברכה והפוסקים כתבו שם דאפי' הפיכת פנים לא מהני לאחר שיברך ויכוון להוציאו כיון שהוא צריך לצאת בברכתו ושומע כעונה וא"כ אסור לערום לכוון שאז תהי' שמיעתו כדיבור והדיבור אסור וע"ש בת"ש ס"ק ס"ט ויתברר בסי' פ"ה אי"ה וע"ש בת"ש ס"ק ע' שאפי' הולך במכנסים תחת כתנתו יש ליזהר אע"ג דמפסיק האבנט שלבו ראה ערותו דרך חיתוך המכנסים ולא דמי למחבק גופו בזרועותיו בסי' ע"ט ומשמע אפי' תחת בגדיו י"ל דזרועותיו דבר שבגובה (אפשר שצ"ל בגופו) והפסקה מעלייתא הוא משא"כ אבנט בעלמא וע"ש היכא דאפשר לא סגי אם מכוסה ממתנים ולמטה ולמעלה הוא ערום משום כבוד הברכה ע"ש ומכ"ש כאן בק"ש ותפלה שנאמר הכון כו' ופשוט:

סימן עו

ז **הטבעת** עבה"ט ועיין ביד אפרים שצ"ל וא"ל תקנה וע"ש ביאור הדברים:

ח **עבה** עבה"ט ועיין בר"י אם הוא במבואות המטונפות וירד השלג עליהם ואין כאן ריח ועיין סימן כ"ח:

יב **ולקרות** עבה"ט ובבר"י כתב אם ישב בלילה במקום שהיה שם צואת חתול וכיוצא ונדבק בבגדו והתפלל בבה"כ ובשובו לביתו מצא שהטינוף דבוק בבגד א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק ע"ש:

סימן פא

א **לאכול** עבה"ט ועפר"ח וכן הסכים מח"ב דלכתחלה כשאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית ובדיעבד אם קרא א"צ לחזור כדעת רש"י ודעימיה:

ב **דגן** עבה"ט ומ"ש על מג"א בשם בה"ט ישן כ"כ ג"כ בהגהת תוספות שבת ועיין בפנים מאירות ח"ב סימן קכ"ה שדעת המג"א דכיון דבמקומה נפיש זוהמא גם לאחרים אסור משום זוהמת הריח ע"ש ועיין במח"ב שכתב דז"א דודאי מירי שאין ריח דאל"כ תיפוק ליה מפני הריח ומ"ש שם אינו במשמע. ועיין בשו"ת בית יהודה סי' ל"ה תינוק יושב על גרף ובגדיו משולשין למטה ואין נראה שום דבר מן הגרף קרינן ביה והיה מחנך כו' כיון

דמכוסה ע"ש ושם בסי' ל"ט כתב דלענין ברכות דעלמא נסתפקו התוספו' לענין צואה ועיין לק' סימן קפ"ה לענין בהמ"ז לענין ערוה פשיטא דאסור כו' ע"ש:

סימן פד

א **ובישן** עבה"ט. ועיין בשו"ת בית יהוד' סי' י' ועיין במח"ב בשם מור וקציעה לערער על המנהג שהנשים מברכות במקוה שרוחצות שם בבית הטבילה בחמין דאסורות אלא לברך קודם שתכניס ולא תפסיק בדבור ומח"ב כתב דכיון שעל הרוב יפסיקו בזמן כזה שאינו קצר סמכו על הט"ז דחשוב דיעבד ע"ש. עיין בפנים מאירו' ח"א סי' פ"ז שאם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ ועקרו התנור וכיוצא ועשאוהו בית מותר לדור ולברך ולהניח בפתחו מזוזה ע"ש:

ב **אסור** עבה"ט. ועיין בבכור שור בחידושי סנהדרין דף ס"ה שכתב בישוב דברי הב"ח והביא ראיה לדבריו ומסיק שהעיקר כדברי הב"ח וצריך ליזהר מלקר' אדם ששמו שלום בבית המרחץ ובבה"כ כ"א כפרושו בלשון לע"ז וע"ש מ"ש על דברי הש"ס דסוטה גבי שמשון ועיין מ"ש בשו"ת בית אפרים חלק אה"ע סי' פ"ו דף קס"ב ע"ב בביאור דברי התוס' שבת דף י' אהא דשם גופיה איקרי שלום ועל דברי הכ"מ ולח"מ על הרמב"ם שהשמיט הדין דאין שאילת שלום במרחץ ובדברי הנה"כ בי"ד סי' רפ"ה ע"ש ועיין בי"ד סי' רס"ו שלא לכתוב שלום שלם ובבר"י סי' פ"ה כתב דרובא דעלמא אין נזהרים וע"ש שהביא מחידושי הריטב"א שבת כת"י בשם התוספות דשלום משמות נמחקין ואין נזהרין לכותבו בשטרות של רשות וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' ובר"ן בחידושי שבת כת"י כתב משם רבינו יחיאל שאסור לכתוב שלום באגרת הרשות שמצוי לזרוק באשפות וכן אנו נוהגין שלא לכתוב שלום שלם עכ"ל ועיין בתשב"ץ ח"א סי' קע"ב ובשו"ת הרשב"ש סי' רס"ז והרשב"ש ח"ב סי' ר"ך ובשו"ת זקן אהרן סי' ע"ב וסי' קפ"ח:

סימן פה

אסור עבה"ט ועיין במגילה דף כ"ח מימי לא הרהרתי כו' ובחידושי הרשב"א שם והיינו כדאמר בברכות דף כ"ד דלר"י כשהוא מהלך שרי מדינ' ועיין בא"ר ובשאלת יעב"ץ סי' י' ועיין לקמן ס"ק ה' ועיין בי"ד ס"ס רמ"ו שמותר ליכנס לבה"כ מתוך דבר הלכה שאינה פסוקה ועיין ברדב"ז סימן שמ"ב והביאו בבר"י וכתב בשם לחם יהוד' פ"ג דק"ש אסור להרהר תוך ד' אמות מאחורי בית הכסא וצדדיו ומלפניו כמלא עיניו ע"ש וכתב בשאלת יעב"ץ שאסור לעיין בבה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להגיע

לידיעה רק עפ"י הכתובים ויבא להרהר במקר' ע"ש סי' י' ובברכי יוסף למד מזה שאסור לסדר שם כתב מליצה בלשון תלמוד דודאי יבא להרהר קצת בסוגית התלמוד עיין שם:

סימן פו

בש"ע מים סרוחים כו'. עיין בב"י מ"ש מרברי הרמב"ם בפי' המשנה והכנה"ג בתשובותיו סי' כ"ו כתב שאין הכרח עיין שם ובשיורי ברכה וכתב בתשובה הנ"ל גינה שממשיכין לה מים סרוחים ורעים והיא סמוכה לבה"כ אף אם קדמה בעל הגינה צריך להרחיק דהוי מילת' דאיסור' ע"ש:

סימן פז

זכוכית עבה"ט. והפר"ח גם כן מחמיר דעביט של זכוכית כשל כלי חרס וראיה מהרמב"ם ובברכי יוסף כתב שאין ראיה ודעתו כן כפסק הש"ע ע"ש:

סימן פח

המנהג עבה"ט. דשאובים כשרים ועיין בל"ח ברכות דאפי' חמין כשרים לטבילה זו מדאמרינן אפשר במרחצאות ע"ש ועיין בשו"ת מאמר מרדכי סימן א' וסימן ב' שכתב דאין חציצה פוסלת בטבילה זו של בעלי קריין דהא ט' קבין מהני אף על פי שרגליו בארץ ואין המים מקדימין והראי' מסוף יומא משפשוף דקרי שפי' משום חציצה י"ל דההיא בתקנת טבילה אתמר ע"ש וכן המנהג שבטבילת אנשים אין מדקדקין וצ"ע:

סימן פט

ג **היום** עבה"ט. ועיין לעיל סי' א' בשם השבות יעקב ושלמי צבור שהחשבון של שעות זמניות הוא לפי ענין חצות היום שהחמה עומדת באמצע הרקיע אחר י"ב שעות הוא חצות לילה ולפי"ז הי' מקום לומר דאחר חשבון י"ב שעות מחצי היום הוא תחלת היום אף לענין ק"ש ותפלה אך באמת אינו כן ולענין זמן קריאת שמע ותפלה בתר תחלת היום ותחלת הלילה ממש אזלינן ע"ש:

י **י"ח** עבה"ט ועיין לק' סי' רנ"א בשם סדר היום לענין צרכי שבת שאם לא ימצא אח"כ לקנות יקנה תחלה ואח"כ יתפלל ואם הצבור מתפללים לא יפרוש מהם ואין ליחיד להתחסד יותר מהם כי כל מה שהצבור עושים הקב"ה חפץ בו כו' ע"ש בסדה"י: ועיין בפר"ח כאן דמייתי מהא דאמרינן ביו"ט מאחרין לבא כו'. וגם מדאמרינן אסור לעשות חפצו משמע חפצי שמים מותר:

יא **מותר** עבה"ט וכתב בשו"ת חינוך בית יהודה דמשקה שכר שקורין ביע"ר ודאי אסור ע"ש ועיין אשל אברהם בשם שבות יעקב שכ' דמי שעושה לרפואה מותר ע"ש וכה"ג כ' בבר"י דמ"ש על מהרח"ו שהיה אוכל באשמורת מיני תרגומא י"ל שהיה חולה כו' ע"ש ובמח"ב בשם שו"ת בית יהודה שמותר לשתות כוס יין ושמן מעורבין לרפואה וכ"כ באגרת הרמ"ז שמותר לשתות קודם התפלה הרקוק ושקויים לרפואה ע"ש:

סימן צ

ג **בשדה עבה"ט**. ובספר בתי כהונה ח"א סי' ט' כתב דבמקום מוקף מחיצות אף שאינו מקורה שפיר דמי וכ' הבר"י שכן המנהג פשוט בתוככי ירו' עה"ק שהצבור מתפללין בבה"כ במקום שאינה מקורה ורבנן דמתיבת' מתפללין מנחה וערבית בחצירות בבתי מדרשות וכן הסכים בספר מזבח אדמה:

יא **הצבור** עבה"ט ומ"ש ואפי' יש הרבה חוטאים כו' בלשון הרמב"ם אין כתוב כן אלא ואפי' היה בהם חוטאים כו' ואא"ז מהרש"א בחידושי אגדות בכריתות כתב אהא דאמרינן כל תענית שאין בה מפושעי ישראל כו' שהרי חלבנה כו' שצ"ל יוד חוץ מן הפושע וכמו בקטורת שהיה יוד סממנים חוץ חלבנה ע"ש: ושוב ראיתי בשם חמד לאברהם שכ"כ בעין הקורא נהר מ"ו וע"ש שכתב דוקא כשיש יוד צדיקים ואחד רשע או כ' צדיקים וב' רשעים אבל אין כח בט' צדיקים כו' ומ"ש מתשובת הרשב"ץ ותשובת ח"צ עיין בשאגת אריה ובשאלת יעבץ סי' י"ח ועיין בש"ץ בשם הרדב"ז ח"א שכ' אבל עתה שאני רואה ברוב עם רוב בלבול ואין אדם שומע תפלה או קריאת ס"ת בבהמ"ד בעשרה עדיפא לי עם התלמידים אעפ"י שאין רוב עם כו' ע"ש. ועיין בשו"ת מהר"י הלוי אחיו של הט"ז סי' י"ג מ"ש בהא דאמר אביי מריש הוי מצלינא כו' ע"ש:

יב **אנוס** וכתב בספר דרך חיים למהר"מ די לונזאנו צבור בבה"כ וצבור חוץ לבית הכנסת היינו דאבא בנימין אין תפילתו כו' צבור חוץ לבה"כ ויחיד בבה"כ צבור חוץ לבה"כ עדיף ועיין ביד אלי' סי' ז' ובש"צ האריך בזה ע"ש ועיין לעיל הבאתי מהרדב"ז במי שבבית מדרשו חלון פתוח סמוך לב"ה ע"ש:

יז **בעירו** וכתב מח"ב בשם מלכי בקודש דאם מתפלל בביתו בעשרה אינו נקרא שכן רע דכל בי' עשרה שכינתא שריא ומיהו עכ"פ מידי חובת בה"כ לא נפיק אא"כ אותו המקום שמתפללים בו קבוע לקדושה ע"ש:

כז **שני** פתחים עבה"ט ועיין ברכ"י שהביא דברי המדרש פ' כי תבוא מבואר הפירש הא' בש"ע שיש לו ליכנס דלת לפנים מדלת כו' ע"ש:

כט **ורחבו** ד' עבה"ט ומ"ש בש"ע שטוב לחוש שלא להתפלל אחרי שום אדם הפר"ח חולק והוכיח מהש"ס דמותר ולכן הנזהר הו"ל כפטור מן הדבר ועושהו שנקרא הדיוט ע"ש ואין זה מוכרח כיון דשב וא"ת הוא שאין לו לבטל משום זה להתפלל עם הצבור ובזה גם המחבר מודה: בש"ע סעיף כ"ז. ישתוק כו' והפר"ח חולק דהרשב"א סובר הרחקה במ"ר דרבנן ובש"צ כתב דרוב הפוסקים חולקים על הרשב"א והאחרונים הסכימו לפסק הש"ע והרמ"א כאן ועיין לעיל סי' ס"ט שגם הש"ץ ישתוק אם ההשתנה בתוך ד"א של הצבור וע"ש בשם הט"ז. ונראה דאפי' אירע כן בשבת שרי לשפוך מים על המ"ר לבטלן ואפי' בביתו נראה דשרי ולא דמי למ"ש בסי' שכ"ג דאין להוסיף על איסור לבטלו בשבת משום דהוי כמתקן דשם האיסור חוזר להיות היתר ולתקן משא"כ בזה שאינו אלא שעי"ז נסתלק הזוהמ' של המ"ר ומידי דהוי אמסלק גרף של רעי דשרי:

סימן צא

ב **מכנסים** עבה"ט ועיין לעיל סי' ע"ד מ"ש שם וגם מבואר שם שיש ליזהר כשהמכנסים אינם על חלוקו שהוא ערום רק המכנסים על גופו ע"ש מדברי הת"ש ביו"ד סי' א':

ג **הרא"ש** עבה"ט ועיין בשבות יעקב ח"ג שר גדול שבא לב"ה אע"פ שמעיקר הדין יכול להסיר הכובע מעל ראשו דאין איסור כ"כ כ"א מדת חסידות מ"מ אם יכול להתנצל לפניו אולי יתפייס ממנו זכור לטוב ע"ש:

סימן צב

ד **במים** עבה"ט. וברמב"ם כתב ג"כ שירחוץ רגליו והראב"ד השיגו ועיין בתשו' ושב הכהן מ"ש בענין זה:

י **בגד** עבה"ט ובמח"ב כתב שבמור וקציעה מיקל זה בנגיעת צואת האף כי רמי ליה בידיו ולא נהירא עכ"ל:

סימן צג

להתפלל עיין בה"ט ועיין בשערי תשובה לעיל ע' מ"ש בזה:

סימן צד

למזרח עבה"ט. ועיין בשו"ת פאר הדור להרמב"ם מי שמתפלל בביתו נגד א"י כראוי אף שאחוריו אל כותל ביתו שהוא כותל בה"כ אין בזה זלזול ואינו בסיג המתפלל אחורי

בה"כ ע"ש והביאו ברכי יוסף: בש"ע ס"ח שלא לסמוך כו' וחולה שברי לו שיוכל לכוין בעמידה ע"י סמיכה יעשה כן ואם לאו יתפלל מיושב כ"כ בברכ"י בשם מהרי"מ ע"ש:

סימן צה

למטה עבה"ט. ומ"ש בשכנה"ג אני שמעתי כו' כתב מח"ב שהוא בזוהר ואתחנן מאן דפקח עינוי בצלות' או דלא מאיך עינוי כו' ואם מתפלל בסידור ועיניו פקוחות לראות בספר לית לן בה כן כתבו בשם ספר תוצאות חיים ומט"מ ז"ל וכן משמע לשון הזוהר ועיין לקמן סי' צ"ו ולקמן סי' צ"ח. כתב מח"ב שיש מי שכתב כשמזכירים ה' בתוך התפילה נושאים עיניהם למעלה ומור וקציעה כ' דלא צריך:

סימן צו

קערה עבה"ט ולעיל סי' צ"ג כתב המג"א דהאר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הספר כו' וכתב שבספר הכוונות כתב דפסוקי דזמרה ויוצר אור היה אומר מתוך הסידור אך תפלת י"ח היה אומר בעינים סגורות. וכתב מח"ב שכ"א ישער בעצמו אם יוכל לכוין יותר מתוך הספר או בע"פ וככה יעשה עפ"י מדותיו וכן מבואר שם במג"א והביאו בבה"ט. ומ"ש בט"ז שירשם תחלה עיין מ"ש לקמן סי' קי"ט בשם הברכי יוסף:

סימן צז

דאסור עבה"ט. דאם א"א כו' מותר וכתב בש"צ דמ"מ יש לו להמתין אח"כ כדי שיעור הילוך ד"א כמ"ש הטור בסי' צ"ב בשם הירושלמי ע"ש ועיין בט"ז יו"ד סי' יו"ד סי' קע"ט וכ' בספר פרי האדמה זקן שמשים בתי עיניו בתפלת י"ח אם הם רפוים בחוטמו שקרובים ליפול בכריעות והשתחויות נכון להחמיר שיקשרם או יהדקם ע"י חוט והביאו בשלמי צבור ע"ש:

סימן צח

בש"ע סעיף ג'. כרש המבקש כו' עיין לעיל בש"ת מ"ש תלמידי האר"י כשיגיע לעוזר דלים יחשוב בלבו שהוא עני ומבקש על הפתח ואפי' הוא עשיר כו' ובשמע קולנו יתודה וישים עצמו ויגמור להיות חסיד וברצה לשים גרמי' עבד. וכתב בש"צ שבמאמר מרדכי כתב בשם האחרונים שאם לא התפלל דרך תחנונים חוזר ומתפלל אע"ג דבשביל חסרון כוונה א"ח כמ"ש סי' ק"א התם הטעם שקרוב הדבר שגם בחזרה לא יכוון משא"כ בזה שיהיה אמירת התפלה דרך תחנונים בקל יוכל לומר בחזרה דרך תחנונים:

סימן צט

רביעית עבה"ט ועיין בר"י פירושו אף שהוא רגיל ביין שאם שותה הרבה אינו בסוג שכור אלא יכול לדבר בפני המלך ולא קרינן בי' אלא שתוי מ"מ כיון ששתה רביעית לא יתפלל לכתחלה ע"ש:

סימן ק

הסידור עבה"ט. ובשכנה"ג כתב דרובא דעלמא מתפללין תפלת ר"ח וכיוצא בע"פ ועיין בבר"י המנהגים גם בחנוכה ופורים לאומרה בע"פ. וטוב ליזהר להתפלל בחנוכה ופורים ומועדים תפלה ראשונה מתוך הספר וע"ש בשם תשו' הרשב"ש ששמע מאביו שקיבל שלא נהגו להסדיר תפלת מועדים לפי שאין להסדיר רק כשהיא כולה תפלה מחודשת וע"ש בתשו' רשב"ש סי' קצ"ג ונראה דלכך מכ"ש שלא חששו בחנוכה ופורים כיון דמלתא זוטרתי היא שגורה היא בפומי דרובא דאינשי ואף שעבר עליו שנה זוכרים אותה היטב וא"צ סידור:

סימן קא

א **כוונה** עבה"ט שירגיל אדם עצמו לכוון עכ"פ בחתימת של כל ברכה כו' וע' בעטרת זקנים ע"ז:

ג **לאזניו** עבה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש מדברי הבכ"ש בברכות ובר"מ פ' פנחס כתב בצלות' כל חד מצלי בחשאי דלא ישתמע קלא דיליה בצלותא לגבי דחברי' כו' משמע שאף חבירו העומד אצלו לא ישמע אך גדולה מזו כתב בזוהר פ' ויגש ובג"כ לא אצטריך ב"נ למשמע קלא בצלות' דמשמע שגם הוא עצמו לא ישמיע לאזניו וכתבו בשם מהר"מ דילונזאנו דאם הוא שמע אינו נענש אך אם השמיע לזולתו נענש אע"פ שלא השמיע הדברים רק הקול. דיקא נמי דקאמר דאישתמע קלא ולא אמר ומאן דשמע קלא עכ"ל והדיוק אינו כלום דמה היה לו לומר ומאן דשמע דמה איכפת ליה לשומע אין אנו מדברים רק במשמיע. וגם אין לדייק מזוהר פ' ויגש כלל די"ל שהכוונה שלא להשמיע קולו לאחרים. ותיבת למשמע צ"ל המ"ם בפת"ח או שנתחלף המ"ם באל"ף אך גם בשם האר"י ז"ל כתבו שלא ישמיע לאזניו ומי יבא אחרי המלך אך כתב במח"ב שאין זה אלא למישרים אורחותם כו' אמנם להמון מסתייע שלא ישמיע לאחר והנח להם לישראל כי לא נאמרו השיעורים הללו אלא למצניעיה' ע"ש והעיקר כזה שהכל לפי מה שהוא משער בנפשו שיש מי שאם לא נחתך היטב עד שיהי' הקול יוצא מן השפה ולחוץ ברוב

סרעפיו אף שפתיו לא יניע או תתקפהו שינה ועכ"פ השמעת קול הברה בלי השמעת התיב' עצמה יכול לעשות אם א"א כענין אחר ולא נמנעו מלעשות כן אף אנשי מעשה המישרים אורחותם כשמרגישין בעצמם שאין דעתם מיושבת כ"כ שיוכלו לכוין בתפלת הלחש לגמרי:

ו **מדאי.** עבה"ט ועיין מח"ב דמקראי דהנה מוכח דאף יחיד המתפלל על צרתו שלא בשעת תפלה אסור להגביה קולו. וכן מוכח לישנא דרב הונא דקאמר מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו כלומר אף תפלתו הפרטיות שלא בעונת תפלת י"ח אסור כו' ע"ש:

סימן קב

ד **חלוש** עבה"ט. ואחרונים השיגו על ראיית הט"ז מחולין דהתם בשעת מעשה היה ומעשה דשמואל הי' קודם שלא הי' זקן כ"כ ע"ש:

ה **בגבולו** עבה"ט ועיין ביד אפרים דאפי' אם המקומות קבועים לכ"א שקונים בדמים הדין כן כיון שהם מיוחדים לתפלה לבד ובבתי מדרשות י"ל דמותר ע"ש ועיין בשו"ת מים רבים חלק א"ח סי' ב' רב שיושב עם תלמידים ולומדים ובאו עשרה ומתפללים בצידן א"צ לעמוד ואפילו בעוסק בתורה לבד או בפסוקי דזמרה א"צ לקום ואפילו מדת חסידות ליכא ע"ש:

סימן קד

ס"א בש"ע לא יפסיק כו'. וכתב בבר"י בשם מהר"י מולכו שאסור לדבר בפיו בתינוק השוחק אף שמטרידו בתפלתו. אבל מותר לרמוז בידיו כדי שישתוק התינוק. וכ"כ מהר"ם בן חביב בתשובת כת"י וכתב מהר"י מולכו עוד שאם כבר עשה אופן שישתוק התינוק ועודנו שוחק ומטרידו ירחיק עצמו ממנו ולא ידבר ע"ש ועיין לקמן ס"ק ג' ועיין סי' ס"ג לענין לרמוז בק"ש לדבר מצוה דיש חילוק בין פ' ראשונה לשני' וכאן שאני שמחמת שמטרידו אינו יכול לכוון תפלתו כראוי הו"ל צורך התפלה עצמה ומותר לרמוז ונראה דאדם נכבד שעומד בתפלה והש"ץ ממתין עליו באמירת קדיש והוא אינו מרוצ' בכך שימתינו עליו מחמת טרחא צבורא ומחשבה זו מטרידהו בתפלתו מותר לו לרמוז לש"ץ שיתפלל כדרכו ולא ימתין עליו וכתינוק שוחק ומטרידו דמי:

סימן קו

עבה"ט ועיין בשאגת אריה ס"ב י"ד שהאריך בזה ומסיק שראיית הרמב"ן מכרעת ע"ש:

סימן קח

א **שתים** עבה"ט וכתב בר"י מי שנאנס ולא התפלל ערבית ובשחרית התפלל בלחש לחובתו ובחזרת תפלת הש"ץ כיון לצאת בה תפלת ערבית לתשלומין יצא כמבואר בסי' קכ"ד דאם שכח יעלה ויבא וכיוצא יכוון בחזרת הש"ץ כו' וה"נ דכוותיה ואע"ג דהש"ץ מכוין להוציא מי שאינו בקי על תפלת שחרית והוא מתכוין על ערבית לית לן בה כיון דהברכות כי הדדי נינהו וכמ"ש המג"א כאן מתשובת הרדב"ז שהש"ץ יצא בחזרה וה"ה זה שמתבוון לתפלת הש"ץ ואע"ג דבסי' קכ"ד דוקא בלי הזכי' מיירי אבל תפלה עצמה אינו יוצא הבקי בחזרת הש"ץ מ"מ זה שסומך אש"ץ שלא התפלל מחמת אונסו כשכח ולא הזכיר מה שצריך דמי וגם שהוא דיעבד שהרי כבר כוון בחזרת הש"ץ לתשלומין וראיה מסי' רס"ח בשכח ולא הזכיר אתה קדשת שפוסק בש"ע שיצא בשמיעת ברכה מעין שבע. והב"י כתב שם הטעם משום דתפילת ערבית רשות וא"כ מכ"ש כאן ששמע כל התפלה וכיון שיצא בה לתשלומין ערבי' שהוא רשות ע"ש:

ב (בש"ע ס"ג) **בזמן** תפלה עיין פר"ח שכתב בעודנו עוסק בתפלתו העיקרית אחר ששהה כדי הילוך ד"א וע' ביד אפרים:

ז **הסמוכה** עבה"ט. וכתב בבר"י בשם שערי ישועה למהר"י זיין והבי' מסי' רפ"ז שאין תפלת מוסף מועיל להשלמה ועיין בא"ר שאם שכח שחרית והתפלל מוסף ועדיין לא עבר זמן שחרית יתפלל שחרית ע"ש. וכ' עוד בבר"י בשם מהר"י זיין מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואח"כ תפלת שחרית. ואם התפלל תפלת מוסף קודם מנחה יצא וע"ש בשירי ברכה שחזר בו ממ"ש באות ה' לחלוק על מהר"י זיין ועיין בא"ר ס"ק ו':

ח **נדבה** עבה"ט אם יצא בשבת כו' ועיין בדגול מרבבה שכתב דהיינו לדעת הפוסקים דגם בשבת מתפלל נדבה ועיין בב"י סי' ק"ז ולפי"ז לא היה לו להמג"א להעתיק דין זה ונראה דסבירא ליה כיון דאיכא דעות שיכול להשלים כמה תפלות ואיכא דעות שמתפלל נדבה בשבת לכך סמיך ע"ז להתיר אך צ"ע כיון שע"כ הוצרך לחשוב בתורת נדבה לצאת למ"ד שאין תשלומין כ"א לתפלה הסמוכה וא"כ בשבת אסור לעשות כן כיון דהש"ע תפיס עיקר כדעה זו שאין תפלת נדבה בשבת וצ"ע:

י **התפלל** עבה"ט ומשמע לי דבר"ח כו' וא"כ לא הזכיר בראשונה א"כ עדיין לא קיבל עליו ר"ח לא יזכיר בשניה ג"כ וכ"כ בספר דגול מרבבה ע"ש:

יב **שתים** עבה"ט ועיין לקמן סי' קכ"ו בשם הרמ"ע סי' כ"ה והסכים עמו הכנה"ג והפר"ח חולק ובשיורי ברכה כתב שראה במכתב גדול אחד שהביא מהרשב"א בתשובה כת"י

מי שלא זכר יעלה ויבא בשחרית ר"ח ולא נזכר עד שהתפלל מוסף והגיע מנחה יתפלל מנחה שתים ואם נזכר בשעת מוסף אינו מתפלל התשלומין אלא במנחה ומבואר כדעת הפר"ח ואי הוה שמיע ליה להרמ"ע סברת הרשב"א היה מבטל דעתו ע"ש. ועל מה שכתב במג"א דשכחה הוי אונס כו' עיין בווי העמודים דף י"ז ובשער אפרים סי' כ"ח ובשבות יעקב ח"ב סי' קמ"ח ובבר"י הביא תשובת נחפה בכסף חלק ח"מ סי' כ"ג וע"ש שהביאו ראייה מב"ק דף כ"ו ובבר"י תמה שלא הזכירו תשובת מהר"ם מינץ סי' כ"ה שפסק דשכחה הוי שוגג מחמת ראיה זו ע"ש:

טו **לא** עלתה לו עבה"ט וכתב בר"י בשם מהר"י פראגי כת"י בתשובה מי שהיה צריך לתשלומין במ"ש והתפלל שתים ולא הבדיל בשניהם וטעם קודם שהבדיל על הכוס דקי"ל צריך לחזור ולהתפלל עלתה לו תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתה שהרי היה כוס לפניו רק ע"י שטעם נתחייב ע"ש. וכתב בבר"י דאף לסברת מהר"ש שהביא הפר"ח דאם טעה בראשונה שלא שאל מטר אף ידי תשלומין לא יצא הכא מודה ע"ש:

יז **ר"ח** עבה"ט וכתב בר"י בשם מהר"י פראגי ומהר"י זיין בתשובה כ"י מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני שאלת מטר ומתפלל ערבית שתים ישאל מטר בשניהם ובדיעבד אם לא שאל מטר בתשלומין יצא ע"ש. והוא כדברי הכה"ג ופר"ח שהביא הבה"ט. ואמנם אין כן דעת מג"א שהביא בעצמו לעיל ס"ק י"ב לענין אם משלים בשחרית דר"ח תפלת ערבית שלפניו ועיין בש"ך בשם מאמר מרדכי דיש לחזור ולהתפלל בתורת נדבה ע"ש וכתב בש"ך מי שטעה בתפלת מנחה שלפני יום שאלת מטר ושאל שמן הדין צריך לחזור ולהתפלל ונאנס ולא חזר ובלילה חלה השאלה יתפלל ערבית ב' רק יתפלל השני בתורת נדבה ומ"ש בשם המג"א ואם בלילה ג"כ ר"ח כו' עיין בספר בנין אריאל ח"ב ד' כ"ד שתמה עליו כיון דב' ימים ר"ח מספיקא א"כ סתרי אהדדי ע"ש ומח"ב מיישב דברי המג"א חדא דלאו מספיקא והביא מתשובת ר"י ז"ל ועוד דאפי' מספיקא אין כאן סתירה עכשיו ע"ש. והביאו בש"ך ע"ש. וכתב מח"ב בשם שו"ת זרע אמת אם שכח להזכיר ר"ח במנחה והיה ר"ח בע"ש יום א' ונזכר אחר שחשכה לא יתפלל תפלת התשלומין והטעם כיון דאותה תפלה אין להתפלל רק בנדבה ואין תפלת נדבה בשבת ע"ש ועיין לעיל ס"ק ח' מ"ש בשם דגול מרבבה ומ"ש שם:

סימן קט

א **לקדיש**. עבה"ט וכתבו שם בשם הרשב"א דוקא במתפלל בבה"כ אבל אם יוצא להתפלל בעזרה חוץ לבה"כ יתפלל ואל ימתין ואמר שהורה לו הרמב"ן:

ז **יתחיל** עבה"ט וכן הוא במגיני ארץ לפנינו רק שהפר"ח היה לו הנוסחה המוטעת ותמה על זה ע"ש

סימן קי

י **רבים** עבה"ט ובבר"י שקיבל שילמוד בכל יום קצת מזמורי תהלים בכוונה והכנעה וטוב לו. וישתדל שיעשהו לו לויה וכל המתלוה אינו ניזוק וכופין ללויה. כמ"ש הרמב"ם פי"ד מהל' אבל ועיין בח"מ סי' תכ"ז והנפטר מחבירו לא יפטור אלא מתוך דבר הלכה:

ח **ביום** עבה"ט. ועיין בר"י בשם תשובת הרדב"ז כת"י אם לן במקום ישוב שחייב להתפלל תפלת י"ח כשיוצא צריך לומר תפלת הדרך כאילו יוצא בתחלה. ואם לן שלא במקום ישוב או שהיו הולכים ביום ובלילה פעם ראשונ' יברך ויחתום ובשאר ימים יברך ולא יחתום עכ"ל. והבר"י כתב ע"ז דה"ה מפרש לים יאמר תפלת הים בפעם ראשונה בחתימה ובשאר ימים יברכו בלא חתימה ע"ש:

ט **בבוקר** עבה"ט ועיין לקמן סי' י"א ועיין בעט"ז: ובבר"י כתב שבספר שער יוסף על הוריות הראה פנים דשפיר מצי לברך כל שיצא מפתח ביתו ללכת לדרך אף שעודנו בעיר ע"ש. ובשבות יעקב ח"ב סי' מ"ו הביא דברי גיסו הא"ר והכריע שבתחל' יציאתו מביתו אין לברך עד שמהלך בדרך. אבל כשכבר הוא במלון מתפלל קודם שיוצא לדרך. ועיין בא"ר דעכ"פ בדיעבד יוצא כשאומר בביתו וההזיק לילך לדרך אף ביום ראשון ע"ש עיין בתפארת שמואל בהגהות הרא"ש שכ' בשכח לאומרה אפי' הגיע קרוב למלון אפי' תוך פרסה אומרה ודלא כהטור וקשה להקל ולברך נגד הטור. ואמנם גם התפארת שמואל מודה באם הוא דרך חזרתו לביתו והגיע סמוך לביתו תוך פרסה שלא יברך:

סימן קיא

בש"ע בהג"ה. אכל בשבת א"צ כו'. עיין בשאגת אריה שהאריך והעלה כדעת הב"י שצריך לסמוך גאולה לתפלה אף בשבת ע"ש. ולפי"ז אין להקל בהנך ענינ' שכתבתי בסי' (ב') [ס"ו] בשם הש"צ ע"ש:

סימן קיג

במהירות עבה"ט. ובשו"ת בית יעקב כתב. ג"כ שכורע גופו בברוך וראשו באתה. וכתב במח"ב שמה שהשיג עליו באמרי צרופה מהירושלמי יש לדחות וכדברי ב"י כתבו תלמידי האר"י והוא לשון רעיא מהימנא פ' עקב וע"ש דהזוקף זוקף בשם הראש ואח"כ הגוף ע"ש ועיין לקמן סי' רי"ד בדילוג תיבות העולם שפסק שצריך לחזור ולברך ובאבן העוזר העלה דא"צ ע"ש:

סימן קיד

א **חג** עבה"ט ומש"ש בליל יו"ט האחרון של חג ר"ל ליל יו"ט של ש"ע ועיין במג"א בשם הרדב"ז:

ב **הש"ץ** עבה"ט. ועיין ביד אפרים שצריך להגיה בדברי המג"א או שכוונתו שבתפלת הלחש מגביה הש"ץ קולו קצת באמירת משיב הרוח ע"ש:

י **אותו** עבה"ט ועיין בש"ץ שאם אירע שלא חזר לראש הברכה אלא לרב להושיע כו' וסיים ברכתו לא מהדרינן ליה ומבואר בריטב"א חידושי תענית במקום שחוזר לראש הברכה ראשונה אינו חוזר לו' ה' שפתי תפתח וגם כתב דאם טעה ואמר ומוריד הגשם בימות החמה ולא נזכר עד שאמר בא"י יסיים למדני חוקך ושוב חוזר להתפלל לראש הברכה. ונראה דאפי' אם רוצה שתעלה לו הך בא"י שאמר להיות במקום ראש הברכה ולו' להלן אלקינו ואלהי אבותינו כו' לא עלתה לו כיון שאמירתו בא"י היה ע"ד לסיים מחיה המתים. ועיין לעיל סי' נ"ט ופ"ז ולכך הוצרך לסיים למדנו חוקיך ואח"כ יחזור לראש ועיין לק'. וכתב עוד בש"ץ שם באחד שטעה והזכיר גשם בימות החמה ולא נזכר עד האל הקדוש שדינו שחוזר לראש אין לו לסמוך על שיכוון בחזרת הש"ץ אלא יחזור תיכף לראש ואז יוכל לסיים תפלתו טרם שיתחיל הש"ץ לו' קדושה. ואף למי שסובר לקמן סי' קכ"ד דיכול לסמוך לכוון עם הש"ץ מ"מ י"ל דבטעה בג' ראשונות דכחד חשיבי הוה כלא התפלל כלל וא"כ אין הש"ץ מוציאו וצידד בדבר לכאן ולכאן ורפיא בידו ע"ש ולפי' נראה דבדיעבד אם עשה מעשה וכוון לחזרת הש"ץ אין לו לחזור ולהתפלל. ומ"מ אפשר שראוי שיחזיר ויתפלל בתורת נדבה שיחדש בה דבר ג"כ כיון שי"ל שעלתה לו מה שכיון להש"ץ. וגם דזה שאינו אומר מוריד הגשם עתה אין זה חידוש דבר:

ט **על** עבה"ט וכתב בש"ץ מי שהתפלל ושכח לומר דבר שאין מחזירין אותו והוא היה סבור שצריך לחזור והתחיל להתפלל ושוב נזכר שמן הדין א"צ לחזור תיכף שנזכר

יפסיק אפי' באמצע הברכה כ"כ במכתם לדוד ומאמר מרדכי סי' תר"ב לענין אמירת הניסים ע"ש:

י **שנזכר** עבה"ט שנמשך אחר ט"ס שבקצת דפוסי מג"א בט"ס וצריך לציין על מ"ש ואפי' אם סיים כו' וכן הוא בד"א ולזה הראה מקום לסי' רצ"ד ע"ש:

יא **קדוש** עיין בגן המלך שאם לא הזכיר עד שהתחיל נקדישך ונעריצך חוזר לראש ע"ש:

יב (בש"ע בסעיף ז' אבל במזיד) **עיין** בש"צ שבזה יש לו להתחיל ה' שפתי לפי מ"ש רבינו יונה דפסוק זה אמרו דהע"ה על עון מזיד שאין מועיל קרבן ע"ש ולכן זה שהזיד יאמר ע"ד כוונה זו שיכופר עונו ע"ש:

יד **ל'** יום. וכתב בש"ץ שאם הרגיל עצמו מ"ה פעמים שהם כנגד ט"ו ימים משעברו אח"כ ט"ו חזק' שאמר כהוגן:

טו **גשם** עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב סי' כ"ו ובשו"ת מקום שמואל סי' נ'. ועיין בש"ץ בשם מאמר מרדכי במי שהוא ש"ץ קבוע ומחזיר תפלת שחרית ומנחה בי"ח יום סגי אלא שמפקפק בזה מדין הט"ז בסוף ס"ק י"ד והש"ץ כ' שאין מזה סתירה לדין הט"ז ע"ש. ועיין בש"צ שרבים שגו לו' לישיני הי"ד בשב"א והוא טעות כי אותיות בכל"ם הבאים לפני יו"ד שבא נקראים בחירק והיו"ד בלא נקודה כמו בימי כימי לישועתך כו' ע"ש:

סימן קטו

בינה עבה"ט. ועיין בש"צ בנוסח הברכה שכתב הטור הם י"ז תיבות וכ"כ הכלבו ובנוסח הרמב"ם י"ח וכ' שבספר הכוונות כ' בשם מהר"ש וויטל לו' חכמה ובינה דעת והשכל ע"ש:

סימן קטז

ונרפא עבה"ט. ועיין בעט"ז לו' חולי בציר"י הלמ"ד ועיין בספר נאות יעקב שי"ל והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואי נפשינו רוחינו ונשמתינו דבמגילה מוכח דברכה זו הוקבעה ברפואות תחלואי הגוף ובבר"י כתב שכמה גדולי ישראל מרגל' בפומייהו לו' כן ומיישב דברי הש"ס ע"ש ובתשו' הר"י מולכו כתב שאם צריך להתפלל על החולה עדיף בש"ת והיינו תפלה בפירוש וברפאינו במחשב' לבד והבר"י כ' ע"ז שמעתי משום רבנן קשישי שהיו מתפללים בברכת רפאינו וכן אני נוהג עכ"ל:

סימן קיז

א **השנים** עבה"ט. ועיין בש"ץ וברך שנתינו בלתי ו' והנו"ן קמוצ' ומ"ש באבודרהם שנותינו הוא טעות סופר שהרי אומר תיכף ותהי אחריתה לשון יחיד ע"ש ונראה דגם בנוסח אשכנזית שאין אומרים ותהי אחריתה מ"מ אין לשנות לו' שנותינו רק שנתינו בקמ"ץ הנו"ן וכן המנהג:

ד **ובא"י** עבה"ט וכ' בר"י בן א"י שהיה בא"י בז' חשוון ושאל כמנהג א"י ימים מועטים ושוב חזר לח"ל כיון שהתחיל לא יפסיק. ועיין בהלק"ט ה"א סי' ע"ג אם שכח בן א"י לשאול מטר אין מחזירין ומהר"י מולכו כ' דמחזירין וכתב בש"ץ שלצאת ידי ספק יחזור ויתפלל בתורת נדבה וא"צ לחדש דבר:

ו **כלל** עבה"ט ומהרח"ש ח"ג סי' ג' הסכים להרדב"ז וכ"כ בשכנה"נ ובר"י ומח"ב בשם זרע אמת:

ז **אותו** עבה"ט ואם הש"ץ חוזר התפלה יכוין דעתו להש"ץ בכל הברכות ועיין לעיל סי' קי"ד בשם ש"צ מ"ש שם:

ח **הגשמים** עבה"ט. ועיין בטור בשם ראב"י ובלבוש ועיין בש"צ שבבית דוד ומאמר מרדכי ס"ל דלא ישאל שם וימתין עד ש"ת וישאל שם והוא הסכים שישאל קודם תקע ומשמע דגם הבר"י ס"ל הכי וע"ש סי' קי"ד וכן הסכים בשו"ת נ"ב מה"ת סי' ט' וכתב שהט"ז אינו חולק כ"א על פירוש הלבוש אבל לדינא הכל מודים דיש לשאול קודם תקע ע"ש:

י **בש"ת** עבה"ט. וכתב בר"י בשם מהר"י מולכו שאם נזכר באמצע תקע או ברכה אחרת אומר כדרכו עד ש"ת וישאל שם ולא אמרי' שיפסיק ויחזור לתחלת ברך עלינו וישאל משום שמא ישכח בש"ת ויצטרך לחזור לראש דאין מן הראוי שיאמר ברכות לבטלה מן הספק ע"ש:

סימן קיח

לחזור עבה"ט ובשם הרמ"ע באלפסי זוטא כתב במח"ב שאם בשאר ימות השנה חתם המלך הקדוש המלך המשפט חוזר אך בתפארת שמואל בהגהות הרא"ש כתב דא"ח ובס' מטה יהודה כתב שכן הסכימו רוב האחרונים ומ"ש בבה"ט דלפי הטעם הט"ז גם יש לחזור ולהתפלל בתורת נדבה אינו מוכרח די"ל בעשרת ימ"ת יש לדקדק יותר לצאת אליבא דכ"ע משא"כ בשאר ימות השנה כיון דלדעת הרבה פוסקים בדיעבד יצא סגי בהכי ועפר"ח סי' תקפ"ב שכתב וז"ל ואם רצה לחזור תע"ב וא"צ להוסיף בה דבר דהרי

יש בה חידוש עכ"ל ולזה הסכים בש"צ ואמנם אם מסופק פשיטא דא"ח להתפלל ואפי' בתורת נדבה א"ח דאפי' הרמ"ע מודה בזה וכמ"ש בשמו שכתב באלפסי זוטא דמספיקא א"ח אפי' למחרת יוה"כ דלא אמרינן מה שהוא למוד הוא מזכיר במידי דלא קבוע רק לעשרת ימים עכ"ל. ועיין בש"צ בברכת תקע עיין בנגיד ומצוה דילג תיבת מהר' ונראה שהוא מפני השם היוצא מן יחד מארבע כנפות. ויש מדקדקים שאין מדלגים תיבות מהרה ואומרים וקבצינו מהרה יחד כו' ונכון הוא: ובברכת ולמלשינים אין לחתום רק שובר אויבים ומכניע זדים שכ"כ המקובלים הקדמונים שהוא ר"ת שם שדי ששם זה הוא המכניע ודלא כפר"ח ובברכת ולירושלים צ"ל וכסא דוד עבדך כמ"ש בשם האר"י וענין אמירת נחם בט"ב יבואר אי"ה בהל' ט"ב. ובאומרו לישועתך קוינו יכוין למה ששואלים אותו צפית לישועה ולכן תכוין שאתה מן המקום לישועתו וכ' מהר"י צמח ז"ל וגם אני מכווין לצפות לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לעתות בצרה בזה עכ"ל:

סימן קיט

ב **רחמים** עבה"ט. ועיין פר"ח מייתי מזוהר פ' וישלח הצילני נא כו' דבתפלה בעי לפרושי מילין כדקא יאות ע"ש:

ג **צרכיו** עבה"ט. ועיין בש"צ בשם חכם אחר דבזוהר פ' פנחם מוכח שאין לומר תפלה על מזונות בתפלת המנחה ע"ש. וע"ש שכתב שיאמר התפלה בהכנעה כו' ועכ"פ בקול בוכים ויקבל עליו שלא לעשות עוד כזה מדעתו ואם לאו אז מקטרגים עליו כו' ויזהר שלא להרבות שאלות רק אחת כוללת כמו זרע אנשים כ"כ בר"י בשם מהר"א ברודא גם תלמידי האר"י ז"ל כתבו דבש"ת יתוודה בקיצור:

ו **הסדר** עבה"ט. שכתב שדברי רש"י דף ל"ד תמוה עיין בספר קרבן נתנאל מ"ס:

ז **רפאנו** עבה"ט. ועיין שכנה"ג סי' תקפ"ו שנפל ט"ס בש"ע וכ' להגי' ע"ש. והנוסחא שלפנינו בש"ע הוא נכון:

ח **כיחיד** עבה"ט. ומ"ש בלא הי' י' מתענים ע' בש"ץ בשכנה"ג דקדק מהרשב"א דלאומרו בש"ת לא בעינן עשרה מתעני' רק לענין לאומרו ברכה בפ"ע צריך י' מתענים ע"ש ולא ראיתי נוהגים כן ומ"ש מדברי המג"א בשם רש"ל דיאמר ברכה בפני עצמה אחר שמונה עשרה ועכ"פ הש"ץ כו' אין נראה כן מדעת הב"ח וע"ת והביאם בא"ר ועיין לעיל ס"ק ז' מדברי כנה"ג וע"ש:

סימן קכא

נראה עבה"ט. וכתב בש"ץ כי בירושלים תוב"ב שנוהגין לברך ב"כ בבית האבל אז אף שאין כהנים אומרים או"א והוא פשוט וכ' בר"י בשם מו"ה בעל חסד לאברהם שבברכת שים שלום האומר וטוב יהיה בעיניך כו' טועה רק יאמר וטוב בעיניך כו' ומקרא מלא כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ע"ש ובש"ץ הביא מהרד"א כי וטוב בעיניך כלומר ויהי טוב בעיניך כו' ע"ש:

סימן קכג

א **בש"ע** בהג"ה שיבנה בהמ"ק וכ' בר"י בשם מהר"מ די לינזאנו שי"ל שתבנה שהבית הג' יהי' מעשה ידי הקב"ה כו' ואין נוהגין כן וע' בתיו"ט במס' מעשר שני בשם ירושלמי:

ג **עלינו** עבה"ט. ור"ל דועל כל ישראל יאמר כשמשתחוה לפניו כמ"ש ביד אפרים בשם הלבוש ע"ש:

ה **לקדושה**. עבה"ט ועיין בר"י דאם בעת שפסע הגיע הש"ץ לקדושה יכול לחזור תיכף למקומו לו' קדושה ואף מהרי"ל אפשר דמודה בזה דקדושה שפיר נאה לאומרה במקומו כמו שאר הקהל שאומרים במקומם ע"ש:

ט **תחלה** עבה"ט ועיין בר"י כתב שבא"ח בשם גדול אחד כתב דבתחלה יפסיע פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע פסיעה גדולה ואח"כ יפסע באופן שיהיה רגליו שוות עכ"ל:

סימן קכד

ב **בש"ע**. ש"ץ שהתפלל כו' ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' כ"א שכתב ש"ץ שהתפלל ביחיד ואתרמי ליה ציבורא ומוכרח לעבור לפני התיבה מתפלל פעם אחרת בלחש ואח"כ יתפלל בקול רם לציבור ע"ש ובבר"י כתב שאין דבריו מוכרחים וראיותיו אין מכריעות ע"ש וכן נראה עיקר שלא יתפלל שוב שנית בלחש כיון שכבר הסדיר תפלתו פ"א בלחש:

ה **הש"ץ** עבה"ט. וע' בשכה"ג אם יש י' אע"פ שמקצתם כבר התפללו כיון שעכ"פ איכא ט' שעונין אמן אלקים נצב בעדת אל מקרי כיון דאיכא רובא שבעבורם יכולים לפרוס על שמע ולומר קדיש וקדושה ע"ש. ועיין לעיל סי' ס"ט מ"ש בתשובת מ"ע ומ"ש המג"א דאם יש שם י' שלא התפללו מתחיל מיד הש"ץ בקול רם עיין מ"ש בש"ת שם:

ז **לשתוק** עבה"ט ועיין בתשו' הרא"ש אותם האומרים עם הש"ץ באמצע הברכה אף שאין כאן ברכה לבטלה שאין פותחין וחותמים ברוך וגם יש ט' דצייתי מ"מ נראה כקלות

ראש. וכתב בש"צ בשם מאמר מרדכי דמ"ש בש"ע שישתוק היינו שלא ידבר דברים בטלים או שאינם י"ח וגם אין איסור קלות ראש אלא במגביהים קולם אבל בלחש נראה דעדיף טפי שמכוין יותר למה שאמר החזן ומדברי הב"ח והא"ר משמע דאפי' בלחש איכא קפידא והוא אינו סובר כן ע"ש ונראה לנהוג כהב"ח והא"ר דיש לחוש דבשיגרא דלישנא יבא ג"כ לומר הברכה ויהיה ברכה לבטלה ויש נוהגין במוסף ר"ה בפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות לומר בלחש הפסוקים עם הש"ץ כרי לעורר עצמם בכוונת הלב ואין למחות בידם ומ"ש בשם הרמ"ע מפאנו כ' בש"צ דאושי קמאי ע"ז ובפרט ביודע בסודן של דברים כו'. והאנשים הנגשים אל השם נהגו כמנהג חסידים הראשונים להיות הסידור פתוח לפניהם בחזרת התפלה ולכוין בכל מלה ע"ש. וכ"כ בשל"ה:

יא **הברכה** עבה"ט ותיבות שיאמינו הוא ט"ס וצ"ל שיאמנו וב' בר"י בשם מהר"י מולכו מי שנזדמן לו לענות אמן על ב' דברים עונה שני אמנים זה אח"ז ולא דמי לשמע שמע דהכא הוא על שני דברים וטפי עדיף לומר אמן ואמן ע"ש ועפר"ח סי' ס"א:

טז **אמן** עבה"ט. ועיין בר"י בשם מהר"י מולכו ש"ץ שסיים מג"א והתחיל תיכף אתה גבור אינו יכול שוב לענות אמן דהא אפי' אם כבר כלה עניית אמן כו' כ"ש אם כבר התחיל ברכה אחרת וכבר עברה ברכה ראשונה ע"ש:

סימן קכה

א **שותקין** עבה"ט. ועיין בס' הכוונת כשיגיע הש"ץ לנקדישך צריך לחזור ולפסוע ג' פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בתפלת הלחש ויסתום עיניו בכוונה גמורה כו' וב' תיבות אלו נקדישך ונעריצך (הוא מנהג ספרדים לומר כן בכל תפלת שחרית ולהאשכנזים נראה שי"ל תיבת נקדש את שמך בעולם) בקול רם וגם ק' ק' ק' והשאר יאמר תיבה בתיבה עם הש"ץ ע"ש וקצת הביא הבה"ט וקיצר:

ב **קדוש** עבה"ט ועיין בבר"י בשם מהר"י מולכו שחולק על הלק"ט וס"ל דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת ע"ש:

ג **העינים** עיין בה"ט. וכן דעת האר"י כהט"ז וכמש"ל ועיין בטור בשם ספר היכלות:

ד **גופם** עבה"ט ובש"צ כתב דאפשר בעודו בכפיפות ראש וקומה יוכל להרים גופו ועקבו וגם בענין הדלוג כתב שנראה שאין למחות בהם דהכי משמע לשון לעוף כו' וכן בס' הכוונות נזכר לשון דלוג כמה פעמים ויש ממך קצת לפי סוד הענין על עליות העולמות ע"ש ומ"מ פשיטא שאין לעשות כן במקום שאין מנהגם כך ויבואו להתלוצץ ויצא שכרו בהפסדו ועיין לעיל סי' צ"ו ס"ק ג' מ"ש בשם מג"א ופר"ח לענין אם נזדמן לו

לענות קדושה וקדיש ועיין בש"צ בשם מאמר מרדכי אם לא שמע קדושה ושמע קדיש כבר ואח"כ נזדמן לו עניית קדושה וקדיש י"ל דמוטב שיענה קדושה כדי לצאת י"ח מעניית קדיש:

ה **רגליו** עבה"ט. וכתבו בשם האר"י ז"ל שצריך ליזהר בתכלית הזהירות לכוין הרגלים בעת הקדושה ששתיהן יהיו דומות רגל אחד בלבד כו' ע"ש:

סימן קכו

ד **הצבור** עבה"ט. ועיין לעיל בש"ת ס"ק י"ב מ"ש בשם הפר"ח ושיורי ברכה

ה **ראשונו'** עבה"ט ומ"ש כהן שמתפלל כו' הוא מדברי האלי' זוטא ושם כתב בש"ץ כהן שהיה מתפלל י"ח בקול רם כו' ופסק א"א הרב נרו שלא לומר לו כו' ועיין בש"ץ שכ' שהמג"א סי' שי"א ושמ"ג השיג על הש"ך דס"ל דכה"ג הוי טומאה דרבנן ובדברי שמואל סי' רמ"ח מיישב דגם הש"ך מודה בזה ולא איירי אלא בסוף טומאה לצאת וכ"כ בשבט יהודה למהר"י עייאש ע"ש ועיין לקמן לענין נשיאות כפים מ"ש שם מלקט הקמח ושיורי כנה"ג בי"ד במ"ש הרא"ש בברכות בשם הירושלמי אין מדקדקים במת בבהמ"ד כו' ודעתו דבה"כ דין בהמ"ד יש לו לענין זה ע"ש ובש"צ שם באורך:

סימן קכח

ב **איסור** עבה"ט. ועיין בספר הפלאה בתשובות שם שכתב בשם ספר חרידים שיש מצות עשה על הישראל שיתברך וכיון שהוא זר ועולה לדוכן אינו מתברך כדאמר לקמן עם שאחריו הכהנים וע' מ"ש ע"ז בשו"ת בית אפרים חלק א"ח ובחלק אה"ע ועיין בשו"ת נ"ב ח"א סי' ו' בפירוש דברי המג"א:

ז **עור** עבה"ט ועיין בפנים מאירות ח"ב סי' כ"ח שבמנעלים העשויים מבגד לבד הקשה אין זה יחף כיון שעשוי בענין מנעל שלנו שאינו מרגיש קושי הארץ ושהלך יחף ע"ש. ובמח"ב כ' שכ"כ בשו"ת זרע אמת ע"ש:

ח **מים**. עבה"ט ועיין לקמן סי' תקי"א בט"ז ומג"א ושם כתב הבה"ט מתשו' גור אריה ותשו' ח"צ סי' צ"ב ובבר"י סי' תקי"א בשם רבו בס' נחפה בכסף דבשבת יש להחמיר שלא לתת בשמים במים העומדים לרחיצה אך אם נתונים מע"ש מותר לרחוץ בהם ע"ש:

ט **ידיהם** ובש"ץ כתב שמפורש בהגהת ספרא דצניעותא וז"ל תנא לוי מאן דאתקדש כהנא על ידוי בעי הוא לאתקדש' בקדמית' ע"ש ולכן נראה היכא דהסיח דעתו ודאי יש לו ליטול וכמ"ש הב"ח:

יא **יעלה** עיין בה"ט ומ"ש בהמתפלל י"ח אם אמרו עלה כו' עיין בדבר שמואל וגם בא"ר מגמגם בדין זה:

יח **מברכין** עבה"ט ובבר"י כתב בשם מהו' אריה יהודא ממודינא בתשו' כת"י שנהגו לו' כלפי היכל אשר קדשנו בקדושתו של אהדן והופכים פניהם ואומרים וצונו ע"ש:

כא **מהשמאלית** עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב סי' ה' בכהן שידיו מרתתות ואינו יכול להגביה ידיו לא ישא את כפיו שאפי' דיעבד שא"א מעכב נשיאת כפים ואפי' אם יעשה סמוכים שיהיה קשורים בכובע שבראשו ויכניס בהם ידיו שיהיו נשואות למעלה אפי' במקום שמנהג שלהם שישלשלו טליתיהם שאין חשש שיסתכלו בו כמבואר לקמן לא מהני נשיאות כפים ע"י סמיכ' כמו עמידה ע"י סמיכה: ועוד דילפי' מן וישא אהרן כו' משמע הוא נושא בידיו ובזה נושאים הסמוכים שבראש ע"ש:

כה **בעמידה** עבה"ט. וכן בפנים מאירות ח"ב סימן קפ"ו והנ"ב סי' ה' השיגו בזה על הש"י וע' בנ"ב שם דאפי' עמידה ע"י סמיכה לא מהני ע"ש:

מט **מום** עבה"ט. ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח מ"ש על דברי פר"ח אלו:

נ **בעירו** עבה"ט. ועיין בבכ"ש דף קט"ז שכתב על דברי המג"א סי' נ"ג בש"ץ שהמיר ושב הא כתב בשם הזוהר שיש ליזהר כבעל מום וכתבו התו' דף כ"ז דהמיר ושב הוא כבע"מ וכתב גם כן. שדברי הש"ס שם אישתמיטתיה להט"ז ע"ש ועיין בבאר יעקב מ"ש בענין זה:

ס **תשובה** עבה"ט. ועיין שו"ת נ"ב מ"ת סי' כ"א וכהן שנשא נכריות בנימוסיהם וחזר ופירש ממנה ועשה תשובה שקיבל ע"ד רבים שלא ישוב עוד לכסלה ויקבל על עצמו וידויים כפי שיסדר לו המורה כשר תיכף אחר הקבלה לדוכן ולכל דבר שבכהונה ע"ש:

עה **אמו** עבה"ט. ועיין בבגדי כהונה סי' ב' בש"ץ כהן והוא אבל ואין שם אלא הוא כיון שא"א לו לצאת מבה"כ יעלה וישא את כפיו:

עח **בשמחת** יו"ט. עבה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח שמנהג זה שאין נושאים כפיהם בחול מנהג קדום מאד במדינות אלו ושם מבואר הטעם מה שבא"י נושאים כפיהם בכל יום ע"ש:

פג **מחל** עבה"ט. ועיין במשנה למלך פ"ג מהלכות עבדים ובשיורי ברכה האריך בענין זה ומ"ש מדברי המג"א לקמן סי' ר"א. ע' לקמן סי' תנ"ז ס"ק י"א וביש"ש ב"ק פרק הפרה סי' ל"ה ובשו"ת בית אפרים חלק א"ח וחלק אה"ע:

סימן קלא

א **אפים** עבה"ט. ואף ביום ב' וה' נוהגין בא"י ושאר מדינות ספרד להקדים נפ"א לוהוא רחום וכן נוהגין בקצת מקומות גם במדינות אלו ועיין בש"ץ שכן משמע בזוהר פ' תרומה וכ"כ במנהגי האר"י ז"ל ושם נוהגין בב' וה' לומר סליחות שבכאן אומרים אותם בפ' שובבים וכשאומרים אל מלך כו' י"ל ומתנהג בחסידות שהוא ר"ת כרו"ב. ומהר"ש וויטל ז"ל כתב שכן מצא בתיקונים ובספר אורח לצדיק כתב שבכל וידוים שמתודה צ"ל בתהלתו אנא ה או"א כו' והסכימו עמו הרבנים ע"ש. גם כתבו בשם האר"י ז"ל שי"ל בוידוי טפלנו שקר ומרמה ע"ש. ומ"ש בש"ע שאין לדבר כו' כתב בש"צ בשם מטה יהודה דאע"ג שכתב בב"י דהוי כתפלה אריכתא מ"מ אם שמע בעודו נופל קדיש או קדושה דהוי כדין ק"ש ולא יותר כו' דלא עדיף מאלקי נצור כו' ע"ש והמנהג פשוט לענות קדיש וברכו וכל דבר שבקדושה אחר שגמר תפלת י"ח קודם נפ"א או בתוך נפ"א כיון דנפ"א רשות כמ"ש לקמן:

ב **תפילין** עבה"ט ובכל בו כתב שצריך להיות מוטה על צדו השמאלית דרך חירות כי בנפ"א מוחלין לו כל עונותיו כו' ע"ש. ועיין בפע"ח כי ע"י נפ"א האדם זוכה לדברים הרבה כו' ע"ש ובשיורי ברכה כתב בשם מהר"א חזקוני בספר שני ידות כי בשעה שהצבור נופלים אף שהוא לא התפלל עמהם צריך לעשות נפ"א עם הצבור ולכסות עצמו בטלית כמו שעושין הצבור אף שהוא אינו אומר נפ"א שהוא עומד בפסוקי דזמרה כיוצא ע"ש:

י **האבל** עבה"ט מ"ש בשם הט"ז ביו"ד ועיין בספר פרי האדמה ובבר"י דמנהג ירושלים שלא לו' תחנונים בבית המת אף שאין שם אבל ע"ש ומ"ש בשכנה"ג יתום כו' לא ידעתי מה שאיטי' הכא ושם מיירי לענין מילה שאף שמת אביו קודם שנולד מ"מ כשמלין אותו אין אומרים תחנון ע"ש ועיין באשל אברהם בשם תשו' מהרה"ש כשאין אבי הבן בעיר וע"ש שכתב שאף שאין מלין בבה"כ כ"א בבי' אבי הבן כיון שהקרובים הולכים לבה"כ ומתפללים שם אין נפילת אפים ע"ש והיינו כמנהג הכנה"ג שכתב לקמן ס"ק י"ב. ועיין באר יעקב שיש מקומות נוהגין כשיש מילה בבה"כ אשר שם הרוב העיר והוא הישינה משאר בה"כ שבעיר אין אומרים תחנון בכל בה"כ שבעיר ודוקא כשהם מתפללין בשוה עם בה"כ הגדולה ולא קודם להם או אחריהם. וכתב הוא ז"ל דה"ה יחיד שמתפלל בביתו בשעה שהצבור מתפללין אצ"ל תחנון וכ"ש הוא דהוא נגרר אחר הצבורי ועיין סי' רס"ג לענין קבלת שבת. ועיין בזרע יעקב סי' מ"ג ועיין בא"ר שבפראג נוהגין כשיש מילה בבה"כ ישינה וחדשה שאין אומרים בשאר בה"כ ופ"א היה הבה"כ סגורות והיה

מילה בחדר שמתפללין בו אנשי הכנסת הנ"ל והורם שיאמרו בשאר החדרים והבו דלא להוסיף על מנהגם ע"ש:

יב **המילה** עבה"ט ועיין בר"י אם אבי הבן מתפלל בבה"כ ושוב אחר התפלה יוצאין לעזרה ועושים שם המילה ובעזרה מתפללין שם וותיקין ואחריו כמה תפלות טרם שעושים המילה יש להם לו' תחנון או והוא רחום בב' וה' רק אם יש מנהג קדום שלא לו' תחנון בעזרה אף שאבי הבן מתפלל בבה"כ ועיין בבית לחם יהודא סי' רס"ה כתב שבק"ק ווילנא נהגו ע"פ הוראות גאון אחד דכשמתפללין בעזרה ביום המילה המנין הראשון א"א נפ"א אף שמתפללין קודם לבה"כ אך אח"כ בשאר תפלות אומרים ע"ש. והביאו בשיורי ברכה ומשמע שנוהגין כן אף שהמילה נעשית בבה"כ ולא בעזרה מ"מ המנין הראשון אין אומרים:

יד **לחופה** עבה"ט והרדב"ז ח"ב סי' קע"א דעתו כהפר"ח שחולק על מהרי"א ומהר"י צמח מדקדק מהלבוש כמהרי"א ועיין בבר"י שמנהג בארץ הצבי כשהנשואין סמוכין לתפלת השחר או המנחה. בתפלה שהנשואין אחריו אין נפ"א. וכתב שהוא הנכון ע"ש. ולענין אם חשבינן הך ז' ימי המשתה מעל"ע. עיין באה"ע סי' ס"ב דבתר סעודה ראשונה אזלינן. ועיין בכנסת יחזקאל סי' ס"ה שאין מקום לו' דאזלינן בתר מעל"ע ואם נשא ביום ד' אחר חצות וסעודה ראשונה היתה בלילה אור ליום ה'. גם ז' ימי המשתה נשלמו אור ליום ה'. אבל אם היה הסעודה ראשונה ביום ד' אחר החופה ובירכו ז' ברכות אין לברך ז' ברכות אף בלילה השייך ליום ד' ומכ"ש ביום ד' קודם חצות ע"ש ולפ"ז נראה דגם לענין נפ"א הדין כן אך במח"ב בק"א כתב דלפי מ"ש בגינת ורדים כלל א' סי' כ"ח לענין ז' ברכות דז' ימים שלמים בעי'. לפי"ז גם במנחה אם מתפללין עם החתן ביום ח' קודם זמן שעשה החופה וז' ברכות לא יאמרו נפ"א. ושוב הזכיר ממ"ש בשם כנ"י וכתב דלענין נפ"א שפיר נהגו ולענין ז' ברכות צריך להתיישב ע"ש נראה שטעמו כמ"ש בבר"י משם מהר"י מולכו דאם יש ספק אם נופלין ע"פ לא יפלו מספק דנפ"א רשות ע"ש וכן מבואר מהט"ז ושאר אחרונים:

טו **בת"צ** עבה"ט שהבעל ברית עצמו א"צ לו' התחנונים והפיוטים רק בקריאת פ' ויחל גם הוא חייב כמו שחייב בתענית ע"ש:

יט **שבועות** עבה"ט ובשיורי כנה"ג כתב שיש נוהגין עד י"ג ולא י"ג בכלל ויש שאין נופלין גם בי"ג משום ספיקא דיומא ודעביד כמר כו'. ויש למשוך אחר הש"ץ הנמצא באותה תפלה אך בא"י שאין שם ספיקא דיומא צ"ל בי"ג בסיון וכן מנהג ירושלים תוב"ב כמ"ש בספר פרי האדמה ובש"ץ ע"ש. לענין ט"ו באייר אותן שנהגו שלא לו' בי"ד משום

פסחא זעירא. אך בש"ץ כתב דבשאלונקי מוחין ביד מי שאינו אומר נפ"א בט"ו וכן בקושטא' וכן המנהג בא"י ובמצרים לו' נפ"א בט"ו אייר כמ"ש ועיין בבית דוד סי' ט'. ועיין בשכנה"ג שאצלם נוהגין שלא לו' עד ר"ח חשוון שהחודש מרובה במועדות א"נ כמ"ש בסדה"י מפני שהחודש זה נכנס בעינוי ראוי הוא שיצא בשמחה ע"ש ובמדינות אלו אין המנהג כן ומי שנוהג כן שלא לומר כל החודש אין מוחין בידו:

סימן קלב

ב **שנים** עבה"ט. וע' בספר הכוונת שהאר"י לא היה חושש לזה והיה אומר מלת התרגום בקול רם אך לפי מה דמשמע בב"י סי' נ"ט עיקר הטעם שלא יקראו בקול רם כדי שלא יהי' הצבור אומרים יחד ולשון תרגום ביחיד דוקא כמ"ש בזוהר אבל לקרות בקול רם בפ"ע שלא ביחד עם שאר אנשים מהצבור יכול לומר אף בקול רם. וכ"כ בש"צ וכתב דהזוהר מיירי לענין שלא ישתתפו לקרות שנים ביחד ע"ש. וגם כתב דמאבודרהם נראה שגם פסוק ה' ימלוך י"ל בלחש ע"ש:

ג **עלינו** עבה"ט. ומ"ש בשם כנף רננים כ"כ בבר"י שבידו ספר זה כת"י ממש ממז"ה ולא מצא בו שיאמר וע"כ נוהגין לומר על כן:

ה **קדיש** עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ח' במי ששכרוהו לו' קדיש בשביל איש ואשה קרובים ואחד צ"ל קדיש בשביל בנו הבחור שמת יש לזה שאמרו בשביל האיש והאשה ב חלקים ולזה שאומר בשביל בנו חלק אחד ע"ש: וע"ש שהבן דינו כתושב אע"פ שהיה מושכר למשרת בעיר ומת שם וגם מבואר שא"ל שהבא בשכרו יש לו יתרון נגד האומר בחנם וגם מבואר שם דאף שהבן לא היה בן עשרים אין זה מגרע כחו ואין לחלק בכך כלל מה שאינו בר עונשין וגם ביאר שאין חילוק בין שהיה לו אב או אם כאן בעיר ומתו אם שהיה דירתם קבוע בעיר אחרת ומתו והבן הוא תושב מן העיר הזאת דתרווייהו כי הדדי נינהו ויש לשניהם לחלוק בשוה הקדישים אע"פ שזה האב ואם שלו לא היו תושבים כאן חשוב תושב כמו חבירו ואף שב"י בסוף הל' אבילות בשם מהר"י טרויש לא כ"כ מ"מ לא נהגו כדבריו רק במדינות אלו נמשכים אחר המנהגים והלבוש ע"ש. וע"ש שכתב שכמדומה שאין נוהגין לחלק יותר למי שאומר על אב ואם דלא כמ"ש המג"א בשם מהר"ן (וכן הוא מבואר כאן בבה"ט בשם הכנ"י) ומ"מ לענין הך דינא ששכרו לזה שיאמר על איש ואשה שפיר יש לזה יתרון נגד האחר שאומר על קרוב אחד ע"ש. ועיין בשב יעקב סי' ז'. ועיין בשבות יעקב ח"ב סי' צ"ג שאם אין לו בן רק בת לא תאמר קדיש רק בביתה. ואם אביו חי ורצה לומר קדיש בבה"כ במקום

שידוע שהמנהג לו' על קרובים יש לעשות פשר כמ"ש הרמ"א ושם סי' צ"ד כ' לענין בן הבן שלמד עמו זקינו והוא רוצה לו' קדיש אחריו ואמו מוחה בטלה דעתו. ישוב שכולם יש להם אב ואם ואחד אבל ולאחר י"ב חודש פסק שיאמרו בזה אח"ז כיון שכל הב"ב אומרים אין קפידא ובקונטריס מטה אפרים כת"י במנהגי קדיש יתום מבואר הדברים על אופניהם וע' בשו"ת מעיל צדקה סי' י' שחולק המג"א בשם הגאון מוה' מן ז"ל כשנמצא ב' שיש להם אותיות שוות ע"ש:

י **ערב** עבה"ט. ועיין בשו"ת נ"ב סי' י' שהנוסח בטור אתה הוא שהקטירו כו' ואין שם השם או"א והטעם שאומרים תחלה אין כאלקינו כו' לפי שהקטורת מעשרת לכך אומרים אין כאלקינו שלא יאמר כחי ועוצם ידי כו'. ועיין אבודרהם עכ"ל וכ"כ מח"ב סי' מ"א בשם א"ח והאבודרהם ובק"א שם כתב שבספר הכוונות שסידר מהר"ש וויטל בן מהר"ח מה שקיבל מרבו האר"י שבין בסדר הזמירות בין אחר תהלה לדוד בין קודם מנחה יאמר אתה הוא ה' אלקינו שהקטירו וכ"כ באור צדיקים: גם מבואר בסדר הכוונות שאחר הקטורת בכל פעם יאמר ג"פ ה' צבאות כו' ולא יאמר שום פסוק אחריו כ"א וערבה ע"ש ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ח' בנוסח אחת לששים או לשבעים שנה ובדברי התוס' דשבועות ועיין בתשובת הרלב"ח:

יא **השיר** עבה"ט. ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ט' מ"ש על דברי המג"א והפר"ח ועיין בשו"ת שב יעקב סי' כ"ב:

סימן קלד

א **מעומד** עבה"ט. מ"ש בשם כנה"ג והאידנא אין רוב צבור ממתינין על הש"ץ וכ"א נופל בשעה שגמר אין לו ליחיד להמתין על הש"ץ כי מוטב שלא יפסיק כ"כ קודם נפ"א ואפי' כמדינות אלו שאומרים אחר והוא רחום מ"מ ראוי להסמיכה עכ"פ לוהוא רחום ועיין לעיל סי' קל"א:

ו **וזאת** עבה"ט ועיין בבר"י בשם תשו' בעל כנה"ג ח"ב סי' נ"א שמותר לו' וזאת התורה באמצע אמת ויציב קודם שירה חדשה ע"ש וצ"ע בזה. ועכ"פ נראה שלא יאמר רק הפסוק בזה לבד. וגם יראה עכ"פ שלא יהיה באמצע ענין וכמ"ש לקמן מי שקראוהו לעלות לתורה במקום שמותר להפסיק:

סימן קלה

ובחמישי. עבה"ט שכתב גירסא מוטעת כו' וליתא אלא שחסר בדפוס כדברי המג"א כמ"ש ביד אפרים ומכאן ואילך כל הלכות קריאות התורה עד סי' ק"נ תמצא מבואר ומסודר יפה בחיבור שערי אפרים ופתחי שערים ומשם תדרשנו:

סימן קנ

א **בה"כ** עבה"ט. ועיין בריב"ש שמי שמונע קביעות מקום שהתפלל בעשרה בר נדוי הוא שמונע הרבים מלעשות מצוה והובא בקצרה בח"מ ונראה דאפי' יש בה"כ הדין כן אם לא שהקהל גוזרים כן מצד תועלת המגיע לצבור. ועיין באשל אברהם ס"ק א' מ"ש חופה ט"ס וצ"ל כיפה ע"ש:

ג **העיר** עבה"ט. ועיין בבכ"ש בשבת דאם ח"ו העיר נחרבת מאותה עון אין הקב"ה עתיד להחזירה ע"כ לכן הרבה צריך ליזהר בכל מה דאפשר:

ה **מפסיק** עבה"ט. ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן ט"ז באחד שקנה בית וחצר מנכרי וחלונות בה"כ פתוחים לאותו חצר ורוצה לבנות סמוך לבה"כ צריך להרחיק עכ"פ יותר מד' ולא יותר מח' וההבדל שבין ד' לחי"ת יכריעו חכמי העיר לפי ראות עיניהם כמה הצורך לבה"כ ובענין החזק' שהחזיקו הקהל נשא ונתן בזה לפי הענין והעלה דהרוצה לבנות הוא נקרא מוצי' כמ"ש הסמ"ע ולכן הדין עם הקהל. ועיין בבר"י כ"כ בשם מהר"י זיין. וכתב שם שזה בהוברר שכבר הוקדש לבה"כ אבל בבית שבחצר שהחזיקו להתפלל ובתוך הזמן קנה ראובן כל אותו חצר ואחר הרבה שנים רוצים לבנות בית הכנסת נגד החלונות וטוען שהוא קנינו והם טוענים שהחזיקו בו והיה קודש הדין עם ראובן עד שיביאו היחידים ראיה שהוקדש לביה"כ ע"ש ונראה טעמו משום חזקה שאין עמה טענה ולי צ"ע בזה. ועיין בשו"ת נ"ב ובחות יאיר סימן נ"ט:

י **שמתפללים**. עבה"ט. ועיין בנ"ב מ"ת סי' י"ח שאין מוזכר בשום מקום תמונת בה"כ. ומן הדין רשאים לעשות שמונה צלעות אף בענין אחר אם הטעם לפי שעל תמונה זו המקום מרווח להם יותר אבל אם בשביל שרוצים להדמות לבתים או להיכלי שרים קורא אני עליהם וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות ולכן אין לשנות דבר ממנהגי ישנים ע"ש:

סימן קנא

ה **בבה"כ** עבה"ט. ומ"ש מצא דבר כו'. עיין באורך בקצה"ח סי' ר' ס"ק א'. ושם כתב דאם אמר יזכה חצירי להקדש זכה לו ע"ש:

טז **עליו** עבה"ט ועיין בתשו' פאר הדור סימן ע"ר שאף שמתיר לישן בעליה שע"ג בה"כ אבל במקום שע"ג ההיכל (ר"ל הארון ששם הס"ת) אסור לישן או להניח כלי מלאכתו שם. ומ"ש באשל אברהם ס"ק ב' בשם הא"ר עיין בר"י שבספר א"ח הנדפס מחדש הנוסחא כהב"י. אך מ"מ מסיק שהכוונה מ"ש בגלוי הראש הוא ענין אחר ע"ש ועיין באשל אברהם בשם מהר"י באסן ובאמת שם כתב שאסור רק הפרדס שסביב בה"כ מותר. אך מהרי"ט חלק יו"ד מצדד קצת בעזרה להתיר ע"ש ועיין לקמן סי' קנ"ד ס"ק א' בשם מהרי"ט בזה. ועיין בשאלת יעבץ ח"ב סי' נ"ד דכתב שכותל בה"כ מבחוץ כקדושת בה"כ שלא להשתמש ושלא לנתוץ ממנו ועיין מ"ש בענין מי שכותל בה"כ משמש לביתו ע"ש:

סימן קנב

ב **סותרים** עבה"ט. ועיין בשו"ת נ"ב סי' י"ט בבה"כ דאית בה תיוהא וצריכה תיקון אלא שגוף בה"כ במקום הזה ברפיון כו' ע"ש. כדת מה לעשות לבנות במקום אחר ולהוצי' בה"כ הישן לחולין ועיין בתשו' נ"ש סי' כ"ז אם בה"כ מושכרת מהשר אסור להניח עד שישכרו אחרת תחלה והביאו בא"ר:

ה **לסתור** עבה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים חלק יו"ד מ"ש בענין זה. וכתב במה"ב בשם זרע אמת תיבות ישינות שבבה"כ שאין ראוים לתשמישן פקע קדושתן ועצהיו"ט למכרה לעצים להסקה ובעד הדמים יקחו חדשים ע"ש:

סימן קנג

יד **היחיד** עבה"ט. ועיין שו"ת פני יהושע סימן ד' בענין בה"כ שנשרף ורוצים לבנות במקום אחר ולהניח המקום פנוי ולנהוג בו קדושה ודאי שרי. ואם רוצים לעשות שם גן ירק בעינן שיהיה זט"ה במא"ה ומ"מ ברוב זט"ה סגי. ואם רוצים למכור ומסכימים רוב בני העיר אף בלא זט"ה סגי ע"ש. ועיין לקמן ס"ק י"ח וע"ש סימן ז' בענין בה"כ דק"ק הוראדנ' והאורחים יושבים שם לפעמים כמו חצי שנה אבל בשביל דמקלעי לפעמים מעלמא לא. וגם כתב שי"ל דגם בכרך שזט"ה מבוררים והם כראשי גליות ואין אחד מאנשי העיר מתערב בעסקיהם אפשר דאפי' בכרכים יכולים למכור אף בלא אנשי העיר ועכ"פ כיון שיש מכשול הו"ל כמצוה דרבים ויש לסמוך שיהיה רשאים למכור לפחות במעמד אנשי העיר ע"ש:

יז **שיתפללו** בו עבה"ט. ועיין בחות יאיר סימן נ"ט במי שבשעת יריד נתן חדר להתפלל בו האורחים ושוב נמכר הבית לאחר ואחר לאחר ונאמר בפירוש שהוא חול ומ"מ גם האחרון עשה כן בימים נוראים ועתה רוצה לדור בחדר הזה ולתת חדר אחר ע"ש שהאריך דודאי שרי ומכ"ש דעביד מלתא יתירת' לתת אחר במקומו תע"ב אבל אם בפי' נדר חדר זה לעולם לזמנים מגובלים לבה"כ לא מהני נתינת אחר בדיוטא העליונה דשמא ניחא להו טפי בקמייתא והוי כב"ה של רבים שעכ"פ צריך הסכמת אנשי העיר כו' ע"ש ועיין בכיוצא בזה בשו"ת נ"ב מ"ת סי' י"ז לענין בה"כ שבכפר שנתייחד חדר ונכתב על הכתלים תפלת ובקשות משמות שאין נמחקים שצריך הסכמות אנשי הכפר והמעות יקחו להספקת ת"ת כו' ומ"מ לעשן בתוכו י"ש שמשחיר הכתלים וגורם מחיקת השם אסור ע"ש:

כו **כלום** עבה"ט. ועיין בענין זה בשו"ת מאמר מרדכי סימן ה' ואו זיין ע"ש. ועיין בשו"ת חוט המשולש שבסוף התשב"ץ סי' ז':

כז **אחר** עבה"ט. ועיין במאמר מרדכי סי' ג' וד' שאם הראשון מחל אין בני הראשון יכולין למחות לפי שאביהם נתן להם בנדונית' שיהיה להם אחר מות אביהם ושם מבואר שצריך לתקן שיהיה דרך לעזרת אנשים בפ"ע שלא יצטרכו לילך לדרך החדר המיוחד להתפלל בו נשים וכדאית' בסוף סוכה כו' ע"ש והוא פשוט ועיין בשאלת יעב"ץ דמי שהחזיק במצוה עפ"י צבור אפי' פ"א זכה. ומי שזכה בהדלקת נר תמיד שנה וחצי ולא מיחו בו אין מעבירין אותו הימנו ע"ש ובסי' ע"ב ובאורח לצדיק סי' ט"ו ובזרע אמת סי' ט' כ"כ מח"ג. וכ"כ בר"י בשם הרדב"ז סי' שפ"ז מי שהחזיק בהדלקה ומטה ידו ושלח מעט שמן ונתנו ההדלקה לאחר לא הפסיד חזקתו וצריך שיקבלו מה ששלח ע"ש ועיין לקמן סעיף כ"ב ועיין בתשובת כנה"ג סי' כ"ז מי שהחזיק במצוה כמה שנים ובנו ממלא מקומו הוא זוכה בה וק"ו אם עשאה קצת זמן כו' ועיין בשו"ת דבר משה סי' א':

כח **לחולין** עבה"ט וע' במח"ב בשם אורח לצדיק בהתנה למשכן ביד עכו"ם מטפחת מרוקמת בכסף ואחר זמן קנאה ישראל יכול לשורפה ולמכור הכסף ולהוציא דמיו ע"ש:

ל **הדיוט** עבה"ט ועיין באר יעקב דף ט' שכתב ראיה ממסכת כלים להתיר לעשות מבגד אשה וכ"כ מור וקציעה:

סימן קנד

ב **בש"ע** השוכרים בית ועיין בתשובת כנה"ג סימן כ"ו שאף שאין להם קדושה לענין מכירה מ"מ אין יכולים לנהוג בהם מנהג בזיון ועיין מהר"ש הלוי סי' מ"ו שכתב דאם

נעשה ברשות המלך אעפ"י שאין להם בו אלא חזקה יש בו דין קדושה ובה"מ אף בל"ז יש בו משום קדושה כ"כ בבר"י בשם הכנה"ג ע"ש:

ג **בחמה** עבה"ט וכתב במח"ב בשם זרע אמת שאם בנו סמוך לו שני עמודים אחד לצפון ואחד לדרום יכול להשתמש מה שירצה ע"ש:

ד **בש"ע** ס"ד מטפחת ס"ת כו' ע' אשל אברהם ובתשובת הרשב"ש כ' שאין יכולים ליתנם לעניים ע"ש:

ח **וגונזין** עבה"ט ועיין שו"ת באר שבע סי' מ"ג שאוסר לשרוף כתבי הקודש אעפ"י שבלו ונמחקו ע"ש:

י **ופרוכת** עבה"ט וכ' במח"ב בשם זרע אמת שאין יכולים לשנות שלא להניח פרוכת מסיב' שהארון מבהיק ע"ש:

יא **קדושים** עבה"ט ועיין בשיורי ברכה כתב מש"כ בשם רבינו יהודה בן הרא"ש בספר חוקת התורה שלו שנשאל מי שהיה לו מ"ת מונחת בארון ועשה ארון אחר והושם בו אם יכול להשתמש בארון הראשון לשום בו גמרות ופירושי' ושאר ספרים וכתב חכם א' שמותר וראי' מפ"ק דשבת גבי שלא להצניע תרומה אצל ספרים משום פסידא הא לא"ה שרי משום דהאי קודש והאי קודש. ואין זו ראיה דהתם ס"ת במקומה עומדת ובקדושתה קיימה. ועוד דשמא קדושת תרומה כקדושת ס"ת אבל הכא שאין הס"ת שם אסור להניח שם גמרות ופירושים שהרי מורידין הארון מקדושתו כדאמרינן גבי תיבות' דארפיט דאסור למעבד מיני כורסיא עכ"ל. ועיין ש"ת נ"ב סי' ט' שמתיר להעמיד ס"ת פסולין באה"ק מצד קדושת הארון אבל אסור משום שמא יבואו לידי מכשול לקרות מתוכו ע"ש:

יח **בבה"כ** וכ' הרשב"ץ ח"ב סי' קע"ה שמן של בה"כ לעולם הוא זמנו ואסור להנות אם לא שמכרוהו זט"ה במא"ה וקנו מדמיו ס"ת דמעלין בקודש ואם אין בו אלא הזמנה א"צ עילוי ע"ש:

כ **גדול** עבה"ט ובאשל אברהם כתב מה שמקילין להדליק הפיפ"א של טאבאק כו' עיין תשובת בית יהודה כו' וממשמעות הדברים שבבית יהודה מתיר ובמח"ב נתן מכשול למעיינים שאדרבא שם כתב שהדבר פשוט לאיסור והמקיל משום לב ב"ד מתנה אין לו על מה שיסמוך דאילו המקיל בהדלקת נר משום לב ב"ד מתנה שהוא דבר שהכל משתמשין וצריכין להדלקת נר משא"כ בזה ואפי' משלהבת לבד ס"ל דאסור להדליק ומכ"ש משלהבת הקשור עם הפתילה ע"ש ונראה פשוט לאסור להדליק מנר של בה"כ הפיפ"א כי מלבד הנר עצמו יש בזה קפידא מחמת קדושת בה"כ שזה הוי כמו אכילה

ושתיה ולכן אפי' מנר של יא"צ אסור וגם שנר יא"צ ג"כ עשוי לכבוד בה"כ אבל בבתי מדרשות שחכמים ותלמידים קבועים ללמוד וללמד וצריכים לפעמים לעישון הטבאבק לא מטריחין עלייהו ללבת לבית להבעיר שם את הפיפ"א שיש בזה משום ביטול תורה ובכה"ג ודאי לב ב"ד מתנה ומ"מ בנר של תפלה יש להחמיר שאולי אין דעת המתנדבים נר למאור בשעת תפילה לזה אבל בנר יא"צ שדולק בל המעל"ע יש להתיר:

כא **והוקרו** עיין בה"ט ומ"ש מצא דבר בו' עיין לעיל סי' קנ"א ס"ק ה' ובשו"ת שם מ"ש בשם הרשב"א שאין יכולים לעכב לכתוב שמו. עיין בצ"צ סי' נ' באחד שעשה ציור מנורה על דלתי ארון הקודש בלא ידיעת הצבור ואח"כ רוצה לחתום שמו שמעכבים עליו לומר שגם הם רוצים להשתתף כזה דצורת המנורה על דלתי אה"ק מבפנים נוהגין כן בבל הקהילות עפ"י האחרונים שהיא מגין על הפורעניות שלא תבא וחושבין זה למצוה גדולה כו' וכיון דהאי יחיד מקפיד על חתימתו יכולין להחזיר לו מעכשיו אף שמתחל' שתקו שסברו שהוא מזכה לצבורא ומוסר יפה כו' והא דאין מוחי' במתנדבים טסים ומנורות כסף ופרוכת אף שנכתב שמם משום שאין נדבת היחיד מבטל נדבת הצבור כו' וגם כיון שפתיחת הארון היא לפיוטים ותפלה שצריכין כוונה יש לחוש להסח הדעת בשיראו חתימת היחיד שהיא להם דבר חדש ותמוה. וע"ל סי' כ' ס"ק ד' בשם אמונת שמואל. ומ"ש בשם הצ"צ אחד רצה ליתן בעד מצוה כו' ועיין בשו"ת פנים מאירות ה"ב סי' כ"ה שהיה איזה סכסוך בענין קניית מפטיר שהשני אמר שהשמש טעה והראשון אמר כיון שהשמש הכריז ההוספה הסיח דעתו ושאלו הגבאים פיו ולא רצה לחקור הענין ביום הקדוש וצוה להכריז שנית מכירת המפטיר ומה שיהיה הפסד יקוב הדין אחר יוה"כ והביא דברי הצ"צ והעלה שהמוחזק יכול לומר קים לי כהפוסקים דלא ילפינן צדקה מהקדש ומנהגן של ישראל כו' כמ"ש המג"א. אך אם פסק בעשרה ולא הוסיף אחר עליו א"י לחזור ובזה המנהג להוציא ממנו:

סימן קנה

לבהמ"ד. עיין בה"ט וכתב בר"י בשם מז"ה דן את הדין בלא נטילת שכר עולה לקביעת עתים אבל בשכר וכן מלמד תינוקת בשכר אינו עולה וע"ש שמסופק הלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אם עולה וע"ש שמה שאמרו כל השונה כו' מיעוט הלכות שנים וכ"כ בספר המנהיג והביא הרשב"ש בתשובה סי' נ"ב והסכים עמו ע"ש:

סימן קנו

א **לעסקיו** עיין בה"ט וכתב בר"י בשם מהר"י צמח הרב זללה"ה כשהיה הולך בדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב עליכם שלום. ואם היה מקום מטונף היה משיב ברכה טובה עכ"ל:

ב **עראי** עבה"ט. ועיין במג"א במ"ש במי שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו ונרשם פ"ק דנדרים ועיין מ"ש בבית אפרים על טריפות בהקדמה לח"ב שמקור הדברים מתנחומא פ' במדבר. ושוב נדפס ספר נ"ב מ"ת וכתב נ"כ בסיום ע"ש. וע' בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ט"ו ועיין מה שכ' בשם הישׁ"ש שלא יאמר בתלמוד ביצים אלא ביעים. ונראה דהאידנ' שהורגלו לומר ביעים על בצים שלמטה ויש במלת ביעים הרגשה יותר לדבר מגונה שפיר דמי לומר ביצים. וע"ש שכתב בענין קבעת עתים לתורה ופרש"י לפי שאדם צריך להתעסק בד"א כו'. והגאון בעל הפלאה ז"ל פי' שקבעת הוא מלשון קבען פלניא שאף מי שהוא טרוד גדול בעסקיו יש לו לגזול מזה עת ללמוד תורה ודפח"ח. וע' בהקדמת שו"ת בית אפרים חלק א"ח מ"ש מזה דבר נאה ומתקבל:

סימן קנח

א **בש"ע** ויברך ענט"י. וכתב הריטב"א בחולין דף ק"ו אם בירך ענט"י ונמלך שלא לאכול לא הוי ברכה לבטלה ע"ש והביאו בק"א למח"ב:

ד **שטיבולו** עיין באר היטב וכתב בר"י אותם ששוקעים פירות במים לנקותם ונוטלים ואוכלים גם כן חשיב טבולו במשקה וראיה מחרוסת ע"ש בשם מהר"ז גיטה וכ"כ אחד קדוש בתשובה כת"י הירק שרחצוהו להעביר הליכלוך חשיב טבולו במשקה וכן מוכח מתשו' הרדב"ז סי' פ"ג ע"ש:

ז **דבש** עבה"ט. ועיין בפנים מאירות ח"ג סי' כ"ג שכתב ראיה משבת דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי וכדברי מג"א ע"ש ועיין בתשובת כנה"ג סי' ס"ז:

ח **שמן** עיין בה"ט ועיין בתשובת כנה"ג סי' ס"ח שכ"כ והביא ראיה ממתני' פרק בתרא דתרומות ע"ש:

יא **ברכה** עיין בה"ט ועיין בר"י שאם אחר שבירך בהמ"ז תיכף הביאו לפניו דבר שטבולו במשקה א"צ ליטול ידיו וקיימתי' מסברא ושוב מצאתי בשם הרדב"ז כו'. וע"ש שאפי' לא היה יודע שיביאו לפניו ולא נתכוון בשעת נטילה א"צ נט"י פעם אחרת כיון שלא הסיח דעתו מידיו ע"ש. וקצת צ"ע דא"כ לאכול פת נמי ומה בכך שנסתלק מסעודת פת וצ"ל דלענין דבר שטבולו במשקה יש להקל טפי:

סימן קנט

א **גללים**. עבה"ט ועיין בר"י ספוג מלא מים וסחט הספוג ונטל ידיו ממנו כתבתי בתשובה שלא עלתה לו טבילה וכ"כ בספר אדמת קודש דהספוג אינו כלי כדתנן פ"ו דפרה ופשוט ע"ש:

ב **משקה**. עיין בה"ט ועיין ביד אפרים. ובבר"י כתב שמז"ה בעל חסד לאברהם כתב בשם זכרון משה דבסמרטוט למטה לא מהני אבל מצד השני מהני כו'. וכת' באדמת קודש אם סתם כלי נחושת בבדיל וכ"ח בהרסית חזר להכשרו הראשון:

יג **ושפיכה**. עיין בה"ט ועיין בנ"ב מה"ת סי' קמ"ב שכ' להוכיח מזה דמחשב כלי אפילו בעת הסרת הברזא מתוכו. ועיין בשו"ת בית אפרים חלק יו"ד סי' נ"ג שאין זה ראיה לענין מקוה דהכא כן הוא דרך תשמישו להריק מה שבכלי ע"י נקב הזה ואין זה מגרע כח הכלי וכן מבואר לעיל סעיף ה' בהג"ה וכ"ש כלי שיש בו ברזא כו' ע"ש:

סימן קס

ד **פתו** עבה"ט ועיין בר"י בשם מהר"ו נחום בתשו' כת"י דאם ראובן שרה פת במים של.. שמעון ג"כ פסולים. (ומ"ש לתלות בפלוגתא אם אדם אוסר דשא"ש הוא תמוה ועיין מ"ש לחלק בין ההיא דמחיצת הכרם כו' למשליך חלב בקדירת חבירו ע"ש במרדכי דחולין) ועיין באשל אברהם מ"ש בשם ספר בית דוד ובבר"י כתב ג"כ בשמו דאם בדק הכלים במים לראות אם הם שלמים או שבורים פסולים ומים שנותנים בכלים חדשים להכניס בהם יין כו' ע"ש:

ו **במים**. עבה"ט ועיין ביד אפרים שכתב לחלק בין מים שנותנין בה דגים ובין מ"ש לקמן בירקות שלא יכמושו:

י **הכלב** עיין בה"ט. וכתב הרדב"ז דאם אין לו כלי מנוקב שיעשה כמ"ש בסי' קנ"ט ס"ק י' וגם אם יכול להרתיח גם כן מי הים עדיפי מעפר דמנקי ליטול בהם ולא חיישי' לרואי' דאתי למיטעי ולמימר דמי הים ראויים לנטיל' ידים ע"ש. ונראה דמ"מ יש לו לכרוך ידיו במפה ג"כ כמ"ש בסי' קנ"ח ס"ק ט"ו:

יד **בלבד** עיין בה"ט ועיין בפר"ח לקמן סי' תס"ב ומ"ש:

סימן קסא

ב **בשרו** עבה"ט. ובר"י כתב בשם מהר"י מולכו שב' בנפלה הרטיה צריך ליטול שנית כדין מפה שאם יסיר המפה אסור לאכול ע"ש בש"ע ס"א:

ג **למי** שדרכו להקפיד ואם במקום זה אנשי המקום מקפידין ובמקום אחר אין מקפידין כ' בבר"י שאם רובא דעלמא מקפידין בטל מקום זה לגבי רובא דעלמא כמ"ש בפר"ח יו"ד סי' קי"ג:

ז **היבש** עיין בה"ט מ"ש אם הוא טבח כו' עיין בשבות יעקב ח"א סי' ס"ט שתמה ע"ז וכתב שהמ"א נמשך אחר הרא"ש וברא"ש יש ט"ס מ"ש על בשרו וצ"ל על בגדו כמבואר בבר"י דף צ"ח ע"ש. וגם השיג שם על מ"ש הלק"ט מוהל שנתבייש כו' וראייתו מדאמרינן שבח הוא לבני אהרן כו' וז"א דגם בבני אהרן הוא חציצה אם הוא יבש כמבואר בסוגיא שם דמשני לח הוא ואינו חוצץ:

סימן קסה

ומשפשף עבה"ט ובאשל אברהם בשם ב"ד ובבר"י כתב בשמו לדידן דנטלינן רביעית בב"א בשפיכה ראשונה הגיע זמן ברכת ענ"י ואם יברך אשר יצר הוי הפסק ע"ש. ועיין ביד אפרים מ"ש על דברי הט"ז באורך בענין זה ועיין לעיל סי' זיין ומ"ש שם:

סימן קסו

כ"ב אמה עיין בה"ט ועיין במ"ג וע' בבכור שור בברכות דף מ"ב מ"ש בזה ישוב לקושיית המג"א ע"ש ובתשוכת חכם צבי סי' קכ"ח ובשו"ת חות יאיר סי רכ"ז ובשאלת יעבץ סי' זיין ובכרתי ופלתי סי' י"ט:

סימן קסז

א **היטב** עבה"ט ועיין לקמן סי' קס"א במקום שהיתה דבוקה בחבירתה ע"ש וע' ביד אפרי' מ"ש בפי' דברי הט"ז והמ"א בזה:

ט **לאכילה.** עבה"ט וע' מ"א בשם ס"ח דלשתיה אדם קודם ועיין בשאילת יעבץ דאף שאינו בביתו אינו רשאי לטעום עד שיתן לבהמתו קודם והמגדל חתול אין חיוב להקדים מזונותיה ומ"מ נכון להקדים ע"ש. וכ' בר"י סי' קנ"ד בשם מז"ה שצריך ליזהר לצוות לתת מאכל לתרנגולים בבוקר כדי שלא יעבור על איסור צב"ח וכנודע ממעשה שאירע בזמן האר"י ז"ל עכ"ל והמעשה שבזמן האר"י הוא מוזכר בספר חרידים שהיה בזמנו ז"ל ועיין ביד אפרים מ"ש בענין אם הפסיק בין ברכה לשתי' בצווי ליתן לבהמתו לשתות: וגם מיניה שום טעם על מה שקצת אין נזהרין בזה ע"ש:

יא **הפסק.** עיין בה"ט ועיין בפנים מאירות ח"ב סי' ה' שבני אדם שיושבים במסיבה אחת וכ"א כוסו לפניו לקדש וממתיני' בברכת היין עד שבירכו כולם ומי שקדם ובירך

עונה אמן אחר ברכת חבירו ואח"כ מקדישים לאו שפיר עבדי וגורמים בהפסק זה ברכה לבטלה דכיון שהפסיק בין הברכה לטעימה הוי הפסק כמ"ש קצת פוסקים בעניית אמן אחר ברכת ק"ש וצריך לברך פעם אחרת והוי ברכתו הראשונה לבטלה ולכן אין להפסיק בעניית אמן וכן בברכת המוציא וכ"א ככרו לפניו אין לענות אמן אחר ברכת חבירו עד שיטעום אחר ברכתו ע"ש:

יג **מלכא** מריה עבה"ט ועיין ב"ח סי' קס"ה דמשמע דאם בירך במ"מ על הפת לא יצא וכ"כ בבית יהודה סי' מ"א וכתב בבר"י שדעת הב"י והט"ז והא"ר בשם הדרישה דיצא וכ"כ באבן העוזר סי' קס"ח לדעת הב"י והבר"י צידד לומר דאפשר שגם הב"ח מודה וע"ש בשיורי ברכה ובסי' ר"ז דגם הרמ"ע כאלפסי זוטא ס"ל הכי ושם כתב דאם בירך על הפת בפה"א יצא והרא"ה והריטב"א פליגי עליו ע"ש. וכתב בבר"י אם נטל ובירך המוציא ונודע שהמים שנטל פסולי' לנט"י וצריך ליטול פעם אחרת יאכל מיד פחות מכזית דלדעת הרשב"ץ ודעמי' א"צ נטילה ושוב יטול ויגמור סעודתו. ואם אירע דאחר שבירך המוציא לא טעם מידי וחזר ונטל ידיו נסתפק הבני חייא ובבר"י כתב שנראה שא"צ לברך דלא גרע מטול בריך ע"ש:

כב **פרוסה** עבה"ט. וכתב בר"י בשם מז"ה שכתב בשם צרור החיים מי שבירך המוציא ונפל אותה פרוסה שבירך עליו מידו יאמר בשכמל"ו ויחזור ויברך פעם אחרת ויפרוס מהלחם כ"כ התוספות והביאו ראיה מהירושלמי עכ"ל ועיין לקמן סי' ר"ו מחלוקת הפוסקים בענין זה:

סימן קסח

א **השלימה** עבה"ט. ועיין באבן העוזר וכתב בר"י בשם מהר"י מולכו מי שנטל פרוסה לברך עליו ובתוך כך הביאו לפניו שלימה מניח הפרוסה בתוך השלימה ומברך ואם כבר בירך על הפרוסה בוצע מן הפרוסה ע"ש:

ה **שירצה** עבה"ט ועיין בתשובת גאוני בתראי סי' ו' על מ"ש הגאון בעל תוי"ט ובתשובת ב"ח החדשות השיב לו ב"ח ע"ש:

ח **עליו** עבה"ט וגם בבר"י פקפק בדין זה שכ' שאם אכל בשר עמו כו' דלמעשה צ"ע כיון שלבדו לא היה שבע ממנו ע"ש:

ט **תחלה**. עבה"ט וע' בר"י שכתב שמז"ה כתב בשם ספר כת"י קדמון שדעתו לענין פת כיסנין דאם קבע מברך עליו המוציא וג' ברכות סעודת שבת קובע כמו שקובע' למעשר

ומהר"י חאגיז בספר ע"ח על משניות פ"ד דמעשרות נסתפק אך בגינת ורדים כלל ב' סי' י"א כ' בפשיטות שאין חילוק שבת לחול והסכים עמו בבר"י וכתב שכן עמא דבר:

י **דבש** עבה"ט ועיין באבן העוזר שהאריך וכתב כמה פרטי דינין לענין זה וע' בש"ת בית אפרים חלק א"ח סי' י"א וי"ב מ"ש בזה:

כד **במ"מ** עבה"ט וע' בהקדמת חיבור מעשה ניסים (הוא פירוש ההגדה שחיבר כבוד בד"ז הגאון מופת הדור מוה' יעקב נרו האב"ד דק"ק ליסא) מ"ש על דברי המג"א בזה וחידש כמה דינים ע"ש וע' בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' י"א וי"ב באורך וסיומא דפסק' דאף פת גמור שנטחן עד אשר דק ואין בו פירורין כזית אע"פ שגלגלם יחד ע"י דבש או שמן כל שנשתנה תוארן מתואר לחם בין שבשלו אח"כ או אפאו כל שע"י אפיה לא חזר עליו צורת הפת כגון לעקי"ך וכיוצ' בו דאזיל חיוורא ואתי סומק' אין מברכין עליו רק במ"מ. ואצ"ל בחרעמזלי"ך שטגנן בשומן ומכ"ש בקניידליך שבישלו במים ואף אם חיברו בביצים אם נתבשל אך אם נאפו יש להסתפק שדעת התוס' דאפילו אם נעשה מקמח ממש מברך עליו המוציא ומכ"ש בפת פרור. וירא שמים לא יאכל כ"א כתוך הסעודה ע"ש:

לו **בגבינה**. עבה"ט ועיין במג"א שמחלק בין נילוש במי ביצים לשאר משקים ועיין באה"ע ובדגול מרבבה ומעשה נסים ובשו"ת בית אפרים סימן הנ"ל באורך בענין זה וכבר כתבתי מסקנת הדברים בס"ק כ"ד ובמח"ב הביא דברי התוס':

סימן קע

א **בסעודה**. וכתב בא"ר כשם הפרישה דהאידנא שאין חוששין לזה לפי שאין החשש רק מחמת שהיה דרכם לאכול בהסיבה ע"ש וכתב בר"י דלפ"ז בליל פסח שהאכילה בהסיבה יש ליזהר בזה ע"ש. וצ"ע על תירוץ הדרישה בזה דמשמע בש"ס דבהסיבת שמאל אין חשש זה כלל ע"ש וא"כ הרי הסיבה שלהם של שמאל היו וצ"ל דאף אם מסיב בשמאל יש חשש כשמדבר משום שהקול יוצא דרך הקנה ונפתח השפוי כובע ע"י הדבור וע"כ צ"ל כדאמרינן בעלמא והאידנא דדשו בה רבים כו' עיין שבת דף קכ"ז ולפ"ז אין לחלק בין לילי פסחים לשאר השנים לענין זה:

ב **ששפשף**. עבה"ט ובמור וקציעה הפליג ע"ז שהוא היפך הש"ס ובמח"ב כתב שבמח"ב בחנם העתיר דברים שדברי הש"ע מיוסדים על אדני פז והביא דברי התוס' ישינים ביומ' ודברי הריטב"א בחידושיו שפירש בשם התוס' ייע"ש בש"ע ע"ש:

ג **ידיו**. עבה"ט וע' בר"י כ' שמז"ה כ' בשם צרור החיים ושמעתי ממורי הרב ר' פרץ שאם נוטל בידיו פת א"צ נט"י שדעתו עליו ואינו מסיח דעתו ע"ש:

ד **לשתות**. עבה"ט והא"ר השיג על המג"א והביאו באשל אברהם ובבר"י שנראה לו בפשט התוס' כהמג"א ומ"ש בשם פסקי תוס' אפשר דט"ס נפל כו' ע"ש ואמנם מ"ש הא"ר מפסקי תוס' נראה שכוונתו לספר אחד שכך שמו שהיה ביד הא"ר כמבואר למעיין שבכמה מקומות מביא מפסקי התוס' שאין הכוונה על פסקי התוס' שלנו ע"ש:

ו **יעשה**. עבה"ט ועיין מ"ש אא"ז מהרש"א בחידושי אגדות שלא יסרב וע' בא"ר ובבר"י כתב להכריע כמהרש"א ע"ש וכ' בבר"י דבנו הגדול או אחד מהגדולים של בני הבית בעה"ב מיקרי לענין זה. וכן משמע בסוף פרק כ"צ ע"ש וגם כ' שאם האורח נוהג איזה פרישות בדבר שעושה סרך איסור אינו מחויב לשמוע לבעה"ב לעבור אבל בפרישות בעלמא טוב לגבר להסתיר מעשיו וע"ז נא' אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי ע"ש:

סימן קעא

קופה. עבה"ט וע' ביו"ד בנה"כ שם וגם אא"ז בבכ"ש בעירובין דף למ"ד השיג על הט"ז מרש"י דגיטין דף ה' ותוס' חגיגה דף כ"ה עיין שם שכתב שהסומך על דעת ב"ח לא הפסיד אפי' ביושב בקרון וארגז קטן רק שאינו כליין וכ"ש כשיש בארגז דברים אחרים עם הספרים שאז אין הארגז בטל לגבי הספרים וכעין שכ' רש"י בברכות דף כ"ג ע"א ד"ה אלא בס"ת יש להחמיר עכ"ל. ומ"ש בתשו' אוהל יעקב הבאתי לעיל בש"ת סי' מ"ם ע"ש:

סימן קעג

אחר עבה"ט וע' פר"ח יו"ד סי' פ"ט מ"ש על דברי הרשב"א שא"צ כלי ליטול לתוכו ובח"צ סימן נ"ה השיג עליו וכן הרש"ל הבין בהרשב"א כפר"ח והשיג עליו בא"ר שהכוונה שא"צ כדי ליטול ממנו ע"ש ומ"ש בהג"ה צריכים מים דוקא ע' בת"ח כלל ע"ז ובמ"י שם והא"ר כ' ליישב האחרונים:

סימן קעד

א **משקין** עבה"ט ועיין בדגול מרבבה דלפי מאי דקיי"ל בסי' רי"ג דקובעין על היין אף לדידן אף שלא היו המשקים לפניו פוטר וכמבואר מהד"מ וכ"כ בפ"מ עפ"י הד"מ ע"ש ועיין במג"א:

ו **אחר** עבה"ט ומהריק"ש למד מכאן כשהקורא מכוון לגמור עם העולה ושתק ואח"כ אמרו שיקרא להלן צריך העולה לברך שנית דהוי כנמלך ובגינת וורדים חולק על

מהריק"ש ובפרח שושן ומחזיק בדעת מהריק"ש ובבר"י כתב בשם מז"ה שכתב לחלק דכוונת המברך על כל מה שיקראו לפניו כו' וגם בצירוף מ"ש גו"ר דש"ץ טפל לצבור ובתרייהו גריר וכן ראיתי בקהל רב כמה פעמים בפני חכמים לא הצריכוהו לברך ע"ש:

ח **שתיה.** עבה"ט ועיין בשו"ת נחלת שבעה סימן למד הביאו ביד אפרים ע"ש:

ט **סעודתו** עיין בה"ט ועיין בבר"י שהט"ז הביא נוסחא מוטעת וכן ביד אהרן מספר נגיד ומצוה והוא ז"ל הביא נוסחא האמיתית מכ"י מהרש"ו בנו של מהרח"ו זללה"ה בשער המצות פ' עקב כתוב שם בשם וזאר"י ז"ל שישתה פחות מרביעית ויברך בתחלה ולא בסוף ומהרח"ו כתב שפעם אחת שתה רביעית והכיר האר"י זצ"ל במצחו שלא בירך ברכה האחרונה עכ"ד ומזה מבואר כהמג"א דבמה"ז אינו פוטר שתיית רביעית ושאני יין שלפני המזון עיי"ש:

סימן קעה

א **והמטיב** עבה"ט ובבר"י כתב דרבים פליגי על מהרי"ל עיין בטור סי' תע"ג ובמאמר חמץ להרשב"ץ כתב שיכול לברך הטוב והמטיב וכתב הר"י בעובדא שבליל פסח אחר כוס קידוש ראו שהיין גרוע ונסתפקו אם לשלוח אחר יין משובח מחמת שלא ליכנס בספק ברכת הטוב והמטיב והשיב דודאי חובת גברא לעשות מצוה מן המובחר וראיי' משו"ת ח"צ סימן מ"ה עיין שם. וכתב דבהא גם מהרי"ל מודה שהרי אינו מרבה בכוסות דהא מיבעי ליה לכוסות של מצוה והרי יש להם מהראשון ושפיר יכולין לברך הטוב והמטיב אליבא דכ"ע ומשמע קצת דאם לא היו להם מן הראשון אפשר שאין להביא מחדש בכדי שלא ליכנס לבית הספק בענין ברכת הטוב והמטיב ונראה דמ"מ דמשום מצוה מן המובחר שפיר דמי להביא מן המשובח דחביבה מצוה בשעתה אף שלא יברכו הטוב והמטיב מחמת הספק וכמ"ש בבר"י שם שכן דעת הראב"ד והרדב"ז שלא לברך ויש לחוש לדבריהם וכ"כ מהריק"ש ושל"ה ע"ש:

ב **הראשון** עבה"ט ועיין בס"ק שלפני זה שספק ברכות להקל וכ' בר"י בשם מהר"י מולכו אם עירב יין הבא מחדש בתוך יינו אם הרוב מהיין הבא מחדש מברך הטוב והמטיב ע"ר שפסק בש"ע סי' ר"ח וסי' ריז ע"ש ולפענ"ד צ"ע בזה שעיקר ברכה זו על שטועם עכשיו טעם משובח יותר מבתחלה אין זה תלוי ברוב ומיעוט אלא במשביח ואינו משביח ואם טועם עתה טעם יין משביח אף שהוא על ידי תערוב' המיעוט יש לברך ודעת לנבון נקל לחלק בין ההיא דסי' זה וסי' ריז. ועיין לקמן סי' ר"ב לענין יין מבושל שנתערב ביין שאינו מבושל:

סימן קעז

פת עבה"ט ומ"ש אם לא בשבת וי"ט עיין ביד אפרים מ"ש ועיין באבן העוזר סי' קע"ד שהכריע דהפת פוטר כיון דרוב פעמים הפת עיקר ולא פליגי ע"ש. וע' בר"י דדוקא ירקות מבושלים אבל חזרת וקישואין ומלפפונות חיין אינן ללפת ומברך עליהן וכ"כ בתשובת בית דוד וכ' שכן נהגו שמה ולפ"ז אף אם אכל תבשיל מירקות אלו ללפת את הפת ושוכ אח"כ הביאו לפניו ממינים אלו לפירות מברך עליהם ואין לדחות אחר שמילא כרסן עיין שם ובמדינתינו דאיכא עניים שאוכלים פת שחרית ומלפתין אותו עם צנון ובצלים וקשואים חיים נראה שאם אוכלן תחלה ללפתן אף אם אח"כ אוכל אותם בלא פת א"צ לברך כמו בשאר פירות וכמבואר בס"ק שאח"ז:

סימן קעח

למפרע עבה"ט ועיין מג"א מ"ש בס"ק ב' כרואה מקומו הראשון לא מקרי שינוי מקום וע"ש באבן העוזר שהאריך בדיני שינוי מקום וכתב דמחדר לחדר אפילו רואה מקומו לא מהני אם לא דעתו מתחל' לאכול בחדר האחר כו' ע"ש: (י) הפסק עבה"ט וע' במג"א שהביא ראיה מע"פ כיון דבעי למימר אגדתא והילולא הסיח דעתו כו' ובאה"ע השיג עליו כיון דקי"ל דידים של היסח הדעת פסולים לתפלה לא חיישינן שמא יסיח דעתה משא"כ באגדתא והילולא דלשאר ברכות דמי ע"ש וע' ביד אפרים מ"ש על דברי הט"ז לענין הניחו מקצת חבירים כו' ע"ש:

סימן קפ

ב **שלימה** עבה"ט ועיין בא"ר ובבר"י שנעלם ממנו לשון הזוהר פ' יתרו דף פ"ז דקאמר בעי ב"נ לסדרא על פתורא חד נהמא או יתיר לברכא עליו (ובאמת במג"א מבואר שכתב מדברי הזוהר פ' יתרו ומפרש דהיינו מתחלת הסעודה) והביאו יד אהרן ובמקדש מלך שם האריך בזה ע"ש:

ג **לעניות** עבה"ט ועיין בר"י בשם מז"ה שהאלקי מהר"א גלאנטי ז"ל בפירוש הקדמת הזוהר כתב להכריח דדוקא כשאין בכל הפירורין יחד כזית ליכא איסורא ע"ש:

ד **הסכין** עיין בה"ט ובבר"י כתב שכמדומה שראה בשם הקדוש מהר"מ קורדאווירו ז"ל שאין לכסות בי"ט וכן ראיתי למז"א מהר"א אזולאי בהגהותיו כת"י לפי ששבת וי"ט רמז לעוה"ב שבאותו זמן מיתוק החיצונים בלע המות לנצח עכ"ל כו' ע"ש. ומ"ש לכסות השולחן כו' בבר"י כתב בשם מז"ה טעם אחר שלא יפלו ממים אחרונים על הפת וימאס

דלא שייך בושת כיון שברכו עליו המוציא. ובבר"ו כתב שבמקומם אין מי שנוהג כן רק באיזה עיר ראה קצת נוהגין כן ע"ש:

סימן קפא

ב **בכלי** עבה"ט ועיין לעיל סי' קע"ג מ"ש שם בשם הח"צ והא"ר ע"ש:

ו **לה'** האחרונים ועבה"ט ובשם האר"י ז"ל כתבו שאסור להפסיק אפי' בדברי תורה ע"ש:

סימן קפב

הדחק עיין בה"ט. ועיין במג"א שיש נוהגין להקפיד אם יש בו פירורי פת ובטור לא משמע כן ע"ש ועיין בתוס' שבת סי' רע"ב ס"ק א' באורך וע' בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' י"ד דהשותה מכוס ע"י קנה חלול מן הדין אין הכוס פגום אך כיון שיש תקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל ע"ש:

סימן קפג

א **כוסות** עבה"ט וכתב בתפארת שמואל בהגהת הרא"ש דאף דלא עבדינן עיטור מ"מ אין לעשות להיפך ואין להניח כלים ריקים על השלחן בעת בהמ"ז וגדולים נזהרים בזה ע"ש והביאו בבר"י:

ח **לאשתו** עיין בה"ט והטעם כדי שתתברך וכתב הפרישה דמה"ט נתפשט קצת שלא לשתות בין איש לאשתו והביאו בא"ר:

סימן קפד

ו **מספק** עבה"ט ועיין בלקוטי פר"ח דאף שהוא צריך לברך מספק מ"מ לא מצי להוציא אחרים שודאי לא בירכו דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן ולא אתי למיפק דאורייתא ע"ש ובבר"י הביא בשם חכם אחד שהקשה ע"ז מסי' קצ"ז דמי שאכל כזית מוציא מי שאכל כדי שביעה וע"ש מ"ש לתרץ בתירוץ הב' דלא אתי מדבריהם שחייבוהו מספק ומפיק דאורייתא ועור הקשה החכם מ"ש פר"ח בכללי ס"ס דחזקה מדאורייתא והכא אתחזק שאכל והוא ז"ל תירץ דהכא אין ההזקה שאכל מתנגד להספק שמא בירך ע"ש וצ"ע בזה ופשוט שודאי לכתחלה אין להאחרים לצאת ע"י זה שמברך מספק ועיין בפרי מגדים בי"ד בפתיחה לתערובות באם א' אכל שיעור דרבנן אי יכול להוציא לזה שצריך לחזור ולברך מספק תליא בפלוגתא אי ספק מדאורייתא לחומרא או מדרבנן לחומרא ע"ש ובדיעבד שכבר כיוון להוציא לא יחזיר ויברך וכ"כ מח"ב וע"ש בפ"מ אם קבע על

פת הבאה בכיסנין שדינה לברך בהמ"ז ונסתפק אם בירך אם נילוש בדבש ומי פירות לא יברך שזה מדרבנן ע"ש וצ"ע ועיין לקמן סי' ר"ח בזה:

ז **התורה** עבה"ט באשה שמסופקת כו' בשער אפרים כתב שאין לפוטרה משום ס"ס ע"ש ובבר"י האריך ומסיק דפטור' ועיין בכללי ס"ס בספק אם נמלח דגים טמאים וגם בפ"מ בפתיחה לתערובות נראה דעתו דפטורה משום ס"ס ע"ש והביאו מח"ב ועיין במוצל מאש למהר"י אלפנרי סי' י"ב:

סימן קפה

בשפתיו. עבה"ט ובספר חרידים כתב דרוב הפוסקים הסכימו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא והביאו בר"י:

סימן קפו

וספק עיין בתשב"ץ ח"א סי' קס"ח וקס"ט באורך ועיין בחידושי הרמב"ן מ"ש בטעם דגרים וכהנים מוציאים אחרים י"ח בבהמ"ז אף שלא נטלו חלק בארץ ועיין בבר"י מ"ש ליישב קושיות הלשון למודים ועיין בכפות תמרים דף ל"ד ובתשו' שי למורא סי' נ"ד ע"ש ובבר"י כתב שלא זכרו ראיית הרמב"ן מהא דרב חסדא בריך ע"ש ור"ל דר"ח היה כהן כדאיתא בכמה דוכתי:

סימן קפז

ג **ונשים** עבה"ט ובא"ר הקשה הרבה על זה ועיין בבר"י ובמח"ב הביאו משם המאירי דאף הנשים אומרות ברית ותורה מידי דהוי אברכת הארץ כו' עיין שם:

ד בש"ע סעיף ד' שם בהגה ויאמר הרחמן הוא כו' ועיין מ"ש אא"ז בבכ"ש דאע"ג דמוכח בברכות שאין להתפלל שיעשה לו נס מ"מ כיון שאומר יעשה לנו לשון רבים שפיר דמי ולכן בנוסח שאחר נשיאת כפים לא יאמר ויעשה לי ניסים רק ויעשה לנו וגם יש לחלק דכגון ההיא דמלחמת חשמונאי שהנסים היו דרך טבע העולם לא היה תפלת שוא אבל צריך ליזהר מלהתפלל שיעשה לו נס היוצא מדרך טבע העולם ואין ראיה מעובדא דר"ח בן דוס' דרב גוברי' וע"ד ותגזור אומר ויקם ע"ש:

סימן קפח

ד **בש"ע** בהגה"ה וי"א דאמרי' כו' עיין בעטרת זקנים ועיין בב"י שכתב משום דכתיב שבנו לירושלים ברחמים ע"ש: סעיף ז' בש"ע אם טעה כו' וכ' בר"י בשכח רצה והתחיל

לומר בא"י נזכר וסיים למדני חוקיך אפי' למ"ש הריטב"א בחידושו לדעת קצת פוסקים דלדידהו לכתחל' אין לסיים למדני חוקיך אלא יסיים בונה ירושלים ויאמר ברוך אשר נתן כו' מ"מ בזה שכבר אמר למדני חוקיך בדיעבד כ"ע מודו דיכול לומר רצה ולחתום אח"כ בונה ירושלים אך אם סיים בונה ירושלים אמן והתחיל בא"י אדעתא לומר ברכ' רביעית צריך לחזור לראש לדעת הרמב"ם והרא"ש דקי"ל כוותייהו דהא כי סיים ברכות דאורייתא כו' ואף אי אמר למדני חוקיך הו"ל כתחנונים וחוזר לראש ע"ש: וע"ש בשם מהר"י מולכו אם נרדם בשינה באמצע בהמ"ז ולא ידע באיזה ברכה עומד חוזר לראש ברכת המזון ע"ש: (שם) אומר ברוך כו' ומשמע דאינו אומר בה שם ומלכות ועיין באחרונים ובא"ר דעתו להזכיר בה שם ומלכות בר"ה. ובבר"י כתב שיש לחוש לדעת מרן הב"י ומור"ם דקאי כוותי' וצידד שי"ל דגם הרי"ף והרמב"ם דעתם כן וספק ברכות להקל ע"ש: (שם) בהג"ה ואולי יש לחלק עיין בבאר יעקב דף י"ב כ' לחלק דבר"ח לד"ה אינו חוזר בשביל יעלה ויבא משא"כ בעל הניסים דאיכא דעו' דיחזור (אפילו בבה"מ דחנוכה עיין סי' תרפ"ב ולדעת רש"ל היינו בבהמ"ז דפורים עיין ט"ז סי' תרצ"ה) ולכן י"ל בתוך שאר הרחמן כו' ע"ש: (שם) ואינו חותם בשל ר"ח עיין במג"א שדעתו שחותם בשל ר"ח והניח בצ"ע והלבוש והל"ח הביאם ועט"ז כתב ג"כ כהמג"א ועיין בא"ר ובבר"י וביד אפרים מ"ש בזה:

ז **הסעודה** עיין בה"ט וכ"כ בר"י בשם שערי ישועה כת"י שאף שמג"א בסי' תרצ"ה כתב שדעת המרדכי שיאמר על הנסים לא קי"ל הכי דאפילו בלא התפלל סובר הרא"ש ודעימי' דאזלינן בתר השתא כו' ע"ש והמג"א שם כתב דיברך תחלה ואח"כ יתפלל לאפוקי' נפשיה מפלוגתא ע"ש ועיין בא"ר באם הוא לא התפלל אף שהצבור התפללו מזכיר ומיהו אם התפלל מנחה והתחיל לאכול אחר שהתפללו הציבור ערבית בר"ח מבעוד יום אינו מזכיר של ר"ח. וה"ה איפכא אם הצבור התפללו בערב ר"ח מבע"י והתחיל לאכול אחר ערבית אעפ"י שהוא לא התפלל ערבית מזכיר של ר"ח מיהו אם עדיין לא התפלל מנחה אינו מזכיר של ר"ח כיון שעתיד להתפלל מנחה של חול וה"ה במוצאי ר"ח מזכיר של ר"ח בבהמ"ז אם לא התפלל מנחה אף שהצבור התפללו ערבית מבע"י שם:

ח **וה"ה** לר"ח עיין בה"ט וכתב בגינת ורדים כלל א' דאף להפוסקי' דאזלינן בתר התחלת הסעודה היינו לענין הזכרה אבל בז' ברכות דחתן שנמשכת סעודת יום ז' עד ליל ה' ודאי אין לברך ז' ברכות ע"ש ועיין בר"י:

סימן קפט

(•) (בש"ע) הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו כן הנוסחא העיקרית לאפוקי האומר הוא הטיב הוא יטיב אך יש מי שכתב לומר הוא מטיב לנו קודם וכן הוא גומלנו כדי שיהיה הוה עבר ועתיד אך מנהיגינו כדברי מרן כ"כ בר"י ואמנם במג"א ובעט"ז כתבו שאומרים הוא מטיב ייטב הכל כאחד כו' ועיין לעיל בבה"ט סי' קפ"ז ובא"ר כתב בשם הכל בו להקדים הוא מטיב כו' עד ה' מלך וכ"כ המרדכי בשם הפרדס ור' יונה ואבודרהם בשם הרא"ש ואולי יש ט"ס בטור ע"ש: וכנוסחאות שלנו בסידורים הוא הטיב הוא ייטיב לנו ותיבת לנו אכולה קאי וכן הוא בבהמ"ז הקצר דלקמן ע"ש סי' קצ"ב וכ"כ בספר אור חדש על הל' ברכות נוסח זה מבהמ"ז של מהר"ן ובעמודי שמים להגאון מ' יעב"ץ איתא ג"פ לנו כמו בש"ע:

(א) **האבל** עין בה"ט ועיין באבן העוזר שחולק על המג"א וס"ל דא"ל בני ברית וכמ"ש ג"כ בבה"ט ועיין באה"ע סי' קע"א ומ"ש בספר בית מאיר שם:

סימן קצ

ד **יין** עבה"ט ועיין לקמן בט"ז סי' ר"י ובבה"ט שם הביא דברי המג"א כאן ושו"ת בית יעקב וכ"כ בא"ר דלא פליג וצריך שיעור רביעית שלם אפי' י"ש אין לברך ברכה אחרונה כשאין שותה רביעית עיין שם:

ה **או** ברביעית עבה"ט ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קל"ו ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' י"ד על דברי הפמ"א והט"ז כאן במ"ש על הלבוש שפירש הספק שמא צריך רביעית שאם יקרוש יעמוד על כזית כו' ע"ש:

ו (בש"ע סעיף ד) **יטעום** אחד מהמסובין כשיעור וכ' מהריק"ש בס' ערך לחם שאם טעה המברך אין המסובין צריכי' שיעור והביאו במח"ב ועיין לקמן סי' רע"א דאפי' למצוה מן המובחר א"צ שיטעימו מלא לוגמיו ע"ש בט"ז וע"ש בשו"ת ח"צ סי' קס"ח שכתב הא דאמרינן טעם א' מהמסובין יצא אפי' לא טעם המברך ה"מ בדלא אפשר לטועם לברך כגון בניו ובני ביתו אבל בדאפשר לטועם לברך אסור לאחר ובמ"ש רש"י ז"ל שם בעירובין גם מבואר מהח"צ שם שאם מברך על הכוס ואחר גמר בהמ"ז נותן הכוס לאחר ומברך עליו ושותהו אסתלק לי' מעשה ראשון וה"ז כלא בירך על כוס כלל דמברך על הכוס לא מיקרי אלא כשאותו שמברך על הכוס אומר עליו בורא פה"ג ומטעם זה כתב שאין לנזיר לברך בהמ"ז על כוס של יין ע"ש וקודם לזה כתב גם כן טעם אחר שהנזיר כיון שאין בידו להביא עצמו לידי חיוב לברך על היין אינו יכול להוציא המסובין מידי חובת

כוס של ברכה דאף שהוא דרבנן מ"מ צריך המוציאו להיות מחוייב כמותו ולהתוס' בברכות דף מ"ח עכ"פ צריך שיהי' בידו להביא עצמו לידי חיוב ואפשר אי בעי מתשיל על נדריה ליכא למימר בנזיר שמשון שאין לו התרה ע"ש ומשמע דאם אינו נזיר שמשון ספוקי מספקא ליה אם מקרי יכול להביא לידי חיוב ע"י דאתשיל עלה וע"ש שנראה דלרווחא דמלתא הוסיף בה טעמים וא"צ לזה לפי מה שהוכיח שם צריך המברך לתפוס הכוס דוקא אסור לכתחלה לנזיר לברך עליו משום סחור סחור כו' ובפרט בזה שרגילות הוא שיטעום אחר בהמ"ז ועיין סי' תרי"ב וע' בח"צ שם ד"ה כוס צריך שיהא ביד המברך דוקא ולא סגי בקבלת אחד מהם מהמסובין ועיין לעיל סי' קפ"ג בבה"ט ס"ק ד' ועיין בעמודי שמים להגאון מוה' יעב"ץ בשם אביו הגאון ז"ל שהיה אוחז הכוס בידו עד אחר הברכה והיה מלעיג על המניחין הכוס מידם בסיום בהמ"ז ע"ש:

סימן קצב

ב **חיינו** עסה"ט ובא"ר העלה כפי מ"ש המג"א שהמנהג שלא לענות אמן ודחה הראיה מסי' קצ"ח דנכנס שאני וכמ"ש הלבוש וגם במח"ב כתב בגלילותינו המנהג שלא לענות אמן ע"ש. והמזמן ודאי לא יענה אמן אחר אמירות המסובין ברוך שאכלנו כו' כיון שהוא בעצמו חוזר ואומר ג"כ ברוך וכבר כתבתי כן לענין ש"ץ שאומר ברכו אין לו לענות אמן אחר אמירת הקהל ברוך ה' הל"ו וכן לענין קריאת התורה ע' בשערי אפרים שער ד':

ג **בא"י**. עבה"ט וע' בא"ר דאפי' לדעת הסוברים שאומרים ב"ה וב"ש מטעם שכתב בד"מ להפסיק בין ברכת הזימון לבהמ"ז לא שייך זה ביחיד וגם בג' אין לומר אותו רק המברך ולא שנים המזמנים וכן משמע באבודרהם ובנתיבות עולם ע"ש:

ה **בעשרה**. ע' בה"ט וע' לקוטי פר"ח שכתב על מ"ש בש"ע שאם העונה לא הזכירו אין יכולים לחזור ומשמע שגם המזמן שוב אין לו להזכיר השם וז"א דהיא לא הפסיד בשביל זה ויכול לחזור ולומר ברוך אלקינו ע"ש ובשיורי ברכה כתב שדברי א"ח הם בתשובת הרשב"א כת"י ומבואר שם דאם כבר ענו אחריו גם הוא הפסיד:

סימן קצג

ב **בזימון** עבה"ט בשם ב"ח ובלקוטי פר"ח הכריע כהרמב"ם דאין מזמנים על הפירות של ז' מינים וכתב בבר"י שהמנהג פשוט לקבוע כמה אנשים על פירות מז' מינים וכן לאכול פת הבאה בכיסנין ולא זהירו בזה ע"ש:

ה **עכו"ם**. ע' בה"ט וע' בא"ר שהביא הנוסחא ובמקום ישיבתינו עד עולם:

ז **משנתחברו** עבה"ט וע' בשו"ת פמ"א ח"ב סי' ו' מ"ש בזה על דברי הב"ח:

סימן קצד

לשתיה עבה"ט ועיין באבן העוזר שחולק על המג"א בזה ודעתו שאין מעכבות וצריך לברך כל מה שיכול הן ברכה אחת או שתים ובא"ר הביא דברי המג"א וכ' דמסי' קפ"ח דאם טעה חוזר לראש משמע קצת הכי ע"ש:

סימן קצה

יחד. עבה"ט וע' ב"ח דשכח לאו דוקא אלא ה"ה מזיד ע"ש. ועיין בא"ר שנסתפק בשנים שאכלו והג' שתה רביעית ואח"כ שכח אחד ובירך אם רשאי הג' שאכל לזמן על אותן ב' או כיון דרק אחד חייב בזימון לא וכן מסתבר עכ"ל ועיין לקמן קצ"ו דאם זה ששתה רביעית בירך ברכה אחרונה שוב לא יוכל לזמן עמהם ע"ש וכתב בא"ר דבעשרה אם שכחו שלשה ובירכו אעפ"כ מברכין עליה' נברך אלקינו כדלקמן באכל ירק ע"ש ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ו' דבעשרה אם אחר בירך לבד אינהו מזמנים בשם ונפקי בזימון דידיה ואיהו לא נפק וע"ש דמשמע קצת מדבריו דדוקא בכה"ג אבל אם א' מהם נצטרף לזימון ומכ"ש אם ג' מהם בירכו בזימון שוב אין מצטרפין לעשרה לברך בשם ודלא כא"ר שהרי מסיק שם על הב"י סי' קצ"ג כפירוש התוספתא שהביא הטור ושם איתא שכתב אבל אם א' מהם קדם וזימן בג' או בירך בהמ"ז לעצמו אין העשרים נחלקים דאותן שעמו אין יכולים לזמן בשם כיון שהוא קדם וזימן פרח זימון מינייהו עכ"ל הב"י וע"ז כתב הפמ"א ולא זכיתי להבין דבריו במ"ש אי בירך בהמ"ז לעצמו כו' דלא גרע מאכל עמהם עלה של ירק כו' ע"ש משמע דוקא בהך גוונא שכתב הב"י שבירך לבד פליג אבל לא באידך גוונא שאחר בירך בזימון וכן בסוף דבריו כ"כ כמש"ל וצ"ע כיון דלדעת הב"י בכל גוונא אין מצטרף:

סימן קצו

א **בסוף** עבה"ט ועיין בשו"ת ב"ח החדשות שהעלה ג"כ לברך לבסוף ואינו מנאץ ואפי' מצו' איכא ובקוגטרס אחרון מ"ש שם ושם בהג"ה בשם גדול אחד במי שנדר או נשבע שלא יאכל איזה דבר ועבר ואכל חייב לברך לבסוף אבל בתחלה שרוצה לאכול שבשעת ברכה רוצה לעשות איסור עכ"פ אין לו לברך ע"ש ומ"ש בה"ט בשם תשו' באר עשק עי' באשל אברהם מתשובות בית יהודה והוא ביו"ד סי' כ"ג ועיין בהלכות קטנות ח"א

ובשאילת יעבץ סי' מ"ה ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ס"ג בפנים מסבירות לאגדה בשבת דף קל"ט מיום שפירש יוסף מאחיו כו' ע"ש. ועיין בסוף תשובת תשב"ץ בטור השלישי סי' כ"ט ועיין בבר"י בשם מז"ה שכ' בהגהותיו מספר זכרון משה דאמן וברכת הזימון שוים ואין עונה אחר מי שבירך על אכיל' דבר איסור כדאיתא בתוס' דדמאי אבל כשהוא דבר שהאוכל נוהג בו היתר והשומע נוהג בו איסור כגון פת עכו"ם וכיוצא יכולים השומעים לענות אחריו אמן שאין זה מנאץ מידי דהוי אזימון דמזמנין על מי שאינו נזהר מפת עכו"ם ע"ש:

ב **סכנה** עבה"ט ועיין בפמ"א ח"ב סי' ז' שדעתו להכריע כהרמב"ם שדבר איסור שנפשו של אדם קצה ואפילו בשוגג או לרפואה אפי' לאחריו אינו חייב לברך דלא מחשב הנאה ע"ש ועיין בפסחים דף ק"ז בתוספות שם ד"ה שיש שני מיני אכילה גסה עיין שם ועיין לקמן סי' ר"ד מ"ש שם:

ג **מצטרפין** עבה"ט ומ"ש בשם המג"א שאין יכולים לאכול הלחם שמלוכלך מבשר הקשה ע"ז במקום שמואל סי' צ"ד שהרי יכול לאכול אחר שיגמור אכילת חלב ואפי' בשבוע שחל ט"ב מותר בתבשיל של בשר וא"כ אינו אסור מאותו לחם וע"ש דמ"מ מסיק דשב וא"ת עדיף שלא להצטרף לזימון בשבוע שחל ט"ב אוכלי בשר עם אוכלי חלב ע"ש ועיין סי' קל"ה על מ"ש בש"ע ובטור בג' שמודדים הנאה זה מזה על דברי הב"י דמייתי ראיה מדאיצטריך למימר דכהני אכלי חולין ת"ל דאי בעי מתשיל כו' והשיג ע"ז דבתרומה ביד כהן לא מצי מתשיל ע"ש ועיין בפנים מאירות ח"ב סי' ואו שהקשה כן וכ' ליישב קצת ע"ש וכן הפר"ח בליקוטים כתב ליישב קצת ועיין בא"ר ובגן סי' פ' ובבר"י ע"ש ועיין ביד אפרים בשם הבר"י במי שנשבע שלא ידבר עם חבירו אין רשאי לזמן עליו ומ"ש שם בדין אם יש עשרה בזימון מה דינו ע"ש:

סימן קצז

א **עמהם** עיין בה"ט. ועיין בא"ר שכתב שאין לזה שורש ומשמעות בש"ס ופוסקים שיהיה מצוה לחזור ולאכול ומסתבר דזה הוי כאכילה גסה כו' ע"ש וע' בבר"י בשם תשובת שערי ישועה כת"י ט' שאכלו וסברי שהם עשרה ונטלו מים אחרונים ונתנו הכוס לברך וראו שאינם רק ט' אין מועיל לצרף אחד ע"י שיתנו לו לשתות כדי לברך בשם כמו דלא מהני לזימון בג' ע"ש:

ב **מצטרפין**. ע' בה"ט ועמ"ש בש"ת לעיל סי' קצ"ד ענין זה:

ד **המים**. ע' בה"ט וע' מ"ש ב"ר דמ"ש בש"ל דשתה רוב רביעית מצטרף לא נמצא לו חבר בפוסקים:

ה **של** אלו עבה"ט ועיין בבר"י דמסתימת דברי הכ"י משמע דלא יצא וכ"כ הרדב"ז בתשובה סי' תשע"ה משום דהמברך מכוין לפטור עצמו מאכילת דגן שהוא ברכת ג' והמכוין לצאת הוא לפטור עצמו מעין ג' ולכן לא יצא שהמברך מכוון לענין אחר והשומע לענין אחר ע"ש. וקצת צ"ע כיון שהטעם דיין נמי מיזון זייני הוי ככונה לענין אחר שמברך על המזון וגם לפי מ"ש לעיל סי' ק"ח מתשובת הרדב"ז סי' שס"א דש"ץ שהיה אנוס ולא התפלל יוצא בתפל' של קול רם לתשלומין אע"פ שמוציא שאינו בקי לשם חובה ובבר"י למד מזה לענין יחיד בזה שרוצה לצאת ידי חובת תשלומין בחזרת הש"ץ אע"פ שהכוונות אינם שוים ע"ש ולכן נראה דהסומך על המג"א לא הפסיד ומכ"ש דבא"ר כתב בשם מהר"ש שעשה כן לכתחלה ואמר לזה המצטרף שיכוון ויצא בבהמ"ז ע"ש:

ח **שביעה** עיין בה"ט ובבר"י כתב בשם הרדב"ז בתשו' כת"י סי' ב' אלפים רכ"ד דמי שאכל כזית והוא שבע כגון שהוא זקן או חולה או שאכל קודם יכול להוציא אחרים דאף בה"ג מודה כו' ואם יש בסעודה אדם גדול ולא אכל רק כזית אף שלא שבע הוא יברך כיון שכל האחרונים חלקו על בה"ג כו' ע"ש: וע' בא"ר שכתב בשם ע"ת להסתפק אם כבר אכל ובקביעת אכילת כזית נעשה שבע צ"ע למעשה אם חייב מדאורייתא ומדברי הרדב"ז אלו משמע דבכה"ג אינו חייב מדאורייתא ולדידן דנהגינן שכ"א מברך בלחש אין נ"מ בזה דבלא"ה רשאי לזמן אף שלא אכל אלא כזית במ"ש הב"י ומ"ש בשם הלקוטי ע"ש בספק אם אכל שיעור דאורייתא וע' מ"ש לעיל סי' קפ"ד מדברי הפרי מגדים ביו"ד ע"ש. ומ"ש בבה"ט והוא שנהנה גרונו במ"א סיים בה באותו אכילה ע"ש. וע' בענין הנאת גרונו בשו"ת פמ"א ח"ב סי' כ"ו ולענין אכילה גסה בענין שיהיה נהנה גרונו בכל אותה האכילה של כדי שביעה ואם נפשו קצה עליו ואין גרונו נהנה אין ראוי לברך לא לפניו ולא לאחריו ועיין בא"ר:

ט **ששתה** עיין בה"ט וע' בא"ר דמוכח מהפוסקים דאם שתה אע"פ שעדיין צמא חייב וכן נוטה דעת הע"ת אבל אם אינו צמא אע"פ שלא שתה כלל חייב ע"ש וכ' עוד דכל סעיף ז' כשאין מברך כ"א לעצמו כו' וכבר מבואר לעיל:

סימן קצח

אמן עבה"ט ועיין לעיל סי' קצ"ב מ"ש שם בשם הא"ר דהלבוש מחלק בין נכנס אחד שלא אכל זה יש לו לברך אמן אחר ברכת המזון אבל המזומנים עצמם אין להם לענות אמן עיין שם:

סימן קצט

ג **לעצמן** עיין בה"ט וע' בלבוש דאפי' עם בעלה אין נאה לזמן וע' בא"ר שם בשם מלבושי יו"ט וע' בגן המלך סי ע"ה שגדול אחד היה מזמן הוא וחתנו ובתו ודחה דבריו ע"ש וע"ש דאף לצרף אשה או עבד להזכרת השם בעשרה לא ראה נוהגין כן וכ"כ באגור ע"ש: בש"ע סעיף ז' בהג"ה אע"פ שאין מבינים עיין במג"א הביא דברי הלבוש דאף שבבהמ"ז צריכין להבין מ"מ ברכת הזימון א"צ להבין ועיין בא"ר שכתב שהלבוש בא ליישב קושית הל"ח שהקשה מסי' קצ"ג דאיתא דצריך שיבינו ולכן מחלק בין בהמ"ז לברכת הזימון וטעם החילוק בזה ע"ש וגם י"ל דמיירי שהם מברכות בעצמם בלחש רק ברכת הזימון צריך שיבינו ועיין בלבוש טעם הא"ז שכתב צריכות שיבינו לעצמם בלחש עכ"ל ויש כאן חסרון תיבות וצ"ל צריכות שיבינו או שיברכו בעצמם בלחש והיינו כמ"ש:

ד **הפעוטות**. עיין באר היטב וע' בר"י שהוא קושית הידד אהרן והמ"א עצמו סי' תרנ"ח כ' בן שש כמ"ש בח"מ סי' רל"ה ע"ש ובבר"י כתב ליישב קצת דברי המג"א בזה:

סימן ר

א בש"ע סעיף א' אבל ב' כו' וכתב בבר"י בשם מהריק"ש מצינו שר"פ הפסיק מפני אבא ברי להחשיבו כמ"ש בברכות דף מ"ה וכתב בבר"י עוד נ"ל אם השנים הללו בניו או תלמידיו של הג' חייבים להפסיק לכבוד רבם או אביהם וקצת ראיה כו':

ב **זימון** ומ"ש בשם הטור עיין בט"ז ובא"ר ובר"י ויד אפרים וע"ש בא"ר דארבעה מפסיקים לעשרה כיון דששה הוי רובא ע"ש ומ"ש בה"ט בשם המג"א אם היו ה' בחבורה כו' ע' באבן העוזר שחולק בזה וס"ל דלא פרח זימון מנייהו כיון שזה שהפסיק היה בדעתו לאכול עוד ע"ש שמדברי תר"י משמע שאפי' אם הג' בירכו לגמרי והלכו להם וב' נשארו ואכלו יחד ובא שלישי ואכל כזית פת עמהם מצטרפין לזימון וכתב בבר"י היכא שאכלו עשרה וה' גמרו ובעי ברוכי וה' לא ואחד מהם נתרצה להפסיק אי מיקדי רובא לו' שצריכין הד' להפסיק די"ל כיון דלאו מדינ' רק שזה נתרצה מדעתו לא מקרי

רובא ודעתו דבשביל שזה נתרצה אין הד' חייבים להפסיק כיון דבאמת חמשה לא גמרו סעודתייהו עיין שם:

סימן רא

א **מברך** עבה"ט ועיין שאלות יעב"ץ סי' ע"ד שמה שנוהגין לתת לאבל לברך דוקא בשניהם שוים אבל אם בעה"ב אבל ויש לו אורח או אם אורח אבל בכל גוונא אם בעה"ב רוצה לברך הרשות בידו ע"ש:

ב **מברך** עבה"ט שהראה מקום לשו"ת ח"צ אורח שהוא נזיר כו' והבאתי דברי התשוב' ההוא ולא באורח תליא מלתא כלל רק שכך היה המעשה שכבדו האורח שהיה נזיר לברך ונתן הכוס לאחר והוא זימן בשם ובירך וזה שהיה תופס הכוס בירך בפה"ג וע"ז חלק שם דאין לעשות כן ועיין מ"ש שם:

ו **ראשון** עבה"ט מ"ש דאין בקיאין ביחוסי כהונה והוא מדברי המג"א והראה מקום לסי' תנ"ז שכ' שם כן לענין נתינת חלה לכהן בזמן הזה ע"ש וע' בשו"ת מהרשד"ם בענין שבויה לכהן ובתשובת שבות יעקב וחוט השני וחות יאיר וזכרון יוסף שהאריכו בזה וע' בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ה' וחלק אה"ע באורך בענין זה:

סימן רב

א **בפה"ע** עבה"ט וע' בא"ר שכתב עוד טעם משום שהשבירה הוי הפסקה דומיא דחתיכת לחם בברכת המוציא שאם רוצה לקלוף הפרי תחלה יקלוף ואח"כ יברך ולפ"ז אם יש הרבה אגוזים שאין לחוש שהתליעו כולם א"צ לשבור קודם אך יש לחלק בין ההיא דחתיכת לחם וקליפת הפרי די"ל דשבירה אינו הפסק כ"כ ע"ש ולענ"ד י"ל דאפי' תימא דלאו הפסקה הוא כ"כ אין לעשות כן לכתחלה דגם טעם לברך קודם על השלם אין כאן דכיון דהקליפה לא חזי כלל בתר פרי אזלינן והברכ' הוא על הגרעין שבתוכו שראוי לאכילה והרי הוא בשלימותו עוד כתב שם בשם של"ה שלא יברך על מאכל או משקה שהוא חם או קר ביותר שיש לחוש להפסקה ע"ש. ונראה שאם יודע שהתבשיל חסר מלח או תבלין ואינו מוטעם בלעדו יתן לתוכו קודם ברכה כדי שיברך על דבר שהוא מתובל ומתוקן לסעודה כראוי אם לא שצריך לטעום לידע כמה מלח ותבלין צריך ליתן אז יברך תחלה ואף שהטעימה א"צ ברכה מ"מ אין לו לעשות כן שמא יבלע מעט וע' סי' ר"י לכן יש לברך תחלה וע' ב"ח סי' ר"ו מי שבירך על דבר מאכל ולאחר שברך נמאס בעיניו יש לו לאכול קצת אע"פ שנרקב שלא תהיה הברכה לבטלה ע"ש. ונראה שאם

נמאס בעיניו ונפשו קצה באכילתו אין לו לאכול שהאוכל דברים שנפשו קצה עובר על בל תשקצו כמבואר בי"ד סי' ק"י ובט"ז שם משמע דהיא איסור דאוריית' וע' בדברי אא"ז בשמ"ח סי' י"ג שכתב ב' דעות בזה ע"ש והב"ח מיירי שאינו מאוס בעיניו כ"כ אלא שאינו חפץ לאכלו בשביל רקבון קצת מואס אף במה שיש מן הראוי למאכל ולכן יש לו לאנוס את עצמו לאכול שלא תהיה ברכתו לבטלה. וכתב בא"ר בשם מט"מ הרוצה לשתות מים ששופך קצת ישפוך תחלה ואחר כך יברך ובכנה"ג כתב משום הפסקה ויותר נראה משום ביזוי הברכה וע' בהל' שבת לענין שפיכת כוס הבדלה ועיין לק' ס"ס ר"ו בשמע מת בעיר או שהתקופה נופלת והוא בירך על המים ע"ש:

ב **מבושל** עבה"ט וע' בפנים מאירות ח"ג סי' כ"א כ' דיש לפקפק למה לא ניחוש להנך גאונים דאין לברך על מבושל רק שהכל וע"ש שכתב קצת תקנה לזה וע' ביד אפרים מ"ש בזה. וע"ש דגם יין מעושן וקונדיטן שנותנין בתוכו דבש ופלפלין בכלל זה:

ג **בשכר** עבה"ט ועיין בפסקי מהר"מ רקנטי בנתערב יין מבושל בחי אזלינן בתר הרוב והביאו בשכנה"ג והוא מדברי תשובת הרי"ף סי' רצ"ה ע"ש:

ד **הבוסר** עבה"ט ואם סחט ענבים בעודם בוסר ועשאם יין מברך שהכל ועיין יו"ד סי' רכ"ג ולדעת רבינו משולם אינו נאסר במגע עכו"ם שנקרא מים ואף שר"ח אוסר משום שאין אנו בקיאים מהו בוסר וכן הסכימו הפוסקים מכל מקום לענין ברכה אינו מברך רק שהכל. ולענין ענבים עצמם בעודם בוסר ע' ביד אפרים מ"ש בזה:

ה **מר** עבה"ט וכ"כ בא"ר בשם מלבושי יו"ט וע' בפנים מאירות חלק א' סי' ס"ה וביד אפרים מ"ש בזה:

ו **בפה"ע** עבה"ט ועיין במעדני מלך וא"ר בשם מלבושי יו"ט ובפר"ח ואבן העוזר ודעת הפר"ח לברך שהכל ובבר"י כתב שאף שבגן המלך ואהע"ז כתבו לברך בפה"א לאפוקי נפשיה מפלוגתא יש לברך שהכל וע' ביד אפרים מה שכתוב בזה:

ז **שהכל** עבה"ט וע' בעטרת זקנים בשם הלבוש וע' באה"ע ובבר"י כתב שדבריו בכלל המג"א והמג"א רמז לדברי הלבוש ע"ש וע' ביד אפרים מה שכתוב בזה בשם אבודרהם שדעתו גם בזה לברך בפה"ע וכבר כתבתי בס"ק שלפני זה אפי' במתוקין יש לברך שהכל ועיין ביד אפרים דבמתוקין בדיעבד אם בירך בפה"א או בפה"ע אין לו לחזור ולברך משום חשש ברכה לבטלה משא"כ במרים ומיתקן על ידי האור ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ גרעיני הקאוו"י לאחר שקולים אותם כשאוכלים יברך בפה"א ע"ש ח"ב סי' קמ"ב:

ח **עיקר** עבה"ט ועיין ב"ח וע"ץ נ"ץ והא"ר שדעתם שהפת עיקר ועיין ביד אפרים:

ט **עיקר** עבה"ט ואין כן דעת הט"ז והא"ר ועיין ביד אפרים:

י **עיקר** עבה"ט וע' טור כשם הרב יוסף שלא כ' כן והטור כתב שסברתו נראים והאחרונים חלקו ע"ז ובלקוטי פר"ח כתב והנני מורה ובא כפשיטות כסברת הר' יוסף ז"ל ע"ש וביד אפרים שגם בהגהת סמ"ק משמע כהר"ר יוסף אך לאפוקי מפלוגתא. י"ל שהכל ע"ש:

יא **שהכל** עבה"ט ועיין בא"ר שכתב בשם בה"ג לברך בפה"א וע"ש מ"ש לתרץ דברי הש"ע וביד אפרים מ"ש בזה:

יב **הקפריסין** עבה"ט ודעת התוספות והרא"ש דמברך בפה"ע אך הטור כתב דמספק יש לברך בפה"א וע' בשו"ת שאגת אריה סי' כ"ג וביד אפרים מ"ש בזה:

יג **בפה"א** ועיין בפני יהושע שהשיג על המג"א ועיין בא"ר שכתב בשם ע"ת לברך שהכל וע' ביד אפרים מ"ש בזה:

יד **שהכל** עבה"ט וע' בשיורי כנה"ג ובתשובותיו סי' ס"ד מ"ש בזה:

יח **הנובלת** עיין בפנים מאירות ח"א סי' ס"ה ובהקדמ' ס' חק יוסף ובשער אפרים סי' כ"ג וביד אפרים מ"ש בזה:

יט **שהכל** עבה"ט וע' בפנים מאירות ח"ב סי' ק"צ שחיזק דבריו שבח"א והשיב על השגת הש"י ומ"מ סיים בזה שגם הוא נוהג לברך שהכל על קאווי וטייע כמנהג העולם וגם על שעקלאדי כתב בדברי יוסף סי' י"ד לברך שהכל וכן עמא דבר וע' בשו"ת שמש צדקה סוף סי' ב':

כא **משך** עבה"ט ועיין בבר"י ומח"ב סי' רע"ב שאף שהר' ב"ח סי' מ"א סובר דלא בעי המשכה מ"מ בב"מ פרק י"ז מהל' מ"א מבואר דבעי המשכה ע"ש ועיין לקמן סי' ר"ד סעיף ה' מ"ש מדברי הבכ"ש בב"ב ע"ש:

כז **רטובים** עבה"ט עיין לקמן סי' ר"ג בדין בשמים שחוקים עם צוקר שקורין מאגן פילוור ובעטרת תפארת כתב גם בפלפלין שעושין מאגן פילוור מברך בפה"א אבל מה שעושין לטבל לא שייך ברכה דמברך על העיקר כו' ע"ש ועיין ביד אפרים מ"ש בזה:

כח **מסופק** עבה"ט וכתבו תר"י דהא דאמרינן בש"ס הנהנה בלא ברכה כאלו מעל אף אם לא ידע רק ברכת שהכל יצא מידי מעילה אלא דאפ"ה צריך ללמוד הברכה הראוי לכל דבר עכ"ל. ובא"ר כ' אהא דאמרינן מאן דבעי למהוי חסיד' לקיים מילי דברכות ולכאורה אם לא בירך רשע מיקרי אלא שר"ל ברכה הראוי' לו וכתבו שלא יאמר אפטור בברכת שהכל כי ה"ז בור שקללוהו הכמים אלא יש ללמוד לידע ומח שהוא ספק דינו שהכל. ואם הוא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה עדיף טפי במ"ש בסי' ר"ד ס"ק כ':

סימן רג

א **בחורף**. עבה"ט ומ"ש ואותן האדומים הנמצאים כו' והן אותם הנמצאים במדינתינו שקורין קאלינ"ס ובפ"מ מחמיר בזה שיברך על פרי אחר בפה"ע תחלה וגם ישתה מים ויברך שהכל ע"ש והיינו משום דקשיא ליה מזיתים וענבים וצוקר לדעת הטור ע"ש. וע' ביד אפרים בפי' המג"א ובן עיקר שאין לברך רק שהכל ויצא בזה. אם לא שבלא"ה רוצה לאכול הפרי ולשתות מים אבל א"צ לעשות כן במכוון:

ב **סרק** עבה"ט ובבר"י כ' בשם האר"י לברך בפה"ע וכן עמא דבר:

ג **הזנגביל** עבה"ט וע' בלקוטי פר"ח שיש לדון בזה מדין תומי וכרתי כו' וע' בי"א מזה וע' בעמק ברכה דמרקחת וזנגביל וכיוצא היינו כשמרקחין חתיכות ממנו אבל אם הוא מעוך וכתות עד שאינו ניכר מה הוא אע"פ שיודע שהוא זנגביל מברך שהכל וע' סי' ר"ד סעיף י"א וע' בע"ת דמרקחת חזרת שקורין קריין מברך בפה"א ובא"ר כ' דמברך שהכל וע' בי"א שעיקר כא"ר:

ד **הבשמי'** עיקר עבה"ט וע' במשבצות זהב כ' דאותן שמרקחין נוא"ט שומשמין עם אגוזים מעורבים בתוכם אפשר דהולכים אחר הרוב דחוץ ממיני דגן הולכים אחר הרוב ומה שמדבקין בקמח השומשמין כל לדבק בטל הוא ע"ש. ונראה שאם שניהם שוים ויש לספק איזה עיקר מברך בפה"א דאפילו על דבר שברכתו בפה"ע יצא בדיעבד סי' ר"ו:

ה (בש"ע סעיף ח) **צנון** מברך עליו בפה"א ואע"פ שסופו להקשות וכ' בע"ת דאם נתקשה אין מברכין עליו דעץ בעלמא הוא ע"ש ונראה דמיירי בענין שנתקשה הרבה עד שרוב בני אדם אין אוכלין מחמת קשיותו והאוכל בטלה דעתו כו' וזה פשוט. וע' במשבצות זהב דמרקחת קליפה עבה של צנון בדבש מברך בפה"א דלא דמי לקליפת מרנצי"ן דקליפה של צנון הוא משובח ע"ש. ונראה דמ"מ אם מרקח צנון שנתקשה הרבה אין לברך רק שהכל:

סימן רד

ה **ועל** קורא. עבה"ט שכ' שבפנים מאירות חולק על הט"ז. וע' באה"ע שגם הוא חולק על הט"ז וע' מ"ש ביד אפרים שאף שיש ליישב דברי הט"ז מ"מ עמא דבר כהפמ"א ואה"ע שאין מחלקין בין קטניות לקטניות ובזה שכ' הט"ז דגם על השרבוטין מברך בפה"א חולקים ג"כ בפמ"א ואה"ע וכתבו דלא פרי הוא ונחתינן חד דרגא לברך שהכל ע' ביד אפרים שעיקר היא כהט"ז. ובשרבוטין מאותן שקורין צוקר ארבי"ס שהרבה כוססין השרבוטין עם הקטניות ביחד נראה דכ"ע מודו ע"ש:

ט **שעורים**. עבה"ט ודין זה מתשובת הרא"ש ויש שכתבו שהרמב"ם חולק על דין זה וע' בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' מ'. וע' ביד אפרים דירקות שמכשלים לחולה לצורך מימיה' מברך על המים כברכת הירקות ודוקא שעורים שאין דרך לבשל לאכילה כ"א לצורך מימיהם בשביל החולה ע"ש ועיין לקמן סי' ר"ח במג"א ואה"ע שם:

י **שמזיקו** עבה"ט ועיין באשל אברהם בשם הא"ר ונראה עיקר כהמג"א כיון דבלא"ה דעת רבינו יונה שהביאו ב"י דס"ל לברך בחומץ וגם אין זה בכלל ספק ברכה שמא ירתיח תוך ג' ימים דמ"מ כיון שעתה אינו חזק כ"כ אינו מזיק ושם ביו"ד י"ל ראין דרך ניסוך בכך רק משום דאין בקיאים מחמירין וע"ש וביד אפרים מ"ש בזה: בש"ע סעיף ה'. בהג"ה ובלבד שלא יהא היין אחד משמה במים וע' בדברי אא"ז בבכ"ש בב"ב כ' וז"ל שמעתי מי שמפקפק על שנוהגין ליתן מים הרבה על הצמוקי' עד שהצמוקין הם א' משמה במים וא"כ היין בטל במים כמ"ש בסי' ר"ד אך במנחות דף נ"ה בגרוגרת אמרינן הואיל ויכול לשלקן ולהחזירן כמות שהי' משתערין לכמות שהיו קודם שנתבשלו א"כ ה"ה לצמוקים הרי אנו רואין שאחר שליקה או שנתמדו במים מתגדלים בכפל או יותר א"כ משתערין כך רק צריך ליזהר שלא יהיו כ"כ מים שיהיו הצמוקים אהר שנתגדלו א' משמה במים שאז ודאי הוה ברכ' לבטלה עכ"ל וע' ביד אפרים מ"ש בזה ולפי זה מ"ש שם בבכ"ש שלא יהיה אחד משמה אחר שנתגדלו לאו דוקא דאפי' פחות מזה ג"כ אין לברך כי עיקר הגידול תלוי בלחלוחית שבצמוקים ע"ש ועיין בשו"ת ח"צ סי' ק"מ לענין לישה ביין צמוקים אם חשוב מי פירות שכ' דבצמוקי' שהוא ע"י מעשה ב"א אין בו כח לשנות עצם המים כו' ע"ש:

יב **בנ"ר** עבה"ט וע' בר"י שכ' שהגאון מופת הדור בעל בתי כהונה כ' בגליון היד אהרן שכ' שראה שמניחין עד שתצטנן כו' וז"ל אין דרך שתייתו בכך ולא עבדי ליה כה"ג ואין זה דרך הנאתו ותיקונו ואנשים הללו בטלו דעתם אצל כל אדם וכההיא דכותח דאמרי' אי שרף כו' וע' במנחות דף ע' ובתוס' בבכורות דף כ"ג וברמב"ם פרק י"ד ממ"א ופ' ח' הל' ט"ז ברברי ה"ה דבעינן דרך אכילה כתקונו וע' מ"ש מורי הפר"ח ביו"ד סי' ק"ג ואותם שכ' הרא"ש פרק כל שעה אינו אלא איסור' דרבנן לחומרא ועיין מ"ש במ"ל בפ"ח מהל' מ"א ומורי פר"ח בתשובה סי' יו"ד ומכל הנ"ל עיניך תחזינה משרים דאנשי מעשה הללו לא עשו כלום דעכ"פ לענין ברכה כה"ג בטלה דעתם וזה ברור עכ"ל ולפענ"ד צ"ע דמה בטלה דעתם שייך לענין ברכה אחרונה דבנ"ר אפי' שותה מים לצמאו מברך לאחריו בנ"ר ואם לו' כיון שאין דרך הנאתו בטלה דעתו ולא יברך לפניו שהכל פשיטא דגם הא ליתא דודאי צריך לברך על הנאה כל שהוא אם לא דאוזיקו מזיק ליה הא לא"ה צריך

לברך ובמדינתינו אין מקפידין כ"כ לשתות בחמימות ביותר ולא שייך בטלה דעתו ולכן בסוף השתי' שהוא קצת מצונן יכול לשתות רביעית בלא הפסק בכדי שתיית רביעית ושפיר מברך ברכה אחרונה ומכ"ש דדעת הרבה פוסקים דגם בשתיה בעינן הפסק בכדי א"פ וגם די"ל כיון דדרך שתייתה בכך לא חשיב הפסק ועיין לקמן סי' ר"י בט"ז לענין יין שרף וכבר האריכו בזה בספרים שהביאו בבה"ט ושאר ספרים ונראה דאם נסתפק אם הפסיק כדי שיעור רביעית אם לא אף שספק ברכות להקל מ"מ כיון דאפשר לתיקוני ע"י שישתה רביעית או שיאכל דבר שברכה אחרונה שלו בנ"ר ויצא גם בשתיית הקאו"י מידי ברכה אחרונה ועיין בשו"ת שמש צדקה. סימן ב' תשובות בדבר מבעהמ"ח ובנו ובדעתם מסכמת לברך ע"ש באורך:

טז **וורדים**. עבה"ט וע' בסוף ספר דת ודין בתשובה סי' ב' דכמה גדולים מברכין על צוקר רוזדאי שהכל וכ"כ בבר"י בשם מהר"י מולכו דבמרקחת וורדים שהכל:

יז **לרפואה**. עבה"ט וע' מח"ב האוכל חלמון ביצה כמות שהיא חי לצחצח הקול שאף שאינה נהנה בטעם אכילתו הוא נהנה במזונו ע"ש בשם קונטרס ישן כת"י ובשיורי ברכה כ' השותה מרק עם מי לימונ"ס לרפואה מברך שהכל ואם עירב במרק דבר שאוכלו דרך הנאתו לרפואה אף שהוא מועט והרוב הוא המרק הדבר המעורב עיקר והמרק טפל ומברך ברכה הראויה לאותה דבר ופוטר את הטפלה כ"כ מהר"י ואלי בתשו' כת"י:

כ **שהכל**. עבה"ט והמג"א בס"ק י"ד הביא דברי חכמת מנוח והראה מקום לסי' קס"ז ששם חולק עליו וע' ביד אפרים שם וע' במעיל צדקה סי' מ"ב האריך בזה ומסיק דלשון בינוני עדיף לברך בו אבל שמעתי כי גם נהיה בקמץ פירושו בינוני ואדרבה בסגול הוא מלשון בקשה כמו ונהיה אנחנו וצאצאינו כו' ויש לחלק עכ"ל. ועיין בבר"י שכ' יש מ"ש נהיה בסגול וכמ"ש המג"א סי' קס"ז (ז"א שהמג"א חולק רק בשם חכמת מנוח כ"כ) ואינו מחוור אלא העיקר כמנהג העולם וכ"ב שאילת יעבץ סי' ק"ד וסי' ק"ה עכ"ל:

סימן רה

א **וקטניות**. עבה"ט וכ' בראשון לציון דאם בירך על הקטניות בורא מיני דשאים יצא בדיעבד וכ' בר"י דה"ה אם בירך עליהם בורא מיני זרעים אך נסתפק אם בירך על הירקות בורא מיני זרעים אם יצא דשמא ירקות נמי זרעים מיקרי ע"ש ולפענ"ד דיצא דהא כתי' כגנה זרועיה תצמיח. וע' בפסחים דף ל"ט:

ג **וכרתי**. עבה"ט ומ"ש דכשלא הזקין ראוי לאוכלו חי כו' ע' ט"ז שכ' שי"ל שתחלת זריעתו על כוונה זו וצ"ע במדינתינו שלעולם אין אוכלים השומים והבצלים אף כשהם

רכים אם לא טפל לפת ואז אין חיוב ברכה כלל עליהם. ומחוורתא לברך שהכל כמ"ש המג"א בשם הב"ח וע' פ"מ וגם נראה שעיקר זריעתו הוא לצורך לתבל בו המאכלים כבוש צלי ומבושל אך מקום שהרבה אוכלים כשהם רכים לבדם חיין דינם כשאר ירקות לברך בורא פה"א כמ"ש הט"ז ושום ובצלים שהכל אפילו הזקין ובשלם עם בשר ודלא כע"ת ע' מג"א וא"ר וברי' הביא דברי הרא"ש בפסקיו דמחלק להדיא בין זה לאגוז ע"ש ובאמת שהמג"א ג"כ כוונתו על דברי הרא"ש אלו ע"ש ומ"ש באתרוג המטוגן בדבש כ"כ ג"כ בעמק ברכה ובמרקחת גריני פלאמין בדבש או בצוקר כ' פ"מ שאם בעודן חיין ראוים לאכילה ע"י הדחק מברך בפה"ע וכן צוטרינן קטנים וקאלמסין מרוקחים בפה"ע או פטארזקעזילע מרוקח בדבש יש לברך שהכל ומרקח' שנק' צידקע י"א שהוא קליפת קשואין יש לברך שהכל דגרע מקליפת מראנצי"ן ומרקחת קריין י"ל שהכל ומרקחת צנון בפה"א ע"ש וע' מש"ל סי' ר"ב ור"ג ועי' מ"ש ביד אפרים שם:

ה **עם** בשר. עבה"ט ור"ל דדוקא מים שאין להם טעם לעצמם רק מה שמקבלין טעם מאחרים משא"כ אם הוא משקה שיש לה טעם לעצמו אין נגרר אחר טעם הירקות וע' בפ"מ בבארשט מסיבין שהכל ובבארשט מבורקיס בפה"א דכבוש כמבושל ומ"מ רפיא בידו וכ' דאפשר סומכין על המג"א בסי' ר"ה דכה"ג יש לברך שהכל וה"ה פלומי"ן יבישים אם מפריד המשקה י"ל לכ"ע מברך שהכל וע' ביד אפרים מ"ש בזה:

ז **הלפת** עבה"ט וע' במג"א שכ' דאפשר אם בישלו לפת בפ"ע בלא בשר משתנה לגירעותא וברכתו שהכל ועוד כו' ע"ש (ובסק"א מ"ש לענין פוטר זייל בלא בשר) אך מט"ז סס"ק ד' משמע דבכל בישול משתנה למעליותא ע"ש ואם בישל עם בשר יברך בפה"א אף שאין השבח רק מחמת השומן וע' בעטרת זקנים ומ"ש המג"א בשם אבודרהם בדין שומשמין שאם טחנן מברך שהכל ובאה"ע שם השיג ע"ז וכ' שאף שנתמעך ונתרסק אם הוא דרך הנאתן לא נשתנה ברכתו וכן רעטשנע קאשע יש לברך בורא פרי האדמה אף על פי שנתמעך כי כן דרכו לאכול דלא כעט"ז שכת' ברוחן וריפות לברך שהכל וכל יראי שמים ינהוג כן לברך בורא פרי האדמה עכ"ל ע' לקמן סי' ר"ח:

סימן רו

א (•) בש"ע סעיף א' בירך על פירות האילן בפה"א יצא כו' וע' בראשון לציון שכ' דיברך שהכל דלא קי"ל כר"י אלא דיעבד ובבר"י כ' דבפה"א עדיף דמבוררת טפי וע' בשאגת אריה סי' כ"ג שנשא ונתן אם ראוי לירא שמים לחוש לכתחלה לנוסחת ספרים ישנים שברמב"ם שפוסק לא יצא ונ"מ אם נסתפק אם יברך בפה"ע או בפה"א לא יברך

בפה"א מספק והעלה דעיקר הנוסח שברמב"ם כמ"ש הכ"מ דיצא וגם הביא ראיה מהא דאמר עולא מחלוקת בברכותיהם שוות כו' דעולא ס"ל כר"י דיצא ע"ש: בש"ע סעיף ב' ונתכוין לפטור בפה"ע יצא ע' מג"א שהראה מקום לסי' רי"א דלכתחלה אין לעשות כן וכ"כ בעט"ז ע"ש:

(א) **לא** יצא. עבה"ט וע' ביד אפרים מ"ש על דברי אה"ע שלענין אם אין עיקר הפרי אין ראי' מקפריסין רק לענין לא נגמר הפרי שפיר יש ראיה מבוסר וכן בא"ר לא כ' רק לענין גמר הפרי ע"ש וע' בבר"י שדחה גם הראיה זו מבוסר דמ"מ יותר צודקת ברכת בפה"א דבפה"ע משמעותו שזה עיקר הפרי אבל מכל מקום בדיעבד אף בפה"ע יצא. ומ"ש בפנים מאירות סי' נ"ח דבבוסר ודכוותיה יברך בפה"ע לצאת ידי הרמב"ם ז"א דהנוסחא הנכונה ברמב"ם כמ"ש הכ"מ דבירך בפה"א על פה"ע יצא ע"ש וע"ש בפמ"א שאם על פירות האדמה שטובים מבושלים יותר מחיים שדינן לברך שהבל אם בירך בפה"א יצא בדיעבד ע"ש ופשוט דה"ה איפכא ואותן שחיין טובים ממבושלין ובירך לאחר הבישול בפה"א יצא ונראה שאם נסתפק אם פרי זו טובה חייה ממבושלת או איפכא יש לברך בפה"א בין קודם הבישול או אח"כ כיון דבדיעבד יצא ואע"ג שגם בשהכל בדיעבד יצא מ"מ בפה"א מבוררת טפי כמ"ש לעיל בשם הבר"י ומ"ש בס"ס ר"ד במסופק ברכתו שהכל היינו במסופק בענין שאם יברך בפה"א או בפה"ע לא יצא אף בדיעבד אבל בכה"ג בפה"א עדיף כיון שבדיעבד יצא וע' בט"ז שכ' דלמה נקט בש"ע שהיה לפניו שאפילו היה דעתו עליו הדין כן כדלקמן סעיף ה' ובשאגת אריה סי' כ"ז כ' שהפריז על מדותיו דהתם הברכות שוות בפה"ע אך גם באם היה לפניו נראה מדש"י ותוס' דאין ברכת צנון פוטר את הזית ומפיק להלכה כדברי רש"י דלא מהני לפטור בבה"ג וצריך לברך על של עץ בפה"ע ע"ש: וע' בר"י שהביא דברי השאגת אריה וכ' ליישב הסוגיא לדעת הש"ע ומסתבר טעמיה כיון דבירך בפה"א על פה"ע בדיעבד יצא א"כ כשבידו פה"א ומתכוין בפרטות לפטור את פה"ע דיצא דגדול כח הכוונה וע"ש שכ' דברי רבינו יונה מורה להדיא כט"ז וכ"כ בפי' בס' כל בו וכ"כ באורחות חיים שהוא דעת הרשב"א וכן דעת מור"מ בד"מ כהש"ע וכן הפר"ח בלקוטים. ונראה שאם היה לפניו אין לחזור ולכרך כדברי הש"ע דספק ברכות להקל ולכתחלה יש לו להיות נמלך שלא לאכול מיד פה"ע דהא אין כאן ברכה לבטלה כיון שעיקר ברכתו על פה"א נתקיימה וכן אם לא היה לפניו ראוי לעשות כן לאפוקי נפשיה מפלוגתא וע' בא"ר מבואר דכוונה בעינן הא סתמא אפילו היו שתיהן לפניו לא פטר בברכת בפה"א את בפה"ע ע"ש שכזה מיושב קושיית הט"ז וכ"פ בפמ"א ח"א סי' נ"ח וכ' שם וכן אם היו לפניו דבר שברכתו שהכל ודבר

שברכתו בפה"ע או האדמה וטעה ובירך על שהכל תחלה אין נפטר על עץ או האדמה בלא מתכוון וגדולה מזו דאפי' בדבר שברכותיה' שוות כ' הב"י בשם הרשב"א כו' א"כ אף כשבירך שהכל צריך לחזור ולברך על כל מין ברכה הראויה לו וע' בשו"ת הריב"ש סי' שפ"ד באמצע התשובה שם כ' ומי איכא למימר דמי שלפניו כשר וגבינה שברכותיה' שוות ובירך על הגבינה שיהא צריך לחזור ולברך על הבשר מפני שא"א לאוכלם יחד מחמת איסור כו' ע"ש. ונראה דהיינו במתכוין או אפילו בסתמא כיון שדעתו לאכול גם הבשר אחר קנוח והדחה דאל"כ בלא"ה ה"ל נמלך:

ב **דבור** עבה"ט וע' מ"ש אח"ז בת"ש סי' י"ט סק"ב ומבואר שם דאם שכח ואכל בלא ברכה אין לו לברך בתכ"ד של אכילה וע"ש שהביא מדלעיל סי' קע"ב וצ"ע דהא הרמ"א כ' שם דעיקר שיברך והיינו לאחר בליעת המשקין וא"כ גם בשכח ואכל אפשר דמהני לברך תכ"ד. ונראה שאם יש לפניו עוד מאותו המין יהיה זריז לברך תכ"ד של האכילה שאכל ושוב יאכל אח"כ ממה שלפניו ג"כ וכן גבי משקין דלעיל סי' קע"ב יש לעשות כן וע' במג"א דבין ברכה לאכילה אין לו לשאול שלום אפילו תלמיד לרב ולא דמי לברכת ק"ש ע"ש וה"ה דאינו משיב כיון שיש בזה משום ברכה לבטלה כשמפסיק בדבור וע' בת"ש סי' י"ג דשיחה אפי' מלה אחת שאינה לצורך האכילה שמברך עליו הוי הפסק וצריך ברכה אחרת ע"ש:

ד **א"צ** לברך עבה"ט וע' ת"ש סי' י"ט מ"ק י"ד מ"ש בזה וע"ש ס"ק ל"ג אם הביאו לפניו שלשים אגוזים או תפוחים ודעתו לאכול כולם והוא טועה בדעתו שסובר שצריך לברך על כ"א בפ"ע כשנודע לו האמת א"צ לברך שנית דלא דמי לנמלך שלא היה בדעתו לאכול ונתחדש לו אכילה אבל בזה שלא נתחדש לו כלום למה יברך ע"ש וע' בתשו' מהר"מ גלאנטי והביאו בא"ר ע"ש:

ה **עליו** עבה"ט וע' מ"ש לעיל סי' ר"ב:

סימן רז

א **אלו** עבה"ט וע' בשיורי ברכה שכתב אם בירך על תפוחים וכיוצא ברכה אחרונה על העץ ועל פה"ע יצא בדיעבד וראיה מלקמן סי' ר"ח סעיף י"ג כו' ושם הביא דברי הרמ"ע באלפסי זוטא שאם בירך ברכה ראשונה על העץ ועל פה"ע אפי' לפני פירות האילן דעלמא שאינו מז' המיני יצא. ובשיורי ברכה שם כ' שנראין דבריו אם אמר על העץ ועל פרי העץ בלבד אך אם אמר כל הברכה בהווייתה בחתימה יש להסתפק ע"ש וע"ש בשם הרמ"ע שדעתו שאם בירך על המים ברכה ראשונה בנ"ר לא יצא דלהכי

קרא לברכות בנ"ר ולא כלום אך בבר"י סי' ר"ד כ' מעשה בא' שבירך תחלה בנ"ר ואח"כ אמר שהכל והביא שם דברי הבאר שבע והא"ר לענין ברכת התורה ודעתו שא"צ לחזור ולברך לא בראשונ' ולא באחרונה ומ"מ כ' שצריך להתיישב למעשה ונראה דאם כבר אכל או שתה. ובירך שהכל בתורת ברכה אחרונה יש לו ליקח פרי או מים ולברך לפניו כראוי ואח"כ יברך ברכה אחרונה ויכוין לפטור האכילה או שתי' הראשונה ג"כ לאפוקי נפשיה מספיקא וע' ברדב"ז סי' רצ"ט וסי' תש"ך ואם בירך על הפת בפה"א דעת הרמ"ע דיצא ובשיורי ברכה הביא בשם ר' אשר בר' חיים בס' הפרדס כת"י שכתב שהריטב"א כ' דלא יצא וכן דעת מורי הרא"ה וכן אם בירך על פת אורז ודוחן המוציא לא יצא ע"ש. וע"ש שכ' הטעם דכיון דנעשה פת אינו נקרא פרי כלל אלא או לחם או מזון. ואם בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא ע"ש וע' לעיל סי' קס"ז ולקמן סי' ר"ח:

ב **חי** העולמים. ע' בה"ט וע' שאילת יעב"ץ שדעתו ג"כ לומר בפת"ח ועיין בר"י שהביא שם בדברי מהר"י חאגיז בס' עץ חיים סוף תמיד ובסוף דבריו כתב שבתשובת מהר"י אריאל כת"י כתב שהאומר בפת"ח זה לפי הדקדוק אינו טועה ע"ש:

סימן רח

א **בש"ע** מברך לאחריהם כו' אכל הפירות כשיעור ברכה אחרונה ושוב הקיא' לא יברך ברכ' אחרונה דלא גרע מנתעכל כ"כ בר"י וע' פמ"א ר"ב סי' כ"א:

ב **כתשן**. עבה"ט וע' ביד אפרים מש"ש על דברי המ"א בזה:

ג **בעלמא**. עבה"ט וע' פמ"א ח"א סי' ס"ח שחוששש לומר שיברך המוציא וג' ברכות שכן הוא לדעת ר"ת בחלה והביא שם דברי הב"ח והט"ז וע' בשו"ת בית אפרים סי' י"א י"ב והבאתיו לעיל סי' קס"ז ומבואר דמנהג העולם לברך במ"מ ומעין ג' יש לו על מה לסמוך: בש"ע ס"ד והתוס' נסתפקו כו' ע' ביד אפרים מ"ש על מג"א בזה:

ט **האורז**. עבה"ט ועי' בבר"י בשם מהר"י מולכו והלק"ט סי' ח' אם אכל אורז מבושל ובירך על המחיה או שאכל לחמניות ואורז ובירך על המחיה פוטר את האורז בדיעבד ומיקרי שפיר מחיה וכלכלה ע"ש ונראה דאף לדידן דמספקא לן איזה אורז מ"מ כיון שכבר בירך על המחיה אינו חוזר ומברך בנ"ר דספק להקל וע' בפ"מ שתמה דלמה אין מברכין על גרופין מטטרקי בפה"א וע' במשבצות זהב בפת שעושין מטורקשין ווייץ:

יב **דוחן** ע' בשו"ת בית אפרים סי' י"ג נתבאר באריכות בדינים אלו והמורם מהם בקצרה העושה עיסה מן החטין ומן האורז ואפאם ועשה ממנו פת אם יש מהחיטים כזית בכדי א"פ דהיינו כשאוכל ג' ביצים שוחקות שהם ששה זיתים כבר אכל מהתערובות זית

חטים ואכל שלשה בצים מהתערובות ולא שהה באכילה זו רק כשיעור הצריך לאכילת ג' ביצים פת חיטין בלפתן ובהסיבה דעי"ז היא אוכל במהירות ואינו שוהה באכילתו מברך אחריו ג' ברכות ואין צ"ל שמברך לפניו המוציא ואע"פ שרוב אורז. ואם רוצה לאכול פחות משיעור זה ירא שמי' לא יאכל אלא בתוך הסעודה שאוכל פת אחר שחייב ג' ברכות ואם אוכל פת מהתערובות הנזכר פחות משיעור פרס שהוא שלש ביצים שוחקות ואין לו כזית מפת אחר אז אם שבע ממנו מברך אחריו בהמ"ז ואם אינו שבע אינו מברך רק ברכה אחת מעין ג' ואם אין בתערובות כ"כ דגן כשאוכל אלא שיעור ארבע ביצים יש בתוכו כזית מחיטים ואכל שיעור ארבעה ביצים צריך לברך בהמ"ז ואם אין בתערובות כ"כ אז לפניו מברך המוציא ואם שבע מאכילתו מברך בהמ"ז ואם לאו מברך מעין ג' ואף בכזית מהתערובות מברך מעין ג' ודוקא כשיש שם טעם דגן אבל אם אין בו טעם דגן אע"פ שיש כזית בכא"פ מברך לפניו במ"מ ואחריו בנ"ר כברכת האורז ואם רוב העיסה דגן וטעמה דגן ואין טעם האורז נרגש ואוכל ממנו כזית יש מי שנראה שלדעתו צריך לאכול דגן כ"כ מהתערובות עד שבודאי אכל כזית דגן אז יברך בהמ"ז ואין נראה כן ונראה עוד דכל שרובא דגן סגי אע"פ שאין טעמה דגן וכזה צריך שיאכל כל כך מהתערובות עד שבודאי אכל כזית מהדגן: ואף שיש בכא"פ בתערובות זה אם לא שבע ממנו אף שאכל כל הפרס רק ששהה באכילתו יותר משיעור הנזכר לעיל אינו מברך רק מעין ג' ומעין ג' צריך לברך אף בכזית מהתערובות. וכבר ביארתי שיש ליזהר שלא לאכול אלא בתוך הסעודה ונ"ל ג"כ דאם יש יותר מכא"פ אלא שאכל בחפזון ולא שהה באכילתו יותר משיעור הנזכר למעלה מברך אחריו בהמ"ז כיון שאכל מהתערובות כ"כ עד שבודאי אכל כזית דגן וגם אכלו בכא"פ מברך אחריו ג' ברכות. ודין תערובות קמח מחיטים ואורז שכתבתי לעיל יראה לי דה"ה מינים אחרים עם אחד מה' מינים דינם שוה לכל הדרכים שכתבתי ויש שאין נראה כן מדבריו ולפ"ז היו הרבה חילוקי דינים וי"א שגם שעורים שוה לחיטים וגם לענין תערובות שאר מינים יש כמה חלוקים והרוצה לעמוד עליהם יעיין בתשובה הנ"ל:

יד **הארץ**. עבה"ט וע' בהלק"ט ח"ב סי' נ"ה וע' בבר"י בשם פרי הארץ ח"ג כת"י אם הביאו צמוקים מח"ל לא"י ועשו מהן יין בא"י אף שבא"י נגמר היין יחתום על פרי הגפן ע"ש והוא פשוט:

טו (ש"ע סי"ג) **וה"ה** אם אכל בשר ודגים ע' בבר"י שמנהג לאכול לביבות עם גבינה הרבה ואין מברכין על הגבינה וגם רבים נוהגים לאכול בבוקר כיסנין עם גבינה ואין מברכין כ"א על הכסנין ומדין מברך על העיקר ופוטר את הטפילה נגעו בה וצריך להתיישב בדבר

עכ"ל וע"ש דלעיל מיניה מייתי בשם מז"ה דמשמע ליה מלשון הטור והש"ע דאף על גב שבאו הבשר והדגים ללפת הה' מינים והניח בצ"ע בלביבות עם גבינה ע"ש ובאמת לשון הש"ע לא משמע כן וגם לשון הטור יש ליישב:

יח **בפה"ג** עבה"ט וגם באה"ע חולק על מהר"י הלוי וע' ביד אפרים מ"ש בזה:

כג **פוטרתו** עבה"ט ובבר"י כ' בשם מהר"י מולכו דעל תאנים לא יצא דתאנים לא זייני ע"ש וע' במעשה ניסים והוא פי' על הגדת פסח שחיבר בד"ז הגאון מופת הדור מוה' יעקב נ"י בעהמ"ח חוות דעת ובתחלתו שמה כמה חדושי דינים בהלכות ברכות משם תדרשנו:

סימן רט

ב **יצא** עבה"ט וע' בדגול מרבבה וביד אפרים מ"ש בזה:

י **של** תורה עיין בה"ט וע' בשו"ת משאת משה סי' א' שהאריך בפרטי דינים של ספק ברכות וע' בלקוטי פר"ח ושם מבואר שאם נסתפק בבהמ"ז חוזר ואומר גם ברכה רביעית וע' בכהונת עולם סי' ע"ח:

סימן רי

א **מכזית** עבה"ט וע' בית יהודא סי' כ"א וכ' בבר"י בשם זרע אמת בפת סופגנין שנתפח עד שאין האוירים שבו נרגשים האוכל כזית ממנו כמות שהוא אינו מברך דלפי האמת לא אכל כזית:

ב **מרביעית**. עבה"ט ולענין שיעור רביעית של תורה עיין בספר בית אפרים על טרפות בקונטרס התשובות שיש חילוק בין שיעור רביעית דאורייתא להיכא שאין החיוב רק מדרבנן וזה תלוי בספק שיעור אגודל אם מודדין במקום הרחב או במקום הקצר ולפי מ"ש התוס' במנחות יש עוד ספק אם לשער בשיעור קשר אגודל ע"ש:

ד **הגרעין** עבה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש על דברי המג"א ועיין בפ"מ יו"ד סוף שער התערובות ועל מ"ש שם על החו"י סי' ק"ס:

ט **ופולט** עבה"ט ועיין במור וקציעה דדבר פשוט הוא שאין לברך בעישון הטאביק וכ' מח"ב שם כמה דינים בענין זה כי יש מתירין להדליק הפיפא מנר של חלב ופר"ח מתיר להדליק מראש השלהבת ובלה"ק כ' בשם הרב מו' דוד גרשון שסיפר לו שראה בחלום שהיו מנדים אותו בשמים על הדלקת הפיפא מנר של חלב ועיין במשאת משה חלק יו"ד סי' ד' שכ' שאם אחד נזהר אסור למי שאינו נזהר להדליק מנר של חלב וליתן לחבירו הנזהר ע"ש ועיין ביו"ד סי' קי"ט בש"ך שם וע"ש שאף הנזהר ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני נוהגין היתר וכן היו נוהג הגאון בעל מחנה אפרים ורבנן קשישי וכן אני נוהג

וכ' דבמקומות שהוא שוה לכל נפש ורבים שתו יש היתר אבל במקומות דמיעוטא הם שותים אסור וע"ש מ"ש מח"ב ע"ש וצ"ע ועיין במשבצות זהב בסי' תקי"א כ' שהראו לו בפני יהושיע בשבת דף ל"ט דבר שהוא לרפואה כעישון טוטין אף דגם לתענוג שוה לכל נפש מיקרי כו' והנה אני רגיל לשתות טוטין ביו"ט כמנהג העולם לרפואה ובפרט היום שוה לכל נפש ולקרוע הנייר צריך מעיו"ט גם נייר שיש בו אותיות יש לאסור ע"ש ומדבריו משמע שהיה נוהג היתר אף ביום א' ונראה דמי שנוהג שלא לעשן ביום א' של י"ט יש לו לפרוט בפה שאינו עושה כן משום מנהג של סרך איסור כדי שלא יוקבע עליו בנדר כדי שאם יהיו לו לצורך לפעמים לרפואה יהיה מותר לו ובמח"ב שם כ' בשם לקה"ק ששאיפת הטאביק דרך הנחירים מותר בט"ב ויוה"כ אך מי שנהג איסור קאי באיסורו ואין להתיר לו ע"ש בסוף ספר בהשמטות. וע"ש שכ' במשקה שעושים משמרי יין ומיני עשבי בשמים שצורפין בפרי אדום מותר לזלפו על טואבק"ו ולשואפ' בחוטם ע"ש בשם שו"ת זרע יעקב ועיין בשער המלך פ' י"א מהל' מ"א בענין הטאבק"ו להריח שחוששין דזימנין אומרים שמזלפין עליו סתם יינם אין לחוש לזה והתיר להלכה ולמעשה והביאו מחזיק ברכה בק"א:

סימן ריא

ח **במ"מ** עבה"ט ומ"ש שנסתפק המ"א בהי' לפניו יין ותבשיל וזית כ' בפמ"א ח"ג מש"ס דזבחים דף צ' בבעיא דעוף ועולת בהמה ומעשר איזה קודם מוכח דברכת היין שהיא חשובה היא קודמת ואח"כ מברך על הזית ואח"כ על התבשיל של שעורים ע"ש וכ"כ בבר"י בשם בתי כהונה וכ' במ"ש בא"ר בשם אגודה לא נמצא שם ואולי ט"ס הוא וע"ש דמייתי מירושלמי פ"ג דהוריות היה שם פר כו' וכ' שם בשם בתי כהונה שאם ירצה להוציא אחד מהמינים לפניו יוציא היין ומייתי זכר לדבר מב"ק דף פ"ד דאמרי נתרח שמואל ע"ש:

יא **ממין** ז' עיין בזכרון יוסף חלק א"ה סי' כ' מ"ש בזה:

סימן ריב

בהג"ה וי"א אם הטפל חביב עיין במג"א סק"ג ובאה"ע שם כ' דלא שייך אסור להרבות בברכות בברכה הראויה אלא כשפוטר מתקנת חכמים אבל אם בא לפטור בברכה אחרת דרך עיקר וטפל לא שייך זה ויכול לברך בפ"ע ברכה הראויה כגון להניח אחר הסעודה וא"ש מ"ש המג"א סי' רט"ו בשם השל"ה ע"ש:

סימן ריג

ג **בפירות** עיין בה"ט ובבר"י נסתפק מי שאכל כסנין ופירות כשיעור דדינה דמברך וכולל שניהם אם יכל להוציא מי שאכל כיסנין לבד ונסתפק אם זה שכולל בברכתו גם פה"ע יכול להוציא דשמא לדידיה הוי הפסק והביא שם הרדב"ז סי' שס"א המוזכר בסי' ק"מ ועוד ראיות דמצי השומע לכוון שיצא במה שנוגע לו ולא איכפת ליה במה שמוסיף שמברך לעצמו ע"ש וע"ש שאם היו יושבים ואחד אכל פירות שאינם ממין ז' ואחד שתה השותה יכול לפטור חבירו בברכת בנ"ר והביא מגינת וורדי' בהי' לפניו יין שרף ומרקחת ברכת שהכל של הי"ש פוטר ברכת שהכל דמרקחת וכתב בדבר שמואל סי' רצ"ה כשאחד יוצא בברכת חבירו שצריך לכוין מתחלת הברכה עד סופה כגון קידוש וכיוצא בו לא יענה ברוך הוא וב"ש דהא שומע כעונה ופיו ולבו שוים באמירת הברכה ואם עונה ב"ה וב"ש הוי כמפסיק ומוסיף ומשנה ממטבע שטבעו חכמים ע"ש ובבר"י כ' דבשושנים לדוד הכיא מי שחלק עליו כו' ונכון ליזהר אך אין למחות במי שעונה ב"ה וב"ש ע"ש:

ד **בשמיעתן**. עבה"ט ועיין בפר"ח סוף סי' כ"ט ובת"ש סי' א' ס"ק סמ"ך ועיין בבר"י דאע"ג דיוצא בשמיעתו אף בלא עניית אמן מ"מ לכתחלה יש לענות אמן אחר הברכה שנתכוון לצאת בה ולהורות בפועל שהוא נתכוין לצאת בה ומייתי מירושלמי פ' ג' שאכלו דמצו' בעניית אמן ולא עוד אלא שמזכה להמברך שיצא בעניית אמן ומיישב בזה דברי הא"ז שמביא בד"מ סי' קס"ז ע"ש וכתב שמשם ראיה למ"ש בפנים מאירות ח"ב סי' ה' שאם כל א' כוסו בידו לקדש וממתין לחבירו שיאמר פה"ג ויענה אמן והדר מקדש דהוי הפסק ובבר"י הביא סיוע לזה ג"כ מדברי הב"י סימן נ"ז לענין ב"ש אם סיים קודם החזן ע"ש ודברי הפמ"א אלו הבאתי לעיל בש"ת ע"ש:

סימן רטו

ב **אמן** עבה"ט ובלבוש כ' שגדול העונה אמן יותר מהמברך והשיגו עליו מדאמר רב חטוף ובריך ועיין באורר בש"ך ח"מ סי' שפ"ט ובפמ"א ה"א סי' נ"ז ובשו"ת שבסוף ספר שער יוסף סי' ז' שהביא מהריטב"א כהש"ך ועיין בבר"י מזה:

ד **בשעה** שלומד עבה"ט ובשאילת יעבץ סי' פ"א כת' דאם יש הזכרה באמצע מטבע ברכה הכתובה בש"ס יכול לאומרה ע"ש. ובבר"י כ' דרבנן קשישאי בא"י נהגו שלא להזכיר השם בקריאתו וכן במח"ב שכן כ' בתשב"ץ קטן בשם מהר"מ ואיני קורא שם של ד' אותיות בתלמוד כ"א השם ע"כ ועיין עוד בשאלת יעבץ שם שכ' כשקורא בש"ס ובשאר

דברי חז"ל ובכלל דבריהם כתובים הבאים קורא כדרכו במקרא האזכרות בקריאתן וכתב שכן היה נוהג מר אביו ח"צ ז"ל:

סימן רטז

ב א"צ לברך עבה"ט ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סוף סי' ל"ז כת' לברך שהחיינו על עשבים שנעשו להריח וכ"כ בתשו' הרדב"ז והביאו בכנה"ג סי' רכ"ה ובבר"י כ' שלא שמענו ולא ראינו זה וכן עמא דבר שלא לברך שהחיינו על הריח ע"ש:

ג (בש"ע סעיף ג') **קנמון** שהיא עור הנדי ע' בהגהות בעל תוספת שבת ובסי' רצ"ז במג"א ומ"ש בתוס' שבת שם וביד אפרים שם שאפשר שט"ס במג"א וצ"ל מור הנדי ועיין במח"ב שם שהביא דברי שיורי כנה"ג והתוס' שבת שכתבו שט"ס בש"ע ומח"ב כתב דליתא וע"ש שכת' דעור הוא עץ בלשון ערבי והנדי ר"ל מאינדיאה ששם גידולם ובטורקי קורין לו אודאגאשי ובלע"ז ספרדי קורין עץ אלואיש כמ"ש הרמב"ם בפהמ"ש ושפיר מברך עצי בשמים (ועיין בחוות יאיר דף רמ"ט מתרגום שיר השירים ותהילים מור ואהלות מתרגם אקסיל אלואן והביא שם מערוך על מפשח אליתא ומכאן מבואר דשם הבושם כן הוא בלע"ז):

ו **במ"ב** יצא עבה"ט ועיין במח"ב שכתב ששמע מחכם א' שאם יש לפניו עצי ועשבי בשמים כוללן ברכה אחת בא"י מ"ה בורא עצי ועשבי בשמים (ולא) לברך בפרטות על כל א' והחכם הוקשה בעיניו שלא מצינו לכלול כ"א בברכת מעין ג' דהתוס' כתבו דאין זה מצות חבילות דהשבח על הארץ המוציא מזונות וגפן ואיך יכלול כאן ושוב מצא בירושלמי גבי המפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה וכ"פ הרמב"ם דכולל הכל עכ"ל ובק"א שם כת' שצריך להתיישב דאין ראיה משם דכחדא חשיבי כו' ע"ש ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ד' באורך בענין ברכת להניח ועל מצות תפילין וע"ש מ"ש על דברי הירושלמי דהתוספתא ודברי הריב"ש בתשובה סי' שפ"ד וע"ש בדברי הש"ס בסוכה דף מ"ו שרמז להם המג"א בסי' כ"ה ע"ש:

י **עצי** בשמים וכ' בבר"י בשם מהר"י פראגי בתשובה אם בירך על מין עץ בורא עשבי בשמים לא יצא ע"ש:

כ וי"א שאין לברך עבה"ט וכת' בבר"י המשמש באתרוג ונשאר הריח בידו או בבגדו אינו מברך על אותו הריח כלל שאין לו עיקר. מז"ה בשם ס' צרור החיים תלמיד הרשב"א.

סימן ריז

ה **של** ערוה. עבה"ט ועיין בא"ר שיש לאסור אפי' בפנויה וכ"כ מח"ב בשם מור וקציעה ע"ש ועיין בר"י אפי' של אשתו נדה אסור אף שהתורה העידה סוגה בשושנים מ"מ יש להתרחק כו' וסימן לדבר סוגה בשושנים דצריך סייג גם בשושנים:

ו **בצוארה** עבה"ט ובכר"י כתב להחמיר כהט"ז ועיין ברדב"ז החדשות סי' מ"ד שמותר להריח בפרחי אילנות של ערלה אעפ"י שיש בהם עיקר פרי אבל אסור להריח בפרי אם גדול קצת ובמח"ב בשם זרע יעקב דפירות הקדש או קונם מותר להריח ולא יברך ועיין ש"ך ופר"ח יו"ד סי' ק"ה וע"ש בשם זרע יעקב. ורד והדס שנתלשו ביו"ט מותר להריח בהם בלי שיטלטלם ועיין ברדב"ז ח"ג סי' תרכ"א לענין להריח בשושנים של הקדש איסורא איכא ע"ש:

סימן ריח

ד **לי** נס עבה"ט ועיין במהריט"ץ סי' פ"ז מי שנעשה לו נס בעליה והוא דר למטה ואינו עולה בעליה אם לאחר שלשים יום עולה בעליה צריך לברך דמקום מיוחד בעינן אף שגוף העליה היה רואה בהיותו דר למטה. ועיין בר"י בשם פרי הארץ סי' ז' גמגם בזה ובריש צרור הכסף כ' ליש' ע"ש. וע' ברדב"ז ח"ג תקע"ב מי שנפל מן הסולם ובשרו עליו יכאב לא יברך הגומל ולא שעשה לי נס אלא בלא שם ומלכות:

ה **יריכו** עיין בה"ט ובא"ר הכריע דבנו ונכדו אפי' נולדו קודם ושאר יוצאי יריכו אפילו נולדו אחר כך ובבר"י הכריע כהמג"א וכן משמע מסתימת הפוסקים שיש מי שכ' נכדו מברך תו לא ובמח"ב הביא בשם המאירי בפסקיו כת"י שכ' הגרסא ברי' ובר ברי' וכן הוא בשאלתות ודוקא בנו ובן בנו מפני שהם בני דורו כו' ע"ש ובא"ר ושאר יוסף וכ' בסולת בלולה מדברי הזוהר ושל"ה מי שנעשה לו נס טוב וראוי שבו ביום יתבודד בכל שנה להודות ולשמוח ולספר קצת מהנס והביאו במח"ב וכ' אני ראיתי בשיטת ר"ה להרמב"ם בסופו ואיתא שם שהרמב"ם קיבל עליו להתבודד ביום הצרה בכל שנה וביום שלאחריו לשמוח ולשון זה הביאו בס' חרידים וכיוצא בזה נמצא שעשה הגאון בעל תוי"ט ועוד גדולים כאשר יצאו מצרה לרווחה:

סימן ריט

א **להודות** עבה"ט ובלחמי תודה להגאון מהר"י באסן כ' שקטן יברך. וכ' בבר"י שכן נהגו בגליל שלהם ע"ש ובמדינתנו נוהגים כמהר"מ מינץ והמג"א ובן הא"ר הביאו בסתם

וכ"כ בשערי אפרים שער ד' ובמח"כ כ' בשם שו"ת אוהל יוסף שהאב על בנו קטן לא יברך אלא בלא שם ומלכות ע"ש: בש"ע והולכי מדבריות וכ' בבר"י בשם מהר"י שאל בספר קול יעקב מי שהולך ממקום למקום ובדרך הלוכו עבר בעיירות גדולות אין לברך עד שיגיע אל מחוז חפצו:

ב **חבוש** עיין בה"ט ובבר"י הביא מדברי רבינו יונה והאריך ותשו' ר"י מגא"ש וכ"כ בא"ר בשם התי"ט דאף בחבוש על עסקי ממון מברך (ושם הביא לשון תשו' הר"י מגא"ש שהואיל והיה חבוש בבית הסוהר כו' ולא היה מושל בנפשו ועתה יצא מאותו מצב להיות מושל בנפשו בפרט אם היה חבוש על פריעת מס קצוב על כל איש או חוב לסיבת היות שאין ידיו משגת ואח"כ הזמין לו ה' כו'. ושם אח"כ נראה שדעתו לומר שאם היה ביכול' אלא שלא רצה או שהיו מקום שיוותרו לו ולא הועיל כו' אם לא שנאמר נתת דבריך לשיעורין ע"ש ונראה דבכה"ג יברך בלא שם ומלכות) וסיים בה שכן הוא דמנהג פשוט דכל מין חבוש ביציאתו מברך ע"ש ובמח"ב הביא שגם בנתיב החיים השיג על מג"א בזה ועיין בבר"י שהאב לא יברך על בנו שנפל לבור וניצול דלא כשו"ת בית יהודה ומהר"ש דורן שבסוף התשב"ץ:

יב **ומלכות** עיין בה"ט ועיין בר"י שכ"כ בשו"ת בית יהודה והוא ז"ל כ' ואנו אין לנו אלא דברי מרן לברך בלא שם ומלכות:

סימן רכ

וטבא עבה"ט ובבר"י כ' בשם מהר"י צמח שי"ל כסדר הפסוק לך אכול בשמחה לחמך דמה שהוא לאבל נהפך בשמחה ביושר בפסוק וס"ת לך אכול בשמחה כלה דעתה הוא שמחה כלה עכ"ל:

סימן רכג

ט **בית** חדש עיין בה"ט ועיין במח"ב שמדברי הלק"ט נראה דברכת שהחיינו לא יברך וכשבנו בה"כ בק"ק אמשטרדם דרש הרב לחינוכו והורה שהחזן יברך שהחיינו ורב אחר חלק עליו והורה שלא יברך וכן דעתי וכ"כ בשו"ת בית יהודה בס"ת שקנו הקהל שלא יברכו שהחיינו:

י **כלים** עבה"ט ומ"ש אם לברך על ספרים הרדב"ז ח"ג כ' לברך וכ"כ מור וקציעה אך לא נהגו כן ואם גמר ספר בכתיבה בחידושי תורה וכ"ש בהדפסה כ' מור וקציעה שיברך ומח"ב כ' שיברך בלא שם ומלכות שחייב להודות לה' על שזכהו לכך ובעל גדולי תרומה

בגמר הדפסת הספר דרש ברבים לשבח ה' שזכה לכך כמ"ש בספרו בינה לעתים ע"ש וכן אם עלה לגדולה שנתמנה פרנס או רב וכיוצא יש ג"כ לברך בלא שם ומלכות כי בודאי חיובא רמי עליו להכיר חסדי ה' ולברך בשמו ובמו"ק האריך הרבה ע"ש עכ"ד מח"ב וע"ש בשם מור וקציעה שאם לקח אשה והכניסה לו נכסי מלוג יש לברך הטוב והמטיב ע"ש:

יג **מלביש** ערומים עבה"ט ועיין בא"ר דמ"ש לקמן ס"ק ט"ו בענין הלבשת נערים מבואר שיקדים מלביש ערומים לשהחיינו ובן מסתבר:

סימן רכד

ג **ליראיו** עבה"ט ועיין בר"י בכל אלו שהוזכרו שמברכין על ראייתם אף שלא ראה אותם עין בעין רק דרך חלון שהזכוכית מפסיק ביניהם יכול לברך ברכות הראייה ועיין בדבר שמואל סימן רמ"ב ובשבות יעקב ח"א סי' קכ"ו לענין ברכת הלבנה דרך חלון הסתום בזכוכית ויבואר בסי' תק"ז ע"ש:

ה **מלכי** עבה"ט ועיין בשבות יעקב ח"ב סימן ל"ח ומ"ש ביד אהרן סי' רכ"ה ומ"ש שם ועיין בא"ר שכ' שצ"ע דרב ששת לא היה מברך ברוך שנתן רק כעין שאילת שלום כו' ובמח"ב כ' דמש"ס משמעות שבירך ממש וגם כי נעלם מהא"ר הגרסא בע"י פתח ר"ש וקאמר ברוך ע"ש וכ' ברכ"י בשם מהר"י יצחק בתשובה כת"י הרואה המלך בים בספינה קטנה והוא מכוסה ובל יראה המלך עצמו אך יודעים בבירור שהמלך שם יכול לברך וראיה מרב ששת דהוי סגי נהור ואפ"ה בירך ונראה דדוקא בראיה זו על המלך הדין כן כיון שעיקר הברכה שחלק מכבודו וכן משמע שם בעובדא דרב ששת אבל אין ללמוד מזה לשאר ברכות שמברך על הראייה ולא על הידיעה:

ח **קברי** כו' עבה"ט ועיין בבר"י בשם מז"ה בעל חסד לאברהם בהגהותיו כת"י כ' כשישים ידו על הקבר יאמר פסוק ונחך ה' תמיד כו' תשכב בשלום ותישן בשלום עד בא מנחם משמיע שלום וכשישים ידו יכוון בפסוק ונחך שיש בו ט"ו תיבות כמנין קשרי היד ושמעתי שישים יד שמאלו דוקא ולא יד ימינו עכ"ל:

ט **אותו** דבר. עבה"ט ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ב סי' רצ"ו ועיין ביד אליה סי' ל"א שכ' מדברי המג"א ס"ק ב' משמע שדעתו שלא לברך ולענ"ד יש לחלק ועיין בבר"י שהביא מהרדב"ז והלק"ט וזקינו מהר"א אזולאי ז"ל שעל קברות אחר יברך וכן כת' הוא ז"ל וע"ש בבר"י בשם פ"ח שאם בעד חלון ביתו רואה הקברים מ"מ על שלא הלך שם למ"ד יום והולך עתה בבה"ק עצמו יש לברך והביא ראיה ממהריט"ץ סי' פ"ט ובצרור הכסף

למהר"א גוטיינו חלק עליו ע"ש. ואם ח"ו נתחדש קבר תוך למ"ד יום כ' מהרק"ש בשם הרדב"ז לברך אם הוא ודאי ובספק לא יברך ועיין ברדב"ז ה"ג סי' תקס"ט ובבר"י כ' שבהלק"ט סי' רי"ב פליג ונראה לפי שכ' דאפשר לא נתקנה על היחיד דשמא לא הגיע זמנו והוי כמרים מגדל' כו' והרדב"ז כ' דעל קבר א' נמי יברך וקשה תיבות אתכם לנוכח עכ"ל ונראה שהיה סובר שהרדב"ז קאמד על קבר אחד מתחלתו לז"א דגם הרדב"ז לא קאמר אלא בנתוסף אחד ואתכם שייך שפיר דאגב כולל הכל. אך מחמת שכ' דשמא לא הגיע זמנו מזה נראה שדעתו דאף בנתוסף אין לברך:

סימן רכה

א **חבירו** עבה"ט ומ"ש שאין חילוק בין זכרים לנקיבות. ועיין בר"י דפשוט דאיש מברך על אשה ואשה על איש ועיין בהלק"ט דהיינו אשתו ואמו ובתו ואחותו ע"ש. ולפי"ז גם האשה שמברכת על איש דוקא בכה"ג הוא: ומ"ש חבירו כ' בבר"י דכ"ש מי שגדול ממנו כגון אביו או רבו כיון שנהנה בראייתו ומ"ש בשם הלק"ט בקיבל ממנו כתב כו' וע"ש דמשמע שאף אם באו אנשים שהודיעו משלומו וכן בבר"י בשם מז"ה משמע דגם אם הוא יודע משלומו אף שלא כ' לו אין מברך וצ"ע:

ג **מעולם** עבה"ט ור"ל דאע"פ שהיה רגיל להריץ אגרות וכתבים מזה לזה מ"מ כיון שלא נתחבר עמו פא"פ אין מעולם האהבה כ"כ עד שיהיה נהנה ושמח בראייתו:

ד **שפטרני** עיין בה"ט וע' בשערי אפרים שער ד' מדינים אלו:

סימן רכז

הברקים עיין בה"ט ועיין בר"י שאם בירך על הברק ונתכוון לפטור הרעם הבא אחריו יצא וע"ש בשם תשו' כת"י למהר"מ בן חביב בעהמ"ח גט פשוט שכ' לא ראינו מברכים על כוכב הרץ ממקום למקום אבל כיון שמבואר בפוסקים לא ראינו אינו ראיה וצריך לברך ולא יברך בלילה אחת רק פעם אחד ואף שראה כוכב אחר רץ באותה לילה א"צ לברך וגם על כוכב שיש לו זנב ושבט של אורה שהוא פירוש הב' של הרמב"ם ורבינו האי והערוך צריך לברך ויותר ניכר בו גבורת הבורא יתברך להיות דבר נפלא ובלתי מצוי כ"א לעתים רחוקות ואם אותו כוכב עצמו רואה בכל לילה אם רואה אותו בתוך למ"ד יום א"צ לחזור ולברך. ולענין זועות אם עבר זמנו מה בין רעש לרעש דאסח דעתיה מיניה צריך לחזור ולברך ואם לאו א"צ לחזור ולברך וכן לענין רוחות כך העלה מהר"ם בן חביב ז"ל וע' בהלק"ט סי' ל"ח:

סימן רכט

א **נאמן** עבה"ט ומח"ב כ' שבתוך ל' יום צריך לחזור ולברך ולא דמי להנך דפעם אחת בחודש דים דכאן הקשת שבירך עליו חלף הלך לו. וכמו בברכת הלבנה וברעמים מופסקים ע"ש:

ג **בבוקר** עיין בה"ט ובא"ר בשם מי"ט כ' עד חצות וכ"כ מהר"י עמדין בסוף פירושו למגילת תענית וכ"כ בדגול מרבבה וז"ל וכן עשיתי הלכ' למעש' בשנת תקמ"ה שלא זרחה השמש עד שעה קודם חצות וברכתי בשם ומלכות עכ"ל ועיין בפמ"א ח"ב סי' ל"ח שצידד לו' דאף שמכוסים עננים ואין רואים גוף השמש יש לברך אף בשם ומלכות כיון שעיקר הברכה שזכינו לראות שהיא בנקודה הראשונה שבשעה שנתלו המאורות ושמשא אכ"ע ניחא ואע"פ שעננים מכסים אנו יודעים שהיא בנקודה הראשונה. ראוי לברך בבוקר (וקצת יש להביא ראיה לזה ממ"ש לעיל סי' רכ"ד בשם מהר"א יצחקי במלך שבא בספינה ע"ש) וכן אירע בניסן תפ"ט והוריתי לברך עכ"פ בלא שם ומלכות וסמכתי על הראב"ד דכל הברכות דפרק הרואה בלא שם ומלכות אבל לדינא נ"ל לברך אף בשם ומלכות עכ"ל. ונראה שהרוצה לסמוך ולברך בשם ומלכות ימתין עד חצות ואין לו לברך בלא שם ומלכות כלל בבוקר שיש לחוש דלהראב"ד יצא בזה ושוב ה"ל ברכה לבטלה משא"כ אם אינו מברך בבוקר כלל שפיר מברך אח"כ בשם ומלכות כמו שאר הברכות אע"ג דלהראב"ד א"צ בהם שם ומלכות מ"מ ברכה לבטלה לא הוי ומי שחושש להמג"א כשמגיע סמוך לג' שעות על היום ועדיין היא מכוסה בעננים יש לו לברך בלא שם ומלכות וכמ"ש הפמ"א ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ז' הטעם שאין מברכין רק על תקופת החמה ולא על לבנה וכוכבים ומזלות המבואר בש"ע ע"ש ועיין במשאת בנימין סי' ק"א דהא מלתא דחמ' בתקופת' איתא בתקופת מר שמואל דוקא ע"ש שנהנו לברך באסיפת עם וכמ"ש בשם מהרי"ל ובמח"ב כ' שאינו אלא משום ברוב עם כו' ולכן הזריז לברך כשרואה הנץ התמה שפיר דמי לברך ביחיד מלאחר עד אחר התפלה לברכה בעשרה ומוכח בר"ה דף ל"ב ע"ב דטעם דזריזין מקדימין דחו לטעם דברוב עם ועיין בקרבן חגיגה סי' פ"ז ועיין במח"ב שכ' שיש לברך בשעת הנץ החמה ונכון לברך במקום שרואה גלגל החמה וגם כ' ש"ץ דסומא לא יברך ברכה זו אף דרש"ל ודעימיה ס"ל בברכת הלבנה גם סומא מברך הו"ל ספק ברכות וגם אפשר דרש"ל מודה בזה דבשכנה"נ מבואר דבארצות ישמעאל לא נהגו לברך (וע"ש שכ' כמדומה דרוב העולם מברכין וכ"כ בפרי האדמה שבשנת תי"ז בירכו בירושלים ברכת החמה עיין שם) ולכן אין לסומא לברך

וע"ש שכ' דבש"ע דאיתא ברוך עושה בראשית הוא השמט' סופר וצ"ל עושה מעשה בראשית והוא פשוט:

סימן רלג

יצא עבה"ט ובבר"י כ' דלא יצא דאע"ג דזמנה אחר חצות מ"מ כיון דאין אנו בקיאין לא יצא כמ"ש המג"א ובלקוטי פר"ח ע"ש וע"ש בשם רדב"ז סי' תרע"ו דמפלג המנחה עדיף מתחלת זמן מנחה קטנה כ"כ רבינו חננאל כ"ש מנחה גדולה שאין להתפלל אותה אלא מתוך הדוחק ע"ש וע' בשאגת אריה סי' י"א שהאריך בענין אם מותר להתפלל מנחה אחר שקיעת החמה וסיים בה דש"מ דזמן תפלת המנחה עד הלילה ע"ש וכ' בשם האר"י ז"ל שיש להתפלל תפלת מנחה בעינים סגורות וכן להניח ב' ידיו זו ע"ג זו ימין על שמאל וכן יעשה בערבית ובערבית של ע"ש א"צ לסגור עיניו וצריך לו' עלינו אחר כל ג' תפלות היום וכן יש לו' מזמור ה' רועי ומזמור אלקים יחננו אחר כל ג' תפלות ע"ש:

סימן רלה

א **קטנים** עבה"ט וצ"ע ממ"ש המג"א סי' תקס"ב דקטנים לא מהני וע"ש שהגיה גדולים במקום קטנים ועיין בש"צ בשם מטה יהודה שפירש עד שיהיה נראין הקטנים היוצאים אחר התפלה היינו הבינונים דהיינו שבתחלת צאתם נראים קטנים ואח"כ אותם הקטנים בעצמם נראים לעינינו יותר גדולים ואחרי גדלם יוצאים כוכבים אחרים קטנים וכ"כ בבר"י דקטנים דהכא היינו שאחר הבינונים שעליהם אמרו פרק ב"מ שודאי לילה ובסי' תקס"ב מיירי בהבינונים תחלת יציאתן שהם קטנים ובזה מיישב דברי הש"ך ביו"ד סי' רס"ב ממה שתמה הפר"ח בליקוטים ע"ש והני ג' כוכבים לענין ק"ש לא בעינן רצופים אלא אפי' מפוזרים מהני ועיין סי' רצ"ג:

ב **בלא** ברכות עבה"ט ועיין בשאגת אריה סי' ג' האריך ומסיק דירא שמים יש ליזהר לקרות כל הג"פ של ק"ש אחר צאת הכוכבים. ואף ע"פ שכבר קרא בבהמ"ד מפלג המנחה ולמעלה. וכתבו בשם האר"י ז"ל שהיה נזהר שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה ואפי' הי' ע"ש עכ"ז לא הניח לאומרה בקול רם אלא הי' אומרה בלחש ואח"כ בקול ע"ש ועוד כתבו בשמו בענין ג' משמורות כו' דיש להתפלל כל הג' תפלות עת שהוא קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב ללילה כי כל הג' תפלות צריכים להיות ביום וק"ש יקרא אחר צאת הכוכבים וכ' בשלמי ציבור שכן הוא בפירוש בזוהר חדש פ' בראשית ובשאר מקומות בזוהר וא"כ איך הי' עושה תרי קולא דסתרי אהדדי וצ"ל דסמך

על ר"ת דבתפלה הקילו והי' קורא ק"ש אח"כ והנוהגים כמנהג הרב זללה"ה להתפלל ערבית מבע"י מ"מ במוצאי שבת מאחרין תפלת ערבית להוסיף מחול על הקודש ע"ש:

ז **מיד** עבה"ט ובשאגת אריה סי' ד' האריך וסיי' בה ואם רצה שלא לקרות עד סמוך לעמוד השחר הרשות בידו ע"ש ואין לעשות כן כ"א כשיש צורך בדבר:

סימן רלו

ב' לפני ק"ש עבה"ט וכ' בש"צ שכתוב בכתבי האר"י דצריך לדקדק ולומר מעריב ערבים בחכמה פותח שערים בתבונה ובזה רבים שנו ומעריבים ערבים עכ"ל וכעת לא מצאתי זה בכתבי האר"י ז"ל וגם בפע"ח בשם החברים נראה הסדר כמו שאנו נוהגים לו' בחכמה פותח שערים. ואמנם הרואה יראה כי המחבר ש"צ היה בידו כתבי האר"י ז"ל מדויקים וצ"ע:

סימן רלט

המפיל עבה"ט וכ' בר"י בשם תשו' לחמי תודה שיש שרצה לו' שעפ"י הסוד אם היה ער עד אחר חצות ואז הולך לשכב אינו מברך המפיל ואין האמת כן אלא צריך לברכה בכל עת שהולך לישן ע"ש:

סימן רמג

שבביתו עבה"ט וכת' בדברי יוסף סי' ט' ראובן יש לו בית בתוך העיר לצורך מלאכת העבדנין והם שכירי חודש אין ראוי להקל מחמת דעת הרמב"ם כיון שהרבה מפרשים דעת הרמב"ם להחמיר כשמרויח ישראל ע"י שזה עושה בשבת ואפילו בקבלנות שלא על זמן אין היתר בביתו של ישראל אך בכה"ג שהישראל אין דר שם ואין שם ב"ב שיחשדוהו אז אם יעשה בצנעה ובדלת סגור באופן שהעובדים בשוק לא ירגישו שהפועלים עושים שם מלאכה יש להתיר ע"ש ועיין בשו"ת מים רבים סי' ט"ו ט"ז י"ז שחולק על דברי יוסף בזה וכת' דכיון דהוא בתוך ביתו של ישראל אין חילוק בין איכא רואים לליכא רואים ע"ש:

סימן רמד

ג **חצירו** עבה"ט וכת' בשבות יעקב ח"ג בית שהוא עומד ליפול מותר לשכור עכו"ם בע"ש בקבולת שיסמוך המפולת ע"י קורות אך לא ישכור בפי' אלא שיאמר כל המתקן אינו מפסיד וכן בחביות שנסדקה יוכל לעשות כן ע"ש. וכת' בשו"ת נ"ב ח"א סי' י"ב

באחד שהיה דחוק לבנות הגג בחה"מ סוכות שאח"כ יקחו הפועלים למבצר ולא ישיג בע"מ ויצטרך ליישב בלי מחסה מזרם ומטר בימות הגשמים וכת' שיש לצדד להתיר בקבלנות אף בשבת ויו"ט ביון שבק"ק פראג רוב בנינים שבונים היהודים הוא בקבלנות ובפרט כסוי הגגים ולכן אין בזה חשדא מבני העיר רק מאורחים ואינהו לא ידעי כלל אם הוא מלאכת ישראל אך אעפ"כ לא התיר כ"א בחה"מ בצירוף שהוא שעת הדחק כמבואר וגם כת' שלא יעמוד שם משגיח יהודי על הבע"מ ואם א"א בל"ז יקח עני שאין לו מה יאכל במועד ע"ש:

ה **לב"ב** עבה"ט ועיין בשו"ת פני יהושע כת"י קהל אחד נדר לבם לבנות בה"כ וטרם החילם לבנות קנו קרקע ליקח ממנה עפר וטיט ללבון לבנים ושכרו נכרי אחד שיעשה הלבינים ויצרפם ונותנים לו סך קצוב מכל אלף לבינים וכת' דאין להתיר מחמת שמקצת דרכם בקבלנות אלא דוקא אם הרוב דרכם לעשות בקבלנות וכת' שיש מקום לצדד לפי שי"ל דהא דאסור מלאכת מחובר אף שהיא מחוץ לעיר דוקא כשהתחיל הישראל הבנין בביתו ולכן אף שסיתת האבנים הוא בביתו של נכרי אולי יראוהו כו' משא"כ היכא שלא התחילו עדיין במלאכה כלל וסיום התשובה לא נמצא רק מראש ניכר שדחה גם היתר זה שכת' חזרתי על כל הצדדין ולא מצאתי היתר כו' ע"ש ולפי מ"ש המג"א דבשל רבים ליכא חשדא היה ראה צד היתר נם בזה דמ"ש המג"א בה"כ בקבלנות לא רצו הגדולים להתיר כי בזה הזמן כו' האי טעמא לא שייך בזה שעושה מחוץ לעיר ועיין בא"ר שכת' די"ל דשבות אף ברבים איכא חשדא וצ"ע ועיין בשו"ת תפארת צבי סי' יו"ד בקהל שבונים בה"כ בקבלנות ע"י נכרי והנכרי רוצה לבנות בשבת ואם לא יניחוהו אפשר שיתבטל הבנין ועכ"פ הפסד יותר משני מאות ר"ט שיצטרכו לשלם לו בחנם בכדי להכשיר נזקו משכירות פועליו והביא שם מתוס' שבת בשם בה"ע שאם יש חשש שיתבטל כו' וכ"כ בפ"מ וכת' דאף שבא בשאלה שאין זה ברור שיתבטל אם יפסידו מ"מ יש לחוש שלא יתנו נדבה יותר וא"כ ממילא יתבטל וגם יש צד היתר שקנו קרקע מהנכרי ועדיין לא נקרא שם ישראל עליו לכן יש היתר שימכרו הכל הקרקע והצריך לבנין לנכרי עד שיוגמרו הכתלים רק אחר שיוגמרו הכתלים והגג אז יחזרו ויקנו ולא יעשו מאז ואילך בשבת משום דהכתלים והגג אין היכר שהוא לבה"כ אבל בבנין התקרה ושאר ענינים שניכר שאין עושין כן לבנין הדיוט רק לבנין בה"כ אין להתיר ע"י הערמת המכירה כיון שהוא ניכר לכל ולכן אחר גמר הכתלים והגג לא יעשו בשבת ע"ש:

ו (בש"ע סעיף ב') **לפסול** כי' וכתו' בדגול מרבבה שאם הגוי מסתת אבנים שלו ומתקן קורות שלו שהישראל עשה עמו קבולת על הכל והבירה עוד ביד הגוי לסתת אבנים

אחרים ולהחזיק אלו לעצמו אעפ"י שמפורסם שהוא לצורך ישראל מותר שזהו לא נקרא עדיין מלאכת ישראל ע"ש:

ז **שיכתו' לו** עבה"ט וכת' בנודע ביהוד' מהדורא תנינא שנשאל מגביר א' היושב באמט אם יוכל לעשות חותם שיוכל לדפוס בו דוגמת חתימתו ממש וביום השבת יצוה להדפיס חתימתו על הכתבים שהוא צריך לחתום אסר לו וע"ש מ"ש בענין כתב שלהם ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע מבואר בענין זה באורך:

ט **בקבולת** עבה"ט וכת' בפנים מאירות ח"א סי' ל"ה שוכרי אוראנד"ש קוזיצו"ש מן השר דהיינו לחפור עפר ולהתיך ממנו ברזל ושורפים וצורפים העפר בתנורים אש תמיד תוקד וכ' שלענין העפר יש היתר בקבלנות דהיינו מעשר' עגלות עפר אתן לכם כך וכך אבל בהתכת העפר אין היתר אלא שימכור קודם שבת להעכו"ם כל חתיכות הגדולות בסך קצוב והפועל יעשה לעצמו החתיכות הקטנות בשבת בפרעון חובו ורשות ביד ישראל שיקח אח"כ בפרעון חובו החתיכות קטנות שראוים למכור בשוק וכן בהתוך זכוכית בהו"ט ימכור קודם שבת כל מה שיש לו בהו"ט דאז בדידיה טרח ואחר שבת יקבל הישראל הזכוכית שעשה הפועל בדמי המכר ע"ש ועיין באשל אברהם בשם נחלה ליהושע ועיין לעיל סי' רמ"ג ס"ק ג' וכת' בדבר שמואל סי' קל"ב על בנין פילאטווי דהיינו חיבור כלים וגלגלים שהאומנים טווים ושוזרים את המשי ופועלים שכירים מתעסקים בו והבית של ישראל יש לאסור. וכת' שהתיקון המועיל הוא להשכיר הכל לפועלים בעד שכירותם כ"כ ליטרות משי לשנה כו' ע"ש. ובמח"ב כת' שבשו"ת זרע אמת האריך בזה וכת' איזה תיקון יעשה שיהיה מותר עפ"י הדין ע"ש ועיין בשו"ת מהרי"ט צהלין סי' ס"ו שכת' להתיר המאס באנ"ס דהיינו מקום שעושין הבורית כיון שידוע המנהג לעשות בקבולת וכן הוא בענין הבנין ואריגת בגדים אם מנהג המדינה שלא לשכור יום ויום רק בקבולת שרי וע"ש לענין עישון הכוורת שיאמר למה אתמול לא עשנ' בפני הכוורת ולא היית מפסיד שכרך וע"ש בסי' רמ"ה להתיר אמירה לעכו"ם לעשות מעשה שעושין להחזיר הצירעין שברחו מהכוורת למקומן ע"ש. ועיין בהלק"ט בדין עכו"ם בונה בביתו והיא בחזקת ישראל ע"ש וכת' בשו"ת נ"ב מהדורא תנינא סי' ל"ח ישראל שיש לו פאברי"ק של קארטין וכל הכלים של ישראל וגם הבית שלו אך שעומד ברחוב הכותים והפועלים הם בקבלנות והעלה להתיר כיון שמפורסים לכל שהפאברי"ק דרכו להיות בקבולת ועומד בין הכותים והביטול הפסד רב שיצטרך לשלם לפועלים בחנם אך יזהיר היהודי שלא יבא לבית ההוא בשבת ע"ש ועיין ברדב"ז חלק ב' סי' י"ג מי שלקח מכם הראמיי"ט וצריך לקנות שיורים לעשות סוקאר ואם לא יעשו מלאכה בשבתות ויו"ט

יופסד הכל ע"ש אופני ההיתר ועיין בתשובת לחמי תודה סי' ג' וסי' ד' ועיין בבני דוד הל' שבת כאחר שיש לו חנות שמתעסק במלאכת הספרות ודרך ליקח לו מסייע ולוקח בעל החנות החצי ממה שמשתכר זה מותר דהוי כאריסות ואפילו אם אח"כ התנו שזה יתן כ"כ שכר לבעל החנות והמותר הכל לעצמו מותר אעפ"י שהחנות עד היום בחזקת ישראל הוא והוא מתעסק בה בחול מ"מ ליכא חשדא כיון שדרך ליתן החצי ובנותן החצי גופא שרי וא"כ פשיטא דגם זה שרי ע"ש:

יא **במלאכתו** עבה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ך' פורשי מכמורת של דגים שהמצודה פרוסה מע"ש ומתמלאת בשבת ואם תעמוד כך עד בוקרו של יום ראשון יגנבו הרבה וגם יש פסידא אם לא יריקו שאם יפלו שמה אחרים יש להתיר אך שלא לומר בפירוש להעוסקים במלאכת ביום השבת ולצוות להם שיריקו המצודה רק לומר מדוע לא עשית כן בשבת שעברה או כל המריק לא יפסיד שכרו כיון שיש כאן פסידא שקשה להפקיד שומרים כל היום וכל הלילה לפי שהיא רחוק משפת הנהר והיזקו מצוי וגם מותר שישב ישראל ויראה בשעת הורקת המצודה שלא יגנוב וכמ"ש במשבצות שנהגו כהט"ז אך להרחיק מן הכיעור וכדומה טוב שיעמוד מרחוק ויראה את מעשיו ע"ש ואם הישראל שיש להם מצודות דגים ושוכרים עכו"ם ולפעמים צדים בשבת עיין בשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' כ"ד ובשו"ת הרשב"ש ס"ס תקע"ז ועיין בגו"ר כלל ג' סי' כ"א בגבינות לחות שמביאים במצרים ביום ראשון על השוק למכור והוא ידוע ומפורסם שמלאכת שבת הוא ע"י שכירות ואף שעושה בקבולת אסור משום חשדא אך כיון שהדבר צורך לרבים יעשה ישראל תנאי עם הכותי בעל החלב שלא יקנח ממנו אלא אם כן יעשנה גבינות ואם כן יד ישראל לא אגידה במלאכה וכיון שהוא דרך מקח וממכר אין אנו אחראין לטועים שיסברו שהוא דרך שכירות עיין שם:

סימן רמה

ב **ביומו** עבה"ט ועיין ביד אפרים דברים ברורים בפירוש דברי הט"ז ומג"א בזה:

ג (בש"ע ס"ה) **מותר** ליתן סחורה כו' בשו"ת. נ"ב מהדורא תנינא סי' כ"ט מי שיש לו חנות פתוחה ברחוב הנכרים ונכרי הוא שכיר לו לישב בחנות ולמכור ונותנים לו שכירות ידוע לשבוע או לשנה זה אסור אלא צריך להוסיף ולפסוק מכל מאה או מכל אלף אי מכל ככר דבר קצוב ואפילו פרוטה לדבר זה יהיה לו חוץ השכירות ואז אמרי' אדעתיה דנפשיה עביד אבל לעשות החנות בביתו או במקום אחר אם מפורסם שהמו"מ של ישראל כגון שהוא ע"י השנה חירות מהמלכות ע"ז ומפורסם שישראל ההוא השיגו

אסור אף שהוא אמירה מע"ש שיעשה בשבת שבות ג"כ אסור כמ"ש הב"י לענין מכס אך כיון שהוא בקבולת ואין כאן רק חשדא י"ל מה"ת יחשדוהו שאמר לו כן בשבת ולכן יש כאן מקום היתר ומ"מ אין זה להקל רק במקום הפסד שיש לחוש שאם יהיה סגור בשבת יפסיד החירות וגם שישכיר גוף החנות לנכרי דכי מעייל לדנפשיה קא מעייל דשכירות ליומא ממכר וגם באופן המבואר שחוץ משכרו יקח דבר קצוב מהמכירה וגם בחול לא ישב שם יהודי לסייע עמו במכירה ע"ש ועוד כת' שאין לחוש מחמת שהמתעסק צריך לכתו' בפנקס מה שמוכר דהוה איסור דאורייתא כמ"ש חב"י לענין מכס יש לחלק דכאן אין לו הכרח שיכתו' ביום השבת ועוד דכדאי הרמ"א בסי' ש"ו לסמוך עליו לענין כתב שלהם ע"ש ועיין לעיל סי' רמ"ד ס"ק ז' בשם הנ"ב שמחמיר בענין כת' בדפוסין שלהם ע"ש ועיין בבר"י בשם ה"ר שלמה סאלמי הובא בספר שערי ישועה כת"י מי שיש לו אוצר חומץ והשר מכריחו שלא יהיה סגור בשבת בע"ש אחר חצות יאמר לנכרי כל אשר תמכור מכדים אלו אני נותן לך בסך פלוגי מהיום אני נותן לך שכר פלוני אם תרצה מכור אותם היום ואם ביום א' יותיר מסך הכדים ימכרם הנכרי ביום א' ויקבל שכרו משלם והרב מהר"י עיין בעהמ"ח שערי ישועה חלק עליו וכת' דאין לו תקנה אא"כ ירויח לו זמן או קודם שבת או אחר שבת שיוכל הנכרי למוכרם באותו זמן וכיון שהרויח לו זמן מותר הישראל ליקח ממנו מה שנשאר בידו אחר שבת ע"ש:

סימן רמו

ח **מצוה** עבה"ט ועיין ביד אפרים בביאור דברי המג"א בזה ובמח"ב האריך ג"כ בענין שביתת בהמתו ביו"ט ומסיק להחמיר ואפי' ביו"ט שני יש להחמיר ע"ש:

ט **בהמת ישראל** עבה"ט ומ"ש בשם ש"י ע"ש שהביא דברי הצ"צ וכת' דאין כאן הערמה אלא מכירה גמורה. וגם כת' דהצ"צ מיירי במקנה הסוסים לעבדו על יום או יומים להפקיע איסור שבת אבל כה"ג לא ע"ש ולענ"ד נראה עיקר כהש"י דהני טעמי דהצ"צ שם לא שייכי בזה ע"ש:

יב **ישראל** עבה"ט ומ"ש אבל לדבר מצוה להוליך אתרוגים מותר הוא מדברי הצ"צ שם שכ' להקל כזה ע"י היתר מכירה. ועיין בנו"ר כלל ג' סי' ט"ו אנשים שיש להם סוסים ובני נכר מביאים בסוסים אלו להם מים מן היאור אם אפשר למחות צריך למחות בידם ואם אי אפשר למחות רק להשמיע להם האיסור משום מצוה תוכחה כתב צדדים בזה ועיין בסי' תר"ח:

סימן רמח

לסחורה עבה"ט ועיין שו"ת חוות יאיר שכת' שאין להתיר אפי' אם אין הספינה הולכת בשבילו ואפי' ביו"ט של ר"ה דיש מצוה להשלים מנין ולתקוע ולהתפלל ברבים אין להתיר ומשמע שם דאם אין הספינה הולכת בשבילו קצת צד היתר ע"ש וגם מבואר מדבריו במקום שיש רפסודות קורות מסודרות על שתי ספינות גדולות הולכות כל היום מעבר לעבר ומעט מזעיר שניכר מעשה ידי אדם בהעברתם אם היהודי מכירו ואינו אומר לו דבר ועובר עליו למנין בשבת אין איסור ולא מחלפא בספינה אחרת מצד שינוי גדולה ומעשים ושמא שלא נקראת ספינה סתם רק בחיבור מלת גשר ע"ש ובשו"ת עבודת הגרשוני סי' קכ"ג כת' בענין גשר הפורחות (נראה שהוא הענין שכת' החו"י שכת' שם שהגשר מתגלגלת מעצמה ויש שם מלח גדול והספן יחפור בו למען ילך בקל ובמהירות) אין להתיר רק אם רופא צריך לילך לחולה אפילו שאין בו סכנה וכן אם נקרא אל המושל הגדול משום דרכי שלום וא"צ קניי' שביתה ממש רק קצת קניי' שבית' ע"ש. ואמנם בשו"ת שב יעקב סי' ט"ז כ' להתיר לעבור על הגשר הפורחות לדבר מצוה אלא שב' שדיבר להלכה ולא למעשה ובתשוב' הג"מ זוסקינד רוטנברג סי' א' וסי' ב' מתיר ג"כ ובספר נתיב חיים כ' לקנות שבית' מבע"י ולצאת ידי הכל צריך לשהות בספינה כל זמן בין השמשות וכת' שכן נהגו בכמה מקומות באשכנז לעבור בנהר בספינה לצורך מצוה עפ"י הורים ומורים ע"ש. ועיין בבר"י סי' של"ט שהרבה מחמירין ולכן היכא שאין צורך מצוה כ"כ יש להתרחק מזה. וכל היתירי' הללו הם כשהוא בתוך התחום דוקא כמ"ש בשב יעקב ע"ש:

סימן רמט

ת"ח עבה"ט. ועיין בשו"ת חוט השני כשאירע היא"צ בתחל' בע"ש א"צ להשלים כשאירע אח"כ ג"כ בע"ש אבל כשחל בחול צריך להשלים. וע"ש דאף כשחל בחול בתחל' י"ל דלא ישלים כשחל בע"ש דמסתמא לא היה קבלתו על ע"ש כו' ועי' בשו"ת נחלת שבעה סי' נ"ח שכת' ג"כ דאף שחל בחול מ"מ כשחל אח"כ בע"ש א"צ להשלי' וכאשר עשה ביא"צ הראשון שאירע בע"ש כן יעש' כל ימיו כמ"ש ביו"ד סימן ת"ב דלא כיש טועין לפרש שהכל תלוי ביא"צ הראשון שלאחר י"ב חודש דליתא אלא על יא"צ הראשון שאירע שחל בע"ש קאמר ועיין בא"ר ובמשבצות זהב כת' להקל כשחל הראשון (ר"ל שלאחר יב"ח) בע"ש ודעתו שאף אם יארע בחול לא ישלים כי בזמנינו הדורות חלושים ע"ש.

סימן רנ

א **עבה"ט** וכת' בר"י שאם הוא דבר שאולי לא ימצא ביום ו' והדבר לצורך עונג שבת יותר טוב לקנותו ביום ה' מלבטל המצוה כמו הבשר במקום שאפשר שלא יהיה ביום ו' וכיוצא ע"ש:

ב **בעצמו**. עיין באה"ט בשם כוונות האר"י ז"ל הזיעה שאדם מזיע בערבי שבת הם סגולה למחיקת העונות כמו הדמעות ולכן צריך לטרוח הרבה בשביל כבוד שבת ע"ש וכה"ג כתבו לענין עשיית המצות בע"פ ועיין בתוס' שבת שכת' בהא דמצוה בו יותר מבשלוחו ראוי ליזהר גם בסעודת ברית מילה וחתונה ע"ש והנה מצינו בקידושין במעשה דר"א ור"י שהיו מסובים במשתה בנו של ר"ג והי' ר"ג ברבי עומד ומשקה עליהם כו' מצינו גדול ממנו ששימש כו' ואמנם בחות יאיר סי' ר"ה כת' דדוקא תשמיש של בזיון אסור משא"כ בזה שעושה לכבד לאחרים וע"ש דשקיל וטרי בהו דר"י מצלח ציבי שאינו לפי כבודו וע"ש שהביא פלוגתת הרמב"ם והרא"ש לענין השבת אבידה אם בעל נפש יכול להחמיר להשיב אף שאינו לפ"כ וע"ש דרבנן לא קפדי ומטפלים עצמם בעשיית סוכה וכן בשאיבת מים דרך ר"ה למצת מצוה וכן אין נמנעים מלהטפל בחבורת קברנים בחבורה כל צרכיו וגם הביא שם דר"י בר אלעי מרקד אתלת ע"ש ועיין בבאר יעקב חלק ח"מ דמייתו מקידושין גבי ר"י אשכחי' לר"נ דעביד מעקה וכן הא דהלכו לאטליז של אמאום לקח בהמה למשתה בנו של ר"ג ובמח"ב האריך בזה והביא דברי מהרי"ט בקידושין שכת' שר"נ רצה לעשות מעקה בעצמו שהוא מצות עשה וחייב לברך עליו ואמרינן מצוה בו כו' ע"ש ועיין בברכות בהא דר' אמי ור' אסי קטרי גננא לר"א כו' ע"ש ועיין בכתובות פרק מציאת האשה גבי הילל פעם א' לא מצא עבד לרוץ לפניו כו' ע"ש:

סימן רנא

ישראל עבה"ט ועיין בבר"י סי' רל"ב הביא לשון מהר"י צמח הרב ז"ל היח נוהג שלא להסתפר אחר חצות שהוא על מנחה גדולה ואף בע"ש היה נזהר מאד. וכת' הבר"י דמשמע מזה דאם יש לאדם סיבה לגלח תוך השבוע אינו חייב להמתין עד ע"ש עכ"ל. ועיין במה"ב סימן ר"ש שכת' דודאי מצוה להסתפר בבוקר בע"ש כדמשמע בנזיר דף ה' וכמ"ש בא"ר וכן לקוץ את הציפרנים אם יש צורך להסתפר ביום ה' או לקוץ הציפרנים שהוא ערב חג שבועות או שיום ו' ר"ח ונוהגים איסור או דבר אחר אין לחוש ומ"ש האחרונים שלא לעשות ביום ה' וגם מה שנוהגים לחתוך איזה דבר אחר נטילת הציפרנים אין לחוש לזה ע"ש:

סימן רנב

א **שמא יחתה** עבה"ט וע"ש בפמ"א הטעם כיון דהכיסוי של יורה היא טוחה בבצק ופי התנור סותמים ושורקין היטב בטיט ואם פותחין סתימת התנור מתקלקל היי"ש: ובזה שרינן לקמן סי' רנ"ד ולכן לכ"ע שרי הכא שלא ליקח הכסוי להפסיד ממונו ע"ש ולכן אין ללמוד מזה היתר לענין אחר היכא דלא שריק או לא קשי ליה זיקאי ועיין ביד אפרים מ"ש בדברי הפמ"א בענין ההיתר דהנך טיפות שמזיעה באים הו"ל נולד ע"ש:

ה **ולאסור** עבה"ט ועיין במג"א בחלוקים ידועים של ישראל והעכו"ם מכבסן ע"ג הנהר צריך למחות בידו כו' וכ"כ בנתי' החיים שנכון שלא ללבשם ע"ש והביאו מח"ב:

י **בע"ש** עבה"ט וכת' בנתי' החיים דה"ה כלי פשתן שנתן הנכרי תחת המכבש בשבת שרי דהא יכול בלא זה ע"ש:

סימן רנג

בכה"ג עבה"ט ועיין שו"ת בית אפרים סי' ך"א דקאו"י מבושלת צוננת שהעמידה המשרתת ישראלית בשבת על תנור בית החורף סודם שהוסק מותר לשתותה רק שיזהיר על להבא שלא יעשו כן וע"ש דאין ראיה מהך דאחד נותן דקדירה דהתם הישראל שהוא בר חיובא נתן את האור הלכך יש כאן פטור אבל אסור משא"כ היכא שהעכו"ם הוא הנותן האור וקצת י"ל דגרע אם נכרי המסיק הוא בעצמו מעמיד קודם הסקה שאז דעתו בהסקה זו על חימום התבשיל אלא שיש לומר שאין כוונתו רק לחמם אבל לא שיגיע לשיעור בישול ע"ש:

סימן רנד

א (בש"ע ס"ה) **ואם** נתן אותם סמוך לחשיכה כו' וכת' בשו"ת בית יהודה שמותר לומר לעכו"ם סמוך לחשיכה ומותר לו לרדות כדרכו ודוקא לצורך מזון ג' סעודות אבל יותר אסור אף לומר לעכו"ם ואם העכו"ם מתעצל או להכעיס אינו נותנו בתנור כ"א סמוך לחשיכה אין לחוש ומותר ולא יוליכנו ישראל אח"כ לביתו כ"א ע"י עכו"ם ע"ש:

ב (בש"ע ס"ח) **מפני** שדברים אלו א"צ בישול רב כו' וכ' בפמ"א ח"א ס"ס פ"ד שיש שנותנים הסיר של טע"ה סמוך לחשיכה על כלי הברזל ונותנין תחתיו משקה חריף שקורין שפירטום ונותנים פתילה ודולק כל הלילה עד למחרתו ביום השבת לוקחים ע"י עכו"ם הקדירה מעל האש וזה איסור גמור הוא ככירה וכופח שאינו גרוף וקטו' ודמי להא דלא ימלא כו' וא"ל דלא שייך חיתוי שאין כאן גחלים אלא משקה הדולק דהא חזינן

כשממרסין בתוך המשקה הלהב עולה יותר ויש לחוש לחיתוי לכן חייבים חכמי הדור למחות בידן:

סימן רנה

(בש"ע סעיף א') **אין** עושין מדורה מעצים כו' וכת' בר"י בשם הרב מהר"י מולכו כתשו' כת"י שמי שעושה מערכות עצים ומדליק מרחוק חבל ארוך וכשמגיע האש אצל המערכה בוערת בעצים אם מותר ליקח מהם או להוסיף ואין כאן לא משום מכבה ולא משום מבעיר וכ"כ הטור סי' תק"ב מדורה העשוי מעצים דקים מותר להסיר מהם כל זמן שלא אחז בהם האור ועיין בב"י שם וה"ה הכא ובוראי דמיירי דליכא משום מוקצה ע"ש:

סימן רס

א **בש"ע** מצוה לרחוץ כו'. וכת' במח"ב בשם האר"י ז"ל שמנהגו לרחוץ תחלה פניו ואח"כ ידיו ואח"כ רגליו כסדר האמור דוקא דלא כמו שיש רוחצין ידים ואח"כ הפנים ע"ש:

ב **הצפרנים** עבה"ט ובמח"ב כת' שאף שכל האחרונים כתבו דברי המגמ"י שלא יקוץ צפרני ידיו ורגליו ביום אחד אין לחוש לזה דבסדר הכוונות ממהר"ש וויטל שהעתיק מטהרת יד הקודש מר אביו מהרח"ו ז"ל כת' שרבינו האר"י ז"ל יום הששי היה נוטל צפרני ידיו ורגליו כו' עיין שם ולענין נטילת צפרנים בע"ש בחה"מ עיין לקמן סי' תקל"ב ומבואר שם דבשו"ת נ"ש מתיר למי שרגיל בע"ש ועיין בנ"ש דמסיים בה בצירוף עוד מצוה גוררת מצוה שלא יהיה חציצה בנט"י כמה שכת' בשל"ה להזהיר ע"ז כמ"ש דמותרת אף בלא שינוי ע"ש בש"ע:

ג **הפרשתם** חלה ואם שכח להפריש חלה בע"ש וע"פ בשבת עיין לקמן בסי' תקמ"ו במג"א שם כיצד יעשה ועיין בפמ"א ח"ב סי' נ"ו:

סימן רסא

מערבין עבה"ט ועיין בשו"ת חכם צבי סימן י"א שכ' שסברת האוסר תמוה מאוד שיהיה חמור תוס' שבת שהוא מקבלו ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה כו' ועיין מח"ב שכת' ליישב זה והאריך בענין זה וכת' דאם קיבלו הצבור יש להחמיר כמה שכת' הב"י סעיף ד' אבל אם קבלי' לשבת ביחיד יש להתיר כסברת רבינו יואל וכמ"ש הח"צ דמסתימת פוסקים ראשונים משמע כר"י וכן נראה דעת הש"ע לקמן סי' שצ"ג ואפשר דגם רבי' שמרי' דאוסר מודה ביחיד אף דמהטור משמע

דאוסר אף ביחיד ע"ש ועיין בדגול מרבבה דלקמן שצ"ג מיירי דאמר שמקבל תוספת שבת אם כן אינו רק עשה מש"ה יש להקל בשבות אע"ג דהפלוגתא שבמרדכי על אחר עניית ברכו מ"מ המחבר נמשך אחר לשון הטור שם משא"כ כאן מיירי אחר עניית ברכו שמן הסתם מקבל קדושת שבת ממש מש"ה השמיט דעת המיקל ע"ש:

סימן רסב

א בש"ע **ויתקן** כל עניני הבית הנכון לתקן הכל מפלג המנחה קודם חצות או אח"כ קצת ולא ביום הששי בבוקר או לעת ערב ממש כ"כ בשכנה"ג ובר"י:

ב **בבואו** מבה"כ עיין בה"ט ועיין במח"ב שכת' בשם תוס' שבת שגדול אחד מחק בנוסח שלום עליכם חרוז צאתכם לשלום והסכים עמו וליתא דהכוונה שבעת שיצאו יהיה צאתם לשלום ולא שדוחה אותם מעליו ופוטרם ולפי שאינו יודע צאתם הוא גמר ואומר עכשיו ואין למחוק דבר שנהגו ברוב ישראל אך בקשת רבון העולמים אין לאומרה ע"ש ועיין בשאלות יעב"ץ סי' קכ"ה. ונוהגין לומר רבון העולמים עד מלך תמים דרכו שאינו רק שבח לבד:

ד **נאים** עבה"ט ועיין בשאלתות פ' בראשית צריך לאדם שיהיה לו ב' עטיפות א' לחול וא' לשבת כו' ובשאילת שלום שם ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ט"ו שמקור הדברים בירושלמי פ"ח דפאה ומדרש וילקוט רות ועיין בהגמ"י הל' שבת פרק למ"ד ועיין בפמ"א ח"ב סי' קנ"ב ובא"ר מ"ש משבת דף קמ"ז כרבנן דפומבדיתא הוי לבשי גלימא אוכמ' וקצת יש לדחות עפ"י דברי הירושלמי ומדרש וילקוט דלעיל דאיתא שם דדרש ר"ח צריך שיהיה לו שני עטיפות בבי חברייא לקביל כעטיפתנו בחול כך עטיפתינו בשבת כו' וא"כ י"ל דהנך רבנן דשבת דקאמר דנפצי גלימייהו שלא היה להם רק עטיפת חול ועיין בשו"ת מאיר נתיבים:

סימן רסג

א **נר יפה** עבה"ט ועיין בשו"ת בית יעקב שכת' שיש נוהגין להדליק ב' נרות קודם קבלת שבת על הבימה ומכבדין אחר שידליק ואחר הדלקה מעמידן אותם השמש לפני העמוד במקום המתפללים וכת' שיש למחות שלא לעשות כן דאף באותו בית אין להוליכו ממקום זה למקום אחר כמ"ש בסעיף יו"ד בהג"ה ואפי' בנרות בה"כ ע"ש ועיין בב"י סי' תרע"ה באורך בענין זה:

ג **ששכחה** עבה"ט. וכת' בשיורי ברכה בשם מוה' שמואל שער אריה בהגהת כת"י שכתב ע"ז דיותר טוב לעשות מי ששכחה שתספיק לעני' אחת שמן להדלקה ע"ש אבל המנהג להוסיף נר וכדברי מהרי"ל ומ"ש אשה היולדת כת' בשיורי ברכה על דברי כנה"ג בשם חכם א' לפקפק בזה דהדלקה במקומה בעינן כדלקמן סעיף יו"ד ע"ש ועיין לעיל ס"ק א' בשם בית יעקב וכת' בתשו' נחלת שבעה סי' ח' אשה שהדליקה ב' נרות ע"ד שתעשה ברכה וע"י טרדת שבת נסתפקה אם עשתה ברכה וכת' לחלק בין אם הדליקה בזמנה ע"ש ואין נלענ"ד והראיה שהביא מטעם בוכתבתם אין הנידון דומה כלל והעיקר בזה כל שהדליק מפלג המנחה ולמעלה מסתמא לשם מצות שבת הדליקה ובירכה ואפי' אם ספק לה א"צ להדליק נר בברכה ואם מסופקת אם הדליקה קודם פלג המנחה או אח"כ יש לחזור ולהדליק לשם מצוה בלא ברכה וע' בא"ר מ"ש בזה:

ט **כשידליק** עבה"ט וכת' בפמ"א ה"א סי' ס"ט שטעות הוא ביד הנוהגים לעשות נר מיוחד לשבת ומדליקין בבה"כ ומברכין דהוי ברכה לבטלה אם לא שהשמש לא ידליק שום נר תחלה עד שידליק הוא בברכה דשייך בזה שלום בית שלא יכשלו זה בזה כשתחשך ואח"כ ידליק השמש שאר הנרות ע"ש וכ"כ בשו"ת מקום שמואל סי' י"ח דאף שיש קונין מצות הדלקת נרות בממון הרבה מ"מ אין לברך ע"ש:

י **אחר הדלקה** עבה"ט ובדגול מרבבה הסכים להלכה דלא כהמג"א כיון שאין נוסח הברכה שוה שבשבת אומרת של שבת וביו"ט אומרת של יו"ט לא שייך לא פלוג ולכן אין ראיה מסי' קנ"ח דשם כן נוסח הברכה וכן מ"ש התוס' בטבילת גר כן הוא וסיים בה כנ"ל להורות כאשת הגאון דרישה והיא אשה אשר נשאה לבה בחכמה ע"ש וכן במח"ב הסכים לזה מטעם דכמה פוסקים ראשונים סוברים גם בטבילה לברך קודם ואף שנוהגים ע"פ בה"ג לברך אח"כ י"ל דהכי קיבלו דאף דבטלום לטבילותא טוב לברך בחיותו טהור אבל בזה טפי עדיף לברך ביו"ט קודם הדלקה ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ סי' ק"ז דמה שנוהגים לברך זמן בשעת הדלקת נר יו"ט אין לזה יסוד מיהו אין למחות בידם בחזקת היד ע"ש:

כב **מלאכה** עבה"ט ועיין בב"י שדין זה מחלוקת הרשב"א בשם התוס' והר"ן ובש"ת פני יהושע הנדפס חלק יו"ד סי' ג' בסופו כת' שזה תלוי במחלוקת הפוסקים לענין שלד"ע אם בעינן שליח בר חיובא ע"ש ומ"ש ע"ז בספר בית מאיר באה"ע סי' ה':

כג **ממלאכתו** עבה"ט ועיין בתשו' ב"ח סי' ק"י שכת' המיקל כרמ"א שהוא כהרשב"א לא הפסיד והמחמיר כהר"ן קדוש יאמר לו ותע"ב גם הר"ן לא נחלק אלא באמירה אבל אם חבירו עשה מעצמו מותר לאותו שמשכה סעודתו להנות ממנו אליבא דכ"ע ע"ש ועיין

בשו"ת מים רבים סי' ל"ב בשם הרב מהר"י אשכנזי שהסכים כלבוש מחמת הירושלמי שהביא הרשב"א סי' תשל"ט ע"ש ובבר"י כת' שאין הכרח ועיקר כדברי מור"ם ע"ש:

סימן רסה

בש"ע סעיף ד' **כיון** שאין מכוין לכבוי ולפי"ז אפי' בשבת כשמדליק עכו"ם לצורך חולת ובא"ר חולק ע"ז ע"ש ובמח"ב כ' דבמקומות שנוהגים להדליק בעששיות ונותנין תחילה מים ואח"כ שמן וכשקורין עכו"ם עושה כן מעצמו כמנהג העיר מותר כו' וכן ראיתי מעשה בארץ הצבי ע"ש:

סימן רסו

לשמרו. עבה"ט ועיין ש"י ח"ב סי' כ' כתב דמהני תקנה זו דריצה תחתיו בפרט בזמן הזה דאין לנו דה"ר וע"ש דעיקר החלוק הוא אפשר לשמור ע"י נכרי או לא ע"ש:

סימן רסז

א (**בש"ע**) בתפילת המנחה כו' כתב מח"ב בשם תלמידי האר"י ז"ל שאף הנוהגים להניח תפילין במנחה אין להניח בע"ש ועיין לעיל סי' כ"ה:

(א)

ולאכול מיד עבה"ט ומ"ש ועכ"פ הנוהגים כו' עיין ביד אפרים ותמצא פירוש אמיתי בדברי המג"א בזה:

ב **ופרוס.** עבה"ט ובסידור מהר"י עמדן כתב שלא לומר והוא רחום בשבת ויו"ט בפד"ז ובקדושת ובא לציון ע"ש שהאריך ומח"ב כתב שבעה"ק ירושלים יש קהלא קדישא המתנהגים עפ"י מנהג רבינו האר"י ז"ל בדקדוק וגם הם נהגו לאומרו וכן בחברון ובכל א"י ומלכות מצרי' ואטליא וכל המקומות אומרים אותו והטור ושאר פוסקים לא כתבו רק שלא לאומרו בערבית דליל שבת אבל בפד"ז וסדר קדושה י"ל שהוא דרך שבה והמג"א לא כתב רק דיש מקומות דאין אומרים אותו ע"ש ועיין בתשובת הרשב"א סי' ת"ע והמח"ב שם כתב עוד תמי' שהרי לפני פ' תמיד כל העולם אומרים יה"ר שתמחול לנו כו' והא ודאי תפלה ותחנה הוא ולא שת לבו לזאת לבטלו כו' ע"ש. לענ"ד שזהו היה"ר אין לאומר' בשבתות וי"ט וכמדומה שכן נוהגים ועיין בהלק"ט ח"ב סי' קע"ב וכתב בש"צ בשם מהר"י סרוק בשם מהרח"ו כשאומר ופרוס כו' צריך לקום לקבל תוספת נשמה יתירה מבחינת הלילה. וע"ש בש"צ שי"ל ופרוס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים

כו' בסידורים נגררו אחר האבודרהם והלבוש שלא הזכירה ירושלים בפתיחה אך הטור והש"ע כתבוהו ועיין בשיורי ברכה בשם הרדב"ז בס' מגן דוד שא"ל ופרוס סוכת רחמים ושלום ושלא לחתום הפורס סוכת רחמים ושלום רק סוכת שלום לבד וכן הוא בש"ע וכתב בש"צ ואבודרהם ולבוש ובמח"ב העתיק בפתיחה ופרוס סוכת רחמים ע"ש. וע"ש בשם האר"י דבשבת אין להתפלל בעינים סגורים וטוב להתפלל מתוך הספר:

סימן רסח

ג **חול** עבה"ט ועיין בשו"ת חינוך בית יהודה סי' ז' תשובה מהגאון בעל של"ה שכח ולא התפלל ערבית של שבת יתפלל שחרית שתים ואומר בשניהם ישמח משה כי נוסח אתה קדשת לא שייך כ"כ בשחרית כו' ע"ש. וכתב מח"ב מי שאמר תיבת אתה חונן ולא גמר הברכה רק תיכף אמר ברכה אמצעית של שבת וכשנגמר ברכת שבת נזכר שהדין הוא שכשאמר אתה חונן יגמור הברכה א"צ לחזור ולומר ברכת אתה חונן רק יאמר רצה כדרכו: ועיין בהלק"ט ח"ב סי' צ"א באחד שנמשך בתפל' שבת והתחיל אתה חונן ונמשך עד ברכת השנים ונזכר שהיא שבת ונתן דעתו שהיה ימות החמה ושאל ופסק שיחזור עד שיאמר ברכת השנים כתקנה ואח"כ הולך לשל שבת עכ"ד וב' במח"ב דבזה שכבר אמר של שבת מודה הרב שא"צ לחזור ע"ש וכתב עוד בשם אורח לצדיק סי' יו"ד מי שטעה והתפלל של שבת בתפילת יו"ט ובאמצע ברכת שבת נזכר יפסוק ויאמר תפלת יו"ט ואם בשבת במקום תפלת שבת התחיל לו' אתה בחרתנו וכו' שהוא תפלת יו"ט פוסק ואומר תפלת שבת ולא הפסיד ג' הראשונות וע"ש שיש חולקים ומח"ב הכריע שלא כהחולקים ע"ש:

יג **ועד** סוף ובמור וקציעה כתב דתפילת ערבית דשבת ויו"ט חובה ובמח"ב כ' דמבה"ג ורמב"ם ורא"ש משמע דאף של שבת רשות אך מדברי התיקונים דף ך' נראה דדוקא של חול רשות וכן משמע בכמה לשונות בזוהר ע"ש וע"ש במח"ב שכתב טעה בליל שבת ויו"ט והתפלל של י"ט ושכח שבת ושמע ברכה מעין ז' מהש"ץ יצא לפי פסק הש"ע בדין זה ע"ש ועיין לקמן במג"א סי' רפ"ח דהמתענה ת"ח מותר לו' בשבת אלקי עד שלא נוצרתי כו' ועיין בש"ץ שאף הנוהגים לו' אחר סיום י"ח יהיו לרצון קודם אלקי נצור מ"מ בשבת אין לומר יהיו לרצון קודם אלקי נצור דלא שייך בתפלת שבת לומר יהיו לרצון כו' הואיל ואין כח שאלת צרכיו עכ"ל ולפענ"ד אין זה מוכרח דגם בשבת יש בקשות רצה במנחותינו כו' ושפיר שייך יהיו לרצון כו' ועיין ביד אפרים בנוסח הברכה מעין ז' י"ל ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות בלי הפסק ע"ש:

סימן רסט

בבה"כ עיין באשל אברהם בשם השב יעקב וע' בשו"ת חר"ש בן הרשב"ץ סי' נ"ג ובחוט המשולש חלק ב' סי' ל"א ע"ש:

סימן רע

ב **בשבת** עיין בה"ט ועיין בשלמי חגיגה בשם בית דוד שב' שמעתי שאין אומרים לכה דודי ביו"ט שחל בשבת משום שנראה כביוש ליו"ט שאומרים פני שבת נקבלה דמשמע ולא פני יו"ט ונראה דאין להקפיד דשבת א"צ קידוש ב"ד וממילא קאתי הלכך צריך לצאת לקראתו לקבלו כיון שהוא בא אלינו מעצמו. אבל יו"ט שבא אלינו ע"י קידו' ב"ד נמצא שאנו מביאין אותו וא"כ מה צריך לצאת לקראתו לקבלו וא"כ אין שום ביוש בזה כו' ע"ש ונראה דמ"מ בליל יוה"כ אין לאומרו וכ"כ לעיל סי' רס"ב שאין מקבלין שבת בליל יוה"כ שאין שם נשמה יתירה ומשמע דביו"ט שפיר מקבלין שבת וכדברי הב"ד:

ג (בש"ע ס"ג) **והא** דתניא כבוד יום קודם כו' וכ' בישו"ש דגיטין שקורא תגר על שאין נזהרים בזה ואדרבה מוסיפין בליל שבת כו' ואני גדרתי בעצמי שלא לאכול דגים בליל שבת שהוא דבר חשוב ומסוים ואז אפי' יעשו בשבת כמה מעדנים לא ישוו לסעודת שחרית שיש בה דגים עכ"ל והביאו מח"ב ועיין לקמן סי' תקפ"ג שרש"ל לא אכל דגים בר"ה שהיו חביבים עליו ע"ש וא"כ מי שחביב עליו מין מאכל אחר יש לו להניחו על סעודת שחרית:

סימן רעא

כג **נשפך** עבה"ט וכתב הרדב"ז בתשו' ח"ג סי' תל"ז שאם קידש שכסבור שהוא יין ונמצא חומץ צריך לחזור ולקדש והביאו מהריק"ש ומח"ב:

כד (ש"ע סעיף ט"ז) **אבל** אם היו להם כוסות כו' וכתב בפמ"א ח"ב סי' ה' שנים שמברכין על כוס של קידוש יחד דרכם להמתין שאחד מברך בפה"ג וחבירו עונה אמן. ושוב מברך השני בפה"ג אין לראשון לענות אמן דהוי הפסק בין ברכה לטעמיה ואסור לעשות כן ע"ש והבאתי דבריו לעיל:

סימן רעב

א **לחלוחית** עבה"ט ועיין בבכור שור דף קכ"א ע"ג שכתב שצריך ליזהר שלא יתן כ"כ מים שיהיו הצמוקים אחר שנתגדלו אחד מששה במים דאז ודאי הוי ברכה לבטלה עכ"ל. וע' לעיל סי' ר"ב ומ"ש ביד אפרים על הברכה בזה:

ז **מצוי** עבה"ט וכתב בר"י בשם הפר"ח סי' תרע"ח דמי שהוא במקום שאין לו פת ויין לא מצי לקדושי ודלא כהרב מהר"י מולכו שם בזה ועיין במג"א לעיל סי' רע"א ועיין המכריע בסי' ע"א שכתב דהיכא דליכא סעודה לא מחייב בקידוש והיינו טעמא דלא מקדשינן ביוה"כ ואפי' חל בשבת כו' והנכון דנפיק י"ח בקידוש שבתפלה שמברך מקדש השבת ע"ש והביאו בשיורי ברכה וכתב ג"כ בשם ספר הבתים כת"י שער א' מבית מנוחה יש מהגדולים שכתב כו' ויש מי שכ' שאין מקדש אא"כ יטעום כו' וזה נראה עיקר עכ"ל. ועיין בשו"ת שאגת ארי' סי' ס' שהעלה דקידוש על היין לאו דאורייתא וע"ש סי' ס"ב דיו"ט הסמוך לשבת בין מלפניו ובין מלאחריו ואין לו רק רביעית א' של יין של שבת קודם וכמ"ש לעיל ס"ק א' מדברי המג"א דוקא של ליל שבת אבל קידוש של יום שבת וקידוש של יו"ט בין של יום בין לילה כיון דכלהו דרבנן ויו"ט מיקרי מקודש לגבי שבת כיון דאיקרי מועד ושבת תדיר שקולים הם והרשות בידו או לקדש היום או להניחו על קידוש היום בין שהוא שבת בין שהוא יו"ט ע"ש ועיין מ"ש לחלק על רש"י במ"ש דשבת קדוש טפי מיו"ט והוא הביא ראיה מזבחים דף ל' ודבריו צ"ע. ולענין אם מקדשין על יי"ש עיין בתשו' בית יעקב סי' נ"ז ועיין בא"ר שהביא משם הפרישה שאף ביום אין לקדש על יי"ש. ומי דבש אפי' בקידוש של יום. וכתב הא"ר לדינא אף שהוא חמר מדינא אין לקדש אא"כ יכול לשתות ב' פעמים מלא לוגמיו שלא הפסיק בינתיים ע"ש ועיין לקמן סי' רפ"ט מ"ש בזה. ועיין לקמן סי' רפ"ג שאם מצפה שיביאו לו ימתין עד חצות לילה ובבר"י כתב בשם מהר"י מולכו שאם מצפה שיביאו לו למחר ונראה שאם יודע ודאי שיביאו לו למחר יש לו להמתין אם אינו מצטער ואפשר דגם המ"א מודה בזה ולא מיירי רק במסופק שמא לא יביאו לו עוד כלל ואם מצטער מותר לאכול אף ביודע שיביאו לו למחר ושוב מצאתי כן במח"ב סי' רפט ע"ש:

סימן רעג

ב **לאכול** עבה"ט ועיין בגו"ר כלל ב' סי' ך' דלכתחלה יש לסעוד מיד אך בדיעבד אם שהה עד שעברה הנאתו דכוס קידוש א"צ לחזור ולקדש והמחמיר לחזור ולקדש הוא ברכה לבטלה ע"ש ועיין במח"ב בשם ספר הבתים כת"י שאם קידש במקום אחר ודעתו לאכול

בבית אחר קרוב לשם שהיה יכול לשמוע משם דברי המקדש באותו מקום שקידש הרי זה מקום סעודה אע"פ שאינו עומד במקום סעודתו בשעת הקידוש לכן נהגו לקדש בבה"כ מפני האורחים האוכלים בבתים שסמוכין לבה"כ והואיל והיו יכולים לשמוע קידוש של בה"כ באותו מקום שאוכל שם ה"ז קידוש במקום סעודה כ"כ בעל ההשלמה וכן נמצא בתשו' שאלה להרי"ף ע"ש (ועיין בט"ז סי' קנ"א ובתוס' שבת סי' רס"ט) ולפ"ז צ"ל דמ"ש בש"ע דצריך שיהיה שני המקומות בבית אחד היינו שאם בבית אחר אפי' במקום שרוצה לאכול רחוק ממקום הקידוש שאפי' באותו בית לא היה יכול לשמוע:

ז **פירות לא** עבה"ט ועיין בגו"ר כלל ג' סי' י"ד שמפקפק במה שאוכלים פת כיסנין במקום סעודה וכתב כיון שהגאונים הקילו בשתיית כוס לא גרע פת כיסנין וע"ש ובבר"י דהאידנא נהיג עלמא בפשיטות לאכול פת כיסנין אחר קידוש היינו ביום ולברך מעין ג' ואחר זמן סועדים. אך מה שנוהגין לילך לבית חתן או מילה ואין שם כיסנין אחר קידוש רק מיני מגדים וקאוו"י אין לו לטעום שם כלל ולא סגי במה שהמקדש ישתה כל הכוס דלדעת הגאונים חשיב כסעודה דהיינו לשותה עצמו אבל לא מהני לאחרים ע"ש:

סימן רעד

א **ככרות** עבה"ט ועיין בשו"ת ח"צ סי' ס"ב וסי' ס"ג ודעת' בלחם חסר תלוי בפלוגתת הרא"ש והר"י ז"ל דלהרא"ש אם החסרון אינו יותר מחלק אחד ממ"ח לא מיקרי חסרון ולהר"י אפילו בחסרון מיעוט נמי לא מיקרי שלם, ואם עדיין לא נחתך ממנה רק לפי שנשרף ונחרך הוא עומד לחתוך האריך בזה בשער אפרים דלא אמרינן כחתוך דמי אפי' יותר מאצבע ויוצאין בו ועיין בח"מ וב"ש באה"ע סי' קכ"ג והח"צ נראה שמסכים לדברי זקינו השער אפרים ובשו"ת מקום שמואל סי' מ"ה כ' ג"כ בענין זה ולא ניחא ליה למימר דהעומד לחתוך לאו כחיתוך אלא כיון דאיכא אינשי דאכלי אף שנשרף ונחרך לאו עומד לחתוך קרינן ביה (וע"ש שכתב דראוי הוא לאכילה לעשות מורייס כמ"ש הרא"ש בפרק כ"ש כו' ע"ש וזה לא נהירא דמ"מ כיון דלאו אורחיה למיכל פת חרוך כל צורכו שפיר קרוי עומד לחתוך מן העוגה הזאת הראוי לאכילה) וכתב בשו"ת שבסוף ספר מנחת יעקב סי' י"ב באשה שעשתה לחמים לכבוד שבת ושכחה מליטול חלה קודם אפיה ונטלה אח"כ אם מותר ליקח זו ללחם משנה וכן אם מחמת איסור הצריכו קליפה או נטילה מחלת שבת כיון דאין מפרישין רק חתיכה קטנה ומצד ההכרח ולא מחמת שהמצוה בזויה עליו עושה אותה פרוסה והביא ראיה מעירובין דף פ"א ע"ש שכתב שם שפקפקו עליו בזה ועיין בשו"ת הר הכרמל סי' ב' הסכים לדברי החולקים ועיין במג"א

לענין לבצוע על פת הבאה בכיסנין כשקובע עליו יוצא אבל אין להניח ללחם משנה ובזה מיירי הט"ז ע"ש וכתב במח"ב שהנוהגים ע"פ האר"י מסדרין על השלחן י"ב ככרות קטנות לכל סעודה ששה ע"ג ששה כמין שני סגול ולוקחים ב' האמצעים ובוצעין מאחד ובא"ר כתב בשם השל"ה בשחרית ח' כו' וליתא ואף מי שאינו יודע הכוונות אם רוצה ליישר מעשיו באופן. שנוהגים מארי דרזין ולבו לשמים שיהא חשוב לפני ה' כאילו כיון הא מעלייתא היא וכמש"ל סי' כ"ה ע"ש ועיין באגרות הרמ"ז שאף ביום טוב שחל בשבת יש לסדר הי"ב לחמים שגם לחם הפנים היו מסדרין ביום טוב שחל בשבת, וכתב שאין לבטל הסדר בכל יו"ט שעושין ג' סעודות לאפוקי שבת ור"ה או ע"פ שחל בשבת כו' ע"ש ולא ידעתי מקום למה דמשמע מדבריו שאין מקיימין ג' סעודות בשבת ור"ה. וגם לא ידעתי לתלות סידור י"ב לחמים בג' סעודות וצ"ע:

ג **שחרית** עבה"ט ועיין בגו"ר כלל ג' סי' י"א שאין ללמוד ממעשר לו' דשבת קובע ודלא כמהר"י חאגי"ז ועיין בבר"י ומח"ב בסי' רמ"ב וכאן בשם זרע אמת שלחמים הנלושים במי ביצים יש נוהגים לבצוע עליהם בשבת כיון שקובעים עליהם ומברכין בהמ"ז לחם הוא ומברכין המוציא וע' סי' קס"ח בדין נילוש במי ביצים דבלא"ח איכא דיעות דמברך המוציא וע' לעיל סי' רע"ג:

סימן רעה

בעששית עבה"ט. ועיין בא"ר באם נתן המפתח לאחר ואמר לו שיזהר שלא יתננו לו ביום השבת יש קצת מקום להקל ובמח"ב כתב שיש להחמיר גם בזה:

סימן רעט

א **לטלטלו**. עבה"ט וכת' בבר"י בשם אדמת קודש ח"ב מי שחש בעיניו ויגדל הכאב ואור הנר מזיק לו אעפ"כ אסור לטלטלו ולהעמידו בבית אחר ע"ש:

ד **ע"י לחם** עבה"ט ועיין בתשב"ץ ה"א סי' קל"ז וברשב"ש סי' ת"ז ובחוט המשולש בתשובת מהר"ש דוראין סי' ז' מ"ש בזה כמה דינים בענין תנאי ועיין ביד אפרים מ"ש בזה ועיין בתשו"ת הר הכרמל סי' נ"ב:

סימן רפא

מחזירין אותו. עבה"ט וכת' בבר"י בשם מכתם לדוד אם שכח לומר נשמת ואמר ישתבח כחול יאמר נשמת אחר ישתבח ולא אחר התפלה ע"ש ובשמ"ח כת' שאם איחר לבא לבה"כ ידלג נשמת ולא כפסוקי דזמרה רק לענין המזמורים שמוסיפין בשבת אעפ"י

שגם הם שגבו במעלה מ"מ נשמת עדיף ע"ש ועיין בש"ח בדיקדוק התיבות בזמירות תבת לישרים נאוה תחלה הנו"ן בקמ"ץ. והאלף נחה. אבל לביתך נאוה קודש חנו"ן בפתח והאלף נעה בפתח. כי נעים נאוה תהלה הנו"ן קמוצה והאלף נחה וכת' בשם האבודרהם במזמור רננו ייראו מה' כל הארץ בשני יודין בתחילה יראו את ה' קדושיו צ"ל הריש בשבא והאלף נחה להבדיל בינו ובין יראו משורש ראה עיין רד"ק. כל טוב הטית בחולם ולא יאשמו האלף בשבא נח והשי"ן בשבא נע. ויהי נועם ה' בספרים המדוייקים הישינים הוא באדני. מאדם עד בהמה בקצת ספרים כתוב ועד בוא"ו וטעות הוא. וכן כתוב בקצת ונתן ארצם לנחלה וט"ס וצ"ל נחלה רק לקמן בכל"ח איתא לנחלה. בנוסח נשמת ובריותיו הבית דגושה ובשבא והריש בחיריק. מ"ש בסידורים וישוררו נכון לדלגו. וא"ל ובשובע רק ובשבע השי"ן והב' קמוצים ע"ש. ועיין ביד אפרים שהנוהגים לומר וכל עין לך תצפה אומרים התיו בשבא והצדיק בפתח והוא טעות וצ"ל התיו בחירק והצדיק בשבא שאינו מלשון אערוך לך ואצפה שהוא ענין תוחלת ותקוה רק מלשון הבטה כמו עיניו בגוים תצפנה וכה"ג טובא ע"ש. וכת' מהר"י צמח שי"ל דעת ותכונה סובבים הודו ולא אותו. ועיין בגן המלך סי' נ"ב כ' יש נוסחא לו' שרפים ואופנים וחיות הקודש וכן הכריע האבודרהם וגם הוא ז"ל צידד לו' כן שהוא בהדרגה ממעלה למעלה אך בתיקוני זוהר הנוסחא שרפים וחיות ואופני הקודש וקבלת רשב"י תכריע ע"ש ועיין בשו"ת מאיר נתיבים סי' ו' שכת' בשם גן המלך להיפוך וליתא שהרי סיים וקבלת רשב"י תכריע ואפשר כוונתו על מ"ש לצדד מסברא דנפשיה וע"ש שכתב שאלו ואלו דא"ח ואין לשבש הנוסחא האחרת ע"ש ועיין בש"ח שכתב וכתב הרב זלה"ה שא"ל בתפלת שחרית זכר למעשה בראשית כ"א בערבית ובמוסף ע"ש:

סימן רפה

א **תרגום** עיין בה"ט שכתב שמצוה לקרות אחר חצות וכתב בק"א למח"ב שיש שכתבו כן בשם גורי האר"י זצ"ל ואין האמת כן כי בסדר הכוונות שסידר מהר"ש וויטל מכת"י מר אביו מהרח"ו כתב שרבינו האר"י זצ"ל יום הששי תיכף ומיד אחר תפלת שחרית היה הולך למקום שיש ס"ת וקר' שמו"ת וע"ש במח"ב שאין לקרות שמו"ת באשמורת יום הששי כי כתבו גורי האר"י שאין לקרות תרגום בלילה גם כתב שהעיקר לקרות כל פסוק שמו"ת ודלא כמ"ש לקרות פרשה קטנה ע"ש:

ג **פירש"י** עבה"ט וכתב בבר"י שביש"ש קידושין פ"ב כתב אם אינו יכול ללמוד שניהם יקרא פרש"י ולא תרגום ע"ש אבל לפי מ"ש חכמי האמת יש קפידא בתרגום ולכן אם אין שהות ללמוד שניהם ילמוד תרגום ע"ש:

ו **התורה** עבה"ט ובמח"ב כתב בשם הרדב"ז בתשובה ד"פ אם שמע שמו"ת מאחר אפילו בלי אונס יצא ובלבד שיכוין לשמוע מלה במלה ע"ש:

ח **פרשת יום טוב** עבה"ט ועיין בר"י כת' בשם האר"י ז"ל ביום הושענא רבה יקרא פ' וזאת הברכה שמו"ת. ובשם מהר"מ זכותא בתשובה כת' דבח"ל שעושין ב' יו"ט יקראנה ביום הו"ר ומ"מ אם קראה ביום שמיני עצרת לא הפסיד ע"ש:

סימן רפו

א

(•) (בש"ע ס"ב) **זמן** תפלת המוספין עיין במג"א סי' רל"ג כשמפסיק במכירות המצות צריך ליטול ידיו שנית לתפלת המוספין אם לא שיודע שלא הסיח דעתו ועיין בשערי אפרים שער יו"ד סעיף מ"ז:

(•) (הגה ס"ב) **חוזר** הש"ץ התפילה כו' הנוהגים לומר קדושת כתר בשבת יאמרו עם עמך ישראל כו' בר"ח יאמר ועמך ישראל כ"כ גן המלך סי' קל"ד בשם הרב החסיד מוה' דוד גרשון ועיין מ"ש בזה בבר"י ובמח"ב. וכתב בש"ץ שצ"ל תמידים כסדרן מלת תמידים במ"ם לבסוף ומה שנדפס בנון בסוף הוא טעות ע"ש.

(א) **לטעום** עבה"ט ועיין בא"ר דאם אין לו יין ופת רק פירות וחליש לביה רשאי לטעום קודם קידוש קודם מוסף ע"ש ואי לא חליש ליביה אין להקל:

ב (בש"ע ס"ה) **בשבת** וי"ט כו' וכתב במח"ב דבארץ הצבי וארץ מצרים נוהגים לומר ברכו גם בשבת ויו"ט אחר קדיש בתרא ע"ש:

ה **תהלה**. עבה"ט וכתב בית יהודה מי שתפלת המוספין בצבור לפניו וקראוהו למול הבן יתפלל מוסף בצבור ואח"כ ילך למול אם לא שיש לחוש שתדחה המילה מזמנה ע"ש. ונראה דבמקום שמלין בבה"כ ורבים ממתינים עד אחר המילה אין לו לעשות כן מפני טרחא דצבורא שאין זה כבודם שיהיו יושבים וממתינים עליו עד שיגמור התפילה בציבור:

סימן רפז

בש"ע **ס"א** וכן יכולים לבקר כו' ובת' במח"ב שבדעת חכמה כתב לעורר בזה ומה טוב מנהג ירושלים תוב"ב אם בקורת תהיה לכבוד חתן או אבי הבן הוא כמו רגע כניסה ויציאה דוקא וגם כתב בשם חכמי המוסר דמי שסיפק בידו לא יפה עושה לבקר חולה בשבת וילך בחול לבקר עניים חולים ויראה עניים וצרכם וירחם עליהם כפי אשר תשיג ידו והוא מצות ב"ח כתקנה כו' ע"ש. ונראה מי שבימות החול טריד במילי דשמיא או דעלמא ובשבת שיש לו פנאי הולך לחולה אוהבו שיודע בו שיש לו נחת מזה שהוא בא אליו לבקרו מצוה קעביד ואין לו למנוע מללכת בשבת וי"ט ומי שהוא רך הלבב ומיצר על יסורי החולה אין לו לילך בשבת לבקר דלעונג ניתן ולא לצער:

סימן רפח

א **היום** עבה"ט ועיין בתוספות שבת אם אירע בשבת הסמוך ליו"ט וע"פ בצהרים הסמוך ליו"ט שני יש להקל להתענות יום אחד לבד לכפרה ועיין באשל אברהם בשם בית יהודה באם חלם בע"פ אחר חצות לא יתענה בלילה משום מצות מצה וכ"כ ביד אליהו סי' ל"ב ועיין במח"ב בשם דבר משה מי שחלם בצהרים ביום א' של ר"ה יתענה מחצי היום עד חצי הלילה ואח"כ יקדש ויסעוד ויתענה יום ב' תענית שלם וכן יעשה כל ימיו למי שלבו נוקפו ע"ש ועיין בשירי כנה"נ דמ"ש הרמ"א למיתב תענית חצי יום השבת נכון לעשות כן ומ"מ מי שאינו רוצה למיתב תענית לתעניתו בזה אין מחייבין אותו ועיין במח"ב בשם הפר"ח במי שחלם ליל שבת והתענה בשבת ומ"ש היה יו"ט וחלם ג"כ והתענה נסתפק ד' פר"ח אם צריך למיתב תענית לתעניתו ב' ימים ועיין באשל אברהם בשם בית דוד באם חלם חלום רע על חבירו וכת' במח"ב בשם אוהל יוסף שאם חלם בשבת חלום רע על חבירו לא יאמר לו ע"ש וכן נ"ל עכ"ל:

ז (בש"ע ס"ה) **או** שיניו שנפלו וכ' במטה יהודה ואם היה לו כאב שינים לא יתענה כמ"ש האחרונים במהרהר ועיין בחינוך בית יהודה סי' ג' ובדבר משה סי' ך"ב:

יג **המסוכן** עי' בה"ט ועיין בשו"ת נחלת שבעה סי' ל"ט שעשה מעשה לברך החולה בשבת בבה"כ אע"פ שהחולה לא היה שם בעיר רק בישוב שהיה רחוק מהלך שעה ויותר ודלא בלקוטי מהרי"ל שכתב שאין לברך כשאינו בעיר דשמא מת או הבריא ע"ש מגיטין דאפי' הניחו זקן או חולה נותנו לה בחזקת שהוא קיים וגדול אחד כתב להעמיד דברי מהרי"ל והוא חזר והשיב לו ע"ש מסי' ע"ז עד סי' פ"א ומ"ש הבה"ט מדברי המגן אברהם לומר שבת הוא מלזעוק עיין בא"ר. ועיין בשערי אפרים שער יוד סעיף מ"ד

ובפתחי שערים שם שי"ל שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבא וברחמיו המרובים ירחם עליו השתא בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן ע"ש:

סימן רפט

קידוש עיין בה"ט וכבר כתבתי בזה לעיל סי' רע"ב ס"ק ז' ועיין בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' קע"א שגם דעתו שא"צ להתענות עד למחר ולענין אם מקדשין על יי"ש ע"ש בבה"ט ס"ק ז' ובשו"ת שם לענין קידוש של יום והאידנא נהוג עלמא לקדש ביום על יי"ש ואין לעשות כן אלא כשיכול לשתות מלא לוגמיו בלי הפסק בינתיים במש"ל סי' רע"ב בשם הא"ר ואם אין לו יין ואינו יכול לשתות מלא לוגמיו כאחד יש לו ליתן לשתות מכוס זה גם לא' מהמסובין או לב' עד שבטעימת כולם יהי' מלא לוגמיו ובמש"ל סי' רע"א דעת י"א ובא"ר כ' שנראה שכן עיקר ע"ש וא"כ עכ"פ יש לנהוג שאחד יקדש על כוס שיש בו רביעית ויוציא גם האחרים וישתו גם האחרים מכוס זה שיהי' בין כולם מלא לוגמיו או שהמקדש ומוציא אחר ישתה בכמה פעמים בלא הפסק מלא לוגמיו וכמ"ש סי' רע"ב וע' בבית יעקב סי' נ"ז אבל מה שנותנין לפני א' כוס קטן שאין בו רביעית והוא מקדש עליו בפני עצמו אין זה נכון וע' לעיל סי' ר"י ולענין קידוש במקום סעודה בקידוש של יום ע' לעיל סי' רע"ג דשרי אף אם אוכל אחריו פת כיסנין. אבל מיני תרגומא וקא"ווי לא מהני וגם בשתיית כוס לא מהני רק כשהמקדש עצמו ישתה ע"ש וע' בבר"י דמספר הכוונות שסידר מהר"ש וויטאל מוכח דקידוש היום הרב היה אומרו מיושב וכן נהגו רבנן קשישי בעה"ק ירושלים תוב"ב:

סימן רצ

(•) (בש"ע סעיף א') **ירבה** בפירות כו' עיין באשל אברהם מתשו' מהר"מ גלאנטי ובבר"י סי' מ"ז ב' שבספר הזכרונות חלק עליו והסכים לדעתו ודלא במהר"ש הלוי וע' במג"א לעיל סי' רט"ו שהביא דברי השל"ה וכנה"ג בשם ספר הזכרונות וע' מ"ש אא"ז בת"ש סי' י"ט מ"מ אין להביא לפניו מיני פירות ולברך על כ"א בפ"ע לפי שיכוין שלא להוציא האחר בברכה זו דכה"ג ברכה לבטלה הוא כו' ואין ראיה מסי' קע"ד ע"ש:

(א) **צהרים** עבה"ט וע' בא"ר בשם ס"ח שאין לומר כן אפי' חפץ לכתוב תורה במ"ש אלא יאמר כי שבת היום וע"ש בשם של"ה שלא ירבה כו' אדרבה חייב אדם לחדש חידושי תורה כמ"ש בזוהר דבמ"ש בחזרת נשמה יתירה למקומה שואל אותה הקב"ה מה חידוש אמרת בתורה כו' ובמח"ב בשם דעת חכמה בשם האר"י שאם מחדש בתורה

מעטרין לאביו באותו עולם לכן נסמך כיבוד למצות שבת. ומי שאינו בר הכי לחדש ילמוד דברים שלא למד עד הנה וכתב בבר"י שכתבו בשם האר"י שהיה ישן ב' או ג' שעות בשבת וכתב מח"ב שרבים מקיימים מנהג דאר"י ומי יתן אם יקיימו שאר הנהגותיו ואזהרותיו כי קודש הם ע"ש:

סימן רצא

ב **בליל שבת** עבה"ט וע' בבר"י מסופק אם מחויב לאכול פת דשמא רק בסעודה ראשונה וב' סעודות אחרות למ"ד סעודה ג' לא בעי פת ה"ה בזה הנך ב' סעודות לא בעי פת. וכן אם טעה בהם י"ל דאינו חוזר וע' לעיל סי' קפ"ח ובגן המלך סי' ל"ח ובמה"ב חזר והכריע דבסעודת המילואים בעי פת ומ"מ אם טעה בבהמ"ז לא יחזיר כמו בסעודה ג' ע"ש באודך:

ג **בהמ"ז** עיין בה"ט וע' בית אליהו סי' ט"ו דלכתחל' הצריך להמתין אחר המנחה לאכול סעודה ג' עי' שם. וע' בגן המלך סי' ל"ח הסועד סעודה יתירה בשבת ושכח ולא הזכיר שבת א"צ לחזור ולברך:

סימן רצב

א **ואני**. עבה"ט וע' במח"ב שכ' שנהגו לעמוד באמירת פסוק זה וכ"כ בעמק ברכה ובהגהת בנו בעל של"ה הביא הזוהר וכ' שמן הראוי והמחויב לעמוד בו ע"ש וע' בש"ץ בשם ספר הכוונות דזמן עטיפת ציצית בתפלת המנחה הוא אחר קדיש דקדושת ובא לציון אחר שיאמר הש"ץ ואני תפלתי כו' כדי שיתעטף בציצית בעת רצון וכ' בנגיד ומצוה שאין לכסות הפנים בטלית גם מגלים המצח מעם הטלית ע"ש. וע"ש שי"ל בריך שמיה בהוצאת ס"ת ואדרבה אז הוא עיקר זמן האמירה אלא שהאר"י הי' אומרו אף בשחרית והאומר גם בחול לא הפסיד ע"ש:

ב **ג' אנשים**. עבה"ט שהמג"א כ' דבמקום שאין ס"ת לא יאמרו ואני תפלתי והא"ר חולק בזה וכתב דמשום שלא להפסיק כו' יש לומר ואני תפלתי קודם הקדיש שאחר ובא לציון כו' וע' ביד אפרים בפי' דברי המג"א וע' בש"צ הביא לשון מהרח"ו ז"ל וכ' שאין תלוי בס"ת ואפילו המתפלל בביתו ביחיד צריך לאומרו ונראה מדבריו שצריך להקדים אמירת ובא לציון ופסוק ואני תפלתי להוצאת הס"ת ובת' בשם מטה יהודה לאומרו אפי' ביחיד והש"צ כתב דמנהגן תורה ועפ"י סוד הדבר וגם עפ"י הפשט ע"ש. וכת' בא"ר בשם מהרי"ל כשהי' מאחר לבא עד שסיימו קריאת התורה היה מתפלל עם הצבור ואח"כ

קרא הפ' ע"ש וע' בט"ז בשם הב"י שי"ל יום מנוחה וקדושה כו' שהרי אומר ינוחו בו כו' וע' בש"צ שכתב שר"ל מה שאמר יעקב ובניו ינוחו בו כו' וכן נראה מהא"ר ע"ש אבל בברכת או"א רצה כו' אומרים במנחה וינוחו בם וכמבואר בסי' רס"ח ע"ש וע' בש"צ שצ"ל כעמך ישראל עפ"י סוד כידוע לי"ח וכת' מהריק"ש אם נמצא טעות בס"ת במנחה מוציאין אחרת וה"ה בב' וה' ע"ש וכת' מח"ב דאותן שנוהגין להוציא אחרת אף בדיבוק בעלמ' ה"ה בשבת במנחה וב' וה' מוציאין:

סימן רצג

א **נ'** כוכבים קטנים וע"ל סי' רל"ה מ"ש שם וע' בדגול מרבבה דאף כשרואה ג' כוכבים שאינם רצופים וממתין מעט אחרי כן מותר לעשות מלאכה דעיקר טעם רצופים משום תוספות מחול על הקודש וכיון שהמתין מעט הרי הוסיף ע"ש:

ב (בש"ע ס"ג) **וברכו** באריכות נועם וכתב בהלכות גדולות סוף הל' ציצית ומבעי' ליה לאינשי לאגודי (ר"ל להאריך ולהמשיך) בברוך באפוקי שבתא כי היכא דנתציל מהיזקא דהאי שבתא ע"ש והביא בבר"י וגם כתב שראה מטהרת יד הקודש מהרח"ו בשם רבינו האי גאון ז"ל קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך באפוקי שבתא עכ"ל:

סימן רצד

ואינו חוזר וכת' בר"י בשם דבר משה אונן במ"ש שאינו חייב בתפלה יום ראשון אחר הקבורה כשמתפלל שחרית לא יאמר אתה חוננתנו בתפלתו ע"ש:

סימן רצה

א **ויהי נועם** עבה"ט וכת' בש"צ שכת' מהרח"ו שי"ל ויהי נועם כולו בעמידה ועכ"פ פסוק זה של ויהי נועם יאמר בעמידה שהכוונה עתה כו' הנקרא נועם ה' מסוד תוספת שבת לכל שבת הבאה כו' וגם כת' שפסוקים של ויתן לך היה האר"י אומרם בעת הבדלה בביתו:

ב **בשבוע** עיין בה"ט וכ' בבר"י שראה קצת גדולים שהיו אומרים בלחש לעצמם ויהי נועם אף בשבוע שחל יו"ט כי ע"ד האמת מוכרח אמירת ויהי נועם בכל מ"ש עיין בסי' תצ"א כת' שאפי' במ"ש שחל בחוה"מ הוא כן ע"ש ועיין בשאלתות פ' בראשית וכת' בשאילת יעבץ סי' י"ט אם חל פסח בשבת א"ל ויהי נועם במ"ש שלפניו אך כשחל יו"ט אחר השבת אף אם הוא צום כפור י"ל ויהי נועם במ"ש שלפניו והביאו בר"י ובש"ל

כתב דטעמו משום איסור מלאכה בע"פ וכתב שכמדומה לו שבמקומות אלו אומרים אף כשחל פסח בשבת ע"ש. ועיין בתשו' כנה"ג באחד שלא אמר במ"ש פ' זכור מפני ימי הפורים שאחריו וכת' שזה טעות ע"ש:

סימן רצו

א (בש"ע סעיף ב') **וה"ה** לשאר משקים וכת' הבר"י דלא אתי למימר כגון חלב ושמן וכיוצא רק למימר דשאר משקים שהם חמר מדינא מותר לאפוקי מים אף דשתיית המקום ההוא מים אין דינו לקרותו חמר מדינה ע"ש:

ב (הג"ה ס"ב) **על שכר** עבה"ט ועיין בשו"ת חינוך בית יהודה סי' ט' שעל משקה לאקרץ וואשיר וכדומה אין מבדילין ע"ש:

ג (בש"ע) סעיף ז' **אפי'** שמעו כו' וכת' בבר"י סי' רל"ה בשם מהר"י זיין מי ששמע מש"ץ בפה"ג ונתכוין לצאת בברכה זו ושאר הברכות לא רצה לצאת בברכת הש"ץ ואומרם בעצמו לכתחלה אין לעשות כן שצריך לאחוז הכוס בידו ובדיעבד יצא כיון שכיוון להבדיל על היין שלפניו שהוא הכוס שביד הש"ץ והבר"י כת' ראיה שלכתחלה צריך להיות הכוס אחוז בידו משו"ת לא"צ לענין אורח נזיר וכמ"ש בש"ת לעיל ע"ש מהר"י זיין הביא מדברי המג"א סי' תרי"ט לענין ברכות שהחיינו דיוה"כ וכת' דמבהמ"ז דסי' קפ"ג שכת' שנכון שכ"א יברך לעצמו אין ראיה דהתם הטעם כמ"ש הרא"ש דהברכה ארוכה כו' ולכן כ' שכל שיכול להפטר בברכת הש"ץ ואומר בעצמו הוי ברכה שאינה צריכה אף בלא טעם שאין כוס בידו ובבר"י חלק עליו והביא מתשו' מהרשד"ם והמבי"ט וכתב כיון דבש"ע לעיל סי' ו' פסק שלא כדבריהם וכן המנהג א"כ גם כאן מצי לברך כל הברכות ויכוון שלא לצאת ומה גם למ"ש המג"א סי' תרי"ט וכ"כ בהגהות יש נוחלין לענין קידוש שיאמר כ"א בלחש מתחלת הברכה בא"י אשר קדשנו עד הסיום ויסיים קודם המקדש לענות אמן כמ"ש סי' נ"ט ע"ש ולכאורה זה סותר למ"ש מהר"י זיין ובר"י דמשמע שדעתו לעשות כן לכתחלה אף שאין כוס בידו רק ביד המקדש וכיוון במה שבירך בפה"ג ונראה דהתם כדיעבד דמי דטריחא להו שכ"א מב"ב יקדש לעצמו על כוס בפ"ע. ולכן גם בהבדלה אף שדרך הבעה"ב להבדיל ולהוציא כל הב"ב שפיר דמי כשאומרים ב"ב ברכת המבדיל על סמך הכוס שביד הבעה"ב המבדיל ואף מהר"י זיין מודה לזה ודוקא בש"ץ שרגיל לכוון להוציא השומעים משא"כ בהבדלה בבית זמנין דמשתלי ולאו אדעתיה לכוון להוציא האחרים ולכן מוטב שיאמרו כ"א בפ"ע ברכת המבדיל ולסמוך על כוס שביד הבעה"ב וש"ד או שיסמכו הכל על בעה"ב שיוציא אותם

בכל הברכות דמסתמא הבעה"ב מכוון להוציא כל הב"ב והעומדים שמה לשמוע ברכת הבדלה כמו הש"ץ בבה"כ ויש נוהגים שאם הבעה"ב מבדיל מכוון שלא לצאת בברכת הבדלה ומברך בשמים ונר בעת שמבדיל בעה"ב ואח"כ מהדר אחר כוס ומברך עליו בפה"ג ואומר עליו ברכת המבדיל ולדידי חזי לי דאע"ג דברכת המבדיל עושה כתיקנה לכתחלה מ"מ משנה הסדר ומטבע שטבעו חכמים בסדר הבדלה לומר יבנ"ה כדאיתא לעיל ולכן מי שרוצה לחזור אחר כוס לעשות המצוה כתקנה ימתין גם עם בשמים ונר לסדר אותם על כוס ועיין לקמן סי' רצ"ח מי שאין לו כוס כו' משמע דביש לו אין לברך על הנר כשרואה וכן על הבשמים רק יעשה כסדר:

סימן רצז

א הבשמים **עיין** בה"ט ועיין בבר"י ומח"ב ובק"א שם מסיק להלכה דבשעת הדחק אפילו אינו כתוש מקרוב יכול לברך עליו אך יברך מיני בשמים וכ"כ בפרח שושן וע"ש שהביא מדברי הכל בו והאורחות חיים בזה ומ"ש בהגהות בה"ט בשם הא"ר ע"ש שגם הוא כת' שיש לחלק בין שלם לכתוש אלא שאין בידי להקל בספק ברכות ע"ש ומ"ש בה"ט שיניח חתיכת פיזום עיין במג"א שכת' עור הגדי ועיין מ"ש בזה בש"ת סי' ריו. ומ"ש המתענה בשבת כו' כ"כ ג"כ בגו"ר כלל א' סי' ח' ומח"ב כת' כן בשם ספר הפרדס כת"י תלמיד תלמידו של הרשב"א ז"ל וכת' בר"י בשם מהר"י פראגי בתשובה כת"י שאבל ב"מ לא יברך על הבשמים במ"ש וראיה מבשמים ביום ט"ב במילה וב"י כת' ע"ז שאינו מוכרח ופוק חזי מה עמא דבר אך בשיורי ברכה שם כת' שבכנה"ג הביא כן משם אבודרהם וכ"כ הרב מהורר יצחק לוי ואליר שהביא ג"כ ראיה מט"ב וכת' דאף הש"ך בי"ד סי' רס"ה דמגמגם במילה בט"ב מודה הכא ע"ש ועיין לעיל סי' ריז ובט"ז כאן דאין מברכים על ריח שבכלי שהיו בו בשמים ועיין במח"ב הביא דברי הנ"צ ועמק ברכה וכת' דמן הסתם לא יברך אם לא שרואה שבשולי הכלי יש אבק משיורי הבשמים כמו שרגילות בתיבת שמשימין בהם בשמים כו' וכ"כ בעבודת הגפן וע' ביד אפרים מ"ש בזה ועסי' ר"ט דין אם פתח הברכה לומר מאורי האש וסיים בורא מ"ב ומ"ש בש"ת שם:

ה **יודע** עבה"ט ועיין שבות יעקב ח"ג סי' ך' שדעתו כהש"ע שיכול להוציא מי שאינו יודע ועיין בשו"ת פרי האדמה ח"ג דף ע"ג:

סימן רצח

ד **בכפות** עבה"ט וכתב מח"ב שבסדר הכוונות שסידר מהר"ש וויטל כתב לכפוף ראש אצבעותיו הימנית אל תוך כפו הימנית ואגודל מכוסה תחתיהם ויהיו נכפפים נגד פני של האדם המברך וגם יהיו נכפפין לפני הנר ויסתכל בצפרניו לבד ולא בתוך פני האצבעות והאריך בזה ע"ש:

ה (בש"ע סי"ד) **היו** יושבים כו' וכת' בר"י בשם מהרא"י פראגי בתשובה כת"י מי שכבר בירך בורא מ"א יכול לחזור ולברך להוציא ב"ב דאפילו ר"א דפליג בבשמים שעיקרו להנאת הנפש אבל בנר דהוא מצוה מודה ע"ש:

טז **לאורו**. עבה"ט ועיין בנ"ב סי' ך"א מ"ש על דברי הנ"מ בזה:

סימן רצט

יא **המבדיל**. עבה"ט ועיין בא"ר שיש לחוש ולומר בתוך המבדיל בין קודש לחול כו' בין קדושת שבת כו' ברוך המבדיל בין קודש לקודש ע"ש:

יד **ברכו** עבה"ט ועיין מח"ב סי' תר"א שכת' בשם האבודרהם דבמוצאי יו"ט אין אומרים אליהו הנביא ע"ש מ"ש בשם תלמידי רבינו יהודה החסיד ז"ל בטעם אמירת אליהו במ"ש. ועיין בא"ר להביא יין מיו"ט לחבירו מתיר בפסקי תוספת כשאמרו הקהל ברכו כיון שאינו אלא משום הכנה ואף בשלא התפלל וגם אז לא אמר בא"י המבדיל כו' ע"ש:

סימן ש

שולחנו עבה"ט וכת' במח"ב בשם מהרש"א באגדות שבת דף קי"ט דטוב לעשות דבר מחודש למ"ש דבעי סעודה באנפי נפשה ולא משיירים וכ"כ הרמ"ע באלפסי זוטא דר' אבוה לזרוזי לברי' הוא דעביד ע"ש וכת' בשם תלמידי האר"י שהנפש יתירה אין הולכת לגמרי עד אחר סעודות מ"ש לכן אין ראוי להתעסק במלאכה שאינה אוכל נפש עד אחר סעודת מ"ש ע"ש וגם כת' שמי שא"א לו לאכול פת לפחות יאכל פת כיסנין ויכוין ללות השבת ולהשאיר ברכה לסעודת חול ויאיר להם קדושת שבת. וכת' בשם מהר"מ זכותא בתשובה סי' ל' שקיבל בשם האר"י זצ"ל שאסור לומר ווידוי במ"ש עד שיעבור חצות לילה כי ע"ה יש קדושת שבת ע"ש. ועיין בא"ר בשם של"ה מי שמפסיק מבע"י יטריח להכין סעודה זו לאחרים גם ילמד דינים ומאמרים השייכים לסעודה זו ע"ש:

סימן שא

א (בש"ע סעיף ז') **ואינו** דרך מלבוש וכת' בר"י בשם מהר"י מולכו דלא חשבינן דרך מלבוש אלא מה שדרך ללובשו בחול וכת' ליישב קצת מקומות שלא נראה משם כן ע"ש. ועיין לקמן סעיף י"ד בעטרת זקנים שאסור לצאת במטפחת קשורה סביב הרגל בחשבם כי זה דרך מלבוש כמו הוזין בענדיל כו':

יז **להחזיק** עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ך"ח דברחוב שיש שם קצת איי"ז אם אין המקום משופע אין מבואר בט"ז להתיר וגם על גוף דברי הט"ז כתב הא"ר שאין דבריו מוכרחים ומ"מ העושה כזאת אין לקרותו מחלל שבת ואם הוא עיר מעורב' והאדם הנושא אותו דרכו בכך מותר לא מיבעיא אם הוא מקל תפאר' אלא אפי' מקל של עץ פשוט דלא שייך בו תכשיט ע"ש:

יח **במקל** עבה"ט ועיין במג"א מ"ש בס"ק ך"ז ליישב הטור שכת' יוצאין בכסא כו' מיירי במקום שיש עירוב ועיין בשו"ת נ"ב ח"א שחמ"א לא כ"כ רק ליישב הטור מקושי' חב"י אבל דעת הרי"ף והרמב"ם דבשבת לא שייך זה דבמקום שיש עירוב אפי' אין רבים צריכים מותר ולכן כתב דבעיר המוקפת חומה ויש עירוב באופן שאין איסור הוצאה מותר להנשא בכסא שקורין פאטשעזא שטוענין אותו בין שתי ידיהם ואפי' אין רבים צריכים לו ע"ש ובנ"ב מ"ת סימן כ"ח שהזכרתי לעיל ס"ק י"ז: בש"ע סעיף ל"ח היוצא בטלית כו' ואם היא מצוייצת כו' עיין בתשו' הרי"ף סי' רצ"ט ובזקן אהרן סי' קל"ד ובתשו' רדב"ז ד"פ תרי"ח שיש להקל לצאת אפי' בליל שבת כיון שזה דרך מלבושו בחול כו' ע"ש ועיין בשאגת אריה סי' ר"ח בנפסק לו ציצית בר"ה וחבירו רואה חייב להגיד לו שיפשוט מעליו ואין נדחה מפני כבוד הבריות ועיין לעיל סי' י"ג מ"ש בזה:

לב **אוהל** עבה"ט ועיין בשו"ת פני יהושיע חלק א"ח סי' ט"ז מהגאון מוהר"ר מאיר זצ"ל אביו של הש"ך בענין הבריטלי"ך ומצדד ג"כ בסוף דבריו להיתר מטעם שרך קצת ויכול להדק וגם מתחלה לא נעשה לשם אוהל ע"ש ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ל' בענין נשיאת פערסאל בשבת והוא כלי העשוי להגן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והוא מאהיל על ראש האדם ויש לו בית יד וקרסי' ולולאות לפתחו ולמותחו ולסגרו כרצונו וכתב שאם הוא מעריך מע"ש יש לדון בו ולומר שאין דומה למה שפלפלו לענין בריטל"ך דהתם אין בו תורת אוהל כ"א כשמשימו על ראשו משא"כ בפרסאל שהוא ערוך מאתמול ועתה כשמניחו על ראשו אינו עושה אוהל חדש ויש לדון בו לאיסור ולהיתר אך כיון שאינו יודע אם ערכו מאתמול יש לאסור בודאי מדרבנן משום מראית עין ובפרט בדור הזה דנפישי שאין בני תורה (נראה שר"ל וכשרואים כשזה נושאו בשבת לא ידעו להבחין

בין ערוך מאתמול או לא וביום השבת יערכנו ואתי לידי חשש איסור סקילה) אבל אם לא הוי ערוך מאתמול ופתחו בשבת א"כ עושה המחיצות בשבת ודאי אסור וכתב שזה מקרוב הובא למדינתינו וכשראיתי שהתחילו להקל בו גם בשבת מחיתי בהם ודרשתי באותו פעם בבה"כ שהו' איסור גמור וחוששני לאיסור סקילה ומאז ועד עתה אני מוחה בקהלתינו וכ' בסוף דבריו דרך כלל חפשנו על כל צדדי הפערסאל ולא מצאנו צדי היתר ע"ש ועיין בבר"י סי' שט"ו כתב בשם מכתב לדוד אומבריל"א העשויה להגן מחמה וגשם מטרות אסור לנושאם בשבת ויו"ט וכ"ש לפותחה אבל לומר לעכו"ם שישאנה להגן עליו שרי ועיין בשיורי ברכה שם:

לג בש"ע סעיף מ"ב **המוצא** תפילין ועיין מג"א דאשה אסורה להכניס ועיין בשו"ת יד אליהו סי' ק' שחכם אחד חולק על המג"א בזה והוא הסכים להמג"א ובענין ההכנסה כ' שיכוון לשם תכשיט ע"ש:

סימן שב

א **ביום**. עבה"ט ועיין במח"ב דאף אם מדור המטות בין שני בתים ובאים מבית שאוכלים בו לבית שיושבים שרי להציע בחדר שאוכלים בו לכבוד שבת אבל אם דרכם לעבור שם לא:

טז **כדי** לבטלם עיין מהריק"ש שיש מתירין שאשה תרחץ ידים על מ"ר של תינוק להעבירם שיוכלו להתפלל ונ"ל שטוב לעשות כן ע"י עכו"ם לחוש לדברי האוסרין ע"ש והביאו בר"י ובמג"א כ' ג"כ בשם הב"י שאפי' ליטול ידיו עליהם אסור שזהו כבוסן ועיין בא"ר שכתב להתיר בזה וזה דוקא על הבגד אבל ומ"ר שעל הארץ נוהגים היתר לשפוך מים לכתחלה ואין זה דומה למ"ש המג"א סי' שכ"ג שאסור לבטל איסור בשבת ויו"ט משום מתקן דהתם מתקן ההיתר מש"כ כאן אינו מתקן דבר אלא שעי"ז הוי כאין שם מ"ר וכמסיר גרף של רעי דמי וכה"ג כתב שם לענין הדחת כוס וא"ל דהתם הוא מסלקו ממש ע"י ההדחה משא"כ כאן דכאן ג"כ ע"י נתינת המים כמאן דליתא נינהו וכהוסרו משם ומכל מקום אין זה תיקון להם. ועיין בשו"ת ח"צ שכ' להוכיח מהך דכתבו מותר לנגב ידיו דלפחות מרביעית מ"ר א"צ רביעית מים ע"ש ולעיל סי' ע"ז הבאתי דינו בזה:

סימן שה

כחולה עבה"ט ובתשובת מהרמ"ע סי' קמ"ב כ' שבהמת ישראל שמחצית חלבם לאריס עכו"ם צריך להפקירה או שהעכו"ם יקבל אחריות' כל שבת ועיין במג"א לעיל סימן רמ"ו

ובא"ר כאן ובשאלת יעב"ץ ח"ב סי' ע"ז שתמה עליו וכ' להתיר בפשיטות ובמח"ב סי' רמ"ו האריך הרבה להעמיד דברי הרמ"ע ומ"מ כ' לבסוף דהמיקל לא הפסיד ובלבד שלא יהנה מחלבה או יקנה אותם בדבר מועט כמ"ש בש"ע כאן סי' ש"ה ע"ש:

סימן שו

ג **לטייל**. עבה"ט ועיין שאלת יעב"ץ דהנוהגים שלא לטייל במקום קיבוץ הסוחרים בכל יום יפה עושים ויש סמך בפסחים דף נ"א אין יושבים על ספסלים כו' ע"ש:

ה **לשנה**. עבה"ט ועיין בהר הכרמל סי' ב' חזנים המסבבים בעיירות כו' וטעם ההיתר שכ' שם לא נהירא ועיקר הטעם שסמכו על המתירין והחושש לדברי האוסרים לא יקצוב בתחילה ומה שלוקח אח"כ י"ל שהוא דרך מתנה וחיבה ועיין בט"ז סי' תקפ"ה. בש"ע סעיף ח' הרהור בעסקיו כו' עיין שאלת יעב"ץ סי' קס"ב שהרהור מתוך הכתב אסור. וכן קריאת גזעטין שיש בהם ידיעה ממשא ומתן וכן ללכת במקום הנתוח למלאות ידו בחכמת הרפואה אסור בשבת ע"ש:

יח **להכריז** עבה"ט ועיין בשו"ת כנה"ג סי' ט"ז ללמד זכות מה שנהגו להכריז בית וחנות ופורעין לשמש המכריז ע"ש:

יט **מצוה** עיין בה"ט ובשבות יעקב ח"א סי' ט"ז חולק על הנחלת שבעה ובא"ר כ' להקל באיסור דרבנן. וע"ש בשבות יעקב במי שרוצה למסור וזה הולך למנוע אותו שלא ימסור אסור לחלל שבת עבור זה ע"ש ונראה שאם הוא ודאי שיציל אין להחמיר שאף אם הוא עסקי ממון יוכל לבא לידי נפשות ומכ"ש אם זה עושה מעצמו ויש ספק אם ישמע שי"ל הנח להם מוטב שיהיו שוגגין כו' ולכתוב כת' בקשה בעסקי ממון ע"י עכו"ם בשבת כ' בבר"י בשם רבינו ישעיה הראשון לאסור ולפי מ"ש הרמ"א דכ' שלהם דרבנן הו"ל שבות דשבות במקום פסידא ועיין מ"ש לעיל סי' רמ"ד בענין זה ועיין בשאלת יעב"ץ סי' קס"ב כ' שלהבטיח בעל ספינה שיש לו בה סך רב אפי' ע"י עכו"ם אסור ע"ש:

סימן שז

א אעשה **עבה"ט** ובא"ר חולק דלדבר מצוה מותר וכן נראה דעת הבר"י ומ"ש בשם שו"ת הב"ח עיין בשאילת יעב"ץ סי' קס"ב כה"ג וכ' בר"י בשם רדב"ז שאסור לקרות בספר בשבת כדי להכיר מקום הצריך הגה להגיה אותו למחר. אבל אם מכוון לקרות ואם ימצא טעות יגיה למחר מותר:

ב **לספרם** עיין בה"ט ועיין שו"ת מים רבים סי' ל':

ג בש"ע סעיף ח' **או** יהיה צריך לדבר צורך הרבה וכ' בשאילת יעבץ ה"ב סי' קל"ט לצדד להתיר לעכו"ם פאקיט מרגליות והעכו"ם השליח ימסור בשבת לפוסטא אף שהעכו"ם צריך לכתוב ע"ש ובשו"ת זרע אמת מתיר לשלוח לעכו"ם לילך לפני ערכאות להשתדל לגבות חוב מהעכו"ם אם הוא הפסד מרובה הגם שהעש"ג יכתבו בכתב שלהם כיון שאם לא יעשה כן היו' יפסיד ועי"ן לעיל ס"ק א' ובסי' ש"ו ס"ק י"ט ע"ש ועיין לקמן ס"ק כ"ח:

טז **לקרותו** עבה"ט עיין בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' כ"א שכ' שעפ"י ישוב המג"א למנהג אין מיושב מה שנוהגין כן גם בסעודת הרשות וגם קשה משבת דף קמ"ט כו' ומסיק דבעה"ב אסור לקרות הקרואים מתוך הכתב אפי' לדבר מצוה כיון שאפשר בלא זה וכ"כ בתשו' הב"ח סי' קכ"ז והמנהג שהשמש קורי מתוך הכתב דעל השמש מעיקר' לא גזרו אפי' לדבר הרשות שיש לחוש לחורבה ותקלה כעובד' דבר קמצא לכך התירו לזמן מתוך הכתב שלא יטעה כן י"ל לתרץ המנהג ע"ש ועיין בשערי אפרים שער י' סעיף ל"ג ופתחי שערים שם:

יז **שלא יגע בה.** עבה"ט ועיין שו"ת ח"צ סי' ל"ט בסופו שכ' על מ"ש הפר"ח ביו"ד סי' קי"ח דאסור אפי' ע"י עכו"ם וכ' שאסר את המותר וגם נשא ונתן עם הפר"ח בעצמו פא"פ ולא מצא מענה ועיין בשאילת יעב"ץ סי' ק"מ שהתיר לפתוח חתימה וכך קיבל מאביו הגאון ז"ל וכ"כ בא"ר להתיר וכ' דמהרי"ל מתיר בהל' יו"ט אפי' ע"י ישראל ע"ש ועיין בהר הכרמל סי' צ' ולדינא פוק חזי מה עמא דבר על ידי עכו"ם מתירין ולישראל אסור ומכ"ש אם הוא חותם שיש עליו אותיות בכתב אשורית:

יח בש"ע סעיף כ"א **אסור** לומר כו' ועיין בשו"ת ב"ה החדשות סי' ב' ברופאים ההולכים לחולי עכו"ם אם אינו עושה ביד לעשות פיקטוזין באצבעו או לסוך וכיוצא רק מצוהו לעשות לעצמו שמן ומרקחת או סעלתא מותר אך דוקא אם מצוהו לעשות בשלו אבל אם הישראל צריך ליתן לו ימכור לו קודם שבת במכירה גמורה השמן כו' ואח"כ יצוה לעשות לעצמו או ע"י עבדו ע"ש. ועיין בק"א שם שכ"כ בשם הריטב"א בשם הרמב"ן:

כו **בעדר** עבה"ט ובנ"ב מ"ת כ' השוכרים שוואג וקונים גם הגבינות הנעשים בשבת מותר גם מחמת איסור גבינות אעפ"י שהכותי נותן הקיבה תוך החלב בשבת אין הישראל עושה כלום ומ"מ אלו השוכרים שדעתם לקנות הגבינות הם מביאים קיבה משלהם וכיון שכבר יש לישראל חלק קצת בגבינות אין קפידא מחמת איסור גבינות עכו"ם אע"פ שהעכו"ם משים אותה. ועיין בפר"ח י"ד סי' קט"ו. ועיין לעיל רמ"ג בשם גו"ר:

סימן שח

ו **שירצה** עיין באה"ע סי' רס"ו שדעתו דדוקא בכלי שמלאכתו לאיסור שתורת כלי עליו ורשאי עכ"פ לטלטלו לצורך מקומו לכן כשבאו לידו יכול לטלטלו לאיזה מקום שירצה אבל במוקצה נראה שדינה בכתבי הקודש ועיין לקמן סי' תרפ"ח כ' הפר"ח שאסור לטלטלו והביאו בה"ט שם:

טז **צרורות** עבה"ט ועיין מג"א שכתב שטועים הם שאינו מותר לטלטל נר שלם אלא כשצריך לדבר המותר ואפי' חישב מאתמול ואפי' ע"י קטן יש להחמיר ע"ש ובמור וקציעה כתב דהמג"א כתב לפי טעותם אבל לדינא כיון דלא חזי למאכל ולתשמיש הו"ל כאבנים וצרורות ואפי' לצורך גופו ומקומו אסור ע"ש.

לז **חי** עבח"ט ועיין לקמן סי' שכ"ה שכתבתי בשם נ"ב מה"ת שמתיר נ"כ ובפרט לרחוץ ידיו ע"ג הבשר:

מט **מין אחר** עבה"ט ולענין טלטול זייגרלך שלנו בשבת עיין בשו"ת פמ"א ח"ב סי' קכ"ב שמתיר וכתב שהגאון ח"צ נשא אצלו אוהר כסף וכן העידו על הגאון מוה' נפתלי כ"ץ והגאון מהר"ש ר' חיים ישעיה ז"ל כתב תשובה להתיר ולכן יש להתיר אם לא במקום שנוהגין איסור אינו רשאי להתיר בפניהם והבר"י כתב שבערי איטליא נוהגין איסור ע"ש וכן בשבות יעקב ח"ג סי' ך"ז וכן בדבר שמואל וכן בשו"ת מים רבים סי' ל"א כתב לאיסור אף שאין המפתח תלוי בו ע"ש ונהר' נהר' ופשט'. ובמח"ב כתב בשם שאלת יעב"ץ סימן ס"ג דכלי השעות גדולות העומדות בתיבות על הקרקע יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו ע"ש ועיין בשבות יעקב לטלטל אותם שקורין שלאג אוהר ודאי אסור וכ"כ במור וקציעה וכתב שם לענין אם מותר לדחוק בריפטור אוהר לידע ע"י הקשקוש באיזה שעה עומד יש לצדד דהשמעת קול היינו שיר או קול גדול כו' לא מלאני לבי להתירו כו' עכ"ל: וע"ש שמתיר לטלטל קנה המדידה של אמה שמודדין בה כגון במקום מקל ומשענת או לדחוף איזה דבר וכיוצא וכן לצורך מקומו מותר ע"ש. ונראה דמדת אמה של אומנים כגון חייטים ובונים דקפדי עלייהו אסורים בטלטול:

סימן שיא

ערום עבה"ט ועיין בשו"ת אבן השוהם סימן ל"א בענין זה:

סימן שיג

פקק עבה"ט וכתב בר"י שבשו"ת בית יהודה ח"ב סי' כ"ט הסכים להמג"א גם כתב דצירים ומנעולים של ברזל שבפקק החלון חשיבי כמחובר דלא כט"ז ושכן הסכימו בפמ"א ח"ב סי' צ"ג ודבר שמואל סי' רכ"ג כו' ע"ש:

סימן שיד

ד **ראש החבית** עבה"ט וכתב מח"ב שהעידו לו שהגאון מוה' אברהם יצחקי עשה מעשה והתיז ראש קנקן סתום וחתום בדבק בסכין ע"ש.

ה (בש"ע סי' ז') **אבל** פותחת כו' ועיין בתשובה מהר"י הלוי אחיו של הט"ז שמותר לומר לגוי לפתוח מסגר הדלת שבחדר בכלי אומנות דלא גזרינן שישבר הכלי או שיני המנעול דלא שכיח ובפרט כשהוא אומן ע"ש ובמח"ב הביא בשם תשו' זרע אמת שחלק עליו ואסר ע"ש ואיקלע עובד' שארון הקודש היה סגור ולא יכלו לפותחו להוציא ס"ת והורה להביא עכו"ם אומן אם יוכל לפתוח בלי שבורת שום דבר ואם האומן אומר דלא סגי בלי שבירת שיני המנעול הורה להביא ס"ת מבה"כ אחר לכבוד הקהל ע"ש:

סימן שטו

אוהל. עבה"ט ועיין בגן המלך סימן נ"ז כתב דדוקא יין שצריך לאויר שבחביות כדאמרינן במנחות שלא היה ממלא החביות שיהא ריחה נודף אבל חביות של שמן ושל דבש אע"ג דאית בהו כמה טפחים חסרים שרי לכסות דהא א"צ לאויר החסר שיש בחבית אלו ע"ש:

סימן שטז

ז **העור** עיין בה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים סי' כ"ב באורך בענין זה ובישוב דברי רש"י והרמב"ם שלכאורה הוא נגד הש"ס בחולין ע"ש:

יד **לא** יהרגם עיין בה"ט ואפשר שגם החו"י שבס"ק שלפני זה מודה בכאן שאינן רק משום גזרה וגם כי דברי החו"י אינם מוכרחים ועיין בבר"י שכתב להשיג על החי"י דר"ת ס"ל דמשום צערא לא גזרו וגם הש"ג כתוב דהני נשי יש להם על מה שיסמוכו שלהרמב"ן והרשב"א שחור' הקפצה שלנו אינו הפרעוש שבש"ס ואמנם בא"ר כתב שחלילה להקל וכ"ז בפרעוש אבל בכנה דמשום גזירה הוא בכה"ג אין לגזור וגם כי דברי החו"י מ"ש דאע"ג דלא הוי פ"ר דאפשר שתמלט מ"מ הא הוא מתכוון שימותו אינו מוכרח דבשאינו מולל רק זורקה כך למים אפשר שתמלט רק שעכ"פ ע"י שהות הרבה וקרוב שלא תחזור

עליו לצער: וכן מצאתי בבר"י בישוב דברי המג"א ממ"ש עליו בקרבן נתנאל במה דמייתי מהש"ס די"ל דמיירי בחול והא"ר כ' דמיירי במפלח ראשו ובבר"י כתב די"ל דהמ"א סבר דלאו פ"ר הוא דאפשר שיצאו מהמים וגם אינו מכוין להמיתם רק להחליש כוחם שלא יקפצו עליו פעם אחרת ע"ש. ולכן נראה דגם בלילה דמסופק אם כנה או פרעוש שלא ימיתנה מ"מ אפשר דאם מצטער שחוזרים עליו שרי להשליך למים בלי מלילה ועיין בא"ר מ"ש בנ"ץ לענין למחות לאשתו ביד חזקה אם אינו משער שתשמע בקולו ישתוק וכ"כ בבר"י כיון דבלא"ה לפי מ"ש הש"ג יש להם על מה שיסמכו וכן איכא דעת ר"ת ע"ש:

יח **צדן** עבה"ט ועיין בשו"ת ומהרי"ט צהלון סי' רמ"ה צרעין שיצאו מהכוורת מותר לומר לעכו"ם להעמיד נגדם מטה משוח במי לימון ולדבר להם דברים טובים עד שיקבצנו במטה ולקחת המטה עמהם וליתנו בכוורת מבלי שיסתום פתח הכוורת ואפי' לישראל אפשר דשרי ע"ש:

סימן שיז

בש"ע סעיף א' **ברמ"א** וי"א דיש ליזהר כו' וכתב בר"י בגלילותינו פשט המנהג לקשור שני קשרים בחגורתו אשר במתניו שאינו של קיימא והוא של הדיוט ולית דחש לה אלא מיעוטא דמיעוטא דבטלו במיעוטים וע"ש:

סימן שיח

ג **ובשוגג.** עבה"ט ומ"ש וה"ה בשוכח הוא מתשו' מהר"מ מינץ סי' כ"ח ועיין בשער אפרים בסימן כ"ח ובשבו"ת יעקב ח"ב סימן קכ"ח ולעיל סימן ק"ח וע' בבר"י:

ה **בשבת** עבה"ט שם ובענין הכלים רגילין להורות הכשר לכ"ח ע"י הגעלה ג"פ כמבואר ביו"ד שם:

ז **להטמינה עבה"ט ועיין בנו"ב מ"ת כ"ג דמליח כרותח דצלי הוא מד"ת לענין שמבליע כמו כלי אבל ליחשב כמו צלי לענין איסור בישול בשבת או לאסור הפסח שמלחו משום צלי מחמת ד"א לא ע"ש:**

יד **בישול** עבה"ט ועיין בנו"ד סי"ט תשובת מהרא"ס חיוון דאם אין בכ"ש אלא מים לבד אסור ליתן קאווי שחוקה לתוכה מפני שמשתנה מראית המים והו"ל כצובע ופ"ר הוא וכ"ש בכ"ר ודאי חוששני לו מחטאת אבל מכיון שיש בקאווי מים די ספוקן אז ודאי בכ"ש אין לאסור כו' ע"ש:

כח **בטל**. עבה"ט וע' פמ"א סי' פ"ד אותם שמביאין בשבת מים רותחין בכ"ר מבושלים אם טעה ומערה מכ"ר לתוך הקערות קטנות שיש בהם ציקור אין כאן משום בישול כיון שהציקור כבר נתבשל בבית האומן ואין בישול אחר בישול בדבר יבש אף שהציקור נימוח יש לו דין יבש ומותר ליתן הציקור אף בכ"ר וכמש"כ המג"א לענין המל"ח ע"ש ובמח"ב כתב בשם זרע אמת שמגמגם קצת ומסיק שטוב לערות הקאווי בכוסות ואחר כך לתת בו דציקור ע"ש. ופשוט דהיינו דוקא ברותח דכ"ר ושהיס"ב:

לה **נצטנן** ע' בה"ט וע' בר"י בשם מהר"י טראני בתשוב' כת"י מה שנהגו בקושטאנטינא שהשפחות מניחות המילאייני' והתרנול' לחמם תוך התנור בשחרית שבת קודם אכילה ועתה ערערו ממ"ש הב"י סי' רנ"ג נ"ל מאחר שנהגו איסור כו' ונ"ל היתר ממקום אחר כו' אבל אלו המולייאני' ותרנגולת שאין בהם מרק לכ"ע שרי ואין לחלק בין כנגד המדורה לתוך התנור כיון שהתנור שלנו פתחו מן הצד כעין בית הוא ואין שם מדורה גרע טפי מכנגד המדורה ומנתינתה בכלי א' ומה שסותמין התנור כדי לשמור חומו עושין כדי שלא יכנס אויר קר ויצטנן עכ"ל ובשו"ת מים רבים סי' כ"א מתיר בכה"ג לסמוך אל התנור אף אם יש מעט שומן קרוש אבל מרק דרבה אסור כיון שהתבשיל מצטמק בשבת וגם מבואר לדעתו לאסור אף שנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו דחמה תוך התנור או תוך הכירה אפי' גרופה דמחזי כמבשל כיון שכן דרך בישולו ושאינו סמוך לאש או נגד המדורה שאין כן דרך בישולו ע"ש והמנהג להקל ויש לו על מי שיסמוך בפרט במדינתינו שאין דרך לבשל תוך התנור רק הטמנת חמין לבד ומה שנוהגים לתת המרק עם הבשר בשבת שחרית לחמם היינו רחוק מחום התנור סמוך להדף שסותמין בו ששם אינו מתחמם כ"כ שתהיה היס"ב אבל במקום שהיס"ב אסור כיון שיש בו מרק ונצטנן לגמרי ועיין לעיל סימן רנ"ג ס"ק ט"ז בשם הט"ז. ועיין בשו"ת כנה"ג סי' י"ז שמותר לתת הקאווי שנתבשל כנגד המדורה אפילו ישראל אבל לתתו ע"ג האש אסור אפי' ע"י עכו"ם ואפי' עושה מעצמו ע"ש:

לט **ויש מחמירין** עבה"ט ועיין סי' פ"ד שחולק על המג"א וס"ל דאפי' במקום שהיס"ב אין איסור בדיעבד ובמקום שאין היס"ב מותר ליתן שם פשטידא אפי' לכתחלה ואפי' אם נהגו להחמיר מנהג בטעות הוא ע"ש:

סימן שיט

שינוי עבה"ט ועיין שם בגו"ר שכתב היתר לסנן יין שיש בו יתושים וחומץ שיש בו תולעים ע"י שינוי וכ' דמנהג דעלמא שנותנין דסודר ע"פ הכד או החביות ושופכין לתוך

הכוס או הקערה דהוי שנוי גדול ואפי' האוסרים לסנן יין עכור י"ל דמודו בכזה לכן אין למחות דמי שנוהג היתר בזה ע"ש:

סימן שכא

להניחה עבה"ט ומ"ש בשם הט"ז ע"ז כתב בשו"ת פמ"א דאדרבה היכא שטוב לו שימלח עתה ומשביח עי"ז טפי יש לאסור ע"ש ועיין בשבו"י שאף שצידד להתיר כתב להניחם לקצת זמן אסור במלח וכן בשלאטין וכן אם מולחין בקליפתן המר' אך אם נותן מתחלה מעט שמן יש להתיר. ומ"ש הבה"ט בשם המג"א דאסור להדיח בשר שחל ביום ג' ע"ל סי' ש"ח כ' בשם אליה זוטא בשם זקינו להתיר ועיין בג"ב מ"ת סימן כ"ז אווזות פטומות שעיקרם הוא בשביל השומן ובצלי השומן כלה ואיכא פסידא שרי לתת מים על הבשר ע"י עכו"ם ולא מיבעיא אווזות דרכיך וחזי לאומצא אלא אפילו בשר בהמה ואם א"א בעכו"ם מותר לעשות ע"י ישראל ובפרט אם בלא"ה צריך לרחוץ ידיו ע"ש וכ"כ בדגול מרבבה וסיים בה שוב מצאתי בא"ר סי' ש"ח שחולק על המג"א ע"ש ובשבות יעקב ח"ג סי' ך"ב כתב דהמג"א דמחמיר דוקא יחיד בביתו אבל בקצב המוכר לאחרים מודה שיכול לעשות ע"י עכו"ם (ולפ"ז גם באווזות פטומות שיש פסידא דשומן) והמחמיר יאמר לעכו"ם לצוות לעכו"ם דהוי שבות דשבות ע"ש (ועיין בפר"ה ס"ס ת"ח לענין יו"ט ובנ"ב סימן ל"ב כתב להתיר ביו"ט וע"ש בפירוש דברי המג"א שכתב משום מתקן דהיינו שהוא מרכך) ועיין בחו"י סימן מ"ד הובא לעיל סי' ש"ז ובשבות יעקב ח"ב סימן מ"ד:

סימן שכב

גורל עבה"ט וע' בשבות יעקב ח"ג סימן ך"ד דמתיר ג"כ כיון שהוא חפץ דמצוה וכן משמע בצ"צ אבל להטיל גורל על קדיש של מ"ש ודאי דאסור ע"ש:

סימן שכג

(בש"ע ס"ז) **מותר** להטביל כלי חדש כו' ועיין בשאגת אריה סימן נ"ו וסמן נ"ז שהאריך בזה והעלה דבשבת ויו"ט אסור אבל בין השמשות של ע"ש ויו"ט אין מטבילין כלי מתכות שצריך טבילה מה"ת אבל כלי זכוכית שהוא מדרבנן מותר אבל בהש"מ דשבת ויו"ט גופייהו אפי' כלי זכוכית שלד"ה אין מטבילין אותם משום דהו"ל טבילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול ואסור ועיין בשו"ת בית אפרים מ"ש בדין זה על דברי אא"ז מהרש"א והש"א שהקשו על הרמב"ם בזה:

סימן שכה

אוסרים עבה"ט ועיין בש"י סימן י"ב שכת' דרבים ישתו לא לימא ותהי עוונותם על עצמותם וכל מי שיש בידו למחות בזה כו'. וראיתי שאבותי ורבותי הגאונים מיחו במי שהיה רוצח להתיר קטניות קלוים במחבת עכו"ם בשבת וכ"כ בשכנה"ג ואפי' בחול יש חשש כמ"ש בהלק"ט וכן בפמ"א ח"ב סי' ס"ב הוסיף טעמים לאיסור ע"ש וכן בשו"ת מקור ברוך קטן סימן ב' אוסר אפילו הקאווי והטייע במים רותחין וישפוך עליהם מעט בשבת מהחמין של הנכרי ע"ש וגם כתב שיש מצוים לשפחות להסיק התנור אף שאין קרירות רק בשביל הקאווי וטייע הוא איסור ע"ש:

סימן שכו

א **כל גופו** עבה"ט וע' בשו"ת ח"צ סי' י"א שאוסר לנשים לטבול בליל שבת בחמין ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן כ"ד וכ"ה שהוא היה מזהיר להבלנין שיתנו החמין בערב שבת למקוה בעוד היום גדול כדי שלכשתחשך לא יהיו רק פושרין ופושרין שרי רק כחמין אסור ע"ש וכ"כ בתפארת צבי סימן ט' ע"ש שכתב ליישב דברי הח"צ מ"ש לענין רחיצה בהש"מ אף שקיבלו הקהל שבת ע"ש: ועיין בשו"ת חוט השני סימן פ"ג בענין טבילת נשים בליל שבת הס מלהזכיר מלטבול מבעוד יום במקום שאין מנהג זה רק כמ"ש ביו"ד סימן קצ"ו ובמקום שנוהגין אין לעשות כן רק בשבת אחר אמירת ברכו שכבר נקרא שם שבת עליו אבל לא בחול אפי' אחר אמירת ברכו ע"ש:

ב (בש"ע סעיף ב') **וי"א** דמותר להזיע בחמי טבריא וכתב בשו"ת מעיל צדקה במרחץ טעפליץ ששם יש חמין ע"ד חמי טבריא כל שהוא נכנס ומכוון להזיע לבד ודאי דאסור וזיעה דאסור ממילא דרחיצת מים בבית המרחץ אפילו מקורה שרי כיון שהוא בנוי באויר על גבי הארץ. אבל לרחוץ בחמי טבריא תוך המערה מתחת הקרקע מכוסה יש לאסור ע"ש ועיין בשו"ת מים רבים סימן כ"ה וכ"ו וכ"ז שאותן מרחצאות חמים שהם לרפואת אסור לרחוץ בהם ובקרוב שבאים לידי חילול שבת דאורייתא ושני ת"ח כא"י הסכימו לדבריו וכתבו כי פורץ גדר כו' ע"ש וע' לקמן סי' שכ"ח ס"ק ל"ה בשם המג"א:

סימן שכח

ל **בריאים**. עבה"ט ועיין בשו"ת מים רבים כתב גם כן להתיר לשאוף טאבק"ו בנחיריו אף על פי שעושה כן לפי שעלול במיחוש הראש כיון שנתפשט שאיפת הטאביק הגדולים

וקטנים משום תענוג או משום ריחא ולא מוכחא מלתא דעביד לרפואה וגם מתיר שם למלול צרורות ורגבים של טאבי"ק שירד ביותר מחמת הלחות:

לה **ובמי** טבריא ומ"ש שאסור לשתות משקה משלשל ע' בשו"ת רב"ז ח"ג סי' תרמ"ו:

לח **דם** עבה"ט ועיין מח"ב בשם מור וקציעה שאסור ליתן קורי עכביש על החתך ולהוציא ליחה מהפונטאנילה התירו האחרונים. אך אם נסתם הנקב קצת אסור ליתן לתוכו קטניות ואם עלה בשר חי אסור לתת דבר האוכלו דלא כלקה"ק עי"ש.

סימן שכט

בש"ע סעיף ג' **ספק** חי כו' ועיין בשו"ת קול בן לוי סי' ב' בפרי או סם ידוע שהוא מרפא אלא שיש לספק אם הוא זה או אחר העלה דגם בספק כזה מחללין שבת משום סכנה ועיין באשל אברהם מתשובת גו"ר מה שכתב בזה:

סימן של

א **ומחללין** ועיין תשובת בית יעקב סי' נ"ט בענין חילול שבת ביולדת או גוסס ומה שכתב בזה בשבות יעקב ח"א סי' י"ג ע"ש:

ב (בש"ע סעיף ה') **היושבת** כו' ומ"ש באשל אברהם באשה שנהרגה כו' הוא מדברי הש"י ח"א סי' י"ג ע"ש:

סימן שלא

ו **ורוחצים**. עבה"ט ועיין בכנסת יחזקאל סי' ט"ז בענין נשפכו המים ולפ"ד הרופאים צריך לרחוץ התינוק פשוט שיש להתיר ע"י עכו"ם ובלא אמירת רופאים כתבו שאם העכו"ם עשה מעצמו מותר ואם אומר לו לעשות בשביל הקטן יש מחלוקת הפוסקים ע"ש:

ז **לא ימול**. עבה"ט ועיין בשבות יעקב ה"ג סי' כ"ה שאם אין מוחל אחר ויודע כעצמו שיכול למולו שרי ומ"ש בה"ט בשני מוהלים כו' עיין בשאגת ארי' סימן נ"ט שהאריך ודעתו שבשבת אסור למוהל לסלק ידיו משהתחיל למול עד שיגמור הפריעה אבל אם אירע שסילק ידיו מותר גם לאחר לגומרו ושבת וי"ט שוים בזה ע"ש ובשו"ת נ"ב מ"ת סי' כ"ב כ' שהו' מחמיר לעצמו וז"ל אינני מקבל להיות מוהל בשבת מחמת שאיני פורע אבל לעצמי אני מחמיר וח"ו להורות לאחרים והביא שם דברי הישׁ"ש יבמו' שמחמיר בזה וכתב לדחות ומסיק וז"ל פיק חזי מה עמא דבר בכל מדינות פולין תמיד הם שני מוהלים זה חותך וזה פורע בין בחול ובין בשבת עכ"ל וע' בתשובת הרמ"א וע' באשל

אברהם ובמח"ב באורח מח"ל שנמצא בא"י בעת שיש מילה בי"ט ב' של גליות בנחפה בכסף כ' שאסור למול האורח שאצלו י"ט כשיש בן עיר שאצלו הוא יום חול ובמטה יהודה מתיר ע"ש ובענין מילה שלא בזמנה בי"ט ב' של גליות ע' בנ"ב סי' למד ויבואר אי"ה בהלכות י"ט וע' בתפארת צבי סימן ז' כתב גם כן להתיר בזה שע"י שנים נעשה יותר זהירות וזריזות שהחותך מתעכב בהנחת הסכין וכדומה כו' וכה"ג התירו בקצירת כו' ע"ש:

סימן שלד

יג **אשורית**. עבה"ט וע' בשבות יעקב ח"א שגם ספרים הנדפסים ע"י עכו"ם דין קדוש' ספרים יש להם כאילו נדפסו ע"י ישראל ע"ש:

כג **עבר וחילל** עבה"ט וע' בחו"י סי' רל"ו שבמקום שבהצלת הדליקה היה חשש סכנת נפשות אין להמורה לפסוק להשואל שיתענה ואפי' משום חומרא ומכ"ש שאין לגזור תענית בצבור מחמת החילול דממנעי ולא עבדי ומכ"ש אם לא היה רק בטלטול או בשאיבת מים שנתן לחבירו וחבירו לחבירו דלא הוי רק שבות דשבות וא"צ תשובה כלל ואם חילל שבת במלאכה דאוריי' ואחד יחיד רוצה להתענות לכפר יוכל לעשות לעצמו דלא יהא אלא רשות וכמו דר"ה איתהפך לי' רצועה כו' והב"י סי' שכ"ח סעיף כ"א מסיק דשבת דחויה הוא אצל פ"נ ע"ש אבל מ"מ אין להורות כן למי ששואל אם יתענה ע"ש:

כד **להתענות**. עיין בה"ט וע' בדגול מרבבה שכתו' שאם עבר בטלטול מוקצה אין להחמיר כ"כ דהא בריש סימן זה י"א שמותר לטלטל מוקצה במקום פחד הפסד רב וטלטול נר דלוק להציל ממון חמור מטלטול מוקצה שיש בו חשש כבוי ג"כ נ"ל להקל בתענית ג' ימים ואולי גם מהר"ם שמחמיר בתענית מ"ם יום מיירי שלא היה פחד הפסד רב:

סימן שלו

(בש"ע סעיף י') **אבל** אתרוג כו' עיין מ"ש אא"ן בבכור שור בשבת דף ע"ג שרש"י בסוכה דף ל"ז כת' דהאוכלו במחובר אין לך תולש גדול מזה ולכן יש למחות ביד הטועים והולכים לגנות בשבת וי"ט וקוטפים פירות מן המחובר ואוכלים וראוי למנות אנשים ע"ז עד שישתקע הדבר כו' וע"ש דמייתי מעירובין דף ק' דתלישה ברגל הוי תלישה וע' בהר הכרמל סימן ט' וע' בספר מטה יהודה הביאו במח"ב דברים הצריך ליזהר היושבים בגנים בשבת שלא יטלו ידיהם בשבת אפילו בפרדס חבירו גם לא ישליך זרעים במקום

ירידת גשמים שסופם להצמיח גם לענין טלטול בכל הגן ולהוציא מן הבתים לגן צריך ליזהר שיש כמה מציאות לאיסור וצריך לשאול פי חכם באיזה מציאות מותר. (ועיין לקמן סימן שנ"ח בט"ז ס"ק ה' שכתב מה"ט ראוי שלא לאכול בגנה בשבת כו' והביאו בה"ט שם) . גם הקושרים חבלים באילן ומושיבים קטנים כהולכה והובאה עושים כמה איסורים וצריך למחות בידם ע"ש וע' בשו"ת נ"ב מ"ת סימן ל"ח בביאור דברי הרמב"ם במש"ה מים לזרעים ע"ש:

סימן שלח

א **שיר** עבה"ט בענין הפעמונים וע' בשערי אפרים שערי יו"ד סעיף ג':

ב בש"ע סעיף ג' **זוג** המקשקש. וכתב בפמ"א ח"ב סימן קכ"ב שלדעתו מותר למשוך השלשלת שבזייגרליך בשבת דעדיף מכוס של פרקים ע"ש ועיין בשאלת יעב"ץ סימן מ"א דאסור ממנהגא וכן אנו נוהגין וכ"כ בפ"מ שאין להתיר רק ע"י עכו"ם ולחולה אם א"א בעכו"ם יש להתיר ע"י ישראל ע"ש. ונראה דבכה"ג יש לו להיות זריז להאריך ולמשוך חבל הכסף עד לא יפסוק הלוכו המשמיע קול ע"י סיבוב הגלגלים דבזה כיון דהשמעות קול הוא מאתמול והוא אין מחדש בהשמעות קול רק משיכת השלשלת דין גרמא די לא יפסוק ודי לא יבטול וזה קיל טפי כמבואר בסימן זה וגם לא שייך בזה שהוא גמר מלאכה ומתקן מנא אבל אחר שכל' השלשלת הכרוך על הגלגל החוזר ופסק הלוכו וע"י שהוא חוזר ומושך ומעריך הוא חוזר לילך ולקשקש נראה שיש לאסור משום דהוי כגמר כלי ומתקן מנא וכמ"ש בשו"ת מים רבים ומכ"ש במקום שצריך לעשות נענוע בחוט הברזל המנענע בתמידות כשהולך הנקרא בל"א אימרוא כו' ראיתי בשו"ת הר הכרמל שכתב ג"כ דשרי להעריכו בעודו הולך וע"ש שיש קצת גמגום בדבריו ודעתו להתיר ביו"ט שני והמתיר בראשון אין להעריכו ביו"ט לחבירו וכתב דלא לסמוך עליו למעשה ונראה שגם מי שמקיל לעצמו ביו"ט שני מ"מ אין להעריכו רק לצורך היום אבל לא לצורך יום שאחריו בין בחול ובין בשבת ולמעשה נראה להתיר לצורך חולה בעודו הולך אף ע"י ישראל אם בקושי למצוא נכרי ואם עושה ע"י עכו"ם יש להתיר בכל גוונא וכן עמא דבר ועיין לעיל ס"ס ש"ח:

סימן שלט

ג **אין דנין** עבה"ט וכתב מור וקציעה שאסור לבע"ד לסדר טענותיו לעצמו לביתו כדי שיהיו שנונים בפיו בעמדו לדין משום ודבר דבר כו' אבל הדיין ששמע הטענות מותר

לעיין דינם בספרי הפוסקים וכן הבע"ד אם בר הכי ועיין לעיל סימן ש"ז אם מותר להעמיד מליץ עכו"ם כשהוא מוכרח לכך ומ"ש המג"א שאין לקבוע מקום לחליצה ע' בשבות יעקב ח"א סי' ט"ו מ"ש בזה וע"ש שמותר לקבל עדות לצורך עגונה בשבת כשהעד מסוכן וקרוב למות ולא יתעצלו בדבר וכן הורה בא' שהי' רוצה לעגן את אשתו לחבשו ביום השבת והביא דברי הב"י סימן רס"ג בשם רב שרירא באחד שעבר עבירה כו' והקשה ע"ז ממקושש שאין לחלוק על הגאון מ"מ בצורך כי האי גם הגאון מודה ע"ש:

ח **ספינה**. עבה"ט ועי' באשל אברהם לענין גשר הפורחת באויר וכבר כתבתי מזה בשו"ת סי' רמ"ח ע"ש: וע' בשו"ת שבות יעקב ח"ג כתב ג"כ להתיר לעבור בספינה בתוך התחום לבא למנין כשאינו הולכת בשביל ישראל (ושם הביא תשו' מהרי"א בן ל"ב ח"ג סימן ע"ג וכתב שדבריו דחוקין בפירש הרא"ש גם הביא תשובת מהרלב"ח ותשו' חו"י סי' קי"ב ותשו' עה"ג סי' קכ"ג) לבד רק שגם עכו"ם הולך בספינה וכתב שכן הורה הלכה למעשה ע"ש: ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן מ"ט שכתב ג"ב שאף להיתר של תשו' יעקב אם אין הספינה הולכת אלא בשביל הישראל קשה להתיר וע"ש בנ"ב וכתב בנ"ב שם דמי שצריך לילך בשבת למקום שמתפללין בעשרה ולשמוע קריאת התורה וצריך לעבור בספינה ושמע שצריך לקנות שביתה והספינה קרובה לביתו אך מעבר לנהר יש עוד למקום ההיא יותר מג' אלפים אמה וצריך להניח עירוב לקנות שביתה מעבר לנהר רחוק מאלף אמה כדי שלא יהיה בינו ובין המנין יותר מאלפים אמה והשיב שבגוף הדבר אם לעבור בספינה בשבת איני אומר לא איסור ולא היתר ואם כבר הורה לו איזה מורה להתיר במקום מצוה ע"י קניית שביתה איני מוחה ומ"ש השואל שיש לחוש דהשביתה בספינה והנחת עירוב סתרי אהדדי נראה דלית לן בה ודמי למ"ש סימן ת"ח בהג"ה בכלתה מדתו כו' ע"ש:

סימן שמ

ה **כמין אותיות** עבה"ט ועיין בדגול מרבבה שכתב היתר גמור היא והך דמהר"מ מיירי שנעשה בכוונה שיאכלו התינוקות לסגולה ולכן לא התיר רק לתינוקות אבל בעלמא מותר אף לגדולים והמחמיר יחמיר לעצמו אבל לא לאחרים ע"ש:

ט **הספר**. עיין בה"ט ועיין לעיל סי' ש"ו ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע:

יא **למתחו**. ועיין בגו"ר סימן י"ז י"ח י"ט מה שמקמטין בגד על ידי תפירת מחט ארוך או שראשה א' עב. ותוחבין פעמים ושלש עד שמספיק לקמוט כמו תפירה אם מקיימין אותם כן כגון בגדי נשים שמניחין כן בארגז מקומט על ידי מחט שלא תצטרך להטריח

שנית ודאי אסור לעשות כן בשבת אך אפילו לתחום שולי הבגדים למעלה בשעה שעוסק בעבודתו או בשעת הילוך ע"י תחיבת מחט אעפ"י שאח"כ חוזרת ושומטת המחט אין להתיר זולתי לדעת הר"ר יואל דמתיר בתפירה שאינו להתקיים וחכם אחד חולק והוא חזר והשיב לו ומסוף דבריו משמע שאין להחמיר בתחיבה זו כ"א בעושה ע"ד שיתקיים ע"ש:

סימן שמא

שלא לאכול, ועיין בשבות יעקב ח"ג סי' כ"ז בחלה שנפלה לתוך התבשיל ונמצא בשבת וכתב דמועיל התרה ויש להתיר אפילו שלא במינו ואפילו איכא ששים דהוי כדשיל"מ ומתירין נדרים לצורך שבת ע"ש:

סימן שמג

בידים. עבה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' כ"ג מ"ש בזה ובחלק י"ד סי' ס"א וס"ב:

סימן שמד

בש"ע סעיף ב' **היה** יודע יום כו'. עיין בשו"ת מהר"מ די בוטין סימן כ"ח דאף בכה"ג מונה הז' מיום השבת ושם נתן טעם למה לא הותר במלאכה ג' ימים שסמוך ליציאתו כיון דאין יוצאין ג' ימים קודם שבת ע"ש וע' במור וקציעה באותם שנוסעים תחת קוטב שהיום מתארך חודש וב' חדשים ויש ששה חדשים יש למנות וא"ו ימים של כ"ד שעות שלנו:

סימן שמה

רחובות עבה"ט וע' שו"ת בית אפרים סימן כ"ו וכ"ז בעיירות שדרכיה מפולשים עוברים מתוך העיר והוא דרך המלך ויש בזה שני ענינים האחד שעובר באמצע העיר ומשני צידי הדרך יש סיבוב מחיצות כזה או שהדרך במפולש בסוף הרחוב כזה ומסקנא דמלתא שאפילו כפי הדרך השני אין להחמיר לדון דין ר"ה לאסור תיקון צה"פ ולהצריך דלתות שהוא דבר שא"א לעשותו אם לא מטעם המלך וגדוליו והמחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים ועיין בשו"ת מהרי"ט צהלין סימן רנ"א על ענין כזה בעה"ק צפת תוב"ב וכתב שהגדולים לא פקפקו בהיתר הטלטול וע"ז נאמר אל תסג גבול עולם ע"ש:

סימן שנח

סאתים עבה"ט וע' בשו"ת ח"צ סי' נ"ט ודעתו בנינה זרועה ערוגות ערוגות כיון שבצירוף הערוגות הרו' זרוע בטל מיעוט שאינו זרוע לגביה דרוב דאורייתא בין ממקום אחר בין משני מקומות. אבל אם הזרוע מועט ואם נצטרף כל הזרוע יהיה יותר מסאתים אבל אין בין סאתים במקום אחד ואפילו אם אין ביניהם ג"ט יש להקל דלא אמרינן לבוד שהגבול שבין ערוגה לערוגה להילוך הוא שוי הלכך לא אמרינן לבוד וע"ש מ"ש על דברי הדב"ש סימן רנ"ט:

סימן שסב

(בש"ע סעיף ג') **מחיצה** הנעשית שבת כו' ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן מ"ד אם נתקלקל הלחי בי"ט שני אסור לתקנו על ידי אמיר' לעכו"ם אם שגג המורה וצוה לתקנו מותר הטלטול אפילו בשבת שאחריו ואפילו אם נעשה התיקון במזיד שידע שאסור אעפ"כ עשאו מהני אפילו להפוסקים דאין ע"ח ביו"ט ולא הועילה בי"ט כלל כיון דטעמא דמזיד משום קנסא ולא קנסינן בשבת בשביל שעבר ביו"ט ומכ"ש להפוסקים ע"ח ביו"ט וע' בסימן שס"ג ס"ק ד' ואפילו למג"א שם שרי כאן ע"ש:

סימן שסג

ג **מסיד עבה"ט** ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן י"ג בצה"פ שהקורה שלמעלה נתונה בצד אחד על האסורה בהנאה לית לן בה אך לא יהיה מונח על עובי הכותל ממש דבכל כותל לא מהני שיהיה עולה במקום קנה של צה"פ אם לא שיש איזה דבר בולט מן הכותל כמ"ש במג"א ס"ק כ"ח ע"ש:

ד (בש"ע סעיף ט"ו) **וצריך** שיניחנה על כתלי המבוי וכתב בשו"ת נ"ב מ"ת סי' מ"א בפרצה יותר מעשר ועשוי קנים זקופים זה כנגד זה ועל קנה אחד סובב קורה גדולה כדלת על צירה אך ברוב פעמים סיבוב הקורה לצד חוץ והפרצה נשארה פתוח אין כאן סמוכה על הקורה כלל בתורת אמלתרא ומחמת הקנה שהוא לחי לא מהני לרוחב מעשר ובפרט אם הקנה רחוק נ"ט מן התחלת הפרצה לא מהני משום לחי ואין כאן היתר ע"ש.

ה (בש"ע סכ"ו) **המנהג** הפשוט כו' ועיין בבכור שור דף קי"ג דאותן קנים של צה"פ צריך שלא יהיו רחוקים מן הכותל ג"ט. וגם אין להגביה הקנים מהקרקע ג"ט וכן יש להתיר שלא להעמיד הקנים אחורי הכותל שאין הקנים נראים מבפנים תוך המבוי או נגד אויר המבוי כמ"ש בש"ע גבי לחי בסעיף ט' ע"ש ועיין בשו"ת בית אפרים סי' כ"ח מבואר

באורך שדברי אא"ז בזה מחוורים כשמלה חדשה וע"ש בשם ספר מקור חיים דדוקא ששני הקנים רחוקים אבל כשצד אחד סמוך לבית כשר ושם כתבתי דצה"פ מקנה היוצא מבליטת הכותל כעין לחי כתב בתוס' שבת להוכיח שצריך שיהיה רחב טפח כמו לענין לחי ואינו מוכרח ע"ש וגם בסי' כ"ו שמבואר הכל יפה ועיין מ"ש שם על דברי הפמ"א ח"א סי' ב"ח ע"ש:

ז **תחת.** עיין בשו"ת בית אפרים ועיין בסוף ספר מקור חיים על הל' פסח בתיקון עירובין שאם מעמיד הקנים בתוך הבית עד לארץ א' בתוך גדר המוקף מארבע רוחותיה לאו כלום היא ע"ש ומשמע מדבריו אף אם קנה א' מבחוץ לא מהני:

ט **הים** עבה"ט ועיין בח"צ סי' ל"ז שכתב שענגלאד ואסכוסייא וכיוצא בהם שהים חומתן שמקיף אותם והם גבוהים מקרקע הים הרב' חייבים עליהם משום רה"ר וסרטיות ופלטיות שבהם צריכין תיקון כשאר עיירות שאין מוקפין משום דאתי רבים ומבטלי מחיצתא שאינם עשוים בידי אדם ע"ש ועיין בשו"ת בית אפרים בענין זה דמחיצה שבי"ש ובדברי הח"צ בזה הכל מבואר יפה ועיין בשו"ת אוהל יעקב סי' מ"ז שכ' ג"כ לענין תיקון עיר לנדרים שיש מקום פנוי מן המובצר עד לחומה יותר מעשר אמות אפס כנגדו יש יתידות תקיעות בארץ שבין אחד לחבירו ג"ט ובראשי היתידות קורה או קורות קבועים מכל צד וכתב כיון דיש ג"ט ריווח לא מהני וגם אין זה צה"פ כיון דסומכים הם ב"כ מוכחא מלתא דלא נעשה לצה"פ רק למחיצה ומחיצה בריוח ג"ט אין מועיל וע"ש שכתב דאף אם תעשה צה"פ אין דרך לעשות צה"פ סמוכים זה לזה ודוקא בפרוץ פחות משלשים אמה ומעמיד צה"פ ביניהם וישאר צד פרצה פחות מיו"ד אין בכך כלום ואם היה הפורץ יותר משלשים לא מהני צה"פ בתוך עשרה כיון שבכל צד יש עדיין שיעור פרצה ודרך לעשות פתחים הרבה אמרינן אבל דרך לעשות כולו פתחים או סמוכים זה לזה לא אמרינן ע"ש:

יב **ובזה** עבה"ט ועיין באמונת שמואל סי' מ' בנסתם החריץ ע"י עפר וצרורות אם אין הסתימ' עולה ביותר מיו"ד אמות הרי הוא כפתח ואינו אוסר אבל אם הוא יותר מיו"ד אמות הרי הוא כפרצה ועיין בשו"ת ח"צ סי' ה' שדין עיר המוקפת חריץ עמוק יו"ד ורחב ד"ט כעיר ד' מוקף חומה גבוהה דלתים ובריח ולכן התיר לטלטל בעיר האג' ע"ש וכן כתב גם כן בתשובת אוהל יעקב סי' ע"ג בהיתר הטלטול בעיר האג' אך כתב יש שם גשרים שעוברים עליהם מצד זה לצד אחר של כרמלית והתיר בענין שלא יהיו הגשרים קבועים במסמרות או בבנין כ"א מטלטלים וניטלים בכל עת ובכל זמן שיצטרכו להגביהן בשלשלאות והוי כמו ראויות לנטול שע"י הגבהתם תהיה העיר נעולה ומוקפת ואפילו

אם היו קבועים מ"מ יש צה"פ לאמצע הגשרים וכיון שראשה הפרוץ הוא לכרמלית סגי בצה"פ ולכן ע"י קניית רשות בעירוב ולשייר שם שיור בלתי עירוב להיכרא מותר בטלטול וע"ש דאפי' אם הגשרים שאין קבועים נסגרים במפתח מ"מ ראויות לנטול מיקרי ע"י הגבהת הגשרים וסגירת המפתח אינו קבוע אלא עראי ולא דמי למשוקעות בעפר דמחוסר מעשה ע"ש: ועיין נ"ב מ"ת סי' מ"ב שכתב ג"כ בעיר שפירוצה ברוח רביעית לגמרי רק שהנהר הולך בצד העיר וקרקע העיר גבוה יו"ד טפחים מן המים רק שיש אגשר רחב יותר מיו"ד צריך לעשות על הגשר צה"פ ע"ש ועיין בכנסת יחזקאל ס"ב ג' ד' ובשב יעקב סי' י"ז ובשבות יעקב ח"ג סי' כ"ח. כתב בהא"ג או ברוטרדאם שהמים להם חומה יש להתיר ועיין באה"ע ובמור וקציעה מ"ש בענין הנהרות שדרכן לקרוש על דברי הט"ז בזה ועיין באשל אברהם מ"ש בשם הכנ"י וע"ש דאם יש גבוהה עשרה מן המים הקרושים יש להתיר בפשיטות ע"ש:

סימן שסד

מפולש עבה"ט ועיין בשו"ת ב"ח החדשות סי' ג' תשובת הגאון מוה' יהושע ז"ל שדעתו שצריך תיקון ושם כתב שד"ז מוה' זלמן שור ז"ל כתב שא"צ תיקון וכן דעת אחיו בעל תורת חיים בחידושי עירובין ועיין בק"א שם סיוע להאומרים שא"צ תיקון לדידן ומלתא בטעמא ע"ש וכן דעת המג"א סי' שס"ג ע"ש:

סימן שסה

ב **בקעי**. עבה"ט וע' באה"ע שהשיג על המג"א בזה שכתבו דבחצר לא איכפת לן בבקיעת רבים וע' בשו"ת בית אפרים סי' ד"ה שדברי הט"ז והמג"א נכונים וע' בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ד"ה שכתב בק"ק שדלאווצי הי' מבוי פתוח לשוק של עכו"ם ובכלות המבוי העמידו שער עם צה"פ כדינו אך שהיה השער מופלג מב' צידי המבוי יותר מד"ט ורבים היו יכולים ליכנס בפרצה מצד זה ומצד זה וכתב שא"צ תיקון אחר ע"ש ומה שיש לעיין בדבריו ע' בסי' הנ"ל ושם מבואר דין עיר שאינה מוקפת חומה וכדי להתיר הטלטול תיקנו המבואות בצה"פ וביום השבת נתקלקל הצה"פ במקום אחד וניטלו הקנים והיה שם צה"פ העשוי לחסום את העוברים מחמת ששם בית המכס אשר הוא בהרבה עיירות שקורין שראנק ויש מקום פנוי בין השראנק ובין בית המכס שאצלו כארבעה טפחים ובני העיר יעברו שם ברגל וחשש השואל בזה לפי מ"ש המג"א דמבואות שלנו אי בקעי רבים פרצתו בד' יש להקל דיעבד דביון שבמקום של צה"פ

הדרך רחב מסתמ' אין רבים נדחקים דרך הפרצה דחוק' כזה רק אי דחיק מעלמ' בעגלות שמתקבצין שם ולכן נדחקים לצדדין לא ניחא תשמישתיה הוא ומטעם שברחוק מן הכותל קצת י"ל דגם אח"ז מודה כשאינו רק מצד אחד ולכן אף שלכתחלה אין לסמוך ע"ז וצריך לגדור פרצה זו שי"ל שאין צה"פ מועיל לבטל פרצה שאצלו מ"מ כיון שהפמ"א מתיר לכתחלה כדאי הוא לסמוך עליו עכ"פ בדיעבד בשעת הדחק ע"ש:

ה **אסורות.** עבה"ט ועיין לקמן שס"ו ס"ק י' כתב ג"כ בשם הט"ז ובאבן העוזר צידד להתיר אם אין מפסיק בינם לעירוב רק כרמלית דבה"ש הוי מצוי לאתויי לעירוב גבייהו ובשו"ת נ"ב מ"ת סי' י' כ' דליתא דע"ה לא מהני ראוי לבה"ש אלא צריך שכל השבת יהיה כאילו דרים שם ומיוחד לאותו בית וכיון שכל השבת הרשות שהעירוב מונח שם נפרד מאותו בית וגם תחלת העירוב כן הוא לא שייך בה"ש קונה עירוב וגם האה"ע לא החליט זה והניח בצ"ע. וע"ש סי' ל"ט בעיר שנחתם הבה"ב משרי המדינה עבור מס המלך והעירוב מונח שם יש להחמיר דנהי מצד איסור חותמות שבקרקע י"ל דלאו דאורייתא וא"כ העירוב חזי בה"ש (ואף דאיהו גופיה כתב דלא מהני בה"ש שאני הכא דאם היה עושה מעשה בה"ש להפקיע החותם היה מיוחד לכל השבת ודמי לסי' שצ"ד במנעילו ע"ש בסי' מ"ה מ"ש על דברי המג"א) מ"מ כיון שלא תגע בו יד לפתוח חותם מפקידי המלך ולו' להתיר לפי שבידיהם לפרוע המס ז"א כיון דנחסר ממונא לא אמרי' הואיל לכן יעשו להם עירוב אחר ע"ש ועיין בשו"ת ח"צ סי' קי"א שכ' גם כן בעיר פרוצה והם אסורים לטלטל בעיר אף הבתים הסמוכים זה לזה ויש פתח ביניהם אין רשאין לטלטל על סמך העירוב שבבה"כ גם אין להם לברך על העירוב שבבה"כ כיון שאינו מתיר שום דבר ואפי' אם ב' בתים פתוחים לחצר בה"כ מאחר שהם אסורים בטלטול במבוי שלפני החצר בה"כ אין עליו דין שיתוף שיכול להניחו בבה"כ כמ"ש הרמ"א סי' שס"ו טעם להמנהג רק דין עירוב שצריך להניחו בבית דירה והו"ל בנותן בבית שער כו' דאינו עירוב והבתים הפתוחים אסורים לטלטל בבה"ב והמברך על העירוב הזה הוא ברכה לבטלה ועיין באה"ע שכתב בטעם דמניחין העירוב בבה"כ שצריך לעשות כן שאל"כ יהיו אסור לטלטל מבה"כ כיון שקונים מקומות שם והוא בכלל נכסיו ע"ש כמה חידושי דינים:

סימן שסו

א (ש"ע ס"ד) **צריך** ליתן בכלי אחד וכו' ועיין בשו"ת ח"צ סי' קיב שלמד מזה דבשני בתים פשיטא דאין העירוב כלום ומוחה ביד הטועים ליתן חלת לחם של עירוב בהרבה

בתי כנסיות שבעיר וכ' שהוא ברכה לבטלה ומחללים שבת בטלטול וע"ש שכתב דאף שאם לא יברכו עליהם רק לתלותן משום נוי אסור כיון שדרך אותם העוגות לתלותם לשם עירוב יש לחוש לטעות התינוקות שיסברו שמותר להניח העירוב בשני בתים ועוד שגם הגדולים יטעו כו' ואסור לתלות רק עונה אחת בבה"כ א' מכל בתי כנסיות שבעיר לשם מצות עירוב ובמקור ברוך קטן למהר"ב ווייזי"ל כ' לחלוק ע"ז ולהתיר לעשו' כן וכ שיפה לעשות כן שאם יפול הא' יקום הב' וגם בפרט שכבר נהגו כן יש לחוש שהתינוקת לא יראו בבה"כ ותשתכח מהם תורת עירוב ע"ש ואין דבריו מכריעין לדחות דברי הח"צ ז"ל אך שיש לתלותו בבה"כ הגדולה היותר חשובה ועיקרית שבעיר שכל בני העיר שותפים בה ושייכים לה וכן עמא דבר:

ב (בש"ע שם) **צריך** ליתן כל העירוב בכלי אחד ועיין בשו"ת שערי אפרים סי' כ"ה במ"ש הב"י על דברי הטור בעה"ב שהיה שותף לשכיניו לזה ביין כו' ועיין לקמן סי' שפ"ו סעיף ג' בהג"ה:

ג (בש"ע ס"ט) **וי"א** כו' לב ב"ד מתנה כו' ועיין בשו"ת מאמר מרדכי סי' ט' שכ' שיש לעיין בזה למאי דקי"ל סי' שע"א דאפי' קטן אוסר א"כ מת אחד והניח רשותו לקטן שלא היה עדיין בעולם בשעת קניית העירוב דהא קי"ל המזכה לעובר לא קנה ולא שמענו מי שנתעורר מחמת זה לעשות עירוב מחדש ע"ש שפלפל בדין קני ע"מ להקנות לעובר ע"ש. ולפענ"ד י"ל דדוקא קטן אוסר אבל עובר אינו אוסר אף דזכה בירושה דאתי ממילא מ"מ כיון שאינו בעולם ה"ל כדירה בלא בעלים ואינו אוסר:

סימן שע

אוסרים. עבה"ט וע' בתשו' ב"ח החדשות שם תשובת הגאון מו' יושע ז"ל שכ' ג"כ שצריך עירוב עם האורחים ושכירות מן העכו"ם וע' בק"א דלהש"ע ס"ס ש"ע צ"ל הך דה' חבורות ששבתו היינו ל' יום (וע' באה"ע שתמה על הב"י דהעל' דאורח ששבת בחדר אוסר על הבע"ב ע"ש) ושם מבואר בטעם הב"ח שתמה על הגאון מהר"י שצריך שיערבו גם האחרים ע"פ מ"ש סי' שס"ו שלב ב"ד מתנה על הנוספים ע"ש ומ"ש המג"א ואם הוא במקום עכו"ם עיין ביד אפרים מ"ש בזה וע' לקמן סי' שצ"א שם כתבתי תשובת פמ"א ח"ג:

סימן שעב

סט"ז בש"ע **ואם** היה מלא עפר כו' עיין בשו"ת אמונת שמואל שכ' מדברי הר"ר יהונתן לחלק בין אם נסתם י' אמות או נסתם יותר מיו"ד דבנסתם יותר מיוד הוי כפרצה ותמה על הב"י שם:

סימן שעה

ס"ב בש"ע **שתיהם** אסורות והטעם דרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה וע' בשו"ת חינוך ב"י סי' י' שכ' בעיירות שהם מוקפות חומה או ע"י צה"פ מותרים לטלטל וחוץ למקום זה דרים קצת יהודים שאין להם היתר העירוב והם צריכים בשבת לבוא למקום המותר בטלטול לא שייך בזה רגל האסורה כו' דדוקא בחצר הפנימית שאין להם מקום לצאת רק דרך החיצונה משא"כ בזה שיכולים לפנות בכ"מ שירצו ואף שיש להם חלק בבה"כ אין בכך כלום וגם מותרים בני חוץ לעיר לטלטל בתוך העיר דחשיבי כאורחים (וע"ש שבסוף דבריו משמע שהרוצה לטלטל בעיר יש לו ליתן חלק בעירוב שבתוך העיר דהוי כאילו סילק דעתו מהדרים חוץ לעיר ועיין סי' שפ"ו ולפי טעם דחשיבו כאורחים נראה דא"צ עירוב ואדרבה נראה דהעירוב מגרע שזה מורה שלא סילק עצמו מלבא בתוך העיר ועיין לקמן בדברי הנ"ב שכתב שאין יכולים לערב וע"ש) ובנ"ב מ"ת סי' ל' כ' ג"כ שדבר זה פשוט היתרו ברוב ישראל שהדרים חוץ לחומה וכפרים שבתוך התחום באים לבה"כ וקצתם יש להם מקומות בבה"כ בקנין או בשכירות ואין פוצה פה לאיסור שהרי יש להם מקום לצאת ולבוא ואף דחזינן דלא סילקו עצמם שהרי באים בשבת מ"מ לא איכפת לן דדריסת הרגל אינו מפסיד כמ"ש המג"א אף במבוי מהני צה"פ לסילוק ואף ברגל האסורה במקומה יש להקל לפי מ"ש הרמ"א סי' שצ"ב בהג"ה סעיף ו' אלא שכתב שאין דבר זה ברור כ"כ ועוד דלפ"י אינם רשאים הבאים מחוץ לרחוב לתוך הרחוב לטלטל אפי' כלים ששבתו בתוכו ואין יכולים להניח טלית וסידור שלהם באחד הבתים שברחוב ולטלטל' אח"כ מבית ההוא לבה"כ ולכן המציא היתר אחר דדוקא אם היו יכולים לערב עמהם ולא עירבו אוסרים אבל אם לא היה יכולת בידם לערב לא אסרו אהדדי וכ"כ הריטב"א בעירובין דף נ"ט ולכן לא מבעיא בעיר שאין מוקפת מחיצה וקצתם עשו קורה וצה"פ שאין אילו חוץ להם אוסרים אלא אפי' במוקפת ויש ביניהם א"י האוסרים עליהם ואותן רחובות שאין א"י עשו לעצמם צה"פ ועירבו ג"כ אותם שבחוץ אין אוסרים עליהם שלא היו יכולים לערב עמהם מחמת בתי הא"י האוסרים עליהם ולא מיקרי יכול לערב מחמת שיכולים לקנות רשות דשמא לא ירצה

הא"י להקנות או להשכיר רשות ע"ש ועיין במג"א סי' שס"ג ס"ק ך"ז ומ"ש ביד אפרים שם ובאבן העוזר שם סעיף לא ובסי' שס"ד באה"ע ובק"א לשו"ת ב"ח סי' ב' ע"ש וע' בגו"ר כלל ג' סוף סי' ך"ב ע"ש:

סימן שפא

המבטל רשותו כו'. ועיין מ"ש בפמ"א חלק ג' סי' מ"ו בזה:

סימן שפב

מגזבר עבה"ט ועיין לקמן סי' שצ"א בשם הט"ז וכן הסכים הב"ח ועיין בתשובת ב"ח החדשות סי' ד' ובשו"ת מים רבים סי' מ':

סימן שפז

וי"א דסומכין כו'. ועיין בדבר שמואל סי' רנ"ז שיש שעושין העירוב והשיתוף בפך של שמן ואין זה נכון דכיון שרוצים לצאת העירוב והשיתוף יחד צריך לעשות בפת דוקא דלעירוב חצירות פת בעיני ע"ש וכ"כ בספר בני חייא סימן זה בעיר רידש שעירבו בשמן צריך לערב כל חצר לעצמו זולת אותם חצירות שפתוחות זו לזו ועירבו מדרך פתחיהם ע"ש ושם הביא מכתבי האר"י ז"ל דאיתא שם ערב שבת שתופי מבואות ועירוב חצירות ויבצע בלילה בשל שתוף ובבקר בשל עירוב עכ"ל משמע שהיה פוסק כהראב"ד שצריך לשתף בפת כו' ומסתמא הי' מערב בבל ע"ש ומזכה:

סימן שצא

א **משכירו**. עבה"ט ועיין בתשובת ב"ח החדשות ס"ד מ"ש בזה ועיין בדבר שמואל סי' רנ"ז בעי' גינובה שהשרים הסרוקטוטריש אין להם כח בכוללים העיר בשווקים ורחובות אין שכירות שלהם מועיל כו' ע"ש ועיין בשו"ת חו"י סי' קל"ה שתמה על עיירות שנוהגים היתר בטלטול ברחוב היהודים ואסור חוצה לו דממ"נ אם שכרו מהשר כו' ע"ש ועיין בשבות יעקב ח"ג סי' ך"ט כתב דבאותן מקומות שיש עבר הנהר בתוכו בלא שום מסגרת כגון פרא"ג וכה"ג אין מטלטלין רק ברחוב היהודים ע"י עירוב ולחי וקורה או שרחוב היהודים סגורים מכל צד ואין חושבין הנהר לחומה כדעת קצת האחרונים וכיון שנהגו להחמיר אין להקל משום ואל תטוש כו' (ועיין לעיל סי' שס"ג) משא"כ אם המקום סגור ומסוגר מכל צד ואפי' בשיש עבר הנהר מ"מ אם הנהר יש לו מסגורת מכל צד כגון בק"ק מיץ וכיוצא בזה כ"ע מודו דהוי כחומה וכן המנהג בק"ק מיץ לטלטל בכל העיר בלי שום

צורך לבטל רשות ע"ש. ועיין בתשובת ח"צ דשכירות משר לא מהני אא"כ בידו להעריך מלחמה או לשנות הדרך בלתי רצון העיר ומה שאוכל פרס מבני העיר אין זה מועיל כו' ועיין לעיל סי' שפ"ב בענין אם מועיל השכירות אף שמת ע"ש בס"ק ו' ס"ק ט' וע' בק"א לתשו' ב"ח החדשות סי' ד' על דברי הח"צ שכתב לתמוה על הריב"ש ושם נתבאר בענין הטלטול שיש לחוש מאחר שחיל המלך עומדים בדירות מיוחדים שאין להשר תפיסת יד בבית וצריך לשכור מפקודי המלך או משכירו ולקיטו וכן מבואר בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ל"ב ע"ש:

ב **ישראלים** עבה"ט ועיין לעיל ס"ס ש"ע הבאתי כמה תשו' בדבר ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"נ סי' א' בעיר קרעמז ששם יריד וקיבוץ גדול מיהודים ושוכרים מנכרים בתים וכיפות כו'. ומסיק שאין היתר לטלטל עד שישכור רשות מן הנכרי אף ע"י הבלעה ואח"כ לערב ולזכות משלו לכל המתקבצים שמה ולמחות לע"ה שלא יטלטלו ע"ז י"ל מוטב שיהו שוגגין כו' ע"ש:

סימן שצב

אין עבה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים סימן ך"ו וסימן ך"ז ששם נתבאר באורך כל דעות הפוסקים בענין זה:

סימן שצג

בש"ע סעיף א' **יערב** בי"ט ע"ח הרמב"ם פ"ו מהלכות יו"ט חולק בזה ועיין בשו"ת בית אפרים סי' נ"א מ"ש בענין זה וע"ש אפי' כבר קיבל עליו תוספת שבת עיין לעיל סי' רס"א שלכאורה משמע להיפוך וע' בבר"י מ"ש בזה:

סימן שצד

(•) בש"ע סעיף ב' בהג"ה **אבל** עדיף טפי כו' ובשם האר"י ז"ל כתבו שהיה כו' וע' במג"א לעיל ס"ס שס"ו ומ"ש דקאי על ערוב תבשילין לא נהירא וכ"כ בשיורי ברכה שבדמשק היו מקפידים לעשות עירוב בכל ע"ש ע"פ הקדוש מוה' חיים וויטל ז"ל ע"ש:

(א) **מלאכה** עבה"ט ועיין בשו"ת שער אפרים סי' כ"ו והובא ביד אפרים לקמן סי' ת"ט:

סימן שצה

בש"ע סעיף א' ומברך עליו על מצות עירוב ע"ל סי' שס"ו מ"ש בשם שו"ת מהר"מ ד"ב בעושה שני עירובין של ע"ח ועירוב תבשילין יחד ונראה דה"ה בעירוב תחומין כי ברכה אחת לכולם ועיין מ"ש שם:

סימן שצז

בש"ע סעיף א' **כל** אדם יש לו אלפים אמה כו' וכ' בבר"י בשם הרדב"ז מי שאינו יודע שיעור אלפים אמה יכול למדוד אותם דרך הלוכו והם אלפים פסיעות בינונית וכל מדידות מצוה מותרת ע"ש. ועיין בחוט השני דף ק"ט ע"ב כתב דאותן המשערים בשעה והולכים שיעור שעה ע"י עירוב תיפח רוחם כי לפי חשבון מהלך אדם בינוני אינו רק י"ח מנוטין כמ"ש התה"ד הובא בהלכות מליחה ואמנם מ"ש הרמב"ם שהוא שיעור ב' שלישי שעה צ"ע והאריך בזה:

סימן שצח

א בש"ע סעיף ג' **כשהוא** מרבעה כו' וכתב בנ"ב מ"ת סי' נ"א לענין מדידת התחום לכתחלה יש לרבע לרבוע העולם אבל אם כבר ציין הרבוע שלא לרבוע העולם והסכימו בני העיר לזה שוב בני העיר לכל השבתות מרויבים להשאר במדה זו ואין היחיד יכול לפרוש מהצבור לו' אחשוב לי כרצוני אם לא שהסכימו כל יושביה לציין באופן אחר ע"ש:

ה **ומערה**. עבה"ט וכתב בדגול מרבבה דבורגנין א"צ להיות ד' אמות על ד"א כמ"ש בסוכה דף ג' וע"ש ברש"י דמשמע דבורגנין כיון שהוא רק ללינת לילה: ולאדם אחד ועשוי לדירת עראי א"צ ד"א ומ"מ צריך שיהיה עשוי באמת לצורך שדות או פירות וכן מוכח בסוכה דהא דבית שאין בו ד"א דאם איתא דמהני בסתם קשה דהא בית אף דלא חזי למלתיה להוי כבורגנין ולכן מי שרוצה לעשות צריפין בכל ע' אמה להרחיב התחום ואותן צריפים עשוים רק בשביל כן ולא לשמור שדות או פירות לאו כלום וזה פשוט מאד בעיני:

ז **בית אחד**. עבה"ט וכתב בנ"ב מ"ת סי' נ"ב כפר שיש בתוך קמ"א ושליש חצר ובית ל"מ ואפי' ב' חצירות עד שיהיו ג' חצירות של ב' בתים ואז מודדים הכפר מן החצירות והלאה שם כ' דלא תיקשי מסי' שצב שפסקו שם לענין שיור דאפי' בית א' הוי שיור ע"ש:

סימן תה

(בש"ע סעיף ו) **נתנוהו** בדיר או בסהר כו' וכתב בנ"ב מ"ת סי' מ"ז אם נתנוהו בקרפף של חיות המוקף מחיצות והחיות המה שמה שקורין טיר גארטין אפי' יש שם דירה קבוע לשומר בטל דירתו דלא עבדי אינשי דדיירי בגדודי חיות ואין לטלטל ביתר מסאתים דודאי גדודי חיות גרע מזרעים ואפי' יפחות מסאתים יש מקום לדון ע"ש:

סימן תח

(בש"ע סעיף א') **וי"א** דאפי' בכלת' אע"פ שאין לו רוחב כ"כ נגד המקום כו' ועיין בנ"ב מ"ת מי' נ' מ"ש להוכיח מדברי רמ"א אלו ושם העלה שאם ברוחב העיר יש נגד מקצת הרוחב כפר וע"י מדידות הכפר התחום ארוך ובמקצתה שאין הכפר נגדה התחום קצר אין מעריכין אותו שיהיה סיום התחום שוה בכל רוחב העיר ומכ"ש אם הכפר אינו אפי' כנגד מקצת רוחב העיר אלא מן הצד אינו מועיל במדת התחום וימדוד התחום שני אלפים בצמצום וע' בסי' שצט סעיף ח' בהגה לענין קידור בהרים לדעת התו' והרא"ש וה"ה כאן ואפשר דאף רש"י שם מודה בזה ע"ש:

סימן תטז

(בש"ע ס"ב) **המערב** לב' י"ט של גליות וכ' בנ"ב מ"ת סי' מ"ח אם צריך ביום שני לילך לעיר שהיא רחוקה ממנו קרוב לששה אלפים אמה יכול להניח בעי"ט עירוב שיהיה רחוק אלפים אמה בקירוב ממקומו בי"ט ראשון ילך ממקומו עד קרוב לד' אלפים אמה ממקומו ויראה שיגיע שם עכ"פ מבע"י קודם בה"ש וישאר שם אחר צאת הכוכבים ויכוין בלבו לקנו' שם שביתה ושוב לא יחזור למקומו כיון שקנה כאן שביתה אין לו ממקום השביתה רק ב' אלפים לצד מקומו רק יכול לילך משם להעיר מחוז חפצו אך אם הוא י"ט הבמוך לשבת אין להתיר כ"א כשהוא צריך לעיר לדבר נחוץ ולצורך גדול ע"ש ומשמע מדבריו בכדי להתפלל שם בעשר' או שאר דבר מצו' כמוזכר בדברי השואל זה הוי כלצורך גדול ע"ש:

סימן תיז

המנהג, עיין באה"ט ועיין בפר"ח ודבר יוסף סי' מ"ה שאנשים הנוהגים שלא לעשות מלאכ' הוא מנהג בורות והבר"י כתב שכן נראה שכל הפטור כו' ע"ש ועיין בתשב"ץ ס"ג סי' רמה שנהגו איסור לטעות והיתר בתפירה ע"ש בטעם הדבר והכל לפי המנהג:

סימן תכב

ב **סי' רצד**. עיין בה"ט ועיין בשלמי חגיגה בשם מאמר מרדכי דאפילו לא סיים רק הזכיר השם אינו חוזר:

ג **מחזירין** עבה"ט עיין פר"ח ובר"י ושם בשיורי ברכה בשם הרשב"א ואפי' כבר התפלל מוסף צריך לחזור ולכשיגיע מנחה מתפלל מנחה שתים ואפי' נזכר בעת תפלת מוסף אין מתפלל תשלומי' אלא במנחה ע"ש. ואם כשהיה מתפלל ג' ראשונות ע"ד להתפלל מוסף נפל בדעתו שלא אמר בשחרית יעלה ויבא יסיים התפלה בשל שחרית ואח"כ יתפלל מוסף ע"ש שכ"ה מח"ב בשם זרע אמת ועיין לקמן סי' קכד לענין אם יש לסמוך לכוון בברכת ש"ץ. וכתב בש"ך מי שביתו סמוך לבה"כ ויש לו חלון פתוח לבית הכנסת ומתפלל עם הצבור ושכח יעלה ויבא אין יוצא בכוונתו לתפלת הש"ץ שהטעם שכתב הכל בו כדי שלא יתבזה בצבור לא שייך כאן שהוא במקום שאין רואין ע"ש:

ד **שיעקור**. עבה"ט ועיין ש"ח בשם מ"מ דאם אמר בא"י אע"פ שלא גמר המחזיר שכינתו הו"ל כאלו סיים הברכה לגמרי וצריך לסיים ולו' יעלה ויבא קודם שיתחיל מודים. ובש"ח חולק ע"ז ע"פ הריטב"א דתענית ודעתו שיסיים למדני חוקיך ושוב חוזר לדינו ואם צריך לחזור לראש א"צ לפתוח אדני שפתי ע"ש ועיין בבר"י בשם מהר"י מולכו מי שנזכר ברצה שהוא ר"ח וכשסיים תפלתו נסתפק אם אמר יעלה ויבא אעפ"כ חוזר דמסתמא שכח וסרכיה נקט ואתיא ע"ש:

ו **הלל** וכתב בשאלת יעב"ץ שאין לטעום קודם הלל ומאן דחליש לביה אף חסידות ליכא:

ט **והקהל** עיין באה"ט שיש לו' בנחת יאמר נא ישראל כל"ח בנחת וכן כולם ולא כמו שנוהגין לו' יאמר נא ישראל ותו לא ומפסיקין באמצע הפסוק:

סימן תכג

כתר. עיין בה"ט וכתב בספר גן המלך סי' קלד דבר"ח יאמר ועמך ישראל ובשבת ויו"ט עם עמך ישראל כי בשבת ויו"ט ישראל הם עיקר ע"פ המדרש ע"ש שכ"כ בשם הרב מוה' דוד גרשון ז"ל ועיין בבר"י בשם הארחות חיים והכל בו שכ"כ דלכך אומר עם לפי שישראל עיקר ע"פ המדרש כו' וע"ש שנשא ונתן בזה מהא דהג"מ פ"ג דת"ת דקאמר טוב תורה עם ד"א. ובתוס' ישנים סוף יומא ובריש פ"ז דטהרות ומסיק דהפשט עם עיקר אך זימני' דנקט עם על טפל ע"ש:

סימן תכה

א **בש"ע** (בהגה) וכן עיקר כו' ובדגול מרבבה כתב שבפראג נוהגין להפטיר שמעו ועיין בא"ר סי' תקמט:

ד **שאין** דוחין כו' עבה"ט ועיין ביאור הדברים ביד אפרים:

סימן תכו

א **בש"ע** הרואה לבנה בחדושה כו' כתב בספר החינוך סי' ת"ג יורדי הים אין מפליגין אחר ה' ימים לחידושה ונזהרין שלא להקיז סמוך לחידושה והפשתן שימצא במשרה או בתוך היורה לבשל בחדוש הלבנה לוקה. וכמה מלאכות צריך שמירה שלא לעשות בעת שהלבנה מתחדשת ע"ש והביאו הר"י ועיין בה"ט בשם דבר שמואל וע"ש שמבואר מדבריו שאין זה רק לכתחלה יש לחוש לספק שמא מתוך בהירות האספקלריא מזהיר בו דמות לבנה אך אם אנשים מבחוץ רואים הלבנה עצמה ומעידים לו עליו שפיר מברך כיון שזריחת הלבנה ניכרת לכל באותו זמן ומכ"ש להרש"ל דגם סומא יברך ע"ש ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קכו לענין לראות בחציצה ע"י בתי עינים שקורין ברילין שהביא שם דברי הדב"ש וכ' דאין ראיה מההיא דר"ה דמיירי שלא ראה אותה בעובי הרקיע. אבל הרואה דרך עששית לרקיע ורואה הלבנה הוי ראיה ממש ומברך ואולי הדב"ש מיירי שלא ראה רק תוך האספקלריא או מזכוכית ולא בעובי הרקיע ממש ולענ"ד ודאי דבהכי מיירי שאז יש שייכות לו' שמא הוא עיגול עב לבן אבל כשרואה דרך חלון לרקיע ורואת צורתה הלבנה ברקיע דרך הזכוכית ליכא למיטעי כלל ונראה פשוט דמי שרואה ע"י בתי עינים שהוא יכול לברך אפילו אם קמו עיניו מלראות בלא בתי עינים שהרי למהרש"ל אפילו סומא יברך. ואף שבדב"ש כתב שיש לפקפק בראיותיו מ"מ אין חולקין עליו ואם רוצה לקדש דרך חלון ויוכל לפתוח החלון יש לעשות כן לכתחלה כדמשמע מעובדא דרש"ל:

ב **בש"ע סעיף ב ברוך יוצרך** וכתב במח"ב ששמע מפה קדוש בעל אור החיים ז"ל שהיה אומר כן בסי' יעקב ומהר"ק שפירא פי' נוסח זה ע"פ הסוד ובאגרות הרמ"ז סי' י' חולק ע"ז וכתב שראוי לו' ע"פ הסוד עושיך יוצריך בוראיך קוניך שהיא כסד' אבי"ע ממטה למעלה וכן מצא להרמ"ע ז"ל וכן היה נוהג בינו לבין עצמו אלא שאינו מודיע לאחרים ע"ש:

ד **לא.** עבה"ט מ"ש בשם הש"י ח"ב לענין אבל וע"ש שב' דאפי' בכלות ג' לבכי יהיה ליל י"ב לחודש ימתין ולמד כן מהד"מ לענין ט"ב ע"ש:

ה **שחל**. עיין בה"ט ועיין בשבות יעקב ח"ג סי' ל"ח אם לא נראית עד ליל שבת ויש עדיין שהות לקדש במ"ש האריך הגאון מה' דוד אופנהיים ז"ל להתיר לקדש בליל שבת והגאון בעל ש"י נראה שאין דעתו כן כיון דאיכא שהות לקדשה במ"ש שהוא עדיין תוך חצי ך"ט י"ב תשצ"ג ועיין בשו"ת ב"ח סי' פ' ומ"ש בה"ט ואם יום י"ו כו' עיין בתשו' דבר שמואל סי' רי"ו שדעתו שעד י"ו ולא עד בכלל ועיין בשבות יעקב דלעיל שכתב ג"כ דאין לסמוך למעשה לקדש ביום י"ו רק אם לא היה יכול לקדש מקודם יש לקדשה בליל י"ו בלא שם ומלכות ע"ש:

ט **המולד**, ועיין בשו"ת נ"ב סי' מ"א אם לא יכלו לקדש שהיה מעונן וכיוצא ובעוד שהיה קורא ק"ש נראית הלבנה ואם ימתין עד שיקרא ק"ש ויתפלל י"ח יכלה הזמן של קידוש הלבנה ודאי כיון שהוא שעת הדחק יפסוק ק"ש ויברך ברכת הלבנה ואם אפשר לגמור הפרק ולפסוק בין הפרקים לא יפסיק באמצע הפרק ולענין אם יש לפנינו ק"ש וברכותיה וקידוש הלבנה אם יש איזהו לילות עדיין דכולי האי אין לחוש שתתכסה ק"ש עדיף דתדיר ומדאורייתא ואם הזמן קצר שיש לחוש לעננים וכן אם העת גשמים ולפי הזמן יש לחוש גם בג' לילות יש להקדים ברכת הלבנה וכן נהגתי כמה פעמים לקדש קודם מעריב ע"ש וע"ש שכתב אם אירע זמן קריאת המגילה בעת כלות זמן קידוש הלבנה ע"ש כמה חילוקי דינים כתבתי בשערי אפרים שער ו' ס"ק נג:

י **שבעה**, עיין בה"ט וע' בשבות יעקב סי' לט במ"ש שחל בה' בחודש וקדשו רוב הקהל ע"פ הוראת המורה ושוב נתקבצו קצת לקדש ונתכסית ונראית בליל א' ויש חשש לו' דהואיל ונראה ונדחית אידחי עד אחר ז' מן המולד והשיב דלא שייך בכאן דחייה כלל ושרי לקדש בליל א' ע"ש ועיין בשו"ת ב"ח סי' פא ועיין בבר"י שמ"ש בתשו' מנחם עזריה סי' עח והא"ר דבליל ז' ראוי לברך גם לפי הקבלה אינו נראה כמבואר בתשובת מהר"י גיקטליא ע"ש:

יא **ואין**. עיין באר היטב ועיין ברבינו יונה שנשאל בעת שסגורים מחמת דבר ר"ל אם רשאי לקדש הלבנה דרך חלון וכתב להתיר אף שבין סריגי החלונות הוא פחות מג' וכלבוד לא אמרינן להחמיר ועיין בה"א סי' תכ"ב וצ"ע על הח"צ סי' נ"ט שלא הזכיר המג"א ושער אפרים סי' קיט ועיין בקרבן נתנאל דף ע' אך בזה בלא"ה לא שייך לבוד שלא נאמר אלא לענין מחיצות אבל כאן אם נראית יפה די בכך ואין ראיה מהדב"ש שהובא לעיל ס"ק א' וגם כי הש"י בתשוב' דחה ראיותיו ע"ש:

סימן תכח

ז **שלפניהם**. עיין בה"ט ועיין שער אפרים שער ז' ובפתחי שערים שם יעיין בדברי אא"ז בבכ"ש במגיל' דף ל"א מ"ש על דברי הט"ז בזה:

ח **בש"ע סעיף ח' מפטירין** לעולם שובה עיין בשער אפרים שער ט' סעיף כ"ח שיש מוסיפין מנביא יואל ויש מוסיפין עוד פסוקי מיכה מי אל כמוך ועיין בא"ר שכ' שכן נהגו בפראג ובדגול מרבבה הביא הא"ר וכתב ולא ידעתי לזה טעם דהני תרתי למה (ר"ל שעיקר טעם ההוספ' שלא לסיים ופושעים יכשלו בם וא"כ בחד סגי) ודעתו להכריע שאם קורין וילך בשבת שובה יש לסיים בפסוקי מיכה ואם קורין האזינו יש לסיים בפסוקי יואל ע"ש מלתא בטעמא והכל כפי המנהג:

סימן תכט

יב"ח. עבה"ט וע' מח"ב בשם עבוד' הגפן אם עשו זט"ה נדבה בבה"כ לצורך חטים והיו אורחים אין לגבאים וזט"ה מאותו העיר לחייבם כי הם נותנים בעירם. ומי שנדר לצדקה תוך ל' יום קודם הפסח שרי ליקח מזה חיטי' לעניים אף במקום שקביעות חיטי דפסחא בפרטות ואין כוללים אותם בכלל צדקות כל השנה (והטעם לפי שנותנים מזה גם לת"ח עניים שגנאי להם לקבל צדקה) ואם גבו לצורך חיטים והותירו אין לשנות לדברים אחרים אלא יתנו לעניים לשאר צורכי הפסח ע"ש. וכ' בסוף ספר וועד לחכמים בקונטרס טוב עין כתב שאם קנה בית דירה אפילו תוך יב"ח חשוב כאנשי העיר ואם שכר בית דירה ליב"ח אפשר קודם יב"ח הוא כאנשי העיר ע"ש שכ"כ בשם קצת מפרשים ועיין בח"מ סי' קסג:

סימן תל

הנס. עיין בה"ט ועיין בדגול מרבבה מ"ש על דברי המג"א בזה דהרש"ל ס"ל דהוי יבש ביבש אלא דהוי דבר שיש לו מתירין ומהני נאכל אחד ע"ש. ועיין בשו"ת בית אפרים חלק ח"מ סי' כ"ה בדינא ברירה מ"ש ליישב קושי' המג"א ע"פ דברי התוס' בתמורה ע"ש:

סימן תלא

(**בש"ע סעיף א**) **בודקין** את החמץ וכתב בשו"ת בית יהודה שאונן פטור ממצות בדיקה ויבדקו לו אחרים ובספר ח"מ כתב שבפראג נוהגין שהאונן מקנה חלקו לשותפו וגם

בזה לענין חמץ יקנה במתנה לשותפו או לאחר ואז יברך האחר ג"כ משא"כ אם אינו בודק מחמת הקנאה רק דרך שליחות צ"ע אם יברך:

סימן תלב

א **סעיף א' על ביעור** עיין בט"ז וביד אפרים ועיין בלה"ק בשם רדב"ז שנוסח על ביעור נתקן על תחילת עשיית המצוה ועל תכלית' שהוא הביעור ולא הבטול שהוא מחשבה שבלב ע"ש:

ב **שלא** לסיים עיין בתשו' מהר"ז רוטנברג סי' ח' שכתב לפרש דסיום הבדיקה ר"ל הביטול ולכך אינו מברך (וע"ש שהשואל העתיק לשון הט"ז ממש ולא הזכיר שמו עליהם והגאון המשיב שתק ליה כנראה שעדיין לא נתפשט אז ספר הט"ז. וכן מ"ש השואל על סי' תמב הוא לקוח מהט"ז וכתבם כאילו מפי עצמו אמרם ושרי ליה מאריה):

ז **ונוהגים**. עבה"ט ועיין מח"ב בשם שו"ת זרע אמת שהמניח פתיתין נכון לדקדק שיהיו קטנים פחות מכזית ובסי' ל"ט כתב בשמו שהיה מלקט פתיתים וקודם שבדק כל החדרים וגם לא ביטל הרגיש שחסר אחד מהפתיתים שקיבץ א"צ לחזור ולבדוק כל החדרים ויבטל ע"ש:

סימן תלג

א **לאור הנר**. עבה"ט ובהלק"ט סי' קסב דעתו שיכול לבדוק בליל י"ג ובסי' קצ"ד כתב דמי שאין לו רק אכסדרה דלאורה נבדקת ובודק בלא נר יברך ועיין בענין אכסדרה במג"א וח"י ובשו"ת ש"י ח"ג סי' נה ע"ש:

ב **סעיף יא בש"ע שם** (**בהג"ה**) **וכל אדם** צריך לכבד כו' ולכן מקילין המוני עם לבדוק דרך העברה בלי חיפוש היטב בחורין וסדקין לפי שתחילה מכבדין ורוחצין ומנקרין הכל היטב ואפילו רוחצין ומנקרין ע"י עכו"ם מסתברא דנאמנים דאנקיותא קפדי ולא מרעי נפשייהו כ"כ בשו"ת שבסוף חידושי מהרי"ש לפסחים:

סימן תלד

א **בש"ע** (**בהג"ה**) **ואין לבטל כו'** ועיין בהלק"ט סי' קצה מ"ש בזה:

ח **אינו**. עבה"ט ועיין הלק"ט סי' רט שמפקפק בביטול ע"י שליח ובמור וקציעה כתב דאשתו בלי רשות עדיפא משליח ברשות ובמה"ב הביא בשם הרמ"ל באלפסי זוטא שדעתו דגבי חמץ מהני ביטול ע"י שליח כיון דאינו ברשותו כו' בגלוי מלתא סגי. וגם דבע"ה זכות הוא לו ואע"ג דשלא מדעתו אינו מבטל. מכל מקום על ידי שליחות ומדעתו

יכול לבטל וע"ש וכ"כ בפ"מ בפתיחה מי שבא לו חמץ בדרך וישראל שהיה שם בטלו לא אמרינן בזה זכין כו' וע"ש עוד במ"חב בשם הרמ"ע דאשתו ובניו שיש להם רשות לאכול משלו מסתברא שיש להם רשות לבטלו ומשוו נמי שליח ודוקא שהם גדולים דבני מעבד מצוה נינהו עכ"ל:

סימן תלה

לא יברך. עבה"ט ועיין בשו"ת שער אפרים סי' ד' (בהג"ה) שם בדברי התוס' בפסחים דף י"א ואם לא בדק בתוך המועד בו' ובק"א שם מ"ש ע"ז הגאון בעל אלי' רבא ובן המחבר ש"א ועיין בשו"ת הג"מ זוסקינד רוטנבארג ובנו מהר"מ ז"ל בסי' לד ע"ש:

סימן תלז

וי"א. עבה"ט ועיין בשו"ת ח"י בהשמטות דף רסג מ"ש בענין זה דניחא ליה לאינש כו' ע"ש: בש"ע סעיף ד' הניח חמץ כו' ועיין ביד אפרים מ"ש מדברי אא"ז בבכור שור והאבן עוזר. ועתה מצאתי בדגול מרבבה שהשיג ג"כ על אבן העוזר ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' מה שהשיב לנו בזה על תשובת עגונה האמורה עם הספר בית אפרים חלק אבן העזר סי' מ"א ע"ש:

סימן תמ

א **חייב לבערו**. עיין בה"ט ועיין בשו"ת שאגת ארי' סי' פז וע"ח דלא מהני ביטול והפקר בחמץ של אחרים שקיבל עליו אחריות ואין דרך זה מוציאתו מידי ב"י וב"י ואין לו תקנה אלא שריפה או לייחד לו בית או לעשות לו מחיצה י' טפחים קודם פסח. וכתב בסי' עט ובסי' פ' שאם לא עשה תקנה זו דיחוד בית או מחיצה עד תוך הפסח אסור בהנאה לאחר הפסח אבל אם עשה התקנה בע"פ אחר שש אע"פ דאפי' בשל נכרי וקע"א איתי' בעשה דתשביתו משש ולמעלה מ"מ אע"פ שעבר עשה דהשבתה שרי בהנאה לאחר הפסח וע"ש שכתב דלענין שלא יעבור בב"י מה"ת סגי במוציא חמצו מרשותו אפי' תוך הפסח אבל לענין עשה דהשבתה לא מהני לי' אפי' מה"ת עד שיבערנו כו' ע"ש סי' פג וסי' פד ע' בשו"ת בית אפרים סי' מא מ"ש להציל את הארי החי הגאון ז"ל ממה שהשיג עליו שארי הגאון ני' בפתיחת ספרו מקור חיים וע' שם בסי' לז באחד שמכר חמצו ובתוך הפסח הלך אחד מאנשי הבית למרתף ולקח הברז' מחביות יי"ש ושפך ממנו אל כלי והעמידו במקום מוצנע שיהיה לו לשתות אחר הפסח. ואחר הפסח שחזר

הישראל ולקח מהנכרי מצא הבעה"ב הכלי עם הייי"ש ולמיחש מיבעי' דמדאגבי' האיש ההוא קנאו ונתחייב באחריותו וע"פ כמה צדדי היתר המבואר שם באורך נראה להקל בהנאה עכ"פ לא בשתיה כיון שאינו הפ"מ ולרווחא דמלתא יש לערבו חד בתרי דהיתרא ולמכרו כך ובהפ"מ אפשר להתירו אף בשתי' ע"י תערובות חד בתרי וע"ש בבית אפרים סי' לח בנכרי שגנב חמץ מישראל קודם הפסח ובתוך הפסח השליכהו בלילה לפני בית הישראל ולא רצה הישראל ליטלו ונטלוהו למבצר ואחר הפסח החזירוהו לו יש לצדד להתיר אך אין להתיר רק בהנאה ולא באכילה וע"ש בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ע"ז באחד שגבה חוב מא"י ע"י פקידת השר שבא תוך הפסח לקחת מהנכרי בעד החוב כל הנמצא ובתוך הנמצא היה דגן ואת הכל לקח ואחר הפסח העידו יהודים שאותו דגן היה מתחתית הבור ומרוחצים והא"י אומר שמרוצה ליקח בחזרה וליתן דמים תמורתו והעלה בהפ"מ להתיר להחזירו להא"י ולקבל הדמים ובתנאי שהדגן לא היה ניכר בו בקוע וגם דוקא אם בשעה שלקחם לא הרגיש שהם רחוצים והוי משיכה בטעות אבל הדגן עצמו אין להקל להתירו אפילו בכה"ג ע"ש:

ב **עכו"ם אחר**. עבה"ט ועיין בשאגת אריה סי' עה בקע"א של חמץ נכרי והפקידו אצל נכרי אחר אף שהשני לא קע"א שרי בהנאה אחר הפסח:

ג **ויש חולקים**. עבה"ט ור"ל דאף שבזה אין לסמוך על הי"ח לענין העכו"ם אלם אפי' בדיעבד מ"מ על דעה ראשונה שסוברים דדוקא אחריות דגניבה ואבידה בעינן שפיר יש מקום לסמוך בדיעבד וכן מבואר בח"י ע"ש כן השבתי לשואלי דברי בה"ט אלו וע' בשאגת ארי' סי' פ"ח בקיבל רק אחריות פשיעה אף שחייב לבער קודם פסח מ"מ היכא דעבר ולא ביערו שרי בהנאה אחר הפסח ע"ש:

ד **אינו**. עיין בה"ט ועיין בתפארת צבי שאם אנשי חיל עומדים בבית ישראל וא"א לעשות לו מחיצה מכל מקום אין צריך לילך מביתו דכל שאינו בתורת פקדון לא חיישי' דאתי למיכל מיניה כמ"ש בשם הרשב"א ואף אם אינו בביתו כיון שהוא בעיר כמו במפקיד יין וביום שאינו בא לביתו באמת יכפה עליו כלי כיון דא"א במחיצה ע"ש:

ח **אף המפקיד**. עבה"ט ועיין בשאגת ארי' סי' פ"ה שהאריך בענין זה ודעתו שאין האחריות שקיבל עליו הנפקד מציל את המפקיד מלעבור בב"י כיון שעיקר הממון שלו ועיין בשו"ת פמ"א ח"ב סי' ק"ס ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ל"ט באיש בליעל שמכר בפסח יי"ש חמץ בחזקת של פסח ונודע הדבר וברח והקונים השהו הייי"ש לחקור מה היה ונמשך עד קודם הפסח בשנה שאחריה ונפשם לשאול איך להתנהג. והנה מן הדין היו צריכים לשפכו במקום מדרון שהרי אין לך מקח טעות גדול מזה והכל מצווין עליו

לבערו אך לפי שנתגלגל הדבר שנמשך עד קודם פסח יש למצוא תקנה לערב קודם פסח בי"ש אחר הרבה ולמכרו ביחד חוץ מדמי איסור שבו ואז כשיחזור ויקחנו אחר הפסח מהנכרי שרי כדין חמץ שעה"פ שנתערב ואין בזה משום מבטל איסור כיון שאינו נהנה כעת מהביטול שהרי מערב ע"מ למכור חוץ מדמי איסור וכן אין חשש שיחזור וימכרנו לישראל דבפסח גופיה שום אדם לא יקנה ממנו ואחר הפסח אם יחזור ויקנה בזול אין בכך כלום כדין כל תערובות חמץ שעה"פ שמותר אף באכילה ונכון לחוש לזה לדעת הטור לערבו בס' לכתחלה ואם א"א שאין לו י"ש כ"כ יערבנו ברוב וכשיחזור ויקננו מן העכו"ם אחר הפסח מותר להוסיף עליו עד ס' לכתחלה ע"ש וע"ל ביד אפרים הבאתי סיוע לסברא זו דכל שהתערובות מעיקרא אינו ע"ד לאכול האיסור שרי ע"ש והנה בכל חמץ שעה"פ יש מקום להמציא תקנה זו אך אם יעשה כן מיד אחר הפסח מה ירויח בזה ואם לפי שיחזור לקנותו בשער הזול כיון שהוא דבר שבכל השנה ואין דרך התגרים בכך למכור בזול בערך השליש ולחזור ולקנותו ויהיה בעיני הקונה כמתעתע, ואם יסביר פני' לקונה שמוכר לו כדי להפקיע האיסור ויחזור ויקנה ממנו פשיטא שאין זה דרך מו"מ והערמה גלויה ומבוררת לכל הוא ולכן קשה לעשות תקנה זאת ואם נאמר שישהנו עד ע"פ שדרך העולם בכך למכור ולחזור ולקנות פשיטא דאסור לשהותו זמן מרובה דאתי לידי תקלה אך בכגון זו שאירע הדבר כן מעצמו שנמשך עד יום או יומים קודם פסח שפיר דמי לעשות כן מאחר שגלוי לכל העמים להיות היהודים עתידים לחזור ולקנות מהם מה שהם מוכרים קודם פסח בזול שפיר דמי לעשות כן אם הפ"מ בדבר:

סימן תמא

בש"ע סעיף ג' **אסור**. עבה"ט ועיין בשו"ת בית אפרים סי' מ"ה שי"ל בגומר בדעתו שלא לפרוע ויהיה של נכרי למפרע אפשר דאף בפסח גופא ליכא איסורא וע"ש באורך אי שייך לו' ענין זה הוברר הדבר למפרע ע"ש ולקמן סי' תמח כמה דינים בענין קבלת אחריות כשעה"פ ע"ש שם כתבתי משו"ת מאיר נתיבים בענין מי שלקח שעבוד מנכרי על י"ש ע"ש:

סימן תמב

א **עוברים**. עבה"ט ועיין במג"א מה שהקשה מהא דשיאור ישרף ומ"ש בחידושי אה"ע ובס' מק"ח ובשו"ת כתר כהונה ובשו"ת בית אפרים סי' ל' להעמיד דברי המג"א על מכונ' וכ' בשו"ת פ"י סי' טו באחד ששכח לבער בלילות צוקר מחופה שקדים וענים

ושאר מיני גרעינן ונזכר תוך הפסח וכ' ששאל להאומנים ואומרים שמבשלין הצוקר במים ומחפי' אותם בצוקר וצריך קמח לזה שא"א לאפותו בלא"ה וא"כ הוי מ"פ עם מים ואינו אלא חמץ נוקשה והסכימ' דעתו דחמץ נוקשה מותר לשהותו ע"ש ולדידי צ"ע שי"ל שהקמח נתחמץ קודם שנימוח הצוקר והמים הם גורמים חימוץ להקמח מבלי היות שם ערוב מלחלוחית הצוקר ואם נתבשל כבר הצוקר במים ואח"כ נותנין הקמח לשם לכאורה י"ל דדמי ליין צמוקי' המבואר בסי' תס"ב. אך הח"צ חולק גם שם וס"ל דלאו מ"פ הוא ע"ש. וע' עוד בסי' תס"ב מ"ש שם בענין מ"פ עם מים אי הוה נוקשה וגם דעת אחרונים דנוקשה חייב לבערו מדרבנן וא"כ כשנזכר תוך הפסח צריך לבער בפסח וא"כ אין להתיר בזה להשהותו. ואם דרך עושי המלאכה שאין נותנין הקמח עד שהמים רותחין היטב אפשר קצת להקל משום חליטה ועיין לקמן תל"ד ס"ק ג' ומ"ש בשם הח"י דאין בפליט' כלים משום איסור שהיה בפסח עיין בהר הכרמל סי' יד דמרקחת או שומן העומדים בקדירות חמץ מותר להשהותם ע"ש:

ג **וכל כיוצא**. עבה"ט ועיין בשו"ת ח"צ סי' כ' שכתב שיי"ש הנעשה ממאלץ אסור ד"ת דאף שנשתנה טעם המאלץ מ"מ כיון שעיקרו של המאלץ לעשות היי"ש והו"ל כפירות עפוצים מאוד שאין ראוים לאכילה כשהם חיים ונאכלין ע"י בישול במים או עם דבש וצוקר דאף שנשתנה טעם ע"י בישול וטיגון במלתייהו קיימי כו' ע"ש ובפ"י בק"א לקידושין בענין חדש שהאריך בזה דבשו"ת שב יעקב חלק י' סי' מא ועיין בשו"ת בית אפרים סי' מט תשובה אחת להגאון מוה' יושע ז"ל בעהמ"ח מנ"ש שכתב להחזיק במעוז היתר דיי"ש מחמת זיעה בעלמא ובספר באר יעקב שהאריך לישא וליתן עם חביריו הגאונים נ"ל ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' סד שנראה מדבריו שלא רצה לתקוע עצמו לדבר הלכה להתיר מחמת טעם זה ואפילו בצירוף היתר הביטול ועיין בשו"ת בית אפרים מ"ש בשם הגאון בעהמ"ח ס"י שצידד להתיר במכירת מאלץ דמאלץ הוא חמץ נוקש' ע"ש וא"כ מה דמשמע מראש דברי הח"צ דעובר בב"י וגם דאסור מה"ת אינו מוכרח לדעת כמה פוסקים דנוקשה מדרבנן ומ"מ שם ביארתי שהכל לפי הענין אם נתקלקל הרבה עד שאין ראוי לאכילה כלל אם לא ע"ש וא"כ י"ל דהח"צ מיירי במאלץ שנשתנה טעמו אלא דמ"מ עדיין ראוי לאכילה קצת אחר שיטחנו אותו אך ממה שמדמה ליה לפירות עפוצים לא משמע הכי וצ"ע:

ז **נראה**. עבה"ט ועיין בגו"ר כלל ד' סי' י"א מה שנוהגים בכובעים שמכסה הבגד פנימה טוחין בבלילה רכה קרוב לשיעור שני ביצים ואח"כ מחברין עליו בגד העליון ותופרין אותו ומשימי' אותו על החימום עד שמתיבש ונעשה כובע אין לחוש לאיסור חמץ אע"פ

שבאה העיסה לכלל שאור כיון שעשה מעשה וביטלו וכיסה אותו בתפירות ע"ש. ועיין בשו"ת מו' זוסקינד רוטנברג (שהשואל שם העתיק לשון הט"ז וכמש"ל סי' תל"ב) שכתב' ליישב דלא תיקשי ממטמין דכאן שאינו נראה מבחוץ מהני ביטול אלא דמ"מ מתה"ד מבואר דטעם אין נראה מבחוץ משום שנתבטל צורת החמץ ע"ש:

יא **בחלא.** עבה"ט עיין בשו"ת פנים מאירות סי' ק"ז שתמה על המג"א בס"ק ט' בשם הראב"ן (בפ"מ ובש"י העתיקו הרמב"ן והוא ט"ס) דאפי' הדבש החמישי לזה שנתחמץ בשמרי שכר אסור שהרי בי"ד סי' קי"ב וסי' קט"ו בשם רי"ו מתירין לאחר ג' פעמים וכן בפמ"א ח"ב סי' ע"ה כ' ג"כ על דברי המג"א ע"ש ולכן כ' כה"ג להתיר למי שנזהר באיסור חדש (אך לא מלאני לבי להתיר לשהות) בפסח אבל להשהותו נראה דמותר ע"ש ובש"י ח"ב סי' ע"ז דחה זה שלא הקילו אלא בפת וחלב שלהם דקליש אסורייהו משא"כ איסור חמץ דהמיר ולכן יש להחמיר אף בשהי'. אך אם עבר ושהה יש להתירו בהנאה אחר הפסח בצירוף הטעם שכתבו מקצת פוסקים דעכשיו שכולם מבטלים אין להחמיר כולי האי ע"ש ועיין לקמן סי' תמ"ז ס"ק י"ד מ"ש שם על מ"ש בבה"ט משו"ת ב"ח. עיין סי' תמ"ח בענין שמרים מחמץ שעה"פ:

יב **אלא מבטל.** ועבה"ט ועיין במג"א ס"ק א' לענין חצי שיעור אם אסור מה"ת לענין ב"י ובשו"ת ח"צ סי' ע"ו כת' דלמ"ד בשאין החצאי זתים דבוקים בכתלים ג"כ א"צ י"ל דדוקא באיסורי אכילה גלי לן קרא דכל חלב דחצי שיעור אסור כו' דטעמא דחזי לאצטרופי לחוד לא מהני א"נ י"ל דדוקא בעושה מעשה שמחשיבו לאותו חצי שיעור אבל בפחות מכזית מה שמניחו בביתו ואינו מבערו אינו עושה דבר שמחשיבו לא אמרינן בי' חזי לאצטרופי ע"ש. ובשאגת ארי' סוף סי' פ"א כתב בטעם הדבר דבאיסור אכילה אם אוכל כזית בכא"פ מצטרף וחייב עליו נמצא מה שאכל תחלה באיסור אכל למפרע דהא מיהו מצטרף ומשלים שיעור האכיל' לחיוב אבל לענין ב"י אפי' אם ישלים אחר זמן לכזית יעבור מכאן ולהבא וכ"ז ששהה אצלו פחות מכזית ליכא איסור' למפרע אפי' לבתר שהשלימו לכזית וכיון דא"א שיבוא לאיסור ב"י למפרע בשהיית ח"ש זה לא שייך טעמ' דחזי לאצטרופי ע"ש. והדברים עתיקים מדבש מתוקים ואילו ואילו דברי אלהים חיים ועיין בשו"ת פ"י סי' ט"ו שהאריך ג"כ בענין זה אם שייך ח"ש לענין איסור ב"י:

סימן תמג

א **אסור.** עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' סמך וסי' ס"א שדחה דברי חכם אחד שרצה לו' דעשה דתשביתו אינו אלא בע"פ ולא בשאר ימות הפסח דהא אף אם בודק בתוך

הפסח צריך לברך ולא נתקנ' הברכה על מניעת האיסור רק על עשיית המצוה ע"ש. ועיין לעיל סי' תל"ה ועיין מ"ש לעיל סי' ת"מ בשם השאגת אריה סי' פ"ג וסי' פ"ד:

ו **לבערו** ע' בה"ט ועי' בשו"ת חינוך ב"י בנכרי שלקה תבואה של ישראל לעשות ממנה מאלצן בלא ידיעת הישראל אדרב' קודם שעשה שאל פי הישראל ומיח' בו ושוב הגיד להישראל כשראה וכעס עליו ולכן הלך הנכרי ולקחה מן המים ויבשה אם הקלקול ניכר בתבואה רשאי לקבל ממנו דמי התבואה בפרעון הזקו ואפי' אם אין ניכר יש לצדד בזה אלא שיש לפקפק בדבר ע"ש. ומ"מ אסור לשום ישראל לקנו' המאלץ מן הנכרי דקודם שנתקלקלה אכתי ברשות ישראל הוה קיימא והוה חמץ של ישראל שעה"פ ע"ש. וע' בשו"ת נ"ב ח"א כתב בגזלן שאמר לנגזל הש"ל אין החמץ נאסר וע' בנ"ב מ"ת סי' ס"ה וסי' ע"ה שכתב ליישב מה שהקשו לו ע"ז מכמה מקומות וע' בשו"ת בית אפרים סי' ל"ז מ"ש בזה וע' בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' מ' באחד שהפקיד תיבה מסוגרת בלא אחריות והנפקד משום חשש שמא יש שם חמץ מכר בע"פ לנכרי אותו התיבה עם שאר החמץ שלו ונאבד הכל בפשיעות הנכרי ונשאל אם זה הוי פשיעה מה שמכר לנכרי ואת"ל שהו' פשיעה אם גם פשיעה בכלל התנאי שלא יתחייב באחריות והשיב דודאי הוה פשיעה שלא היה עליו חובת ביעור כיון שאין ידוע אם יש בתוכו חמץ אם לא אחזוקי בחמץ לא מחזקינן ומ"מ פטור מחמת התנאי דגם פשיעה בכלל וכמ"ש בח"מ סי' ע"ב ובסי' ש"ה ואף שבתשובת הב"ח סי' קל"ח ומהרי"ט חלק ח"מ סי' קי"ו חולקים אין נראה לדחות דברי מהר"מ מרוטבורג ע"ש וע' בשו"ת שער אפרים סי' ק"ח בראובן שתבע לשותפו שפשע ולא מכר החמץ בע"פ והוא טוען שכחתי והרב מהר"ל בן המחבר האריך אם טענת שכחתי פשיעה הוא ואפי' אם לא היה ש"ש היה חייב אך דמשמע משאלה שחמץ של ראובן לבד היה והפקיד אצל שותפו וה"ל פשיעה בבעלים דפטור ע"ש. ולא ידעתי למה כתב זה דאפי' אם היו שותפים בחמץ זה יש לפטרו משום פשיעה בבעלים כמבואר בח"מ בששניהם מתעסקים ומכ"ש להש"ך סי' שס"ג שחולק על רש"ל וס"ל דשומר כמו גזלן מצי אמר הש"ל כמו גזלן א"כ מצי למימר קים לי כהש"ך ע"ש:

ז **מותר**. עכה"ט שהראה מקום לשו"ת שער אפרים סי' ד' שכתב שם כענין חמצו של ע"א וע' כשו"ת א"י סי' י"ג ובשו"ת כתר כהונה סי' כ"א וסי' כ"ב:

סימן תמד

א **מזון**. עבה"ט וע' שאלת יעבץ סי' קל"ג השיג ג"כ על הבה"ט וע"ש שכתב דמה דמשמע מהמג"א דאף לבטל עונג שבת דאין לו לחם אחר הדין כן ליתא אלא בכה"ג שפיר דמי

לשייר כלי הפרשה בפה ובידים בלי ברכה וזהו הפרשתה ואוכלה קטן או גדול שטבל או רמי ליה לתרמילתי' דכהן והיכא דליכא יש להתיר ע"י ביטול ברוב אף לזר ע"ש ובשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ל"ו כתב גם דלא כהמג"א וכתב דהא דאסור להפריש ביום טוב התם כיון שיש לו תיקון אחר לאכול קצת ולשייר קצת אבל בע"פ שחל בשבת אין לו תיקון זה יש להתיר בהפרשה למאי דקי"ל חלת חו"ל הולך ואוכל כו' דלא הוי ההפרשה תיקון מדאורייתא ולכן שפיר מותר להפריש בשבת וליתן לכהן קטן ולאכול ע"ש:

ב (**בהג"ה**) **במדינות כו'**, וע' בשו"ת נ"ב סי' ך"א מה שהקשה ע"ז שאין ראיה מפסח גופא לע"פ וע"ש שכתב דעד חצות ודאי מותר לאכול מצה עשירה בע"פ והמורה להקל כל היום אפי' בלא צורך חולה וזקן לא הפסיד אם הוא עכ"פ צורך קצת אך בפסח עצמו מחמירין ע"ש:

ג **בש"ע סעיף ב' טוב לבער כו'** ועיין בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות פ"ד בשם ספר נ"א שצ"ע לענין מלאכה בע"ש אם דינו כשאר ע"פ או יש להקל וכתב שבדרשות מהרי"ל כתב שהרוצה להחמיר יחמיר אך בעל כה"ג בסדר ההגדה שלו הנקרא פסח מעובי' כ' שלא ראה נזהרים אפי' דרך חומרא וכ"כ במח"ב בשם זרע אמת דמותר וע"ש:

סימן תמה

א **בש"ע סעיף א' או פוררו כו'** ועיין בשו"ת אור ישראל האריך מחלוק' הפוסקים בהם דאין ביעור חמץ אלא שריפה ובענין השבתה וביטול בלב. ועיין בשאגת ארי' בסי' פ"ג ופ"ז ע"ש וע"ש סי' פ"ה דגם נשים חייבות במצות עשה, דתשביתו ואפי' בחיוב השבת שמשש ולמעלה ע"ש:

ב **בש"ע סעיף ג' ואם מצאו אחר זמן איסורו כו'** וכתב בשו"ת פ"י סי' י"ב באחד שהי' לו חמץ בבית גוי ושכח למכרו. ואחר חצות נזכר והוא ביטל חמצו קודם חצות כנהוג ושאל איך לעשות והור' לו בדרך עצה שיניחנו במקום הפקר לכלבים או לחזירים ואם יזכו בו גוים יוכל לקנותו מהם אחר הפסח בזול או יחזירו לו כי מסתמא הגוי שהחמץ בביתו לא יניח לכלבים להפסיד ויזכה בו ואח"כ אולי יחזיר לו כיון שמכירו וע"ש שהאריך בדברי הגמ"י בשם ריב"ש שממנו מקור דין זה ועיין בדברי האחרונים לעיל סי' תל"ג סעיף ו':

ה **אסורים עבה"ט** ועיין בשו"ת פ"י סי' י"א במצה שנתכפלה והניחו אצל האש שבפי התנור לשרפה והי' שם מצות בתנור גם קדירה נתבשל' באש הזה והאריך בדין זוז"ג ע"ש ועיין בפ"מ יו"ד בפתיח' להל' בב"ח שהק' שם על המג"א מכריעי דחיטי דנפל עלי'

יי"נ שהוא איסור דאורייי' ומ"ש ע"ז בשו"ת בית אפרים סי' ל"ט דמבואר במרדכי לענין היתר התרנגולת לפי שאינה נמכרת ביוקר שהביא ראיה מהא דכריא דחיטי כיון שאין החיטים נמכרים ביוקר בשביל היי"נ וע"ש דלענין תערובות חמץ שעה"פ שפי' מותר למכור חוץ מדמי איסור כו' ע"ש ועיין מ"ש על דברי המרדכי בנ"ב מ"ת סי' ע':

א **הפחמין**, עבה"ט ועיין באמונת שמואל על הקושי' שהקשו מתמור' מ"ש בזה:

סימן תמו

ב **ויבערנו**. עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ס"א שמוכיח דגם בתוך הפסח שייך עשה דתשביתו הלכך אע"פ שביטל יש מצות עשה דרבנן וצריך לברך ע"ש ומ"ש לעיל ר"ס תמ"ג:

ג **כלי**. עבה"ט ועיין במקום שמואל סי' ך"ו מ"ש בזה על דברי הרמב"ם וה"ה והכ"מ פ"ג מהל' חמץ וע' בשו"ת ב"ח סי' קכ"ד דהא דאמרינן כשנתחמץ בפסח אינו בכלל הביטול ומותר לשרפו אפי' בי"ט היינו משום דנוסח כל חמירא אינו במשמע רק מה שנתחמץ כבר אבל אם ביטל בפי' גם כל החמץ שיתחמץ ויבא לרשותו אח"כ שוב אינו עובר עליו ד"ת וא"כ אף קמח שנתחמץ אינו רשאי לשרפו בי"ט. וע"ש דין תרנגולת שנמצא בו חטה ומבואר לקמן סי' תמ"ז וסי' תס"ז:

ד **כחוה"מ**. עבה"ט וכתב בשו"ת שאגת אריה וקול שחל באחד שאחר הפסח מצא בתיבתו חמץ שקורין לעקוך ואינו יודע אם הונח שם קודם פסח או אחר פסח כי שכח אם בדק שם אם לאו והמעשה היה ך' אייר וכתב שאף אם הוא מעופש הרבה מ"מ בזה שהוא ד' שבועות אחר הפסח י"ל שנתעפש אח"כ דמסתמא בדק בשעת בדיקה כל מקומות שמכניסין בו חמץ ודמי למה דאמרינן שוקי ירושלם כו' וגם דספק דרבנן הוא ולקולא:

סימן תמז

ב **בהנאה**. עבה"ט וכתב בש"י ח"א סי' ך"א בבישל דגים במחבת של חמץ שלא נשתמש בו ימים רבים ותכף שהגיס בו הגיס תבשיל אחר וממנו נתנו קצת לתבשיל אחר וכתב שבספרו ח"י נפל טעות בדפוס מ"ש בשם הט"ז והש"ך לאיסור ובאמת ליתא אך בנה"כ אוסר וכתב שכן נתפשטה הוראה וכ"כ ע"ש ומג"א לכן אין להקל אלא א"כ יש עוד צד להיתר בדיעבד אחר ב' חדשים (ומשמע דאף מה שנתבשל במחבת מותר בדיעבד) ובתנאי כפול שלא יהיה דבר המתבשל בו דבר חריף ומזה יש ללמוד המחמיר בכיסוי

קדירה אע"פ שאינה ב"י מ"מ אחר ב' חדשים יש להתיר ולכתחלה בכל האסורים אסור להשתמש בכלים אף שלא נשתמש בהם שנים הרבה ומכ"ש בחמץ ע"ש:

ד **שנתבשל**. עבה"ט וע' שאלות ותשובות בית אפרים סי' ל"ה בכלי נחושת שנשתמשו בה חמץ בפסח אם יש בלוע מכבר מותר לאחר הפסח ואם הוא כלי חדש ונשתמש בו בפסח חמץ בעין ובלע הרבה או אפי' מעט ואין באומד רוב בתבשיל שמבשלין בו עתה מה שנבלע בו יש להחמיר אבל אם יש רוב בתבשיל מותר ואפשר שאפילו לכתחלה יש להקל בכה"ג שרוצה לבשל עתה תבשיל שיהי' בו רוב נגד הבלוע ע"ש:

ח **איסורין**. עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב ה"א סי' ך"א דבשע' ה' נוקשה מותר לכ"ע ולמ"ד נוקש' דרבנן מותר בע"פ כל היום ע"ש אך הרבה פוסקים הסוברים נוקשה דאורייתא יש לאסור נוקש' משע' ה' ואילך ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ל' ועיין בנ"ב מ"ת דאף דנוקשה מדרבנן אין להתיר למכור לנכרי כשאין בתבשיל ששים נגד החמץ נוקש' כמו שאסור בחמץ גמור אף שיש ששים ע"ש:

ט (**בש"ע**) **סעיף ג' אבל אם חממו כו'** ועיין בשו"ת ג"ב ח"א סי' ך"ה בחטה שנמצאת בחרעמזלין הנעשים משומן ודבש ומים יש להחמיר שאוסר במשהו ואם הדבש אשר בחרעמזליך הורתח קודם פסח להציף השעוה ויש לתלות שהחטה היתה בדבש וכבר נתבשל' שם דהוי מי פירות בלא מים יש לסמוך להקל אם נמצא בדבש ההוא שטיגנו ממנו עוד חיטים והחט' לא נתבקע' ע"ש:

יב **וניעור**. עבה"ט ועיין בתפארת צבי בחטה שנתבשל' בתבשיל ע"פ ונצטנן קודם הלילה ונשאר כבוש מעל"ע בימי הפסח החטה פולט' גם אח"כ ע"י הכבישׁ' ואוסר' ע"ש ועיין לקמן סי' תס"ז מ"ש בשם המקום שמואל בכבוש וספק נתבקע' ע"ש:

יג **בלח**. ועיי' בנ"ב ח"א סי' ך"ד שבכל מדינות פולין ואשכנז נוהגים להקל דאין חוזר וניעור בפסח:

יד **אסור**. עבה"ט בשם תשובת ב"ח וע"ש שענין השאלה היה שלקחו מאותו מי דבש שמרים ושמו בדבש אחר אך לפי תשובתו יש להתיר אף הדבש הראשון דאינו חוזר ונעור וע"ש שכתוב שאם יש לחוש באותו נפה לגרגירי חטים כגון שנקו בה החטים וכיוצא בה שיש לחוש שמא נשארו גרגירי חטים בנקבי אריגת הנפה בעץ סביב יש לחוש שמא נפל גרגיר חטה במי הדבש ע"ש (משמע דאף בנדון השאלה ששמו מדבש זה לדבש אחר יש לחוש ע"ש) ואפשר גם הט"ז יודה בזה דדוקא בפירורין דקין יש לחוש שמא יצאו דרך נקבי המסננת אבל בגרגיר חטה מוד' וע' לקמן סי' תס"ב:

טז **חמץ**. עבה"ט וע' במקום שמואל סי' נ"ב בשר שמלחוהו לקיום לפסח בכלי שנשתמש בו חמץ בחמין תוך מעל"ע ועלה ציר על כל גדותיו וכתב להתיר אף שנוהגין בכל המקומות לאסור כבוש מעל"ע בכלי איסור דלא כט"ז והש"ך מ"מ בזה י"ל דקודם הפסח שעדיין היתר הוא לא אמרי' כבוש כמבושל ואף שאין נראה כן מהמג"א כו'. ועוד כיון שהיה הרבה בשר ונראה שהיה ס' נגד מה שנבלע בכלי אע"ג דבשאר איסורין אין לשער נגד מה שנבלע בכלי דלא ידעינן כמה נפיק מיניה מ"מ בחמץ דהיתרא בלע קודם זמן איסורו שפיר משערינן כמה נפיק מינה ע"ש. והנה מ"ש דבהיתר לא אמרי' כבוש אין לסמוך ע"ז ואין לחלק לענין הך מלתא דכבוש במבושל בין בליעת היתר לבליעת איסור כדמוכח במסכת שבועות ע"ש וגם דהא אמרי' בב"ח חידוש דאי תרו ליה כו' וקצת יש לדחות דהתם אי הוה אמרי' כבוש אז ע"י הכבישה היה חלות איסור בב"ח ומ"מ י"ל דכה"ג אין חידוש כיון דהאי לחוד שרי אין בליעת היתר ע"י כבוש מחדש איסור אלא ודאי דליתא דכיון דמבושל דיינינן ליה שהוא טעם גמור מה בכך שהוא בזמן היתר ומכ"ש למ"ד היתר בהיתר לא בטל והו"ל כאילו עודנו בעין בפסח וגם על הטעם השני קשה לסמוך לחלק בכך לענין זה שנבלע בליעה גמורה ע"י כבוש ומה בכך דהיתרא בלע עתה מה דנפיק ע"י כבוש דאיסורא הוא ולכן אין להקל כ"א בהפ"מ ושעת הדחק גדול כיון דאיכא דעות אף באיסורין דבמאי דנפיק משערינן ע' ביו"ד סי' קצ"ח וקצרתי וגם יש לצדד קצת לפי מ"ש המג"א סי' תס"ז ס"ק ח' באגסים שנוהגים היתר בכבישה ואיסור בבישול משום דע"י בישול יהיב טעמא טפי ע"ש. וע' במקום שמואל שחולק על מ"ש המג"א דאפי' למ"ד חוזר וניעור מ"מ בטעמא בעלמא אינו חוזר וניעור והוכיח דז"א וגם בפ"מ בחלק א"א כאן ובסי' תנ"ג מגמגם על דברי המג"א בזה ע"ש וע' בבאר יעקב שהמג"א גופי' לקמן ס"ק ל"ח נראה דס"ל דאף בכה"ג דליכא רק טעמא י"ל להך מ"ד דחוזר וניעור ע"ש ובאחרונים:

כ **ובכרכשות**. עבה"ט וע"ש בחוט השני הטעם כיון שהיה זה קודם פסח נהי שלא הי' ס' בשומים נגד הטעם הנפלט מהסכין ואם היה השומים לפנינו היה אסורים בפסח מ"מ מה שנתנו טעם בבשר על ידי המליחה נתבטל בבשר בסמ"ך קודם הפסח ולכן מועיל הדחת הבשר קודם הפסח ע"ש ונראה דבזה בעי דוקא הדחה קודם פסח אף לדברי מהרי"ל שבס"ק י"ט דמתיר להדיח בתוך הפסח מכל מקום בזה אין מועיל כיון שהשומים היו עליו בתוך הפסח יהבי טעמא ואין הדחה מועיל ואם לא הדיח קודם פסח ונשארו השומי' שם בפסח נראה שעכ"פ יש להצריך קליפה כמבואר סי' תס"ז לענין שאר חתיכות שנמלחו עם החתיכה שיש בה בלוע מחמץ ע"י החטה שנמצאת

עליו דחמץ כחוש הוא ע"ש אבל בהדחה דקודם פסח סגי דקודם פסח שהוא היתר עדיין אמרינן דאין בלוע יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב ודוקא אם לא היה סמ"ך בכל נגד הסכין היה מחמיר אף בכה"ג אבל קליפה חומרא הוא בפרט שאין ידוע באיזה מקום נגע כמ"ש בס"ס ק"ה ביו"ד ולכן כיון שהודחה קודם פסח אין לאסור אף כדי קליפה מחמת השומן שהיה בהם בלוע ונמלחו בזמן שלא היה עדיין שום איסור וגם אין ידוע באיזו מקום נגעו. וראיתי במק"ח שעמד גם כן על דברי חוט השני בזה ע"ש והנלענ"ד כתבתי:

כג **ב"י.** עבה"ט ועיין בת' חוט השני סי' נ"ה שאם חתך בסכין של חמץ שסתם סכינים אינם מקונחים והוא אומר שהיה מקונח אמרינן מלתא דלא רמיא כו' וצריך הדח' אם לא שאומר שעושה לפסח שמסתמא נזהר לקנח הסכין מחשש חימוץ ע"ש ומ"ש שאומר ואדכר לפסח אלא שלא שם לבו לפליטת הסכין ולא אשגח היות השומים דבר חריף כו' מהמנינן לי' וצ"ע מה נ"מ בזה כיון דעכ"פ פליט הסכין לתוך השומין מחמת חורפא ע"ש. וכתב בשו"ת פ"י כת"י סי' ז' שיין מבושל שמביאין ממדינת תוגרמא ואין ידוע אם נעשה לשם פסח יש להתיר דמסתמא סתם כלים אינם ב"י וגם נ"ט בר נ"ט ועוד דפשיטא דמבשלין גם אדעתא דפסח דעיקר מכירת היין לפסח ע"ש וע' בשו"ת ב"ח סי' קכ"ג דלכתחלה אף שידוע שאינו ב"י אסור למלוח בשר או דגים בכלי חמץ להשתמש בהם בפסח כמו דגים שעלו כולי ומ"מ בדיעבד מותר אפילו בלח כיון שידוע שאינו ב"י ע"ש:

כו **מצוי** עבה"ט וע' בשו"ת נ"ב מ"ת סי' כ' באם עכו"ם מחזיק הזקת יי"ש ובהגיע הפסח שולחים ממקום אחר לשם חביות יי"ש מחותם עם הכשר לפסח והמחזיק הוא נותן לפני הישראל בכלים קטנים מחותמים ומוכר אותם לישראל וכתב שקשה להתיר בחותם אחד ויש להצריך הב"ח דהיינו לכרוך נייר ע"פ הצלוחית וחוט קשור סביב ויחתום ושוב יכרוך נייר על נייר הראשון וחוט קשור בו ויחתום כן יעשה בכל כלי וכלי ואם המחזיק מקפיד ע"ז ויש לחוש לאיבה שלו יש להתיר בחותם אחד כיון שרגילין שם בשתיית היי"ש ויהיה להם עי"ז מניעת שמחת יום טוב וטוב להכריז ולהודיע אל היהודים אופן החותם וכ"א ישגיח בעת שיקח אם כן הוא כאופן החותם גם יודיע להמחזיק שהודיע לכל אופן החותם איך הוא ועבה"ט בשם צ"צ לענין לתת לתוך היין חלב בהמה וחלב חטה ובדגול מרבבה כתב להכריע לאסור בחלב חטה דחמץ שמו עליו ולהתיר בחלב בהמה דעדיין היתר הוא ע"ש וגם המג"א דאף דס"ל להתיר קודם פסח מ"מ אם ידוע אותו יין אסור לשתות ממנו בפסח דשמא נשאר קצת חלב חטה בעין והיכא שאין ס' אף קודם פסח אסור כמ"ש ביו"ד סי' צ"ו ע"ש:

לח **לא בטיל** עבה"ט ובעה"ג סי' צ"ט כ' דיבש ביבש חד בתרי בע"פ תלי' בפלוגתא אם חמץ בע"פ בס' או במשהו ולפי מה דנקיט לעיל סעיף ב' לקולא גם בזה יש להקל ע"ש וע' בשו"ת פ"י ס"ח באחד שהיה לו ענים שנתנוהו כבר בתוך יי"ש לזקקו כנהוג ופג טעמו ושוב עירבו בעניס אחר אשר לא הופג טעמו כדי למכרו יחד לרמות הלוקחים ונתערב מעניס הזה בתוך משקה לאקריץ שבישלו בביתו בע"פ לצורך הפסח יש להתיר לפי שכבר נתבטל העניס יבש ביבש קודם הפסח ברוב דכיון שעירב כדי לרמות בודאי ביה רוב מן ההתר וכיון שנתבשל בע"פ שרי מאחר דכבר נתבטל ביבש ואפילו להרשב"א ביו"ד סי' ק"ט מותר די"ל שלא נתערב מן האיסור או שהיה פחות מס' וגם דכל הפריש כו' וגם שטעם חמץ שבענים בטל בס' ולא שייך לטעמא עביד כיון דאין איסורו מחמת עצמו ובפרט ביי"ש שי"ל שאינו חמץ גמור מה"ת כמ"ש בתשובה אחרת (ועיין בשו"ת בית אפרים ששם נדפס תשובה זו של הגאון ז"ל) ע"ש:

מ **אסור**. וע' בפמ"א ח"ג סי' ע"ה באחד שנתן יין בחביות ישן של יי"ש מזמן רב ובשעת שתי' הרגישו בו טעם יי"ש וכתב כיון שביין הוא נ"ט לפגם כאשר הין אוכל יטעם ואף שבפליטת הכלי גרמה ליין שיעלה רתיחה על ידי תסיסה זו גרם לו טעם לפגם נראה לי לאסור תוך הפסח ולהתירו אחר הפסח ע"ש:

מג **בששים**. עבה"ט עיין בנ"ב מ"ת סי' ע"ח שאם נתערב בשוגג ע"י המשרת שלא ידע שלא מכרו בעה"ב בפסח בטל ברוב שיש לסמוך על המג"א ומכ"ש אם היה מופקד בפסח ביד א"י על אחריותו ע"ש ומ"ש בה"ט בדין שמרי שכר כו' ע' לקמן סי' תמ"ח בשמרי שכר שלקחו ישראל אחר הפסח מישראל מומר ע"ש וע"ש בשמרים שנתנוה לתוך חביות שכר ע"ש:

מו **בהנאה**. עבה"ט וע' לקמן סי' תנ"ג ס"ק ג' ד"ה להדליק ובשו"ת שער אפרים סי' ו' אוסר להדליק בחמאה של עכו"ם שצריך ליתן לתוכו קמח שיקלוט את הפסולת וסתם קמח עכו"ם הוא לתות ע"ש וע' סי' תס"ז ס"ק י"ג וע' בחק יעקב ס"ק י"ג שחולק ע"ז וכ' דבהנאה מותר ע"ש:

סימן תמח

א **עכו"ם**. עבה"ט ומ"ש בשם הח"י בישראל ועכו"ם שותפים ע' בתשובת שאגת אריה סי' פ"ט וסי' צ' שכתב ואם חלקו אחר הפסח אע"פ שלא מכר לעכו"ם קודם הפסח מ"מ גם חלק הישראל מותר וע' בשו"ת בית אפרים סי' מ"ו מ"ש בענין זה וע' בשאגת אריה סי' צ"א בשני ישראלים שותפים והאחד מכר חמצו לנכרי קודם פסח בכל מקום שהוא

לנכרי והשני לא מכר וחלקו אחר הפסח חלקו של זה שמכר מותר ושל זה שלא מכר אסור ע"ש:

ב **עכו"ם** עבה"ט וע' בשו"ת בית אפרים סי' ל"ד באחד שהיה לו מאלץ מונח בוויין הוי"ז של עכו"ם לעשות יי"ש והעכו"ם אמר לו שיעשה ממנו יי"ש בפסח ובע"פ מכר המאלץ כדינו והווי"ן היז"ר הטיל המאלץ לתוך המים רותחים לעשות ממנו יי"ש ויש מפקפקים לומר שלפי שלא הודיע להקונה שהוויין הייז"יר יטיל התבואה לתוך המים הו"ל מקח טעות. והעליתי שאין לבטל המקח בשביל זה וע"ש העתיק מכת"י הגאון בעל פ"י ז"ל שדעתו לומר דמאלץ הוי חמץ נוקשה ושם מבואר שהכל לפי הענין אם הוא מקולקל הרבה עד שנפסד מאכילת אדם כדרך שנתבאר סי' תמ"ב הוה נוקשה ולכן יש להתיר בענין זה ולרווחא דמלתא יש לבטלו ברוב מאלץ שלא עה"פ ע"ש ואדמ"ו הגאון מוה' סענדיר ז"ל כתב בתשובת כת"י במאלץ ששכחו למכור קודם הפסח ונודע בפסח ולא בא לשאול עד אחר הפסח והורה שהוא אסור בהנאה ע"ש כך הועתק לי משמו וגוף התשובה לא ראיתי ואפשר דמיירי בענין שהמאלץ היה עדיין ראוי לאכילה דאל"כ הו"ל נוקשה דקי"ל בס"ס תמ"ז דשרי וע"ש ס"ק מ"ז:

ח **שמחוץ**. עבה"ט וע' בשו"ת בית אפרים סי' ל"ז אחד שמכר חמצו והמשרת הלך בפסח למרתף של היי"ש ולקח מהי"ש שבתוך החביות לתוך כלי והעמיד בזויות במקום מוצנע שיהיה לו לשתות ממנו אחר הפסח ושוב אחר שחזר הישראל וקנה מהנכרי מצא כלי זו עם היי"ש ונתוודע שנעשה כן ע"י המשרת ומבואר כמה צדדי היתר שאין לאסרו בהנאה לפי שהיה חייב לבער דמדאגבי' קני' ונתחייב באחריותו ויש להתיר בהנאה ולרווחא דמלתא יש לערבו חד בתרי ע"ש וע' בסי' ל"ח בנכרי שגנב חמץ מישראל ובתוך הפסח השליכו לפני בית הישראל וצועק פלוני צא וטול את שלך ולא רצה לקחתו לתוך ביתו ולקחן למבצר ואחר הפסח רוצים ליתן החמץ לישראל ויש צדדים להתיר בכה"ג ע"ש וע' בשבות יעקב ח"ב ס"ס ט"ו שצריך להזהיר את העם שבשעת מכירה יאמר הריני מוכר לך החדר עם כל מה שבתוכו ואם אין אותו חדר של ישראל רק שכורה לו צריך לו' אני משכיר לך החדר כל ימי הפסח עם כל מה שבתוכו כי שכירות ליומא ממכר הוא ע"ש. וע' בשו"ת הר הכרמל סי' י"ג במי שהחדר שבו החמץ שמוכר לנכרי הוא בשכירות אצלו מ"מ הוא יכול להשכירו לעכו"ם ולהקנות לו אג"ק וגם מה שנוטל שכירות בעד החדר שהחמץ בו אין זה כמשתכר באה"נ שהרי יכול לקחתו לביתו ואעפ"כ מחייב לשלם לו כפי הזמן כו' ע"ש וגם כ' דאפי' מוכר או משכיר חדר התיכון שאין הנכרי יכול לבא שמה אלא דרך בית ישראל לית לן בה (ונוהגים לכתוב שנותן לו דריסת הרגל דרך ביתו)

וע"ש ואם משכיר לו חדר במנעול ומפתח ומסר לו המפתח אם ירצה ישאיר לעצמו זויות בזה החדר או ישכור ממנו זויות ויניח שם חפיציו קודם פסח ואז יכול הישראל לעשו' לו מסגרת לשמור חפציו ויהיה המפתח תחת ידו ומפתח הנכרי ת"י ואף שעי"ז איננו יכול לבוא לשם בכל שעה שהוא רוצה שרי כיון שבע"כ צריך הישראל לפתוח לו בעת שיצטרך לילך שם ע"ש. ופעם א' אירע שנכרי הקונה מרתף משקים הלך בימי הפסח בכל פעם למרתף והיה שותה ושכור והמשקים היו יקרים שהיה עולה להפסד גדול וגם מדאגה בדבר שלא ירבה ריעים שישתו וישכרו עמו והנכרי עני ודאגה בלב איש ישיחנה ויעצתי לו שבעת שהנכרי נופל ומשתקע בשינה יקח המשרת שלו המפתח מכיסו והוא ידמה בנפשו שנאבד ממנו וכולי האי לא עביד שיעשה לו מפתח אחר וכן עשה ועלה כהוגן ונראה לי דה"ה שמותר לומר להמשרת שישאל המפתח מהנכרי שצריך לאיזו חפיצים שלו ואח"כ ישמיט עצמו או שיאמר שאבדו ונראה שאין בזה איסור. ושמעתי שגדול א' נשאל לפניו כזאת ולא השיב לשואל דבר רק כשהלך מאתו שלח אחר הנכרי ואמר לו שצריך בשליחות אגרת על כמה פרסאות וקצץ לו שכר ובשהות ההליכה וחזרה עברו ימי הפסח וקראתי עליו מים עמוקים עצה בלב איש וכתבתי זה ע"ד שאמרו בכתובות ולשון חכמים מרפא. ובענין הקנינים כתב בדגול מרבבה שהיה נראה שקנין המובחר שיקנה החמץ לנכרי בק"ס דהוי קנין חליפין. מה אעשה והש"ך בח"מ סי' קנ"ג קיהה בדבר עכ"ל, ועיין בקצוה"ח האריך בענין הקנין לחמץ וע' בספר מקור חיים הרחיב בזה ואי"ה בקונטרס ספר המקנה אשר יעדתי לחברו ב"נ על דינים אלו אבאר בעזה"י. וע' בפמ"א ח"א סי' מ"ו בא' שהיה לו חתיכת פשתן ובע"פ אחר חצות השוה עצמו עם נכרי שיתן לו עבורו ששה זהו' ומדה יי"ש ושכח שהוא ע"פ ומשך העכו"ם הפשתן לביתו ושוב נזכר שהוא ע"פ ושאל אם מותר להמתין עד אחר הפסח ויקבל ממנו או אסור להמתין וצריך לקבל ממנו מיד ולשפכו. והעלה שרשות לו' לנכרי כי המקח היה בטעות שנזכרתי מאיסור חמץ ואני חוזר בי או תן לי הפשתן או דמים ששוה היי"ש ואם אין רוצה מגזל גזליה ואין הישראל עובר עליו כלל ע"ש. ולענ"ד באם היי"ש אינו בעין ביד הנכרי בשעת החליפין או אפילו אם היה בעין אלא שלא הראה לו על יי"ש זה לא שייך מ"ש הפמ"א דכשמשך הפשתן נקנה היי"ש בכל מקום שהוא כיון שאין היי"ש מסויים בפ"ע ואם היה המדה יי"ש בבית הנכרי בעין מסוים לעצמו גם כן אין מקום שיקנה הישראל אותה אם לא כשאמר לו שמחליף על מדה של יי"ש שיש לו בביתו שאז נופל עליו דין קנין חליפין. ואם נשפך אח"כ ההפסד של ישראל משא"כ כשאינו מראה לו עליו רק הוא התחייב א"ע מדה יי"ש סתם פשיטא דלא נקנה כלל. רק חיוב' עלי'

דנכרי רמי ואם כן אין איסור לקבלו אחר הפסח וע' בש"ות ש"י ח"ב סי' ט"ו בישראל שלקח מנכרי יי"ש זמן מה קודם הפסח וצוה לו להביאו תוך איזה שבועות ונתן לו הכסף מיד והנכרי הביאו תוך הפסח והישראל קודם פסח שכח מהמקח הנ"ל ולא מכרו קודם פסח אסור כיון שכבר נתן המעות ומכרו הנכרי כדינו ודאי נקנה מיד לישראל מחוק ודין המלכות וק"ו מהיכא דעכו"ם אלם ויכפחו לשלם כו' ודלא כהפמ"א סי' צ"ו שמצדד להיתר ע"ש ונראה שאם לא היה בעין היי"ש בשעה שמסר הכסף לנכרי יש לצדד קצת כיון שלא היה בשעת נתינת הכסף לא קני ליה. ועתה שהביאו אינו רוצה לקבל ממנו ולא קניה ליה וקודם שהביאו איסורא לא ניחא ליה דליקני ואפילו אם היה היי"ש מן המוכן ביד הנכרי קודם הפסח מ"מ נראה דכל כמה שלא מסרו ליד הישראל או שהישראל היה אצלו ויחד לעצמו יי"ש זה ומכ"ש אם חתם בחותמו אם כן אין כאן קנין על יי"ש זה לישראל זה דהא אי בעי ימכור או יתן יי"ש זה לאחר ואין ראיה מאחריות דאלם ששם בא החמץ בפקדון ביד הישראל וע"י אחריות שקיבל מצוי בידך קרינן ביה משא"כ כאן הוא ינהגנו אלמות שלא להחזיר הדמים אין זה רק דמגזל גזל ליה ומ"מ היי"ש לאו ברשותיה קאי וכמ"ש הפמ"א אלא שהפמ"א נראה שכ"כ גם בענין שהיה הי"ש בעין ברשות הנכרי ודעתו שיכול לבטל המקח משום מקח טעות וכמש"ל ע"ז חולק הש"י וכן משמע מלשון השאלה בש"י שהיה בעין אלא שצוה לו להביאו אח"כ ע"ש:

ומ"מ צ"ע היכא שהביאו בפסח והוא אינו רוצה לקבלו אף שי"ל דלא קני ליה מ"מ שוב אחריותו עליו מההיא שעת' בדיניהם עכ"פ ומכ"ש שבודאי אלם הוא שלא להחזיר המעות אלא שי"ל כיון שהנכרי חוזר ולוקחו לביתו שוב הו"ל מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דשרי. ואם הנכרי מעמיד הי"ש בביתו של ישראל בע"כ של הישראל יראה הישראל לחזור אחר נכרי אחר שיעמידנו אצלו על אחריותו ואף שיבטיח דבר קצוב להנכרי הנפקד בשביל זה לית לן בה ויפרט לו שהחמץ אינו שלו רק של נכרי שהעמידו אצלו שלא מדעתו וע' לעיל סי' ת"מ סק"ב בשם השאגת אריה בקיבל עליו אחריות של חמץ נכרי והפקידו אצל נכרי אחר אף שהשני לא קע"א שרי בהנאה אחר הפסח ע"ש. וע' בשו"ת כתר כהונה סי' ח' באחד שעשה מעמד עם אדון אחד לקבל ממנו עבור חוב ה' חביתין י"ש ועשו קאנטראקט שהאדון יעמיד היי"ש לעיר שהישראל דר שם ואחר המדידה יוחשב כ"כ בעד כל מדה וחתמו שניהם ע"ז ובגמר המקח צוה האדון להישראל לחתום החביתין בחותמו ונשארו כך עד אחר הפסח והישראל שכח למכור והעלה להתיר ע"פ מ"ש המ"י סי' ל"ח דאף להרמב"ם דבמלוה קנה דוקא בישראל מישראל ואף שהיה בחתימת הישראל על החביתין דלכאורה לא גרע מרושם

(אפשר לו' דאין זה דומה לרושם שנוהגין לקנות על ידו משא"כ זה אינו נעשה לקנין רק מחשש אחלופי) י"ל דאינו רק דרבנן ובהא לא קניס ר"ש. ואף להר"ן ז"ל י"ל דדוקא אם החמץ שלו אלא שלא עבר ב"י מדאורייתא ס"ל דקניס משא"כ היכא שאין החמץ שלו מדאורייתא וגם לא אזלינן בהא בתר דיניהם ואף להמ"ב לא אזלינן לחומרא וגם השאגת אריה סי' ע"ט כתב דלא אזלינן בתר דיניהם וגם י"ל דלמא הלכה כמ"ד דבעי משיכה וחמץ שעבר עה"פ דרבנן יש להקל וגם דמסתמא היה מבטל ואף להמ"ב דביטול לא מהני היינו שהוא בביתו אבל כאן שהוא בבית האדון מהני מכ"ש בזה שי"ל דחשש הערמה היינו שבידו לבער משא"כ בזה שהיי"ש רחוק ממנו כמה פרסאות כו' (ולפענ"ד אין מחוור שאעפ"כ היה יכול למוכרו ולהקנותו בכל מקום שהוא וזה ביעורו) וגם כיון שהיה מחויב להעמידו ליד הישראל נמצא שהיה באחריות של האדון ויש לצרף דעת המקילין בכה"ג כשעבר עה"פ ובצירוף היתר בעל שו"ת פ"י דיי"ש חמץ דרבנן ולכן יש להתיר הייי"ש אף בשתי' ע"ש. וכתב דודי מו' הגאון מהר"ס ז"ל בתשובה כת"י באחר שמכר חמצו בע"פ וקיבל אדרוף בזמן המותר והישראל אמר להקונה בשעת קבלת הכסף הרי מעתה הכל שלך וכן הקונה חיזק דבריו ואמר מעתה הכל שלי וטרם שקיבל השטר לידו עבר חצות היום וקיבלו אז. והעלה דאף שנתפוס חומרת ה"ה ודאי דמודה הרב לדעת הרמב"ם דעכ"פ אחר שהגיע השטר ליד הקונה קנה למפרע ולכן בהפסד יש להקל עכ"ד. וכתב עוד בענין פקיד מומר שהיה ממנה על אוראנדא שלו יהודי לנאמן ומכר הנאמן בע"פ החמץ לנכרי שהיה גם כן נאמן של הפקיד וכתב דלכאורה אין לסמוך על מכירת הנאמן דאף לפי מ"ש אא"ז בבכ"ש דמכירת חמץ לא מיקרי הערמה דמסתמא גמר בלבו שלא יעבור בב"י מ"מ בזה בעל החמץ פשיטא דאינו חושש לב"י והנאמן אף שהוא באחריותו אינו עובר עליו כיון שאינו ברשותו. ומ"מ מסיק שי"ל כיון שהיה מוטל עליו למכור בכדי שלא יהיה נאסר החמץ למכרו לישראל אחר הפסח וא"כ איכא אומדנא דברשות קעביד למכור וגם לפי מ"ש השואל היה לו כו"ה למכור הכל כו' ומ"מ צריך שהריווח וההפסד יחשב על הקונה שאם יחשב על המוכר איגלאי מלתא למפרע שלא היה מכירה ובעל נפש יחיש לעצמו עכ"ל:

וכתב בשו"ת ארבעה טורי אבן ס' מהגאון מו' משה ז"ל באחד שהיה לו מאלץ ושכח למכור וצידד להתיר מחמת שהיה חייב מעות לאדון א' תקיף ואין לו לשלם לא מעות ולא קרקע רק זה המאלץ ותמיד עיני השר ע"ז המאלץ והו"ל כאפותיקי ואף דחמץ מפקיע מידי שעבוד י"ל דרבא לטעמיה דס"ל שעבודא לאו דאורייתא כו' ע"ש. ונראה שלא אמר לעשות מעשה רק כתב לעצמו לחפש איזה זכות שיש בו מועיל כשיהיו צדדי היתר כראי

מוצק חזי לאצטרופי גם האי אבל פשיטא שאין לסמוך ע"ז כלל אף שנאמר שודאי יגבה מזה מ"מ קי"ל ב"ח מכאן ולהבא הוא גובה ומה שעיני האדון עליו אין זה מציל שהרי הרשות בידו למכרו לכל אדם שירצה וליקח מעות ולסלקו לאדון בזוזי ואטו חמץ שהוא עומד לימכר לאחר אינו עובר עליו פשיטא דכ"ז שלא מכרו או שלא גבאו זה בחובו שע"ע ואף שאין לו לשלם לבע"ח כדמוכח כולה סוגיא דפסחים ובאמת גם האפותיקי לא מהני רק מעכשיו בעינן ומ"ש דרבא לטעמיה כו' דברים תמוהים הם וקצרתי:

וכתב בפמ"א ח"ב סי' מ"ג במי שהיה לו מקח עם נכרי לשלוח להנכרי בכל פעם יי"ש המדה בכך וכך ושלח לו ע"פ ג"כ והוא מהלך יום אחד על ידי עגלן נכרי נמצא שהגיע ללוקח בשעה שהוא אסור בהנאה וכתב שם צד היתר לפי שדרך כותי עגלן מושך לביתו בשביל הלוקח וכיון דלמפר' ניחא ליה בשליח כו' אלא שי"ל כמ"ש המג"א דאין נכרי עושה שליח לנכרי וגם יש לצדד בשביל שהיה עמו שטר קישור ודחה גם זה לפי שהיה יכול לימכר זה לאחרים או לשתותו ולקנות לנכרי יי"ש אחר אך יש לצדד לפי שנתן לו בהקפה והנכרי עשה כו' וסיים שימתין הישראל מלקבל המעות עד אחר שימכור הנכרי ויכלה מן העולם ואז יקבל ממנו המעות:

וכתב בשו"ת כנסת יחזקאל סי' י"ד באחד שהיה לו י"ש ומי דבש אשר החמיץ במי שכר במרתף וחזר אחר נכרי למכור לו ולא עלתה בידו וסגר המרתף וזרק המפתח במקום הפקר וכתב שלפי מה שהוגד לי שהופקר בפה מלא והיה עמו אורח יהודי ואשתו ובניו יש להתיר בשביל שסגר המפתח לא נתבטל ההפקר וליתר שאת זרק המפתח והמאלצין שמכר ולא קיבל אדרוף רק עשה האנד שלאג ושם במדינה ההיא המנהג שהאנד שלאג הוא קנין וכן המי דבש מותרים והיי"ש יש לו לעשות חליפין כמ"ש הט"ז במוכר למומר ע"ש:

וכתב בשו"ת נ"ב ח"א סי' י"ח בעושה שליח למכור חמצו ומכר ולא מסר להנכרי המפתח מן התיבה שבו החמץ סגור רק המפתח מן התיבה והעלה להקל שמותר אחר הפסח ע"ש ושם בסי' י"ט כתב במחזיק כפר שהיה לו חמץ אצל הווערסט הייזיר שלו וסמכו כ"א על חברו ובין כך ובין כך לא נמכר בע"ש י"ג ניסן וביום השבת שהוא ע"פ אחר מנחה נודע להמחזיק שלא נמכר החמץ אסור בהנאה אחר הפסח אע"פ שביטל ע"ש.

ושם בסי' ך' כתב בישראל שעבר ולא ביער חמצו וגם לא ביטל ומת תוך הפסח מותר להבנים אחר הפסח ואפילו מת ע"פ אחר חצות יש לסמוך להתיר באכילה ובהנאה ע"ש.

וע' בנ"ב מ"ת סי' ס"ב בענין זה. ושם בסי' ס"ג כ' במי ששכח ולא נזכר עד אחר חצות ומכר לנכרי והנכרי משך החמץ לביתו בע"פ יש מקום להתיר דהוי כזוכה מהפקר ואם

כן שוב אינו של ישראל אף לעבור בב"י ע"ש. וע' בתפארת צבי סי' ט"ז באחד שנסע וצוה לבדוק ולבטל ובדרך נזכר שיש לו במקום אחר י"ש ונחפז לביתו ולמוכרו בע"פ ולא יכול לבא ואמר בע"פ קודם זמן איסורו לפני ג' שמפקירו הפקר גמור וכאשר בא אחר זמן איסורו אמרו לו חכמים שיניח המרתף פתוח בימות הפסח וכן עשה ואחר הפסח שאל השואל מה דינו והוא הפ"מ והורה כבוד דודי מו' הגאון מהר"ס ז"ל לסמוך על תשובת פ"י שמתיר בהנאה ע"י שיערב ברוב. ובעהמ"ח הסכים עמו בזה ע"ש. וע"ש בסי' י"ז בא' שהניח יי"ש בבית חבירו ולא מכרו גם כן רק שמ"מ היה היי"ש מונח בחדר שנמכר לנכרי ובעל היי"ש אומר שביטל בע"פ כדינו יש לצדד להתיר ע"י שיערב ברוב וכמ"ש בשו"ת פ"י בצירוף שי"ל כיון שהוא יי"ש שאינו מזוקק ויש בו תערובות מים הו"ל כמוסיף ע"ש. וע' לקמן בבאר היטב ס"ק יו"ד בשם שו"ת חינוך ב"י שכתב לאסור בכה"ג שהניח בחדר חברו בלי ידיעתו ע"ש ואפשר דשאני הכא שהיה סבור שחבירו ימכרנו אין לקונסו כולי האי וכמ"ש בסוף דבריו די"ל דהוי כמו אנוס שהיה סבור שהנפקד ימכרנו כו' משא"כ בעובדא דחינוך ב"י שהערים והניח בחדר חבירו בלי ידיעתו לא שייך זה. וע' בשו"ת פ"י סי' י"ד בענין מי שסמך על בעלת הבית שלו שתמכור ולא מכרה ואחר זמן איסורו מכר הוא וסיים בה גם כן להתיר משום דיי"ש הוא חמץ נוקשה וביחוד שבטלו ע"ש וע' מ"ש לק' בשם שו"ת פ"י סי' י"ג ומה שכתבתי בזה לעיל סי' תמ"ב ס"ק ג' ע"ש. וע' בשו"ת נ"ב מ"ת סי' נ"ח באחד שמכר חמצו ולקח מעות לאדרוף ונתן שטר ואחר חצות בא הנכרי וחזר מהמקח והחזיר השטר והיהודי החזיר לו האדרוף ושוב חזרו ונתרצו ולקח השטר ונתן האדרוף ועתה עבר הפסח. והורה הגאון ז"ל להיתר דודאי אם היתה החזרה מועלת לא היה המכירה השניה מועלת כמו שאין מועיל ביטול לאחר זמן איסורו. אבל באמת אין החזרה מועלת דחזרת השטר אין מבטל הקנין כמבואר בח"מ סי' ס"ו וסי' קפ"ט וגם חזרת האדרוף אינה בתורת קנין כסף רק בתורת חזרה וכן חזרת המפתח אף שנא' דמסירת המפתח הוי קנין מ"מ לא נתכוונת לקנין חדש ולכן מותר אף באכילה אך בתורת גדר שלא להקל בפני ע"ה יש להחמיר שלא יזדקק בו ישראל רק הנכרי ימכרנו להנכרי אחר והדמים מותרים לישראל: וכתב עוד בסי' נ"ט באחד שקנה מן העצה חזקת יי"ש שלא יביאו אחר מחוץ לעיר ובע"פ מכר חמצו עם החזק' ההוא ובימי הפסח בא השופט אליו ואמר לו שנכרי אחד הביא איזה מדות יי"ש מחוץ לעיר והשיב לו עכשיו אין לי עסק בזה ועשה כמשפט העובר ובאחרון של פסח סמוך לחשיכה בא לשאול אם מותר לקבל היי"ש מן השופט וכתב דנהי המכירה לא מהני דהוי דשלב"ל מ"מ גם הישראל לא זכה מטעם זה (וצ"ע שבתחלת דבריו שם כ' דאפשר

דמצד מנהג המדינה הוי דינא דמלכותא וזכה ומ"מ אינו יכול השכיר לאחר ע"ש) ואף לפי מ"ש המג"א סי' ת"נ במדות הרחיים מ"מ כאן לא הופרש בשביל ישראל לבד שצריך לדון עליו בשביל קנס שמגיע להעצ' [וגם כזה צ"ע דמ"מ עיקר לקיחת היי"ש הוא בשביל הישראל השוכר ודין הקנס הוא ענין לעצמו והיי"ש גופיה הוא בשביל הישראל ומ"מ אפשר דשייך בזה איסורא לא ניחא ליה דליקני ובפרט שהוא הוציא החזקה מת"י והשכירה לאחר ועדיף מביטול דכאן י"ל דהוי לענין זה כסילק דמהני בדשלב"ל וצ"ע] אך שזה לא טוב עשה ששתק כל הפסח ולא בא לשאול אם צריך לבערו כו' וטוב עשה המורה לקנסו איזה קנס לעניים ע"ש:

וכתב בשו"ת פ"י באחד ששכח למכור יי"ש ועבר עה"פ והוא הפסד גדול וכתב שאין לסמוך להתיר מחמת הביטול רק שיש לצדד ההיתר לפי מ"ש בתשובה דיי"ש אינו רק חמץ מדרבנן וכיון ששכח הו"ל כאנוס וגם יש לסמוך על רבינו יונה בשעת הדחק לערבו ביי"ש אחר ומכל מקום יש לקונסו להשליך לאיבוד השליש או חציה שלא יוסיף לעשות עוד כן וכן עשיתי מעשה בעירי ע"ש. ועיין בשו"ת משאת בנימין סי' מ"ג ונ"ח ונ"ט וצ"ז מדינים אלו:

וכתב בשו"ת כתר כהונה סי' ך' בא' שמת והניח עזבון אוראנדע והניח יתומים קטנים והאלמנה היא העוסקת בזה וצוות' להריש דוכנא אשר אתה בבית למכור היי"ש והמאלצין ולא מכר עד אחר חצות היום והם סברו שהוא מכירה גמורה ואחר שעה"פ נודע לנו והוא הפסד גדול יש להתיר היי"ש בהנאה למכור רק לנכרים והמאלצין יערבו ברוב מאלצין של היתר ע"ש ובסי' ך"ה כ' במחזיק כפר שלא היה יכול למכור היי"ש שלו במקומו ושלח בנו לכפר אחר למכור שם ובנו לא עשה כן וביקש ממחזיק אחר כשימכור שלו ימכור גם של אביו והמחזיק ההוא שכח ונודע בפסח וזה איש ישר ורוצה לשופכו ולא הניחוהו שכיניו באמרם שאין לאסור לעצמו בלא שאלת חכם והאריך והביא שם מהחו"י סי' מ"ח דאם מסופק לא הוי כאומר מותר וכאן אף שכיניו היו אומרים לו שמספק אין להורות איסור כו' והאריך בענין אונס אם יש לסמוך על הביטול ולבסוף העלה דמ"מ המורה להתיר ע"י שיערב היי"ש ברוב היתר יש לו על מה שיסמוך ע"ש.

וכתב בספר רב משולם דף ט"ו בא' ששכח למכור מאלצין ואחר חצות נזכר ומכר לנכרי וזקף עליו המעות במלוה מותר ליקח הדמים מן הנכרי הקונה ע"ש. ועיין בשו"ת גבעת שאול בכה"ג דלמיחש מיבעיא שמא יחזור וימכרנו לישראל ע"ש מ"ש בזה ועיין לעיל סי' תמ"ג:

וכתב במקום שמואל סי' ע"ו במי ששכח למכור שני חביות יי"ש ונתוודע לו בע"פ אין

לו לסמוך על אמירת כל חמירא וצריך לשפוך קודם פסח ואפי' הפקיר בפני עדים אינו מועיל והביא שם ממ"ב סי' נ"ח ושער אפרים סי' ד' ובאלי' זוטא סי' תמ"ח ובתשוב' בק"א שבשער אפרים ועה"ג סי' קה ובתורת השלמים שבסוף המנחת יעקב ע"ש והנה בעל היי"ש לא שמע להמורה להחמיר והטה אוזן לקצת לומדים שהקילו לו שלא לשפכו ועה"פ והחליפו ע"ש סי' ט"ז שהורה להתירו אפי' למחליף עצמו ע"ש ובענין אם שהה חמץ בפסח ע"פ הוראה בטעות אם מיקרי אנוס יש ללמוד ממ"ש באה"ע סוף סי' י"ז בשם מהרי"ק ועיין בשו"ת בית אפרים חלק אה"ע:

וכתב בשבות יעקב ח"א סי' ך' במי שהיה נשוי נכרית שלא כדת ונמצא אתה חמץ שעה"פ אם נימא מה שקנתה אשה כו' וכתב דמותר מטעם שביטל והפקיר אמרי' איסורא לא ניחא ליה דליקני וכמ"ש הרא"ש בעכו"ם שמביא דורון כו' וע"ש דמייתו משו"ת שער אפרים שהביא בבה"ט כאן במי שמכר לשפחה כו' ע"ש. וכתב בדברי יוסף סי' י"א ראובן היה בידו מעות שמעון תושב עיר אחרת לח' חדשים קודם פסח קנה חמץ ושלח לשמעון והספינה לא הגיעה עד אחר הפסח החמץ מותר באכילה כיון שלא היה ידוע לו כלל. ובשו"ת חיים שאל כתב שאחד קדוש הסכים עמו וכתב שדבריו טובים ונכוחים ע"ש ונראה מזה להורות היתר ג"כ בעובדא שאירע ששלחו יי"ש ממקום אחד בתוך כלי פוזדרע בקיתוניות של זכוכית מגופות וסתומות שקנו בשביל ראובן ממעותיו ובהגיע הספן לנמל מסרו לאיש אחד אחובו של זה שיהא אצלו עד שישלח בעליו אחריו וכאשר בא שליח ראובן פתח קיתון אחר לטועמו והיה מים ודימה בנפשו שכמות זה גם שאר הקיתוניות נתרוקנו ומלאים מים כמו שרגילות לפעמים שהספנים מריקים כלים של יי"ש וממלאים מים וחזר לביתו ואמר שלא רצה להטריח לקחתו ריקם מאחר שהוא ריק אין בו יי"ש וזה היה זמן מה קודם פסח ועמד כך בבית הנפקד עד עבור הפסח ואחר זמן מצאו ששאר הכלים היו מלאים יי"ש ורק כלי זו הורק והיו למים ונראה דשרי מטעמא שכתוב בתשובה הנ"ל דכל שלא הודע אליו ליכא למיקנסיה ואע"ג דכאן י"ל דכיון שידע ששולחין יי"ש שפיר שייך קנסא דר"ש ז"א לפענ"ד דכל כה"ג לא הו"ל למידע ולאסוקי אדעתא כלל כיון דשכיח ומתרמי הכי לפעמים דעבדי דלא מעלי ומכניסין מים תחת יין ומכ"ש כאן כיון דהשליח חזר ואמר לו בסתם שהכלי ריקם כלי יי"ש היה סבור שכדבריו מסתמא כן הוא ואין זה דין אנוס שכתב הרמב"ם והש"ע דידע שיש חמץ אלא שהיה אנוס מלבערו, ואף בזה דעת התשב"ץ להתיר כמ"ש לקמן ואף שאין לסמוך בזה נגד דעת הרמב"ם מ"מ כאנוס כה"ג אין כאן חשש הערמה כלל ובכה"ג נראה דשפיר דמי לסמוך על הביטול וצ"ע ומ"מ הוריתי במקום הפסד לערבו חד בתרי ועיין מ"ש בשאלות

תשובות בית אפרים:

וכתב במאיר נתיבים סי' נ"א בא' שלקח כתב שעבוד מנכרי על יי"ש שלו העומד במרתף הנכרי שאם לא יסלק לו אחר ד' שבועות יקח לו היי"ש כפי המקח ששוה בשוק והישראל קיבל עליו אחריות על היי"ש בד' שבועות אלו ועה"פ והורה היתר לישראל לקבל היי"ש כיון שלא אמר לו מעכשיו וגם אין משכונו בידו ומצד אחריות גם כן לית לן בה כיון דמקבל חמצו של עכו"ם בביתו של עכו"ם ולכן היי"ש מותר לכל ישראל אפי' בשתי' ע"ש:

וכתב בשו"ת חוות יאיר סי' מו בא' ששכח למכור חמצו ואחר הפסח החליף עם הנכרים על סוס והמור' שלח אליו שלא ישתמש בו עד שיעיין בדינו והלך ומכרו וע"ש שהאריך בדין חליפי חמץ והגאון בעהמ"ח עה"ג השיב לו שדעתו להתיר אף אם לא מכר הסוס כיון שביטל חמצו כדת אף שהחמץ עצמו יש לאסור אף שביטל מ"מ יש להתיר החליפין אך יש לקונסו כפי ראות עיני המורה. ועיין בש"ע ס"ג שוגג או אנוס ועיין בשו"ת תשב"ץ סי' קצ"ט כתב דהניח באונס רחמנא פטרי' ע"ש ובקונטרס טוב עין שבסוף ספר ועד לחכמים כתב שדבריו קשים כי מה ראה לחלוק על הרמב"ם ועיין בתורת השלמים שבסוף ס' מנ"י סי' ו' במי שהיה חבוש בבית הסוהר וצוה שתמכור היי"ש שבמרתף והאשה שלחה שליח אחר וסוף נודע שלא נמכר והעל' להתיר ויש אחרונים חולקים עיין בשער אפרים ואלי' זוטא ומ"ש לעיל בשם המקום שמואל ובכתר כהונה סי' י"א וסי' ך' בענין זה:

וכ' בשו"ת גבעת שאול סי' לה בא' שנתן לנכרי המאלציר לעשות מאלץ ונגמר ב' ימים קודם פסח ולא לקחו לביתו ושכח למכרו בע"פ והוא הפסד גדול והאיש עני יש לצדד להתיר בהנאה למוכרו לעכו"ם אך בכדי שלא יחזור וימכרנו לישראל יש לו לעשו' יי"ש והיי"ש יש לו תקנ' לפי דברי האיש הזה שיכול למכרו לעיר שאין ישראלים דרים שם כלל והמוזגים נכרים וקונים מכמה ב"א ומתערב אצלם ויתבטל אצלם מעט בהרבה ואף אם מיעוטא דמיעוטא שישתה ישראל שם כבר נתבטל ע"ש וע"ש עוד בסי' ק"ד בא' שלא בא בע"פ הנכרי שהיה רגיל לקנות אצלו והי' סבור שרשאי למכור כל היום ושלח אחר נכרי אחר ושוב נתוודע לו שאין מועיל מכירה אחר חצות ולא מכר ועה"פ והוא הפסד גדול וגם הוא בע"ח להשר ויצטרך לעקור מן הגליל וכתב לצדד דמותר בהנאה באופן שימכור לבני כפרים הקרובים אליו לכ"א מעט ויזהירם שלא ימכרו לישראל וכן מהמאלץ יעשה יי"ש וימכור באופן זה ע"ש:

ט **ויתננו לו**. עבה"ט מה שהביא בשם שו"ת בני יעקב ועיין בשו"ת בית אפרים סי' מ"א בקנה חמץ מעכו"ם אחר חצות וחזר ומכר ג"כ אחר חצות והבאתי שם לבסוף משו"ת בני יעקב אלו ושם כתבתי בשם החכם מהר"י בן פירנא שכ' עוד טעמא לפי שבדינא דמלכותא יכול לכופו לקבל החמץ כדידיה דמי וע"ש:

יא **מכירה**. עבה"ט וכתב דודי מ"ר הגאון מהר"ס ז"ל בתשוב' כת"י בענין שהרבה אנשים לקחו אחר הפסח ממומר אחד מחזיק השענק שמרים שעה"פ וחמצו בהם עיסות הרבה לצורך שבת וגם האופים לכל מעשה אופה והי' הפסד גדול והאריך ומסיק שאם יש ספק דשמא השמרים אלו משבר שלקח מברייא הויז של השר אחר הפסח ואולי הם הרוב נגד מה שהיה לו מכבר שעה"פ ואם ידוע שהרוב משמרים הוא מן קודם הפסח ובפסח אין להקל דקי"ל כל דפריש כו' והשמרים אחר מכירת השכר שלו הם ממש והו"ל חמץ של ישראל שעה"פ עכ"ד ועיין בשו"ת פרי תבואה סי' ל"ב ובשו"ת יריעות האוהל סי' י' וי"א שכתבו שם בזה הנידון עצמו ע"ש:

וכ' עוד במי שלא מכר מי דבש ועה"פ ונודע לו שקודם פסח החמיצוהו בשמרי שכר וכתב שיש להתיר ע"י השלכת הנאה לים המלח אע"ג דלא סבירא ליה כהח"י ולא מהני השלכת איסור מ"מ בזה שלדעת ד"ז הגאון בתורת חיים בע"ז דף ל"ד ס"ל דלא הוי מעמיד משום דהוי זוז"ג וכדאי הוא לסמוך עליו ויש להקל כמ"ש עכ"ד ועיין בשו"ת שבסוף חידושי מהרי"ש לפסחים סי' י"ז:

וכ' בשו"ת פ"י כת"י סי' י"ב בדבר שמרים שעה"פ ונתנום לתוך חביות של שכר והשואל רצה לאסור משום דהו"ל מעמיד והגאון ז"ל כ' כמה טעמים להיתר חדא דכאן י"ל דקיל דחמץ שעה"פ אינו אלא משום קנסא ועוד לפי מ"ש בהג"א דע"ז דשמרי' של שכר מותר לשתותן בפסח אי לית בהו צחצוחי שכר וכיון שידוע שהשכר אינו מעמיד השכר החדש כ"א השמרים וא"כ יש להתיר דהשכר נתבטל והשמרים שמעמידים אין בהם איסור (ולענ"ד צ"ע מ"ש בשם הג"א בהיתר שמרי חמץ בפסח שהם מתמצית דבר חמץ ואינן דומה לשמרי יין של יי"נ ואפשר דס"ל שאין בהם מטעם החמץ אלא קיוהא כעלמא) אבל בחימץ עיסה בשמרי שכר אפשר דאסור דגם שכר אפשר דמחמיץ לחוד כיון שיש בו מים וטעם שכר שהוא מי פירות אבל אם נאמר דשכר לבד אין מחמיץ כלל אין נראה לאסור דבלא"ה יש לפקפק דהכא האיסור אינו אלא משום קנס וגם נראה שאין דומה לגבינה דהתם ניכר האיסור בעין שהחלב נקפא מחמתן משא"כ הכא שאין האיסור ניכר כלל שהרי השמרים אין עושים רק שהשכר תוסס מחמתו ואין חילוק בין קודם תסיסה לאחר תסיסה כ"א לענין הטעם אבל לענין מראה כמראהו אז כן עתה ודוקא באיסור

ניכר קניס ר"ש דהא מתיר אפילו ליכא ס' בתערובות אע"ג דאיכא טעמא וע"כ דטעם לא חשיב בעין אא"כ ניכר במראה כמו בגבינה שניכר הקיפוי ומ"ש התו' בע"ז במשקה מע"ד שמטילין בו שמרי יין להעמיד כו' רצה לו' שמעמידין השכר על טעמו ומ"מ אין ההעמדה ניכר ולכן העלה הגאון ז"ל שהשכר מותר בלי ספק ושוב כתב שמצא בראב"ן שכתב דדבש שהחמיצו בשמרי שכר הוא מעמיד (ועיין לעיל סי' תמ"ב במג"א הביא דברי ראב"ן אלו) וכתב דאפשר שבאשכנז מחמיצין הדבש בשמרים וכמ"ש כמה פעמים בלשון הראב"ן ולכן אפשר שנותנים בהם בשעת בשול וכיון דלטעמא עבידי הו"ל מעמיד וכמו שהביא ראיה משאור ותבלין דלטעמא עבידי אבל בארצנו לפי דעתי ידוע שאין משימין אותם כי אם להיות תוסס ואין נותנים אותם לטעמא כלל וכן מוכח ממה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' קי"ד דדוקא כשאין במשקה ס' נגד השמרים ואי הוי דבר המעמיד מה מועיל ס' כו' עכ"ד ולפי שהספר הוא אצלי כת"י ראיתי להעתיק תמצית דבריו ז"ל דטובא איכא למשמע מיניה ועיין בח"י סי' תס"ב ס"ק ה' ומ"ש בה"ט בשם הט"ז עיין במקום שמואל סי' י"ז שחולק על הט"ז ודעתו דמומר שקנה חמץ מותר לחזור ולקנות ממנו ולאכלו בעצמו דלענין זה לא אמרינן אע"פ שחטא כו' ע"ש ואין לסמוך כלל ע"ז וראיותיו דחוים לענ"ד והעיקר כפוסקים ראשונים ואחרונים דהוי כישראל לכל מילי ואין לזוז מהוראת הט"ז ז"ל ועיין במשבצות זהב לענין למכור לנכרית אשת מומר ונראה שהכל לפי הענין אם בדיניהם יש לה רשות לישא וליתן בפ"ע מהני המכירה ואם בדיניהם אין קנין שלה כלום ולא תצטרך לשלם הרי הוא עכ"פ באחריות הישראל ואסור. וקצרתי. וע"ש עוד כמה דינים בזה וכתב באשל אברהם שם דלכתחלה אין לעשות מומר לשליח למכור החמץ שלו ובדיעבד שרי ע"ש ועיין מ"ש לעיל משו"ת שב"י ח"א סי' ך':

טו **שביטלו.** עבה"ט ועיין בשער אפרים סי' ד' באחד שלא מכר י"ש שלו בע"פ והורה לו המורה שצריך לשפכן קודם הלילה והוא לא עשה כן אלא קודם הלילה נתן לישמעאל אחד במתנה ושוב אחר הפסח החזיר לו הישמעאל והוא הפ"מ ודעתו לאסור ושם בהגהת בן המחבר צידד להלכה בק"א שם כתב מה שהשיב לו בעל א"ר וגם בן המחבר הודה לו שיש להחמיר למעשה ועיין לעיל ס"ק ח' שכתבתי בענין זה מתשובה שבסוף תורת השלמים ועוד כמה תשובות שהבאתי שם מענין זה ועיין בספר באר יעקב סי' תמ"ז בתשובה שכתב שם מענין הי"ש שנשתהה עד אחר הפסח ועיין בעה"ג סי' ק"ה במי שיש לו חמץ בבית שע"הפ והוא ידוע שבא לב"ד לשאול אע"פ שיש לו עדים שהפקירו אסור אבל הוא לעצמו שיודע בעצמו האמת שהפקירו הפקר גמור והוציאו מלבו לגמרי ודעתו שאחר הפסח יחזור ויזכה בו מ"מ יכול הוא לזכות בו ע"ש ועיין

בשו"ת פ"י שבדפוס סי' י"ג במ"ש זה עשר שנים כו' ובשו"ת פ"י כת"י סי' ה' האריך בראיות לסייע להרמב"ם דחמץ הידוע לא מהני ביטול ועיין בפר"ח ושאגת אריה ושאר אחרונים שכיוונו לקצת ראיות להגאון ז"ל וכתב בשו"ת ושב הכהן סי' ד' באחד שמכר חמצו לגוי קטן אז אם הנכרי קנה החמץ ע"ד הנהוג בזמנינו לצאת כל הדיעות ליטול כסף ולהשכיר או למכור לו מקום שעומד בו החמץ תליא בפלוגת' הרמב"ם והראב"ד אם קטן קונה בשכירת מקום ודברי התוס' והרא"ש נראה שסוברים כהרמב"ם דקנה ואם כן יש לסמוך ע"ז דיעבד בפרט באיסור חמץ שע"הפ דרבנן ע"ש. וכתב בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח בשם ספר דרך המלך שמי שבידו חמץ שע"הפ ואתו אחריני למיכל מיניה אשר לא ידעו אם הוא חמץ שע"הפ דלדידהו לא שייך קנסא א"צ להגיד להם שלא יאכלו וחכם א' חולק ע"ז והסכים עמו בעהמ"ח שחייב להודיע והביא ראיה ממרדכי פרק קמא דיבמות ועיין ביו"ד סי' קי"ט:

יז **יודע.** עבה"ט וע"ש בשו"ת פמ"א שמותר לעשות כן אף שהנכרי מאכיל לבהמתו חמץ בפסח דלהנאת עצמו עושה שאם לא היה נותן חמץ היה חיוב עליו לזונה בדבר אחר וכן אם משכיר בהמתו בחול המועד פסח ומתנה שמזונות יהיה מוטל על השוכר מותר אף שיודע שיתן חמץ ומכל מקום אין להתיר לומר לנכרי בפסח קח בהמתי ותן לה מזונות ואני אשלם לך כיון שיודע בודאי שיאכילנה חמץ נמצא מאכילה בשליחותו אבל בכי האי גוונא שיתחייב זמן רב קודם פסח לזון בהמותיו ולחלק בוולדות וניחא ליה דליקני מזונות דהיתרא ולא דאיסורא ע"ש ולעניות דעתי צריך עיון בזה דנהי שהיה יכול ליתן מזונות אחרים השתא מיהת הנאת ישראל הוא בפסח מה שבהמתו אוכלת חמץ (ואפילו מחמץ של נכרי אסור ליהנות בפסח כמבואר לעיל סי' תמ"ו) והנכרי נותן המזונות של חמץ עבור הישראל שזיכה לו חלק בוולדות וכיון שנותן בשביל ישראל מזונות של חמץ האי שעתא שבהמה אוכלת כאלו הישראל נותן ולא שייך איסור אלא ניחא ליה דליקני כיון שיודע בודאי שיאכילנה חמץ וע"ש בפמ"א דאם ישראל ונכרי קנו בהמה בשותפות אם התנו מתחלה קודם לקיחה שהוא יתן מזונות קודם פסח והנכרי יתן כל ימי הפסח מותר ועיין לעיל סי' רמ"ו בלא התנו בשעת קנין דעת הריטב"א לאסור ע"ש ועיין מ"ש אא"ז בבכ"ש בפסחים דף ך"א כמה טעמים שאסור למכור קודם פסח לעכו"ם בהמות שלו והחמץ שדרכה לאכול בכדי שיאכלו הבהמות החמץ כל ימות הפסח ושוב חוזר ולוקח אותה מהעכו"ם משום דמוכחא מלתא דהערמה טפי ולא גמר ומקנה ע"ש והנה ראיתי בשם הגאון בעל נודע ביהודה ז"ל שכתב שהראנדאריס ששורפים תבואה ומפטמים בהמות מפסולת ישכיר זכותו לנכרי והנכרי יעשה מה שירצה ואין להישראל

עסק בזה כל ימי הפסח והיורות והכלים שהם של ישראל ממש וכן התבואה והבהמות ימכור לחלוטין ולאחר הפסח יכול לחזור ולקנותן ממנו כו' ונראה ששם לא היה מנהג מקדם לאיסור פשיטא שמודה הגאון ז"ל שאין להתיר וכן כתב בתפארת צבי סי' ך' ושם מבואר דבמקום שאין מנהג להתיר אסור לעשות כן ועיין בשאלות ותשובת בית אפרים סי' ל"ג שכתבתי לישב מה שהקשו על מה שכתב אא"ז בהא דגיטין דף ס"ה מערימין על מעשר שני דהתם בדרבנן הוא והוקשו עליו מדברי הרמב"ם וישבתי בטוב טעם עיין שם:

וגם דודי מ"ו הגאון מוהר"ר סענדר ז"ל נכדו ז"ל מילא דברי זקנו בעל ת"ש בתשובה כת"י והסכים לאסור ולמכור הבהמות קודם הפסח להאכילה חמץ בפסח וכן למכור הוויין הוז עם הבהמות לעכו"ם ובשו"ת פרי תבואה סי' ח' כתב ג"כ לאיסור ואפילו החלב שיחלוב הנכרי בימי הפסח אין היתר שנא' שמה שהוא מאכיל חמץ אדעתא דנפשיה עביד ועיין במק"ח שכתב ג"כ שבדרך מכירת חמץ יש לאסור אבל אותן ששוכרים רפת כו' ע"ש:

וכתב דודי מ"ו הגאון ז"ל בתשובת כת"י שבהמה האוכלת חמץ בפסח מותר לשוחטה בימי הפסח עיין שם ונראה שיש ליזהר אם האכילוה שעורים חמוצים וכיוצא בו יש להשליך הפסולת שבבטן המלאה מיד לאחר פתיחת הבטן למקום הפקר שאולי יש שם עדיין שעורים חמוצים בעינם ואין לסמוך ולו' שודאי נתעכלו ועיין לקמן סי' תס"ו ס"ק מ"ד וכאן יש להחמיר יותר כיון שהשעורים היו חמוצים בשעת אכילה ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ל"ה כתבתי שאם היא חולבת מותר לאכול החלב שחולבין ממנה בימי הפסח דלא דמי לנתפטם באיסור הנאה כיון שהחמץ של נכרי מותר לו והוא מאכילה בהיתר ע"ש:

סימן תנ

יא **דינר**. עבה"ט ועיין בשו"ת ב"ח סי' קמ"ג שלדעת הטור אסור לפסוק עם הנכרי קודם הפסח שיאכלו עמו עבדיו ושפחותיו הנכרי' בפסח אף שאומר כן קודם פסח שפרעון כל יום ויום הוא ונמצא פורע חובו מאה"נ ועיין לעיל סי' תמ"ה ס"ק ג' בבה"ט בשם תשובת הב"ח בזה ומ"ש בחולה שיש בו סכנה שרי ע' בש"י חלק ב' סי' ט' שכ' שאף ביש בו סכנה לא יתן לו החמץ ביחידי דלמא אתי למיכל מיניה וכה"ג אמרי' לענין קריא' לאור הנר משא"כ שנים מדכרי אהדדי ע"ש ועיין לקמן ס"ק ט"ו כתבתי כה"ג משו"ת שער אפרים ומ"מ פשוט דדוקא אם אחר מזומן לפניו מיד דדבר פשוט דבמקום סכנה

צריך לעשות בלא איחור אף לדעת הרמ"א בסי' שך"ה ע"ש וגם יש לו' דבכה"ג שאינו רק חשד בעלמא פשיטא שהזריז משובח:

יב **של עכו"ם**, עבה"ט ועמ"ש בשו"ת בית אפרים סי' כ"ט מדברי הריב"ש סי' ת"א ובמ"ש עליו המשנה למלך ושם מבואר דאם עבר הישראל וקנה החמץ לעכו"ם בפסח והוא רוצה ליתנו לו בפסח פשיטא דאסור משא"כ אם כבר עבר הפסח ורוצה ליתנו לו אחר הפסח יש לצדד להתיר ע"ש:

יג **כלי** וכ' בש"י ח"ב סי' טו בישראלים שמכרו חמצם ובחה"פ גברו המים ומתיראים שישטפו המים הכל וילך לאיבוד רשאי לשלוח אחר הנכרי שקנה החמץ ולו' לו שיציל את שלו לקחתו לחדר אחר שלא ישטפו המים ואם אין שם אותו נכרי יאמרו לנכרי אחר שבחדר זה יש לנכרי הרבה דברים ויש לחוש שישטפו המים הצל אות' לחדר אחר וזכין לאדם שלא בפניו ע"ש:

יד **חמץ**. עבה"ט ובשו"ת פ"י כת"י סי' יד כ' ששכר רחיים מן השר וטוחנין בו חמץ דהיינו מאלצין ונותנין להחזיק מדה מכל טחינה אסור לקבל המדה בפסח ולא רמי למ"ש בהגמ"יי ישראל שקנה חק כו' דהתם לא קיבל כלום בפסח כו' אבל בנדון זה שיקבל הישראל בפסח החמץ ונעשה שלו פשיטא שהוא עובר ואסור לקבלו ואם קיבל עובר עליו ואסור אחר הפסח ודמי למ"ש הטור והגמיי' בישראל שיש לו תנור כו' ואין נראה לחלק בין כשהתנור של ישראל ובין שהישראל שכרו דפשיטא דשכירות יומא ממכר הוא והוי ממש כנדון דהתם דה"נ יש לישראל גזבר בהרחייי שהוא הטוחן ומקבל החמץ עבורו וע"ש שנראה מדבריו דאפי' לא נתנו לו בפסח כיון שכך מנהגם א"כ יש לו לישראל חמץ אצל הנכרי ועובר עליו ולא דמי לאם יש לו חוב חמץ אצל הנכרי דשרי דהתם לא זכה הישראל מעולם כיון שאין החמץ מיוחד איזהו של ישראל והוא נותן לו איזה חמץ שירצה משא"כ הכא נותן להישראל מאותן שאופה ומיחד לו אותן ככרות כו' ואף שכתב שם ויש לדחות דלעולם מיירי שגזבר של הישראל ואפ"ה צריך למנהגם דבלא"ה כיון שהישראל אינו מחויב לקבל ככרות בשכרו אלא אם ירצה צריך ליתן לו מעות לא הוי החמץ של ישראל כיון דאם רוצה אינו נוטלו לכך צריך למנהגם כו' מ"מ לא שייך זה לענין מאלצין כיון שהחיוב הוא רק על מדה מאלץ ולא על מעות כלל א"כ אע"פ שאינו מקבל מיד אלא לאחר הפסח הרי יש לו חלק במאלצין מדה שלו והי"ל כשותף כמאלצין אלו ואסור וע' לעיל סי' תמ"ח מ"ש בשם הח"י ושאגת ארי' בדין שותפות לענין החלק של עכו"ם דמותר מטעם ברירה ע"ש ומ"מ י"ל היכא שזכות בעל הריחיים הוא על אופן שהברירה בידו או לקחת מדה או ליקח מעות סך כך וכך ולא בירר בפסח

איזה יקח בשכרו אם מאלצין או מעות שוב רשאי אחר הפסח ליקח גם מאלצין כמ"ש לעיל לענין הככרות כיון שהיה בידו ליקח מעות שוב אין החמץ מיוחד לו ומ"מ נראה דלית ליה למשבק היתרא ויקח מעות כיון שעכ"פ בפסח ספיקא הוי וא"כ י"ל שאם יקח עתה מאלצין הוברר הדבר למפרע שלכך הי' עומד בתחילה ובדיעבד שלקח מאלצין אין להחמיר באיסור חמץ שעה"פ דרבנן ומ"מ לכתחילה גם אם שכר בענין זה שיקח או מדה או מעות יש לו למכור קודם פסח כמ"ש הב"ח דלאהדורי למעבד בהיתר גמור טפי עדיף ובלא"ה יש לעשות כן מחמת מלאכת יום טוב וחה"מ וע' ט"ז וע' בשו"ת בית יעקב סי' נ"א מ"ש בענין הנהגת האורנדיס במכירת המאלצין שלוקחין המדה בפסח ע"ש:

טו **הנאה** עבה"ט וע"ש בשער אפרים סי' ז' בהג"ה בן המחבר דמסיק שרשאי הישראל לעמוד על המשמר ויקח עמו עוד א' שישב עמו דאז אין לחוש דלמא אתי למיכל מיניה כמ"ש בהל' שבת סי' רע"ה ומטעם רוצה בקיומו אין חשש כשאין הישראל עושה מעשה בידים רק יושב ומשמר ואין בזה שליחות שאין הישראל ממונה רק ליקח המעות לפי שאין מאמין למשרתים ע"ש:

סימן תנא

א **קדרות**. עבה"ט וכתב בשות ח"צ סי' ע"ח הורא' הלכה למעשה להתיר התבשיל שנתבשל בפסח בקדירות חמץ נקי שעברו עליו יב"ח אף לדידן דאסרינן נטל"פ מ"מ אחר יב"ח ליכא טעם כלל ומ"מ לא מלאני לבי להתיר לבשל בה לכתחלה והסכים עמו הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל בסי' ע"ו וע"ש סי' פ' שהשיב להגאון בעל פמ"א בזה וחיזק דבריו ע"ש ובשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח כתב שדברי הרשב"א בתשובה סי' תקע"ה דלא כהח"צ ששם כתב דלא מהני ישון רק לכלי היין וכתב שמעשה בא לידו בישראל שנשלח לו דורון כלים נחמדים מפאפורי פורצלאני ולא ניכר אם הנכרי השולח כבר נשתמש בהם ועברו שנתיים ימים והמה כלים יקרים וכתב שלכאורה אין להתיר לכתחלה כמ"ש הח"צ גופיה וגם דמדברי הרשב"א משמע דאפי' דיעבד אסור אך בזה דיש ס"ס שמא לא נשתמש ואת"ל נשתמש ספק להקל ועדיין צריך ישוב עכ"ל ונ"ל שאם אפשר להגעילן ברותחין ג' פעמים יש לעשות כן ואם הם כלים שאין דרך להשתמש בהם רותחין שהיס"ב יש להקל גם כן ועיין ביו"ד סי' קכ"ב מדינים אלו:

כב **בתוך**. עבה"ט ועיין בתשו' מהרשד"ם חלק א"ח סי' ך"א בענין היופקאש (עיין פר"ח שמפזרין קמח ע"פ החררה ואינו אלא מעט וברגע נאפית העיסה) שומר נפשו ירחק ממנה והפר"ח מתיר ובשמש צדקה סי' ט' כתב שאסור לזרוק בשעה שמרדדין העיסה

להיות דקה מן הדקה ולאפות אותה בתנור ולבשל אותה אח"כ וחמיר טפי ממ"ש בש"ע בענין הוספת קמח בעיסה וע"ש הג"ה מבן המחבר שבדיעבד מותר:

כז **בהגעלה**. עבה"ט וכתב בהר הכרמל סי' ה' דרך הוא כשרוצים לבחון יי"ש כמה מים יש בו שופכין מן היי"ש על כלי בדיל ומדליקין היי"ש לראות כמה נשאר מים הכלי בדיל סגי ליה בהגעל' משו' שנעשה מיד שלהבת ואת"ל דהיי"ש הסמוך לאש ואכתי לא אתלי ביה נורא יבלע בכלי ז"א דשוב הוי כנבלע ע"י משקה וע"ש שכתב ראיה ממחבת שמטגנין בה שכתב הרא"ש דלא מיקרי ע"י האור מחמת לחלוחית המשקה ע"ש ואין ראיה דהתם האור מבחוץ סביב לקדירה והכא האור מבפנים והוא נבלע על ידו ולכן אם נשתמש הרבה פעמים בענין זה לבחון היי"ש יש להחמיר שלא להתיר על ידי הגעלה ומ"מ נראה להתיר בדיעבד אם נשתמש בו ע"י הגעלה שקרוב הדבר שטבע היי"ש להיות אחר האש ולהיות נדלק ממנו ולכן אינו נבלע בכלי דמיד שחום האש מגיע אליו הוא נמשך אחר השלהבת ונדלק וכל זמן שאינו מרגיש חום האש אין מי שיבליענו ואשכחן כה"ג גבי צלי דאמרינן נורא משאיב שאב ואף דאין ראיה דהתם הכי קים להו שטבע האש למשוך אליו ולא להבליע משא"כ הכא מאן לימא לן שהוא נמשך אחריו רק חומו שורף ומבליע גם כן כמו בחלב וכיוצא שהוא דולק ומבליע גם כן ומ"מ מסתבר קצת דבייי"ש שטבעו לידלק מיד בהדיחו אש אין האש עושה ב' הפעולות יחד רק אם דרך לבחון בשיעור גדול מיי"ש עד שדולק כשיעור שהכלי מתחממת מחמת האור כשיעור שהיס"ב צ"ע דשמא כיון שהכלי היה חמה מחמת האור ממש כשבולעת מן האיסור שלא ע"י משקה אין מועיל הגעלה כ"א ליבון אך נראה דבכה"ג לא מיקרי תשמישו ע"י האור וכגון קדרה או קערה שעמדה על האור עד שהוחמה הרבה שהיס"ב והושם בה דבר איסור בלי משקה מ"מ אין דינו כנבלע ע"י האור ממש ובהגעלה סגי דאל"כ בקדרות של מתכות וכיוצא בה אם אירע איזה קלקלה שנאסר המאכל והקדרה הצריכין לקדרה הגעלה אע"פ שרוב פעמים שופכים המרק מהבשר והקדרה עדיין רותחת שהיס"ב מחמת חמימות האור ואעפ"כ אין מצריכין לה ליבון אע"כ כיון שאחר שפיכת המרק מרחיקין אותה מן האש מה שהיא רותחת בעצמה ששלק מכח האור אין זה עושה פעולת האש ממש להצריך ליבון אך יש לחלק כמ"ש הרא"ש לענין מחבת שאין להצריך ליבון אע"פ שלפעמים נשרף המשקה עד שנקדח בשולי הקדרה לית לן בה דמ"מ יש שם לחלוחית המשקה ע"ש ובזה י"ל דכ"ע מודים בקדרה ששופכין המרק מ"מ עדיין לחלוחית טופח וגם י"ל כיון דבשעת חמימות הקדרה ע"י האור היה משקה בתוכה לא שליט בה נורא כולי האי למשוי כחימום האש ממש אע"פ שעתה אין שם משקה והיא

עומדת בחמימות' שהיס"ב וקצת יש ללמוד ענין זה אם תולדות האור כאור ממש או לא מפסחים דף ע"ה תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש כו' וע"ש שתלוי בשני התירוצים דאי אמרינן גלי רחמנא צלי אש שני פעמים וילפינן מיני' אם כן י"ל דגם כאן דכתיב כל דבר אשר יבא באש היינו כח האש ממש אבל תולדות האור לא ולהך תירוצא דאמר התם אם לא גלי רחמנא ה"א אאש קפיד רחמנא ואפילו גרפו צלי אש הוא ופירש"י חום התנור תולדות אש הוא ואם תתן בו בגד נשרף ונעשה פחם ואש ע"ש אם כן כאן תלוי בשני התירוצים דאם נימר דילפינן מיניה ואם כן ה"נ דכתיב כל דבר אשר יבא באש היינו דוקא מה שנשתמש בו באור ממש אבל מה שקיבל מתולדות האור כגון תנור שגרפו לא ולכאורה ממשמעות לשון הש"ס שם דף ע"ו דקא' וקמטוי פסח מחמימותא דחרס ורחמנ' אמר צלי אש ולא צלי מחמת ד"א משמע כתירוץ קמא דכיון דגלי רחמנא צלי אש שני פעמים ממילא משמעותיה הוא דלא צלי מחמת ד"א דלתירוץ בתרא הול"ל ורחמנא אמר צלי אש שני פעמים דהא בעלמא דלא כתיב שני פעמים אפילו מחמת ד"א מיקרי צלי אש ומדנקט סתם משמע שתופס עיקר כתירוץ קמא בזה וע"ש בדף ע"ד דאמרי' שאין צולין הפסח בשפוד של מתכת איידי דחם מקצתו חם כולו וקא מטוי מחמת השפוד ורחמנא אמר צלי אש ולא צלי מחמת ד"א כו' ע"ש אך ממ"ש התוספות דף ע"ה ד"ה הא לא"ה כו' דהא דאיצטרך לשנויי התם לחלק בין גחלת של עץ ולא משני גלי רחמנא במכוה וגמרי מיניה היינו משום לשון אחרון דלעיל ע"ש ואם כן כיון דהש"ס שקיל וטרי אליבא דהך לישנא בתרא משמע קצת שלשון זה עיקר ולפי"ז יש לעיין בשפוד או מחבת וכיוצא שהוחמה באור הרבה והיא רותחת שיד סולדת בו והושם בהם בשר או איסור אחר בעין בלא משקה אם בעי ליבון או הגעלה כיון שאין הבליעה כתוכו ע"י האור ממש רק מחמת תולדות האור לבד ומההיא דפסחים דף ל' תנור שטחו באליה אין אופין בו עד שיסיק התנור ולחד תירוצא בשל מתכת מיידי ואם כן משמע שאפי' הטיחה בתנור לאחר גריפת האש ואפ"ה הסקה בעינן ולא מהני הגעלה אע"ג דלא בלע ע"י האור ממש רק מחמת תולדו' האור ואפשר דתנור שלפי גדלו א"א להכניסו ליורה להגעילו לכך נקט עד שיוסק התנור ואם היה אפשר בהגעלה הוי סגי ליה אך מלשון הש"ס שם משמע דדוקא הסקה גמורה וגם י"ל כיון דעכ"פ לא נבלע ע"י משקה לא מהני ליה הגעלה דלא שייך ביה כבולעו כך פולטו כיון שבליעתו לא היה ע"ד זה הלכך נראה להצריך ליבון אלא דבליבון קל סגי וא"צ עד שיהא ניצוצות ניתזין ממנו מיהו אם בשעה שנבלע בו האיסור היה הכלי או השפוד מלובן כ"כ עד שניצוצות ניתזין ממנו לית דין צריך בשש דזה הוה כנבלע ע"י האור ממש וצריך ליבון טוב שיהא

ניצוצות ניתזין ממנו כנלע"ד והנה אין דין זה מקומו כאן רק ביו"ד סימן קך"ב אך הואיל ואגב גרסאי השתא רהיט לי הכא ונתחדשו לי דברים אלו קבעתים פה ויצרפו וילבנו עוד בהגיעי למקומם ב"נ בעזה"י:

ל **טלאי**, עבה"ט וע' בשו"ת מגיד מראשית סי' א' תשו' אחת ממהר"י טראני ז"ל במחופין בבדיל שצריך הגעלה והסכים עמו מהר"ח אלפנדרי ז"ל וע' לקמן ס"ק נו"ן וע' בספר בית אפרים על טרפות בק"ה סי' י"ט שכתבתי בענין זה באורך בדברי התוספות בכתובות ובע"ז ובדברי הפייט שהביא האגודה ושם בארתי כוונת הרא"מ בתשובה ליישב מה שהקשה עליו הפר"ח כאן ובענין טלאי ע' מח"ב שכתב בשם שו"ת זרע אמת יורה שיש בה טלאי ולא היו משתמשין בחמץ בעין רק להרתיח בתוכה כלים חמוצים באפר ומים שקורין לויג מותר להגעיל בתוכה קודם זמן איסורו ועל כל פנים בליבון קל במקום הטלאי שהקש נשרף עליו סגי ע"ש:

לו **בנפה** עבה"ט וכתב בגו"ר כלל ד' סי' יו"ד בריקד קודם פסח בנפה של חמץ אף על פי שיש היתר מדינא שיש ביטול קודם פסח מ"מ אסרו המורים לפי שאינם בני תורה ויבואו לזלזל באיסורין ובפרח שושן חלק ע"ז וכתב דמדינא אסור אם לא בשעת הדחק או הפ"מ יאפה קודם פסח וישליך מעט קודם הלישה גם לא יעשה ממנו תבשיל בפסח ע"ש וע' בשאלת יעבץ ח"ב סי' קנ"א קאפ"י שנקלה באבוב בלתי מוכשר יש להקל להשתמש ממנו בפסח ע"ש:

מב **חדשה**. עבה"ט ובק"א למח"ב כתב בשם שירי כנה"ג להתיר בדיעבד באינה ב"י ובשם מהר"מ גלאנטי כתב לאיסור ע"ש:

מט **התנור** עיין בה"ט ועיין בשו"ת חינוך ב"י סי' ט"ז שאין להגעיל גם ההע"ל טא"פ הדבוק בתנור שמאחר שדבוק בתנור התנור פולט חמצו בתוכו (ומ"ש שם היתר מטעם דהוי כב' קדירות נוגעים אין זה מועיל רק לענין דיעבד) וע"ש עוד טעם לפי שא"א לפלוט במקום שמחובר לתנור למעלה בשפה כו' ע"ש ומ"מ נראה שאין כ"ז רק בתנור שמבשלים לפעמים בתוכו או מעמידין ע"ג ולפעמים נשפך ממנו ונבלע בתוכו אבל בתנור בית החורף שאינו רק להסקה נראה דשפיר יכול להגעילו אע"ג ששואבין ממנו בכלי המץ אין לחוש דכבולעו כך פולטו:

נ **זכוכית**, עבה"ט ועיין בספר בית אפרים בק"ה סי' י"ט ליישב דברי הש"ע שדבריו סותרין ממ"ש כאן למ"ש בהל' יי"נ בין אבר וכין זכוכית ועיין שם מה שכתוב על דברי תרומת הדשן בכלי כסף מצויירין ע"ש:

סימן תנג

א **קטניות** עבה"ט ועי' במור וקציעה ושאלת יעב"ץ ח"ב סי' קמז ובקונטרס טוב עין להגאון האזולאי ז"ל בסוף ספר וועד לחכמים שם כתב דבאשכנז ופולין שקיבלו עליהם זה כמה מאות שנים חומרא זו קצת גדולי ישראל אין להקל להם והמיקל הוא פורץ גדר כו' ודודי מ"ו הגאון ז"ל בתשו' כת"י כ' שהמין שקורין במדינתינו פאסוליש פשוט שהוא מין קטניות והביא ראיות מהרע"ב בפירוש המשניות ואף במקום שיש קצת דוחק אין להתירם במדינות אלו שלא יבואו לפרוץ גדר וכן עמא דבר וע' בלקוטי מהרי"ל אחר שהביא המנהג קלז שכתב האוכלם בפסח עובר בלאו דלא תסור וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה כו' ע"ש ובמקום אחד עמדו קצת מהחכמים שרצו לפרוץ בזה ולא עלתה בידם לפי שחכמי הדור מגדולי אשכנז חרדו לקראתם ועמדו בפרץ וקיימו דברי חכמים והחליטו האיסור במדינות אלו ואין ללמוד ממקומות שנוהגים היתר מאז ומקדם שלא נתפשטה ביניהם גזירת הגדולים ותקנתם בזה וכמו לענין חרם לישא ב' נשים וכיוצא וע' בקונטרס הנ"ל שגדול אחד היה מחמי' אף בקאפ"י אע"ג דודאי פרי עץ הוא נראה שרוצה להחמיר לפי שההמון לא ידעו מה הוא וידמו שהוא ג"כ מין קטניות ויתירו הכל ויפרצו גדר הראשונים ומ"מ אף במקומות שקיבלו חומרא זה בקאפ"י גם כן אם חרכו קודם הפסח יש להקל וכמ"ש בשבו"י ח"ב סי' ה' ודלא כהחק יוסף עכ"ד ובמקומות אלו נוהגים היתר פשוט בקאפ"י ואף על פי כן זריזין מקדימין לחרוך הקאפ"י קודם פסח וגם לעיין קודם שקונים אותם לברר משם תערובות אורז ושאר מינים להיות נקיה מכל משום חומרא דפסח וברכת טוב תבא עליה' וע' בשבו"י שם שכתב בטיי"א שמעתי שרבים פורשים לפי שיש חשש רמאות שמשתמשין בטיי"א ואח"כ חוזרים ומייבשים אותם למכור ושמא נשתמש תחלה עם חמץ וכן שמעתי משלימים וכן רבים לכן שומר נפשו ירחק מהם כי בפסח צריך הרחקה טפי כו' ע"ש ומ"מ נראה שאין לחוש לכלים שנתבשל בהם טיי"א או נשפך מהטיי"א לתוך המאכל ויש נוהגין היתר בטייא שבאה מן התגרים אשר במדינות גידולם וגם הבקיאים מעידים שהוא כשר לפסח על ידי שמכירים במראה וטעם וריח שיש הבדל בין טיי"א שנתבשלה ונתייבשה לבין הטיי"א הבאה כדרך גדילתה ולא שלט בה אור לבשלה כלל:

ד **מותר**, עבה"ט וכתב בתשו' חיים שאל ח"ב סי' ל"ח שיש מין אחד נראה כמו קמח ונקרא בערים האלה סאג"י וזה נעשה ממוה עץ של הינדיא ומותר בפסח אך בעיר לונדרוס נתחכמו לעשות כדמותו והוא מקמח חטים ונקרא אריניי"ה די סאג"ו ושל לונדרוס ניכר לבקיאים שנעשה מקמח זה שמעתי מגביר משכיל כו' ע"ש וכתבתי זה

למען דעת לדקדק בדבר כי לפעמים חכמי הרופאים מצוין למי שיש לו חולי ומיחוש לאכול סאג"ו וצריך לדקדק בפסח שהוא אותו הבא מעץ אינדיא לא זולת:

ה **טעם דגן**. וע' בספר שו"ת בית אפרים סי' י"ג שהארכתי בענינים אלו ובסי' ר"ח כתבתי המורם משם פסקי דינים בקצרה ומשם תלמוד לכאן:

ז **לראות** עבה"ט וע' במקום שמואל סי' נ"ז מ"ש בזה:

ח **מצוה** עבה"ט ועיין בש"ת דברי יוסף סי' מ"א שיש נוהגין שכל המצה שאוכל בפסח תהיה מחטים שמורים משעת קצירה ואין בזה לא משום יוהרא ולא משו' מחלוקת ולא משום לא תתגודדו ע"ש והביאו בר"י ועיין בפר"ח סי' תצ"א במנהגי איסור סעיף א' שכתב אותן הנוהגים לאכול מצה כל הפסח משעת קצירה לא מיקרי סייג אלא מלתא יתירת' הוא דעביד ואם רוצה לאכול ממצה שאינו שמורה משעת קצירה בכל ימי הפסח חוץ מלילה הראשונה א"צ התרה ובבר"י הביא בשם נחפה בכסף דצריך התרה ושם כתב דגם מי שנהג שלא לאכול מצה אלא פירות בשאר ימי הפסח אף דיש לצדד שאין להתירו וכן בנוהג לאכול כל המצה משעת קצירה מ"מ העיקר הוא דסגי בהתר' בחרטה ע"ש וע' ביו"ד סי' רך"ח והנכון דכל מי שרוצה לנהוג פרישות בחומרות אלו או כיוצא בהם יש לו להתנות בפירוש שאינו מקבל עליו לנהוג כן תמיד רק בפעם הזאת דזמנין מתרמי דלא אפשר לי' למעבד הכי ואתי לקלקולי ואם שכח מלהתנות נראה דסגי ליה בהתר' דחרט' כמו שכתב המח"ב בשם מורי ז"ל ועיין בתשב"ץ ח"ג סי' קי"ז דחיטי בפסחא מותר לטחון ברחיים של מים ע"ש וכן נוהגים אפי' אותן שאוכלים כל הפסח משעת קצירה דלא עדיף ממצת מצוה דאע"ג דרובא מהדרים שיהיה שמור משעת קצירה מ"מ אין מקפידין לטחון ברחיים של יד רק יש שנוהגים סלסול בעצמם גם בזה ואין בזה משום יוהרא כמש"ל וכן שמעתי שנוהגים כן בא"י מאן דאפשר ליה בהכי ועיין כפר"ח שדעתו דבמצות מצוה דלילה ראשונה אין יוצאין ב"א בשמירה משעת קצירה ובנ"ב מ"ת סי' ע"ט נשאל אם יש לחוש לחומרת הפר"ח בזה והשיב הלא יראה מנהגם של ישראל בכל מדינות פולין לית דחש לה כי אם המהדרין מן המהדרין כו' ולהרמב"ם הוא אסמכתא והרא"ש והרבה גדולים מקילים ובדרבנן שומעים להקל עכ"ל והאידנא רבים שתו עצמם כמהדרים ומחזירין על הגרנות שיהיה להם חטים שמורים משעת קצירה עכ"פ לצאת י"ח מצת מצוה וכ"כ מח"ב סי' ת"ס דברוב הקהלות המפורסמות נהגו דמצת מצוה היא משעת קצירה ובארץ הצבי רבים נהגו כי כל המצה של פסח תהיה משעת קצירה וע"ש לענין הטחינה ע"י עכו"ם דברחיים של יד יש להקפיד ע"ש:

יז **לנקר**. עבה"ט בשם נ"ש ובשאילת יעב"ץ ח"א חולק ע"ז וכ' דכיון שנהגו לנקר הרחיי' אפילו קודם ל' נמי ולא אמרו למ"ד יום אלא לענין חלות חובת ביעורו כו' ואצ"ל במצה דמצוה דבעי שימור וכן מ"ש בשם מהרי"ל שא"צ לברור מן החיטים הצמוחות קודם פורים גם כן יש להחמיר דלא גרע קמח דמצות משאר דברים הנעשים לשם פסח שנזהרים במשהו אף קודם ל' וע"ש שמצריך לעשות כיס חדש לרקד בו הקמח לצורך פסח ולא להצניע משנה לשנה כיס הרחיים וכן הנהיג א"מ הגאון ז"ל במקומו ע"ש וגם בא"ר כתב על דברי הנ"ש דלא נהירא ע"ש ומ"ש בנ"ש דניקור הרחיים לאו מדינא ולכן אם ניקרן כמנהג ושוב טחנו חיטי דספק חמץ א"צ לנקרו בשעת הדחק ע"ז כתב בבר"י שבספר בית דוד פקפק בזה שאין להורות כן ע"ש:

כ **רותח**. עבה"ט ועיין א"ר בדיעבד מותר וכ"כ בשו"ת תורת חסד סי' רצ"ב עיין בכה"ג שכתב בנטחן ע"י בהמות אין לחוש ונראה דגם בזה טוב להחמיר:

סימן תנד

א **מורסן**. עבה"ט וע' בספר שו"ת בית אפרים סי' ל"א בנמצא בתבשיל קליפה של שבולת שועל ואין ידוע אם הוא הקליפה העליונה שנושרות בשעת דישה או הקליפה העבה הנושרות בשעת כתיש' דיש להתיר בזה ועיין שם בפירוש מלת סובין ומורסין ועיין בתפארת צבי סי' ך"א שכתב להחמיר בקליפ' כהמג"א שמא נשאר שם מעט קמח אך בחטה שלימה הנמצאת והקליפה נתרככה והתוך לא נתרכך ג"כ יש להחמיר בין בשעורים ובין בחטים וע"ש דמשמע דבמים מועטים יש להקל וגם זה צ"ע שאין מחמירים בלתיתה אף במועטים אלא דבמרובים כתבו דהוי חמץ גמור ע"ש ועיין בחק יעקב ובשו"ת שבות סי' ל"ב מ"ש להשיב על מ"ש בדרך חיים להשיג על הח"י בענין סובין ומורסן ע"ש ועיין בשו"ת ב"ח סי' ק"ז באמצע התשובה שכתב שהקליפה עצמה שהיא הסובין אינה אוסרת דאין בה שום טעם וכעץ ואפר בעלמא נחשבת ואי משום הקמח הנדבק בסובין כו' ע"ש ונראה מזה דדוקא סובין שלפעמים ידבק בהם מן הקמח אבל כשנראה לעין שהיא קליפה ממש בלי שום דיבוק מהקמח אין לחוש ואם נימא שמא בעת נפילת הקליפה היה דבוק בה קצת ממשות ונימוח בתבשיל אחזוקי איסורא לא מחזקינן וכמ"ש בשו"ת שבסוף ספר מנחת יעקב בתבשיל חלב שנמצא שם עצם חלול לא מחזקינן איסורא שמא היה בו מוח ע"ש:

ד **גזולה**. עבה"ט ועיין בש"ת ב"ח החדשים ובק"א שם שטוב לו' מי שיגיע כו' עיין בשאגת אריה סי' צ"ב וצ"ג שהאריך בזה דאפי' למ"ד דלית ליה ברירה מהני וגם אין לחוש

בזה משום דאמרינן גזל ולא נתייאשו הבעלים כו' וזה לפי שאינו ברשותו כיון שנתחלף בטעות ועוד דגם התם מהני למחול וליתן במתנה לגזלן עצמו וע"ש סי' צ"ד שדעתו דבמרור גזול יוצאין בו כיון דמרור בזה"ז דרבנן לא חיישינן למה"ב רק לדעת הרמ"א סי' תרמ"ט חיישי' ומ"מ במצה גזולה לא נפיק בליל יו"ט שני אע"פ שהוא מדרבנן ע"ש:
בש"ע סעיף א אין לשין כו' אפי' מצה שאינה של מצוה דהחשש משום חימוץ הרשב"ץ במאמר חמץ ובתשובותיו ח"ב סי' פ"ז וע"ש שכתב דמים שנתמלאו בבריכ' בלילה אין ללוש בהם והביאו בר"י:

סימן תנה

א **לבה"ש**. עבה"ט וע' פר"ח סי' תנ"ט סעיף ה' שכתב דאע"ג דביו"ד סי' ל"ו איתא דכשעמדו קצת בבית מיקרי פושרין מ"מ מים שלנו הם קרים ביותר ומ"מ אם נתחממו כחמימות הרוק או כמו מים ששואבין בקיץ מן הנהרות יש לו דין פושרין ותשרף מיד עכ"ל ועי' בס' בית אפרים על טריפות בקונטרס התשובה סי' ך' באורך בביאור ענין זה ושם מבואר דדוקא בעמידתן בבית בקיץ קפדינן עלה משא"כ ביומי ניסן שכתב רש"י בפסחים שעדיין ימות הגשמים כו' ע"ש ושם מבואר שי"ל שכל שנתחממו חמימות קצת אע"פ שאינו כחמימות הרוק אין ללוש בהם ע"ש ויש לחוש לזה ולהעמיד במקום קר שלא יבואו לידי חמימות כלל וע' במור וקציעה שבמדינות שלנו שהם בארצות צפוניות שבימי ניסן הוא זמן קר יש להקל עכ"פ במים שלא לנו בדיעבד בשעת הדחק ע"ש ונראה שהכל לפי ראות עיני המורה לפי העת והזמן.

ד **בליל ה' עבה"ט**. וע' בשו"ת בית אפרים סי' ל"ב שמי שרוצה לאפות ביום א' משום שביום א' הוא ביתרון הכשר כי השלחן והכלים נקיים ביותר שבמוצאי שבת רוחצין הכל היטב ומגעילין ומלבנים את כלי המעשה וגם העוזרים בלישה וגלגול ואפי' ידיהם מתקררים ומחליפים כח ע"י ששבתו ונחו ביום שבת זהו בגדר צורך מצוה ויש להקל להתיר לשאוב מים בע"ש אפי' אם כבר הגיעו זמן בה"ש ובסמוך לבה"ש יש להתיר אפי' במקום שאין בזה יתרון הכשר ע"ש ועיין בבית יהודה סי' נ"ז כתב גם כן דמותר לשאוב ע"ש ולהקדים קצת מזמן בה"ש וע"ש שאם הניחם תחת אויר הרקיע רשאי להכניסם בבוקר מפני החמה ואין זה שלא לצורך וכמכין לחול כיון שראוי היום לשתיה וטוב שישתה מעט ממנו ע"ש וע' בבית יהודה דף קח בשם מהר"ש צרור שהתיר לשאוב על ידי עכו"ם יום שבת בין השמשות וכן עשו מעשה והביאו הח"ב ע"ה וצ"ע בזה:

ה **ברזל**. עבט"ז מ"ש בזה על דברי הב"י וע' בא"ר שם ובספר שו"ת בית אפרים סי' לב כתבתי פירוש נכון בדברי הב"י בעזה"י ע"ש:

ט **הדחק**. עבה"ט ובר"י כתב בשם הרדב"ז להקל בקלט מים מהגשמים בלבד שיניחם במקום שלא יפיג צינתן וע"ש בשם מהר"י מולכו בתשוב' כת"י שמותר ללוש במים שעכו"ם אומר מסל"ת שלנו בביתו דהוא מידי דרבנן והמחמיר תע"ב ע"ש ונראה דודאי אין לצאת במצות אלו י"ח לילה ראשונה דהא בעי' שימור לשם מצוה והרי אין כאן שימור ומ"ש לעיל ס"ק ו' לענין להביא מים על ידי נכרי דהיינו לכתחלה שם שפיר היו משומרים מהישראל משא"כ כאן ודין שימור המים לשם מצת מצוה כמו שימור הקמח אך לשאר מצות גם כן למיחש מיבעי כיון שלנו הלילה אצל העכו"ם שמא לא נשמרו יפה ונפל שמה דבר המחמץ ואפשר שאין לחוש כ"כ שמא נפל בתוכו מים חמוצי בעינ' או שכר וכיוצא די"ל דגם אינהו קפדי אמיא שלא יתערב בתוכו ד"א וגם דמוקמינן להו אחזקתייהו ומ"מ שומר נפשו ירחק מזה ומכ"ש במקום שיש לחוש שעמדו שם מעל"ע ואולי נפל שמה חטה או פתיתי פת וכיוצא ובשעת הדחק יש להתיר על ידי סינון המים:

יב **בשוגג**. עבה"ט וע' בתשב"ץ ח"ב סי' פ"ז ועיין בשאלתות דר"א גאון ובשאילת שלום שם אות ק"ה שתמה על הגאון ובספר שו"ת בית אפרים סי' י"ז השבתי לו ז"ל בזה ע"ש:

סימן תנו

מ"ג **ביצים**, ועיין בספר בית אפרים על טרפות בקונטרס התשובות שם נתבאר בענין הסתירה שיש לכאורה לפי חוש הראו' בין חשבון רביעית לפי האצבעות ובין חשבון שיעור חלה ושם מבואר באורך איך לנהוג בענין השיעורים בזה ע"ש:

סימן תנז

ג **בסל**. ועבה"ט וע' בשו"ת בית אפרים סימן מ"ד מצות שאופין ואין בכל עיסה שיעור חלה ונתחייבו ע"י צירוף סל ושוב בשעת הפרשה לא היו נוגעין יחד רק היו חלוקים לב' צבורים אף ע"פ שלקח מאחד חלה על הכל יש לו לכתחלה להפריש חלה גם מצבור השני בלא ברכה ע"ש וע"ש מ"ש על דברי מהרש"ל דמצריך ליטול מצה שלימה לחלה ואין המנהג כן וכמ"ש בח"י ג"כ ובפרט בחלת ח"ל שפיר דמי אף בפרוסה ע"ש ועיין מ"ש בחלק יו"ד ללמד זכות על מה שנוהגים אחר אפיית המצות מחלקים לחלקים ונוטלים כמה נשים כ"א חלה בפ"ע וכן המנהג באפיית החלות של שבת ע"ש וע' לעיל ריש סי' תמ"ד בע"פ שחל בשבת ושכח להפריש חלת לחם חמץ מה דינו ע"ש ובכנ"י ס"ס ך"ג כ'

שבשנת תפ"ז חל ע"פ בשבת ודרשתי בשבת שלפניו שלשבת הבאה יזהיר כ"א לאשתו ליקח חלה כי טעם שאין אנו נוהגין לעשות האמור במשנה דבמה מדליקין שלשה דברים צריך אדם לומר כו' עשרתם כו' משום דחלת ח"ל יש לה תקנה שאוכל' משייר משא"כ בע"פ שחל בשבת אין תקנה ע"ש ועיין לעיל סי' תמ"ד דיש תיקון בדיעבד מ"מ לכתחלה מיהת יש ליזהר בזה:

ד **לא צריך**. עבה"ט שהביא מהלבוש עיין באלי' זוטא וא"ר על דברי הלבוש בזה ובפמ"א ח"א סי' צ"ו כתב שט"ס בלבוש וצ"ל יקח פרוסה קטנה מן הבצועה וישמור אותה לחה"מ ויברך להפריש חלה ושורפה בחה"מ ע"ש:

ט **קטן**. עבה"ט וע' בשבו"י ח"א סי' כ"ב שהרב מהרי"ל בן הגאון בעהמ"ח שער אפרים כתב ליישב דברי המג"א והוא ז"ל חזר והשיב לו שדבריו בח"י נכונים ובספר חק יוסף דחה דברי השבו"י ובס' בר"י האריך בזה להצדיק דברי השבו"י ולהשיב שבותו כבראשונה ע"ש:

סימן תנח

שש שעות. עבה"ט וכ' בר"י שהאחרונים כתבו בשם הרוקח שבע ומחצה וכן הוא בשבולי הלקט כו' וטוב הדבר להמתין עד ז' ומחצה וע' ברדב"ז סי' תע"ז ובא"ר וע"ש שכתב ראיתי מדקדקים להתפלל מנחה קודם עשיית המצוה אף דבכל השנה חיישי לדעת הרמב"ם שלא להתפלל לכתחלה מנחה גדולה בע"פ היו מתפללים קודם עשיית המצות ע"ש וגבן לא נהיגי הכי אף המדקדקים לפי שבע"פ שהם פנויים לגמרי אחר עשיית המצות אין חשש שכחה כלל וגם אין לחוש שיטרדו באפיי' יותר וימשיך עד הלילה משום דזריזין הם האופים מצות בע"פ וגם לפי המבואר לעיל סי' רל"ב דעכשיו קורין לבה"כ ליכא למיחש שמא יפשע ע"ש:

סימן תנט

א **סעי' ב' האוכלו פטור**. ע' במג"א סי' תמ"ב ומ"ש שם ובשו"ת בית אפרים בדברי הטור כאן:

כג **מהקמח** עבה"ט וכתב בדבר שמואל, סי' שמ"א בענין שהניחו מצות אפויות בבית שהיו מרקדים שם הקמח והסולת ונתמלאו המצות מאבק הקמח עד שאם היו עולה בידו ובלבושו יתמלא אבק ויש שלא נזהרים ובשלו אותם שבוודאי היו צריך לעמוד בפרץ בתחל' ולהכריז עליהם שהמצו' אסורים. אמנם עתה שעבר הפסח והשאלה על

הכלים יש כמה ספיקות חדא אם מתחלה בא אותו אבק הקמח שע"פ המצה לכלל חימוץ כשנופל למים או למרק מחמת מיעוט שיעורו שנבלל והיו למים כנראה לפעמי'. שנית אם כשנפל למים אם היו בכ"ר בשעת רתיחה שריא מדאורייתא שהוא דרך חלוטה ואם היו בכ"ש דעת רוב הפוסקים דאין מבליע בכ"ש וגם אפי' בספיקא דאורייתא י"ל דמוקמינן אחזקה דהיתרא כמבואר בי"ד סי' ק"ז וגם שכעת הוא נט"ל ומכ"ש אם נתערבו בכשרים מחמת כל הני ספיקות אין להחמיר בכלים ע"ש. ונראה שבעת שבאו להשתמש במצה לצורך בישול ניערו ממנו האבק שעל פניו וקינחו ביד או במפה ואעפ"כ היה מקום לחוש שלא ניעור יפה כי האבק דרכו להתדבק דמסתמא לאו ברשיעי עסקינן שעיניהם רואות האבק מונח ע"פ המצה ויתנו אותם כמות שהוא בתוך המים ועיין בסוף הספר משנה דר"ע איתא ג"כ תשובה על ענין זה ומסקנתו לאסור אפי' לאכול בעיני' שהרי יש נקבים פתוחים לפנינו ובודאי נכנס מהקמח לתוך הנקבים ואי אפשר לנקותם ושמא יפול מהם לתוך התבשיל ולאו אדעתיה:

גם הביא שם מס' בני חייא שאוסר בעיס' שהוסיפו בה קמח אף לאכול המצה כמות שהיא מטעם דלמא משתלי ויפול במרק ולאו אדעתי'. וגם לפמ"ש בכה"ג משמע שיש לאסור לפי שהרוק מחמץ ולפעמים נושך המצה לשנים ויש שם מאותו קמח והנשאר ישהה שיעור מיל עם לחלוחית הרוק ויתחמץ כו' וע"ש שגם להחזיר המצות לתוך התנור חם שיעשה הקמח קלוי להקל האיסור אין לעשות כן ובפרט כשידו משגת ועדיין יוכל לעשות מצות אחרים ע"ש:

סימן תס

ט **טפח**. עבה"ט וכתב בש"י ח"ב סי' יג בפת עבה בפסח יותר מטפח ראיתי מרבותי הגאונים שהיו גוערים מאוד מאוד בהעושים כן לכתחלה אבל אין לאסור בדיעבד כי אין נראה שום ריעות' וכמ"ש המג"א ודלא כהלכה ברורה וכן מבואר בב"ח בהמג"א ע"ש.

י **פאנדי"ש**. עבה"ט והרשד"ם ס"ק ך"ו כתב שנוהגים העולם לעשות סופגנין ממצה אפויה וע' בכנה"ג שכתב שגזרו בטיגון משום שאשה אחת טעתה לפי שראתה לאשת חבר שלקחה קמח ממצה אפויה והיא סברה שהוא קמח סתם ועשתה כן וה"ה לפת כיסנין שקורין פטשל"י אבל סופגנין שדרכם לעשות טפי בפסח לא טעו ע"ש וע' לקמן סי' תס"ג סק"ד. ובפר"ח חלק בזה וכתב שאין אנו לגזור גזירות מדעתינו וכן במדינתינו אין חוששין לזה שכל אשה יודעת שהקמח שמשתמשין בו בפסח היא ממצה אפויה וכתוש' או טחינה. רק שיש אנשי מעשה שמחמירין על עצמם ואין אוכלים שום מצה

שרויה או מבושלת במים שחוששין שמא נשאר בה מעט קמח שלא נילוש ויתחמץ עכשיו ע"י השרי' או הבישול כדלקמן סי' תס"ג שכתב המג"א דלא מהני בזה מה שנקלה באו' דהמצה מפסקת בין האור ובין הקמח. ואמנם לעיל סי' תנ"ט ס"ק י"ו משמע דלא ברירה ליה שהרי שם כתב שהקמח נקלה באור ומכל מקום גם שם כתב לענין אם הוסיף קמח ישמור המצות שלא יתנם תוך דבר לח ועיין שם שכתב בשם מהרי"ו דמשמע דס"ל שאין העיסה נאפה יפה מפני הפסקת הקמח ועיין לקמן סי' ת"ס ולפי זה אם היינו חוששין שמא הקמח לא נילוש יפה היה החשש במצה עצמה. אך לפי מ"ש לקמן ס"ק י"א בשם המג"א וחק יעקב דבזרעונים בדיעבד שרי אם כן פשיטא דקמח לזרעונים דמי ועכ"פ נראה דאף המחמיר מהאי טעמא א"צ להחמיר שלא לטבל מצה אפוי' במים או במשקה אם נותן מיד לתוך פיו דפשיטא דאין בזה שיעור להחמיץ כלל וכן מבואר מדברי מג"א לקמן סי' תס"ו ע"ש ומכ"ש לטבל בתוך יין שהוא מי פירות עיין לקמן סי' תס"ב לענין יין צמוקים ועיין שם לענין מי דבש שמסתפק המג"א אם דינו כמי פירות ושם כתבתי דלפי דברי המ"א יש להסתפק גם ברוטב אחר שנצטמק הבשר בתוכו היטב וקלט טעם הבשר וכן בבארש"ט העשוי מלפת שקורין בורקי"ס אם נתמד הרבה והוא בלי תערובות מים כלל ולפי"ז יש מקום קולא גם להמחמירין לחוש שמא יש קמח בהם דברוטב י"ל דמי פירות היא אך הח"צ חלק אף ביין צמוקים וס"ל דלא הוי מ"פ וא"כ מכ"ש במעד ורוטב ובארש"ט שאין לחשבו מ"פ ועיין מ"ש שם ומ"מ קמח מצה אפוי' לעשות מיני טוגין בשומין לבד שקורין חרעמזלי"ן ודאי דשרי דשומן ודאי מ"פ הוא כמבואר לקמן סי' תס"ב:

והרב' מקילין בכל ענין וס"ל שאין לחוש לזה רק בתוספות קמח באמצע הלישה הא לא"ה לא חיישינן כלל שמא נשאר קמח שלא נילוש דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. וגם נראה שהתחלת חומר זה יצא ממה שהיו נוהגין מקדם לעשות על פסח מצות עבות הרבה אף שלא היה בשיעור טפח מכל מקום היו עבות הרב' ומהם היו עושים הקמח לפסח ע"י גרירה ברי"ב אייזי"ן:

והוא מלתא דשכיחא טובא שימצאו מהם מה שלא נאפה יפה באמצע כפי הצורך וגם ע"י שהעוזרים בעריכה אין הידים עסקניות כ"כ בעיסה שבקל גומרים מלאכת' שוה' לפעמים כמה מצות על השלחן בלא עסק טרם נתינה לתנור כידוע ולכן החלו אנשים יראי ה' לפרוש מלאכול מה שנעשו מקמח מצה אפוי', ובאמת שראוי לכל מורה בעירו להשגיח ע"ז על מעשה אפוי' כשאופים המצות העבות להזהירם מאד על ככה שאפשר שיבואו לידי חשש חימוץ גמור. אבל האידנא איתכשר דרא ורובא דאינשי אין אופין

מצות עבות כלל רק רקיקים דקים והקמח נעשה על ידי שמייבשים אותם בתנור ואחר כך טחנו ברחיים או דכו במדוכה ואזדו להו החששות הללו אם לא ניחוש להו שמא נשאר קמח בשעת לישה בתוך העיסה לזה לא חשו מטעמא דכתיבנא:

הג"ה (ואף לפי החשש שמא נשאר קמח מעט בשעת לישה נראה דטפי יש להקל במצה כתושה וטחונ' עד אשר דק ממצה שרוי' או מבושלת במים כמות שהוא דשם י"ל דהמעט הקמח הוא במקום אחד וכשבא עליו מים הוא מתחמץ במקומו משא"כ כשמחזירה למכתשת ושוחקה הדק היטב עד אשר דק בלי ספק שכיון שכותשין הרבה יחד אם המצא ימצא באחת מעט קמח ע"י הכתישה נעשה כאבק דק פורה ונבלל מאוד עד שבודאי לא ימצא קורט מהקמח במקום אחד שיהא נופל לומר עליו שם חימוץ כלל וכה"ג כ' בדבר שמואל, סי' שמ"א במצות שהניחו אותם בבית שמרקדים שם הקמח ונתמלאו מאבק הקמח לענין אם ליתן אותם במים או במרק שי"ל שאותו הקמח אינו בא לכלל חימוץ מחמת שיעורו שנבלל ונהפך למים כנראה לפעמים. ונראה דבזה הדבר ברור שאף אם היה נשאר בשעת לישה קורט של קמח בעין הוא מתפרק על הטחינה והכתישה ומתחלק לגרגרים דקים מן הדקים ומתערב בתוך שיעור רב קמח כתוש ממצה אפוי' והוא אחד מני אלף והדבר ברור. ונראה כחוש ששנים או שלשה גרגרים דקים מהקמח או אפילו יותר מעט אינה כלל בכלל גדר חימוץ. ואף על גב דקפדינן על חימוץ בחטה שנמצאת במים אפי' אם היא חטה קטנה או חצי חטה שאני התם שחלקי הפירורין הם דבוקים בטבע ואפשר שיקבלו טעם חימוץ משא"כ גרגירי קמח המפוזרים והמפורדים אחת הנה ואחת הנה הדעת נותנ' דבטילי לגמרי ואין בו כדי להחמיץ כלל והוא ברור לפענ"ד שבמצה אפוי' וכתושה הנעשה ממצות שעושין רקיקים דקים אין לחוש בהם כמו שאין חוששין לאכול המצה עצמה ואין חוששין לה שמא יש בתוכה מה שלא נאפה יפה ונתחמץ ממילא דגם לשמא נשאר קמח אין לחוש מטעמא דכתיבנא. אך רבים ושלימים שאוכלים ממצה שרויה ומבושלת אע"פ שאינה כתושה וטחונה. וע"כ דטעמייהו כמש"ל דלא מחזקינן איסורא שמא יש קמח בעין שנשאר בשעת לישה רק היכא שהוסיף מיא והוסיף קמחא באמצע הלישה אבל בסתמא לא חיישינן ויש להם שיסמוכו על עמוד העולם הגאון חכם צבי ז"ל כאשר העיד עליו בנו הגאון ז"ל בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ה שכתב על דבר אחד שהחמיר שלא לשתות אפי' עס קוסטין צוקיר וגער בו שמפני חשש רחוק כי האי אין למנוע משמחת יו"ט והביא לו ראיה מדברי אביו ז"ל ע"ד מצה שרויה שהמחמירים פורשים מהם והוא ז"ל סתר כל דבריהם וסוף דבריו עול' כה"ג כו' (ר"ל שג"כ אמר שאין למנוע משום שמחת י"ט) עכ"ל וכן כתב הגאון ז"ל

בספר מור וקציעה סי' זה דפאנדי"ש היינו מוליית"א כפשטידא שעושין מקמח ואפילו לשה במי פירות אבל העשויה ממצה טחונה ודאי שריא אפילו נילוש במים אע"ג דיש מחמירין לית דחש להא וראינו מחסידי עולם שאכלוהו עכ"ל ומ"מ הרוצה לקדש עצמו במותר לו שלא לאכול מצה שרוי' או מבושלת אפילו טחונה וכתושה אין מזניחין אותו כמש"ל סי' תנ"ג משו"ת דברי יוסף שאותם שנהגו לאכול מצה של כל הפסח מחטים שמורים משעת קצירה אין בזה לא משום יוהרא ולא משום מחלוקת ולא משום לא תתגודו) עכ"ה. **ומי** שרוצה לנהוג שלא לאכול מצה שרוי' ומבושלת יש לעשות כמש"ל שיתנ' בפירוש שאינו מקבל עליו שיעשה כן תדיר ואין בדעתו לנהוג כן רק באותו פעם או פעמים שירצה ולא לעולם עיין סי' רי"ב מיהו נראה דגם בזה בהתרה דחרטה סגי לי כמש"ל סי' תנ"ג ואפשר דבזה א"צ התר' דדוקא התם כיון שהיה נוהג לחזור אחר קמח שמור משעת קצירה הו"ל כפי' שאינו אוכל מצות מקמח אחר מחששת שמא נפלו מים עליהם אחר קצירה משא"כ בזה אם לא אמר בפי' שמקבל עליו שלא לאכול רק שעושה כן שאינו אוכל המצה שרויה ומבושלת אין סתמא כפירושו ואין כאן אומדנא דמוכח שאוסר על עצמו לאכול כשהוא שרוי' אף שהיה בלבו שעושה כן משום חומרא מ"מ קבלה בלב בלחוד אין עליו דין נדר עד שיוציא בשפתיו כמבואר ביו"ד סי' ר"י ע"ש. ולא מהני קבל' בלב רק בנדר תענית בשעת מנחה ומכ"ש בזה שמה שגומר בלבו משום חומרא אין לתת עליו שם שנוהג בחומרא זו לו' שיהא צריך להחמיר להבא אם לא כשאומר בפירוש שכוונתו ודעתו לנהוג חומרא זו צריך התרה וע"ד שנתבאר בסי' רכ"ח וקצרתי וממה דכתיבנא מבואר דבין המחמירין ובין המקילין אלו ואלו עושים כוונים לשמים אילו דעתם לפרוש משימצא דשימצא חימצא ובר חימצא בכדי להזהר מחמץ כל שהוא בכל חומר האפשר. ואלו משום מניעת שמחת יו"ט שלא ערב להם לחם מצה חריבה ובפרט למי שקשה לו הלעיסה ויש שמחמירין ביותר שאין אוכלים מצה כלל אחר ליל הראשון רק אוכלים למעדנים מיני תבשילין והרבה נמנעים לעשות כן משום שמחת יו"ט כי פתא סעדא דלבא ועל אילו ועל אילו שלבם לשמים קורא אני ועמך כולם צדיקים:

סימן תסא

ו **נמשכים**. עבה"ט וע' בנ"ב מ"ת סי' פ' שאם שיבר המצה בעודה חמה וראה שאין חוטין נמשכים כלל א"צ לעיין אם קרמו פני' וכן אם יש לו ספק למראה עיניו אם קרמו פני' הטיב אם לא מותרת שכיון שאין חוטין נמשכים ממנה כלל בפריסתה ודאי קרמו

פניה אבל אם כבר נצטננה המצה זמן מה וא"א לבדוק שוב אם חוטין נמשכין כי בדיקה זו לא שייכא אחר שכבר שהתה זמן מה אחר שמוציאה מן התנור ונצטננה ורואה בה עכ"פ ריעותא מבפנים שמורה שלא נאפית יפה מבפנים או יביט בפני המצה ואם יראה שודאי קרמו פניה ואין שום ספק בקרימה יש להתיר אבל אם גם בקרימה של המצה יש לו ספק אם זה מיחשב קרימה או לא הוה ספק כרת ואסור אפילו בהפ"מ ושמחת יום טוב ולא עוד אלא שבמצות העבות כאשר נצטננה ששוב א"א להבחין אם חוטין נמשכים ואנו רואין בה ריעותא מבפנים בענין שיקרמו פניה משני צדדים צד עליון וצד התחתון אבל אם קרמו פני המצה משני צדדים קרימה מעליא שאין בה ספק יש להתיר בלי חשש וגימגום כלל ובאותן מצות שהשאלה עליהם שכבר היה יום ג' לאפייתן שוב לא אפשר לבדוק במשיכת חוטין ואם ראה איזה ספק וגמגום בקרימתן יפה הורה המורה לאיסור עכ"ל:

ח **שרויה במים**, עבה"ט וכ' בר"י דהסכמת האחרונים דוקא במים קרים ולא בחמין ולא נימוחא מיהו נראה שזקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי שום משקה לאוכלם דבכה"ג פסק לעיל סי' קס"ט דמבר' המוציא ובהמ"ז ושמעתי שכך היה נוהג גדול הדור מהר"ח אבלועפיא ז"ל לעת זקנתו עכ"ל:

יא **מקום**. עבה"ט וע' בשו"ת ושב הכהן סי' מ"א שמ"ש הב"ח שחמץ שנגע במצה שבתנור אוסר הכל הב"ח לשיטתו דאפילו בכחוש אסור אך לפמ"ש אם נאפה כראוי כשנגע החמץ אינו אוסר אלא כ"נ וה"ה במצה שנתכפלה דינא הכי ומהש"ע משמע דאף כשלא נאפה כראוי אינו אוסר אלא כ"נ ולענ"ד לחלק כמ"ש ע"ש וע"ש סי' ל"ט וסי' מ"ה בחטא שנמצאת במצה אפויה אם אין הפ"מ יש להחמיר לאסור כל העיסה אם אין להסתפק שמא בא לשם קודם שנאפה המצה כראוי א"צ רק כ"נ או כ"ק כיון שהאיסור וההיתר כחוש אבל אם י"ל שבא לשם כשעדיין המצה לא נאפה כראוי יש לחוש להסוברים דחמץ מפעפע ע"ש וע' בתורת יקותיאל סי' צ"א:

טו **נפוחה**, וע' בדבר שמואל סי' רל"ד במצות הדקות שלנו אין לחוש לאבעבועות וחללים הניכרים מבחוץ וכפנים כדרך רובא דרובא הנעשים מחמת האור אפילו בנילושים ע"י זריזין בלי שהיה כו' שהרי סופגנין פירשו כספוג מלאה חללים ואפילו אינם רק קרומים דקים רק קצת בעובי אין לחוש ונפוחה באמצעיתו היינו שנפרד חצי עובי העליון מהתחתון או שהוגבה למעלה מקרקעית התנור אמצעיתא של גוף המצה דזה וזה שכיחי במצות העבות קצת ע"ש וכ' דמ"ש הפוסקים לנקר המצות כדי שלא ינפח אינו משום שהנפיחה סי' לחימוץ כנפח החמץ בהיותו עיסה דא"כ איך מחלק בין נפח הקרומים

הדקים כו' ובסי' שע"ד האריך בזה קצת וכתב שאין הניקור שלא ינפח מחמת שהנפיחה סי' לחימוץ שהיה בו בכח אלא לסיבה שלא יחמיץ שע"י הנפח במצות העבות כדלעיל אין האור שולטת יפה ואין נאפות כהוגן כאשר אנו רואים בחילוק מצות עבות הנפוחים באמצעיתא והחצי העליון אינה נאפית בתחתון ובזה ראוי להחמיר כמהרי"ל משום גדר או גזרת סופרים כההיא דנכפל' בתנור או שוכבות זע"ז אבל באלו הרקיקין שניכרת האפייה שוה בכל חלקיהם אין חילוק בין קרום דק לעב קצת יותר או בין בועה הניכרת מצד א' לבועה הניכרת מע"לע ע"ש וע' לקמן סקי"ז:

יז **יגעו**. עבה"ט בשם תשו' בית יעקב שתלמיד הגאון מוה' העשיל ז"ל אמר לו כשאירע שאלה מענין נפיחה לפניו היה מצוה לבני ביתו להורות הוראה זו ולראות אם אין הנפיחה נראית משני עבריהם כו' ע"ש:

הג"ה (ונראה שמ"ש שהיה מצוה לב"ב להורות הוא שפת יתר שלא בדקדוק כי ח"ו לתלות בוקי סריקי בהגאון ז"ל שמסר ההוראה בזה לב"ב אך הכוונה לומר שהיה סומך על ראות עיניהם והבחנתם בעסק הוראה זאת כדת הנשים שהם רגילות במעשה אופה והם ידעו ביותר להבחין ולהבדיל בין הנפיחה שמחמת האור ובין הנפיחה שמחמת החימוץ וכאשר עושים המורים לפעמים כשנמצא בעופות איזה שאלה וריעותא באברים שבחלל הגוף או בעצם מעצמות העוף כשהובא לפניו ערום בלי לבוש מבשר וצריך לדעת מה טיבו דרכם לשאול בנשים אשר עוסקים בזה ובקיאים בתרנגולים וסומכין עליהם בענין אבל לא בהוראה וע' בחולין פא"ט דקאמר מדבריו של בריבי ניכר שאינו בקי בתרנגולים וגם מ"ש שצוה לראות משני עבריהם נראה שהיא עפ"י פירוש הב"ח שנפרד חלק התחתון מן העליון והיינו במצות עבות שהיו רגילים בהם אז וע' בבית יעקב שם מ"ש שראה ששמע תשובת הגאון מהר"ש בהגאון מו' פייבוש ז"ל כו' הנה התשובה ההוא שראה הב"י היא נדפסה בשו"ת מקום שמואל סי' ס"ח שהעתיק מכת"י הגאון מהר"ש ז"ל (שהיה רבו של הגאון בעל מג"ש ז"ל) יע"ש שכתב ששמע מהר"י כ"ץ ז"ל (הוא אא"ז הגאון בעל שארית יוסף) שהיה כל ימיו אב"ד בקראקא שהתיר אפילו מצה נפוחה באמצע כמו אצבע כו' ובשם מהרי"ל מפראג כתב דאין חושש כלל לנפוחה כו' ע"ש ומ"ש במקום שמואל על הח"י בראיה שכ' בשם מהרי"ל מלחם הפנים דקאמר כיון דאפי לה נפחא ולא אאמין שיצא מפי חכם דהתם לאו בנפח מתוך המצה מיירי כו' ע"ש הנה הרואה יראה דבריו אלו מפורש יוצא מפי גדול הדור מו' שמואל אבוהב ז"ל בתשו' דב"ש סי' רל"ד ושע"ד שכתב ראיה זו וכ' בסי' שע"ד שאין לחלק דהנפיחה גבי לחם הפנים הוא בכל הלחם דאיפכא מסתברא כו' ע"ש וע' בשו"ת אא"ז מהר"מ מלובלין סי'

ס"ה ע' בבר"י שכ' בשם תשו' מהר"ם זכות שכ' בשם מהר"מ באסן דמצה נפוחה לאו ברקיקין מיירי אלא במצה שעבה קצת ויש ממש באמצעיתא ומהר"ם זכות הסכים עמו וע' בדבר שמואל שדחה בשתי ידים דברי האוסר ברקיקין ג"כ עכ"ל הבר"י ונראה שגם היא מסכים לזה וכן המנהג כאשר כתבתי בפנים): ע"כ הג"ה:

וכבר כתבתי שהדבר שמואל כתב שברקיקין אין חשש נפוחה וכן נוהגים עתה שלא לדקדק כלל במצות רקיקין רק כשרואה האופ' בביאת המצה לתנור היא מנפח ועולה כדרך עוגות חמץ והם בקיאים במעשה ידיהם להכיר אי הנפוח מחמת חימוץ או לא אך במצות עבות קצת יש ליזהר ולדקדק בחילוקים שנזכרו בפוסקים ובמקומות שאוחזין מעשה עבות בידיהם מוטל על המורה למדרש בפרק' שיזהרו שלא תהיה עבה טפח וגם שאם יהיה שם איזה נפוח או בשעת שחיקה אם המצה ימצא בפנים מקומות שיש להסתפק בהם אם נאפית כראוי שיעשו שאלת חכם ולא ישענו על בינתם ובארצינו האידנא אכשור דרי דרובא דעלמא מונעים עצמם מלאפות מצות עבות רק אופין רקיקין ואשר צריך לשחיקה טחנו ברחיים או דכו במדוכ' אך אם אירע ברקיקין שנראה בה שמקום הנפוחה אשתני לגריעותא ופני' איננה כשאר פני מצה זו יש לספק בה אם נאפית כהוגן כשאר חלקי המצה יש לאסר' ולנהוג בה דין מצה שנתכפלה וכן נראה מדברי הדבר שמואל שהבאתי לעיל סעיף קטן ט"ו ע' שם וע"ש בדברי שמואל שנראה שנוטה לומר שהחימוץ בזמן אפיי' אפילו יהיה ודאי אינו כי אם חמץ נוקשה ולפי רוב הפוסקים שהוא דרבנן יש להקל בכפילת המצה או נפיחתן כשנולד איזה ספק וצריך עיון בזה ויש להחמיר במקום שאין הפ"מ וע' בשו"ת חינוך ב"י במצה נפוחה או שלא נאפית כראוי ושחקו אותה כראוי על מורג חרוץ שקורין רי"ב אייזי"ן אסור אח"כ לפרר על אותו הריב אייזן מצות אחרות לכתחלה עכ"פ שא"א לנקותו היטב מפרורין וכמו שאסור ע"י הגעלה וע' סי' תנ"א:

סימן תסב

ג **עשיר**". עבה"ט וע' בשו"ת נ"ב ח"א סי' ך"ב בחט' שנמצאת בפסח בחרעמזליך שנעשים משומן ודבש ומים אין לסמוך להתיר ולומר דמ"פ עם מים הוי נוקש' ונוקש' בטל בששים לפי שזה תלוי בזה שאם נאמר מ"פ עם מים לא הוה רק נוקשא ממילא מוכח דנוקשא דאורייתא כמבואר למעיין בש"ס וא"כ גם נוקשא אסור במשהו ע"ש וע' במהדורא תניינא כתב ליישב דבריו אלו ממה שהקשה לו ע"ז מדברי הרא"ש ובשו"ת בית אפרים סי' מ' הארכתי בדברי הנ"ב ושאר פוסקים בז' בעובדא שאחר אפיית המצות בדקו החטים

שנשארו ונמצא בהם זרעונים שקורין קנעבליך שיש בהם מיץ ולחלוחית בערך חמשה או ששה בכל קווארט ויש לחוש על המצות שנעשו מחטים אלו יש להחמיר בזה כמו מ"פ מעט עם מים שממהר להחמיץ וכמ"ש הח"י סי' תנ"ג לענין זיעת בהמה וראי' מסמ"ק בענין רוק שבפי עכבר ע"ש ולכן יש להחמיר שלא לאכול המצות אפילו אופה קודם הפסח אם יש לחוש שלא היה ס' ולא נתבטל ע"ש וע' בשו"ת משאת משה סי' ב' בדין חטים שנמצא בהם תערובות מלח ע"ש:

ח **אפייתן**. עבה"ט וע' בשו"ת בית יעקב סי' ס"ט דבש"ס מבואר דרביעית שמן לשבעה עשרונים פחות משליש לא היו מצה עשירה וכל קיטוף שבשיעור הזה יכול לצאת בו י"ח בדיעבד אבל לכתחלה שיש לו אחרת אף שלא נעשית לשם מצת מצוה יקח מצה אחרת ע"ש (וע"ש שכתב דמשמע דיוצא בו בדיעבד כו' ולענ"ד ליתא דלישנא דמתני' חלות תודה כו' יוצאים בהם היינו לכתחלה) וע"ש שכתב שז' עשרונות פחות שליט לפ"ע השיעור חלה הוא ג' קווארט ר"ל דלזה נתחלק רביעית שמן שהוא ביצה ומחצה ולפי חשבון שיעור חלה הוא אחד מק' ר"ה בקירוב וע' בח"י שכתב שכל שהמ"פ נתבטלו בס' הוי לחם עוני ואע"ג דבלחמי תודה הוא פחות כו' ולפום ריהטא נראה דדוקא אם הוא פחות מס' במים אבל אם הוא פחות מס' מחמת הקמח אפשר שיש לחוש שהקמח אינו מבטל מה שנילוש עמו דלטעמא עביד כדאמרי' בביצה דמים ומלח לא בטילו גבי עיסה וא"כ כיון שהשמן נתן טעם במים שלשו בהם החלות לא נתבטל מחמת רבוי הקמח בס' רק דמצה הרבוי עכ"פ לא מיקרי מצה עשיר' וא"כ גם לדידן במצה י"ל כן:

י **ביין**. עבה"ט וע' במהרי"ט צהלון במי ששר' צמוקים זמן רב קודם פסח ובפסח הרתיחו המים והצמוקים להוציא מהם מים שרופים ואח"כ כשהוציאו הצמוקים השרוים מצאו גרעיני חטה או שעור' מבוקע' מותר להשהות המים שרופים עד עבור החג ומה גם שהוא הפ"מ ואם ירצה בתוך הפסח למוכרו לנכרי שרי ע"ש וע' בפר"ח שכתב גם כן שיש לדון בדבר להקל דשמא הוי כמ"פ כיון שנשתנו מברייתן וכתב דלמעשה יש להחמיר וכן בסי' תמ"ז סעיף ג' הביא דברי מהריט"ץ וכתב שאינו מסכים לזה ע"ש וע' בשו"ת בית יהודה באלו שמוציאים מים שרופים מגרוגרת בכלי של חמץ ועוד שלשים אפר וקמח ומדבקים הכסוי עם הכלי אסור אפילו ביו"ט האחרון ואפילו אם בא לדבק בקמח הנילוש במ"פ א"א ליזהר שלא יבואו עליו מים ועוד דהבל וזיע' העולה מרתיחת הגרוגרת הוא במים עצמה דממהר להחמיץ ואין תקנה רק לדבק בטיט ע"ש וקצת יש לגמגם בטעם האיסור ונראה להקל ביו"ט אחרת כמ"ש שם שיש סוברים כן וע' בשו"ת גו"ר כלל ד' סי' ט' שכתב בזיעת הקדרה שעל האש משריית מי צמוקים אי זיעת שריית מי בשמים שעושים

על אופן זה דנין בהם בפי סיבתם ובשריית מי וורדים ושאר בשמים הוי כמ"פ מעורב עם מים והנעשה ממי צמוקים תליא בדעת הפוסקים אם יין צמוקים דינא כמ"פ לחוד זיעתא נמי כמותה ולמ"ד שמ"מ צריך ליזהר לשמרם מחימוץ אם כן ה"ה השכר היוצא ע"י הזיעה ומ"מ נראה להחמיר שע"י מעשה זה נולד בו הריפות ויהיה גרמא לעיס' להחמיץ יותר ממ"פ עם מים ע"ש ושם כתב גם כן בענין מי צמוקים כדברי הח"צ סי' קמ"ה שאין ללמוד ממים שנשתנו בעבים והביא דברי המבי"ט ומהרי"ט וכתב שאין ראיה מהך דהמוכר פירות וטעם דמ"פ אין מחמיצים מפני שטבעם הם גורם למנוע החימוץ וכשיש בהם מים קרירות המים וחום של המ"פ גורמים למהר החימוץ ובמין צמוקים יש שם משניהם ולכן דעתו שאין להורות היתר בזה ע"ש וע' בבר"י שתמה על הה"צ והגו"ר שלא הרגישו בט"ס שבב"ה בשם הרשב"ץ וכצ"ל במי גשמים שנשתנו בתוך הענבים וכן הוא במבי"ט ומהרי"ט וכן הוא בפר"ח וכן הוא ברשב"ץ גופיה במאמר חמץ (ויותר תימא על גו"ר שהזכיר דברי המבי"ט ומהרי"ט) ומבואר שכוונתו למים שנופלים בענבים בעת הבציר כמ"ש הסמ"ג וב"י שמשתנים ונעשים יין ע"ש דמייתי משם ספר שולחן מלכים כת"י שמעשה היה בזמן הב"י ודנו לשרפה כל המצות שנילוש' מיין צמוקים וכן דעת הבר"י כי רבו האוסרים ונראה דגם מאן דמתיר היינו דוקא כשצמוקים הם הרבה שאם הם אחד מששה במים פשיטא דהוי כמ"פ עם מים עיין מש"ל סי' רע"ב בשם אא"ז בבכ"ש לענין לקדש על יין צמוקים ע"ש וע' בשאלת יעב"ץ ח"א סי' ע"ג שתמ' על אביו הגאון ח"צ ז"ל שפירש יין צמוקים דגבי מנחות היינו שעוצרים בקורי בלא מים שהרי"ף וכל הראשונים פירשו שהוא ע"י שרייי' וע"ש שנראה מדבריו להקל עכ"פ ברמי תלתא ואתי ארבעה ע"ש ומ"ש בבה"ט לענין חטה שנמצאת בשומן עיין בא"א להגאון מהו' אברהם ברודא ז"ל שמצדד לו' דשומן אווז אינו מ"פ כיון דאינו משקה ולא אתי מפרי ע"ש אך העיקר בזה כדברי הצ"צ ושאר אחרונים דפשיטא להו שהוא מ"פ וכן עמא דבר ומ"מ בדין חטה שנמצאת בשומן בש"ת פ"י כת"י סי' י"ב ששומן מהותך שנמצא בו גרעוני חטה אנו מן האוסרים והטעם דהשומן הדיחו אותו תחלה ומלחוהו וחזרו והדיחו ופשיטא שיש עליו מים ואנן קי"ל דמ"פ עם מים מחמיצין אפילו עם מעט מים ולכן אסור ע"ש ונראה שזה כדברי השל"ה כשהשומן היה רותח ומהותך אבל אם השומן קרוש יש להתיר כמ"ש הצ"צ סי' קך"ב לחלק בין עובדא דידיה לעובדא דשל"ה והבה"ט כתב דהצ"צ חולק על השל"ה והוא מלשון הח"י וליתא כמבואר למעיין שם ואפשר שכוונתו על מ"ש בצ"צ שם בהג"ה דעת בן המחבר דמשמע שחולק ומתיר גם בעובדא דשל"ה וכן דעת המג"א בזה ואם ידוע שנפל בשעת רתיחה ודאי יש להקל דהא יש לצרף היתר

חליטה לזה ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' נ"ז תשוב' מבן המחבר שכתב דשומן דגים אינו בכלל מ"פ הואיל ולענין מקוה נחשב כמים וכדאמרינן מטבילין בעינו של דג ע"ש ועיין מה שכתבתי ע"ז ביד אפרים שנראה שאין להחמיר בזה ע"ש ועיין במור וקציעה שגם היוצאים ממ"פ שקורין צרוף או יין שרוף אין מחמיצין ועיין מ"ש לעיל בזה בשם הגו"ר כלל ד' עיין בפרי מגדים באשל אברהם ומשבצות סי' תס"ז וכן בסי' תס"ג כתב דמאן דמיקל במי דבש שנמצא בו חטה למכרו לנכרי או לשהותו במקום הפ"מ אין מזניחין אותו ע"ש וכתב בר"י בשם אדמת קודש דחלב אשה דין מ"פ יש לו ועיין לקמן סי' תס"ו ס"ק י"ג ועיין בבר"י שאם נמצאו גרגירי מלח יבישים בתוך החטים והגרגירים מועטים יש להתיר כמ"ש במשאת משה סי' ב' וע"ש בש"ך מלח שביררו מקצתו קודם יו"ט ומלחו בו בשר ותבשילין וביו"ט בדקו הנשאר בשק ונמצא בתוך השק בסוף המלח חטה בקוע יש להתיר הבשר והתבשילין שנמלחו במלח הראשון שנברר קודם יו"ט ולא דמי להא דכרוב סי' תס"ז דכאן שאין לאסור רק כ"ג כמ"ש המג"א כאן ס"ק ז' ואם כן אף שכאן נמצא כאן היה מ"מ הרי הוה בסוף השק ולא נגע במלח שנברר קודם המועד וא"ל שמא בעודו אצל החנוני היתה החטה בסמוך למלח הזה ז"א דאיכא ס"ס אם החטה מהשק או מעלמא אתיא ונפלה לכלי שהיו מבררים בו (ולפ"ז אם ידוע שלא נפלה עתה היה מקום לאסור ולענ"ד דאפילו בכה"ג יש להסתפק שמא היתה מעיקרא בשק אך בסוף השק והונח המלח עליו והמלח שלמעלה כשר ואת"ל שהיתה אצל החנוני שמא לא נגעה גם שם במלח הזה י"ל דאין מחזיקין מרשות לרשות וקצרתי ואת"ל שהיתה מקודם שמא היה המלח שנותנין לתבשיל רחוק ממנה ואף במקום שנוהגין לו' חוזר וניעור לא נהיג אלא בודאי ולא בספק שמא לא היה שם איסור ותו דהרי אכלו ממלח זה וביבש ביבש יש להתיר כמ"ש המג"א סי' תס"ז סק"ד ועוד דכמה פוסקים סברי דמלח הוי מ"פ לכן יש להתיר הבשר והתבשילין ע"ש:

סימן תסה

חולטין, עבה"ט ומ"ש ועסי' שך"ח בט"ז ר"ל דשם כ' שאין לעשות ע"י עכו"ם בחולה שיש בו סכנה והאמונת שמואל נראה דס"ל כהרמ"א שם דאם אפשר לעשות ע"י איחור עושין ע"י עכו"ם ומ"מ מ"ש אח"כ ואם א"א נראה דירתיח כו' משמע דקאי גם על יש בו סכנה שהרי הא"ש כתב וז"ל דאף שנוהגין לאסור בחליטה מ"מ כל שנוכל לעשות בהיתר עבדינן כמ"ש מור"ם בי"ד סי' קנ"ה בסופו ושם איתא ואין מתירין שום דבר איסור לחולה אם יכול לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור אע"פ שצריך לשהוא קצת

קודם שימצא ההיתר מאחר דאין סכנה בדבר עכ"ל הרי מבואר דבאין בו סכנה מיירי ואדרבה נראה דביש סכנה אין להמתין עד שירתיח אם אפשר לעשות קודם כיון שיש סכנה בדבר וקצת נראה שיש ט"ס במ"ש אלא מיהו כמ"ש וצ"ל במ"ש וי"ל דבמ' שכתב תחלה קאי דהיינו דמיירי באין בו סכנה אך ממ"ש מ"מ כל שנוכל כו' משמע דביש סכנה מיירי דאל"כ כיון דליכא עכו"ם אם לא יעשה ע"י חליטה באמת אסור כההוא דלא ילעוס ועכ"פ לדינא נראה להתיר ע"י חלוטה בחולה שאין בו סכנה גם כן שהרי בסי' תנ"ד מסופק המג"א אם לאסור בדיעבד והח"י מיקל עכ"פ להשהות ואם כן אין כאן חשש ב"י ומצד רפואה בא"הנ ודאי מותר כיון שהוא שלא כד"הנ וכמבואר בא"ש שם ועיין לקמן סי' תס"ו סק"א ודברי בה"ט אלו בשם א"ש הם מועתקים מלקט הקמח ומשמע דבענין שיש בו סכנה איירי ולענ"ד כמ"ש דגם באין סכנה מתיר בכה"ג ועיין לקמן סי' תס"ו סק"א:

סימן תסו

א **ילעוס**. עבה"ט ועיין בתשו' ב"ח החדשות סי' ו' דלענין ליתן לחולה לאכול ולשתות אפילו חמץ דרבנן, יש להחמיר כשאין סכנה ואם הרפואה בשתיית שכר שעורים או שאר רפואות מחמץ אין לאכול ולשתות רק כשיש סכנה וגם הרפואה ידועה וגם א"א לעשות בהיתר כמו באיסור (והיינו שאפשר לעשות בלא איחור ובלא דיחוי) כמ"ש הרמ"א ביו"ד סי' קנ"א וע' לעיל סי' תס"ה:

יב **ומתערב**. עבה"ט וע' בשו"ת פ"י סי' ט' שכתב בקמח שנפל לטיט או מים ונתייבש מותר לאפותו קודם פסח אחר הניהול יפה דבזה אין חשש למאי דקי"ל א"ח וניעור וכן הוריתי הלכה כמה פעמים ע"ש וע' בגו"ר כלל ד' סי' יו"ד באמצע התשובה שכתב שאם נתלחלח קודם פסח ונתייבש משליכו והשאר מותר לנהלו לכתחלה ע"ש ומ"ש בענין נשיכת עכברים ע' תשו' ב"ח שם איתא שהעכברים נשכו בכמה מקומות בשק ונראה שאכלו גם מהקמח ומחלק שאם אין נראה לחלוחית אפילו אם נעשה בפסח מותר להשהותו וא"צ ניהול ומה שמחמיר המג"א שמא הלכו בכל השק נראה שאין להחמיר אם לא שהנקב גדול קצת כענין שעכ"פ עכבר קטן יכול ליכנס שם לתוך השק לפנים והקמח אינו דחוק וצבור בטוב בענין שלפי ראות עינים יש להטיל ספק בדבר ולו' שמא העכבר נכנס בתוכו וחפר לו אוכל בדרך הילוכו בשק והיה משוטט אנה ואנה ומרוק שבפיו נתחמץ בכמה מקומות אבל אם הנקב קטן מאור שנעשה כזה ע"י נשיכה בעלמא או שהקמח צבור הרבה ונראה לעין שלא פרפרו העכברים מבפנים מחמת שהוא

מהודק הדק היטב והעכברים אין כחם אלא בפה לנקר מבחוץ ולאכול ממה שבנקב שלפניו בשולי השק ממש מה מקום להחמיר בזה וסגי בזה לגרור מלמעלה וסביב מעט במקום ההוא בענין שלא יהיה בית מיחוש שנשאר שם מלחלוחית פי עכבר והשאר מותר לאפות ממנו לפסח וכ"ש מה שמצוי לפעמים שבין לילה נמצא נשיכה בשולי השק או בקרנותיו ונראה לענין שלא נכנס העכבר דרך שם רצוא ושוב בתוך הקש אלא ניכר בפיו מן הסמוך לזה יש לאחוז באגרוף בשולייי' או לאחוז בקרן עם קצת מהקמח ולקשור שם היטב והשאר מותר והוא פשוט וכן יש להורות למעשה:

סימן תסז

י **בנהר**. עבה"ט וכתב בשו"ת מהרי"ט צהלון סי' מ"ה שעמד ארגז מלא חטים והעבירו קערה מים ממקום למקום ונפלו המים על הארגז והיה קודם פסח כיון שלא היה רק קערה אחת שאין בה כשיעור להשרות אפילו עשירית החטים והם נזחלו דרך מדרון ולכן אם יש בשולי התיבה סדקים בין דף לדף שהמים נזחלים דרך שם ולא יתקבצו כדי שיהיו החטים נשורים היו מותרים וכ"ש בזה שלא נפלו רק על מעט שי"ל שנתבטל קודם זמן איסורו ואם אין שם סדקים יזרוק מה שבשולי התיבה במקום שיש לחוש שנקוו המים שם והשאר מותר ע"ש ונראה שלכתחלה יש לטחון החטים קודם פסח:

ט **אסור**. עבה"ט וע' במקום שמואל סי' נ"ח שכתב בישוב קושיית הט"ז על הרמ"א העלה כפסק הרמ"א ע"ש:

יא **מחזקינן**. ועיין בגו"ר כלל ד' סי' יו"ד שבמצרים שמביאים חטים בספינה מערבין בהם הספנים מים וטיט ועפר אף על פי שקצת חטים מתחמצים נוהגים קולא לפי שמתבטלים בשאר חטים וכן כשגודשין הגדיש אחר שהמדקים אותו במורג חריץ נופל הטל על החטים לילה אחר לילה כל משך זמן שלא זרוהו והכניס לאוצר לפחות כמו חודש ימים והטל מחמיץ אך הם נוהגים הקולא דא"ח וניעור ואופין אפילו בפסח ולא חיישי למ"ש מהרי"ט בחלק א"ח סי' א' שצריך לאפות קודם הפסח או לתירץ מהרי"ט דביבש כגון קמח אין להקל ע"ש ומש"ה אין להחמיר להם כשאירע איזה דבר התלוי בפלוגתא זו דחוזר וניעור כגון ההיא פלוגתא דריקוד בנפה שהבאתי לעיל סי' תנ"א ע"ש.

יב **לסתם**. עבה"ט וכתב בשו"ת מהר"ן רוטנבורק סי' ל"ה שהשיב הגאון מהר"מ בן המחבר ז"ל בגשמים שירדו על ערימות יש חטים שצמחו רק שיש ס' כנגדו מן ההיתר יש להתיר אפילו לכתחלה שלא בשעת הדחק לטחון אותו ואין בזה משום מבטל איסור שאין כוונתו לכך כמ"ש ביו"ד סי' פ"ד רק שהב"ח כתב שיש לאפות קודם פסח והך

דסי' רס"ז דגן המונח בעלי' כיון שלא נטחן ונאפה קודם פסח הוי יבש ביבש וחזר וניעור בפסח לזה יש למוכרו קודם פסח כמו שאר תערובות חמץ ע"ש ועיין בשו"ת מעיל צדקה סי' ס"ט שכתב בשנת תע"ב היו גשמים בימי הקציר וראינו שהחטים שקצרנו יום או יומים אחריו למצת מצוה היו נגמרי' ויבישים כל צרכם ונסתפקנו אולי היה כן נגמרים ויבשים בעת שהיה הגשם על הארץ שפסק הרשב"א שמקבל חימוץ אף במחובר לקרקע והעלה שאין לחוש לזה אפילו נתייבשו לגמרי והם בקליפתן אם לא כשנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשבלים לארץ והגשמים מזלפין עליהם בחוזק וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי אבל בגשם שאינו חזק כ"כ ואינו אורך זמן גדול אין להחמיר אם לא שאנו רואים אותם בקיעים ותדע שלא הצריכו שימור רק משעת קצירה ולא משעה שנגמרו במחובר ועוד דהרי טל לא מעצר ונופל עליהם בכל יום ולא נזכר בשום פוסק דבר כו' ע"ש:

יד **יבשים**, עבה"ט ובנ"ב מ"ת סי' צ"א כתב על מ"ש המג"א להתיר אף בתנור שאפו בו לחם כו' אולי לא שם המג"א עינו לראות שרגילות לפזר בתחתית הלחם קמח הרבה ואולי נשאר ממנו בעין בתנור כו' (לענ"ד יש לו' דרוב מקמח ההוא נשאר דבוק בלחם שהוא רק בעת ביאתו מהמרדה לתנור ואם נופל משם מעט מקלי קליה ליה חום התנור ונעשה אפר ועכ"פ חרוך מאד עד שלא נשאר בו טעם חמץ בעת שנותנין הפירות לתנור וצ"ע) ובמדינת פולין בכל הגלילות אין נוהגין היתר לא בשזיפים שקורין פלומי"ן ולא בתפוחים ולא באגסים יבישים כל רק מה שנתייבשו בביתו ובתנורו לשם חג הפסח ובבואו למדינה זו היה נוהגים בפירות שקונים מאותן תנורים שעומדים בגינות של השרים שאין אופים שם אבל מהמביאים למכור בשוק אין היתר ובמדינות הגר שנהגו איסור אף מהגינות קשה להתיר אף שיש היתר על אותו שבגינה לעשות מהם יי"ש קודם פסח מ"מ אין להתיר אם יש לחוש דנפיק מיניה חורבא לזלזל במנהגים ואיסורים ע"ש:

טו **וצוק"ר**, עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב חלק א' סי' ך"ג ובמ"ת סי' ע"ב שכתב בפודר צוקר המביאים בחביות ויש חוששים לתערובות קמח וגם שמא החביות המה מהחביות שמוליכו בהם הקמח למדינה ההוא ששם גידולו וכתב שאם המוכר הוא מהסוחרים הגדולים אין למחות במקום שמנהג להקל ועכ"פ יזהרו שיקח הפודר ההוא בפני הישראל תיכף בפתיחת החביות וליקח מאמצע החביות וע"ש וע"ש בח"א סי' ך"ד שכתב שבמקום גידולו אין לחוש לזיוף ששם קמח ביוקר כפלי כפלים מצוקר ולכן המנהג כשהוא מובא בספינה להמבורג או לאמשטרדם שולח הרב שלוחיו לחתום החביות ומשם מביאים אותם מחותם עם הכשר מהרב ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב

סי' ס"ה כו' שקיסטין צוקר מן ההפתק פשט היתרו עפ"י אמה"נ ז"ל ועיין בשו"ת תפארת צבי סי' י"ח וי"ט שכתב גם כן להתיר המובא בחביות ממרחקים ממקום גדילת הציקור בעצמו כמו לסוחרים א"י והצוקר הוא צבע ברון ואין לחוש בו לתערובת קמח שהוא חשש רחוק שאינו שוה במראה אבל אם אינו צבע ברון יש להחמיר קצת אף שזה יש לו ממקום גידולו ששם הקמח מ"מ גזירה דלמא אתי לאחלופי ליקח גם משאר סוחרים שהם מפנים בדרך הרב ההוא ומריקין מכלי אל כלי ואיכא למיחש דלמא במקום שהקמח בזול יערבו שם הקמח אף בתגר חיישינן ע"ש, ונראה שבמקום צורך או הפסד יש להתיר בזה שידוע שדרכו שכל השנה יבואו לו חביתין צוקר ממקום גדולם כמות שהם אף שאינו ברון ונותנים לו כתב הכשר על החביתין שבאים לו על הדרך הזה וליכא למיחש לאחלופי לקנות ממי שאין לו כתב הכשר דמידע ידעי שודאי לא ניתן לו כתב הכשר רק אחר שעמדו על המחקר שאין בו חשש משא"כ מי שאין לו כתב הכשר הלוקח יחוש לעצמו:

טז (**בהג"ה סעיף י**') נוהגין לשרוף הכל ועיין סי' תמ"ז ובאחרונים מ"ש בזה ועיין בשו"ת ח"צ סי' פ"ו שדעתו שאף בשביעי של פסח אם נמצא חטה בתבשיל או בתרנגולת כופין עליהם כלי עד מוצאי י"ט ואז אוכל התבשיל והתרנגולת ושורף את החטה ודלא כמו שנדחקו האחרונים להחמיר לשורפו ע"י נכרי דאפילו בח"ה אין כאן איסור ב"י ומה שנהגו לשורפו הוא משום תקלה ובשביעי של פסח בכפיית כלי סגי ע"ש (ועיין בא"ר סי' תמ"ו שכתב גם כן להתיר) וע"ש שאם בא הנכרי בעצמו לקחתו אז בז' של פסח אסור למחות בידו מלקחהו אפילו באיסור משהו אבל ביום ח' של פסח יכול למחות בידו:

יט **להשהותם**. עבה"ט ובשו"ת פ"י סי' ט"ו כתב חמץ שנתערב במשהו תוך הפסח שלא שרפו אם א"א לשורפו כגון בשביעי של פסח יש להתיר אחר הפסח, וע"ש שכתב שגם אם עדיין לא עה"פ כיון שהוא משהו בתערובות אם הוא שעת הדחק שהפסד גדול הוא יוציאנו מביתו שלא יכשל בו ויתננה לנכרי ואם הנכרי ישמור לו התערובות ויתננו לו אחר הפסח מותר ע"ש:

כ **וכן נוהגין**. עבה"ט וכתב בס' בני דוד הל' חו"מ בענין שנמצא במצות שמורות אפויות חיטים בקצת מהם ונודע שלא היו בתוך המים רק המרקדת נתנה בטעות קומץ חיטים בתוך הקמח שלשו המצות יש להחמיר ולאסור כיון שנמצא כמה חיטים יש לחוש שנתבקעו מהם ואף אם נודע שלא היו בקיעות יש לחוש שמא לא נקלה יפה באור ושוב יבואו למרק ע"ש:

כא **היתה**, עבה"ט וכתב בשו"ת ושב הכהן סי' ו' כל שנתבשל בו בפסח ועירה ממנו לכלי אחר ובכלי אחר נמצא חמץ אי אם היה ס' בכל התבשיל נגד חמץ הנמצא יש להקל בתבשיל ראשון ואם אין ששים דאיכא איסור דאורייתא יש להחמיר וע"ש בסי' מ"ח שמ"ש הב"ח שחמץ שנגע בתנור במצה אוסר הכל הב"ח לשיטתו דאפילו בכחוש אסור אך לפמ"ש אם נאפה כראוי כשנגע החמץ אינו אוסר רק כ"נ וה"ה במצה שנתכפלה דינא הכי ומהש"ע משמע דאף כשלא נאפה כראוי אינו אוסר אלא כ"נ ולענ"ד יש לחלק כמ"ש ע"ש. וע' בתורת יקותיאל סי' צ"א באורך וע' לעיל סי' תס"א מ"ש בשם ושב הכהן סוף סי' מ"ם וע' בשו"ת בית אפרים סי' מ"ב בדברי הט"ז והלבוש והא"ר בענין זה וע' מ"ש בה"ט בשם תשו' מהר"ם וכה"ג כתב בשו"ת פ"י כת"י באחד שהוציא משקין מן החביות בפסח לתוך הכלי והכלי לא נבדק ואח"כ מצאו גרגיר חטה בכלי אז מה שבחביות לא נאסר ע"ש:

כו **שאוסר**, ע' בה"ט וכתב בפמ"א ח"א סי' ט"ו בעובדא ששרו בשר בפסח ואחר שלקחו הבשר לקחו מי השרויה לחוץ לשפוך לאשפה ומצאו שם גרעין אחד של תבואה ונסתפקו אם היה בעוד המים שם והעלה דכל שנטלו המי השרי' למקום אחר לשפוך ושם מצאו הגרעין יש להכשיר בפשיטות וכן אם בדקו המים קודם שנתנו הבשר ולא ראו שום חמץ או חטה ואח"כ כשהוציאו הבשר לאחר שעה מצאו בו החטה מותר הבשר והיכא שנושאים מים בדליים מכוסים ושפכו מן הכלי למקום אחר ואח"כ מצאו חמץ בדלי הזה אף שיש אוסרים מ"מ יש לסמוך על דעת התוספות בפרט באיסור משהו דרבנן ויש כמה רבוותא דס"ל דצונן אינו אסור וע' בשבות יעקב ח"ב סי' ט"ו שהשיג על הפמ"א בזה ע"ש:

ל **דרבנן**. עבה"ט וכתב בשער אפרים סי' ה' עורב שהביא כף מלוכלך בשומן ונפל הכף לקדירה ומחמת ספק חלב היה ס' אך מחמת ספק במשהו דשמא לקחו מבית עכו"ם ולכאורה יש לחלק בין עיר שרובא ישראל כו' ועיין שם סיום התשובה ונלענ"ד להתיר בזה דמשהו דרבנן וכבר מבואר אצלי במקום אחר שיש מקום לו' דחמץ של עכו"ם או של הפקר אינו אוסר במשהו ואפילו את"ל שחמץ בעין של עכו"ם אוסר במשהו מ"מ כה"ג שאפילו תאמר שהשומן יש בו בלוע מחמץ מ"מ קרוב לו' שלא היה בו טעם חמץ ולא נאסר במשהו ביד עכו"ם או בפי עורב ולא שייך אז גזירת חז"ל על משהו ואם כן עתה שנ' שהמשהו נפל לתוך תבשיל של ישראל אין זה אוסר דכבר פקע שם חמץ מעליו ודמי לחמץ שנתערב קודם פסח בס' דאינו חוזר וניעור בפסח ואף דחמץ של נכרי אסור בהנאה לישראל כמ"ש הריב"ש סי' ת' מ"מ כיון שאין בו חומרא דב"י וגם לא שייך לא

בדיל בעורו ביד הנכרי לא גזרו על תערובתו לאסור במשהו וכיון שנתבטל אצל הנכרי שוב הו"ל כחמץ שנתבטל קודם הפסח דאינו חוזר וניעור ועיין בשו"ת בית יהודה סי' י"ו אם באמצע הסעודה מצאו חטה אחת מבוקעת מונחת על המפה שעל השלחן ואין ידוע אם בשעת אכילה נפלה מהתבשילין או היתה שם מקודם ומעלמא אתי העמד התבשיל על חזקתו כיון שהתבשיל לא היה מונח על המפה כו'. ולא דמי לנמצא בכלי שהיה בו התרנגולת דשם התרנגולת היה בודאי באותו כלי כו' ע"ש:

לד **שנתערבו** עבה"ט ועיין בבית יעקב סי' צ"ט שדעתו להקל בספק כבוש דאיסור משהו דרבנן ועיין במקום שמואל סי' ס"א שחולק על הב"י וכ' דספק כבוש אסור היכא שהוא חמץ גמור כגון לחם או עיסה משא"כ חטה שנתרככה איכא ס"ס שמא עתה נפלה ואת"ל מקודם שמא אף ע"פ שהיא מרוככת לפנינו שמא לא שהתה מע"לע בריכוכ' וזה מקרו' שנתרכך' ואין כאן מוע"ל וצונן אינו אוסר:

הג"ה וגם י"ל דאוקמי' אחזקה שהיתה קשה וזה מקרוב נתרככה. וע"ש מ"ש במקום שמואל על המג"א ס"ק ט"ז דהוי ספק חסרון ידיע'. וכתב ול"נ דמחסרון כו' דהפירוש שמא לא נתחמצה אז. וא"כ לא הוי בחימוצ' מע"ל ושרי לי' מארי' דבמחכ"ת עליו המשא הזה דמחסרון ידיעה והבנת דברי המג"א כ"כ דהתם קאי המג"א לענין חטה בעיסה שע"י הליש' היא אוסרת בצונן ולא תליא במעל"ע כלל ע"ש וכן מבואר בב"ח שכתב שמא לא נתחמצ' כל עיקר ע"ש וא"כ בחנם הטיח דברים כלפי מעל' המג"א ז"ל וקצרתי:

וגם בגבעת שאול סי' פ"ג בענין שנמצאו גרעין חטה בפסח בחביות לאחר שפינו משם משקה שקורין מעד ויש לספק אם היה החטה בעוד שהיה המשקה בתוכה או שמא עתה נפלה וכתב שאם נשאר בחביות מעט בענין שי"ל שעתה נתרככה מחמת המשקה מותר אבל אם לא נשאר כלל חד ספיקא הוא שמא עתה נפלה והו"ל ספק כבוש ואסור ע"ש ולפמ"ש במקום שמואל גם בזה יש ס"ס שמא לא נתרככה עד זמן קרוב קודם שפינ' הדבש בענין שלא היתה מע"ל לאחר הריכוך ומכש"כ להבית יעקב דמתיר בזה:

לו **מליחה**, עבה"ט ועיין בתפארת צבי סי' ך"ב בחיטין שלמים שנמצאו בזפק שיש להקל שקרום הזפק מפסיק ולכן אין להחמיר כ"א בנתרככה ובלא נתרככה יש להקל ועיין בפ"מ ובאשל אברהם ס"ק למ"ד וס"ק ל"ג ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' י"ז בסעודת ברית מילה בחה"מ פסח שנמלחו תרנגולים עם בשר ומצאו באחד זפק ובתוכו כמין סובין ועוד נמצא באחד זפק וזרקו לאיבוד אותו שזרקו לא מחזקינן איסור' וגם דאיכא ס"ס שמא לא היה בתוכו ואם היה בתוכו שמא נתעכל אך מחמת הזפק השני יש לחוש קצת ועיין בח"י סי' תס"ז ס"ק ל"ט ועכ"פ די להשהות התרנגולת עד אחר

הפסח ולהתיר השאר בפרט במקום הפ"מ וסעודת מצוה ומניעת שמחת יו"ט. ובחטה בקועה הראה מקום להח"י סי' תס"ז להקל לשהות עד אחר הפסח רק מקום שנמצא יקלוף (וצ"ע דהזפק גופא במקום קליפה כמבואר לקמן ס"ק מ"ד) ואם נמצא בתוך הציר הוי כמבושל ואסור ודלא כמ"ש בשו"ת ח"צ סי' פ"ז שמתיר בנמצא בתבשיל להשהות ע"ש ועיין בח"י בלא נתרככה יש להקל בכל ענין ועיין במנחת יעקב כלל ט' בכל השנה אם נמלח הזפק עם התרנגולת דיש לאסור וצ"ל דהתם הטעם משום דהדם נבלע בתוך הפרש וחוזר ופולט ונבלע בתוך הבשר מחמת המליחה וכאן מיירי שהפרש הוא מעט ויש ששים נגדו ועיין בשו"ת כנסת יחזקאל שחולק על המ"י בזה וס"ל להתיר ע"ש:

לט העיקר. עבה"ט וכתב בשמש צדקה סי' ך"ז חטה מבוקעת שנמצאת על התרנגולת ונמלחו עמה תרנגולת אחרות שצריך לקלוף כולם אם אין ידוע באיזה מהם נגעה החטה הסברא נותנת שצריך להסיר העור העליון מעל גופי התרנגולים לצאת מחשש בליעת איסור ע"ש: וכתב בשו"ת ושב הכהן סי' מ"ם בחטה שנמצאת בפסח בבשר מלוח על חתיכה אחת ותחתית מונחים עוד חתיכות אחרות הב"ח בתשו' החמיר לאסור כל חתיכות ודבריו צ"ע מ"ש שי"ל בכל האיסורים שמפעפעים אפילו הם כחושים ממתני' דרקיק ברקיק שהביאו הרשב"א והמרדכי ומ"ש דחמץ מפעפע י"ל דאף מאן דס"ל הכי היינו בעיסה אבל לא בבשר דלא שייך ביה חימוץ למה נחמיר בחמץ יותר מבשאר איסורים והא דאווז ששפשפו במורס' הוא משום שיש בו נקבים ולכן נראה דאותה חתיכה אסורה דהוי איסור כחוש והיתר שמן ושאר החתיכות מותרות וע' בשו"ת ב"ח סי' נ"ד אם נמלחו חתיכות לאחר הדחה אחרונה ושמים בכלי בע"פ ושוב הניחו עליהם חתיכה מלוחה ונמצא עליה חטה אין אוסרת בנגיעתה שאר חתיכות אא"כ שקודם הנחתה לא היה ציר בשולי הכלי ועכשיו נמצא ציר אסור אפילו להשהות לפי שי"ל שמתמצית החטה שנתרככה יצאו טפות חמץ ונוטף על החתיכות דרך הלוכו מלמעלה למטה ואם לא נמצא ציר יש להקל משום שמחת יו"ט ואם יש ספק אם היה ציר או ספק אם נתרככה יש להקל אפילו באכילה ע"ש:

מ מותר. ע' בה"ט וע' בקונטרס טוב עין שבסוף וועד לחכמים שכתב שצריך איזה ימים קודם פסח לקנות עופות הצריך לו לכל הפסח ולהאכילם מעת קנייתם דוחן ואורז שאין מחמיצין (וע' לעיל סי' תס"ו שמבואר שאפילו בפסח מותר ליתן שעורים לבהמתו ואפשר דהתם מיירי שאין רוצה לשוחטה ביו"ט וכיון שכבר ביטל כמ"ש הרמ"א וע"ש בבה"ט בשם הח"י א"כ הו"ל כמו חמץ בבור משא"כ כאן שרוצה לשחוט עופות אילו ביו"ט יש להחמיר בזה) וכבר ראיתי לרב א' בכת"י שצדד לאסור לקנות תרנגולת בתוך

הפסח שאם יהיה בזפק חיטים נמצא שהוא קונה החמץ, ולי נראה שאם צריך לתרנגולת אין לבטל שמחת הרגל ויכול לו' בפירוש שאין רוצה לקנות הזפק כלל ותיכף לשחיטה כשיפתחוה ימהר להשליך הזפק לרה"ר סתום כמות שהוא ע"ש:

סימן תסח

עכו"ם. עבה"ט וע' שבות יעקב ח"א שכתב שאף שהא"ז מתיר לא מלאני לבי להקל למעשה נגד מהרי"ו ומהרי"ל ואפילו ברגיל (בכל ע"ש ע"ש כו') וע"ל סי' ר"ס לענין נטילת צפרנים בע"ש בחוה"מ שכתבתי שם תשוב' נ"ש והובא גם כן בקצרה לקמן בבה"ט סי' תקל"ב ובש"י סי' הנ"ל השיג עליו וכתב דאין דומה לטבילה דליכא מצוה כולי האי בע"ש וגם חציצה לענין נט"י ליכא דאין מקפידין כ"כ בצואה קצת שבין הצפרנים משבת לשבת ובלא"ה יש מקילין לענין נט"י כו' וכ"ש במקום שאפשר ליטלם ע"י עכו"ם ואם א"א מ"מ אפשר ליטול בידיו או בשיניו דכה"ג אף בחה"מ נראה דשרי מ"מ בטבילת מצוה אין לעשות כן וע' סי' תקל"ב עכ"ל ונראה דלענין צואה תחת הצפרנים מחמת קפידה לנט"י יכול לנקר הצואה משם בלא נטילת הצפרנים:

סימן תסט

בהמה, עבה"ט וע' מ"ש אא"ז בבכ"ש בחידושי פסחים דף י"ג שכתב ליישב קו' הב"ח וע' שכתב דגדי מקולס אין איסור כ"א לאוכלו בלילי פסחים שנראה דלשם פסח קאכיל ליה ואי שביק ליה למחר וליומא אוחר' שרי (ור"ל אע"פ שצלה בליל פסח כשהוא מקולס אין חשש רק על האכילה ע"ש) ועיין בש"ח סי' ה' דאפילו באומר בשעת שחיטה לשם פסח היא מותרת מדאורייתא רק מדרבנן אסור ע"ש ובת"ש ס"ק י"ב ועיין בשו"ת חינוך ב"י סי' י"ז במי שראה אצל הקצב גדי שחוט ואמר אל הקצב בכמה אתה נותן הקרבן פסח זה המיקל לא הפסיד ועיין בכנסת יחזקאל סי' י"ח שהאריך להוכיח דהאומר בשר זה לפסח מותר בדיעבד באכילה כדעת הט"ז וש"ך ע"ש:

סימן תע

מאם. עבה"ט וכתב בש"י ח"א סי' י"ז מי שנולד לו בן בכור בליל י"ד אם נולד קודם חצות לילה חייב האב להתענות עבורו אבל אחר חצות לילה אינו מתענה כיון שהתענות הוא זכר להצלת בכורי ישראל ועל אלו שנולדו אחר חצות לא היתה הגזרה אף בבכורי מצרים והביא ראיה מריש אבל רבתי ויהי בחצי הלילה כו' וכתיב ביום הכותי כו' אמר

ר"י אע"פ שהוכו בחצי הלילה נפשם היה מפרפרת בהם עד הבוקר ואם איתא לישני דביום הכותו היינו אותם שנולדו מחצי הלילה ואילך אע"כ דעל אלו לא היה הגזרה כלל ושנה ראשונה יהיה נקי כי בלא"ה אין להחמיר במנהג זה כמ"ש בח"י ע"ש: ובבר"י פקפק בזה לפי סברתו דעל בכור בן יומו אביו יתענה בע"פ א"כ מה בכך שנולד אחר חצות של ליל ע"פ כיון דמכת בכורים היה בליל פסח אם כן גם על שכיוצא בזה שנולד אחר חצות ליל י"ד היה הגזרה אלא שמקדימין התענית דא"א ביו"ט כו' אך בקרבן נתנאל בלא"ה חולק על השבו"י בזה וס"ל דכל שהבכור אינו עדיין בן ל' אין להתענות בשבילו כיון שלא יצא מכלל ספק נפל, וכי ס"ד שיהיה יותר חיוב על האב מלפדות בנו הבכור כו' וחומרא דאתי לידי קולא הוא שמתענה בניסן בעיו"ט ללא צורך עכ"ל. ובברכי יוסף כתב להליץ בעד השבו"י דשאני פדיון בכור דהכי אמר רחמנא כו' ואין לחוש משום ניסן ועיו"ט דהכי נהוג משום פרסומא ניסא ע"ש ונראה דודאי אין ראיה מבכור כמ"ש הברכי יוסף משא"כ בזה דרוב וולדות אין נפלים ולכן יש לו להתענות שהתענית יגן בעדו והוא זכר להצלת ככורי ישראל כמש"ל:

ומ"ש בשבו"י ח"ב כ"כ ג"כ בדגול מרבבה וע' בשב יעקב בהפיל' תוך ג' חדשים וניכר צורת הוולד הבא אחריו בכור לנחלה וחייב להתענות בע"פ כמ"ש המג"א ע"ש:

סימן תעא

א **ויין מעט כו'** עיון טור וב"י וט"ז ועיין בספר רב משולם דף ד' ע"ד מהגאון ח"צ ז"ל ליישב הטור דכיון דסופו לשתות תרי רובי כסי קדמאי הו"ל טובא ע"ש:

ב **סעיף ב' בהגה למעט** באכילת מצה ביום ראשון כו' וכתב באגרות הרמ"ז לענין סעודה שלישית בפסח שחל יום ראשון בשבת שב וא"ת עדיף לדידן הוי כע"פ משום ספיקא דיו"ט שני ש"נ ומ"מ יאכל איזה פרי מעט כדי שיעור לברכה ולא הרבה משום מצות אכילת מצה לתיאבון בליל יום טוב הב' ע' שם ונראה מי שאינו מבטל בשום פעם מלעשות סעודה שלישית עם פת רשאי ויאכל מעט גם יראה להקדים עצמו וע' לעיל סי' תמ"ד:

סימן תעב

ד **הסיבה**. עב"ה ועיין בתשובת ב"ח החדשות האריך בזה דודאי מדינא היה חייב בהסיבה אך עתה דנהגינן בדיעבד כראב"י שא"צ לחזור ולהסב לכן יש למחות ביד אבל תוך יב"ח שרוצה להסב ע"ש:

ה **הסיבה**. עבה"ט וע"ש בפ"מא שדעתו שאם הוא רבו מובהק פטור מהסיבה:

סימן תעג

ב **בשבת**, עבה"ט ובאיגרות הרמ"ז סי' י"ג כתב וז"ל ועל ענין העסק וסיפור ביציאת מצרים פשיטא לי דאסור אם האדם יחיד בלי שמירה עכ"ל והוא תמוה שהוא נגד הש"ע סי' ער"ה ואפשר דלא קאי על סיפור ההגדה רק שהוא רוצה לספר וצ"ע

י **צלויה עבה"ט** ומ"ש ואם שכח כו' הוא מל' הה"י בשם מהר"י ובמג"א כתב שיצלנו בלילה ויאכל ביו"ט הראשון ר"ל שלא יצניענו לצורך הסדר הב' אלא יצלה בליל ב' ג"כ ויאכלו שחרית אבל ל' זה באותו לילה מגומגם דהא בלילה אסור לאכול צלי ונראה קצת מל' זה כמ"ש בשו"ת בית יהודה שאין לאכול צלי גם ביום ולילי פסחים לרבותא דמקום שנהגו לאכול הוא כו' וא"כ שיעור דבריו כך הוא שאין לצלות בלילה אא"כ דעתו לאכול באותו לילה ביום ר"ל כיון דבעלמא הדין שאין היתר כ"א כשיבשל לאכול מזה באותו לילה וביום וכיון דבפסח אסור לאכול צלי בלילה וביום שוב אין רשאי לצלות כלל (וע' לקמן באשל אברהם העתיק בשם הבית יהודה להיפך ואגב שיטפא רהיט וחזי מ"ש בבית יהודה בשם המג"א וסבר שהם דברי בעל הספר) אך במדינתינו לא ראיתי ולא שמעתי לנהוג חומרא זו אלא נוהגים כמשמעות המג"א דביום מותר וע' לקמן סי' תע"ו וע' בכנ"י סי' ך"ג שבשנת תפ"ז חל ע"פ בשבת ודרש בשבת הגדול שלפניו שהזרוע יהיה צלויה בע"ש כי במוצאי שבת אסור לצלות שאין אוכלין צלי בלילי פסחים ע"ש ולפי מ"ש המג"א שפיר יכול לצלות במ"ש ע"ד לאוכלו ביום ואפשר דס"ל דלכתחלה אין לצלות בלילה על סמך שיאכל ביום המחרת אם לא שיש צורך בדבר לעשות כך ולא זולת ואף להמג"א דוקא אם שכח יעשה כן אבל לא לכתחלה ולכן כשחל ע"פ בשבת יש להזכיר לצלות בע"ש ובדיעבד יכול לצלות במ"ש ע"ד לאוכלו למחר:

יא **חזרת**, עבה"ט ועיין בפמ"א ח"ב סי' ק"י דמ"ש בש"ע דאין יוצאים בכמושים היינו בשאר ירקות של מין מרור אבל בתמכא שקורין קריין שאנו רואין בחוש אע"פ ששרו כמה ימים עומד בטעמו ובחריפתו כו' וע' בשו"ת בית אפרים סי' מ"ג דאע"ג דודאי ע"י הכבישה מתבטל החריפות קצת אך כיון שעכ"פ לא הפיג החריפות ועודנו חריף הרבה ס"ל דיוצאין בו ומ"מ אין להקל כיון שפותרין תמכא קריין ומתני' אמרה לא כבושים ובשעת הדחק יש להקל כיון דבלא"ה הח"י מיקל בכבוש במים ואף שהאחרונים חלקו עליו מ"מ בקריין יש לצרף סברת הפמ"א וע"ש שרבים וגדולים נוהגים לצאת ידי חובת מרור בקריין מלול ושחוק כיון שעינינו רואות שעדיין הוא חריף מאוד אם לא כשעומד

מגולה זמן ארוך שמפיג טעמו שהחריפות יוצא ונהפך מר למתוק ודאי דאין יוצאין בו כלל ע"ש והמחמיר יחמיר לעצמו אבל לא לאחרים בפרט בדורות הללו חלושי המזג שקלח שהוא חריף מאוד מזיק הרבה וגם כי הוא חומרא דאתי לידי קולא שעי"ז ימעט באכילתה כל מה דאפשר וזימנין דלית ביה כזית וע' בשו"ת ח"צ שהביא הבה"ט שכתב כמ"ש וע"ש בתשובה שכתב שאף החרידים על דבר ה' ואוכלים מן הקריין במקום שהחזרת שהוא לטוגא סאלאט מצוי אף שהוא עודנו קטן מאוד קורא אני על הקריין סכנה ואין בו מצוה ע"ש:

כז **בידו עבה"ט** וכתב באור החיים פ' בהעלותך גר יכול לו' כל סדר ההגדה עבדים היינו כו' והביאו בבר"י ומ"ש בנוסח מן הזבחים דבמ"ש י"ל להיפך ע' בכנ"י ס"ס ך"ד דבשנת תפ"ז היה פסח במ"ש ודרש בשבת הגדול שלא לשנות הנוסח שאנו מתפללים שנזכה לאכול פסחים כשיבנה בהמ"ק והיינו כשלא יחול בשבת ואף אם לפי הקביעות לשנה הבאה יחול בשבת אין בכך כלום שאז יקדש עפ"י הראיה ע"ש:

סימן תעה

א **בש"ע סעיף א' וכורכה עם המרור** עיין בשאגת אריה סי' ס' דמדברי הרא"ש משמע הא דמרור בעי כזית היינו משום דמברך על אכילת מרור וא"כ י"ל דכריכה א"צ כזית והשיג ע"ז והביא ראיות דחייב לאכול כזית בזמן דאיכא פסח מדאורייתא ובז"ה מדרבנן בלא טעמא דברכה וכן בכריכה שעושין זכר למקדש כהלל אע"ג דאינו מברך עליו אפ"ה אינו פחות' מכזית ע"ש:

ב **בש"ע ס"ו אכל** כחצי זית וכו' וכ' בשו"ת ש"י ח"ב סי' י"ח שאם אין לו בליל פסח רק חצי זית מצה אין חייב לאוכלו כלל דאכילה בכזית משמע כו' ע"ש וכ"כ בספר בני חיי סי' תפ"ה ובמח"ב הביא בזה תשובת חכם אחד וגם הוא ז"ל האריך ודעתו דכמו לענין איסורין ח"ש אסור מה"ת כמו כן לענין מצוה עכ"פ קצת מצוה איכא ועיין לקמן סי' תפ"ב מ"ש בזה:

סימן תעו

שנהגו. עבה"ט ועיין בשו"ת בית יעקב סי' ך"ד דמתיר ג"כ צלאו ואח"כ בשלו וע"ש בצלי קדר ובח"י כ' דאפילו בשלו ואח"כ צלאו צלי קדר אסור משום מראית עין ע"ש וכ"כ מח"ב בשם תשובת כת"י וע"ש שכ' שכל דבר שבקדרה שיש בו מרק אע"פ שאחר כך מצטמק ולא נשאר לחלוחית של מרק אינו צלי אלא תבשיל ומותר:

סימן תעז

א (**בש"ע סעיף א**) **ויהא זהיר** לאוכלו קודם חצות ועיין שו"ת בית יהודה במי שישן בע"פ שינת הצהרים וחלם לו חלום שצריך להתענות כו' והבאתי דבריו לעיל סי' רפ"ח ועיין בדגול מרבבה שדעתו שמי שאירע לו אונס שלא יכול לאכול פרוסת המוציא עד חצות לא יברך על אכילת מצה דספק ברכות להקל ואם החשיך לו עד סמוך לחצות יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל והגדה יאמר אח"כ וגם יברך על המרור תיכף קודם חצות קודם אמירת ההגדה ע"ש ועיין לקמן סי' תקמ"ח סק"ו מדין אונן בליל פסח בשם תשובות מהר"ם מלובלין ושארי פוסקים.

ד **שמוסיף עבה"ט** וע' בשבות יעקב ח"ג שכ' שלא שמע טעם לזה ומ"ש בקיצור של"ה משום בזוי אוכלין לא ידעתי מה בזוי אוכלין יש בזה ומעולם ראיתי אבותי ורבותי נוהגין כן וכ"כ במג"א סי' ת"ק ואין כאן בזוי מצוה והוא זכרון ליציאת מצרים:

סימן תפא

שמע. עבה"ט וע' לעיל סי' ר"מ בשם האר"י ז"ל וכתב באגרות הרמ"ז שאפילו ליל ראשון של פסח שחל בשבת אסור בזווג עיין שם:

סימן תפב

(•) **בש"ע סעיף א' מי** שאין לו מצה משומרת כו' ועיין באשר"י דף ק"ך ומ"ש הפר"ח והח"י לתמוה עליו ובתשובת בית אפרים סי' מ"ז כתבתי ישוב נכון לדברי הרא"ש וגם ישוב קצת להט"ז בענין זה מ"ש על הרא"ש ע"ש וכתב בר"י בשם מז"ה שכתב בשם צרור החיים כת"י שכתב שמעתי בשם מורי הרשב"א מי שבא בספינ' ולא עלה ליבשה עד יום ט"ו לא יעשה הסדר ביום ואינו כמו קידוש דמקדש ביום דגבי מצה הרי אמרו דאינה נאכלת אלא ביום עכ"ל ופשוט דה"ה בכל מי שאירעו אונס בליל פסח אין לו תשלומין ביום וכ"כ המג"א סי' תפ"ה והביאו בבה"ט סי' תע"ג ע"ש:

(**א**) **מרור עבה"ט** וע' שו"ת בית יהודה סי' נ"ח שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא להם אלא כזית מצה בצמצום מי קודם וכתב שיש לפשוט ממתני' דיומא בזמן שהם מרובים כו' וסיים דהכל תלוי בכל דאלים גבר ע"ש ולא נהירא דבכה"ג הו"ל מצה גזולה ואפילו אין בו ש"פ מ"מ הא דבעי' לכם במצה לאו משום מצוה הבאה בעבירה הוא אלא משום דילפינן לחם לחם מחלה דכתיב עריסותיכם להוציא את הגזול וא"כ כל שהוא גזול ואינו שלו אפילו אין בו ש"פ לא נפיק וקצת יש לדחות דאפשר דכיון שאין

בו ש"פ דאתיהיב למחילה אין שם גזל עליו כלל:

(וקצת משמע כן מהתוספות בסוכה ר"פ לולב הגזול שהקשו דל"ל גבי מצה טעמא דלכם ת"ל משום מצוה ה"ב ואם איתא הא משכחת לה בכה"ג שגזל כזית מצה ואינו ש"פ ואף ע"ג דלית ביה משום מצוה ה"ב מ"מ פסיל ליה מקרא מוכח דבעינן לכם וכן נראה לדייק מרש"י דסוכה דף ך"ז דאמרינן מלמד שכל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת ופירש"י ואשתכח דלא מטי ש"פ לכל חד משמע דכל שאין בו ש"פ לא שייך לתת עליו שם סוכה שלו שיוצא בה אם לא שנצרף אליו חלק חביריו ומוכרח מזה דיוצא בסוכה שאולה ואם כן ה"ה לענין שאין לתת עליו במצה שם גזולה מאחרים ולו' דלא מיקרי לכם דכיון שאינו ש"פ אם גזלה ממילא נעשית לכם אלא דלפי"ז אדרבא צ"ע דמשמע מרש"י דסוכה דלענין שיהא קרוי לכם ש"פ בעינן אף שהוא שלו ממש ואם כן גבי מצה נימא הכי ולא מצינו בשום מקום שצריך שיהא בכזית המצה ש"פ לכן נראה דגם בסוכה אין כוונת רש"י להצריך ש"פ רק כוונתו דכל דלא הוי פרוטה על חלקו א"כ המקום שהוא יושב עליו שהוא שוה יותר אינו שלו רק הרבה שותפים יש להם חלק במקום הזה והם משאילים חלק זה לזה והתוספות שכתבו שבחנם דחק דכי היכא דמרבה שותפין מרבה שאולה כו' כוונתם לו' דאפילו תימא שיש לכל א' קביעות מקום בסוכה מחמת מעותיו וא"צ לשאול את המקום מחביריו בדרך שאלה רק בדרך שותפות מ"מ עכ"פ כולם משותפים יחד בכל הסוכה ומוכח דיוצא בשותפות וה"ה בשאלה ועכ"פ אין הכרח מרש"י לו' דהנאה פחותה מש"פ כמאן דליתא דמי ולאו לכם קרינן ביה אלא אף בפחות מש"פ איכא לפלוגי בין פרוסה שאינו שלו לפרוסה שלו וצ"ע ועוד דגם לענין פחות מש"פ שייך גזל דח"ש אסור מן התורה כמבואר בח"מ סי' שצ"ח וגם י"ל כיון דחזיא ליה למצוה ממילא דהוי ש"פ גביה אלא די"ל דכיון דלגבי הנגזל אינו ש"פ ועיין בב"ק דף ק"ה וגם י"ל דאין לו דין ש"פ מחמת המצות כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו ואמנם י"ל דאע"ג דלא מקריא הנאה מ"מ יש לו דין ש"פ וע' ביש"ש בהכונס גבי שומר אבידה דאמרינן דהוי ש"ש משום פרוטה דעניא ע"ש ובנדרים וקצרתי):

ואמנם יותר נראה דהבית יהודה מיירי שהכזית של מצה היה של הפקר ואין לשום א' מהם זכות בו ובכנה"ג נראה פשוט שמי שבידו לזכות יזכה וק"ו מדבר שבממון שהזוכה קודם בהפקר הוא זוכה לעצמו וכדאמרינן גבי לקט שכחה ופאה הנח לפניהם והם יבוזו וכן במשנה פ"ב דפאה אפילו צ"ט אומרים לחלוק כו' וכן קי"ל בסוף ב"ק שיכול לו' מהפקירא קא זכינא או לעצמי אני מציל אף במקום שהיה בתחלה של חבירו ונעשה הפקר הזוכה קודם למי שהיה בעלי' של החמץ בתחלה והכי אמרינן בסוף פרק אלו

מציאות אפס כו' שלך קודם לכל אדם ואפילו בדבר שיש בו משום חיי נפש חייו קודמין כדאמרינן בפרק איזהו נשך דדרש ר"ע בההיא דקיתון של מים מוחי אחיך עמך שחייו קודמין ע"ש ואם בעסקי גופות כך בעסקי נפשות על אחת כו"כ (וכ"כ באגרת שמואל על רות במ"ש בועז לגואל ביום קנותך מיד רות המואביה לפי שצפה ברוה"ק שעתיד לצאת מחלצי' שלשלת מלכות בית דוד לכך אמר המואביה כדי שימאן הוא ויקחנה הוא ויזכה לשלשלת גדולה ההיא ואף דאסור לרמות חבירו לקחת את שלו זהו בדבר שבממון אבל במצות אף שא"א ליקח מיד הזוכה כגון כסוי ומילה וכיוצא מ"מ כל שלא זכה עדיין הם כמדבר המופקר לכל וכל אדם נצטווה להשלים את נפשו ולזכות במצות וזה ענין יעקב אבינו ע"ה בבכור' וברכות לפי שראה וידע שעשו התמכר לעשות הרע והוא היה צריך לזה לשלימות נפשו וכתב שעד"ז פי' מו' מאיר ערמא' ז"ל הכתוב מחמס אחיך יעקב תכסך בושה שהכוונה שיוכיחו לעשו על פניו מעניני יעקב שלא באו לו בנקל מה שצריך לשלימות עד שהוצרך להערים ולעשות בתחבולות טצדקי דאפשר דנדמה כמו חמס הכניס עצמו בזה לפי צורך שעה לזכות בהם להחיות עצמו חיי עולם ולכן תכסהו בושה לעשו אשר בידו טובו ומאס בטוב ובחר ברע ע"ש והדברים עתוקים מדכש מתוקים) , אמנם שהמצה היא שלהם בשותפות אם בכח יגבר איש ועלתה ידו על יד רעהו לחטוף ממנו אי עביד לא מהני דמצת גזולה מיקרי אך עדיין יש להסתפק לפי מש"ל סי' תע"ה בשם מח"ב דעכ"פ קצת מצוה איכא בחצי שיעור וע"ש שהביא מהריטב"א ביומא גבי לחם הפנים שיש מגיעו כפול שנראה מדבריו שהוא מסתפק בדין ח"ש בקיום המצות דלפי"ז ז"ל שיהיה כ"א עומד בשלו לקיים קצת מצוה עכ"פ ואין רשאי האחר לוותר לחבירו שהוא יקיים כל המצות ואיהו גופיה לא יקיים כלל אך נראה דאפילו לפי דעת זו עדיף טפי שיטילו גורל ואם שיזכה האחד לקיים המצוה בשלימותה יהיה חלקו עמו בשכר המצוה שעל ידו נגמרה ולולא הוא לא היתה המצוה נעשית בשלימותה ורמי להא דישששכר וזבולן וכה"ג טובא שהמצוה בשלימותה הוא יותר גדול מאד מהשכר דקצת מצוה שיקיים בעצמו ולכשתתקיים בשלימותה ע"י האחר הרי הוא זוכה ומזכה אחיו עמו ואין זה כמוותר המצוה שיש לו לעשות כיון שהוא עושה ע"פ גורל וגם כשנותן לחבירו חלקו ע"י פיוס וריצוי נראה דלית לן בה כיון שזה גורם לקיום המצוה בשלימות' ומכ"ש לפי מש"ל דעת השבו"י ח"ב ובני חי' דכח"ש אין קיום המצוה כלל ועמ"ש אא"ז בת"ש סי' ך"ח לענין לכבד חבירו במצות כסוי או מילה דמייתי עלה מם"ש חז"ל ביומא שאחד או' לחבירו בא ואמדוד אפרסמון ונתבסם אני ואתה ע"ש ומכ"ש בזה שהוא אין בידו כלל לקיים המצות כתיקונה ומזכה לחבירו הנה שכרו אתו ומעלה עליו כאילו

עשאם בעצמו ומכ"ש היכא שיש כאן כזית ומחצה מצה שמצוה שלא לחלק לחצאין רק לחלק כזית לבד וחצי כזית לבד ויטילו גורל או שיתרצה ויתפייס אחד מהם לחבירו להניח לו הכזית שלם ושפיר דמי כנלענ"ד:

סימן תפה

א **אסור**. עבה"ט וע' בש"ך ח"מ סי' ע"ג ס"ק י"א שכתב הטעם דמהני בזה כולל לבטל המצוה שבאמצע השנה עדיין לא חל עליו חיוב מצה וסוכה כלל וע"ש בט"ז בהגהת הח"צ י"ל שהשיג על הש"ך בזה וכתב דאם אמר מצה סתם אף שעומד בלילי פסח אסור לאכול כו' ע"ש ועיין באחרונים שם שכתבו ליישב דברי הש"ך ועיין בק"א לספר כתובה באה"ע סי' קי"ח:

(ואני כתבתי שם דמעיקרא לק"מ מ"ש הח"צ מתוס' דשבועות דהש"ך לא מיירי לענין גוף חלות השבועה דלענין זה אין מקום לחילוק הש"ך דהשתא ליכא מצוה מ"מ כשאנו שדינן חלות השבועה על לילי פסח ואז כבר היא מצוה ולכך הוצרך התוספות לחלק בענין אחר לו' שחל השבועה אך לענין אם צריך לקיים השבועה או צריך לקיים המצוה שהוא מושבע ועומד עליה ובאמת יהיה עליו עונש השבועה שזה תלוי איזה קדם בזה כתב הש"ך דמצה כיון שאין החיוב עכשיו קדמה השבועה הוא שעתה אין חיוב ובהגיע החיוב כבר היה חלות השבועה ולכן לא הזכיר הש"ך מדברי התוספות דשבועות כלל דאינהו מיירי לענין גוף חלות השבועה והדברים ברורים כאשר בארתי במקומו וכאן קצרתי ומ"ש בקצה"ח דברי הראב"ד בת"ד הביאו הה"י כאן ואין זה כוונת הש"ך גם מ"ש שהרב ר' חסדאי שבשו"ת הריב"ש הוא כדברי הראב"ד ליתא כמבואר בתשו' הריב"ש דמבואר שם טעמו משום דאף שכולל על מה שאינו מצוה מכל מקום עיקר שבועה היא על דבר המצוה ומייתי משבועה שלא אוכל מצה בליל פסח אף שכולל חלוט כו' מכל מקום עיקר השבועה על מצת מצוה וזה דחה הריב"ש שם ע"ש וגם הראיה משבועה שלא אישן כו' הוא תמוה דשם כיון שהשבועה שהוציא מפיו א"א לקיימה היא בטלה לגמרי משא"כ שם שנשבע שלא ישן כו' וכן במצה דס"ל דעל דבר שאינו מצוה שפיר חייל שפיר יש לו' דע"י כולל חיילא גם אמצוה ובזה מיירי הר"ח וריב"ש ובארתי יפה במקומו בס"ד):

ב **בש"ע סעיף א' שיעור** כזית כו' ועיין ביד אליהו סי' ך"ו וך"ז ובנ"ב ח"א סי' ל"ח ובצל"ח על פסחים בפרק ע"פ והארכתי בזה בספרי בית אפרים על טרפות בקונטרס

התשובות ע"ש סי' ט"ז וי"ז ושם בארתי שיש לחלק בענין בין שיעורין לדבר שהחיוב מה"ת לדבר שחיובו מדרבנן כגון מרור בזה"ז ואפיקומן וכוסות ע"ש:

סימן תפז

ה **וישראל**, עבה"ט וע' לקמן סי' ת"צ ס"ק ט' מדינים אלו:

ט **גומרין עבה"ט** וע' בפר"ח שכתב בשם רדב"ז שאם חל בשבת קורים הלל קודם ויכולו והפר"ח כת' שלא נהגו כן רק תדיר קודם וע' בשו"ת בית יהודה במעשה שטעה הש"ץ והתחיל בברכת הלל אין מחזירין אותו בשביל התדיר שאינו רק למצוה וגם כי אין בו חובה גמורה שהרי מנהג אשכנזים שלא לאומרו בבה"כ בלילה ע"כ:

סימן תפח

ב **לקרות**, וע' בשאגת ארי' סי' ס"ט בספק אם אמר הלל ביו"ט או לא אינו חוזר ואומר מספק דהלל דיו"ט דרבנן ע"ש:

ג **בש"ע ס"ג מוציאין** ב' ספרים כו' עיין מה שכתבתי בשערי אפרים שער ה' באם טעם וקרא בפ' שור או כשב ושאר דינים בטעות הקורא משם תדרשנו וכתב בר"י באם סיים בפסוק ליל שמורים וכבר אמר העולה החמישי הברכה א"צ לקרות עוד כ"כ בספר בית דוד ע"ש ובענין אמירת הי"ג מדות בהרבש"ע בשעת הוצאת הס"ת כתב בפע"ח וז"ל מצאתי במחזור של מורי ז"ל כתב מבחוץ מכת"י מורי ז"ל ביום א' דשבועות יקרא י"ג מדות ג"פ ואח"כ יאמר רבש"ע מלא כל משאלות כו' וכן יה"ר ויחזור התפלה ג"פ ואח"כ יאמר ג"פ ואני תפלתי וכן יעשה במוסף וביום ב' ביוצר וכן דפסח וכן דסוכות כו' ע"ש ולא ראיתי נוהגין לו' התפלה ג"פ רק פעם אחת לבד ומ"ש וכן יעשה במוסף כו' פי' הרמ"ז באגרותיו סי' י"ר דהיינו כשאומר החזן כבודו מלא עולם וביום ב' ביוצר בהוצאת ס"ת וביוה"כ במנחה גם הוא בשעת הוצאת ס"ת ומזה יבין שבא"י אין משלשים הטעם כי אין להם אלא י"ט אחר ובמנחה אין ס"ת כו' ע"ש וע' בשערי אפרים שערי יו"ד סעיף ה' שכתבתי שיש נוהגין להתחיל הי"ג מדות ויעבור כו' ובפתחי שערים שם כתבתי שראיתי באיזה ספר שאין להתחיל ויעבור וכתבתי שאפשר הטעם לפי שאין אומרים דרך בקשה ועתה ראיתי כי דבר זה נשאל להרמ"ז שם והוא ז"ל השיב שאין לאומרו בתחלת י"ט כלל כי אז הכוונה בבחינות עליונות והוא סוד אמירתן ג"פ ואין בנו כח אפי' ברבים לאומרם דרד תחנה רק ע"ד שבח ע"ד שאומרים י"ג (מדות) של מי אל כמוך ומינה דעיקר אמירתן הוא כקורא בתורה ודוקא בי"ט הראשונים כו' ע"ש והאידנא נהיג

לו' אף בימים אחרונים של יו"ט וע"ש שגם אם חל יו"ט בשבת שאומרים בריך שמיה לא נדחה תפלה זו כי תפלת בריך שמיה אין עיקרה אלא במנחת שבת כו' ע"ש ומשמע דבשאר יו"ט שאינו חל בשבת אין אומרים בריך שמיה והאידנא נהוג לו' גם בריך שמיה בכל יום טוב אף שאינו חל בשבת וגם בחול בשעת הוצאת ס"ת וכמש"ל:

סימן תפט

ג **על**, עבה"ט וע' בשאילת יעב"ץ סי' קל"ט שחולק דאף שאינו מבין בלה"ק יצא ע"ש:

ו **והשבועות**. עבה"ט באם מנה בראשי תיבות כגון י"א אי ל"ג בעומר ודעת הג"פ סימן קך"ו דיצא והפר"ח וקצת אחרונים וכן בשאלת יעב"ץ סי' קל"ט הסכימו שלא יצא ובבר"י כתב שלזה דעתו נוטה וטוב לחזור ולמנות בלא ברכה ואם מנה בר"ת במילוי אותיות כגון י"א וכיוצא בו כ' שאיל' יעב"ץ שחוזר ומונה בלא ברכה ע"ש וע"ש בבר"י אם כתב לחבירו אגרת וכתב יום טו"ב לספירה פשיטא שצריך לחזור ולספור בפה בברכה וע"ש בדין כתיבה אי הוי כדבור שהביא ממש"ל סי' מ"ו לענין ברכת התורה ומשב יעקב בחלק יו"ד סי' מ"ט וכנה"ג סי' ר"י ע"ש ולענ"ד ברור דאפי' כתב שבעה עשר יום שהם כו' לא יצא כלל אם לא שנתכוין לצאת בכתיבה זו ויש להסתפק קצת ונראה דגם בזה יחזור ויספור בברכה ולא דמי לשאר דוכתי דאף דנימא שם דכתיבה כדבור היינו במקום שהדבור עצמו אינו אלא לגלו' מחשבת הלב משא"כ בזה וכמו דלא מהני אם כותב ק"ש ותפלה ובמגילה מבואר להדיא דקריאה בפה בעינן כדאמרינן היה כותב וכו' ועיין לקמן סי' תר"צ ועיין באשל אברהם שהראה מקום לתשוב' מ"ש בענין זה ועיין בשיורי ברכה שכתב שמי שמנה בר"ת טו"ב שאח"כ יהיה ש"ץ ויברך להוציא אחרים ע"ש ובמדינתינו לא נהגו לצאת בברכת ש"צ כלל רק כ"א מברך וסופר לעצמו א"כ אין לו להיות ש"צ ולברך כיון שאינו רק לעצמו וצריך למנות בלא ברכה:

ח **בעומר**. עבה"ט ועיין בשו"ת בית יעקב שחמיו הגאון ז"ל היה אומר לעומר והוא החזיק הנוסח בעומר והביא ראיה מח"מ סי' רנ"ג ע"ש ובאמת אין ראיה משם לכאן ומצינו בלשון המקרא בשנה השנית לצאתם וכה"ג טובי איכא עד כי חדל לספור וגם בלשון בני אדם נופל יותר לעומר בלמ"ד וכן נהגו במדינתינו והוא ע"פ האר"י ז"ל ועיין באה"ע סי' קך"ו לענין כתיבת הגט לירח פ' ע"ש:

י **מ"ט**. עבה"ט ועיין בח"י שכתב בשם מהרי"ל כשמגיע למ"ט יום יאמר שהם ז' שבועות ולמחרתו ערב שבועות והוא תמוה דמשמע שיאמר כן בשעת ספירה וליתא שלשון זה ולמחרתו כו' הוא לשון לקוטי מהרי"ל שכתב זה כדרך המנהגים שכך הוא הענין שיום

מ"ט הוא ערב שבועות אבל לא שיאמר כן בשעת ספירה ובשו"ת שבו"י חלק ג' הקשו לו והוא ז"ל נדחק להוכיח מדכ' ולמחרתו כו' וליתא וכן עמא דבר שאין אומרים זה כלל:

כ **בלא**. עבה"ט ועיין בבי' דוד שכתב אם נזכר בסוף היום בה"ש ומנה אז בלא ברכה ימנה שאר הימים בלא ברכה דליכא ס"ס גמור ובבר"י גמגם בזה קצת ע"ש ועיין באשל אברהם מדין אונן ובנ"ב סי' כ"ז כתב באם בה"ק היה רחוק ויהיה אונן יום ולילה יספור בלילה בלא ברכה ושאר הימים בברכה ובבר"י הביא בשם פרי הארץ כת"י שמונה שאר הימים בלא ברכה ובמח"ב כתב דמ"מ אם האונן ספר מעצמו ומדעתו והיה מי שישתדל בעדו בצרכי קבורה אז שאר ימים מצי לברך ע"ש וע"ש בבר"י בשם פרי הארץ שקטן שהגדיל תוך ימי העומר וכן גר שנתגייר תוך ימי העומר מונים שאר הימים בלא ברכה ואם נתגייר ביום ראשון לעומר מונה בו ביום בלא ברכה ואח"כ בברכה ע"ש ומ"ש בקטן אין זה לדידן שהקטנים שהגיעו לחינוך סופרים ג"כ ומכ"ש מופלא סמוך לאיש ואם לא ספר עד שהגדיל וכבר עברו מימי העומר פשיטא דאינו מברך ועיין במח"ב בשם זרע אמת מי ששכח לספור בליל עש"ק והתפללו ערבית של שבת מבע"י גדול ואז נזכר שלא ספר בלילה מ"מ כיון שעדיין יום הוא יספור בלא ברכה ושאר הימים בברכה ע"ש ועיין במח"ב מי ששכח ולא ספר בלילה אחד ובלילה שאחריה היה ש"ץ והוציא בברכתו לאחרים ע"ש בשם סמא דחיי והוא ז"ל העלה דאפילו אם האחרים לא ספרו לעצמם ויצאו ע"י הש"ץ הזה גם בספירה מ"מ יכולים למנות שאר הימים בברכה ע"ש ולענין אם מי ששכח וסופר בלא ברכה כתב הפר"ח שאינו יכול להיות ש"ץ להוציא אחרים ובמקראי קודש חלק עליו ובבר"י הביא בשם תשוב' כנה"ג וסמא דחיי ובית דוד כהפר"ח וסיים והכי נקטינן:

כד **חדש**, עבה"ט וע' בגאונים בתראי ובשו"ת ב"ח חדשות ובשב יעקב ופמ"א ח"א סי' ק"ז וח"ג סי' ל"ד ובק"א לקידושין בספר פ"י ובשו"ת מאמר מרדכי כמה תשובות בדבר ובשו"ת יד אליהו סי' ך"ד ובמים רבים סי' מ"ד ובספר המקנה סוף פ"ק דקידושין ובספרי שו"ת בית אפרים חלק יו"ד סי' ס"ה מתשובת הגאון בעל מג"ש כת"י ובתפארת צבי סי' ס"ד ובתשואת חן סי' ך"ה וסי' ך"ו וע' בנ"ב מ"ת סי' פ"ד שהזורע בע"פ כיון שיום ג' הוא יום הנף ולא נגמר הקליטה עד סוף היום נשאר באיסור חדש וא"א לאותו יום שיעלה לקליטה ולהתיר משום חדש ע"ש וע' בנ"ב ח"א בחלק יו"ד סי' פ"ז וסי' פ"ח:

סימן תצ

ד **אין עבה"ט וע' בפמ"א ח"ב סי' קנ"ג שהוכיח ג"כ שי"ל מקרא קודש וע' ברשב"ץ ח"ב סי' ר"י וע' בבר"י משם הריטב"א בסוכה דף ל"ה שסובר שאין אומרים מקרא קודש**:

ו **האחרון עבה"ט** וע' בשו"ת חוות יאיר סי' רך"ה במה שנוהגים האשכנזים שא"ל אופן בשביעי של פסח ואומרים בדרך מליצה ויסר את אופן מרכבותיו וכ' שאין להרהר אחר המנהג ויש סמך לדבר ממה שאמרו בסנהדרין דבליל ז' של פסח בקשו מלה"ש לו' שירה אמר הקדוש ברוך הוא מעשה ידי טובעים כו' ע"כ, וע"ש מ"ש על דברי התוספות בעירובין דף י' בענין והחיות ישוררו כו' ע"ש ויש ליזהר בפייט השירה באחרון של פסח בחרוז נרדם ואבד כו' רגילין ההמון להפסיק בתיבת חסידך ולהמתין בתיבת נחית בחסדך עד שיגמור החזן כמנהגם כשאר החרוזים ומשגה הוא כי כאן צריך לו' בדבור אחד כל החרוז דהיינו גם תיבות נחית בחסדך המקושר למעלה אל ובני זרע חסידיך כמובן:

ז (**בש"ע סעיף ט'**) **מתפלל** כדרכו וכ' בבר"י בשם מהר"י מולכו אם חתם בשחרית שבת וח"ה מקדש השבת וישראל והזמנים א"צ לחזור ואם חתם ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא ואם תכ"ד חזר ואמר מקדש השבת יצא וכתב בר"י שאם בסדר מוסף התפלל מוסף שבת לחוד לא יצא ועיין במים רבים סי' מ"ב לענין אם בשבת ור"ח התפלל של שבת לחוד ע"ש ואם התפלל תפלת מוסף של הה"מ ולא הזכיר שבת באמצע רק בחתימה חתם מקדש השבת וישראל והזמנים לא יצא וצריך לחזור וכן אם התפלל בשבת ח"מ מוסף שבת לבד ואמר יעלה ויבא בעבודה לא מהני כיון שלא הזכיר מוסף ח"ה כ"ב בבר"י אך תברי' לגזיזיה במח"ב סי' רל"ח והביא דברי הרמ"ע באלפסי זוטא והאריך ומפיק דבאלו הב' שחתם בשבת אף שלא הזכיר באמצע וכן בלא הזכיר מוסף חה"מ ואמר יעלה ויבא אינו חוזר ע"ש ועיין בגו"ר כלל ד' סי' י"ט ובפרח שושן סי' ג' וסי' ד' מדינים אלו:

ט **שלא לברך** עבה"ט ועיין בשו"ת רמ"א סי' ל"ה האריך בטעם הדבר והמ"א הביא בקיצור ע"ש:

סימן תצא

מבדיל. עבה"ט וכתב בר"י בשם בית יהודה ח"ב מי ששכח להבדיל במוצאי י"ט יכול להבדיל כל השבוע ובספר בר"י חולק ע"ז וכתב שאין לסמוך עליו למעשה וכת'

במח"ב בשם הר"ד אבודרהם שאין מזכירין אליהו כשמבדילין במוצאי יו"ט ע"ש בדף ס"ח הטעם:

סימן תצב

א **ושני**. עבה"ט בכנה"ג הביא מתמים דעים דגם אחר שבועות מתענין וכ"כ בר"י בשם אורחות חיים דיש מתענין בה"ב אחר שבועות ע"ש והיכא דנהוג אין לשנות ובמדינתינו לא נהגו כן:

ג ת"צ עבה"ט וע' בשו"ת בית אפרים חלק ח"מ סי' מ"ם בסליחות של חמישי דאיתא נסתמה הבירה הוא ט"ס וצ"ל נסתמה הכירה בכ"ף והוא מלשון הש"ס בביצה דף ך' מה במקום שכירתך סתומה כו' ע"ש:

סימן תצג

א **לישא**, עבה"ט ובמח"ב כתב שפשט המנהג שלא לישא כלל אפי' לא קיים פ"ו אין נושאין עד ל"ג וע"ש בשם זרע אמת שאפי' במקום שאין נזהרים רובם בתספורת מ"מ אין להתיר לישא ע"ש וע' לקמן סק"ג בשם השבות יעקב ועיין בפרי האדמה ח"ג דף מ"ח שנעשה מעשה בירושלים להחמיר שלא לישא אשה בר"ח שבימי העומר אפי' אלמן עם אלמנה ע"ש וע' בשו"ת חינוך ב"י סי' ך"א שהתיר בשעת הדחק למי שבא ממקום אחר לישא בל"ג בעומר וחלה וחזר לבריאותו אחר ל"ג בעומר ונחוץ מאד לביתו והיא אין רצונה לזוז ממקומה בלא נשואין וגם הוא חולה קצת עדיין ואין לו מי שישמשנו פה על היריד וגם שקרוב שיתבטל הענין על ידי המתנה זו שיפרד לדרכו כו' ולכן התיר הנשואין בצירוף היתר שיש מקומות שנוהגין היתר לישא אחר ל"ג בעומר ע"ש:

ה **תחנון**, עבה"ט ובמור וקציעה כתב דהך מבערב פירושו היום שלפניו כמו ע"ש או עיו"ט אבל הלילה שלמחרתו יום ל"ג בעומר פשיטא דלילו כיומו ע"ש:

ז **ברית**. עבה"ט וע' מח"ב בשם זרע אמת מי ששלמו ימי אבלו בין ר"ח לל"ג בעומר מותר להסתפר וטוב לעשות התרה וע' בדגול מרבבה בשבת שלפני החתונה שקורין שפין האלץ מותר להסתפר בע"ש ועיין לקמן ס"ק ח' בשם אגרת הרמ"ז:

ח **מקומות**. ובשם האר"י ז"ל כתבו שלא להסתפר כלל עד ערב חג השבועות ע"ש וכ' באגרות הרמ"ז סוף סי' ב' שלפי מנהג האר"י ז"ל אפי' אם יזדמן ברית מילה אין להסתפר בכל זמן העומר:

סימן תצד

ב **השלישי**. עבה"ט וע' בפמ"א סי' ל"א החזיק המנהג ועיין בקונטרס שערי אפרים שער ד' סעיף ט"ו מ"ש בזה:

ז **עשבים**, עבה"ט וע' בר"י בשם מהר"י לינזנו ומהר"ם זכותו שליל ב' מותר בזווג אף לפי דרך האמת ע"כ וע' לעיל ס"ס ת"ץ שנוהגין לו' רות בשבועות ואא"ז בבכ"ש דף קך"א כתב הטעם שלפי שדוד המלך ע"ה מת בעצרת והקב"ה ממלא שנותיהם כו' ובודאי בעצרת נולד ומגילת רות נכתב לייחס דוד ע"ש וע' בבר"י בשם עוללות אפרים כי הנותן ס"ת חדשה לבה"כ בעצרת כאלו הקריב מנחה לה' בזמנה ע"ש:

סימן תצה

וטחינה. עבה"ט וע' בשו"ת פ"י כת"י חלק א"ח סי' י"ד בענין המנהג שנהגו ביום טוב לקחת חלות דבש ולטבל בו פרוסת המוציא שחכם א' רוצה לאסור שדבש מן החלות הוי במשקה היוצא מזיתים וענבים שאסור אף בעומדים לאכילה וכתב דז"א דודאי לטבל הפת מותר דהוי משקה הבא לאוכל ועדיף מיניה דהוה אוכל הבא לאוכל כדאיתא בגמ' אך בלא פת יש היתר דדוקא בזמן שדבוקים בכוורת וצריך כו' כדאיתא בסי' שך"א כו' ע"ש וע' בסי' שך"א ובמג"א שם:

סימן תצו

א (**בש"ע סעיף א'**) **ומנדין כו'** ועיין בתשובת מהר"י הלוי סי' י"א בנידון חכם שהתיר להפליג בספינה בי"ט ב' ש"ג אם מנדין אותו כדין המזלזל:

(•) (**בש"ע סעיף ב'**) **אין** בין ראשון לשני כו' ועיין בשו"ת נ"ב סי' ל' בתינוק שנולד בה"ש ושמיני ספק תשיעי שלו חל ביום טוב ב' ש"ג בזה כתב ביו"ד סי' רס"ו להחמיר שאין דוחה יו"ט והש"ך מיקל ואפילו בודאי והוא ז"ל כתב שאף הרא"ש מורה בספק דשרי ואפילו ביו"ט של ר"ה וגם בוודאי מילה שלא בזמנה ביו"ט ב' ש"ג מי שרוצה לסמוך על הש"ך להקל אין מוחין בידו ע"ש:

ב **עכו"ם עבה"ט** ועיין בבר"י בשם תשובת מהריק"ש שן כואבת ואינו נופל למשכב מותר לעקר' על ידי נכרי ביום טוב שני ש"ג חוץ מר"ה ע"ש:

ג (**בש"ע סעיף ג'**) **בני** א"י כו' ועיין במהרי"ט צהלין סי' קל"ט בן ח"ל מותר להרבות בי"ט בשביל בן א"י שיצא ע"מ לחזור בקדירה אחת ובשני קדירות ובשני מינים והם עושים לעצמם ולאורח אע"פ שאם לא היה האורח לא היו עושים רק תבשיל א' ג"כ שרי

דהא איכא עונג ביו"ט שאוכלים ומתענגים וגם לבשל בשביל האורח לבד יש כמה צדדי היתר כיון שהוא בבית זמן מה הרי מזונותיו עליו וכו' וגם דעכ"פ הוי לאורח חוה"מ או אסרו חג שמצוה גם כן לענג חוה"מ וא"ח בבשר מכל מקום טוב לבקש קדירה גדולה או לאכול עמו מקדירתו שלא יהיה ניכר שלו לבדו עשוי להסתלק מן הספק ואם א"א שרי ע"ש ובשלמי חגיגה בשם מהר"י עיאש כתב להתיר בפשיטות וע"ש, ועיין בבר"י בשם מוהריק"ש שבן ח"ל שעומד בא"י מותר לו' לבן א"י שיעשה מלאכה ביו"ט שני ומהר"י פראגו ומהר"י מלכו דחו דבריו והסכימו לאיסור ועיין בגו"ר כלל ד' סי' ט"ז וי"ז ועיין בזר"א סי' ט' וכתב בק"א למח"ב בשם מז"א מי שהלך לח"ל ושלח אחר אשתו שבא"י ולא רצתה לילך ואח"כ נתרצית לשלחה כלי ביתה ומוכנת ליסע אחה"פ כ"ז שגופה עדיין בא"י תנהוג כא"י, אך משום חומרת חמץ לא תאכל חמץ ביום ח' וכן בעלה ב"ז שאשתו בא"י ינהוג בא"י ובחור שבא מח"ל לא"י פשטה הוראה שיעשה כא"י (וע' בהל' קטנות ביו"ד ובלקט הקמח ובגו"ר כלל ד' סי' י"ד וט"ו הסכימו רבים וגדולים וגזרו בגזירה חמורה שאפילו בחור אם לא בא רק דרך עראי מחויב לנהוג שני ימים כמנהג מקומו ע"ש) אך אם בחור זה נשתדך בבת ח"ל בק"ג ושבועה ור"ח ולדור אתה בח"ל יעשה כבני ח"ל. וע"ש בשיורי ברכה סימן זה שכתב שהעלה בתשו' שבן א"י שירד לח"ל ודעתו לחזור שהדין הוא שעושה כמנהג א"י וכך עשה כמה רגלים ושוב נודע לו שמתה אשתו שהניח בא"י ודעתו לישא אשה בח"ל ולחזור לא"י כל זמן שלא נשא יעשה כמעשהו כבני א"י וכשישא בח"ל יעשה כבני ח"ל עד שילך לא"י איש וביתו וכן הסכים עמו גדול הדור ע"ש עיין בש"ח בעובדא שאירע לו כה"ג שנשא אשה בח"ל רק נתעכב שם מחמת כמה עלילות ולא היה בדעתו לישאר שם רק לחזור עם אשתו כאשר התנה עמה ונהג כבני א"י, אך מעיד אני עלי שמעולם לא אכלתי חמץ בח' של פסח ולא נהגתי כא"י רק לענין תפלה מטעמים שכתב הרדב"ז שאם מתפלל תפלת י"ח לא נמצא שקרן בתפלתו משא"כ כשיתפלל מעין שבע וכו' ע"ש ועיין בבר"י בבן ח"ל שנשתהה זמן מה כא"י ודעתו לחזור לח"ל כי שם ביתו ונעשה שותף בחנות עם בן א"י וזמן יריד ביום טוב שני דלשותפו בן א"י חול מותר לשותפו ליישב בחנות ולמכור ביריד כיון ששניהם תמיד מתעסקים בחנות וכמ"ש הר"ן הביאו ב"י סי' רמ"ה בישראל ועכו"ם שניהם מתעסקים בחימום המרחץ ע"ש ועיין בש"ח בשם תשוב' הררב"ז שבן א"י אשר בח"ל מותר לבשל מיו"ט ב' לשבת בלא ע"ת והביאו באה"ט והטעם שהרואה יאמר שהניח ע"ת או סמך על אחרים ועיין בש"ת בבני ח"ל העולים לא"י לזוהרא (הוא ענין ההקפות והסיבוב שמסבבין מעיר לעיר ומכפר לכפר להתפלל על קברי הצדיקים) שדעתו לחזור ועושים

ב' ימים ואין בבני ח"ל מי שיעלה על הדוכן יכול הכהן מבני א"י לעלות לדוכן ולברך להם וכן דעת מהר"מ בן חביב אך מהר"א הלוי מסתפק בזה לפי שבני ח"ל שמתפללין יום זה תפלת המוספין הוא יום החול לבני א"י ולא שייכא עבודה לגביה ולכן דעתו שלא יברך אקב"ו כו' רק ברכת כהנים לבד וע"ש שכתב המגי' דבן א"י כהן שיצא לח"ל ע"מ לחזור אם יכול להשתמט לצאת קודם שיגיע לברכת כהנים מוטב ואם לאו אם יש שם כהנים אחרים יעלה עמהם וכיון שאחרים עמו יכול להבליע את השם בנעימה ולא יהיה נרגש, אך אם אין שם כהן אלא הוא נראה שיעלה ויברך כדרכו בהזכרת השם ויש לסמוך על מהר"מ ב"ח. ומ' אברהם יצחק ז"ל וגם מהר"א לא החליט שלא יברך ע"ש ודברי מהר"א הלוי (שהוא בעמה"ח שו"ת גינת וורדים) תמצא באידך בגו"ר כלל א' סי' י"ג ושם תשובות מהר"מ ב"ח שדעתו שאם יש שם כהנים אחרים מבני ח"ל לא יעלו עמהם מכהני א"י ואם אין שם יכולים כהנים מבני א"י לעלות ולברך מידי דהוי אציבורא אחרינא ע"ש ודברי מהר"א יצחקי בתשובתו זרע אברהם סי' י"ב והובא ג"כ בשלמי צבור הל' ב"כ ע"ש ועיין שם בשו"ת גו"ר שמהר"ם ב"ח דעתו בבני ח"ל שבאו שצריכים להתפלל ביו"ט אם אין יודעים להתפלל יכול א' מבני א"י להיות ש"ץ להוציאם י"ח ובעמ"ח גו"ר וכן בזרע אברהם חלקו ע"ז וכן נוטה בבר"י סי' קך"ד ע"ש, וכתב דבן ח"ל שהיה ביום טוב שני בכפר שבא"י שלהם יום חול והוא התפלל כבר תפלת יו"ט וביקשו ממנו לפרוס להם על שמע ולעבור לפני התיבה להוציאם י"ח בתפלה של חול יש מקום לו' שיכול להוציאם דל"ד להא דלעיל דשאני הכא די"ל דשפיר שייכים גביה תפילת י"ח דאפי' בשבת טעמא משום דלא אטרחיהו רבנן ע"ש שכתב שצריך להתיישב בדבר ע"ש ובש"ח דעתי שאם הוא לא התפלל עדיין תפלת י"ח לעצמו אזי יכול לעבור לפני התיבה בקול רם לבד ואומר יעלה ויבא בעבודה דאע"ג דציבור לא שייכים לדידיה שייכא ואינו כשקרן בתפלתו ולא יתפלל תפלת לחש כלל שאז הוא צריך להתפלל תפלת יו"ט כדרכו ושוב אין התפלה בקול רם אלא בשביל הציבור ואין רשאי לומר יעלה ויבא והו"ל לגבי דידהו כהפסקה ע"ש, ולענ"ד דעדיף להתפלל בלחש לעצמו של יו"ט כדרכו ובקול רם יאמר י"ח להוציא הציבור י"ח ובאמת לא יזכיר יעלה ויבא בהחזרת התפלה כלל כיון שהוא בא להוציא הציבור דלדידהו יום חול הוי:

ה **לתחום**, עבה"ט בשם מ"צ ח"ב ועיין בפרי האדמה חלק ג' שכתב ג"כ שמי שהלך לגור בא"י וגמר בדעתו שאף שלא תרצה אשתו לבוא ישתקע הוא דאין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וכתב בס"ח דלענין תפלה ושאר דברים דינו כבן א"י ומ"מ לענין חמץ טוב ונכון שלא יאכל ביום ח' וע' במהר"מ אלשכר לענין מילה בזמנה שאירע

בא"י ביו"ט ב' ש"נ והי' שם אורח מח"ל שעושה היום יו"ט והוא מוהל כ' בס' נחפה בכסף דכל שיש מוהלים מתושבי עיר שהוא אצלם חול אין האורח רשאי למול ובמטה יהודה חולק וס"ל דמותר ובש"ח כתב דהיכא דאיכא עשרה מבני ח"ל שנוהגים היום יו"ט אסור ואפי' כשאין עשרה דוקא כשמבקשים ממנו שיהיה הוא המוהל אין לו למנוע עצמו אבל הוא ודאי אסור לבקש מאחרים שיתנו לו למול וכן יודה לו החכם לאורח שבא לשאול שאין לו להיות רודף היום אחר מצוה זו מאחר שהוא יו"ט לדידיה כיון דאיכא אחר אם לא שיבקשו ממנו אחרים מאליהם. ולענין אם בן א"י עולה לס"ת בח"ל ביו"ט ב' עיין מ"ש בשערי אפרים שער ח' סעיף צ"ז ובפרחי שערים שם הזכרתי כמה תשובות לענין אם לצרף למנין מבני א"י לבני ח"ל ולהוציא ס"ת כ' בפרי האדמה שאפי' ט' א"י לצרף א' מבני א"י והביא כן מהלק"ט (ובשו"ת הביאו ותמה עליו שבהלק"ט כתב עד שיצטרפו כו' ואולי ט"ס וצ"ל אפי' כו' וליתא דפשוט שהט"ס הוא שצ"ל ע"י שיצטרפו כו') וע' בשו"ת הרמב"ם הנקרא פאר הדור סי' ק"ו שבני צור נהגו לעשות ב' ימים ואין דופי במנהגם וע' בשו"ת מהרי"ט צהלין שכתב שאפי' על העיר הק' צפת מאן לימא לן שהיו דשלוחים הולכים אלא כך מקובלים כו' ובבר"י הביא מירושלמי פ"ב דר"ה דמוכח דצפת עושין יום א' וע"ש שכתב שעיר יפו סמוכה לירושלים מהלך יום ומחצה או פחות מעט וקרובה מאד ליבנה ולוד עדיין יש להסתפק לפמ"ש הרמב"ם דלא בקירוב תליא מילתא שיש מקום קרוב שלא היו השלוחים באים לשם מחמת שלא היו שם ישראל או שהיה שעת חירום כו'. ושוב כת' שהעידו לו שנהגו שם ביפו לפני מהר"א יצחקי וב"ד לעשות רק יום א' וכן ברמל' עשה מהר"י הכהן מעשה בעצרת רק יום א' לבד ע"ש וכן בש"ח שמהר"מ רובייי הורה כן למעשה שנתערבו שם ביפו בחג הסוכות ועשו יום א' והסכים לזה החסיד מו' יום טוב אלגזי נ"י ע"ש ובמח"ב כתב עיר יפו אם איש ישראל דר בה ויתיישב איש וביתו שם נראה דיעשה יום א' כו' ע"ש וע' בשו"ת מהרי"ט צהלין סי' ל"ד עיר עגלון שמעבר לירדן אינם כא"י לענין לעשות שם יום אחד כא"י וצריך לעשות שני ימים כח"ל וע' במור וקציעה סי' ש"ו בקונטרס גדר ישוב א"י הביא מתשובת רדב"ז שעזה דינה כא"י ותשו' מהרי"ט שדינם כח"ל והוא ז"ל האריך לדהות ראיות מהרי"ט ונתחזק במעוז לו' שהיא א"י ע"ש ומכל מקום אפשר שעושים ב' ימים כמש"ל בשם הרמב"ם שאפשר שהשלוחים לא הגיעו לשם ע' בח"צ סי' קס"ז שכתב דבני ח"ל העולים לא"י דרך עראי צריכים הם להתנהג כא' מבני א"י התושבים דלא שייך בזה חומרי המקום שיצא משם לא מיבעיא בתפילות וברכות וס"ת שאינם אומרים בעצם אלא אפי' במלאכה מותרים כיון שאילו באו ממקום החומרא למקום

הקולא קבעו דירתם בו היו אסורים לנהוג חומרתם כמו שבני א"י אסור להם להוסיף יום א' על הכתוב בתורה אף הבאים מח"ל כ"ז שהיו בא"י אסורים ע"ש ובנו בשאלת יעב"ץ סימן קס"ח הזכיר דבריו וגמגם בהם דגם בא"י גופא אין איסור אם היו רוצים לעשות ב' ימים משום דלמא אתי לאקלקולי ואם כן אף בעולים דרך עראי חייבים להחמיר כמנהג מקומם כדפשיטא להו לחכמי א"י גופייהו כמ"ש בהלק"ט סי' ד' כו' ע"ש וכן בבר"י כתב שהמנהג פשוט להיפך ממש מדח"צ אלא עושים כמקומם וע' עוד בשאלת יעב"ץ שקרא ערעור על מנהג רבנן קשישאי והבר"י כתב שהפריז על המידה ואין לזוז ממנהג שנהגו ככתוב בדברי האחרונים ע"ש:

סימן תצז

(בש"ע סעיף י"ב) זימן שנים ומצא שלשה כו' וע' בכנסת יחזקאל סי' ך' בעובדא שא' מבני כפרים מגדל יוני שובך זימן שני' כמנהגו לבחור הגדולים ואינו שוחט מעי"ט משום מיכמר בשרא ושוב מצא שלשה והכיר א' מהנה שאינה שלו ועל השני' נסתפק גם כן אף שנדמה לו שהמה אלה אך לא בבירור ושוב פרחה א' מהם והמלמד שהי' אז בביתו הורה לו שאסור לשחוט מחמת מתני' דזימן שני', והשיב כי מנהגו מאז לא הוטב בעיניו שאף שיש גדולי הפוסקים להתיר זימון אף ביונים פורחים מ"מ דעת הרא"ש והטור וש"ע כו' לכן צריך לבחור המדדין ואין פורחים או לקשור אותם מעי"ט ואז מועיל הזימון ובענין שפרח א' מהם הביא דברי הר"ן והקשה ע"ז אך בזה שהכיר האחת האסורה אמרי' דהשני' אינה בכלל ספק כלל ולכן לדעתי הפוסקים המתירים זימון בפורחים גם לפי דבריהם יש מקום להקל גם בזה ע"ש:

סימן תצח

א (**בש"ע בס"ה**) **עגל** שנולד כו' עיין במהר"מ אלשקר סי' ך"ה ובשו"ת מהר"י הלוי מ"ש על דברי הרא"ש בזה:

י **טריפה**, עבה"ט וכתב בשבות יעקב חלק א' סי' ך"ג שאם לא נמצא מרה מותר לצלות הכבד ביו"ט כדי לטעום דסומכים על הרוב ע"ש ועיין בשאגת אריה סי' ס"ד באם רוב בהמות טריפות אפי' מחמת חומרת אחרונים אסור לשחוט ביו"ט אך אם אין רק מקצת כיון דבאותו מקצת איכא נמי מחומרת אחרונים יש היתר לשחוט ביו"ט ע"ש ולפי"ז מ"ש המג"א דאם צריך לה יש להקל נראה דגם בכה"ג יש להקל אבל ברובן טריפות או שהטרפות מצויות כמו כשרות אלא שהם טריפות גמורות מן הדין אין להקל ועיין

בשבו"י שמי שלא שחט מעולם אסור לשחוט לכתחלה ביו"ט כיון שעדיין אינו מוחזק באימון ידים ושלא יתעלף חיישינן שמא יקלקל שחיטתו והוי טירחא שלא לצורך א"נ ואסור כמו דקי"ל לעיל סי' של"א וביו"ד במי שלא מל מעולם כו' ע"ש ועיין בשו"ת חוות יאיר בשם הגאון בעל עה"ג דמקשה מהא דמוהל אהך דהכא בעוף שנדרס כו' ע"ש סי' קנ"ח ומ"ש ע"ז וגם ליישב זה ע"ש:

יא **לראותו.** עבה"ט וכתב בר"י בשם מהר"י מלכו דאפי' אין לו מה יאכל אסור להתיר בכור ביו"ט ומ"ש בש"ע ואפי' עבר וראהו עיין בח"צ סי' פ"ח ליישב דעת היש מתירין שהביא ה"ה שמתירין אפי' בכה"ג שלכאורה הוא נגד הש"ס דקי"ל כר"ש דבדיעבד נמי לא ע"ש:

יב (**בש"ע סעיף יא**) **בהמה** שחצי' כו' עיין באשל אברהם ס"ק ב' בשם הש"י ובשו"ת נ"ב סי' ך"ט כתב שאין חילוק בין בהמת ישראל לבהמת קצב נכרי המוכר לישראל כגון שישראל השוחט הוא לפי שרוצה לקנות ממנו בשר עיקר השחיט' בשביל ישראל וגם החשש השני שיזדמן שר גדול ויקח כולה הוא חשש רחוק ומכ"ש כיון דבכזית בשר סגי וא"ל ס"ס שמא תמצא טריפות ואת"ל כשירות שמא לא יקנה הישראל ממנה, ז"א דחשש השני אין נכנס בגדר ספק וגם כי ספק א' שמא יאכל הישראל או לא יאכל כו' וגם הש"י כתב שהגאונים שלפניו נהגו היתר בדבר והוא ז"ל המציא חומרא זו מדעתו ולכן המיקל לא הפסיד ע"ש:

יג (**בש"ע סעיף יד**) **לא** ישחוט כו' ועיין באשל אברהם ס"ק ג' ועיין בגו"ר כלל ד' סי' ד' דמ"ש רש"י הזמנה בפה היינו לעפר שלמטה אבל לעפר שלמעלה אסור לטלטל ע"י הזמנה וצריך שיעשה בו מעשה ודלא כמו דנהיגי טבחי מתא להזמין עפר בפה ולכסות בו מלמעלה ומכ"ש בעפר שרגלי הרבים דורסים לא מהני ליה הזמנה וכו' ע"ש:

סימן תק

י **חותך**, עבה"ט ועיין בשו"ת נ"ב סי' צ"ה מ"ת במקום שיש קצב נכרי ולא רצה למכור בעי"ט לפי שהי' חג שלהם רק למחרתו בי"ט יפה הורה המורה שמותר לקנות ממנו ולומר לו סכום המשקל שהוא צריך שהרי אף לישראל מותר לו' תן לי ליטרא והוא מכוין דרך חתיכתו לחתוך בו ואם כן מאי איכפת ליה שהנכרי שוקל ממש ואפי' כשהוא פסיק רישא לא איכפת לן כ"כ באמירה לעכו"ם כמבואר בסי' ר"ג במג"א ס"ק מ"א וגם אין כאן חה"ש שהרי גם הם קונים מה שצריך להם לצורך חגם ומ"מ משום זילזול יו"ט אין לישא הבשר בפרהסיא ויכסו אותם בנשאם ברחוב ע"ש:

י **לשנות**. עבה"ט כתב בשו"ת נ"ב מ"ת סי' צ"ב בשר שלא הודח קודם יו"ט ויום ג' משנשחט הוא ביו"ט מותר להדיחו כיון שראוי לבשל בו ביום לית ביה משום תיקון ועיין לעיל סי' שך"א מ"ש בזה:

סימן תקא

בסכין. עבה"ט ועיין במור וקציעה שאף ביו"ט אם צריך למהר בישול קדירתו כגון בישל דגים רשאי לבקע גם דקות קצת רק יזהר שלא יהיו דקות מאוד גם לא יבקע ויניח לפניו ויעשה צבור אלא כל בקעה שעשה ישליך מיד על האש:

סימן תקג

(**בש"ע סעיף א**) **וכ"ש** שיכול לשחוט כו' וכ' במח"ב בשבועות שחל בד' וה' בשבת שחט השוחט אחר שאכלו רוב הקהל קודם שיאכל הוא סעודת יו"ט ב' עגלים במטבחיים ש"ג ששוחטים שם לצורך ישראל ואכל השוחט וב"ב בסעודת יו"ט כזית מכל א' מהעגלים שכן ראה לשוחטים שקדמוהו ועשה כן כדי שיהיה בשר בשבת שאם לא כן היו הנכרים נוחרים העגלים וכתב בשו"ת זרע אמת שלא יפה עשה וחלק על הבאר עשק שמתיר לשחוט ביו"ט ב' של פסח אחר אכילה צורך חו"ה כל שאוכל השוחט כזית וכתב שהם דברי תימא ומ"מ העלה בדיעבד אין לאסור הבשר ע"ש:

סימן תקד

לגרור, עבה"ט ועיין במים רבים סי' מ"ז בענין טחינה הקאקאז וללוש גיקולאקי בי"ט וע' בפנים מאירות ח"ב סי' מ"ד שמותר לטחון קאוו"י ברחיים שלהם הקטנים ביד ובבר"י מפקפק בזה אך במח"ב חזר וכ' שראה במור וקציעה שברחיים של כל איש בביתו מותר וברחיים של חנוני אסור אפילו בי"ט ב' ובספר חסדי דוד כתב ג"כ שמותר אך המחמיר יתברך כמ"ש התו' בכל תבלין ע' שם:

סימן תקה

לאכילה, עבה"ט וע' בחוט השני סי' ל"א שכתב תרתי בעי' עומדת לאכילה ולקדירה דוקא וחליב' שלנו שהיא לקערה אסור ביו"ט ראשון כמו בשבת וכפסק רמ"א מדינא ולא מחומרא בעלמא ע"ש וע' בשו"ת מהר"י הלוי אחיו של הט"ז בחלב שנחלבה ע"י גוי וישראל רואהו ביום א' דיו"ט:

סימן תקו

לא יאפה, ועיין בשג"א סי' ס"ג דמסיק להתיר לאפות בלא קריאת שם תחלה:

סימן תקז

(**בש"ע סעיף כ**') **אף** על פי שעצים שנשרו וכתב בר"י שבספר בית מועד כ' בשם הראב"ד פת שאפאו בעצי מוקצה הפת אסור כאלו אפאו באה"נ שיש שבח עצים בפת עכ"ל והדברים צ"ע ועיין לעיל סי' תמ"ה וביו"ד סי' קמ"ב וכתב בשם רבינו גרשם אם נתבשל מוקצה בכלי מותר לבשל באותו כלי ביו"ט מפני שנשרף האיסור ונבלע בכלי ואין מוקצה בעין ע"ש וגם זה צ"ע דלקמן סי' תי"ג משמע דגם טעמו אפור אלא שאין לו דין דשיל"מ ואפשר שחסר תיבה אחת וצ"ל בעצי מוקצה כו' והיינו דקאמר מפני שנשרף האיסור וכוונתו למה דאמרינן דקלי איסורא ואף שנא' לענין דשיל"מ ס"ל דה"ה לדבר שנתבשל על ידו אין טעמא אוסר וצ"ע:

סימן תקט

ט **כשיתלבן**, עבה"ט וכתב בר"י בשם בית דוד שפוד של חמץ שצולין בו בשר כל השנה אסור ללבנו ביו"ט של פסח:

י (**בש"ע סעיף ה' בהגה**) **וה"ה** דאסור להגעיל עיין ברדב"ז ח"ג סי' ת"ב:

יב **להטביל עיין** בשו"ת שער אפרים סי' ט"ו ובספרי שו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' נ"ב מ"ש שם בישוב דבר הרמב"ם ומ"ש שם על דברי השאגת ארי' ריש הלכות שבת ע"ש:

סימן תקיא

א (**בש"ע ס"ב**) **מותר** להחם כו' עיין באשל אברהם ועיין בש"ך יו"ד סי' קנ"ט ובמח"ב כ' בשם תשובה כת"י מ"א מרבני אטליא שהתיר להחם ביו"ט ולרחוץ הרחיצה הכרחית ללבוש לבנים ועיין לעיל סי' שכ"ו:

ב (**שם**) **ס"ג** אדם מותר כו' עיין בחוט השני ס' ע' אשה שטבלה בליל יו"ט אחר לידתה בשוגג מותרת לבעלה כיון שהיתה שוגגת ואפילו היתה מזידה לא היה מקום לאסור מדינא בדיעבד רק משום מיגד' מילתא אבל בשוגגת ודאי מותרת מיד אף שלכתחלה אין לעשות כן ובמזיד' יש להחמיר לפרוש אותה לילה אכל אח"כ פשיטא דמותרת בלא טבילה אחרת ע"ש ועיין ביו"ד סי' קצ"ז:

ד **להרבות עיין** בשו"ת נ"ב מ"ת סי' כ"ד וכ"ה באחד שהורה היתר להחם היורה שבמרחץ ע"י נכרי ביו"ט שחל בע"ש לצורך שיבשל ממנו בעל המרחץ מחמין אלו שביורה תבשיל קאווע וישתה מאותו ביו"ט ושאר החמין שביורה יזובו למקוה להפיג צינתן ויצאו עליו עוררין והוא ז"ל כתב שאין מזניחין אותו במקום שיש מניעת הטבילה וביטול פ"ו וגם יש צד להיתר מחמת שצריכה חמין לחפיפה שיש היתר אפי' ביו"ט כמ"ש ש"ך יו"ד סי' קצ"ט וא"כ ביו"ט לצורך שבת גם כן יש היתר על ידי עירוב תבשילין ע"ש ועיין במח"ב בשם זרע אמת שיש שנוהגין היתר בכה"ג להתיר ביו"ט שבע"ש ע"י שמבשלין ביורה ב' או ג' ביצים יש להניחם במנהגם ומ"מ רחיצת כל גופה בחמין אסור רק תחוף ותרחץ היטב בעיו"ט כל גופה בחמין וביו"ט תדיח למטה בחמין ותעיין היטב בכל גופה קודם טבילה כמ"ש ביו"ד סי' קצ"ט ע"ש:

ה **מוגמר עיין** לעיל סי' ריו"ד שם כתבתי בענין שתיית טוטין ביו"ט ובקרבן נתנאל פ"ב דביצה כתוב לאסור וחולק על שו"ת דרכי נועם והבר"י חולק עליו ודעתו להתיר ואין לגזור משום ע"ה שיבואו לכבות שאין לגזור מדעתינו אך יש להזהירם שלא יכבו ע"ש ובספר מור וקציעה כתב בשם אביו הגאון הח"צ ז"ל שהיה שותה ביו"ט אף שבימי חרפו מנע מזה אמר לו חסיד גדול רב מובהק שלא יפה עושה כיון שרגיל בו מצטער ביו"ט ומונע משמחת יו"ט וחזר לנהוג בו היתר ע"ש ועיין במח"ב שכתב בשם חכם וחסיד מוהר"ר ליפא ז"ל שכתב שהוא היה נוהג היתר ביו"ט רק שנזהר להדליק מן הנר הדלוק ולא ע"י גחלת שיבא לידי כבוי וכך ראה שנהג רבו ז"ל חוץ מי"ט של ר"ה שמחמיר וגם בט"ב אבל בשאר תענית של צבור וכ"ש תענית יחיד נוהג היתר עכ"ל וכ"כ בספר ים ישששכר להתיר רק שאין להדליק מהגחלת רק מהשלהבת ע"ש וכן נהגתי שלא לעשן בי"ט ראשון וב' ימים של ר"ה וט"ב ובליל ב' של פסח אחר הסדר משום הפגת טעם מצה ומ"מ אני מפרט בפה ביו"ט שאיני עושה כן משום סרך של איסור וכמ"ש סי' ריו"ד שיהיה מותר בעת הצורך כיון שרבים וגדולים מתירים בכל ענין ובענין הדלקה יש ליזהר שלא להדליק ע"י נייר כמנהג בחול רק ע"י שלהבת כמש"ל ואף ע"י גחלת שרי ליקח גחלת בוערת ומיד שהדליק הטוטין ישליכנה על האש בענין שאין כאן כבוי כלל ועיין בשער המלך הל' לולב שאף מי שנוהג איסור לשתות טוטין ביו"ט אעפ"כ מותר לטלטל הקנה ששואפין בו כיון דחזי לאחרינ' ע"ש באורך וכן דעת בעל משכנות יעקב ובמח"ב האריך בזה ודעתו שמי שנוהג איסור ולדעתו אסור מדינא אסור אף לטלטל אך מי שלדעתו הוא מותר מדינא אלא שנוהג חומרא על עצמו מותר לטלטל ע"ש:

ז **ריחא**. עבה"ט ועיין בשמש צדקה סי' ד' ועיין בח"צ סי' צ"ב שהביא דברי הט"ז ודעתו להתיר לסוך את הידים בשמן ערב ומים המריחים בין בשבת ובין ביו"ט ואפי' ליתן בשמים לתוך המים בשבת לרחוץ בהן מותר כמו שמותר לתת תבלין לתוך הקדירה בשבת דבאוכלין ומשקין לא שייך אולידי ריחא וע"ש דגם היכא דאיכא צביעה באוכלין לא שייך צביעה ולכן מותר למזוג יין אדום בשבת ע"ש ועיין בר"י בשם נחפה בכסף שהעלה שיש להחמיר שלא לתת בשמים במים בשבת לרחוץ בהם אך אם נתונים במים מע"ש מותר לרחוץ בהם ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ב מ"ש בענין זה על דברי אביו הגאון ז"ל ודעתו שאין להתיר למי שמחמיר להטיל ריח לתוך המים ביו"ט ע"ש:

סימן תקיג

דלחזותא עביד, עבה"ט ומ"ש לעיל סי' תק"ז וע' במור וקציעה שאם טחו בה פני העוגה ללבנה וגררו ממנו במורג חרוץ ועשו ממנו עגול הנעשה בשומן מותר דהא אזיל ליה טעמא וחזותא ואף דעביד לתקוני קדירה מותר כמ"ש המג"א וכ"ש בזה דטיחה זו לאו לתקן קדירה היא ע"ש ועיין בשו"ת פרי תבואה ח"ב סי' י"א בדין ביצה שנולדה ביו"ט ונתערבה עם אחרות ולקחו מהתערובות ביצה וליבנו המאכל ולא הספיק ולקחו עוד ביצה אחת מהתערובות ונתנו לתוך התבשיל והיה קדירה גדולה שיש בה סמ"ך וגם אם לא היה מלבנין רק בביצה המוקצה לבד לא היה הליבון ניכר כלל רק החזותא היא מחמת כל הביצה שנתנה במאכל והביא דברי התו' פרק כ"ה סי' פ"ח שכתב שנעשו כולם גוף האיסור וגם שיש לחוש שהביצה הד' היה האיסור ועיין לעיל בט"ז סי' שי"ח בנגמר ע"י האיסור אסור ובא"ר השיג עליו בזה וגם שיש ס"ס שמא נשאר בתערובות ושמא לא היתה לבסוף ועיין ביו"ד סי' קי"ד כס"ס בדשיל"מ מהני ס"ס לצורך ומכ"ש בספק אם יש כאן איסור והעלה להתיר לאכול התבשיל ביו"ט ע"ש:

סימן תקיד

שעה, עבה"ט ובהגה שם ובבר"י צווח ככרוכיא ודחה דברי המגי' וכתב אי איישיר חיל' אבטליניה ובשו"ת נ"ב סי' ל"ג כתב שביטל מנהג זה במקומו ע"ש ואעפ"כ ברוב המקומות מחזיקים כמנהגם ודנכרי המושכר להשגיח על הנרות הדולקות שלא יהיה איזה תקלה ח"ו אומר לו השמש בעיה"כ שלעת הערב ביוה"כ ידליק נרות על המנורות שבבה"כ וביוה"כ הוא עושה כן מעצמו ואף שגם זה אסור כמבואר בסי' ש"ז מ"מ כיון שהוא צורך מצוה קצת הקילו בזה ועיין בא"ר סי' ש"ז בשם קיצור של"ה והיכא דאפשר

לבטולי מנהגא ולעשות ע"ד יותר מוכשר יש להחמיר גם בזה ועיין בשב יעקב סי' ט"ו שלימד זכות על מנהג המקומות שהנכרי מושכר לכל השנה לכבות הנרות בבה"כ בשבת וי"ט אך אין נכון לכבות נר חנוכה בליל שבת ולחזור להדליקו ממחרת השבת ע"ש:

סימן תקטו

א **בש"ע ס"א שיש** במינו במחובר וכ' מח"ב בשם זרע אמת נכרי שהביא שושנים לדורון ביו"ט ראשון והאשה ערבה אותם בשאר שושנים שבכלים שנקנו בעיו"ט ואותן שהביא הנכרי הם מועטים וצדד להתיר להריח ביו"ט שני בהסיר מהם מקצתן ע"ש ועיין בשו"ת פרי תבואה סי' ס"ט דגים שהביא נכרי דורון לישראל מותר ביו"ט שני לישראל אחר לצורך יו"ט אפילו שלא לצורך אורחים ואותו ישראל שהובא לו אם זימן אורחים במקרה מותרים לאכול בביתו של בעה"ב אך לאורחים הסמוכים עליו בתחל' ביו"ט יש להחמיר וגם מה שנסתפק במג"א בזימון אורחים אם הבעה"ב מותר לאכול עמהם יש להחמיר וביו"ט שני הסמוך לשבת מותר לטלטל מה שהובא ביום טוב ראשון לבשל לצורך שבת ע"ש ועיין ברדב"ז ח"ב סי' תקס"ב בבעה"ב שהאורחים סמוכים עליו באותו שבת או בי"ט והביא בשביל בעה"ב אסור גם לאורחים אבל אם אין קבועים אצלו רק שבאו במקרה לא יאכלו בביתו של בעה"ב ובביתם שרי ע"ש ועיין בשו"ת גינת וורדים חלק א"ח כלל ד' סימן א' נכרי שהביא דורון מישראל הדר בעיר אחרת דרך אניות בנהרות המושכין ופסק להקל ואחד מהטעמים דנהרות שבמצרים אין ברור שהם גוששין וי"ל שהלכה למעלה מעשרה ויש להקל בצירוף עוד טעמים וחכם אחד חלק עליו ואסר וכת' שכן רבו פסק כן וע"ש בסי' א"ד ב' ג' ועיין בפנים מאירות ח"ב סי' קט"ו בנכרי שהביא דגים למכור בעיר שרובה נכרים שכת' שם כמה חלוקי דינים:

ד **שיעשו**. עיין בהר הכרמל סי' ט"ז שכת' שנראה להקל אם הביא לישראל דגים למכור ביום טוב ראשון בשהה ליל יו"ט אף בלא קצץ משום שאין מוכרה שאדעתא דישראל זה צד אותם ויש כאן ס"ס ספק אם בשביל כדי שיעשו ישראל זה וספק אם ניצוד היום וספק דדינא שיש מתירין אפילו בדורון בשהה בכדי שיעשו עי"ט ראשון משום שמחת יו"ט ע"ש:

סימן תקיח

שלא יגנובו, ועיין ברדב"ז ח"ג סי' תקצ"ב אם יש להקל במי שיורד ביו"ט מהספינה מחוץ לתחום והספינה חשבה להשבר והוא מוכרח לישא כליו על כתיפיו ע"ש:

סימן תקכו

ב **עממין עבה"ט** ועי' בשבות יעקב ח"ב סי' כ"ו שמתיר לטהר המת וא"א לקוברו כשיש חשש שיסריח דלהשימו בארון הוי כמקצת קבורה ע"ש ועיין ברדב"ז ח"ב סי' תק"ו שפסק שטהרה יהיה שישראל ישליך המים והעכו"ם ירחץ ובסוף אחר שיסלק העכו"ם ידו ישליך הישראל מים על גופו ולא יזיז בו אבר כלל והרי זה סוף טהרתו ע"י ישראל ולא חללנו עליו אפי' מנהג ע"ש ועיין בשו"ת ב"ח החדשות שמתיר להוליכו לבה"ק תוך י"ב מילין אפי' ביו"ט ראשון וחוץ לי"ב מילין אסור ועיין בקונטרס אחרון שם מה שכתבתי בזה:

ג **כדי ועיין** בעבודת הגרשוני סי' ט"ז בענין שקברו חכם אחד ביו"ט שני ולא הלינו אותו עד א"ח כדי שילוו אותו אשתו ובניו וחביריו ותלמידיו יפה עשו כי בלינה יש חששות הרבה עפ"י נסתר ועפ"י נגלה כמו שאסור ביו"ט ראשון להמתין עד יו"ט שני כדי שיתעסקו בו ישראל כמבואר בש"ע ואף שהנפטר נתקשר עם חברה שלו לא נתקשר ע"ד זה שיקויים הקשרותם במקום איסור לינה וכה"ג כ' מהר"מ מלובלין סימן ל"ד (הבאתיו לעיל בסי' כ"ה בהל' תפילין) ע"ש ועיין בספר רב משולם בלקוטים של הגאון ח"צ ז"ל דף ט' ע"ג להתיר בחפירת קבר בכסוי אף שאין מיוחדים לזה והביא ראיה מקצירת העומר בג' קופות כו' וכ"ש בזה להרבות כבודו כדאיתא בסוטה כבודו במרובים כו' וכן עשיתי מעשה באחד מתושבי הקהלה שנקבר ביום ב' של ר"ה וכסיתי עליו עפר הקבורה עם כי לא הייתי מחברת הקברנים דלא גרע מלמיגז ליה אסא עכ"ל:

יז **גדול**. עבה"ט וכ"כ בב"ח החדשות סימן ח' שאין קוברין אותו ביום טוב ראשון ויש לשהותו עד למחר ובתפארת צבי כתב בדין קבורת נפלים ביו"ט ב' ע"י ישראל אם לא גמרו סימנים יש להחמיר ובגמרו סימנים אין להחמיר בקבורה לדידן שכל מלאכה דאורייתא עושין ע"י עכו"ם וי"ל לפי מ"ש המג"א סי' שי"א משום כבוד המת אין לעשות ע"י עכו"ם ובנפלים ליכא כבוד המת ומ"מ נראה כמ"ש שאם רוצה לקבור ע"י ישראל שפיר דמי לדידן ע"ש:

יח (**בש"ע ס"י**) **נפלים כו'** עיין במג"א שהוכיח שחיוב לקבור נפלים ועובר על לא תלין ועיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' כ"ג דיש להביא ראיה מהתי"ט בשבת פרק המצניע דעובר בל"ת ושוב דחה זה ע"ש:

יט (**בש"ע סעיף י"ב**) **כשמת** בליל יו"ט כו' עיין במג"א ס"ק כ"א מ"ש בזה בשם יש"ש ומ"ש עליו המג"א ובבה"ט נשמט זה וע"ש בשם המדרש שאין לאכול סעודת קבע קודם

שנקבר המת וכתב במור וקציעה זהו לכל אדם ולא לאבילים בלבד ונראה דוקא היכא דליכא חבורת' ודוקא ביום שקוברים אותו עכ"ל:

סימן תקכז

ד **מעושן**. עבה"ט ועיין ח"צ סי' ק למ"ד שדעתו דלכתחל' אין להניח ע"ת רק במבושל באש ממש ובדיעבד סומכין בין על הכבוש בין על המלוח שלא נתבשל דע"ת דרבנן והרבה הקילו בו ולכן אם הניח ע"ת בהערינג מהני בדיעבד ואף לכתחלה כשאין לו ד"א דשעת הדחק בדיעבד דמי ולא יברך רק יאמר תנאי הנהוג בדין יהא שרי כו' וכן בכבוש יש לנהוג כן שלא להניח כ"א בשעת הדחק ולהתנות בלא ברכה ע"ש:

ו **ששכח עיין** בכנסת יחזקאל סימן כ"א באחד ששכח ואמר לו גדול העיר סמוך אדידי ושוב ברגל אחר שכח ג"כ אפ"ה יכול לסמוך על גדול העיר אפי' ברגלים רצופים שלפי שהאידנא כוונת המזכה אף על השוכח כמה פעמים רצופים מכ"ש אם היה בנתיים רגל או רגלים שעשה בהן ע"ת כתיקון ע"ש ועיין בח"צ סימן קלמ"ד מ"ש ע"ד רש"י בביצה ומ"ש בכנ"י ע"ז ע"ש:

ז (**בש"ע סעיף י"ב**) **חוזר** ונוטל מיד הזוכה כו' עיין בבר"י בשם טור ברקת שכתב לא כך נהגו רבותי אלא המזכה על ידו עומד עמו והמערב נוטל העירוב בידו ואומר בדין עירובא כו' ולכל בני המדינה ואח"כ נותן העירוב ביד המזכה ואומר לו זכה כו' אך השבלי לקט והטור כתבו כהש"ע ע"ש עיין בגן המלך סימן ס"ב שדעתו שמי שהוא רגיל לערב לאחרים א"צ לזכור לאחרים וראי' מפרק כל הגט בסופו דאוקימנא במכירי כהונה כו' ע"ש ובקונטרס טוב עין (בסוף בשם הגדולים שחיבר מהר"י אזולאי) כתב שיש מי שחולק עליו ודחה ראייתו עפ"י הרשב"א והריטב"א ז"ל והמחבר כתב דבדיעבד יש לסמוך על מ"ש בגן המלך ע"ש:

ח **שם ומברך** על מצות עירוב ואם עושה עירוב חצירות ועירוב תבשילין יחד עיין לעיל סי' שכ"ו מה שכתבתי בזה וכ"כ בשו"ת פרי האדמה דסגי בברכה אחת ומברך על מצות עירובין וע"ש סי' ע"ב בשיעור העירובין:

יב **ראשון**, עבה"ט וכתב הרדב"ז סימן תקצ"ד הביאו בר"י מיני עופות ומיני בשר שאם יבשלו' ביום שחיטתן אינם יפים לאכול כמו הנשחטים מאתמול מותר לשוחטם ביום ראשון ע"ש ונרא' שר"ל כשצריך להם ביום ראשון או שיאכל ממנו קצת:

יג **העירוב**. וכתב בשו"ת פ"י (כת"י) חלק א"ח סי ט"ו נאבד התבשיל והפת נשאר שהמחמיר תע"ב והמיקל לא הפסיד אף שמהרא"ק בשם מהרי"ל מחמיר מ"מ הא הרמ"א השמיט וגם כי בסמ"ק איתא להדיא שאם נאבד כמבושל סומכין על האפוי' ע"ש:

סימן תקכט

ד **ובגדי**. עבה"ט וכתב בשבות יעקב ח"א סימן כ"ד אשה שנדרה שלא ללבוש בגדי יום טוב הטבעתים בכלל הנדר עיין שם:

ה (**ש"ע סעיף ב'**) **חייב** אדם עיין בשאגת ארי' מסי' ס"ה עד סימן ס"ט העלה דמצו' של שמחת יו"ט הוא מ"ע מה"ת אפילו בזה"ז ונוהגת גם בנשים ואף שאין לנו קרבנות אפשר לקיים בשאר שמחות ומ"מ בליל ראשון של יו"ט שאין שמחה לפניו אין מצות שמחה נוהג בו מה"ת רק מדרבנן מדברי המג"א סי' תקמ"ו ס"ק ד' נראה שגם לילה ראשונה חיוב שמחה מדאורייתא ע"ש וע"ש שכתב דהא דאמרינן חייב אדם לטהר עצמו ברגל אינו נוהג בזה"ז ע"ש ועיין בשו"ת יד אליהו סימן ס"ח שבספר בית הלל הקשה ביו"ד סימן שע"ב שכל הפוסקים השמיטו דין דש"ס יבמות דארוסה לא תטמא לו ברגל וגם דנשים מחוייבים גם כן לטהר ברגל וגם גוף הדין שחייב לטהר כו' וביד אלי' כתב גם כן שאינו נוהג בזה"ז וכתב שכן מוכח ברמב"ם פי"ז מה' ט"א ע"ש ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן צ"ד בענין הקבלת פני רבו ברגל כשאינו הולך בלא"ה ללמוד ממנו רק להקביל פניו אין חיוב בזה"ז שאין בהמ"ק קיים ואין אנו יכולים לעלות ולראות להקביל פני השכינה ומ"מ נכון הוא לעשות כן אבל אין חיוב בזה"ז לכן השמיטו הרב והש"ע ע"ש:

ו (**שם סעיף ד'**) **חייבים ב"ד כו'**. עיין בזכרון יוסף שחייב כל מורה בעירו לבטל הרקודין ומחולות ביו"ט כדאיתא בסימן שצ"ח ותקכ"ד אף בלא כלי שיר ובחורים ובתולות אפי' בחה"מ צריך למחות בכל כחו אפי' על חתונות יש לאסור וכן תקנו בכמה מקומות והטילו קנס גדול על העובר ע"ז ע"ש ועיין בשו"ת ח"צ סימן ק' דאפילו אבל לא ילמוד דברים הרעים ומכ"ש שאר כל אדם והבאתי דבריו לקמן סימן תקמ"ח ס"ק ה' עיין שם:

סימן תקלא

ה **הים**, עבה"ט ומ"ש בשם גן המלך חסר תיבה אחת וצ"ל כיון שיש צד היתר בדבר:

ז **קטן**. עבה"ט ועיין בגן המלך שכ' וז"ל ומותר להשהות שמחת התגלחת שעושין לקטן כדי להרגיל השמחה במועד ומצוה נמי איכא בכך כו' ע"ש והענין של השמחה הוא מנהג א"י גם כן שעושין שמחה בהתגלחת הראשונה של קטן שמחנכין אותה במצו'

להיות לו פיאות הראש ועיין בפע"ח שער ספירת העומר שכ' בענין ההולכים על קבר רשב"י ור"א בנו במירנין בל"ג כעומר שראה את מורו האריז"ל שהלך שם לגלח את בנו במשתה ושמחה בימים ההם ע"ש:

ח (**בש"ע סעיף ז'**) **אבל שחל כו'** ועיין בשכנה"ג שמי ששלמו למ"ד של אביו במועד וגערו חביריו אסור לגלח במועד ובהלכות קטנות סימן רפ"ה כ' להתיר בזה ולקמן סימן תקמ"ה הביאו הבה"ט וכ"כ בא"ר וכ"כ בר"י בשם שערי ישועה כת"י אך בנ"ב סימן י"ד דעתו לאסור וכתב שכן מפורש ברש"י ובמח"ב כתב ליישב דברי רש"י שאין הכרע מזה ומ"מ אין להקל כ"א לצ"ג דכן בספר בית דוד סימן שי"ב נראה דאוסר ע"ש ועיין בנ"ב שם שכ' די"ל האף אם הוא תוך למ"ד על אביו בערב הרגל אלא שהגיע שיעור גערה וגערו בו חביריו יש להתיר להסתפר בערב הרגל אלא שכ' שאינו כותב רק להלכה ולא למעשה ע"ש ולכן יש להחמיר גם בזה כשאין צ"ג ועיין לקמן סימן תקמ"ח מ"ש שם בשם שו"ת שמש צדקה:

סימן תקלד

שכרו. עבה"ט ועיין בשבו"י סימן ד"ה שתמה על שער אפרים בזה שאוסר כלי שיר בחה"מ ודחה ראייתו והביא ראי' שמותר וכ' שכן נעשה כפני חכמים זקנים ואין פוצה פה לאיסור וכל כלי שיר בחה"מ שרי ואף לתקן נימא או שתים ואם אפשר לשנות קצת ישנה ועי' באבן השוהם סי' נון שכ' ג"כ להתי' וכ"כ מח"ב בשם מהר"ח אבולעפיא בספר עץ החיים ע"ש:

סימן תקלז

(•) **בש"ע** (**סעיף א**) **דבר האבד מותר**, וכ' בר"י בשם מהר"מ פרובינצאל בתשובה כת"י להדפיס ספרים בח"ה אף שיש לו פועלים שפסק להם שכרם קבוע בין אם יהיה לו פעולה בין אם לא יהיה לו לא מיקרי דבר אבד בשביל שמאבד שכר פועלים מאחר שמלאכת הדפוס עצמה אינה דבר האבד וגם אם יקח פועלים שאין להם מה לאכול אסור דאין אדם רשאי לעשות מלאכה בח"ה כדי לתת שכר לפועל שאין לו מה יאכל ע"ש והבר"י כתב ע"ז ועיין לקמן סי' תקמ"ב. ובמ"ש האחרונים ודו"ק עכ"ל ור"ל דשם משמע שרשאי ליתן מלאכה לפועל שאין לו מה יאכל וכ"כ בסימן תקמ"ב שדברי מהר"מ צריכין ישוב ולענ"ד ס"ל דדוקא שהמלאכה יש בה קצת ביו"ט משא"כ מלאכת הדפוס שהוא רק להרווחה ועיין בנ"ב מ"ק ומ"ת שהבאתי בסימן תקמ"ב ועיין לקמן סי' תקמ"ה

מ"ש בזה בשם מור וקציעה:

(א) **האבד עבה"ט** ועיין בשו"ת פמ"א ח"ב סימן ס"א שמיישב קושיות ב"י לרבינו ירוחם במ"ש שקנסו בנו אחריו ע"ש ומח"ב השיג על זה מרי"ו נתיב ד' ח"ב וגם העיר בזה בדברי הח"י סי' תמ"ח ס"ק ד"א שנראה מדבריו דבדאורייתא לא קנסו בנו אחריו וקשה מצורם אוזן בכור ובחמץ י"ל כמ"ש בנ"ב סימן ד' דחמץ איסורא רביע עליו כו' ע"ש ועיין בדברי אא"ז בת"ש סימן ט"ז:

סימן תקלח

בש"ע ס"ו המכוון מלאכתו כו' וכתב בר"י דהיינו דוקא בדבר שאם היה רוצה לעשותה קודם המועד כו' אבל כשהמלאכה שעושה אינה מלאכה שהיתה לפניו מקודם המועד לעשות אלא שעתה נתחדש הדבר שצריך לעשותה אף שאסור לעשותה לפי שיכול להמתין אחר המועד עכ"ז אם עשאה אין לו דין מכוון מלאכתו במועד שנפקיר הדבר ההוא כ"כ הרב מוה' אליעזר בן ארחא בתשו' כת"י והביא ראיות חזקות לדבריו עכ"ל ולענ"ד צ"ע בחילוק זה:

סימן תקלט

א (**בש"ע סעיף א'**) **כל סחורה אסורה כו'** ועיין בשו"ת אהל יעקב סימן ס"ג בענין הסכמה שאף שאותן שצריכים להרויח לצורך יו"ט ימכרו בצנעא בתוך ביתם משום מגדר מלתא שישאו ויתנו בפרהסיא אף אותם שא"צ אם יכולים לעמוד בה טוב הדבר ואם לאו יתירו אותו להצריכם ושאינם צריכים באסורייהו קיימו בחרם והסכמה ואין רשאי להתיר להם מה שהוא אסור מן הדין ע"ש וע' בבית יעקב סימן מ"ם שהחנות תהיה קצת פחותה וקצת סתומה ומי שאין לו חנות ונזדמן לו כסות או כלים למכור מותר למכור בפרהסיא וע' שם עוד מ"ש בזה בענין ירידים וע' לקמן ס"ק ז':

יז **להלוות כו'**, ע' בה"ט ועיין ברדב"ז ח"ב סי' רכ"ח שכתב שאין למחות בנוהגים להלוות ולפי הטעמים שכתב שם משמע דאף אם אין לוקח רבית של השבוע להוציא לצורך יום טוב שרי ומכל מקום פשיטא דלכתחל' יש לעשות כמו שכתוב כאן:

סימן תקמב

יאכל. עבה"ט ועיין בנ"ב מ"ת סי' ק"ד בנותן בגד לחייט לתפור אם יש לבד הבגד הזה בגדים אחרים פשיטא דאסור אלא אפי' הוא בגד הצריך למועד אינו מותר כ"א מעשה

הדיוט ומותר אפי' בשכר לתפור כשיני הכלב אבל אם אינו נחוץ למועד או לתפור כדרכו אסור אפי' בחנם וק"ו בשכר אם לא ע"י פועל עני שאין לו מה יאכל ע"ש:

סימן תקמג

(**בש"ע סעיף ב'**) **עכו"ם שקיבל כו'** ואם היה דחוק לבנות עיין מה שכתבנו לעיל סי' רמ"ד ס"ק ג' ומתשו' נודע ביהוד' ח"א סימן י"ב ועיין בנ"ב מ"ת סימן ק"ג בבנין בה"כ שנתפשרו עם הבנאים בקבלנות והתנו לשבות בשבת ויו"ט אבל על חה"מ לא התנו ואם ירצו להשבית האומן לפועלין ממלאכתם בחה"מ יהיו צריכים לשלם שכרם והעל' להתיר דברבים ליכא חשדא כמ"ש המג"א סימן רמ"ד רק משום חה"ש לפני נכרים ובחה"מ ליכא חה"ש כיון שרואים שישראל עוסקים במו"מ ושאר מלאכות המותרים ויודעים שזה אסור לישראל בי"ט לכן הם סוברים שבחה"מ אין איסור מלאכה כו' וע"ש שמיישב דברי המג"א ממה שהקשו עליו בא"ר ותו' שבת ועיין בתשובת מהר"מ ב"ב הקטנים סימן קמ"ב שאפי' התחילו הנכרים לבנות קודם יו"ט ואין רוצים ליבטל ואם אין מניחים אותם לגמור לא יהיו נגמרים אסור להניחם לגמור בחה"מ ע"ש והביאו מח"ב ובת"כ שכ"כ השבלי לקט בשם הגאונים:

סימן תקמד

(**בש"ע סעיף א'**) **כגון בנין** בה"כ וכתב מח"ב בשם ספר שולחן מלכים כת"י שאם צריך לעשות ספסלים בבה"כ שלא יבואו לידי מחלוקת צרכי רבים הם ומותר דנצרכים לישב עליהם וכן עשו מעשה בירושלים תוב"ב בפני הרב מהר"מ בנימין מפני האורחים שלא היה מקום לישב ע"ש וכך נהגו לסדר צרכי רבים בח"ה למנות גבאים ופרנסים ע"ש וכתב בשם פרי האדמה שלצייר ציונים בבה"כ אפילו ע"י ישראל שאין לו מה יאכל יש להחמיר ע"ש:

סימן תקמה

א (**בש"ע סעיף א'**) **ואפי' להגי' כו'** ועיין בפמ"א ח"א סימן ס"ו הנמצא יתיר בס"ת בחה"מ ויש להם ס"ת אחרת והשיב להתיר דמחיקת האות אע"פ שהיא מלאכה גמורה מ"מ כיון שאינו עושה מעשה אומן מותר לתקן בחה"מ לצורכי הרבים אע"פ שאין הרבים צריכים לו עתה וראי' מסי' תקמ"ד בתיקון בורות ומעינות של רבים ע"ש ועיין בס"ק שאח"ז שיש חילוק בין מחיקה באמצע התיבה ובין בסוף התיבה ועיין במור וקציעה

שאסור להדפיס ספרים אף ע"י פועל עכו"ם אבל לסדר האותיות מותר אפי' ע"י ישראל ולקשור האותיות המסודרות שלא יתפרדו אסור וכן אסור להפריד האותיות מחבור סדורים אחר ההדפסה להחזירם אל מקומם בתיבות המסודרים ע"ש וע"ש שכתב דכל היכא דשרי כתיבה דת"ת ותו"מ ודאי שרי נמי כל מעשה תקונן וע"ש עוד בס"ת שנגמר סמוך לרגל ולא היה שעות לתקן וצריך לה במועד יעשה העמודים על ידי נכרי ותפירת היריעות על ידי ישראל דלא סגי בלא"ה ומזוזות שצריכין במועד עושה לה בית מעשה הדיוט וקובעים ג"כ ותפילין עושה להם בתים ורצועות וקשריהם וכל צרכיהם דבלא"ה לא חזו מידי ושאר ספרים כתובים או נדפסים וחסירים כריכ' לא יעשה על ידי אומן ישראל אבל עושה על ידי נכרי ע"ש ועיין לעיל סי' תקל"ז מ"ש בשם הבר"י בענין הדפסת ספרים בחה"מ ועיין בגבעת שאול סי' נ"ז שנמצא בס"ת כף כפופה שנחלק' לשנים והוציאו ס"ת אחרת והתיר לתקן במועד אף שיש להם ס"ת אחרת ע"ש שכתב כדברי הפמ"א ושוב כתב די"ל כיון דיש מנהיג בעיר שרשות בידו לבדו לעשות לא הוי צרכי רבים כמ"ש המג"א אך דמ"מ כיון שצורך מצוה לתקן ספר שאינו מוג' ודוקא ודוקא להגי' אות שלימה דהוי מעשה אומן אבל לתקן חלוקת הכ"ף למשוך על ידי מעט דיו לאו מעשה הוא ושרי ע"ש וכן נראה ממ"ש לקמן מתשובת רדב"ז:

ב (**שם סעיף ח**) **מי ששלחו לשאול** ממנו כו' בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' שנ"ז כ' שלהשיב תשובה הוא צרכי רבים ואפי' אינה לצורך המועד מותר לכתוב דכתיבה א"צ אומנות כ"כ והגהת ס"ת שאני שצריך אומן גדול לכתוב כתב אשורית דומה לכתב הספר ושלא תדבק אות באות (וזה מסייע למ"ש הפמ"א דלמחוק אות אינו מעשה אומן ומותר אך אפשר שאם היתה באמצע התיבה וצריך גרירה וכתיבה לקרב אותיות המרוחקים שנתרחקו על ידי גרירת היתר משם וצריך למשוך או לעבות האותיות בכדי שיתקרבו נראה שגם זה צריך אימון ואסור בחה"מ ונראה דהכל לפי הענין אם צריך אימון למעשה זו אם לא ואם צריך אימון אף שעתה ההדיוט רוצה לעשות אסור כיון שגוף המעשה צריך אימון ידי' ואם יתקן אותם כהדיוט אסור משום שאין זה כבוד התורה כן נלענ"ד אבל סתם כתיבה לצורך הרבים מותר כו' ואפי' כשכותב ע"י סופר מותר מטעם שכתבתי כו' ואעפ"י שלא התירו שינוי מעט בתפירה כדתנן והאומן מכליב משמע שיהא השינוי ניכר במלאכה עצמו מכל מקום מלאכת הכתיבה שכיחא טפי ורגילי בה אינשי טפי מתפירה ובשינוי מועט סגי ע"ש ובבר"י כ' תשובת כת"י מהר"י הלוי ממרו"ש שהיה קדמון ושואל שאלות מן השמים ומשיבים לו ושאל אם מותר לכתוב פי' פסוק הלכה בחה"מ והשיבו לו אוהב ה' שערי ציון המצוינים בהלכה שמחדשים חידוש בהלכה ומעמידים אותם על בורי'

אותם שערים נאהבים יותר מכל משכנות יעקב וכל אותם החושבים מחשבות וסברות בהלכה המורה ובפוסקים החמורים אהוב ונחמד לפני המלך העליון ואם על אבידת כסף הותר מלאכה בחה"מ כ"ש וכ"ש שיש לחוש על אבידת המרגליות היקרות שהם סברות ומחשבות התורה היקרה שיש לכותבם שלא ישתכחו ויאבדו וכל הכותב אותו מקבל שכר עליהם זה פירשו לו ושמו בפי אמת ונראה שאגרת חפיציו של אדם שאין בהם דבר האבד אסור לכתוב אף על ידי שינוי וכל אגרות של שלום ששואל בשלום חבירו או מבשר לו שלומו הרי הוא משמחו ובעבו' אותה שמחה התירו לכתוב אגרות הרשות ופי' כי הם אגרות של שלום עכ"ל:

סימן תקמו

אירוסין. עבה"ט ועיין במשבצות זהב שסתם דלפי"ז צריך לפרש לקמן בש"ע סעיף ג' היינו סעודה שני' כו' ע"ש ועיין באה"ע סי' ס"ד בה"מ וב"ש שם ס"ק ז' בשם הרשב"א והריטב"א בזה וע"ש בספר בית מאיר סי' ס"ב וסי' ס"ד:

סימן תקמז

א (**בש"ע סעיף ג'**) **כל ל' יום** לפני המועד כו' עיין מה שכתבתי בתשובה שהדפסתי בסוף קונטרס מספר רב וגם בספרי שו"ת בית אפרים סוף חלק יו"ד שיש מקום לחלק בין בחנם לבין בשכר ושם תמהתי על החילוק המבואר בש"ע בין מת לפני שלשים שאין זה כוונת הרמב"ן בתה"א ועתה ראיתי בשבות יעקב ח"ב סי' כ"ה כתב דדוקא על מתו דמריר לבי' טובא כו' אבל אם אינו מתו אלא שמספידו בשביל כבוד תורתו אינו מתעורר ההספד בלבו כ"כ ולא חיישינן ועוד י"ל דכבוד התורה דוחה כבוד הרגל כו' ע"ש והדברים צ"ע וקשה לעשות מעשה בזה אם לא במקום שנראה שיש צורך שעה כמ"ש בתשובה שם:

ד **אשכנז**, עבה"ט וכתב המשנה למלך פרק י"א מה' אבל על אדם כשר או שעמד בשעת יציאת נשמה (נראה שר"ל לדעת המחבר ביו"ד סי' ש"מ אבל הרמ"א שם כתבו שנהגו כהי"א דגם באדם בשר אינו חייב אלא בשעומד בשעת יציאת נשמה ע"ש) אינו קורע כלל אפי' אחר הרגל הואיל ונדחה ידחה ע"ש והביאו מח"ב:

סימן תקמח

א **לא חל**. עבה"ט וע"ש בתשובת נ"ש בשם הגאון מהר"ש שפירא שכתב שאף שההדר הוא מקום שמת שם מ"מ לא ידליק שם שמא מתוך כך יבא לידי הספד ויש להדליק בבה"כ או בשאר חדרי הבית שאין אוכלים שם והביאו בא"ר סי' קל"ג ע"ש:

ג **שני**. עבה"ט וע' שו"ת ב"ח החדשות סי' ט' שהאריך להחזיק דעה זו דיום שני של ר"ה עולה לו וכן יו"ט שני של גליות שחל בשבת אע"ג דאפי' בא"י לא היה יכול לנהוג אבילות באותו יום אעפ"כ עולה לו ומשלים עליו ששה וע' ביו"ד סי' שצ"ט בשם הב"ח ובבה"ט שם כתב שכ"כ בגו"ר ובשו"ת תורת חיים:

ד **פרהסיא**. עבה"ט ועיין בשבו"י ח"ב סי' ך"ה שחולק על המג"א וס"ל שאין מניח תפלין ביום הראשון וגם ביום השני עד אחר הנץ החמה כמו בשאר ימות השנה כו' ע"ש ועיין ביו"ד סי' שפ"ח שהש"ך כתב שיש פוסקים שביו' ב' מותר קודם הנץ החמה כשאר ימים ואם כן כאן נראה להתיר ואם רוצים לצרפו למנין קודם שנקבר המת כתב בשבו"י שם שאינו מצטרף:

ה **שבצנעא עבה"ט** ומשמע מדברי המג"א דגם בת"ת אינו מותר אלא בדברים הרעים אבל הח"צ בסי' ק' כ' שהורה לחכם אחד שהיה רגיל לגרוס משניות בע"פ שמותר לגרום בכל המועד כולו אף שדבר שבצנע' נוהג מכל מקום מותר חדא דאין לך דבר האבד גדול מזה שאם לא יחזיר עליהם ודאי ישכח אף דלא אשכחן היתר לדבר האבד כ"א במידי דאינו משמח ממש ועוד דדוקא בשאר השנה שיכול לעסוק בדברים הרעים שבירמיה כו' אבל ברגל אין נכון לעסוק בזה ואין נכון לישב בטל לגמרי מד"ת וגם דבכה"ג כדאי הוא הרמב"ם דס"ל דברגל אין נוהג אפי' דבר שבצנע' ועיין ביו"ד סי' שצ"ט בטור וב"י שאין הרמב"ם יחיד ולכן אף באין פסידא במשניות השגורות בע"פ יש לסמוך על הרמב"ם וסייעתו ללמוד כל פקודי ה' ישרים כו' ע"ש וא"כ פשיטא דגם אם רוצה לחזור פרשת המועד דשרי אף שאין חיוב דלא גרע משאר לימוד דשרי ע"ש:

ו (**בש"ע סעיף ח**) **ואצ"ל** אם חל שמיני שלו בע"ש כו' ועיין בשו"ת ב"ח החדשות סי' י"ב שמותר לחזור מיד למקומו בכניסת שבת זה וכן מותר לו ללבוש בגדי שבת ומ"מ אסור לו ליכנס לבית המשתה בשבת זה ע"ש וכן דעת הבית הלל ביו"ד סי' שצ"ט אך השבו"י ח"א סי' צ' השיב על הב"ח ודעתו לאסור חזרה למקומו ולבישת בגדי שבת ע"ש וכתב שאין ראיה מחל שלשים שלו בשבת שמותר בע"ש ששם מיקל הרמ"א שי"ל דיום ך"ט כיום למד כו' כנראה מהד"מ סי' ת' ע"ש ומ"מ נראה כיון דב"ח מתיר בזה שאינו אלא מנהג המורי' להקל אינו שגגת הוראה כמ"ש השבו"י שיש לו על מה שיסמוך מ"ש

מדברי הד"מ אין משם ראיה דאפשר אע"ג דא"א בשבת לכן הוצרך לצרף מילתא די"ל לענין רחיצה שאסור מדינא הוי ס"ד לאסור דכ"ט כלמ"ד כו' אבל שינוי מקום ולבישת בגדי שבת שאינו אלא מנהג מותר ואפשר דאי הוי חזי השבו"י דברי הב"ח היה מבטל דעתו והיה מורה הלכה כבית הלל ומכל מקום לענין לבישת בגדי שבת נראה להחמיר אם הם חדשים עדיין גיהוצן ניכר הרבה עיין ביו"ד סי' שפ"ט סעיף ה' ולקמן במג"א סי' תקנ"א ס"ק ך' ואם אין לו אחרים אפשר שיש להקל גם בזה:

יא **קודם עבה"ט** ועיין לעיל סי' תקל"א ס"ק ז' מ"ש בשם שירי כנה"ג ושו"ת נ"ב שחולקים ע"ז ועיין בשו"ת שמש צדקה במת אביו בער"ה ור"ה ביטל ממנו גזרת שבעה ויה"כ גזרת שלשים ושאל אם מותר לגלח ערב סוכות והשיב דאסור דלא מהני גערה בזה כיון שעדיין לא שלמו שלשים בפועל ע"ש ובהגהות בן המחבר:

יג **איסור**. עבה"ט וע' לקמן ס"ס תר"ו ובמג"א שם ועיין בשו"ת תשואת חן סי' ל"א שתמה על מה שכתב הש"ך ביו"ד סי' שפ"א דטבילת כל גופו בצונן ליכא איסורא תוך למ"ד ע"ש ואף שקצת נראה כן מפשיטות לשון הרמ"א יש לדחות וכן נהגו להקל בטבילה בצונן כדברי הש"ך:

יד **שבעה**. עבה"ט ועיין בשו"ת ב"ת החדשות סי' י"א שמשיג על מהרש"ל בזה והעלה שאינו עולה אלא ליום אחד ועיין יו"ד סי' שצ"ט סעיף ב' ט"ז וש"ך שם:

סימן תקמט

א **ובג'**. עבה"ט מ"ש בשם הט"ז. ועיין בא"ר שבראש יוסף מסיק להתיר כיון שאינו ביום שאירע בו ע"ש:

ב **בש"ע אף על גב דכתיב כו'**. ועיין בעט"ז שאין מקדשין הלבנ' קודם שבת נחמו כו' ואנו נוהגין כמ"ש בסי' תק"ו בשם האר"י ז"ל לקדש במוצאי ט"ב ועיין בשבו"י ח"ב סי' י"א שהיה נוהג לטעום מידי קודם והבאתיו בש"ת שם ועיין לקמן סי' תקנ"א ס"ק כ"ה שכתב לבשר ללבנה כו' ובבר"י סי' תקנ"ט כ' לבשר השכינה המכונה ללבנה כו' ועיין בד"מ בשם מהרי"ל אחד ששכח ואכל ביו"ד בטבת יש לו להתענות בה"ב וכתב בא"ר דפשוט דיו"ד בטבת עצמו צריך להשלים אחר שנזכר. בסליחות לי"ז בתמוז קחתה בחטאתה בראשה ובכבל הוא טעות הדפוס וצ"ל ובכפל בפ"א והוא ע"ש הכתוב כי לקתה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ופתרון מלת בראשה הוא הקרן כמ"ש והשיב אשמו בראשו ע"ש:

סימן תקנ

ב **מותרים**, עבה"ט ועיין בפמ"א ח"ב סי' מ"ט מ"ש לתרץ קו' הט"ז מאי רבותא דר' כו' ולפרש דברי התו' אהא דביקש לעקור וע"ש שכתב שי"ל שרבי בצונן רחץ כו' וא"כ ברחיצת חמין אסור וכ"כ האחרונים שבעל נפש יחמיר כו' ע"ש ועיין בתשב"ץ ח"ב סי' רע"א באורך בזה וכ' מח"ב בשם זרע אמת אינו יכול להתענות בג' צומות חוץ מט"ב אין צריך התרה ע"ש:

ד **בע"ש**, עבה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש לענין אמירת ענינו:

סימן תקנא

ג **ובעל ברית**. עבה"ט ועיין בפמ"א ח"ג סי' ל"ז שהשיג על הבה"ט וכתב שאין לדייק מדלא כתב היתר לגלח ודוק לאידך גיסא דלא כתב איסור י"ל דסמך על מ"ש להתיר ללבוש לבנים ה"ה לגלח כיון שנוהגים לגלח לפי שיו"ט שלו היא ובמח"ב כתב בשם שו"ת זרע אמת שדעתו לאסור תספורת ולבישת לבנים בשבוע שחל ט"ב בתיבה והשיג על הפמ"א וכ' דרמ"א לא התיר רק בגדי שבת אבל לא לבנים כו' אך בשם בני יהודה כתב לאסור בתספורת ולהתיר בלבנים ע"ש במה"ב אות ה' ועיין בשו"ת אור נעלם סי' יו"ד שכתב ט"ב ביום א' והמילה ביום ה' שלפניו כיון שאין שבוע שחל ט"ב ואין איסור מדינא דגמרא יש להתיר למוהל ובעל ברית להסתפר לכבוד המילה. ועיין בפמ"א שם שהשיג על הבה"ט שהבין מ"ש ביו"ד סי' שצ"ד לגלח קאי על תספורת הראש ז"א דקאי על גילוח צפרנים, וכן בד"מ לא הזכיר לגלח וכן בלבוש כו' ובחנם השיג עליו שהרי הבה"ט סיים בה ועיין מ"ש בארי הגולה ובבאה"ג שם ביו"ד כתב שם שבד"מ לא הזכיר לגלח ואולי דאצפרנים קאי כו' ובבה"ט שם הביא דברי הלבוש וכתב שבבאה"ג הקשה ע"ז שהול"ל ולגלחם כו' ע"ש:

(וע' בא"ר וא"ז שמשם העתיק הבה"ט אלא שהשמיט מ"ש שם דהך דסי' שצ"ג ביו"ד קאי אצפרנים לפי שהראה מקום לבה"נ. וע"ש בא"ר וזוטא דקודם שבוע שחל ט"ב יש להתיר תספורת ג"כ ואם חל בשבת ונדחה הכריע בהפוסקים שאין לו דין שבוע שחל ט"ב ע"ש) (וע"ש בפמ"א שכתב להליץ בעד המנהג שהאבלי' הם שושביני' להכניס לחופה ולאכול שם שהט"ז כתב שאין להתיר לאכול שם וכ"ש המקילין יש להם על מי שיסמוכו אדברי הרא"ש פרק החולץ כו' ואף דשאר אבלים נהגו לאיסור מ"מ שושביני' חשיבי להו מצוה רבה כו' לכך נהגו להקל ע"ש, ובמדינתינו נוהגים להחמיר כדברי הט"ז רק כשהם קרובים הם כמשמשין בתוך הסעודה כמו בעלי הסעודה ואוכלים אח"כ עמהם

ומ"מ אין ראוי להיות שמה לשמוע בנגון המנגן בכלי שיר ומכ"ש באבל על אביו ועל אמו או אשה על בעלה אע"פ שהיא משמשת שמה יש להם למנוע מלשמוע בקול שרים ושרות) ועיין בי"ד סוף סי' שצ"א לענין גילוח צפרנים לטבילה בט"ז וש"ך שם ונה"כ שם ומ"ש המג"א שהמכניס והמוציא התינוק אינו בכלל זה ה"ה ומכ"ש שאר בעלי כבודים שמושיטין התינוק מזה לזה וגם אותן המניחים על כסא של אליהו ז"ל וכן המניחים על ברכיו של הסנדק או המחזיק התינוק בעת אמירת אשר קידש ידיד כו' וקצת הי' נראה להקל להנותן על ברכי הסנדק לפי שרגלי הסנדק דומין למזבח (ומ"ש ביו"ד סי' רס"ה דהוי כמקטיר קטורת עי' בתשובת נ"ב סי' כ"ו שכתב ליישב דלא תיקשי על מ"ש מהרי"ל שאין ליתן לסנדק א' שני בניו מטעם זה דלמא יש קפידא על הסנדק ולא ע"י המוהל שאם רגלי הסנדק הם כמזבח קטורת א"כ המוהל הוא במקטיר הקטורת כו' ע"ש ולכאורה קשה אהא גופא דסנדק שדומה למזבח מה"ת לו' שלא ישנה בו לפי שמעשרת דלא אשכחן הכי אלא גבי מקטיר ויליף לה מדכתיב ישימו קטורה כו'. ומ"מ יש סמך לזה ממ"ש ביומא דף מ"ג ר"י או' לא היה פייס למחתה כו' ס"ד כיון דלא שכיחא ומעתרא נתקין ליה פייס בפ"ע כו' אלמא דאף המחתה שנותנין עליו הקטורת מעתרא ג"כ כמו הנותן הקטורת) אבל לא ראיתי נוהגין כן ופ"ק בראד נוהגין שאבי הבן הוא המניח את התינוק על רגלי הסנדק ומנהג יפה הוא ואבי אבי הבן ואבי היולדת ג"כ נוהגים להקל וללבוש בגדי שבת הם ונשיהם וכמדומה שנוהגין להקל גם שאר קרובים אשר דרכם אם היה בימים אחרים ללבוש בגדי שבת הם לובשים גם עתה וצ"ע בזה. ונראה שצער הוא לאבי הבן והיולדת כשאין מתערבים בשמחתם הקרובים האלה בלבישת לבנים ולשאר קרובים יש להחמיר ועיין מח"ב בשם זרע אמת שבעל ברית אסור ללבוש בגדים חדשים בשבוע זו ונשים הנושאות את התינוק לבה"כ והמושיט' את התינוק לבה"כ של אנשים שקורין קוואטיר שאפט לובשין ג"כ בגדי שבת כיון שאין להם מצוה אחרת במצות מילה רק זו לבד ועיין בפ"מ:

ד **הכתונת**. עבה"ט עיין במג"א שאפילו הטלית של שבת אין מחליפין ועיין מ"ש בסידור עמודי שמים בשם אביו הגאון בתשובות חדשות להרדב"ז סי' תרצ"ג ובמדינתינו נהגו בש"ע ואין לשנות ומנעלים ופוזמקאות של שבת אם אינם חדשות מותר עיין פ"מ:

ו **בגדי**. עבה"ט ועיין ביד אפרים בשם דגול מרבבה בזה ועיין בזקן אהרן סי' ל"ח וברדב"ז חדשות סי' תרמ"ה לבטל המנהג שנהגו בקצת מקומות לו' איזה קנאה ככתוב בסידורים וכ"כ בר"י ומח"ב ע"ש:

ט **מצוה**. עבה"ט עיין בשו"ת שבות יעקב שהשיג מזה על שו"ת חינוך ב"י לענין לישא אחר ל"ג בעומר וכתב לחלק בין זה לאבילות ע"ש ופעם א' הקיל חכם א' בענין נשואין תוך ימי הספירה ולא עלה זיווגם יפה לכן נ"ל דשומר נפשו ירחק מנשואין בימים האלו אף שיהיו הרבה צדדים להקל כי חמירא סכנתא מאיסורא עכ"ל:

יא **ליארס**, עיין בה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש על דברי הט"ז ס"ק ג' ועיין בשבות יעקב ח"ג שכתב ג"כ כדברי הט"ז בזה ע"ש:

יב **לספר**, עבה"ט ועיין בשו"ת איתן האזרחי סי' מ"ח ומ"ט בענין זה שכתב בשם מהר"ש מלובלין לאסור בימי הספירה ובימי המצרים וכן בשם הגאון מהר"א אשכנזי ז"ל שמנהג בארץ אשכנז שלא ליטול צפרנים בין המצרים והוא ז"ל כתב נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי במדינתינו נוהגין לא בספירה ולא בין המצרים והמיקל לא הפסיד דכיון שהאחרונים שבזמנינו לא הזכירו האיסור מסתמא היו מתירין ג"כ ע"ש וע' ביד אפרים שכתבתי בשם הא"ר בזה ועיין בדגול מרבבה שמותר לסרוק במסרק דלא כשכנה"ג דהא באבל מותר אפי' תוך שבעה ועיין בש"ך דגם שם דוקא לאשה מותר אבל לא לאיש ומ"מ נראה דכאן קיל טפי ואין איסור במסרק וכן עמא דבר:

יג **לכבס**, עבה"ט ועיין ביד אפרים על דברי המג"א בזה וע' בבר"י בשם נחפה בכסף דאף לפי מ"ש בפר"ח סי' תס"ח דאמירה לעכו"ם בשאר איסורים דרבנן שרי משו' חומרא דט"ב נהגו לאסור אפי' לו' לכובסת שהיא תקח הבגדים ותכבסם ועיין במח"ב בשם זרע אמת שלתת לכובסת בגרי פשתן ער"ח שתשרה אותם בו ביום במים ואחר שנכנס אב תגמור ללבנם ע"י מים ואפר וגורית כמנהג והכל בבית ישראל ואע"ג דמדינא יש להתיר מ"מ נכון ליזהר גם בזה להיותו בבית ישראל ואיכא משום מראית עין ע"ש ועיין לקמן ס"ק ל"ה.

(•) (**ש"ע סעיף ד'**) **לאחר התענית** עיין מג"א ס"ק ט"ז לענין הנוהגים שלא לאכול בשר ויין עד שבת נחמו שהב"ח כתב שצריכים התרה ובלא התרה אף לספר ולכבס אסור עד יום ה' ובה"ט השמיט זה וע"ש במג"א שאם נהנו שלא לאכול בשר ויין אבל נהגו לספר ולכבס מותר להם שאין לחיי' אותם יותר ממה שנהגו וגם כתב המג"א ולהנוהגים איסור אף אם חל ט"ו באב ביום ואו אסורים בבשר ויין ועיין ביד אפרים מ"ש בזה על המג"א והבאתי שם דברי הנ"ב מ"ת סי' ק"ה ע"ש ועיין בט"ז ס"ק יו"ד וביד אפרים שם:

יח **להחמיר**, עבה"ט וכתב בדגול מרבבה דה"ה אם יום למ"ד בר"ח אב מותר רק בשבוע שחל ט"ב אסור לספר כדרכו ועיין מ"ש בא"ר ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ע"ז מי שנזהר מי"ז תמוז ואילך ואירע אבל בט"ב אין להתיר לו:

יט (**ש"ע סעיף ז**) **וה"ה** דאסור לקנותו וכתב בסידור עמודי שמים שאף הבגדים ישינים והם חביבים אצלו אסור וגם מטעם ברכת שהחיינו לאו ש"ד אבל אם נתנו לו במתנה שמברך הטוב והמטיב יברך מיד:

כח **הסכין**. עבה"ט ועיין בשבו"י ח"ב סי' ל"ו דאם אפשר למסור לו הבשר ע"י נכרי להשר שצריך לב"ב שרי בכל ענין ואף שהב"ח אוסר נחירה אף על ידי נכרי אין דבריו מוכרחים דשבות כי האי במקום פסידא לא גזרו חכמים גם בנ"ש סי' מ"ם מתיר אפילו לכתחלה אפי' משום הרווחה בעלמא ואם א"א לעשות ע"י נכרי אין לעשות ע"י ישראל אע"פ שיש שכר בנחירה יותר מבו[כ]שר כמ"ש בעה"ג סי' י"ג ועיין בשער אפרים סי' נ"ז ובק"א סי' י"ט ובת"ש שם אך במקום פסידא שאם לא יתן להשר יבא לידי הפסד גדול שהשר יקניס אותו בממון הרבה מותר לישראל לשחוט ואם יוכל לקיים ממנה לשבת או שיתן לחולה יש לו לברך ג"כ על השחיטה ואם א"א לקיים לשבת שיסריח ישחוט בלא ברכה אף לפי מ"ש הפר"ח (וכ"כ בשמ"ח שם דבעלמא בכה"ג מברך אף ששוחט לנכרי שאם ימלך יאכל ממנה מ"מ כאן שאסור לו לאכול בימים אלו אין לברך ג"כ דזבחת ואכלת כתי' ועיין בחינוך ב"י סי' ך' בענין זה ועיין בפמ"א חלק א' סי' ע"ה שכתב ראיה להתיר הנחירה מדברי רש"י בשבת דף ע"ה גבי שוחט משום מאי מיחייב בו' ועיין בספרי שו"ת בית אפרים חלק א' שכתבתי ראיה זו בשם אא"ז הגאון מוה' אליעזר מרגליות ז"ל שכ"כ בגליון משאת בנימין שלו והוא הבן השלישי של הגאון המפורסם מוה' מענדיל מרגליות ז"ל האב"ד דק' פרעמסלא כמבואר במגילת יוחסין הנדפס בסוף ספר מטה משה על התורה ע"ש) ועיין בשבו"י ה"א באשה נדה שבאתה לשאול אם רשאה לאכול בשר ודאי מרגשת בגופה שאינה סובלת מאכל חלב מחמת מיחוש בגופה דסתם נדה בעת זוב דמה היא חולה כמ"ש התוס' בכתובות דף ס"ג ומה"ט התרתי כמה פעמים למניקות שמותרות לאכול מאכל בשר בימים אלו אי משום תקנתא דידה דסתם מניקות חולות קצת אי משום תקנת הוולד ומה"ט מקילין הרבה דברים במעוברות ומניקות ומי שיש לו מיחוש וחולי קצת שאינו יכול לסבול ובא לשאול יש להורות לו היתר לאכול בשר עוף כי חמירא סכנתא מאיסורא, אך מי שיודע בעצמו שמאכלו חלב לא יזיק ליה כלום רק שרוצה לילך אחר תאות ושרירות לבו הוא בכלל פורץ גדר ישכנו נחש ותהי עוונותיו על עצמותיו אבל בלא"ה אין להחמיר עכ"ל ונראה דהכל לפי ראות עיני המורה שאם העם פרוצים לזלזל בעבירות זה יש להחמיר טפי ועכ"פ אין להתיר שניהם בשר ויין רק אחד לבד וכמ"ש בס"ק ל"ג בשם השבו"י גופי' ח"ג לענין לילה שלפני המילה ע"ש גם

יש לו להמורה להודיע שאם אינו קשה לו הרבה יש למנוע מז' באב ואילך כמ"ש המג"א סי' תקנ"ד שנוהגין קצת יולדות למנוע מבשר ויין ע"ש בבה"ט ס"ק ט':

כט (**בש"ע סעיף ט'**) **נוהגים** שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין כו' וכת' באור נעלם שנשאל מבעל תורה וירא ה' שיש לו איזה מיחוש שמזיק לו שתיית שכר ואין רשאי לשתות רק יין או יין מעורב עם מים באופן שנתבטל כח היין ואין בו אלא מעט מטעמו ולא ממשו אי רשאי לשתות כך מר"ח אב עד התענית וכת' להתיר אף שאין במים ששה חלקים נגד היין ויש בו קצת טעם יין מ"מ כל שנתערב יותר מכדי מזיגה עד שאין ראוי לברך עליו בפה"ג מותר לשתות באילו הימים וגם יין שרף מותר אף י"ש העשוי משמרי יין כיון שיצא מגדר יין עד שאין מברכין עליו בפה"ג רק שהנ"ב ע"ש וע"ש שכתב הטעם משום דדמי לנודר כו' והביא מדברי הט"ז ס"ק ט' דמתיר ברוטב של בשר כו' ולפ"ז לא הי' לו להאריך כ"כ שהרי בט"ז שם מבואר שם דמותר בתבשיל שנתערב בו יין אע"פ שיש בו טעם יין וע"ש מ"ש על דברי המג"א ס"ק ך"ט שכ' דהאי דינא נהיגי עלמא לאסור תבשיל כו' דמייתי מהש"ך וכת' שאין ראיה דאין זה רק חומרא כו' ע"ש ואין נראה כלל כיון דחזינן דנהיגי הכי הכי קבילו ואין לתלות הקבלה בטעות כיון דחזינן שכן הוא לענין נדרים ועיין לקמן ס"ק כ"ט בבה"ט והוא מדברי הא"ר שכתב על הט"ז דלפי מנהג שכתב המג"א יש להחמיר וא"כ גם בהך דינא דאור נעלם יש להחמיר אך לע"ד במקום מיחוש אין להחמיר וגם כי קצת יש לחלק בין תבשיל של בשר לתבשיל של טעם יין דכל המניעה היא זכר לחורבן שבטלו קרבנות וניסוך היין (וכמ"ש ביד אפרים על הט"ז ס"ק יוד משום רש"ל ע"ש) ובאכילת קדשים הי' ג"כ רוטב ותבשיל אשר בשלו אותם והי' נאכל כאכילת קרבנות גופייהו לכן כשעושין זכר למו יש לאסור גם התבשיל משא"כ ביין שהיא זכר לניסוך היין ויין מזוג פסול לנסכין ואף שגם יין תוסס אסרו אף שגם הוא פסול לנסכים מ"מ יש בו משום שמחה דכתיב ויין ישמח כו' משא"כ בזה שהוא מזוג הרבה ולא נשאר בו רק טעם יין לבד אין בו משום שמחה ומ"מ אין להתיר רק במקום מיחוש קצת. ומי שא"צ לזה לא יעשה כן. גזרה דלמא אתי לאמשוכי וישכח וישתה במזיגה קלה לבד וע' בשכנה"ג משם מהר"י ברונא שכתב יין גמור לתוך התבשיל סברא להחמיר דלמא אתי למשתי ע"ש ואפשר לכתחלה קאמר ועל מה שכתב הרמ"א שמותר בחומץ של יין כתב הט"ז שמותר אפי' אם כשנכנס אב הי' עדיין יין ועתה נעשה חומץ אע"ג דבנדרים כה"ג אסור הכא שרי כיון שהאיסור משום שמחה ובחומץ ליכא שמחה והאיסור נהפך להיתר כו' ע"ש ובבה"ט נשמט דברי הט"ז בזה ועיין בבר"י שכתב שיש מקילין לאכול בשר מבושל שנשתייר מסעודת שבת ושמעתי ראיה מהא דאיתא בחולין אברי בשר

נחירה כו' וכתבו הפוסקים להקל בדרבנן וה"ה הכא דהוי מנהג כעלמא אמרינן בהא הואיל ואישתרי לשבת אשתרי לחול ואף שיש לדחות ראיה זו כמ"ש במקום אחר מ"מ אין למחות במקילין עכ"ל ובמדינתינו לא שמעתי מי שמיקל בזה והוא בכלל פורץ גדר, אך אפי' במקום שמקילין בזה אין להקל אם לא שהכנה הו' לצורך שבת ובדרך מקרה וסיבה נשאר לחול אבל פשיטא אם בישל לשבת יותר מהצורך בכדי שישאר לו לחול אם יאכל בחול פורץ גדר הוא דמעיקרא לא אישתרי לשבת כלל שהרי א"צ לזה כלל בשבת והוא פשוט:

ל **לתינוק**, עבה"ט ועיין בדגול מרבבה שכתב מדכת' בסעיף ט' שמצניעין הסכין כו' משמע דגם לקטנים אסור יע"ש:

לב **אירוסין**, עבה"ט וע' בא"ר שמפרש דברי רמ"א על קודם ר"ח להיש מוסיפין מי"ז בתמוז וע' באיתן האזרחי שכן היה דעת השואל ודחה עפ"י הד"מ ודעתו למחוק מלות סעודת אירוסין ע"ש:

לג **השייכים**. עבה"ט וע' בשבו"י חלק ג' סימן ל"ו שבלילה שלפני המילה יש להחמיר בזמן הזה שפשטה כו' שמזלזל באבילות של ת"ב וראוי לעשות גדר ואני מורה להם היתר במקום שנהגו להתיר אחד לבד או בשר או יין ומאכלי חלב לעשות זכר לחורבן כדי להוציא מלבן של צדוקים. אבל ביום המילה שניהם מותרים בשר ויין לכל הקרואים ואפי' בשבוע שחל ט"ב דהיינו למנין עשרה מלבד קרובים פסולי עדות עכ"ל ועיין ביד אפרים הבאתי מדברי המג"א סי' תרמ"ד ע"ש ושוב ראיתי בבאר יעקב שכתב לאיסור והביא דברי המג"א סי' תרמ"ד גם כתב שכן מבואר בחוות יאיר סי' ע' שאינו סעודת מצוה וכן נראה מהש"ך יו"ד ס"ס קע"ח שכתב שאין איסור משום עורכים לגד שולחן כו' משמע דמצוה לית בי' וכ' שכמדומה שכך נוהגים בפ"פ דמיין שאין אוכלים בסעודה זו בשר ע"ש וע' בא"ר ס"ק ך"ו שאוסר ג"כ וע' בשכנה"ג שכ"כ בשם מהר"י ברונא וע' שם שנשאל גם על שלישי למילה ובתשובתו לא הזכיר מזה ונראה דב"י בפשיטות לאיסור שאינו מנהג פשוט כ"כ לעשות בו סעודה, וע' בשו"ת אור עולם סי' ט' שכתב דדוקא סעודת מילה בזמנה דוחה האבילות של בשר ויין שאינו רק מנהג אבל סעודת מילה שלא בזמנה אין לה שורש ועיקר בש"ס עוד דאפשר לעשות סעודה ממאכלי חלב ושאר משקים וקרוב אלי לו' דמי שאכל בשר ויין בסעודת מילה שלא בזמנה הוי כפורץ גדר כו' וענין השאלה היה שילד נימול שלא כהוגן שלא נתגלה העטר' וחזרו ומלו אותו בשבוע שחל ט"ב בתוכו אם מחויב לעשות סעודה ואם מותר בבשר ויין על סעודה זו ע"ש (ובמפתחות הס') ונראה שגם הוא אינו אוסר אלא בשבוע שחל ט"ב אבל בשבוע

הקודם גם הוא מודה דמותר דקיל טפי וכמ"ש בעצמו שם סי' יוד הבאתי לעיל ס"ק ג' אך גם לענין שבוע שחל ט"ב אין המנהג כדבריו אלא אוכלין בשר ושותין יין בסעודת ב"מ שלא בזמנה כמו בזמנה והפריז על המידה כמ"ש שהוא כפורץ גדר כו' משמעות דבריו בכל סעודת מילה שלא בזמנה אך באמת כדבריו כן הוא באותן שלא היה אפשר למול בזמנם ונדחה מזמנו מחמת חולשת התינוק וכיוצא שאירע אונס שלא נימול בזמנו ושוב אחר שחזר לאיתנו או עבר האונס והגיע זמנו למול אלא שדוחין עוד במתכוון לימים אלו בכדי שיאכלו הקרואים בשר ויין לזה נקרא פורץ גדר אף בימים שקודם שבוע שחל ט"ב ומלבד זה הוא איסור גמור להשהות המצוה משעה שהגיע הזמן שיכולו למול התינוק והעושים כן בשביל אכילת בשר ויין או בשביל תענית בכורים בע"פ וכיוצא גדול עונם מנשוא וצריך למחות ולעכב ע"י ואף אם פתאום עברו ועשו כן אסור לאכול על הסעודה ההוא שגרמה לאיסור שהיית מצוה ויתבאר ביו"ד אי"ה ואפילו מי שלא נעשה בשבילו אסור ועיין בפסחים דף ק"ג ז' מנודין כו' ובתוס' שם דוקא שיש שם אנשים מהוגנים כו' ע"ש. אבל אם לא היה אפשר למול מקודם עד שהגיעו ימים הללו אפי' הוא שבוע שחל ט"ב יש להתיר לאכול בסעודה בדין מילה בזמנה ממש כיון. שלא נעשה במתכוון והסעודה היא באה בשביל שמחת המצוה שקיים היום והרי קיים היום מצות מילה שהיתה מוטלת עליו חובה ומה בכך שהיא שלא בזמנה כיון שהיה אנוס ולא היה יכול לעשות קודם לזמן הזה, וכן מבואר להדיא בסי' רמ"ט במג"א ס"ק ה' דבמילה שעבר זמנה מחמת חולי כשמל אח"כ מיקרי זמנה קבוע דכל שעתא ושעתא זמניה הוא שאסור להניחו ערל ולכן מותר לקבוע הסעודה בע"ש ע"ש ותימה אך העלים עין מדברי המג"א תקס"ח ס"ק יו"ד ועיין לקמן סי' תקנ"ט באשל אברהם שכתב בשם פרי הארץ להחמיר במילה שלא בזמנה ומשמע בנדחית אף מחמת אונס ומ"מ נראה דאף דשם יש להחמיר דלענין לבטל התענית ט"ב מחמת היו"ט שלו י"ל כיון שאינה בזמנה לא מהני לבטל התענית אבל לענין חומרת בשר ויין בימים אלו שהוא ממנהגא בעלמא אין להחמיר ואפילו שלא בזמנה מ"מ סעודת מצוה היא ומותרי' בבשר ויין ולא גרע מסיום מסכת דאף דגם בסיום מסכתא אין לעשות כ"א כשנזדמן לו דרך למודו כסדורו מ"מ פשיטא דסעודת מילה אף שלא בזמנה מחמת אונס עדיפא, וע"ש באור נעלם שכתב דסעודת מילה בזמנה היא מצוה דאורייתא והביא מדברי רש"י בנדה דף ל"א שלא יהיו הכל שמחים שאוכלים ושותים בסעודת ברית מילה כו' ומ"ש בשם רש"י שלא אבל על סעודת מילה ביום וא"ו משום דלא אתי דרבנן כו' היינו לאכול על הסעודה הוא דרבנן (ודבריו תמוהין דאם לאכול על הסעודה אינו דאורייתא למי מתוקן הסעודה דאוריי' ומי ליכול שירותא וגם

מ"ש בשם רש"י ליתא והוא מהר"ש רבו של השל"ה כמבואר במג"א סי' רמ"ט ע"ש, ואפשר שט"ס הוא וצ"ל מהר"ש אך לא משמע כן בדבריו ע"ש) ומשיג על תשוב' בית יעקב סי' ע"ג דסעודת מילה אפי' בזמנה הוי דרבנן ע"ש וליתא דודאי גוף הסעודה אין עיקר בדאורייתא כלל כמבו' בב"י סי' רס"ה בשם הר"ד אבודרהם ועיין בפר"ח א"ח סי' קל"ה ובבר"י סי' קל"א באורך וע"ש שכ' שראה באבודרהם גופי' דמייתי מנדה וכ"כ במנורת המאור וכתב הוא ז"ל שלא מצא בנדה כו' ע"ש ונראה שכוונת האבודרהם לדברי רש"י דף ל"א ולפי שאין זה מקומו קצרתי:

לד (**בש"ע סעיף ט"ז**) **ויש מתענין** מי"ז כתמוז כו' וכתב בר"י בשם מוה' שמואל שער ארי' ת"ח לא ינהג בחומרא זו שממעט במלאכת שמים ואי אפשר שלא יתבטל מלימודו איזה שעות מפני התענית וצריך לשקול במאזני צדק בעניני' אלו ע"ש וע' בשו"ת הרשב"א ח"ג באחד שנדר לחבירו ע"ד רבים שילמדנו ואם לאו יאסר בבשר ויין וכו' ולא יכול לסבול ונפרד ממנו ונאסר בבשר ויין ונעשה חלש וא' לו החכם שיתיר לו אע"פ שהוא ע"ד רבים מתירים לדבר מצוה וה"נ אם תתענה בבשר ויין לא תוכל לעסוק בתורה כו' וב"ה כך אני לומד היום כמו שהייתי לו' קודם לכן רק שאיני חזק בכחי ומאן לימא לן שהיא דבר מצוה כו' והשיב הרשב"א מה שאמרת שכבר חל הנדר ואחר שחל אין לו היתר ודאי שזה גרם לך סיגוף הרבה דאדרבא אין מתירין עד שיחול כו' דהכא נמי מצוה איכא והכל מסכימים בה שאין המסגף יכול לעמוד על דברי תורה וכבר אמרו בר בי רב דיתיב בתעניתא כו' והכל לפי טבען של בני אדם יש שאוכל פת במלח ומתעדן כדניאל וחביריו שאמרו ויתנו לנו מן הזרעונים ונהיה טובים ויש מתמוגגין כשאינו יושבין על סיר הבשר וכ"א עושה לפי כח שימצ' בטבעו כו' ע"ש והובא בקצרה בבד"ה ביו"ד סי' רכ"ח ובש"ך שם ונראה ללמוד מזה דגם לענין אכילת בשר ושתיית יין המבואר לעיל סעיף ט' ויש מוסיפין מי"ז בתמוז כו' שאין לת"ח שעוסק בתורה תדיר לתפוס חומרא זו אחרי שרבינו הרשב"א כתב לדבר ברור שאין המסגף עצמו בזה יכול לעמוד על התורה ועל הסברא. אך למר"ח עד התענית אין להקל מאחר שרוב העולם תופסי' חומרא זו ואיכא למיחש לתקלה שממנו יראו וילמדו ח"ו לזלזל בזה בעלי המון ג"כ אם לא שמרגיש בנפשו שמזיק לו מאכלי חלב יכול לאכול בשר עוף וכמ"ש לעיל. וע' בא"ר מניקה שהתינוק שלה חולה עד כשרע לו שאמו אינו אוכלת בשר יש להקל:

לז **לרחוץ**. עבה"ט וע' במשבצות זהב שכתב לא ראיתי לנהוג היתר לרחוץ כל גופו בחמין כשחל ר"ח בע"ש וחפיפת הראש בחמין בשבת חזון והוא ערב ט"ב לכתחלה יעשה קודם חצות ובדיעבד י"ל גם אחר חצות שרי ע"ש וע' במג"א והט"ז ס"ק י"ד מ"ש

על דברי התוס' והב"י וע' בשו"ת איתן האזרחי סי' נון בזה וע' בשכנה"ג בשם מהר"י ברונא כת"י הר"א חלש והרופא צוה לו לרחוץ בכל יום והתרתי לו לרחוץ בשבוע שחל ט"ב בתוכה ולמעוברת שהגיע לפרק בחודש ט' התרתי ג"כ לרחוץ בחמין דכל לרפואה שרי ע"ש והביאו בא"ר:

לח **שהחיינו**, עבה"ט וע' בר"י בשם תשובת בעל כנה"ג ח"ב דלנוהגים איסור בשבתות גם בשבת שחל י"ז בתמוז אסור אך באגרות הרמ"ז מתיר בזה וכדברי המג"א וכתב בר"י יש מי שכתב דאשה מעוברת מותרת לאכול פרי חדש בלא שהחיינו דשמא תתאוה ויגרום נזק לה ולולד ובשם מהר"י צמח בהגהת כת"י כתב שחולה ג"כ מותר אפי' בחול שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים ובמקום חולה לא גזרו רבנן וכתב בר"י בשם מהר"י בן נעים בתשו' כנה"ג וכנה"ג הסכים עמו שאם בין המצרים לקח פרי חדש ובירך עליו ברכת הפרי אז יברך ברכת שהחיינו ג"כ ע"ש ובר"י דקדק כן גם מס' הכוונות דכל שהוא צריך לאכול הפרי כגון הכא שבירך ברכת הפרי יברך שהחיינו גם כן אך בהגהת מהר"י צמח כת"י כתב סיפר לי בנו של הר"ב ז"ל מ"ו שמואל נר"ו כי הוא זוכר שפעם אחת היו חכמי הדור אוכלים בשלחן אביו והפציר בו לאכול פרי חדש ואכל אותו בלא ברכת שהחיינו וק"ק דבס' הכוונות משמע להיפך עכ"ל ומ"ש בשם מהר"י צמח הוא נדפס ג"כ בפע"ח דפוס קאריץ והמעיין יראה שיש ליישב הלשון דה"ק שיש ליזהר שלא יאכל פרי כדי שלא יצטרך לברך שהחיינו כו' ר"ל שאז נצטרך מן הדין לברך וכיון שלא יהיה רשאי לברך יזהר מלמנוע מלאכול ע"ש וע"ש עוד בשם מהר"י ותשו' כנה"ג שמי שאכל פרי חדש בין המצרים ולא בירך שהחיינו שחשב דאסור לברך (ולפי מ"ש בשם מהרח"ו קושטא הכי הוא) אז אחר בין המצרים יאכל פרי אחר חדש ויברך עליו שהחיינו ויכוין לפטור גם אותו פרי ע"ש:

סימן תקנב

א (**בש"ע ס"א בהג"ה**) **וכן לא יאכל כו'** וכתב בשכנה"ג שבתשובה אסרתי לאכול אותן קשואין שכובשי' אותם במים ובמלח או בחומץ והביאו בא"ר וע' במח"ב שבזרע אמת כתב שאין לשתות קאווי או טייא בסעודה המפסקת אם לא במקום חולי ומח"ב כתב שמנהג פשוט בא"י ומצרי' וכל הגלילות לשתות קאוי אף הבריאים ואמרתי ללמוד זכות על רבנן קדישי כו' דאכילה שני תבשילין דוקא אסור ולא שתי' והאריך ועוד דמשקה שחיממוהו או הרתיחוהו לא מיקרי תבשיל כדמוכח בנדרים דף מ"ט בהא דפריך והא מתבשיל נדר ע"ש וגם אין בקאווי משום שררה ועונג דמקרוב נתפשט בעולם מאד

ואפי' העניים רגילים בו אבל מים מבושלים בקנה וזרע גד עם צוקר שהיא תענוג ומנהג עשירים לא היתר אלא לחול' דחש במעיו, וע"ש בשם זרע אמת שליתן בוסר או חומץ לתוך תבשיל שאוכל בסעודה המפסקת ודאי שרי ע"ש:

ג **בשתי**. עבה"ט וע' בר"י שכתב שבתשו' כנה"ג ח"ב נטה לאיסור אף בשניהם בשוה וכתב שכן הסכימו חכמים שבימינו ע"ש וצ"ע בטעמא דמלתא דמה קפידא בבישול כיון שבאכילה אינו אוכל רק תבשיל אחד ובתלמוד לא קפיד רק שלא יאכל ב' תבשילין וצ"ע בגוף התשובה שם וכתב עוד בר"י שם בשם תשו' כנה"ג אם בישל ב' תבשילין בקדרה אחת יכול ראובן לאכול תבשיל אחד ושמעון תבשיל א' ע"ש והוא פשוט וכתב בשיורי ברכה בשם קיצור תשובת הרא"ש שבחזה התנופה כת"י הדג המתוקן בשמן ובצלי' ודבש הכל חשו' כתבשיל אחד ומותר לאכלו בערב ט"ב בסעודה המפסקת ואין כאן משום שני תבשילין עכ"ל וע' במג"א שכתב שאין לאכול דגים מצד המנהג כמ"ש בש"ע ושכן הגירסא עיקר וכ"כ בעטרת זקנים וכתב בשם מהר"מ בן חביב בתשו' כת"י דשני תבשילין שאסרו בסעודה המפסקת אין חילוק בין דבר הנאכל כמות שהוא חי או לא, וכן אין חילוק בין צלי למבושל, וכן אין חילוק אם אוכלן כדרך תבשיל או כדרך הפירות בקנוח סעודה אלא בכל גווני אסור לאכול פירות צלוים בקנוח סעודה בסעודה המפסקת ע"ש:

ח **קרקע**. עבה"ט וכ' בר"י בשם מהר"ש שער ארי' צריך להפסיק בבגד בינו לקרקע עפ"י הקבלה כי אין ליישב על הקרקע אפילו עם בגדיו אלא בגד שאינו מיוחד למלבושיו ע"ש ומדברי מהרי"ל שהביא המג"א בסי' תקנ"ט שכתב שהיה לו סרבל גרוע שלא להפסיד בגדיו מבואר דלא חש להא, מ"מ נראה כיון שמותר ליישב על השק יש לעשות כן לחוש לדברי קבלה שכתב מהר"ש:

יא **בשר**. עבה"ט וע' מ"ש אא"ז בבכ"ש הבאתיו ביד אפרים שחילק על המג"א בזה והביאו בבר"י וכתב דבין בחל ערב ט"ב או ט"ב בשבת יעשה כמנהגו:

יג **חלום**. עבה"ט וע' בפמ"א סי' צ"ד שהאריך בדברי הש"ע ומג"א ומסקנתו דמי שמתענה בה"ב כל השנה ואינו משלים כי כן קיבל עליו מתחלה שלא להשלים רשאי להתפלל מנחה גדולה ולאכול סעודה כתיקונה ואין צריך להחמיר כדין סעודה המפסקת וקודם ביאת השמש יאכל סעודה המפסקת ע"ש ומ"ש בשם הלק"ט ע"ש בסי' קל"ו דעתו שאם שכח מלברך בהמ"ז עד שחשיכה יאמר נחם בבהמ"ז ע"ש ואין נלענ"ד דאפי' מאן דס"ל לקמן סי' תקנ"ז לברך אין לברך כאן כיון שבהמ"ז הוא אכילה של ערב ט"ב וע' לעיל סי' קפ"א ומכ"ש לפי מ"ש הא"ר בסי' תקנ"ו דלא תקנו אלא לתפלה לבד ע"ש. וע'

בפ"מ דיא"צ בעט"ב יתנה בתחלה שלא להתענות רק אחר חצות היום ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה ואח"כ יאכל סעודה המפסקת:

יד (**בש"ע סעיף י"ב**) **אין אומרים** תחנה וכתב באגרות הרמ"ז שמ"מ צ"ל תיקון חצות בליל ט"ב ולהתאבל במרירות אך אין לו' מזמורים וכן הוא מנהגי עכ"ל, והבר"י כתב שדבריו ברורים ומ"ש שאין אומרים צדקתך כ"כ במחבר לקמן ר"ס תקנ"ט ובשחרית אומרים אב הרחמים ומזכירין נשמות ועיין בא"ר כאן ובמשבצות ר"ס תקנ"ט:

סימן תקנג

א (**ש"ע ס"ב**) **או' תחלה המבדיל כו'** עיין משבצות שיאמר בלא ברכת שם מלכות ולא יסיים בברכה וע' מג"א סי' רצ"ט ס"ק יו"ד:

ה **בשבת**. עבה"ט וע' ביד אפרים בשם א"ז בבכ"ש שהסכים להמג"א בזה ע"ש ומ"ש בש"ע ולא יטייל עט"ב כ' בבר"י שיש שכתב דבהא כ"ע מודו דאף בשבת לא יטייל ואם חל ט"ב בשבת כל היום לא יטייל ע"ש וע' בדגול מרבבה שכתב דגם רמ"א מודה דאף בט"ב שחל בשבת אינו אסור אלא אחר חצות דאל"כ היה לו לרמ"א לכתוב שלא לו' בליל שבת במה מדליקין שדוחק לו' שנחשב יותר מסדר היום מפרקים במנחה ע"ש ויש לדחות דבע"ש נוהגים בהרבה מקומות להתפלל מבע"י כדאיתא ר"ס דס"ז וע' במג"א ס"ק א' וע' בתה"ד וגם י"ל דבמה מדליקין קביעי טפי והוי בפרהסיא משא"כ בפרקים ע' בסי' רצ"ב ס"ק ה':

סימן תקנד

א בש"ע **ואסור לקרות בתורה כו'** וכתב מח"ב בשם בית יהודה ח"ב מי שהחזיק לעלות לתור' בט"ב ונעשה אבל מותר לעלות בתורה שחרית כיון דהוי דברים הרעים וכ"ע אסורי בתור' כמוהו ע"ש וומח"ב כ' שפשוט שיכול לעלות בתורה ולהפטיר ומשמע דאף שלא החזיק לעלות לס"ת בט"ב הדין כן:

ב **הרעים**, עבה"ט ובדגול מרבבה דעתו כהטורי זהב:

ד **סדר**. עיין באר היטב וכתב בר"י דללמוד סדר המעמדות אף שלומד יום ביום אסור ודלא כטועים לקרות מעמדות גם ביום ט"ב:

ו **חולה**, ע' בה"ט וכת' בר"י יש מי שכתב דמניקת שהתינוק חולה והרופא או' שתענית מניקתו גורם שיווי החלב ומזיק לתינוק שרי לה לאכול וע' דבר שמואל סי' ק"ז שכתב אם חולשת המניקת היא רבה כ"כ שאין לה חלב הצריך להניקו והוולד אינו רוצה לאכול

ולינק כ"א ממנה וסכנה היא לו הא כל ספק נפשות דוחה שבת ויוה"כ וכ"ש ט"ב שהוא דרבנן ע"ש:

ז **להתענות**, עבה"ט וע' בשו"ת פ"י כת"י שחולק על רש"ל בתשובה שהביא המג"א והשיג על ראיותיו ודעתו לפסוק כהש"ע דאפי' אם ר"ת חולק על רמב"ן אזלינין לקולא בדרבנן ומכ"ש שהוא ספק נפשות להקל ובדבר שמואל סי' ק"ח כ' שאחר ז' ללידתה החמירו על עצמן כמ"ש הרמ"א כ"ז שאין להם צער גדול וחשש סכנה וכתב בית הילל ביו"ד סי' רס"ה דיולדת שאינה מתענה מ"מ צריכה להתענות איזה שעות ע"ש והביאו בא"ר והכל לפי הענין אם קשה לה קצת אינה צריכה כלל. ועיין בזכרון יוסף סי' כ"א האריך ג"כ בזה ומסיק שנ"ל להלכה ולמעשה שאם כבר נתרפא' מחולשת לידתה תתענה ותשלים כשאר כל אדם אבל אם עדיין לא נתרפא' לגמרי או שהיא קצת חולה או חלושה לא תתענה בתוך למ"ד ואם אירע ביולדת בריאה שמתענה ומרגשת באמצע היום שום חולשה יתיר' יש לפסוק שלא תתענה בשארי היו' ע"ש וע' בלקוטים פר"ח א"ח סי' זה.

ח **טבילה** עבה"ט עיין מה"ב בשם זרע אמת אם אירע שלא רחצה וחפפה בעט"ב בדיעבד יש להתיר שתרחץ ותחוף במוצאי ת"ב ודי' ע"ש וע' בשו"ת שבסוף ספר משנת ר"ע בדף צ"א ע"ד ונפלאתי מה שמתמי' על הבה"ט ואיך לא ראה במג"א שהבה"ט לא חידש דבר רק העתיק אות באות דברי המג"א ומ"ש וע' סי' תקנ"א כו' ר"ל ששם מבואר דדוקא אם א"א במוצאי ט"ב ולא בא לחלוק אלא לפרש והרב המריב לא השי' לו שכן הוא במג"א רק לבסוף מזכיר מדברי המג"א ללמוד ממנו דחפיפה מותרת בט"ב בכל גווני ולענ"ד כוונת המג"א שהראה מקום להרמ"א כמ"ש, וע"ש שלדינא דעתו דאף לכתחלה תחוף בעט"ב ובמוצאי ט"ב תחוף מעט (ואז צריכה ליזהר שלא תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש כמ"ש בלבוש אם רוצה לנהוג כהרמ"ה דבאפשר תחוף במוצאי ט"ב יצוה לאשה שתשהה שעה אחת בעסק החפיפה ויצאה ידי כל דיעות רש"י והתוספות וכן ראוי להורות ע"ש:

ט (**בש"ע סעיף ט'**) **ואם** עשה צרכיו כו', וע' בשו"ת ושב הכהן סי' ג' שהאריך והעלה לדינא בט"ב ויוה"כ אם רוצה להתפלל ועשה צרכיו אפי' לא קינח או הטיל מים ושפשף שאז צריך ליטול ידים מצד הדין לכך רוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו ואף אם בשאר ימות השנה נוהג לרחוץ כל היד, אבל אם לא שפשף שא"צ ליטול ידים מצד הדין רק משום הכון אין לו לרחוץ רק מעט בראשי אצבעותיו ואף אם רוצה להחמיר שלא ליטול ידיו במים כלל יש לו על מה לסמוך כיון שלא הזכירו בש"ע והג"ה אבל אם אין רוצה להתפלל רק לברך אשר יצר או לו' דבר שבקדושה אינו נוטל רק מקום המלוכלך אם

עשה צרכיו וקנח או הטיל מים ושפשף אבל אם לא קינח ולא שפשף יש להחמיר שלא יטול כלל ידיו במים ויקנח הידים בצרור או בכל מידי דמנקי עכ"ל וע"ש שכתב דנט"י של כהן לדוכן ביוה"כ צריך עד חיבור היד עם הזרוע כיון שהוא מן הדין כו' ובמקומו יבואר אי"ה:

י (**בש"ע סעיף י"ב**) **ההולך להקביל כו'** ועיין בשבו"י ח"א העל' שאינו חייב לעמוד לפני רבו בט"ב, ובר"י כתב בשם ב"י ח"ב שמקשה על דבריו ומסיק דחייב ע"ש ובמח"ב כתב שמנהג פשוט בא"י ובה"ל דבט"ב קמים בפני רבם ות"ח כבשאר ימים אלא שאין ראיה מהמנהג שיהיו בתורת חיוב ע"ש:

יא **אסור**, עבה"ט ועיין בפ"מ ח"ב סי' כ"ח שיש להחמיר לצאת בט"ב ויוה"כ במנעל העשוי מלבדים ועשוי כמדת מנעל שלנו ומגין ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולאו בכלל עינוי הוא והמחמיר תבא עליו ברכה וע"ש שצריכים ליזהר שלא לילך בי"כ ובט"ב באותן אנפוליא שלמט' מחופה בעור דהוי בכלל מנעל לכ"ע ע"ש, וכ"כ בלה"ק בשם משפטי שמואל דף ל"ד ע"ש ועיין בכנסת יחזקאל סי' י"א ועיין לעיל סי' קכ"ח:

טו **וכן נוהגין**, ע' בה"ט ועיין מח"ב שהביא דברי הא"ר שחולק על של"ה וכתב שזקנו ואביו הגאונים אסרו אך בזרע אמת החזיק בהוראת של"ה ודעימיה ע"ש:

טז **שלום**, עבה"ט ועיין פ"מ דגם לו' צפרא דמרי טב אסור בט"ב וע' ביו"ד סי' רפ"ה:

כ **מלאכה**, עבה"ט וע' בשכנה"ג בשם מהר"י ברונא דר"י הגי' בס"ת שלו בט"ב והגיה בו הסופר טעיות עכ"ל וצ"ל לפע"ד דאפשר שעשה כן שלא להשהות ספר שאינו מוגה או שהי' צריך אליו לקרות בו היום. ונראה דמי שנתחדש לו איזה חידוש אין לכותבו בט"ב אע"ג דבה"ה כתבו להתיר שאני ט"ב דשמחה היא לו כשכותב חידושי תורה וגם שאינו רק יום א' ואין חשש שישכח:

כא (**בש"ע סעיף כ"ב**) **מקום שנהגו כו'** בנין דאוושא מלתא אסור אפילו הבנאים עכו"ם וכן מנהג פשוט בקושטיניא כ"כ בשכנה"ג ע"ש:

סימן תקנה

ותפילין. עבה"ט ועיין בשבו"י ח"ב סי' כ"ג שהביא דברי מהרי"ל לחלוץ אחר קדושה ול"ה כתב לחלוץ קודם תפלת ערבית וכ"כ בשכנה"ג שכן היה נוהג וגם הביא דברי גיסו באור זרוע והוא הכריע כמהרי"ל וכתב שכן נראה הסכמת המג"א ומג"ד ע"ש. ועיין לעיל סי' למד בבה"ט מזה ועיין בר"י מתשו' הרמ"א שהנוהגין להניח תפילין בט"ב בבוקר אף דבשאר ימים מניחין ב' זוגות בט"ב לא יניח רק דרש"י ולמנחה יניח שניהם ובשכנה"ג

חולק ע"ז דכיון דנוהג להניח בבוקר יש לו להניח גם של ר"ת, ובר"י יישב דברי הרמ"א עפ"י סודן של דברים ועיין שם מ"ש בהלק"ט ח"ב סי' קל"ט שהאר"י לא היה מניחם לא ראיתי כן כו' אך המקובל מהר"ש שרעב"י היה מניח דרש"י ודר"ת בימי אבלו ובט"ב בבוקר וא' שהמעמיד בסודן של דבר יראה שכן עיקר ועיין בית דוד סי' של"ז ודבר משה סי' ל"ח ועיין בתשוב' כנה"ג לא"ח ח"ב אם יש מילה ומלין קודם חצו' והסנדק לבש טלית גדול אין למחות בידו ע"ש, ועיין בשבו"י ח"ב סי' ל"ז בט"ב שנדחה וחולה שאין בו סכנה כ"כ התענה עד אחר חצות ונחלש עד שצוה הרופא שלא יתענה יותר והורה המורה שיתפלל מנחה גדולה ואח"כ יאכל ולפי שהתפלל ביחידות שכח להניח תפילין והשיב דיפה פסק המורה שיאכל אחר מנחה גדולה כיון שנדחה א"צ להשלים אפילו בחולה קצת וכן נהגתי להורות ביולדת תוך למ"ד או במעוברת ומיחוש קצת דהא אפילו משום כבוד המילה התירו כמבואר בסימן תקנ"ט כ"ש במקום חשש חולה (וצ"ל דלא הי' מקום סמיכה על אמירת הרופא כ"כ דלא הי' רופא מובהק וכיוצא דאל"כ לא היה צריך להך טעמא) ולענין תפילין בודאי אם יכול לילך לבה"כ או לצרף מנין בביתו בזמן מנחה יצרף עמהם בהנחת תפילין ויכוון עם הש"ץ בחזרת תפלה עם סדר קדושה ואח"כ יחלוץ אותם כמ"ש בתשובה ח"ב ואם א"א לצרף מנין אזי יתפלל ערבית מבע"י וילבש התפילין ויתפלל בהם ערבית ק"ש עם ברכותיו ואחר כך יחלוץ התפילין קודם שיתפלל י"ח אף על גב דכתבתי שם בתשובה דאין להתפלל ערבית עם תפילין מכל מקום כאן ששכח מחמת אונס חולי רשאי לעשות כן כדי שלא יהיה כקרקפתא כו' ע"ש ולא ידעתי ק"ש וברכותיו למה וכי אין די שילבש תפילין קודם התחלת ערבית ויקרא בהם ק"ש כמו שנוהגים לעשות בתפילין של ר"ת:

סימן תקנו

מבדיל, עבה"ט וכ' בר"י בשם תשו' כנה"ג ח"ב חולה שאוכל בט"ב יבדיל תיכף במוצאי שבת והב"י שם דעתו נוטה קצת שיכול להוציא ג"כ בני ביתו בהבדלה זו ע"ש ועיין בגן המלך סי' קמ"ד שדעתו שאינו מבדיל על הכוס במוצאי ט"ב לכתחלה רק אם שכח להבדיל בתפלה בליל ט"ב (ונ"ל שגם במוצאי ט"ב לא הבדיל בתפלה שאל"כ היה די בזה לדידיה) ובכה"ג ניחא טפי שיבדיל על הכוס משיחזור להתפלל י"ח ברכות ע"ש ואין המנהג כן רק כמ"ש בש"ע להבדיל במוצאי ט"ב על הכוס ואין מבדילין במוצאי ט"ב בתפלה כלל כיון שהבדיל אתמול בתפלה ונראה דאפילו שכח אתמול להבדיל בתפלה א"צ להבדיל עתה בתפלה בחלוף שעתה ואין לו להפסיק עתה בתפלה ובמה שמבדילין

עתה על הכוס סגי בהכי וע"ש בגן המלך שחולק על שכנה"ג שמתיר להריח בט"ב והוא כתב שאסור משום תענוג כו' וממ"ש המג"א בשם הלבוש משמע דוקא במ"ש אסור דהוי תענוג להשיב נפש יתירה אבל בשאר ימים לא ע"ש:

סימן תקנז

נחם, עבה"ט וכתב בר"י בתשובות כנה"ג חלק ב' פקפק ע"ז דלא דמי ליוה"כ כו' ובשבולי הלק"ט כתב דבין בט"ב ובין ביה"כ האוכל אינו מזכיר מעין המאורע ע"ש ובס' בית יהודה חלק ב' הסכים לדברי רמ"א שיאמר נחם בבהמ"ז אף מי שנהג שלא לאומרו כ"א במנחה ע"ש, ועיין בא"ר שדעתו נוטה שלא לאומרו בבהמ"ז דגם ביוה"כ ס"ל להט"ז ומג"א דעיקר שאין לאומרו עיין שם:

סימן תקנח

א **שלא**, עבה"ט ומ"ש בשם הכנה"ג וע"ש בכנה"ג דמתיר בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מהדרך ע"ש, ומ"ש בה"ט אבל מי שמתענה כו' כ"כ בא"ר דמשמע דהמתענה גם ביוד מ"מ אין למנוע ליל י"א:

ב **חצות**. עבה"ט וכתב במח"ב שיראי ה' נהגו להחמיר כל היום כו', (וכ"כ בא"ר) דמב"ח משמע להחמיר כל היום וכן ראוי לעשות לת"ח ופרושים ויולדות אף שמתענה אחר ז' מותרת בליל יוד בבשר ויין ומכ"ש בט"ב שנדחה ומתענה שמותרת בלילה בבשר ויין ע"ש, והנוהגין שלא לברך שהחיינו מי"ז בתמוז גם בליל ויום עשירי אסור ואם רוב אנשי העיר אוכלים בשר בליל עשירי וא' נהג שלא לאכול אך לא קיבלו בנדר רק נהג מנהג בעלמא ואירע ששלמו לו יום למד של אבל בשבוע שחל ט"ב ויש לו צער שלא לגלח מותר לגלח בליל עשירי כיון דרוב העיר אין להם חומרא זו וגם הוא לא נהג אלא באכילה ובהגמיי' מיקל בכל גוונא בתספורת ע"ש, ומ"ש בשם מג"א כשחל ביום ואו כו' ומותר להסתפר בשחרית ע"כ וכ"כ בא"ר ס"ס תקנ"ט וראיה מסי' תקנ"א סעיף ט"ז מטור וב"ח. וכ"כ בשאלות יעב"ץ חלק א' סי' ק"ו ע"ש:

ג **מותר**, עיין בה"ט וכתב בשכנה"ג שכתב בתשובה שאף אם הרוצים להתענות בב' ימים בכל הה' עינוי אבל לבטל עצמו מד"ת או שלא להניח ציצית ותפילין אין לו רשות לבטל ע"ש ואף המתענה עשירי אם חל ט"ב בשבת ונדחה א"צ להתענות יום י"א עיין פ"מ:

ד **אסור**. עבה"ט וכתב מח"ב בשם זרע אמת שלהסתפר מותר בליל ט"ב שנדחה ואף אם נהגו שלא להסתפר הוא מנהג בטעות וא"צ התרה ואף מי שירצה להחמיר בזה גם

כן מ"מ אין להחמיר למוהל שצריך לילך לעיר אחרת למול למחר מותר להסתפר בליל עשירי של ט"ב דחייב לכבוד המילה כדי שבהגיע לעיר אחרת יהי' פנוי לקיים מצות מילה מיד ע"ש:

סימן תקנט

ב **במ"ש**. ועיין בא"ר ופ"מ דבמקום שאין מאריכין טוב שלא להשכים בענין שישהה באמירות הקינות סמוך לחצות היום:

ג **לארץ**, עבה"ט ומבואר במהרי"ל שישב להדיא ע"ג קרקע ועיין לעיל סי' תקנ"ב בשם מהר"ש שער אריה שע"פ הקבלה אין לישב להדיא רק יפסיק בבגד שאינו לבוש בו בינו להקרקע ע"ש:

ד **שיצאו**, עבה"ט ולענין שתית טוטין לדעת השכנה"ג להחמיר וע' לעיל ס"י ויש מקילין ועיין הר הכרמל סי' י"ט ונראה דיש להקל אחר חצות ובצנעה בתוך ביתו, ועיין במח"ב סי' תקנ"ד שאף אם התפללו ערבית מבע"י אין לנעול עד הלילה ממש ועיין בפ"מ ריש סי' תקנד דגם בין השמשות אסור וה"ה תורה דאסור עד צאת הכוכבים, אין לילך יחף בעת קידוש לבנה ע"ש:

ו **תחנון** עבה"ט ועיין בא"ר אם חל ט"ב בשבת ויש מילה אומרים יוצר במילה:

ז (**בש"ע סעיף ז'**) **ותשתה ממנו היולדת כו'** עיין בדברי יוסף סי' יוד ליישב מיו"ד סי' רס"ה:

יד **כולם**, עבה"ט עיין בשו"ת יעבץ ח"ב סי' כ"ג שכ' שהב"י לא החליט זה ואין לסמוך להתיר רק לאבי הבן לבד וע"ל בס"ק שאח"ז:

טו **בעוד**. עבה"ט מ"ש וכ"כ הררב"ז ומ"א דעכשיו כו' חסר תיבה א' וצ"ל ומ"א כ' כו' דברי המג"א קאי שם על דברי מהר"ש הלוי לענין חתן אבל לענין מילה א"צ לטעם שעושין הסעודה בלילה דאפילו מקום שנוהגים לעשות ביום מ"מ המנהג להשלים כמ"ש בכה"ג וגם מ"ש וכ"כ הרדב"ז כן הוא ג"כ במג"א והוא ט"ס וצ"ל וכ' הרדב"ז ח"ב סי' ל"ה דאפי' היכא שמלו אחר חצות אסור להקל אפי' בד' צומות אם לא נדחו כן מבואר למעיין בכה"ג ועיין בא"ר ור"ל דאע"ג דכבר עבר חצות היום שהקיל בזה רבינו יעב"ץ בט"ב שנדחה אחר תפלת מנחה גדולה מ"מ באם לא נדחה אפי' באחד מד' צומות האחרים והוא אחר חצות אין להקל ובשאילת יעב"ץ ח"ב סי' כ"ג כתב שט"ס נזרקה בלשון המג"א וכצ"ל אסור להקל אפי' בד' צומות שנדחו כו' ע"ש ודבריו תמוהים דמה גריעותא יש שמלו אחר חצות והעיקר כמ"ש אך במ"ש המג"א המנהג להחמיר זהו מדברי הכנה"ג והא"ר

כ' ע"ז שכנה"ג כתב זה על מדינתו מדינת תורגמא אבל הרמ"א ולבוש ושאר אחרונים לא משמע מנהג זה לאסור ואדרבא מדברי המי"ט שכ"כ גם לענין פה"ב מבואר דמתיר וכן משמע ביש"ש פ' מרובה ובעל תי"ט הי' רב מובהק ובקי בכל המנהגים ולא הזכי' מנהג לאיסור רק להוסיף היתר גם בפה"ב (אך מה שנראה מדברי מי"ט להקל גם בסעודה ז"א דגם במילה לא יעשה סעודה כמ"ש כנה"ג רק בעלי ברית לא ישלימו שי"ט שלהם הוא ע"ש בא"ר ולענ"ד אפשר דגם לבושי י"ט ה"ק כיון דפדיון הבן חשיב לרש"ל סעודת מצוה הא קמן שחביבה מצות פדיון הבן בשעתה שסעודה שלו נקרא סעודת מצוה לכן שפיר מחשב יו"ט שאבי הבן והכהן לא ישלימו ומ"מ אינו מתיר לעשות סעודה שאין מצות הסעודה דוחה התענית ועיין לקמן סי' תקס"ח הביא המג"א דברי הש"ך סי' ש"ה דבפדיון הבן יעשה הסעודה בלילה ועיין מג"א שם דפדיון הבן שעבר זמנו י"ל דלא מיקרי סעודת מצוה וכן מבואר מדבריו סי' רמ"ט לענין סעודה בע"ש ונ"מ גם לדין זה שאם יום התענית שנדחה מ"מ מחויבים אבי הבן והכהן להשלים כיון שגם הפדיון הבן עבר זמן ולא מחשב סעודה שלו מצוה מ"מ לא נחשב ג"כ יו"ט שלו לדחות התענית כיון שהיה יכול לדחות גם הפדיון הבן על יום אחר

(ומ"ש המג"א דבמדינתינו שנוהגים לעשות הסעודה בלילה אין להקל. הנה במדינתינו אלו אין מנהג לעשות סעודת ברית מילה ופדיון הבן וכיוצא בלילה רק סעודת נשואין עושין בלילה אך אין נ"מ מזה לדינא דודאי אין להקל ולעשות סעודה ולהאכיל לקרואים אפי' ביום התענית שנדחה ואפי' אחר חצות רק דלבעלי ברית מותר. וכן לחתן וכלה וכן לאבי הבן והכהן שא"צ להשלים ומ"מ אפשר שלא יאכלו עד אחר מנחה גדולה כמו שעשה רבינו יעב"ץ אף שי"ל דדוקא בעובדא דידיה שהיה בט"ב והשלימו סדר הקינות עד חצות ולכן היו צריכים להתפלל מנחה גדולה ולאכול אח"כ אכל בשאר תענית אין קפידא ויכולים לאכול מיד אחר עשיית המצוה. מכל מקום מלשון מהרי"ל שהביא בא"ר שכתב שהתענו חצי היום ואח"כ סעדו משמע לכאורה כן שצריך להתענות עכ"פ עד חצות ולפי המג"א יש להחמיר עד אחר מנחה או באמת ז"א כמ"ש ביד אפרים בשם הא"ר דט"ס בהג"א ותשב"ץ וצ"ל אחר ואו שעות ע"ש והוא ברור ומדברי המג"א סי' תקס"ח שכתב דבעלי ברית מותרים לאכול מיד ולכן עכ"פ אין להחמיר רק עד אחר זמן מנחה גדולה ולענין אם הסנדק והמוהל רשאים גם כן כבר כתבתי בס"ק שלפני זה שבשאילת יעב"ץ דעתו לאסור לפי שב"י לא החליט זה רק כתב דרך אפשר והמעיין בב"י יראה שאחר שהביא דברי התשב"ץ והג"א דבעל ברית קרי לסנדק כתב ע"ז ומכל מקום נראה דמוהל לא גרע מסנדק כו' ונראה שתופס כן דרך ודאי ומה שהיה מסתפק

בתחלה היינו לפי שהיה סבור דמ"ש הגמ"י ומרדכי בעל ברית הכוונה על אבי הבן ולכך כתב על המוהל וסנדק בדרך אפשר אבל אחר שנתברר לו מהמרדכי דמ"ק והג"א דבעל ברית היינו סנדק וכן מבואר בתשב"ץ שהוא היה אבי הבן ורחץ הוא ובעל ברית כו' א"כ אין כאן ספק כלל על הסנדק וממילא דגם המוהל מותר דלא גרע מסנדק. והא דלא חשיב מוהל ברחיצה אין זה דקדוק כלל, וגם י"ל שהוא בעצמו שהיה אבי הבן היה מוהל דעיקר המצוה בו כמ"ש ביו"ד ובח"מ סי' שפ"ב ולכן העיקר כדברי המג"א בזה שכתב בשם הב"י שכולם בכלל ואם מותרים לאכול קודם קיום המצוה צ"ע דלכאורה מ"מ שרחצו קודם המילה נראה דשרי ויש לדחות דרחיצה שאני שיכנס למצוה בהידור ורחיצה צורך המצוה היא אכל האכילה י"ל שיש להמתין עד אחר המילה ואין לאכול קודם דשמא בינתיים יארע איזה קלקלה שלא יוכלו לקיים המצוה היום בתיקנה וביטל בחנם התענית וכן משמע קצת מלשון הפוסקים, ולענין מילה שלא בזמנה עיין באשל אברהם מ"ש בזה בשם תשובת פרי הארץ והביאו גם כן בר"י בקצרה וכבר הארכתי בזה סי' תקנ"א והבאתי שם דברי המג"א סי' תקס"ח שכתב בשם התוס' דגם שלא בזמנה מצוה דקביעא וקיימא היא שהרי אסור להניחו ערל וכ"כ בסי' רמ"ט לענין סעודה בע"ש ע"ש ובפירוש דברי המ"א בש"ס דעירובין עיין ביד אפרים ועיין בבאר יעקב מ"ש בזה ועיין בשו"ת מהר"ש הלוי סי' ב' ובספר בני חיי מ"ש על דבריו בזה:

סימן תקס

א **בש"ע אלא טח ביתו כו'**. ועיין בא"ר שכתב דלפי מ"ש בסי' א' בשם לקוטי מהרי"ל דבית נקרא חדר אפשר דהכא צריך להניח לכל חדר וחדר ע"ש אך בשאילת יעב"ץ סי' קס"ט כ' באמה על אמה פ"א סגי לכל חדרי הבית אף על פי שיש לו חדרים רבים וסמך לדבר מחזיק בנכסי הגר ע"ש. ומכל מקום כשהוספתי לעצמי חדר נאה לשם מצות סוכה הנחתי כנגד הפתח איזה טפחים בלתי מסויד בסיד לבן כדרך שעושים לכתלים ע"ג הסיד שטחין אותו בו ואפשר שאף בבונה בית מחדש סגי כשמניח מקום פנוי מבלי סיוד לפי שמקומו ניכר היטב וכמדומה שכך פשט המנהג להקל בכך ומכ"ש בחדר זה והקלתי בו עוד שלא להקפיד על מדת אמה דחומרא סגי וכמ"ש בש"ע אפי' דבר מועט דיו ע"ש גם כתב דאפילו אינו בונה רק חדר א' רק שיהיה ראוי לדירת כבוד צריך לשייר ע"ש, ועיין בפ"מ דמסתבר דאמה על אמה היינו מרובע ולא ארוך וקטון וע"ש מ"ש כנגד הפתח משמע נוכח פתח וכן משמע מהלבוש כדי שיראה בהכנסה כו' וקצת עושין סמוך לפתח כו' ע"ש ובמשבצות זהב שכתב דאף דמלת נגד פירושו על הרוב

מול ונוכח. מכל מקום לפעמים פירושו נגד כו', ולפע"ד לשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד ובכל דוכתא בלשון הש"ס נגד היינו נוכח ובפרט דמסתברא טעמא כדי שיראה מיד שנכנס בפתח ויש מניחים פנוים למעלה מן הפתח בגובה ואז אינו נראה כלל לנכנס ואפשר כדי שיתראה תמיד לפני בעה"ב היושב בפנים שעל הרוב הוא יושב אצל הקיר אשר נוכח פתח הבית וצ"ע אך בדורות אלו יצאו להקל והקילו וחזרו והקילו עד שכמעט נשכח מלב ואין על מה להשען וכן כמה דינים כיוצא בעו"ה יצאו מה שיצאו ועיין לעיל סי' תקנ"ד סעיף י"ז בהג"ה וצ"ע:

ג **בחזקתה**, עבה"ט ועיין פ"מ שהדר בשכירות בית נכרי אם מסיים בכל שנה לעצמו או תולה בגדי רקמה יש לו' שצריך לשייר ע"ש:

ד (**בש"ע סעיף ב'**) **שנהגו** לשבור כוס כו' וכתב בא"ר בשם מי"ט שזהו הטעם שמשברין קדירה בכתיבת התנאי' ועיין במשבצות שהוא כדי להבהיל ולזכור שאין השמחה במלואה בזה"ז ועיין באבן השוהם סי' נ"א דיש לשבר תחת החופה כוס זכוכית דוקא וכן בצפנת פענח למהרי"ט כתב שהוא רמז ע"ש, ומקור הדברים מברכות פרק אין עומדין בהלולא דמר ברי' דרבינא דתבר זיגותא חיוורתא קמייהו ואעציבו וכתבו התוס' מכאן נהגו לשבר כוס כו' ע"ש:

סימן תקסא

א בש"ע ס"א הרואה ערי יהודה כו' וכתב בר"י בשם מזה הבעל חסד לאברהם שכתב נהגו העולם שלא לקרוע על חברון תוב"ב שמעתי בשם גדולים לפי שחברון מערי מקלט שניתנו ולאו מערי יהודה מיקרי וכתב בגליון בר ברתי' הרב הגדול בדורו מוהר"ר אברהם יצחק ז"ל שדברים חלושים הם עכ"ל ואף אנא אמינא דאין לסמוך ע"ז עכ"ל:

ה **היה הולך כו'**, וכתב הרדב"ז סי' תרמ"ו הדר בירושלים ועברו עליו למ"ד יום שלא ראה בהמ"ק חייב לקרוע. אך לא זהירו בזה ע"ש והבר"י כתב ג"כ שלא נהגו כך, ועיין ברדב"ז סי' תרצ"א שכ' שמותר להתקרב אל פתחי בהמ"ק וליכנס לעליות אשר סביב בהמ"ק ועיין בספר דרך הקודש למהר"א ז"ל:

סימן תקסב

א **בינונים** עבה"ט וע' בר"י שמתיישב עפ"י מ"ש הש"ך ביוד סי' רס"ח ס"ק ט' וע' סי' רל"ה בשאלות ותשובות ס"ק א' מ"ש בזה:

ח **יחיד**, עבה"ט וכתב במו"ק שגם בתפלת מנחה של שבת יכול לקבל ואך התחינה לא יאמר רק יאמר הנני בתענית נדבה למחר. וכתב במח"ב שהוא פשוט וכן המנהג ועיין ביד אלי' סי' ואו מי שמתענה בכל יום ופעמים רוצה להתענות איזה הפסקות ורוצ' להפסיק מבע"י ולאכול באותו יום שמתענה מקודם אז אם אתמול קיבל תענית סתם הרי צריך להשלים אם התנה עד איזה יתענה יאכל קודם שיתפלל שאינו רשאי לדחות תפלה בצבור אפי' אם ירצה לשמוע קדושה וברכו בבה"כ ולהתפלל ביחידות אינו נכון. ואם יוכל להפסיק אחר תפלת ערבית שמתפללים מבע"י ויש שהות לאכול ולהפסיק מבע"י ש"ד ולכן גבי חתן דלקמן דלכתחלה יש לו להתפלל בצבור ע"ש:

ט (**בש"ע סעיף ו'**) **אם הרהר כו'** ועיין בר"י דלא מהני הרהור רק בשעת תפלת מנחה ולא קודם לכן או אח"כ בלילה ועיין בשו"ת ושב הכהן סי' ך"א שהאריך בענין זה וכתב ליישב מה שהקשה הב"ח על הרא"ש שדבריו בתענית סותרי' ומ"ש בשבועות ושפ מבואר במסקנתו דאף לכתחלה יש לחוש להוציא בפיו אבל בדיעבד יש לפסוק דקבלה בלב מהני ע"ש ועיין בא"ר שדעתו דהרהור אף שלא בשעת מנחה מהני, וגם כתב ליישב תמיהת הב"ח:

סימן תקסו

א **ס"א בש"ע ומפטירין** במנחה דרשו ועיין בנ"ב מ"ת סי' ק' יוד באם השלישי אינו בקי להפטיר והכהן והלוי יודעים יפטירו הם שהרי קראו בתורה תחלה. ואם גם הם אינם יודעים יפטור אחר בלי שום קריאה בתורה ע"ש. ועיין במ"ש בשערי אפרים שער ט' סעיף ד':

ב **בש"ע כל הצבור גוזרים** ועיין בשו"ת מים רבים סי' מ"ה באם המתענים ער"ח רוצים לקבוע עננו ע"ש ולעיל סי' תי"ד מבואר דשפיר יכולים לקבוע ע"ש:

ד **עשרה**. עבה"ט ועיין במח"ב בשם מהר"מ בן חביב בתשובה כת"י שאין זה אלא בת"צ שהקהל קיבלו עליהם על כל צרה של"ת אבל הד' צומות דמדברי קבלה נינהו אפי' אין שם מתענים רק ששה או שבעה והשאר אינם מתענים דאניסו שהם חולים יכולים לקבוע ברכת עננו ולקרות ויחל אף שאין שם עשרה מתענים בבה"כ ע"ש, ונראה דעכ"פ ששה או שבעה בעינן ואם אין שם רק חמשה אין להם לו' עננו ולא יוציאו ס"ת כלל כיון שאין כאן רוב מתענים וגם ביש ששה צ"ע לפענ"ד דאפשר דרובא דמנכרי בעינן כמ"ש לעיל סי' קצ"ז לענין זימון בעשרה עיין שם:

סימן תקסז

קנמון, עבה"ט ולענין שתית טוטין כבר כתבתי לעיל סי' תקנ"ד לענין ט"ב ועיין בבר"י כאן בשם מז"ה שפשט ההיתר בכל תענית לבד בט"ב מפני האבל:

סימן תקסח

א **ושכח**, עבה"ט וכ' בר"י בשם נחפה בכסף דמי שהיו שרוי בתענית ולקח איזה מאכל ובירך עליו ונזכר מהתענית יאכל פחות מכזית מפני הברכה והתענית עולה לו, ובאדמת קודש גמגם בזה ואין דבריו נראה וכן מהר"ש גרמיזאן כתב שיש לעשות כן ע"ש (וצ"ע בד' צומות שנראה דאסורים יש לו לו' מיד שנזכר בשכ"מ) וע"ש בשם פרי הארץ ח"ב שאם היה אוכל ואמרו לו שעלה ע"ה יפלוט ועיין מ"ש כאן באשל אברהם בזה, ועיין מח"ב בשם אשל אברהם אם קיבל במחשבתו שלמחרתו יום ה' ער"ח ואח"כ נודע לו שאינו כן דר"ח היא שבת א"צ התרה ועצהיו"ט יתירו לו ועוד כתב אם אמר אהא בתענית יום ה' אם אפטר מדבר פלוני ושכח ולא קיבלו בשעת מנחה חייב להתענות ע"ש וע"ש בשם הרדב"ז ח"ב סי' רע"ז מי שנדר להתענות שנה אחת בה"ב ורוצה להתיר אין מתירין לו עד שיכנס יום שני הראשון וכתב בשו"ת בית יהודה ח"ב מי שנהג להתענות כל ער"ח ויום לפני ער"ח היה חולה ושיער שאין יכול להתענות יכול להתיר יום לפני ער"ח:

ב **כזית**. עבה"ט וכתוב בר"י בשם מהר"י מולכו אם שתה רביעית מים אחר שעלה עמוד השחר איבד תעניתו:

ג (**בש"ע סעיף ב'**) **לוה ופורע** וכתוב בתפארת שמואל בהגהת הרא"ש פ"ק דשבת אם הוא יום ב' או יום ה' דילוה ליום ב' או ליום ה' אחר ע"ש ע' לקמן ס"ק ז' בשם הט"ז:

ז **שני**. עבה"ט ועיין פמ"א ח"ב סי' ך"ג מי שענה אמן אחר ברכת בה"ב ואירע מילה צריך להתיר משום נדר דלא כלבוש סי' תצ"ב ע"ש:

ח **מצוה**. עבה"ט עיין דגול מרבבה שהקשה דבחל יום ל"א בשבת למה לא יעשו בליל מ"ש הפדיון עם הסעודה כאחד ע"ש ולפענ"ד דהמג"א ס"ל דעפ"י מ"ש לעיל בשם הש"ך אין הטעם כמ"ש בדגול מרבבה משום דזמנין דלא שלימו בליל למד י"ב תשצ"ג אלא הטעם משום פרסומי מלתא ומעיקרא הוי סבר דעיקר פרסומי בסעודה ושוב כתב ושמעתי כו' וא"כ הפרסום הוא גוף הפדיון ולכן עכ"פ א"א שיעשו שניהם בלילה ולכן כ' המג"א שהפדיון יהיה ביום והסעודה בלילה:

טז **באדר**, עבה"ט ועיין בפמ"א ח"ב סי' כ"ג שתמה על הט"ז ודעתו כיון שהטעם שמתענה משום דריע מזלו באותו שעה וידוע דעפ"י רוב המולד ביום שלשים כמ"ש

הלבוש והרמב"ם בה' קה"ח כו' נמצא יום שלשים הוא מקצת ר"ח שבו הוא המולד וכיון שנתרע מזלו ביום המולד או סמוך לו או אחר כך אם כן אף בשנה הבא שר"ח כסליו יום א' דהיינו יום שלשים עפ"י הרוב ביום שלשים היא מולד הלבנה יהיה לו יא"צ ביום המולד להדליק נר ולומר קדיש על אביו, וכן להיפוך אם ביום המיתה היה ר"ח כסליו ביום א' ובשנה אחרת היה כסליו שני ימים יהיה לו יא"צ ביום המולד כמו בשנה ראשונה דפסק הט"ז תמוה דאיך משנה מיום שלשים יום כ"ט דאם כן כל מי שהיא"צ שלו בחודש הזה יחזור לאחוריו כו' ע"ש ועיין במאמר מרדכי סי' י' שמפקפק בדברי הט"ז ומג"א ודעתו כיון שיום זה הוא בלשון ב"א ר"ח לעול' נקבע בר"ח ועכשיו נוהגין כדברי המג"א בזה ועיין בתשו' גבעת שאול סי' ע"ג במת אביו בשנה העיבור בער"ח אדר שני שהוא כ"ט לאדר דאשון יתענה בשנה פשוטה בכ"ט באדר ולא בכ"ט שבט והביא שם מדברי הב"ח ס"ס ת"ב שתמה בזה על מ"ש בס' חסידים סי' תשי"ב מש"ס דר"ה דף ט"ו דקאמר הלך אחר הרוב שנים ע"ש ועוד כמה תשובות בענינים אלו ויתבאר בחלק יו"ד אי"ה ועיין לקמן סי' תרפ"ה בלבוש ובא"ר שם מ"ש בזה:

יט **תחנון**, עבה"ט בשם הט"ז והבאר יעקב כ' דגם הסנדק והמוהל לא ישלימו ע"ש ועיין בפמ"א ח"ב סי' צ"ח בכהן שיש לו יא"צ וביום זה ניתן לו בן לפדות מחויב להשלים לפי מ"ש המג"א סי' תקס"ה בשם הש"ך ביום תענית צבור נוהגים לפדות ביום כו אם כן גם כאן צריך להשלים והפדיון יהיה ביום והברכה על היין יברך אחר ול"ד למילה ביום התענית שמטעים לתינוק דהתם לא אפשר בענין אחר ואם רוצים שהכהן יהיה על סעודת מצוה יעשו הפדיון סמוך למנחה והכהן ישלים תעניתו ויבא על הסעודה בלילה עכ"ל, ובאמת שאין יא"צ דומה לתענית צבור וכמבואר ס"ק י"ט דברית מילה דוחה יא"צ ועיין לעיל סי' תקנ"ט בשם מי"ט דפדיון הבן הכהן והאב לא ישלימו בט"ב שנדחה ע"ש ומכ"ש ביא"צ ועיין מ"ש שם בסי' תקנ"ט ועיין במג"א דמבואר דפדיון הבן שהיום זמנו סעודת מצוה היא ומתיר שם לאכול בתענית בה"ב או בעי"ת ונראה דה"ה יא"צ ולענ"ד דאף אם נדחה זמן פדיון הבן רשאי הכהן לאכול דלגבי הכהן קביע לי' זימנא מיקרי שהרי אין בידו לדחותו ליום אחר כיון דלאו בדידיה תליא מלתא ובאבי הכהן צ"ע שמ"ש המג"א בפי' התוס' דפדיון הבן יש לומר יכולין לדחותו יותר צ"ע דשיהוי מצוה לא משהינין ומיום ל"א ואילך כל יומא זמניה הוא כמו ביום ל"א ואדרבה כיון שעבר זמן צריך זירוז יותר שלא יתרשל בדבר וצ"ע ועיין לקמן סי' תקע"ג באשל אברהם בשם תשו' דבר משה דחתן אין מתענה יא"צ בז' ימי המשתה ע"ש ונראה שאם אירע לו שהיה סעודת מצוה ביום היא"צ ופייסוהו שלא יתענה ויבא עמהם בסעודה ולא רצה מחמת

היא"צ ולולי זה היה נמנה עמהם הרי קבע עליו בנדר שאף בסעודת מצוה לא יאכל ואי אתרמי ליה יום יא"צ ואירע שיש לו ס"מ כיוצא בה אסור וצריך התרה ולכן יש ליזהר כשיש ס"מ ביום יא"צ ורוצה להחמיר על עצמו ולהתענות ביא"צ זה יאמר שעושה כן בלי קבלה בנדר ואז בפעם אחר יהיה מותר בלא התרה.

כ **בהליכה**. עיין בה"ט ועיין בר"י בשם פרי הארץ ח"ג כתב שאף אם יושב בא"י ונפשו איות' להשתטח על קברי הצדיקים בח"ל או יושב בירושלים ורוצה ללכת על קברי הצדיקים שבא"י שרי לילך אדעתא לחזור ע"ש:

סימן תקעא

בש"ע ומלמדי תינוקת וכ' בר"י ונראה דאף למי שמחמיר בת"ח שחט' שיתענה כמ"ש האר"י ז"ל ומהרי"ט ח"א סי' ח' מ"מ אין להחמיר במלמד תינוקת דממעט בלימוד התינוקת דחשיב טובא וגם גוזל את הרבים ע"ש:

סימן תקעב

מתענין. עבה"ט ועיין בתשובה הנדפסות סוף ספר גבורת אנשים שפסקו שאם לא עלה על דעתם אף שהתחילו מפסיקין מצד הדין ע"ש וע' בא"ר על דברי המג"א סי' תקנ"ט מ"ש בזה:

סימן תקעג

בניסן. עיין בה"ט ועיין במג"א דאב המקבל קידושי בתו צריך להתענות והקטנה לא תתענה (ומה שנרשם במג"א רמ"א הוא ט"ס וצ"ל דמ"מ והיא ר"ת ר' משה מינץ) וע' בא"ר דאפילו אלמן ואלמנה מתענים אף לטעם דמוחלים עונותיהם דהא נדרש במדרש בפסוק ויקח את מחלת כו' ושם כ' על נשיו כו' וע' בפ"מ מ"ש בזה לענין ימים שאין מתענים ועיין באה"ע סי' ס"ח בב"ש ס"ק ו' דאף בימים שאין מתענים צריך ליזהר שלא יהא רודף אחר מותרות מאכל ומשתה:

סימן תקעד

בש"ע בשנת רעבון. עיין לעיל סי' רמ"ם דה"ה בשאר צרות שהם כרעבון ועיין בר"י בשם שכנה"ג שכ' דסמכינין האידנא על מ"ש התו' שאינו רק מידת חסידות ולוי לא נהג זה ואפילו תימא דנהגי' איסור מסתיי' בשנת רעבון כו' וע"ש דאבא מארי ז"ל בתשובה גמגם על דבריו כו' ועיין בשו"ת בית יהודה סי' מ"ם שהביאו לעיל סי' רמ"ם אך בספר

בר"י כתבו בשם אביו הרב ז"ל שכתב בתשו' כשהמזונות מצוים רק שהם ביוקר גדול אין זה רעבון ואין צריך למנוע מתשמיש והסכימו עמו חכמי ירושלים תוב"ב ומשמע דאף ביוקר כפלים ל"ל בה ועיין בדברי דוד להגאון בעל ט"ז פ' מקץ שכתב דדוקא תשמיש לתענוג בעלמא אסור אבל לקיום המין או דיצרו תקיף עליו ויש חשש השחתת זרע אין איסור ודבר זה בכלל חשוכי בנים אלא דמלתא דפסיקא נקט עכ"ל. והביאו בא"ר ומזה תמה על מ"ש הט"ז כאן דאפילו לא קיים פ"ו אסור דליתא וכמ"ש וכן כ' בספר צידה לדרך ע"ש. ועיין בבר"י בשם אביו הרב ז"ל דמי שקיים פ"ו מאשתו הראשונה אך מהשניה לא זכה להבנות ורוצה אשה חוטרא לידה וכו' אינו בכלל חשוכי בנים ואסור וע"ש:

וקצת צ"ע דמצות עונה דאורייתא ואף על גב שאסרו בשני רעבון היינו דמעיקרא סברה וקיבלה אדעתא דהכי דבזמן האיסור יהיה פורש ממנה משא"כ דעכ"פ ספיקא הוי אם קיבלה אנפש' ע"ד כן ובפרט לפי מ"ש לעיל בשם שכנה"ג אין להחמיר כ"כ לכן נראה דגם בליל טבילה דמחמיר המג"א והא"ר המורה להקל בשני רעבון אין מזניחין אותו ומכ"ש בשאר צרות וכדמשמע משכנה"ג דלעיל ועיין בשו"ת שבו"י ח"ג וסי' למ"ד כתב ג"כ להשיג על הט"ז מפירש"י וגם הביא מעירובין דף כ"ח גודגדניות כו' ע"ש וכ' כיון שהוא ממידות חסידות אפשר במקום חשש שאם לא ישמש יבוא לדבר עבירה או הוא או אשתו אם משתוקקים אליו אפשר דמותר לשמש ע"ש:

סימן תקעה

א **סדר תענית כו'** ועיין בהלק"ט סי' צ' שיש לנהוג סדר תענית בזה"ז ועיין בר"י שהביא שכן שמע מזקני ירושלים וזקני חברון שעשו פעם א' מעשה כזה וע"ש שכתב לחלק דבא"י דשכיח (וע"ש דגם בא"י לא שכיח עצירת גשמים כי האי שיצטרכו לכל הסדר והזקנים עדים ליתנהו בזכיר' כ"א פעם א' רבות בשנים אחת לששים או לשבעים שנה וא"כ גם בא"י לא שכיח ע"ש) שליחותייהו דקמאי קא עבדי' משא"כ בח"ל דלאו סדנא דארעא חד ויש מדינות וגלילות שאין שם עצירת גשמים לא רצו לחלק בח"ל עצמו בין מקום למקום והשוו מידותיהם דאין תענית צבור בח"ל ע"ש. וכ"כ בשו"ת נ"ב ח"א סי' ל"א שאין נוהגין במדינות אלו לעשות בעצירת גשמים י"ג תענית כסדר המשנה רק גוזרים תענית א' או ב' ומרצים בתפילות ותחנונים ע"ש:

ב **הגיע ר"ח כסליו כו'**. וכתב בתשב"ץ ח"ב סי' י"א ב"ד שרצו לגזור תענית על הגשמים ונזדמן שהיה יום א' עשרה בטבת עולה להם יום א' שהוא עשרה בטבת במקום יום שני ע"ש ומביאו בר"י:

ג (**בש"ע סעיף י"א**) **ויאמרו הלל הגדול** וכתב בר"י שבעה"ק ירושלים תוב"ב שנת ת"ץ ירדו להם גשמים אחר חצות והשלימו ואמרו הלל הגדול ועיין בפרי הארץ ח"ב שכ' ואין ראיותיו מכריעות והעיקר שאם ירדו אחר חצות שדינא הוא דמשלימים אין אומרים הלל כו' ועיין בריטב"א תענית כו' וכן דעת מהר"י ואבי שעשה מעשה בחברון כשנענו אחר חצות שלא לומר הלל וכ"כ בא"ר ע"ש ועיין לעיל סי' תקס"ט ס"ק א' באשל אברהם שהביא מתשו' כ"ה שאירע מעשה בירושלים כו' והעתיק הדברים שלא במקומם דמה ענין אמירת הלל הגדול לשם שאין לו מקום שם כ"א כאן בתענית גשמים וע"ז כתב כן בפ"ה וכמ"ש משם הבר"י:

סימן תקעו

ב **דבר**. עבה"ט ועיין בר"י כ' ג"כ בשם מהר"מ בן חביב בתשובה כת"י שכתב האידנא אין גוזרים תענית צבור על הדבר וכן אמרו משם האר"י ז"ל וכן יש סברא בתלמוד דף כ"ב ע"ש:

ג (**בש"ע סעיף ה'**) **צועקים עליו בלבד כו'** עיין בטור ועיין סעיף י"א וסעיף י"ב והקשה השואל בתשובת שבו"י ח"ג סי' מ' מש"ס דב"ק דף פ"א דמוכח דעל חיכוך לח מתריעים אפי' בשבת (ועיין בבר"י בשם מז"ה שהרגיש ביה על הש"ע סעיף י"ב) וע"ש שהשיב השבו"י דמוכח למעיין שם דרש"י ורמב"ם לא גרסי תיבת בשבת ע"ש:

סימן תקעט

(**ס"א**) **מוציאין את התיבה כו'** ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת שהורה שאין להוציא ס"ת לבה"ק בעת צרה שמחמת שאין בקיאין בחסרות ויתרות יש לחוש שיעשו קלקול כמ"ש בזוהר שפעם אח' עשו כן והיה בס"ת חסר ואו מן שוסעת וכמעט שגרמו חורבן גדול ע"ש ועיין בבר"י סי' קל"ה שכ"כ בשם גדולים שאין לעשות כן ועיין מ"ש בשערי אפרים שער ט' סעיף מ"ה דאף שקורין מס"ת ההיא והיא מוחזקת בכשרות אין להוציאה לבה"ק ע"ש ובפתחי שערים מ"ש בזה:

סימן תקפ

חורבן. עבה"ט ומ"ש שנוהגים להתענות ך' סיון עיין במג"א לעיל סימן תקס"ח במג"א שכ' שפעם חל כ' סיון בע"ש והיה ברית וצוה הרב שילכו על הסעודה שלא ימצא מי שילך בלילה משמע דבלא"ה מחויבים להשלים אף בע"ש ומקרוב התחילו קצת להקל

בע"ש שלא להשלים ולכן נראה שאף אם יש עשרה שמשלימין כשחל בע"ש אין לקרות ויחל במנחה אף על גב דלעיל סי' תק"נ כ' כשחל יו"ד בטבת בע"ש קורין ויחל אף במנחה היינו ביו"ד בטבת שהיא תענית קבוע משא"כ בזה כיון שיש מקילין היום שלא להשלים אין לקרות ויחל ומ"מ נראה דשפיר יכול לומר עננו כמש"ל סי' תק"ג ביד אפרים שם לענין יו"ד בטבת דלענין עננו אין נראה לחלק כ"כ כיון שבאמת יש כאן יו"ד שמתענים ומשלימים ועיין בא"ר סימן תקס"ו שכתב בשם מי"ט שבשנת תי"ב היה ך' סיון ביום ב' שהוא תענית שגזרו ד' ארצות וקבעוהו לדורות והורות למעשה לקרות ויחל אף בשחרית ודוקא בזה היום שיחול עוד כן כו' וכן בא"ר כתב לקרות ויחל אף שחל ביום ב' וכמ"ש הט"ז ע"ש ושמעתי בימי חורפי שנכתב בפנקס הארצות שהגזרה הוא לבן י"ח בזכר ולבת ט"ו בנקבה ואח"כ ראיתי במג"א סי' תקע"ו והביאו בה"ט לעיל שכן נוהגים שאין גוזרים על פתוחים מי"ח כו' והביאו בא"ר גם כן ומה שקבעוהו בכ' סיון אע"פ שהיה עת צרה תכופה שני שנים וגם אח"כ לפי שבשנים קדמונים שנת תקל"א היה גם כן עת צרה ליעקב ביום זה כמ"ש בסליחות גם בסוף שבט יהודה בתוך הצעתי רוע הגזירה שהיתה אז אשר כ' זכרון בספר הגאון בעל ש"ך ז"ל ושם כתב שבחרו ביום זה שאינו חל בשבת ע"ש:

סימן תקפא

א (**בש"ע סעיף א'**) **וכת' בר"י** בשם מהר"ם זכותה ז"ל בתשובה שיש מקומות שאומרים סליחות בערבית וישתקע הדבר שאין ראוי להזכיר י"ג מדות כ"א בעת רצון והיושב שם בעת שאומרים ישב וידום או יאמר מזמורים אך הווידוי יכול לומר אך במוצאי שבת אסור עד אחר חצות משום קדושת שבת וע"ש בשמו דמי שקם בעת שהציבור אומרים סליחות ויהיה צריך לבעל תיקון חצות טוב שיאמר תיקון חצות כסדר האר"י ז"ל שהוא עיקר גדול יותר מהסליחות וע"ש בשם מהר"ש שער ארי' שצריך לומר הסליחות בנחת ובמתון ובכוונה ואסור להזכיר י"ג מידות שלא בכוונה וע"ש שכתב בטור ברקת שיותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד וכתב בר"י שכן ראה לקצת רבנים שתמיד היו עוסקים בגופי הלכה ובחבורים ובחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם ללמוד גירסא רק תחנונים ע"ש וע"ש שיש מקומות נוהגים מר"ח אלול שאחר [התפלה] מכריז השמש שובו בנים שובבים ומנהג יפה הוא ע"ש וכתב מח"ב בשם ש"ך על התורה פ' מטות יש נוהגים לעשות התרת נדרים באלול והרמז לא יחל דברו ככל ס"ת אלול ע"ש ועיין לקמן סוף ס"ק ז':

ה **שלפניו**. עבה"ט וע' מ"ש בזה בשערי אפרים שער יוד סעיף ח' ובפתחי שערים שם:

ז **הגון עבה"ט** ומ"ש בשם באר עשק דליכא טענות חזקה כו' ע' בבר"י וש"ח שכתבו משם דלא מהני חזקה למי שאינו למוד ואינו נשוי והם הביאו משו"ת פ"מ ח"ב סי' כ"ד ובשנה"ג דשפיר מהני חזקה וע"כ אם אירע שהי' מוחזק להתפלל ונתאלמן אין מסלקין אותו וע' בש"ת דשכנה"ג קמ"ל דאפי' תפילת מוסף שהוא עיצומו של יום לענין הקרבנות שהקפידה תורה על הכה"ג וע' לעיל סי' נ"ה שהביא בבה"ט שם תשו' פ"מ אפ"ה אין מסלקין אותו וע' בשבו"י ס"ק ל"ה ח"א סימן כ"ט שהביא דמי שנשתטית אשתו ולקח התרה ונשא אחרת אינו מתפלל בימים נוראים עד שתחזור לבריאותה ולקבל גיטה או שתמות וכמו בכ"ג שלא ישא ב' נשים שכתב הראב"ד שלא ימשך לבו וכן נראה מהרמב"ם מה' כלי המקדש דדוקא ביום צום אסור בעבודה ואף שהיא מרוחקת עתה ממנו מ"מ הואיל ולא נתגרשה וראוי לביאה שמא ימשך לבו ואף אם רגיל להתפלל לא מהני במקום שהוא אסור מה"ד וכל שאפשר להתקיים ע"י אחרים ע"ש ובר"י חולק דאין להוסיף חומרת ב' נשים וכ"ש נשתטית דכמאן דליתא דמו ע"ש ובש"ח הליץ בעד השבו"י לענין אם יש לו ב' נשים דמסתבר להחמיר אך אין זה במדינתינו אם לא בנשתטית ובזה נראה להקל כמ"ש בבר"י ואדרבא נראה בנשתטית ולקח התרה אין לו להתפלל ואם החזיק כבר נראה פשוט דשרי לפמ"ש דגם באלמון אין מסלקין אותו אם הוחזק בכך. וע' בבר"י בשם חכם א' בתשובה כת"י שאף אם הוחזק לתקוע אם אינו מתפלל כל השנה עם הצבור מסלקין אותו ע"ש וע' בנ"ב מה שמנהג בקצת מקומות שלא להניח אבל להיות ש"ץ בימי סליחות ועשרת י"ת לא נתפשט מבעלי תורה ואפי' בר"ה וי"כ אינו איסור רק מנהג בעלמא ע"ש בח"א סי' ל"ב ועיין לעיל סי' נ"ה בשם שער אפרים וע' בכנ"י סי' י"ג ראובן היה מוחזק להיות ש"ץ בתפילת ר"ה ושמעון בי"כ ופעם א' הוצרך לנסוע ראובן לפי שעה וכבדו טובי העיר את שמעון להתפלל בר"ה לא אבד שמעון חזקתו שביה"כ מחמת שקיבל עליו תפילת ר"ה ויכול לומר לדידי תפילת יה"כ עדיף שהוא יום צום וסליחה וכפרה והיה לטובי העיר להתנות עמו ואפשר שלא היה מתרצה אך אם אירע קודם לזה פעם א' שהפכו הסדר והתפלל שמעון בר"ה ואחר התפלל ביוה"כ ולא ערער נראה מזה דר"ה נוח לו משום דזריזים מקדימין ולכן גם עתה רשות ביד טובי העיר ליקח תפילת יוה"כ לכבד מי שירצו אבל אם באמת ערער אז אלא שלא השגיחו עליו ומי יכול לדון עם שתקיף טענתו אין ליקח ממנו תפילת יוה"כ ע"ש, וכתב בפמ"א ח"ב סי' קך"ה באחד שהיה מוחזק לתקוע ביום א' דר"ה ואחד ביום ב' וחל יום א' דר"ה בשבת מי נדחה אם הראשון או השני וכתב דתלוי במנהג המבואר בסי'

תרמ"ב לענין מערבית ולפי מ"ש המג"א שם דמשמע מסוכה שהשני נדחה וכן מנהג העולם ה"נ זוכה הראשון במצוה זו ע"ש וע"ש בשו"ת אור נעלם סוף סי' י"ג כתב ג"כ בעובדא כו' שפסק שהראשון שהוא מוחזק לברכת שהחיינו יתקע והשני ידחה ע"ש, ולענ"ד ראיית הפמ"א צ"ע שאין הנדון דומה דלענין שיור או פיוט מערבית שייך לומר כן דמעיקרא הכי אתקון ששיר או פיוט זה ליום ראשון ואי לא חזי לראשון יהיו לשני ממילא דהשני אידחי משא"כ בזה ששני אנשים חלוקים הם וכל אחד זכה ביומו ובדבר שבממון כה"ג פשיטא דלא מידחא גברא מקמי גברא ואשר זכה בראשון ולא עלתה לו אינו יכול ליקח בשביל זה חלק השני וכן הדין בזכיית מצו' אם לא שנאמר דגם בזה לא זיכו הקהל לשני אלא רק בענין אם הראשון יעמיד במצוה שלו ולא יפסיד, פשיטא דז"א דמאין הרגלים לומר שהראשון נוח להם שלא יופסד זכייתו במצוה לעד לעולם והשני יפסיד לפעמים איפוך אנא שמא השני נוח להם וכיון שיום שני לעולם אם חל בשבת ולא יתבטל מצותו לעד לעולם מעיקרא זכה ע"ד כן ואדרבה כיון דכל חד אית ליה עילוי' זה לפי שנקבע ליום ראשון שהוא עיקר מן התורה וזה אינו לשני אלא שיש לו עינוי די לא יפסוק ודי לא יבטל כל חד ליקום אדוכתיה כנלענ"ד וצ"ע ע"ש בפמ"א עוד שאם חלה הראשון וכיבדו הקהל לאדם אחר ואח"כ נתרפא זה תלוי בפלוגתא דחכמים ור"י ביומא דף ס"ב במפרישׁ פסחו ואבד כו' והרמב"ם פסק כחכמים וה"נ אם היה חולה ביום ר"ה ואח"כ נתחזק ונתרפא אף ששניהם שלמי' במעלה רשות ביד הקהל לבחור איזה מהם שירצו ואליבא דכ"ע אם השני מוחזק לצדיק יותר מראשון הן בלימודו והן במעשים וגם תוקע יפה יותר מצוה בשני וכן אם היה חולה בר"ה ובחרו בשני אבל אם היה חולה בערב ר"ה ובחרו בשני בעי"ט ובינתים נתחזק ונתרפא י"ל כיון דבשעת בחירה עדיין לא הי' ראוי לתקוע ובשעת תקיעה הראשון במקומו עומד לא דמי לפסח דבשעת בחירה אחר חצות היה ראוי לפסח ובכה"ג אפשר דלא נדחה הראשון ממקומו. (ועיין בתוס' דיומא דף י"ג ראשון חוזר לעבודתו כו' ע"ש) ועיין בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ט על מ"ש בסידור עמודי שמים שאפי' שהחזיק בתפלה רק פעם א' אין מעבירין אותו וכתב שלומד מסתימת הפוסקים דמשמע מדבריהם דאפילו בפעם א' הדין כן ואיכא תלתא טעמי כו' ואבוהו דכולהו ש"ס דיומא ועיין בשו"ת מים עמוקים להראנ"ח סי' ע' לענין בה"כ ומשמע שם אפי' בפעם א' וכ"כ השואל בשאילת יעב"ץ שם וכתב ביד אלי' סי' למ"ד בא' שהיה ש"ץ קבוע ולא רצה להיות עוד ש"ץ וקיבלו אחר במקומו ויש תקנה בעיר הזאת שלא יתפלל בימים נוראים אלא ש"ץ דוקא ולא שום יחיד אם גם זה בכלל וכתב שאם כל המנהיגים מסכימים אין לחוש מצד התקנה דהמכוון של אותו התקנה היה

מחמת מחלוקת המתפללים או מחלוקת המנהיגים שכ"א ירצה לחלוק כבוד לקרובו ובאיש הזה שכבר היה ש"ץ לא יקנאו בו וגם כולם מסכימים אין לחוש ועיין לעיל סי' נ"ג בבה"ט ס"ק י"ז מ"ש ביד אלי' שם לענין סירוב. ובענין התרת נדרים שנוהגין לעשות בער"ה עיין בשל"ה ורבים נמנעו מקבלת הנזיפה שאין בעו"ה אותם י' שיהיו ראוי להתיר ועכ"פ לא יהיה פחות מיוד ועיין בשמש צדקה חלק יוד סימן ג' מי שהולך תמיד בתפילין מחוייב לחלצו עתה בעת שיושב לקבל הנזיפה ע"ש:

י **להשלים עבה"ט** ועיין במג"א סימן רצט מ"ש שם לענין הבדלה וקידוש דר"ה שלא יעשה שניהם על כוס אחד כו' ע"ש:

יב **קודם עבה"ט** ועיין בשבו"י ח"ג שמחזיק במנהג הרמ"א והלבוש ע"ש והאידנא נהוג עלמא שלא לאכול רק שותים קאווי או טייע קודם הליכה לבה"כ כי בזמנינו נמשך אמירת הסליחות עד אור היום ופשיטא שמיד שעלה ע"ה אסור לאכול ולשתות:

טו **מכבסים**, עבה"ט ועיין טור שכתב לובשים לבינים והאחרונים כתבו דוקא לבינים להורות סליחה כמש"ה כשלג ילבינו כו' והעולם נוהגין ללבוש בגדי יו"ט כשאר יו"ט רק הנשים לובשים לבינים:

טז **לטבול**. עבה"ט ומ"ש בשם כנה"ג דוקא אם לא היתה יכול' לטבול קודם לכן ליתא כמ"ש הפר"ח וכ"כ בר"י דאף שאיחרה טבילתה אין להחמיר בזה ובמו"ק גמגם באיסור תה"מ משום מצות עונה ובמח"ב כתב שנכון למנוע ובקושי התירו ליל טבי' ומ"מ יראה להיות טהור ביום כי קדוש היום לאדונינו. והשו"ת מעיל צדקה סימן מ"ג כתב שאין כח ביד שום אדם לבטל עונה דאורייתא ואם נתנה לו רשות רשאי לסמוך אע"ג די"ל דמחלה מחמת בושה כדאי' באה"ע מ"מ בזה שהוא משום מצו' י"ל דניחא לה גם כן ואימת יום הדין עליה ג"כ ומסתמא מחלת בלב שלם אבל בלי רשותה לא ע"ש ולענ"ד דכל שנהגו כן משום מנהג פרישות של מצוה מעיקרא אדעתא דהכי נשאת שתמחול לו העונה בזמנים שצריכים פרושה וכמ"ש חז"ל אסור לשמש בשני רעבון ואינו מדאורייתא רק אסמכתא וכן בימי אבילות דאסור בתה"מ ומייתי גם כן אסמכתא וינחם דוד את בת שבע כו' אף על גב דדוד היה זהיר מאוד במצות עונה כדדרשי' בדמעתי ערשי אמסה אפ"ה לא שימש בימי אבלו וא"כ כל כה"ג שנתפשט המנהג להחמיר מעיקרא מחלה על ימים אלו שיש בהם סרך מצוה ועיין מש"ל סי' תקע"ד ע"ש:

סימן תקפב

א **מסופק**, עבה"ט ובבר"י שאין מוכרח וי"ל דמהני אמירת צ' פעמים אף דאומר ברוך אתה השם וכ"כ הפר"ח ובש"ח כתב בדף ש"ו שנ"ל עיקר כהמג"א עיין בזקן אהרן סימן וא"ו ש"ץ שטעה בהמלך הקדוש שחוזר לראש חוזר ואומר קדושה ג"כ והביאו ש"ה ועיין במים רבים סימן נ"א אם חתם בעי"ת מלך אוהב צדקה ומשפט כמו בכל השנה צריך לחזור ולהתפלל ע"ש:

ב **בש"ע אם אמר כו'** וכתב בספר מטה יהודה שאם התחיל הברכה שאחרי' ונזכר אפילו תכ"ד חוזר לראש:

ג **בש"ע בשבת בנתיים**, וכתב מח"ב שאם בברכה מעין ז' טעה ואמר האל הקדוש כתב בשכנה"ג דחוזר והפר"ח חולק וס"ל דא"ח וכ"כ בגן המלך סימן קמ"ט ובמטה יהודה כ' כהפר"ח ודעת המח"ב בשכנה"ג דחוזר וכתב דלפי דברי הקדוש האר"י ז"ל חובה היא וגם רז"ל כיוונו לדבר סתר אלא שנתנו טעם לפי הפשט והטמינו ברמז ע"ש:

ה **אומר** ועיין בפר"ח אם אמר בחול זכרון תרועה א"ח ואפי' בשבת אם אמר יום תרועה א"ח כיון דב"ד קבוע וסמוך בא"י תוקעין א"נ כו' ועיין לקמן סימן תקצ"א בברכה דשומע קול תרועת כו':

(•) (**בש"ע סעיף ו'**) **אומר בתפלה וכו'** ואם טעה ולא הזכיר מעין י"ט מחזירין אותו כמ"ש בב"י בשם רבינו יונה ואף דתפלת ערבית רשות תפילת שבת ויו"ט חובה כ"כ מו"ק ומח"ב כתב דליתא אלא דבלא"ה האידנא כל ת"ע שוויה כחובה ע"ש ובסימן רס"ה וכתב עוד באחד שאמר תפילת ערבית כתיקנה שחתם מקדש ישראל והזמנים אף דר"ה בכלל זמנים מ"מ לא כוון על ר"ה וסירכא דרגל נקט ואתי וכמו ביו"ט אם חתם מקדש השבת לא יצא אע"ג די"ט מיקרי שבת ועוד שזה לא ידע מעיקרא דר"ה בכלל זמני כו' ע"ש ועיין במח"ב סימן רס"ח שהביא בשם מאמר המרדכי דאם י"ט או ר"ה בשבת ושכח בערבית ולא הזכיר של יו"ט חוזר ולא מצי סמוך ולשמוע מן הש"ץ ברכה כיון שאין מזכירין בה של יו"ט ומח"ב כתב דיוצא בברכה מעין ז' ובש"ך דף ש"ו חלק על המח"ב דמדמי ליה לאכילת פירות ומזונות כו' שאין עולה יפה אלא אינו יוצא מעין ז' וכן נלע"ד וע"ש בש"ה דאם חל במ"ש ושכח לומר ותודיענו א"צ לחזור שעתיד להבדיל על הכוס ועיין בדגול מרבבה שמה שהשמיט המחבר תיבת באהבה הוא לשיטתי' סי' פ"ז שהיא נוסחת הרמב"ם ולמנהגינו שאומרים בכל יו"ט גם בר"ה י"ל ודלא כא"ר ע"ש וכתב בש"ח שאם שכח לומר מלוך על כל הארץ בשחרית יצא ואפי' לא אמר או"א מלוך על כל רק אחר יעלה ויבא חתם בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון יצא אך בתפ"מ שהוא

מלכיות אפשר שצריך לחתום מלך על כל הארץ דומיא דזכרונות ושופרות אך לפי מ"ש הרד"א וכלבו שבפסוקי זכרונות ושופרות אומר סמוך לחתימה פסוק אחרון של תורה מפני שבמלכיות אינו חותם בענין המלכות אלא קדושת היום כו' משמע מזה דמילת מלך לא הוקבע בהקפדה שאל"כ היה צריך לומר פסוק מלכות סמוך לחתימה שתהיה סמוך לחתימה מעין החתימ' ע"ש ואם חל בשבת וטעה בחתימה ולא הזכיר של שבת דעת הכנה"ג סימן תפ"ז דיוצא כיון שהזכיר באמצע הברכה והפר"ח חולק וכן כמה גדולים ע"ל סימן תפ"ז בבה"ט ס"ק ה' ובבר"י מח"ב הסכים גם כן לפר"ח וכתב שכן נראה מהריטב"א פ"ב דביצה ע"ש. וע"ש שהאריך דשפיר נוסחתינו מלוך על כל העולם כולו וכמ"ש הט"ז ומח"ב מייתי ראיה מדברי הש"ס כמה פעמים ועיין בבנין אריאל בפ' קרח כל העדה כולם קדושים כו' ע"ש ועיין בט"ז לעיל סי' ש"פ וכאן בט"ז שכתב ויש ראיה לזה לעיל חסר בדפוס תיבות סי' ש"פ וכמ"ש ביד אפרים:

ו **בשבת**. עבה"ט ומ"ש אבל בשאר מקומות כו' נמשך אחר מ"ש לפנינו במג"א והוא ט"ס וצ"ל כמ"ש ביד אפרים אבל ביה"כ שחל בשבת כו' ע"ש:

ח **רם**, ועיין במח"ב דלפי טעם הזוהר והאריז"ל שאסרו בחול כ"ש שצריך ליזהר בר"ה וי"כ דדינא יתיב ע"ש ועיין מה שכתבתי ביד אפרים לעיל סי' ק"א ושם כתבתי דאם אינו יכול לכוון בענין אחר שרי ועיין בש"ח שכתב בשם ספר בית דוד סי' שע"א ושע"ח דמה שנוהגין הציבור לו' כל החזרה של עמידה ומוסף עם הש"ץ אף על גב דנתבאר סי' קכ"ד שצריכים הציבור לשתוק כו' י"ל שאין איסור אלא בכל השנה אבל הכא כיון דכל יומא לא עבדי והשתא עבדי לית לן בה אבל מה שנוהגים להרים קול יותר מן הש"ץ זה ודאי אינו הגון וראוי לגעור בהם ע"ש ובמדינתינו לא ראיתי מנהג זה רק הציבור שותקים ושומעים לדברי הש"ץ אך בפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות יש אומרים עם הש"ץ בלחש ואף שמזכיר ג"כ שמות הקדושים כיון שהם פסוקי תנ"ך הוה כקורא בתורה וכ"כ הט"ז סי' תרכ"א ס"ק ג' ועיין בש"ת לעיל סי' רט"ו וכ"כ הר"י לענין אמיר' אוחילה שאומרים הציבור עם הש"ץ מותר ודלא כקיצור של"ה ע"ש אך י"ל בלחש שלא יבטל הש"ץ מתפילתו וגם יזהר כשירצה לו' עם הש"ץ גם משאר נוסח התפלה כדי לכוון לבו בהתעוררת תפלה ותחנונים, מ"מ לא יזכיר שום שם וכשיתחיל הש"ץ לו' או"א מלוך כו' יתחיל הוא מתיבת מלוך וגם בשאר הנוסח ידלג כשיבא להזכרת שם ואפשר שגם זה יכול לו' דרך בקשה כמו שאומרים בשחרית לפני פ' עקידה דרך תפלה ותחנונים ומ"מ עכ"פ יזהר שלא לסיים הברכה וגם אין לעשות כן כ"א כשמרגיש בנפשו שיתעורר ע"ז לכוון לבו לאביו שבשמים:

סימן תקפג

א **בש"ע יהא רגיל כו'** ועיין בא"ר ובמח"ב שגם בליל שני דר"ה יעשה כן:

ב **תתחדש**. וע"ש בשבו"י שכתב שחמון עם שלא ידעו אוכלין המוציא לבד עם דבש ותפוח לבד וטעות הוא לפי שבתפוח יש פלוגתא איזה עיקר ולכך מחברו עם המוציא דאז פטור מברכת התפוח ע"ש ואנו אין נוהגין כן רק אוכלים כ"א בפ"ע ומחמת ספק ברכת התפוח מוכרע אצלינו שהתפוח עיקר שהדבש אינו רק טוח על פניו וסיכה בעלמא דמשהו עבדי לה ואין לך טפל יותר מזה:

ו **הנהר**, עבה"ט ועיין שבו"י ח"ג סי' מ"ב כתב דאפילו חל בשבת ומביא ראיה ממהרי"ל דלא כקיצו' של"ה ע"ש ובבר"י כ' בשם מהרמ"ז דלא יאמר בשבת רק יעשה כן ביום שני אחר מנחה ולו' מזה דאף כשחל בחול ואירע אונס שלא עשה כסדר הזה יעשה ביום ב' ע"ש אך במח"ב כתב שהרב המקובל מהו' יוסף אירגאז לא הי' חושש ואומרו אף בשבת והוא כדברי השבו"י וכן אנחנו נוהגים אחריו:

סימן תקפד

ב **אבינו מלכנו** עבה"ט ועיין בש"ח שבספר ב"ד השיג על השל"ה ודעתו כמ"ש הב"י שלא לומר מה שהוא דרך ווידוי וכתב שכן נהגו וכתב בכה"ג בשם מורו הר"ב ז"ל שהי' מלעיג על קצת חכמים בעיניהם שהגיהו בקצת פיוטים של ר"ה שהזכי' בהם עון וחטא שלא אמר מרן הב"י אלא שאין אומרים ווידוי בר"ה כגון חטאתי עויתי פשעתי מחול וסלח ומחה אבל שלא בדרך ווידוי לא עדיף משבת כו' וכ"כ בפר"ח ע"ש ומזה מבואר שבמקום שנהגו לדלג א"מ חטאנו לפניך יש לדלג סלח מחל ומחה ג"כ ולא דמי לאמירת והוא רחום בפסוקי דזמרה שאומרים אף בשבת ששם אינו דרך בקשה ולא יפה עושים אותם המדלגים א"מ הראשון והשאר אומרים על הסדר. ומ"ש י"ל כלה כצירי היינו הלמד בצירי והכף בפתח וכתב בפר"ח שצ"ל א"מ זכור כי עפר הזיין בשוא והכף כחולם ודלא כהאומרים בקמץ ושורק ומ"ש לו' סלח ומחל בש"ח כתב שבכל הסידורים והנוסחא השגור' היא מחול וסלח וכן עיקר וכן אומרים ביה"ר שקודם פ' התמיד ובווידוי מה נא' כו' ובסוף ווידוי יה"כ וכ"כ הרמב"ם בנוסח התפלה והרד"א וכן בכל בו כתוב שהנוסחא שהוא מחול וסלח לא תיקשי לן מנוסח התפלה סלח לנו אבינו כו' דגם כאן אומרים א"מ נגד שני התוארים (אומרים) על התואר מלכנו הסמוך לו אומרים מחול וסלח כנגד תואר אבינו שמזכרנו ע"ש ובסידורים שלנו עתה נדפס כנוסחת המג"א וגם מ"ש בש"ח ליישב מהך דתפילי' י"ח דקדמה סליחה הוא דחוק ואדרבה י"ל שכנגד אבינו

שהוא קודם על התואר מלכנו הסמוך לו אומרים סלח ונגד תואר מלכנו או' ומחל כמו בתפילת י"ח ולכן כ"א לא ישנה כפי הנוסחא שהוא רגיל בה מימי קדמת נעוריו ועיין בשבו"י ח"ג סי' מ"ב שי"ל א"מ אפי' ביחיד כמ"ש הריב"ש וכ"כ בקיצור של"ה בשם גדולים ע"ש:

ג **חצות**, עבה"ט וכתב בשבו"י ח"א סי' ק"מ באחד שהיה לו קצת מיחוש שלא יכול לילך לבה"כ והפצירו בו בניו וב"ב שיתקעו לו ויאכל ולא רצה ומחמת הפצרתם נדר שלא לאכול עד אחר זמן יציאה מבה"כ וכאשר השלימו תפלתם ורצו לצאת בא חכם ודרש דברי כבושים כמו שעה א' או שתים ואיחרו מלצאת וכתב ולכאורה י"ל שבנדרים הלך אחר ל' ב"א ובל' ב"א כוונתו על זמן יציאה בבה"כ דהיינו אחר זמן תפלה וזמן תורה לחוד שלא עלה זה על דעתו ואף אם היה בריא והולך לבה"כ היה יכול לצאת אחר זמן תפלה דקיי"ל הלכתא כר"י ספ"ב דביצה דאמר חציו לה' וכו' ואם כן אפשר דכוונות הנודר רק שלא יקדים לאכול בשביל מיחוש שיש לו אכל לא לאחר כולי האי אך יש לו לדמות למ"ש בר"ה דף ל' דבעי ר"ז ננערו לעמוד כו' אם כן בנ"ד שכתב רצה העם לצאת ולא יצאו גם כן איכא לאסתפוקי כה"ג וכיון דעלתה בתיקו ספק נדרים להחמיר ואם רצו להתירו יתירו לו כדין נדרים שהם לצורך יו"ט ע"ש ואני איני מבין הראיה מר"ה דהתם כל שיושבים עדיין לא נסתיים זמן ב"ד משא"כ כאן מה שלא יצא זו עכבה שאינה מחמת זמן יציאת בה"כ מן הסיום התפלה ודבר אחר גרם להם שנתעכבו ובמה נדחה ההיתר שכתב בתחלה שלא היתה כוונתו רק על זמן יציא' מן התפלה וזמן זה כבר נסתיים לכן נראה שאם אין לו מי שיתירו לו דיש להקל בזה בפרט לאיש שיש לו מיחוש חולי וקשה עליו להיות מעונה עד זמן יציאתם ממש ועיין לקמן סי' תרנ"ב במג"א דאפי' טעימה אסור למי שבא בדרך ומצפה שיבא למקום לולב יש לו להמתין עד חצות ולא יתענה יותר מחצי היום ע"ש ונראה האידנא דנהוג לאחר בר"ה הרבה אחר חצות אם אין לו שופר צריך גם כן להמתין אם לא שקשה עליו התענית הרבה וע"ש בש"ע באם שכח ואכל כו' ויש ללמוד משם לכאן רק קצת יש לחלק ע"פ החילוקים שכתבו התוספות בסוכה ובשבת ועיין סי' רל"ב ותל"ב ותרצ"ב וקצרתי:

(•) **בש"ע ס"א ומאריכים בפיוטים כו'** וכל מי שאפשר יש לו ליקח פנאי ללמוד פי' הפיוטים להתפלל ועיין לעיל סי' ק' שכתב הט"ז דבפיוטים צריך להסדיר תפילתו ע"ש: בפיוט מלך עליון כתב המט"מ שצ"ל מלך אביון בלה ורד שחת כו' דהיינו בלה בבי"ת ולא כמו שנדפס בכ"ף והביאו בא"ר ע"ש:

ד **מלין**, עבה"ט ועיין בדגול מרבבה שכ' שאין לעשות כן שיש לחוש שישאר דם אחר שיתיבש בפי השופ' ולא עדיף מצפהו זהב כו' וכן אם יבא מעט דם תוך השופר ויתייבש כי דם יבש יש בו ממש וחוצץ ע"ש ולענ"ד כיון שאין דם בפה רק לכלוך פה לבד אין בו כדי לזוב ממנו לתוך השופר וגם מה שמתלכלך פה השופר בלכלוך הדם שכפה אין בזה משום חציצ' אף אם מתאדם קצת מלכלוך הדם חזותא לאו מלתא הוא ואף הליכלוך הזה אינו מתיבש כי מתלכלך פה התוקע ובכלות התקיעות מקנח היטב ודיו ועיין בי"ד סי' רס"ה שהמוהל ירחץ ידיו ופיו כדי שיברך בנקיות ומ"מ מור"פ לא הקפיד ע"ז ובירך ברכת השופר בפה המלוכלך בדמים בכדי לערב מצות מילה בשופר ועיין בא"ר ריש סי' תקצ"א שדעתו דיותר טוב למול קודם אשדי שיהא המילה סוף לתורה כמ"ש במט"מ ובמרדכי בשם תשו' הגאונים וכן משמע ברוקח. ועוד שלא יהא הפסק כ"כ בקדיש דקאי על אשרי כו'. וכתב בשבו"י ח"א סי' למ"ד עיר א' קטנה שאירע להם אונס שלא היה להם שופר בר"ה עד אחר תפלת מוסף ויש כאן ילד למול מלין אותו אחר אשרי להיות מן הזריזין כמו בר"ה שחל בשבת ומ"ש בתה"ד לקיים זכור ברית אברהם ועקידת יצחק היינו להקדים המילה אבל א"צ להיות תכופים זה לזה וגם כי אינו רק רמז ולכן להיות זריזין שלא לאחר מצות מילה עדיף:

סימן תקפה

א **מעומד**. עבה"ט ועיין במג"א בשם הרדב"ז וגם השומע כו' ר"ל שאם א' לא שמע התקיעות על סדר ברכות ושמע עתה אותם תקיעות מאיש התוקע להוציא י"ח צריך לעמוד ומ"ש המג"א דכנה"ג כתב ולא ידעתי מנ"ל ועיין בבר"י ומח"ב דכנה"ג לא קאי על הך מילתא רק דקשיא ליה דאי השומע כתוקע למה בתקיעות מיושב התוקע עומד והקהל יושבים דאו כולהו מעומד או כולהו מיושב ועיין מח"ב מ"ש בשם הרדב"ז ח"א סי' ר"ה משום כבוד ציבור לא רצו להטריח עליהם כיון שעתידין לשמוע תקיעות דמעומד והצריכו לתוקע שיעמוד כדין המצוה שהוה מעומד א"נ משום כבוד הציבור עכ"ל ובזה נתיישב הכל כו' ע"ש ועיין בא"ר מ"ש בזה ועיין במג"א שהתוקע אין לו לסמוך על איזה שום דבר שאם ינטל אותו דבר יפול ועיין לעיל סי' תק"א וסי' תק"ב:

ב **לשמוע**. עבה"ט ועיין מ"ש בשו"ת בית אפרים על הנוסחא שבשאלתות ובדברי השאילת שלום שם על הב"ח ע"ש:

ג **אחרים**. עבה"ט ועיין ביד אפרים שכתבתי דברי המג"א בזה ומ"ש בשם הכנה"ג דהמג"א נקט נפשיה בקצירי בקצירה ע"ש:

ה **בש"ע הנוטל שכר כו'** ועיין בסי' נ"ה באם הציבור צריכים לשלם לש"ץ ע"ש סעיף כ"ג וה"ה לתוקע וכיוצא בו ועיין בר"י כאן בשם ספר בני יהודה, בכפר שיש י"ג ב"ב וצריך לתת שכר הרבה להביא תוקע מרחוק וששה רוצים ושבעה מעכבים אין לו' בזה ניזיל בתר רובא והמיעוט כופין את המעכבים ואם המעכבים טעמם משום שהם עניים אין כופין דביכול דיבור הכתוב והששה יתנו כל הצריך ע"ש ודלא כחות יאיר סי' קפ"ו שצידד בזה ע"ש ועיין בחו"י שם שכתב שתלוי באם רוב מב"ב או רוב מעניים אף שקצתם מסכימים לבזבז הדין עם המעכבים כי אזלינן בתר חיוב ופטור מצד הדין ואף שגובי' לפ"ע מ"מ אין העני מחויב לבזבז אפילו מעט יותר מהראוי כו' ע"ש ושם כתב שאם הששה שנתרצו אומרים שאם חבריהם ולא יתרצו יתנו עמו שלא יצאו רק הם אם מתנים כך תנאם קיים שאינם מחויבים להעמיד לחבריהם ואם התוקע מכוין להוציא רק אלו ולא אלו בודאי לא יצאו ואם יעבור על התנאי ויכווין להוציא כל השומעים נ"ל דכל השומעים לא יצאו דמיקרי התוקע שליח כמו הש"ץ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחותו כו' ע"ש ונפלאתי מאוד דמה ענין תוקע לשליחות שהרי א"צ שיתקע כ"א בעצמו שנא' דשלוחו כמותו וכאילו תקע בעצמו רק מצוה עליו לשמוע ואין חילוק בין אם עשאו שליח לתקוע לו או לא רק כשמכוין להוציאו וכמו ש"ץ דדעתיה אכ"ע ואף שלא נעשה שלוחם לתקוע מ"מ כיון שהוא מכוין להוציא והם מתכוונים לצאת וא"כ מה איכפת לן במה שהתנו עמו שלא להוציא אלו ולא שייך בזה ביטול שליחות כלל ודלאו מתורת שליחות אתינן עלה וקצרתי וע"ש שכתב שאם המברכים כדין עשו (ר"ל שהענין היה ע"ד שכתב לעיל שיכולים לעכב) אלו שהתנו שלא כדין התנו אם עדיין רוצים ליתן לסיוע לפי יכולתם ושכר הראוי בשנת שלום שא"צ לפזר כ"כ משא"כ אם המסרבים שלא כדין ע"ש (ר"ל ע"ד שכתב לעיל שהרוב מב"ב כו' ומדברי הבני יהודה נראה שהבין מ"ש אם המסרבי' כו' היינו דספוקי מספקי ליה ויש פנים לכאן ולכאן וליתא) וא"ל שהעניים יכולים לכוף הב"ב על מידת סדום שזה נהנה וזה לא חסר ואין רשאים להתנות יש לחלק וגם כי מפני תיקון העולם אין לעשות כן דאל"כ יפרשו כמה וכמה מן הצבור בשכירות החזן וכדומה ויסמכו שיראי ה' יהיו שוכרים והם יצאו בזה ע"ש:

ז **להקרות כו'** ומ"ש וקרא לתוכו ויהי נועם כו' וכתב בדגול מרבבה שזה בתקיעות מעומד אבל בתקיעות מיושב הו' הפסק גמור בין ברכה לתקיעה ולו' שזה מיקרי לצורך התקיעה קשה הדבר שאין זה סגולה בדוקה עכ"ל ולענ"ד י"ל כיון שלא היו יכולים לתקוע בע"כ שהיה צריך הפסק גדול ללכת ליקח שופר אחר וכיוצא ובלא"ה היא צריכה ברכה אחרת וגם עתה שקראו ויהי נועם באמת ברכו ברכה אחרת ע"ש:

סימן תקפו

ג **טמאה**. ועיין בשו"ת חוות יאיר סי' כ' שכתב בענין זה ליישב דברי ההגה שהיא מדברי הר"ן ע"ש ועיין בער"ח כאן וביו"ד סי' פ' ובבר"י מ"ש בזה ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' נ' דקרני הבופלה הם פסולים לשופר דבופלה שאנו קורין הוא שור הבר דקי"ל שהוא בהמה עיין ביו"ד סי' פ' וא"כ פשיטא דפסול ע"ש שתמה על המג"א ושכנה"ג:

ד **הגוזל עבה"ט** ובר"י כתב בשם ר"י מלכו בתשובה כת"י דאם תקע שלא ברשות ונסדק חייב לשלם דהוי שואל שלא מדעת ויצא י"ח דקי"ל גזל שופר ותקע יצא ואם לקחו ברשות פטור דה"ל מתה מחמת מלאכה והתקיעה עצמה שנסדק אם מיד שתק יצא ואם סיים התקיעה באותו שופר לפום גמרא דידן יצא ולפום הירושלמי לא יצא דתחילתה בעי סופה ע"ש:

ה **לזכות**: עבה"ט ועיין בנ"ב מ"ת סי' סי"א באם מכר ע"ז וקנה שופר בדמים אין תוקעים בו ואם בשעה שמכר משך הקונה תחלה ואח"כ המעות עיין ביו"ד סי' קמ"ד בט"ז וש"ך שם ועכ"פ הי' מקום להקל בזה דהוי חליפי חליפים ע"ש:

ח **נקוב**. וע' בשו"ת מהר"י הלוי פילפול ארוך בדברי הרא"ש במעכב התקיעה קודם שסתמו וחזר לכמות שהיה וע' ביד אפרים מ"ש בזה ע"ש:

סימן תקפח

ומצותה עיין באשל אברהם וע' בבר"י במח"ב כתב עוד בשו"ת שלו חיים שאול ח"ב סי' יו"ד אות ג' במה שנהגו בתקיעות ר"ה לתקוע בהנץ החמה כתבתי בספר מח"ב ובקונטרס מורה באצבע לבטל מנהג זה אף שכתבו שמהרב"ך ורבו הרמ"ז נהגו כן ובכתבי מהרמ"ז כתב שיש מקום לזה ע"פ הסוד מ"מ איני חש לסודות שלא גילה האר"י ז"ל וגם המקובל המופלג מהר"ש שערבי שמעתי מפיו הקדוש שיש לבטלה וכן עשה מעשה וביטלה בבית המדרש הגדול הנוהגין ע"פ האר"י ז"ל:

סימן תקפט

ג **בדרך**, עבה"ט וכ' בשמש צדקה סי' ך"ט שהקשו לו על מ"ש ה"ה פ"ב מהל' שופר דלכך צריך כוונה כיון דעיקר המצוה הוא השמיעה ואפי' התוקע משא"כ באכילת מצה כולי דקשה ע"ז מדין חליצה דהוי מעשה וע"ש שכתב ליישב זה באורך ובתשובת בן המחבר מברר ענין צריכים הכוונ' במצות ע"ש וה"ש הרדב"ז בענין סומא ע' בדבר שמואל סי' י"ב הסומא מוציא אחרים בתקיעת שופר ובכל מצות דאורייתא ע"ש:

ד **בש"ע אע"פ שנשים פטורות כולי** וכתב בשאגת אריה סי' ך"ד שיות' ראוי לאיש לתקוע לאשה משתתקע היא לעצמה או אשה לאשה וע"ש סי' ך"ו שאסור להוציא לולב או שופר לרה"ר לצורך אשה שתטול לולב או תשמע תקיעת שופר, וע"ש סי' ך"ז שמותר להוציא לרה"ר לצורך איש שהוא מסופק אם תקע אם לא תקע וכן לטומטום וה"ה לולב עכ"ל והמח"ב כתב שהוא תפס במונה דס"ד לחומרא מדאורייתא ואנן נקטינן דרק מרבנן א"כ כאן אסור וע"ש סי' ק"ח שאסור להוציא השופר לר"ה לצורך קטן וגם לאיש ששמע תקיעות דמיושב אסור להוציא לצורך תקיעות דמוסף וכן אסור להוציא הלולב לצורך נענועי ההלל מאחר דכבר יצא י"ח מן התורה ע"ש:

סימן תקצ

בש"ע סעיף ט' **פסוק אשרי העם כולי עיין בטור שכת' עד תרום קרנינו וכ"כ אבודרהם וכ"כ בסדר האר"י ז"ל וכ"כ בא"ר בשם מט"מ והרב' נוהגים כן**:

סימן תקצא

א **מוספי**. עבה"ט וע' בהלק"ט שם שאפילו לא סיים הברכה אינו חוזר ביום ב' וביום א' אם סיים הברכה חוזר לראש הברכה:

ב **בהג"ה אלא** אומרים מלבד כולי. ע' בדגול מרבבה שלא לומר עולת התמיד כולי רק מלבד עולת החודש ומנחתה כולי ועיין ג"כ לקמן סימן תרכ"א והמנהג כהרמ"א ובקונטרס מטה אפרים כתבתי בזה:

ג **בש"ע וגם ביום השני כו'** עיין במג"א ובאר הגולה וברכי יוסף כ' דאף בא"י בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראי' הוו עבדי תרי יומא מספיקא כמ"ש הרמב"ם ולכן אנו עושים בא"י ר"ה השתא כמו דהוי עבדי' אז ונמצא דליושבי הארץ ר"ה כרגלים דח"ל ושפיר אמרי' את מוספי ע"ש:

ד **יעקב עבה"ט** וכת' בשבו"י ח"ג סימן מ"ג מה שנדפס במחזורים דפוס זולצבאך שבני אשכנז נמשכים אחריהם ועקידת יצחק לזרע ישראל (נ"א לזרע יעקב תזכור) אין לומר כן אלא כמ"ש בש"ע לומר לזרעו תזכור וכדברי הריב"ש וכ"כ במבי"ט ח"א סימן ר"ע ובמהרי"ט חלק א"ח סימן ט' ע"ש ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קמ"ד שכת' גם כן שעיקר הנוסחא הוא לזרע תזכור וע"ש דהכוונה לזרע תזכור היינו זרע אברהם דמיניה מיירי דקאמר וזכור לנו העקידד' שעקד א"א כו' ע"ש ועיין בתשובת מהר"י באסן סימן א' ובפרשת דרכים דף י"א ע"ש:

ה **שלשה שעות**. עבה"ט ועיין במג"א האידנא שנהגו להתפלל בהשכמה כולי ואף שש"ץ אומר פיוטין אין זה שעה שצבור מתפללין ע"ש:

ו **בש"ע יש קורין תגר כו'** וכת' הריק"ש וז"ל חותם בא"י שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים בשבת לא יאמר היום ובגן המלך סי' ב' כת' ע"ז דבשבת יאמר שומע זכרון תרועת עמו ישראל היום ברחמים ומנהגינו שבין בחול ובין בשבת אין אומרים מלת היום לא מלת זכרון רק בין בחול ובין בשבת אומרים שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים וע' בשיורי כנה"ג שכת' דשפיר י"ל מלת היום ע"ש שכת' ג"כ בשם מהר"ח אלפנדרי שיש לפרש על התרע' בפה ובש"ח כת' בשם ב"ד שסמכו מפני שבמקדש ומקום ב"ד היו תוקעין בשבת כמ"ש הטור סי' תקפ"ח ובשם ספר בית תפלה כת' טעם אחר ע"ש וע' לעיל סימן תקפ"ב ס"ק ה' לענין אם טעה ואמר בשבת יום תרועה ע"ש וע' בתשב"ץ ח"ג סי' ר"צ וסי' ש"ט דבנוסח היום הרת עולם וכן זה היום תחילת מעשיך לא ישנה כלל אף כשחל בשבת והביאו בר"י ע"ש וע' בסדר היום שכת' דבאמירת היום הרת עולם נהגו לשחות עצמם לאומרו בכפיפת קומה והטעם מפני שבאים להזכיר ענין גדולת היום צ"ל אותו בפחד ובהכנעה שיכמרו רחמי אל עליו כו':

סימן תקצב

בש"ע יחיד אינו מפסיק והרדב"ז ח"ב סי' שמ"ז כת' דיחיד מותר להפסיק בברכ' ובבר"י תמה עליו ובאמת תמוה מה שלא הזכיר מדברי הטור ושאר פוסקים דאינו מפסיק אף אם תקע ליה אחריני ומכ"ש שהוא עצמו אין לו לתקוע

סימן תקצו

אין לתקוע. עבה"ט וע' בח"צ דמוכח משבת דף קי"ד ובחולין דף פ"ד בשבת שם וכן בר"ה בר"פ יו"ט שתקיעת שופר בחנם אסו' מדרבנן אפי' בי"ט של ר"ה שאינו חל בשבת ודלא כהט"ז סי' תקצ"ו ופמ"א כת' ליישב קושית הח"צ וכת' דבשאר י"ט מודה הט"ז דאסו' רק ביו"ט דר"ה מתיר דבשאר י"ט איכא שבות שמא יתקן כלי שיר משא"כ בי"ט דר"ה דלא גזרו ע"ז כמ"ש הט"ז סי' תקפ"ח א"כ כל היום מותר לתקוע אם אינו בשבת דבשבת איכא גזיר' אחריתי שמא יעבירנו ע"ש וע' בספר רב משולם בראש הספר ענינים מלוקטים מהח"צ ז"ל שכת' אשר כתבת ליישב תמיה' בספרי ע"ש שדבריו סובבים לדחות מ"ש הפמ"א על השגתו על הט"ז ע"ש:

סימן תקצז

ב **בש"ע יש מקומות כו'** וכת' בשבו"י ח"א ס"ס למ"ד דבעל ברית שרגיל להתענות בכל ר"ה אסו' לו לאכול דהאי תענית דר"ה ודאי צריכין קבלה ונדר כמשמעות הש"ע סי' תקצ"ז וגם משמעות הפוסקים הרגיל להתענות כל ימיו משמע אפי' איכא סעודת מצוה וכמו דמבטל משמחת י"ט וגם לפי מ"ש דסכנ' איכא בדבר שאינו משלים שנתו וחמירא מאסור' לכן אל ישנה רגילתו למען יאריך ימים הוא ובניו וכת' בכנסת יחזקאל סימן כ"ג בא' שנתפס בכבלי ברזל בסכנת נפשות מחמת עלילה ונדר נדר ע"ד רבים כשיצילו ה' יתענה כל ימיו שני ימים ר"ה ולא רצה להזדקק להתי' נדרו משום דהוכיח מר"ה די"ח דקאמר בג' בתשרי בטל' אדכרתא כו' דלפי המסקנא מצוה להתענות בר"ה ודחה ראיות הט"ז סי' תקצ"ז ע"ש וכת' שג' לומדים אחרים התירו לו אמרתי הואיל והותר הותר מאחר דאיכ' דיעות דבדיעבד מהני התרה ע"ד רבים ע"ש ועיין בשאגת אריה סימן כ"א הביא ראיה מש"ס דר"ה דלעיל דאסו' להתענות בר"ה וע"ש סימן ק"ב דל"מ שאסו' להתענות בו אלא דשמחתו מצו' כשאר י"ט לחייב בקידוש כשאר י"ט ואסור לטעום כלום קודם קידוש ואין קידוש אלא במקום סעודה וכל סעודת יו"ט עליו:

ג **חלום**. ע"ל סימן רפ"ח בשו"ת שם מדינים אלו ועיין במח"ב שצריך להיות כמעט כל היום בבה"כ מתבודד ולומד לקיים כולו לה' כמ"ש בת"ח בשבת:

סימן תקצח

בש"ע ר"ה שחל כולי ועיין תשב"ץ ח"ג סימן קע"ו ובח"ב סימן רמ"ח וביבין שמוע' לרשב"ץ ריש מאמר חמץ ועיין בר"י משם א"ח בשם בעל העיתים דבמקומות שאומרים א"מ בשבת אז במנחה י"ל תחלה א"מ דתקינו רבנן קדמאי ואח"כ צדקתך וכ"כ בשכנה"ג סימן תרכ"ב דאף דצדקתך תדיר מ"מ א"מ נאמר בשחרית ובמנחה וצדקתך רק במנחה ובבר"י סימן תרמ"ג הקשה ע"ז מסוכה דף ג' דס"ל לרבה בב"ח דזמן ואח"כ סוכה משום דזמן תדיר כולי ע"ש ובתשו' כנה"ג סימן נון וע"ס תרכ"ב:

סימן תקצט

ליל ר"ה כו' המנהג שמתפללים מתוך הסידור אף שלא בירכו עדיין ברכת מאורי האש. וכ' בר"י שצ"ע לפי מ"ש בבר"י סימן תרצ"ג ובתראי ס"ל שאין להנות מהאור קודם ברכה ע"ש. אך גם שם בקריאת מגילה אין נוהגין לומר תחל' ברכת האור וע"ש וכאן נלע"ד להקל טפי שאין זה הנאה גמירה דקצ' שגור' בפיו ומ"מ ראוי לכתחלה למי ששגור בפיו

התפלה בע"פ ואמנם נראה דמיד שמבדיל בתפלה סגי כיון שעכ"פ אומר המבדיל בין אור לחושך אף על פי שלא בירך עדיין על בריאת האש והכי נהוג עלמא שמתפללים במוצאי שבת מתוך הספר לאור הנר ואמנם יש שאין נוהגין כן ולכך אין אומרים ויתן לך לפי שאינה שגורה בע"פ גם מבדילין מיד אחר התפלה כדי להקדים עצמו לברכה שעל האור והמחמיר יחמיר לעצמו אבל אין להורות לאחרים:

סימן תר

חדש. עבה"ט וכת' בשבו"י ח"ג ביו"ט ב' של ר"ה כשאין לו פרי חדש מותר ליקח יין חדש לברך עליו זמן אף שבירך על הענבים שאכל קודם ר"ה. ואף שבשאר ימות השנה לא יברך שהחיינו על יין חדש כשאכל הענבים מפני שיש מסופקים בדבר וכמ"ש במג"א סימן רכ"ה מ"מ בליל ב' דר"ה שדעת כל הפוסקים דמברך זמן אלא דלכתחלה נוהגים בפרי חדש מ"מ בזה שפיר יוצא ביין חדש דהוי כמו ס"ס כולי וכן משמע ממג"א דהוא גופיה מעתיק בסימן ת"ר דברי הד"מ לברך על תירוש חדש משמע אף שכבר אכל ענבים וע"ש ועיין בא"ר דה"ה נשים בברכת הדלקה או ללבוש בגד חדש ולכוון לצאת ברכת שהחיינו או להניח הפרי שיניח אחר כך בקידוש ע"ש וה"ה וכ"ש פרי אחר חדש:

סימן תרב

הלבנה. עבה"ט ועיין בא"ח שהביא זה וכת' ע"ז הבאתי שמזה ראיה ללבוש שי"ל כמו שלא ידאג שימות כן לא יגזר עליו מיתה באותו חדש מיהו גם בזה י"ל כיון שממתינין לכבוד' כו' מגינה תיכף עיין שם:

סימן תרג

עכו"ם עבה"ט ומ"ש שיאמר י"ג מידות ג"פ כו' עיין לעיל שכתבתי שבפע"ח איתא ג"כ התפלה ג"פ ע"ש ואנו אין נוהגין כן בגוף התפלה ע"ש וכ' בנ"ב סימן ל"ד בא' שביקש שיתנו לו סחורות ללכת למקום קרוב ונתנו לו ונהרג בדרך והנה בצ"צ השיג על מהרי"ו בהולך בשכר ואעפ"כ כת' שיתענה מ' יום אך בזה שהשליח בקש לשלחו בשליחות הזה לטובת עצמו אין שום ה"א דצריך כפרה ומעשים בכל יום שאדם לוקח סחורה בהקפה או בתורת אויף גזעצט והולך לירידים שאם ח"ו יארע לו מקרה בנפשו אין המוכר צריך כפרה וראיה מהא דחלק שאמר הקב"ה לדוד עד מתי יהיה זה טמון כו' ולא קחשיב אבנר התם משום דאבנר הי' המתחיל כו' ולכן א"צ כפרה רק הואיל והורה כו' יתענה

שלשה ימים בה"ב ואם רצונו ליתן איזה מתנה ליתמי הנהרג דבר טוב עושה ע"ש וע"ש סימן ל"ה סידור תשובה באורך לא' שנכשל בא"א ושם מבואר שמחויב להודיע לבעל האשה בצנעה שאולי יאמין לו ויהיה פורש ממנה ומן הדין היה די רק שיאמר לו שיודע שאשתו זינתה ולא לפרסם כדאמרינן ביומא דף פ"ז אשרי נשוי כו' בחטא שאין מפורסם אך מצד הסברא יותר יאמין לו כשיתודה בצנעה לפני בעל האשה ואם כי לקח עתה בתו ויתבייש בפני חמיו יותר טוב לו שיתבייש שעובר עבירה ומתבייש מוחלין וגם חייב לבקש על עצמו מאת חמיו כיון שיש בזה גם חלק מעבירות שבין אדם לחבירו שגרם לו שתאסר אשתו עליו ע"ש וכת' באבן השוהם סימן מ"ם באשה שהמיתה ילד על ידי גרם והגרם על ידי משרת' שצריך תשובה ומ"ש עוד סימן מ"ה בא' ששלח נער קטן על סוס כולי וכת' ביד אליהו סימן כ"ט מ"ש בשל"ה מי שעשה עבירה צריך שיכתב לעצמו ששגג וחייב חטאת כדי שאם יזכה ויבנה בהמ"ק כולי וכמ"ש בשבת גבי ר"י בן אלישע כו' נכון לעשות כן ולכתו' גם השיעור שאכל כדאי' ביומא דף פ' וכן אם חטא שני פעמים צריך לכתוב לו הידיעות והעלמות איך היה ע"ש וכ' עוד בסימן ק"ח בא' ששלח משרתו לגבות חובות והוא לא רצה מחמת הקור ואחר כך נזדמן עוד א' כו' ע"ש סדר התשובה ע"ז מחכם א' והוא חלק ע"ז וכת' שבענין זה יש להחמיר טפי ע"ש ועיין לקמן סימן תרמ"ז מ"ש שם מתשו' הפמ"א חלק ב':

סימן תרו

לרחוץ. עבה"ט וכ' בדברי יוסף סימן ס"א באבל תוך ז' בעיה"כ לאכול סעודה המפסקת בישיבה על כסא או ספסל המיקל בזה לא הפסיד ודלא כמ"א דמשמע מדבריו סי' תר"ו שמחמיר בזה אפילו בשעת אכילת סעודה המפסקת דהא עד שתחשך קאמר:

סימן תרז

ב **הרשות עבה"ט**. וכת' בפמ"א ח"ב סי' קע"ח מי שרוצ' לעשות תשובה ולבו מתלהב ורוצה להתודות ברבים על חטאיו כדי שיתבייש וכת' דהא משמע בסוטה ד' ל"ב דקאמר נכסוף וניזול כי היכי דניכפר היינו דוקא בע"ז הטיל עליו הכתוב ודוקא בעניני דקרבן הא לא"ה אסור לפרסם כדמוכח מסוטה דף ח' ומכאן תשו' שאסור לפרסם חטאיו אלא יתודה בינו לבינו אפי' חטא ראוי לשאול לחכם מה תשוב' חטא כזה וחדשים מקרוב באו ואומרים שצריך אדם דוקא לפרסם חטאו וישתקע הדברים ולא יאמרו ומדברי חיצונים דבר זה וה' יורנו דרך אמת עכ"ל ועיין ביד אפרים שכתבתי דמסוטה דף ח' מוכח דבמקום

שאחרים נחשדים יכול לפרסם שהוא עשה זה כדמוכח בסוטה התם דיהודה אודי אע"ג דאמר ר"ש חציף עלי מאן דמפרש חטאיה מ"מ עביד יהודה הכי כי היכי דלא לחשדו אחריני וזה יוכיח הפמ"א דמוכח דבלא טעם זה אסור אבל היכא דאיכא הך טעמא גם הפמ"א מודה ועיין בדברי אא"ז בת"ש סימן ה' ובכ"ש בחולין ספ"ב ובסוטה עיין שם (ועיין בא"ר שכת' על הלבוש שכ' שיפרט בלחש כדרך שאמר משה כולי והקשה ע"ז דבסוטה משמע דבע"ז יש לפרסם ע"ש) ולק"מ דהתם בשוגג מיירי ולענין קרבן לכן יש לו לפרט כי היכי דנכפר משא"כ בהך דמשה דמזידים היו ומשה התוודה על חטאם בדרך תפלה ותחנונים וגם בלא"ה הלבוש שם לא כת' כדרך משה אלא לענין שבלחש נכון לפרט החטא ע"ש:

ג **מעומד.** עבה"ט וכ' ביו"ד סימן ל"ב שמ"ש המג"א בשם של"ה לומר סליחה לעוונות ומחילה לפשעים והיא ט"ס דבשל"ה מבואר להיפך אף שיש מקום לומר כן כו' אך כיון שהעיד בשל"ה בשם הרמ"א חלילה לי לחלוק עליו וגם בפיוט אל מלך יושב הנוסח מחילה לחטאים כו' בירו' סוף יומא הנוסח כפרה לפשעים מחילה לעוונות סליחה לחטאים ע"ש:

סימן תריב

א (**ס"א**) **בש"ע והוא** פחות מכביצה כו' ועיין בדגול מרבבה דהיינו ביצה בלא קליפת' וע' בחבורי בית אפרים על טריפות בקונטרס התשוב' שם:

ז **ליגע עבה"ט** עיין מג"א דמייתי ראיה מיומא ועיין בא"ר ועיין בשו"ת הר הכרמל סימן ך"א שתמה על המג"א בזה וכת' לצדד דכל שאפשר לו שלא לעסוק בדבר האסור לאוכלו שי"ל שחייב להרחיק עצמו ויש לאסור ליגע באוכלו ע"ש. וכת' בדבר שמואל סי' צ"ח שהמוהלים שנוהגים לעשות המציצה ביין אז בימי התענית אין להם לעשות בזילוף בפה רק ביד או במוך מבלי אמצעות הפה ומכ"ש בט"ב ויו"כ ע"ש וכ"כ בא"ר סימן תרכ"ו בשם קיצור של"ה ע"ש ונראה דביה"כ אין לעשות במוך משום חשש סחיטה וזלוף ביד לבד. ועיין בדגול מרבבה שכת' שראיית המג"א מהחלו' היא מהירושלמי ולכן צריך לקבל באימה דברי הירושלמי ע"ש:

ח **בש"ע כמלא לוגמיו** והוא פחות מרביעית וכת' בדגול מרבבה שעכ"פ הוא יותר מחצי רביעית ועיין סימן ק"צ וסימן רע"א:

סימן תריד

אסור לנעול כו' וכ' בפמ"א ח"ב סי' צ"ד במנעלים של לבדים יש ליזהר שלא לילך בט"ב וי"כ ע' לעיל סי' תקנ"ד שהבאתי דבריו בזה:

סימן תריח

א (**ס"ז**) **כשמאכילין כו'** כשני שלישי ביצה כולי וכ' בנוב"ק חי"ד סימן ל"ז וסימן ל"ח שחכם אחד כת' פלפול בענין השיעורים וחולק בקצת דברים על גדולי הראשונים והגאון ז"ל הסביר לו פנים שדברי הראשונים חיים וקיימים וכת' לו תוכחת מגלה שלא יוסיף עוד לסתור דברי הקדמונים ולחלוק עליהם הלואי שנזכה להבין דבריהם ובמקום שהם חולקים ניתן רשות להכריע ע"ש ועיין בית אפרים על טריפות בקונטרס התשובות שם כתבתי בשיעו' רביעית של תורה ושיעו' אגודל והבאתי שם דברי הצל"ח בפסחים:

ב (**בש"ע ס"ט**) **ואם אין שם** מאכל היתי' וכת' בנ"ב סימן ל"ו על מ"ש המג"א סימן תרי"ח ס"ט להקשות על הרמב"ם וכת' ליישב דמיירי בחול דז"א אלא דאם אפשר לתקן צריך לעשר אפי' בשבת אפי' בירקות ע"ש:

סימן תריט

א (**בש"ע ס"א**) **ונוהגים** שאומר כל נדרי וכת' בשאילת יעב"ץ סי' קמ"ה שהנוסח של הקדמונים הוא לומר די נדרנא דקאי על העבר ולר"ת דקאי על העתיד צריך לענות ולומר דבנדר או דנידר הגון בחירק והדלת בדגש וכן בכולם דנישתבע כו' וכ' שלחוש לדברי ר"ת הוא נוהג בשתי הלשונות ובפולין הנוסח דנדרנא ודנידר דאשתבענא ודנישתבע דאסרנא ודניסר כו' מיום כיפורים שעבר כו' ומי"כ זה כולי לצאת ידי הכל כולי ע"ש ונראה שהיחיד יכול לומ' כן בלחש בפ"ע אבל הש"ץ בצבור אין לו לשנות מנוסח הנדפס ומורגל בפי כל:

ב **העבריינים**. עבה"ט וע' בשכנה"ג שכת' ששמע ממהר"ש סבא ז"ל שהיה אומר את העבריינים והכונה שמתירין אותם מעבריינותן כדי להתפלל עמהם ונוסחא זו נכונה וכן אני נוהג לומר והב"ח כת' שא"ל אנו רק בישיבה של מטה מתירין ואין נוהגים כן וע' בא"ר שהכוונ' שבישיבה הם מסכימים אתנו על ההתרה ודלא כהמג"א שהביא דברי הב"ח על נוסחא שלנו ע"ש ולפי זה גם מ"ש הט"ז דש"ץ לחודי' מועיל נראה שגם זה אינו משום דאילו הג' הם המתירים ע"ד המקום וע"ד הקהל ר"ל בהסכמתם אבל לא בתורת שליחות להתיר גם נראה שאין מועיל שליחות ליחיד בכה"ג וקצרתי:

ג **ס"ג בש"ע אם חל כולי** ע' לבוש ומג"א שא"ל באהבה מקרא קודש ומ"מ שפיר אומרים ותתן לנו באהבה את יום השבת כולי כן מבוא' בלבוש וכ"כ בדגול מרבבה וע' לעיל סי' תקפ"ב:

סימן תרכ

טוב לקצר כו'. וכת' בשו"ת הר הכרמל סי' כ"ז במעשה שאירע ביה"כ בעת חזרת התפלה בקול רם אצל פיוט לאל עורך דין נפלה דליקה בעיר ר"ל וברחו כולם מבה"כ וגם הש"ץ עקר ממקומו והלך לביתו גם הפסיק בדברים ושאר עניני ההפסק הזה מיקרי אונס מאחר דלא נשארו עשרה דצייתי להש"ץ וכיון ששהה כדי לגמו' כל התפלה חוזר לראש ושהה לגמו' את כולה מקרי שיעו' התפלה בלא הפיוטים וכאן שהוא בשלשה ברכות הראשונות אפי' לא שהה רק שהיה מועטת נמי חוז' לראש כיון דג"ר ברכה א' הוא נחשבת וחוז' לתחלתה ה"נ לפי מש"ל דהוי אונס מחמת הבהלה והטירד' צריך לחזו' לראש (לענ"ד בהפסק בג"ר כ"ע מודים דאף בהפסק שלא מחמת אונס ודוקא במקום דבעי' שהה כדי לגמו' את כולה שיהא צריך לחזו' לראש בזה מחלקים הפוסקים בין מחמת אונס ע"ש משא"כ בג"ר דאפי' לא שהה כו' פוסק וכן בשהה באמצע הענין לחזו' לראש ברכה לבד אין חילוק בין הפסק מחמת אונס או לא) מיהו הפייט שכבר אמרו א"צ לחזו' ולומ' כשחוזר הג"ר אבל זכרנו ומי כמוך מאחר שהם ממטבע הברכה צריך לאומרם שנית ואף על גב דאם שכח א"צ לחזו' הכא שאני ע"ש:

סימן תרכא

א **ש"ע ואם חל בשבת כו'** וע' בסי' רפ"ב שאין מוסיפים משום דראשי הפרשיות מצויינים מענין כפרה כו' ע"ש והביאו בה"ט וע' בשערי אפרים שער ז' סעיף י"ז ובפתחי שערים שם:

ה **עבודה**. וכת' בנ"ב מ"ת סי' קכ"ז מה שדלגו במוסף יוה"כ מלבד חטאת הכפורים טוב עשו כי חטאת הפנימי אינו מן המוספים ועיקרו בפ' אחרי בקרבנות היום וגם אין פירוש לנוסח זה במקום זה כיון שכבר אמר ושני תמידין כהלכתן איך יאמר אח"כ מלבד חטאת הכפורים ועולת התמיד כו' ואטו ג' תמידים יש והאומרים אותו א"ל רק מלבד חטאת הכפורים ולא יותר וכן במוסף ר"ה א"ל רק מלבד עולת החודש ולא יותר אבל המסיימין עולת התמיד אינו נכון שכבר אמרו ושני תמידים כהלכתם ודלא כהרמ"א סי' תקצ"ה ושוב נתיישבתי שהתורה הזכירה אצל המוספים מלבד חטאת הכפורים

והרמב"ם בפרק יו"ד מהל' תו"מ כו' שחטאת הכפורים הפנימי שייך קצת לקרבן מוסף ולכן אי לאו דמסתפינא ה"א לומ' גם ביה"כ ושני שעירים לכפר ואז לא יסיימו כלל מלבד חטאת הכפורים ומי שאינו רוצה לומ' ושני שעירים יסיים מלבד חטאת הכפורים אלו השלש תיבות ולא יותר וע' בדגול מרבבה שכת' ג"כ שיאמר ושני שעירים לכפר ולא יאמר מלבד חטאת הכפורים וע' בסי' תקצ"א מ"ש בשם הדגול מרבבה ומ"ש שם. וע' בט"ז סי' קי"ג שאותם שמכים על לבם באמירת שחטאו שעוו שפיר עבדי שאנו מדמים עצמינו כאלו אנחנו אותם ב"י ומתחרטים כו':

סימן תרכב

אם חל בשבת כו' ע' לעיל סי' חקצ"ח שם כתבתי בשם בעל העיטור שיאמר א"מ קודם צדקתך וע' מ"ש שם ובבר"י סי' זה:

סימן תרכג

א **קודם**. עבה"ט וכת' בנ"ב סי' ל"ג שיש לבטל המנהג שהנכרי מדליק נרות ביה"כ לעת תפלת נעילה וכת' שביטל המנהג בק"ק יאמפלא ובפראג רק התרתי שיטלטל הנרות שכבר דולקות מערב יה"כ להעמידם מפוזרים בכל בה"כ דהוי שבות דשבות במקום מצוה ואם כבר גבר החושך קודם שהתפללו הציבו' נעילה בלחש אז מיקרי צורך גדול והנח להם כו' אבל אם הצבור כבר התפללו ולצורך הש"ץ בוודאי ימצא נר א' דלוק מעיה"כ יש למחות בידם ומוטב שלא יאמרו פיוטים וסליחות וישמעו מהש"ץ ולא יעשו דבר האסו' לרוב הפוסקים ע"ש:

ה **נושאים כפים כו'**. וע' בשאילת יעב"ץ סי' נ"א מ"ש בזה ולענין אמירת אבינו מלכנו כת' בדגול מרבבה שבד"מ כת' שימשך בפזמונים עד הלילה ואח"כ יאמר א"מ משמע שלכתחלה יש לומ' א"מ בלילה ע"ש באמת שלשון זה הוא מהגמ"י הובא בב"י שם ומ"מ נראה שאינו רק למימר' דמצי למעבד הכי אבל פשיט' שאם אירע שעדיין יום יאמרו אותו ביום אפי' בשבת וכמ"ש במג"א:

סימן תרכה

בהגה ומצוה כו' ובא"ר משמע שאין לתקן הסוכה מכל וכל קודם יוה"כ ומפרש עפ"י המדרש למה אנו עושין סוכות אחר יוה"כ שמא יצא דינינו לגלות כו' ע"ש והוא סמך בעלמא דודאי מה שהסוכה היא דוגמת גלות אינו רק מחמת הישיבה אבל לא העשיה

וא"כ אדרבא היה טוב להקדים מטעם שכ' שמצוה זו שעשה הסוכה תצטרף להכריע לכף זכות כמ"ש הלבוש לענין קידוש הלבנה וע' בבר"י כ' שהמדקדקים עושים הדפנות ועצי הסכך קודם יוה"כ ובמוצאי יוה"כ מניחי' הסכך אם לא כולו מקצתו ע"ש וע' בספר אור צדיקים להר"מ פאפרש שיש להרבות בצדקה ערב סוכות ומהרח"ו היה מחלק הקופה לעניים ערב סוכות (ע' בפרע"ח טעם הדבר) וטוב להדליק ז' נרות בסוכה נגד ז' צדיקים כו' ע"ש והביאו בק"א למח"ב וכ' באר יעקב בח"מ סי' ח' דאה"נ דקי"ל כיון שנתמנה פרנס על הצבור אסור לעשות מלאכה בפני ג' מ"מ סוכה שרי וע' בקידושין פ' יו"ד יוחסין ובליקוטי מהרי"ל:

סימן תרכו

א בש"ע **בית**. עבה"ט וע"ש בגו"ר הטעם דהא שלג אינו חוצץ בפני הטומאה לא חשוב מידי להיות כתקרה ע"ג סוכה ע"ש:

ו **שנשארו**. עבה"ט וע' בפמ"א שם שכ' בסוף וז"ל לפי כל החומרות אם התחתונה צלתה מרובה אף אחר שתקח הפסול סוכה כשירה הוא לכתחל' ואין בזה משום סוכה שתחת סוכה כיון דלמעלה חמתה מרובה כולי ואם כן בלאטי"ש שאם ינטל כנגד הלאטיש אעפ"כ צלתה מרובה המקיל לא הפסיד ע"ש וע' בתפארת צבי סי' נ"ט מ"ש בזה:

ז **ולסגור**. עבה"ט שרמז לפמ"א סי' ס"א וע"ש שכ' שצריך ליזהר כו' וכ' בפמ"א ח"א סי' ס"א שצריך ליזהר כשעושה סוכה בבית ולמעלה גג הסוכה בשינדלין שצריך ליטול מהשינדלין עד מקום שיהיה פחות מג' נגד הדפנות כיון דאין הדפנות מגיעות לסכך וכן לפעמים אדם עושה סוכתו מבחוץ ומצרף שני כותלים הבנוים תחת הגג שינדלין ואין הכתלים מגיעים לגג אפי' פחות מג' והגג הבולט הוא ד' טפחים אז להר"ן כיון דאין מגיעות לסכך לא אמרינן דופן עקומה. ואין כאן מחיצות וצריך ליזהר בזה כי הוא דבר מצוי ועוד כ' שם שיש שבונים סוכה על הגג ופותחין הגג כמין דלתות ויש שפותחין כמין ארובה ובאמצע יש לה צירים וכשפותחין אותה למעלה מן הסכך באמצע הסוכה נמצא תלוי למעלה מסכך כשר דופן שהוא נסר הרחב יותר מד' אלא שתלוי בצידו נגד הסכך כשר כול' כיון שאותן השינדלין המחוברים על הקנים ותלוים באמצע הסוכה למעלה מהסכך כשר ויש תורת סכך פסול עליהם והוי כמו ששוכבין ברוחב כו' ע"כ שומר נפשו ירחק מסוכה זו ובפרטות עפ"י הרוב דופן הרחב הנתון על צידו למעלה מן הסכך עושה צלתה מרובה ע"ש ועתה אין עושין דלתות האלו בצירי' באמצע רק הצירים לצד הדפנות ופותחין הדלת לגמרי שתעמוד בשוה עם הדופן בקומה זקופה ולא תהיה

הקיר נטוי ע"ג הסכך וכשר הדבר ומה שכ' הבה"ט בשם גו"ר ע"ש שכ' אע"ג דלענין טומאה חשב כסתום כיון שהנקבים דקים לכל היותר חצי סלע מ"מ לגבי סוכה נידון בדין צילתה מרובה מחמתה וכמו בסוכה תחת האילן ושבכה זו אין לה צל ולענין אם מותר להניח הסכך כשר על השבכה ממש אם חיברו השבכה לדוו"אר וקבעוה שם שוב אין מקבלת טומאה כדין המחובר לקרקע כו' ואם פרשו השבכה ע"ג הסכך בטילה לגבי הסכך וכמאן דליתא דמי כו' ע"ש וע' בשו"ת בית יהודה ס"ק י"ז בסוכה עשוי תחת סריגי ברזל ע"ש וע' בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' י"ד שהשיב להגאון פר"ח ז"ל שדעתו בחדרים מקורים עם מזוזות ובסוכות פותחים הקירוי ומסככים בענפים והמזוזה קבוע בדלת ואחר הסוכות חוזרים ומקרין בקירוי והמזוזה כדקאי קאי וכתב הפר"ח בתשו' דיש בזה משום תולמ"ה וצריך ליקח המזוזה ולקבוע אותה מחדש ולברך עליו כו' והגאון מוהר"א ז"ל בעל המחבר השיב לו שאין בזה משום תולמ"ה שנעשה תחלה בהכשר וראי' מסי' ט"ו מדברי הלבוש והאחרונים בסי' זה אך באמת א"צ לזה דמוכח דסובר שבימי החג פטורה ולענ"ד פשוט שמעולם לא יצא' מידי חיוב מזוזה אף בחג מאחר שהוא דירת קבע כל השנה ע"ש וצ"ל לפענ"ד במ"ש דכל הפוסקים השוו בנקרעה חוץ לג' אף שלא נשאר מחובר כלל שבאמת לא כן דעת הט"ז והא"ר הביא שכ"כ הצ"צ ומהר"א שישוו לפסול ע"ש אך דמ"מ יש לסמוך על מ"ש דגם בחג גופא לא נפטרה והרוצה לצאת ידי הפר"ח אחר החג יטול המזוזה ויחזור ויקבענה בלא ברכה ומכ"ש אם יזדמן לו לקבוע מזוזה אחרת שיברך עליה ומכוין לפטור את זו כנלענ"ד:

סימן תרכט

ג **בחיצים**. עבה"ט וע' בשבו"י ח"א סי' ל"ג ליישב סתירת הרמב"ם מכאן לה' טומאת כלים שפסק שאינו בית קיבול וע"ש מה שתירץ ובאמת שכבר עמד בזה בתשובת הרשב"א סי' קצ"ה ושוב ראיתי בברכ"י שהביא הרשב"א וכ' שגם בקרית ספר להמבי"ט עמד ע"ז וכ' ודטפי עלי ליישב כמ"ש הראשון לציון דף נ"ג ע"ש וכ' הא"ר בשם ליקוטי מהרי"ל שראה על הסוכה מונח עץ ובראשו מחושק ברזל וציוה להסירן דכבר כלי הוא ושמא נטמא ע"ש ומ"ש ונטמא לאו דוקא דלאו בנטמא תליא אלא כיון שהיה ראוי לטומאה ונדחה מלהיות מוכשר לסכך שוב אין חוזר ונראה כמ"ש בלבוש ועיין בפ"מ בזה:

ד **סעיף ט"ז בש"ע וכן אסור וכו'** כ' בדבר שמואל דחבילות עצים שקורין פאשיני מותר לסכך בהם שאין דרך הלוקחים אותם לכוין בקשירתם ליבשם אלא להניחם כך על האש

ולמעט בטורח אסיפתן א' א' ואין בכל חבילה ך"ה קנים כו' יש להתיר ואפי' יסתפק לן קצת שרי במילי דרבנן ע"ש:

סימן תרל

א לדפנות עבה"ט ועיין בתשו' נ"ב מ"ת בענין סיכך בעצי אשירה ודין מצוה הבב"ע מסי' קל"ג עד סימן קל"ז וע' שער המלך בשם המאירי ובס' קרבן חגיגה הביאו בר"י ע"ש ומ"ש הב"ח לחוש שגם הדפנות יהיה מדבר שאין מקבל טומאה כו' כ' הא"ר ובר"י ומח"ב דליתא ע"פ הירושלמי שהביא הרד"ה ונוסחתינו כוותיה ועיין ביד אלי' ובקרבן העדה בפירושו ולשון הגהת אשרי צ"ע:

ג **וכשרה**. עבה"ט ועיין בכתר כהונה סי' ך"ג שהביא דברי קרבן נתנאל שכ' להוכיח דגם בסוכה גדולה הדין כן ותמה עליו מדברי התוס' ע"ש:

ד **סעיף י' בש"ע ע"כ** אין נכון כו' וע' בשבו"י ח"א סי' ל"א דהכשר סוכה אפי' דופן א' אין לעשות מסדינים אם לא שיארוג במחיצות קנים פחות משלשה ואפשר דגם הט"ז לא קאמר אלא בדופן רביעי אז אין להקפיד כיון דמדינא סגי בג' וכן נראה מלשונו ע"ש:

סימן תרלא

כשרה. עבה"ט ובר"י כ' דבדיעבד כאשר יהיה האופן שא"א ליטול קצת מהסכך מפני סכה יש לסמוך על המכשירים:

סימן תרלג

בש"ע סעיף ו' על האצטבא וע' בדגול מרבבה באם הג' דפנות מזרח צפון דרום ובנה איצטאבא במקצוע מזרח דרום כו':

סימן תרלד

א **שבעה**. עבה"ט ועיין בפ"י שכתב ליישב דעת התוספות כנוסח שלפנינו וכשיטת הב"ח והבר"י כ' שמצא בתוספות על קלף ישן כנוסחא שלפנינו וע"ש דגם הב"ח גופיה כ' להחמיר למעשה ע"ש ועי' בדבר שמואל סי' שמ"ה שכ' גם כן שכן אנו מורין המחמירין במדינות אלו ולכן החמיר בסוכה ארוכה יותר על למ"ד ורחבה יותר על ט"ו אבל למעלה רבתי' ממעטים ופוסלין אויר הסכך עד שלא ישאר בה אויר מגולה כ"א חמשה טפחים ע"ש:

ג **ושלחנו עבה"ט** וע' בדבר שמואל שם שכ' סוכה של ו' על ו' טפחים ויש דופן שעובי' טפח גבוה עשרה שעליו מסדר שולחנו אין זה משלים לשיעור ז' טפחים כמו אם היה סוכתו ו' על ו' ושולחנו בתוך הבית אע"פ שאוכל עליו ויושב בתוך סוכתו לא יצא י"ח מה"ת ואין מצטרף טפח א' משיעור השלחן לשיעור הסוכה כו' וה"ה בזה שהדופן עוביו טפח אם לא במקום שאותו הדופן והנסר שעליו הוא חזק וקבוע ולמעלה יש גבוה עשרה טפחים נוהגים להקל שחושבים קרקעית הסוכה מגיע עד ראש אותו הדופן כיון שיכול לסמוך במסמרים בל ימוט ולישב על השלחן שיש למעלה ממנו הכשר סוכה שהוא חלל שבעה על שבעה בגובה עשרה וגם בזה לבי נוקפי קצת כו' ע"ש:

סימן תרלה

קודם. עבה"ט ועיין בר"י שכ' שהעיקר כהב"ח דמסתיי' ליזהר לכתחלה במלתא חדתא שאינה בשום פוסק אלא בהגמ"יי ובש"ע לא הזכיר כו' ובשכנה"ג כ' שג"כ דעתו כהב"ח וע' בא"ר:

סימן תרלז

א **בש"ע ס"ב וכן יוצאים בשל שותפות כו'** זה דעת הריב"ש ומהר"ש בן הרשב"ץ בתשו' סי' ח' דחה דברי הריב"ש והעלה דסוכות השותפים דקפדי אהדדי פסולה לדעת רש"י ותוס' והר"ן וכן דעת הר' חסדאי והר' שלמה בן רבינו יונה ע"ש וכ' בר"י שמהריטב"א ד' כ"ז נראה כהריב"ש ע"כ ובמח"ב כ' דלא סיימוה קמיה דהרשב"ץ ולכן היה סבור דמה דיליף הריב"ש ק"ו שותפים משאול' פריכ' הוא דשאולה כולה שלו כל ימי שאילתה כו' ובאמת הק"ו הוא באופן אחר ודברי הריב"ש נכונים ע"ש אך י"ל דמ"מ מודה הריב"ש בקפדי אהדדי אך הוא רחוק המציאות כיון דעבד סוכה בשותפות מסתמא כ"א נתרצה שיצאו שניהם לישאל כ"א לחבירו חלקו ואי מקפידים ויוצאים ומכלל דיעות ב"א בזה לא מיירי הריב"ש:

ד **הספינה**. עבה"ט בשם הט"ז ובא"ר כ' דאם אפשר שיבוא בעל הסוכה בעוד שהוא שם אף דבשעת הכניסה אינו שם לא יכנס שלא מדעתו כי אפשר שיבוא ויתבייש ליכנס ולאכול או לעשות עסק אחר בפניו:

סימן תרלח

א **בש"ע עצי סוכה כו'** ועיין בר"י בשם מהר"י מולכו מי שהחליף סוכה בסוכה לא פקע קדושתו הראשונה וראיה מסי' תרס"ח הפריש ז' אתרוגים דמשמע דוקא הפריש דהוי כהתנה וסוכה השני' אם נשתמש בה לשם סוכה חלה קדושה גם עליה ואם לא נשתמש אלא שאמר זו חליפת זו לא חלה עלי' קדוש' דהזמנה לאו מלתא היא ע"ש:

ג **מילתא היא.** עבה"ט ועיין בר"י שהביא בשם מהר"י מולכו שדעתו בסוכה מיוחדת אסור להנות בכל השנה וכתב הבר"י ע"ז אבל ראיתי להמג"א דסבר להיפך וכו' משמע דמסכים להמג"א ולכן לדידן פשיטא דאין בית מיחוש דכיון שנוהגים היתר כל קדושה דבימי החג אדעתא דמנהגא היא שתחזור להיתרא וכהתנה בפירוש דמי ומ"מ ש"ש המג"א שצריך מעשה אחר שתחול קדושתה צ"ע דאפשר אף בלא מעשה חלה הקדושה כשמגיע החג ואין זה דומה להזמנ' דהכא לא פקע הקדושה לגמרי רק על דרך תנאי לבד ועיין בא"ר שכ' על דברי המג"א שצ"ע ואפשר כוונתו למ"ש דבהגיע כניסת החג הדרא קדושתה וצ"ע:

ד **אוכלי'** ועיין במח"ב בסיכך ע"ג פצימים והיה שם אשכול ענבים שהי' מודל' ע"ג פצימים ונשאר האשכול תלוי בסכך מחובר לגפן וממילא נוי לסוכה ובטל לגבה וחלה עלי' קדושת נוי סוכה כתב מח"ב שיש מי שסבר דלא מהני תנאי בזה ובספר יד אלי' דף צ"ט מסיק כיון שאשכול זה שם נמצא מתחלה ולא נתלה בכוונת נוי לא חל עליו קדושה ומותר לאוכלו בלא שום תנאי אך אם כיון להניחו משום נוי לרש"י לא מהני תנאי ולר"ן מהני ע"ש:

סימן תרלט

א **בש"ע כיצד מצות וכו'** וכתב בר"י בשם מז"ה שהביא תשובת רבינו האי גאון שכתב וז"ל שאלת אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם והשיב לענין אכילה יכול כ"א לבדו לאכול זה אחר זה אבל לענין שינה זה ישן לילה אחת וזה לילה אחת. ואם חביבה עליהם המצות תע"ב אם זה ישן מקצת הליל' וזה מקצת ואם שומרי גנות פטורים מכ"ש מי שאין לו מקום לישן בסוכה עכ"ל ומזה ראיה למ"ש לקמן סי' תר"ס אות ה' בשם הח"צ וזרע אמת עיין שם:

ב **ס"ב בש"ע ומי שיחמיר כו'** ועיין בבר"י שכ' בשם צידה לדרך שהי' חומרא יתירה וכ"כ מהרי"ל ע' לקמן סי' תרמ"ב וכת' רבינו ירוחם דפחות מכביצה אין מי שיחמיר ובא"ר הקשה ע"ז והבר"י כת' ליישב קצת ע"ש וע' בא"ר שהביא ש"י ותניא בשם הר'

אביגדור דאכילת עראי דשבת וי"ט חשוב קבע והו' הקשה ע"ז דא"כ מאי פריך מעשה לסתור דלמא ביו"ט הוי וכו' ועיין בר"י בזה וע' לעיל סי' קס"ח מ"ש שם בשם גו"ר לענין ברכה דאין חילוק בין שבת וחול וא"כ נראה דה"ה כאן וכן משמע בבר"י שם עמ"ש הפוסקים לענין אכילת לילה הראשונה לק' סעיף י"ז דמשמע דוקא משום דאכילת לילה ראשונה חובה חייב אפי' בכזית הא בלא"ה לא חייב ואפי' לא ירדו גשמים ע' בט"ז לקמן ס"ק י"א וכן דעת המג"א לקמן ס"ק יו"ד דבי"ט ושבת צריך לאכול כזית פת אך לא בעי סוכה והביאו בבה"ט לקמן:

ג **לאחר.** עבה"ט ועיין בר"י שכתב רבני אזמיר הסכימו שאין להביא הקדירה בסוכה ולערות התבשיל לקערה עיין במג"א וא"ר ע' במח"ב שהאריך בלשון ספר הישר לר"ת והובא גם כן בת"ד לראב"ד ע"ש:

ה **ולאכולי עבה"ט** ועיין בגו"ר כלל ד' סי' י' כו' דפת כסנין יש להחשיבו כפת גמור לענין זה דאף שיאכלנו דרך עראי כיון שאכל כשיעור יותר מכביצה יברך על הסוכה כו' והתבשיל העשוי' מה' מינים יש לחייבו בסוכה אפי' באכיל' דרך עראי אך לא יברך על הסוכה אם לא שאוכל בקביעות ובשר וגבינה וביצים וכיוצא בזה גם הם צריכים סוכה אך לא יברך לחוש להטור ז"ל ופירות יש לפטור מכל וכל אפילו יאכלם בקביעות והרוצה להחמיר לאכלם בסוכ' אפי' דרך קבע אין לברך. ובמח"ב כ' שכת' בתשובה דלדעת החולקים על הרמב"ם צריך פת ממש יותר מכביצ' אבל פת הבאה בכסנים אפילו אכל יותר מכביצה הוי כעראי דפת עד שיקבע סעודתו עליהם וא"כ יותר טוב שלא לברך אבל יש לחוש לדעת הרמב"ם אפילו בשר וגבינה לאכלו בסוכה בלא ברכה וכן ראיתי לגדולים בא"י שלא היו מברכים על פת הבב"כ אפי' יותר מכביצה ע"ש ובמדינתינו נהגו רוב העולם בי"ט ושבת לקדש ולאכול אחר הקידוש פת כסנים במקום סעודה ואח"כ הולכים אחר הקידוש חוץ לסוכה ומטיילים בקבלת פני רבם וכיוצא ונמשך איזה שעות עד זמן סעודה ומברכים בשעת קידוש ברכת סוכה נראה דשפיר דמי דאף על גב דפת כסנים הוא מכל מקום כיון שאוכל אותה בתורת סעודה הצריכה לקידוש שפיר דמי שיברך ברכת סוכה דמחשבתו זו משוי ליה כקבע. רק יזהר שיהיה יותר מכביצה ובזה אפשר שגם מח' בסעודה. אך בחול או באמצע היום דשבת וי"ט כשאוכל בלא קידוש פת כסנים כמדומה שמנהג ג"כ לברך ברכת סוכה על פת כסנים ולענ"ד יש לחוש לדעת מח"ב מיהו נראה שאם אין דעתו לצאת מיד רק לשבת שם זמן מה שפיר דמי לברך דהא הברכה היה גם על הישיבה אלא שנהגו לברך בשעת אכילה וא"כ באכילת פת כסנים סגי ועיין שם בגו"ר בסוף סימן הנ"ל שכתב שם לענין אכילת פירות שפטור אפילו קבע

דמחלק בין נכנס לשינה לישב בה דהתם כניסתו לישב הוא כמו שיכנס לביתו לישב משא"כ בנכנס בשביל אכילת פירות שאין דרך להקפיד באכילת פירות חוץ לביתו ואין דעתו על ישיבת הסוכה ע"ש. ולכן בחול כשנכנס לאכול פת כסנים יכוין על האכילה והישיבה ג"כ וע' במג"א בשכח לברך שמברך אחר שאכל שגם הישיבה מצוה אבל מי שאוכל פת כסנים ויוצא מיד יש לחוש מ"ש מח"ב דעל פת כסנים לא יברך ועיין לקמן ס"ק ח' ומ"ש בש"ע ופירות אפילו קבע עלייהו וכתב במג"א במיני תרגומא דמהני קבע עלייהו היינו כשאוכל יותר מכביצה ועיין ביד אפרים שפירשתי דברי המג"א על מכונם ע"ש:

ח **פת**. עיין באר היטב ועיין במח"ב שהבאתי דבריו לעיל דפת גמור בעינן לענין ברכה ולכן כתב דהלילה הראשונה לא יצא עם פת כסנים ע"ש ולכאורה היה אפשר לו' כיון דכזית אכילת עראי ואפ"ה חיוב לילה הראשונה משוי ליה קבע ואם כן ה"ה לענין פת כסנים דמהני ביה קביעות לענין ברכה וה"ה לילה הראשונה משוי ליה קבע ואפשר לומר דדוקא לענין פת גמור אלא דבצר ליה שיעורא שאין בו כביצה מהני חיוב לילה הראשונה למשוה ליה כקבע משא"כ היכי שהגריעות מצד הלחם שאינו אכילת קבע אפילו כביצה ויותר ממילא דל"מ חיוב סוכה דלילה ראשונה למשוי קבע ללחם זה שאין דרך לאכול לחם כזה לקבע. ומ"מ היכי שבאמת קבע על לחם זה דבכה"ג מהני לברכה אף לפי המח"ב נראה דבכה"ג שפיר יוצא י"ח לילה הראשונה ג"כ וצ"ע בזה ועיין בכתר כהונה שדעתו להחמיר כדעת מהר"מ שהביא הרא"ש דמחמיר בפירות אי קבע עלייהו ע"ש:

יג **גשמים**. עבה"ט וכתב בשבו"י ח"ג סימן מ"ה שאירע בק"ק מיץ בשנת תפ"ג ששני ימים קודם החג ירדו גשמים עד שנתמלא הסכך במים וירדו טיף להדי טיף וגם בלילה ירדו קצת גשמים דהיינו נהילא דבתר מיטרא ויש רצו להמתין עם הסעודה עד חצות יש שרצו לדחוק עצמם לאכול בסוכה אף שירדו טיפים הרבה מ"מ רצו לעשות כובע ישועה בראשם להציל מן הגשמים והשיב לא ידעתי איך מלאה לבם לעשות כן להתחכם יותר מחכמינו ז"ל להחמיר בחומרות יתירות ממנה שנמצא בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים אף שבליקוטי מהרי"ל הזכיר קצת מחומרא זו להמתין עד חצות אך בתשובת מהרי"ל סימן קפ"א כ' לא ראיתי לרבותי נוהגים כך כו' והתשובות עיקר כו' וכך עיקר מלתא בטעמא דאם ימתין עם אכילת ב"ב הגדולים והקטנים אין לך מניעת שמחת י"ט יותר מזה וכן כל הפוסקים לא הזכירו המתנה זו לענות נפש ביו"ט וכ"כ המ"א סימן תרמ"ם בפשיטות ועל הכת שרוצים לאכול בסוכה אף שיורדים טיפים הרבה בוודאי

לא שפיר עבדי כדאיתא בירושלמי בהדיא כל הפטור כו' נקרא הדיוט וכ"כ הגמיי' וכן בש"ע וכן במהרי"ו סימן קצ"א כל דרכיה דרכי נועם ואיכא ביטול שמחת יו"ט וכ"כ בספרי ח"י סימן תע"ב ועוד כיון דבש"ס מדמה זו לעבד שמוזג כוס ושפך על פניו ואם יחזור למזוג בע"כ יכעוס עליו יותר כיון שמסרב ועושה נגד רצונו בודאי נקרא חסיד שוטה והדיוט אלא העיקר כמבואר בש"ע והסכמת הפוסקים לילה ראשונה יקדש בסוכה ויאכל כזית בסוכה ויברך לישב בסוכה ובלילה ב' יאכל בביתו ויקדש בביתו רק סוף האכילה יאכל כזית בסוכה בלא ברכה ויברך ברכת המזון בביתו ע"ש ועיין בעט"ז שלילה הראשונה אוכל כזית בסוכה ויגמור הסעודה בבית ויברך שם וכתב מח"ב בשם זרע אמת דיברך המוציא ע"ד לגמור סעודתו בבית ואם בירך בסוכה על הכזית הוי גורם ברכה שא"צ וע"ש עוד בשמו שכתב שבני אדם שיש להם סוכות גג של לוחות וסוגרים בגשמים וכשפוסקים מיד פותחים והסכך נגוב ויכולים לסעוד שם מצוה קעבדי והם חייבים בסוכה כיון שאינם מצטערים וצריכים לברך ע"ש ועיין בק"א למח"ב שכתב בשם האורחות חיים שכתב בשם הד"מ נ"ע דנכון כל סעודת לילה הראשון לאכול בסוכה אפילו ירדו גשמים עכ"ל וכן הוא בתשובת זקן אהרן סימן קס"ה ע"ש וכיון שכן הבא לעשות כן אין מניחין אותו ע"כ לא אמרו כל הפטור כו' אלא בשאר ימים חוץ מלילה ראשונה וצ"ע:

יח **אכילה**. עבה"ט וכ' בשבו"י ח"א סימן ל"ב במסופק אם בירך לישב בסוכה אינו חוזר ומברך כמבואר בסימן ס"ז דברכות ספק דרבנן להקל ע"ש ונראה דאף לפי מ"ש המג"א במי ששכח לברך דאפילו אכל כבר שהישיבה מן המצוה היינו הברור לו שלא בירך אבל במסופק אם כן באמת בירך גם על הישיבה אין לו לברך כיון שכבר בירך ושפיר כתב דה"ל ספק ברכות. ואם רוצה לאכול עוד צ"ע אם מותר לעשות הפסק כגון שיצא לעניניו ע"ד שלא לחזור לאלתר כמ"ש המג"א ושוב אם יאכל אחר כך שפיר יכול לברך וא"ל דזה הוי ברכה שא"צ ז"א דכל שעושה כן משום שרוצה לצאת ידי ספק אין זה ברכה שא"צ ועוד דהרי אין ידוע לו דשמא היא ברכה צריכה ועיין לעיל סימן רט"ו אך יש לומר דאם יעשה כן יצטרך לברך עכ"פ גם כן על מה שיאכל וזה שיברך המוציא הוא ברכה שא"צ וגם דשם איתא דלכתחלה אסור שמא ישכח לדעת האבן עוזר דבפת א"צ לחזור ולברך על הפסק זה. אם כן יש לומר כיון שאין צריך לברך שעת המוציא דכחד סעודה חשיבה גם לענין סוכה אין לחזור ולברך. וגם אם יברך בהמ"ז ויחזור ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא וברכת הסוכה כמ"ש בסימן רט"ו ס"ק וא"ו בשם התוס' וכ"ד בסימן רצ"ג די"א שאין לחלק סעודות שבת בשחרית לשנים כדי לצאת הג' סעודות דהוי

גורם ברכה שא"צ ועיין בא"ר שם שהביא מלשון תשובת רבינו יוסף בכור שור כת"י שכת' שהוא ברכה לבטלה שלא גמרו סעודתם ומברכים ע"ש ואף דלא קי"ל הכי מ"מ במקום שאין צורך כ"כ אין לעשות כן ולכן נראה לי שאם אפשר לו שלא לאכול אחר כך פת רק פירות או מיני תרגימא מוטב ואם עדיין לא אכל פת כל צרכו וצריך לאכול פת שפיר דמי שיברך בהמ"ז ויצא מן הסוכה מעט לצרכו וכדומה ושוב יטול ידיו ויברך המוציא וליישב בסוכה (ואף שלדעת המג"א לא מהני הפסק מעט שדעתו לחזור מ"מ בזה שעושה מעשה ויברך בהמ"ז מהני וכ"כ בס' א"ר שצ"ל להכריע כן כיון שלדעת הב"ח והט"ז אף שלא יצא כלל כיון שהוא אכילה אחרת חוזר ומברך ע"ש בא"ח ס"ק י"ח) ואין חוששין משום ברכה שא"צ דכמו שמחמירים לחלק סעודתו לשנים משום סעודה שלישית כמ"ש המג"א סימן רט"ו כמו כן כאן יש להתיר מחמת שמחת יום טוב וא"ל באמת יאכל בלא ברכה משום ספק דהא ברכה שא"צ חמורה מאכילה בלא ברכה דלדעת הרמב"ם היא דאורייתא דודאי אין כאן ברכה שא"צ דהא צריכה היא עתה אלא שע"י שמברך בהמ"ז הוא גורם ברכה שא"צ דגם זה אסור כדמוכח ביומא גבי וניתי ס"ת אחריני וניקרי וכמ"ש הרא"ש בה' תפילין ובפ' כיסוי הדם מ"מ כיון דהשתא מיהו בע"כ צריך לעשות כן להנצל מספק אינו גורם ברכה שא"צ דצריכה היא לדברים ועיין בבר"י סי' מ"ו ובתשו' סי' י"ט ע"ש:

סימן תרמ

ב **חמש וכו'** ואם אין לו אב אמו חייבת לחנכו ואם גם אם אין לו מחויבים הב"ד לחנכו וכן בכל מצות עשה כ"כ הא"ר שכן משמע מתה"ד סימן צ"ט אבל להפרישו מל"ת אין חייבים ע' סי' שמ"ג:

ג **בש"ע**. חולים ומשמשיהם וכת' בשבו"י ח"ג סימן מ"ז מי שנשכר מקהל להיות משמש לחולים ומשמשי חולים פטורים אם מחויב מ"מ לאכול בכל סעודה וסעודה כזית בסוכה ולברך ברכת סוכה שהרי הולך לפעמים לצורכו והשיב שהוא פטור כיון שמושכר לשמש לחולי כל צרכו ולהשגיח עליו לעשות פעולתו שלימה ואם ילך לסוכה הו"ל מצטער בצער החולה שדעתו עליו תמיד ולכן פטור. אך בלילה הראשונה דגם המצטער חייב לאכול כזית גם הוא חייב כו' ע"ש. ונראה שהכל לפי הענין שאם דרכו בחול לילך לפרקים ולשהות קצת כיון שרגיל בכך לעשות כן לצורך עצמו אין לו להקל בצורך מצוה. אך לא יאכל רק כזית וחוזר לעבודתו ואם יש עוד משמשין המשמשים בסירוגים אינם פטורים כיון שאין משמרתו שוה תמיד ויאכל זה בעת שימושו של זה:

ה **כלל**. עבה"ט וע' בשו"ת ח"צ שם שכת' לתמוה על המרדכי שהביא בהג"ה שאם מצטער בשינ' לא יצא י"ח אפילו באכילה דהא ליתא דתשבו כעין תדורו לא קאי אלא על אופן הישיבה באיזה ענין תהיה וע"ז נאמר שתהיה כעין דירה אבל אם עשה ב' סוכות האחת לאכילה והאחת לשינה אף שאותה שלאכילה אינה ראויה לשינה מ"מ נפיק י"ח אכילה ולכן גם מ"ש בהג"ה בשם תה"ד דאם צר לו בפישוט ידיו ורגליו אעפ"כ מחיוב לישן בה ומוכח מסוכה של ז' טפחים ומדברי המרדכי הא ליתא דהחוש מוכיח שאין לך מצטער גדול מזה ואין לו לעשות לכתחלה סוכה כזו. אבל אם הוא בי"ט וכבר נעשה או שאין לו מקום לסוכה אחרת ודאי א"צ לישן בה ומ"מ יוצא בה י"ח אכילה וע' שם שהביא ראיה מר"ע שעשה סוכה בראש הספינה שהרוח מצויה שם ואין דרך לישן ואפ"ה עשאה לצורך אכילה ע"ש וע' בשו"ת מים רבים סימן נ"ג תשובת מהר"י דיין להעמיד דברי המרדכי ותה"ד וע"ש סימן נ"ד וע' במח"ב בשם זרע אמת האריך דאף דמי שאינו ישן בסוכה מפני הצינה או מפני שא"א לישן שם איש וביתו אפ"ה יצא י"ח אכילה ע' בבר"י שמסתפק בחולה שאין בו סכנה אם פטור בלילה ראשונה וכת' שמדברי א"ח וכלבו משמע דחולה אף בלילה ראשונה פטור וכן נראה מדברי הא"ר ודוקא מצטער חייב בלילה ראשונה ע"ש:

ח **אבל**. וע' בשער אפרים סימן ל"ד שהקשה דהא אבל אסור בתשמיש ובכהנים אמרינן בעירובין דבשעת עבודה פטורים משום דכתיב תשבו וכו'. ותירץ דהתם רק הוא קאמרינן אבל באמת אינו כן ועיין לעיל סימן תרל"ט בהג"ה ובמ"א שם ומ"ש בא"ר כאן:

י **פטורים**. עבה"ט וע' בגו"ר כלל ד' סימן י"ג דבזמנינו השושבינים וכל בני חופה חייבים שאין דרך לספוד החתן והכלה בתוך הסוכה אלא אלו אוכלים לבדם כו' ע"ש ומכ"ש דהרא"ש אפילו בחתן גופיה מחייב וא"כ בקרואים י"ל דמודים להרא"ש ע"ש וע' בחיים שאל ח"ב סימן ל"ה שכתב ג"כ דקרואים שאינה רק מזומנים לסעודת היום לאו בני חופה מיקרי והביא דברי גו"ר וכתב שהעיקר כדבריו וכן כמדומה קרוב לודאי שמנהג ירושלים תוב"ב שהחתן ובני חופה קובעים סעודתן בסוכה ע"ש:

(•) (**בש"ע**) **וסעודת ברית** עבמג"א דאף על גב דהוי סעודת מצוה מ"מ אינה כ"כ כסעודת נישואין ודי בי' אנשים וע"ש דסעודה שלפני המילה בלילה לא הוי סעודת מצוה דלא כנ"ש וע' לעיל סימן תקנ"ב ועיין בא"ר שכ"ד מוהרי"ק שממנו מקור הדין דחייב בסוכה לא מיירי מסעודת ברית מילה די"ל דמותר כיון שנזכר בש"ס פרק ר"א דמילה ותוס' שם אך דשקיל וטרי בשבוע הבן דהיינו הסעודה שאצל היולדת שאינו מצוה כ"כ. מיהו י"ל איפכא דברית מילה אפשר דאסור (וע"ש שכתב דמותר והוא ט"ס וצ"ל דאסור)

חוץ לסוכה שאין צריך להיות אצל היולדת אבל שבוע הבן שרגילין אצל היולדת דוקא מסתפק ונראה דבשמיני עצרת יש להקל בשניהם והוא פשוט וע"ש במהרי"ק דלענין אכילת פירות בעלמא כמו שרגילים המיקל לא הפסיד ע"ש ולפמ"ש סימן תרל"ט דמותר ביין ופירות אפילו קבע עלייהו אם כן אין נ"מ בזה רק במחמיר על עצמו ובזה אין להחמיר ועיין בא"ר ס"ק ך' דאפשר דבזה"ז אוכלין מיני תרגומא ולכך כ' בשם מהרי"ק דגם בני הסעודה שאוכלים אצל היולדת דאז לא בעי סוכה ע"ש:

יא **יחמירו עבה"ט** ועיין במג"א דאף במקום כותים חייב לעשות סוכה וכתב בא"ר דפשוט שאם אין הכותים מניחין לעשות סוכה דפטור והוי כשדה וא"צ להניח בשביל זה עסקיו ע"ש ועוד כתב א"ר דמבואר ברש"י דף כ"ז דהולכי דרכים בלילה דפטורים בלילה דאף בלילה הראשונה פטורים ע"ש:

סימן תרמא

בסוכה. עבה"ט וע' בשבו"י ח"א סימן מ"ב גם כן דהעיקר כרמ"א בזה שלא יצא בזמן דחג שבירך בבית כיון שאינו שעת עשיי' ולא שעת מצותה ע"ש וע' בא"ר שהשיג גם כן על הב"ח והביא דברי הכלבו וכן בבר"י הביא בשם אורחות חיים כדברי הר"ן שממנו מקור דברי הרמ"א:

ומ"ש כאן המג"א ס"ק ב' וגם בלילה שניה ע' סימן תרס"א ר"ל שגם לענין לילה שניה יש חילוק בדבר בין אם אכל לילה ראשונה אז מברך בשניה זמן ואח"כ סוכה משא"כ כשלא אכל בלילה ראשונה יברך בשני' סוכה ואחר כך זמן ולפ"ז משמע דס"ל כהב"ח בתשו' דביום אין מברך זמן והבה"ט נדחק לפרש שגם ביום ראשון לא אכל בסוכה וכ"כ בח"מ סימן תרס"א ואין זה במשמע ועיין בפ"מ שכתב כאן גם כן דמהג"א סימן תרס"א משמע כהב"ח וע"ש סימן תרס"א שהב"ח כ' שדעת האחרונים דלעולם יאמר גם בליל ב' סוכה ואח"כ זמן ובשו"ת נ"ב ח"ב סימן ל"ט נשא ונתן בזה והעלה והעיקר כדעת האחרונים בזה ובמח"ב סימן תרמ"ג הביא דברי הרמ"ע באלפסי זוטא שכתב דזמן אין לו עסק גבי קידוש כו' (ור"ל לדינא דגמ' מברך בשעת עשיה) וכתב שכן עמא דבר ע"ש ובמדינתינו רבים נוהגים כהאחרונים וע' לעיל במג"א סימן ת"ר שכ' דיש טועים ליקח אף ביו"ט פרי חדש בליל שני וטעות הוא דר"ה קדושה א' היא והביאו בה"ט שם ובא"ר כתב דרוב העולם נוהגין כן בליל שני דסוכות וכ' די"ל טעמם דחוששין שמא זמן דסוכה דליל ראשון פוטר כר"ה דאפילו אם היום הראשון חול מ"מ איכא דס"ל שאם בירך זמן על עשיית הסוכה אפילו בחול פוטר זמן דחג דסוכה מכח חג קאתי ע"ש תשו' הב"ח

שהביא שם דעת פוסקים אלו ואם כן י"ל דעכ"פ הועיל זמן דליל ראשון כאילו בירך על עשיית הסוכה וכיון שלא היה לבטלה פוטר זמן דחג וא"צ לברך ליל שני ומחמת ספק פוסקים אלו (נהגו כן) ע"ש אבל עתה אין מנהג זה כלל בסוכות רק בר"ה לחוד ותו לא וכדעת המג"א וע' בדגול מרבבה משמע קצת שדעתו כהב"ח בתשו' דאף שבירך בלילה זמן בביתו אין מברך ביום על הסוכה ע"ש:

סימן תרמג

א **מקדש**. עבה"ט והנה נוהגים העושים קידוש ביחד שכשמגיעים לברכת בפה"ג הם ממתינים כ"א עד שיברך הא' והם עונים אחריו אמן ואח"כ מברך השני והם עונים אחריו ועושים שלא כדין שהאמן שעונה אותו שכבר בירך בפה"ג הוא הפסק בין הברכה לשתיה וכבר כתבתי לעיל סימן רס"א סעי' ט"ז בשם הפמ"א ח"ב שאין נכון לעשות כן ע"ש ועיין במג"א אם היתה סוכה עשייה ועומדת וכו' וא"ר מגיה בדברי הב"ח וע' ביד אפרים מ"ש בזה ועתה ראיתי בבר"י האריך בזה והעלה דאם בירך בשעת עשיה לא יברך זמן לרגל על הכוס כיון דלדעת התו' והרא"ש אינו מברך ע"ש:

ג **בש"ע אבל בשבת וי"ט כו'** עבה"ט ע' לקמן תרס"א מ"ש בשם שכה"ג דביום שיש קידוש האומר ברכת סוכה בברכת המוציא טועה אלא יאמר בקידוש ובדבר שמואל סימן רט"ו כתב שיש פקפוק אם יש להפסיק מקידוש היום בברכת סוכה בין ברכת היין לשתיה כיון שלא ניתקן מהקדמונים ולא הוזכרה בתלמוד ואין בשתית היין איסור חוץ לסוכה עכ"ל ולכן דעתי כיון דבקידוש אין בה סידור ברכות אחרות מברכים על הסוכה או קודם ברכת המוציא או אחריה כו' ר"ל לכל מר כדאית ליה דלמהר"מ יברך קודם המוציא ולהרא"ש דנהגים כוותיה יברך אחר המוציא אמנם י"ל דהיינו למברך על היין ונוטל ידיו מיד לסעודה משא"כ מי שמברך על היין ואינו נוטל מיד לסעודה רק אוכל פת כסנין להיות נחשב כקידש במקום סעודה י"ל דגם לפ"ד הדב"ש יש לנהוג בזה לברך תחלה במ"מ ואחר כך ברכת סוכה כיון דבאמת דעת מח"ב דפת כסנין אין לברך עליו ברכת סוכה אף ביותר מכביצה ודלא כגו"ר כמש"ל סימן תרל"ט ולפי"ז לא הוי מקום לברך ברכת סוכה כלל אך בזה דקמהדר ליה בקדושה יש לומר דאף המח"ב מודה דהוי קבע ולפי"ז כיון שכל עיקר הברכה מכח קביעות הקידוש שפיר יש לברך אחר הקידוש שהיא ברכת היין יברך ברכת הסוכה ולא ימתין עד אחר ברכת במ"מ על הפת כסנין וכן עמא דבר לברך ברכת סוכה אחר ברכת היין אבל מי שמקדש על היין ונכנס לסעודה

מיד הרוצה לעשות כמ"ש הדב"ש לברך על היין ויטול ידיו ויברך המוציא וברכת סוכה אין מזניחין אותו:

סימן תרמה

ג **נפרצו**. עבה"ט וע' בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ע"א כתב דלא מבעיא בנשברה ממש דהיינו שנקרע ונפסק רוב רחבה דודאי פסול אלא אפילו לא נקרע ונפסק כ"א המיעוט או אפילו עדיין היא שלימה וכולה קיימת רק שנכפפה כ"כ ונכפלה באמצעי עד שחציו תלוי למטה ומונח על חציו האחר נמי פסול כדפסלי' בבהמה אם נמרך המוח כ"כ שאי אפשר לעמוד שאפילו עור החוט והשדר' קיימים טריפה כו'. ופשיטא דלא הוי הדר דגרע מיבשה שדרתו והשבירה כל עצמה באה מן היובש עפ"י הרוב ולכן יש לפסול אף בשאר הימים אם לא בשעת הדחק שנוטלין הפסולים ותקנתא שכ' המ"א לאוגדו שלא יפול למטה אינו דאי לטריפה מדמית ליה יש לדמות גם לענין זה דלית ליה תקנתא ע"ש ולענ"ד דאם הוא קיים רק שנכפף למטה שכ' לפסול ומדמי לנמרך המוח אין זה מוכרח דהתם מחמת קלקול המוח שבתוכו דיינין לי' שסופו ליפסוק ואין לדמות להתם כ"א באתרוג שנימוח דמבעיא בש"ס ואף בזה דעת הרי"ף ועוד פוסקים דנקטי האיבעיא לקולא משא"כ בלולב אף על גב דבנשבר יש להחמיר מטעמים הנ"ל אבל בנכפף לבד שהיא מחמת רכות הבד של השדרה יש לאוגדו שמה וכשר אם לא שבנקל יש למצוא אחר כשר שראוי להיות מן המהדרים לעשות מצוה מן המובחר וע' בא"ר שכ' גם כן על דין המג"א דצ"ע דהתם החוט קיים ע"ש:

ד (**ס"ג**) **בש"ע ברמ"א** ואם אותו עלה אינו כפול כו'. וכ' מח"ב בשם זרע אמת שנה א' היה הרבה לולבים שהתיומת שלהם מתחלת ברייתו לא היה אלא עלה א' ונימנינו עליהם ופסלנום ונראה להכשיר בשאר הימים ואין לפסול אלא בב' ימים הראשונים ובשעת הדחק יש להכשיר אף ביום הראשון ע"ש:

ה **קצת**. עבה"ט וע' בא"ר שהביא דעת הב"ח בכלה בשני עלים כפולים ונחלק א' מהם ברובו פסול והא"ר כ' ע"ז דה"ה בנחלק מקצתו דהיינו עד טפח כמ"ש הט"ז וע' בפי' דברי התוספות בהך בשני עלים ע"ש וע' לקמן סק"ט:

ו **בצפורן**. עבה"ט וע' בספרי שו"ת בית אפרים סימן ס"א שבארתי בזה שיטות הפוסקים וכתבתי לתמוה על המ"ב שהביא המג"א סימן תרמ"ו וכתבתי דנפרך בצפורן לחוד פסול לשיטת התוספות והראב"ד שהביאו גם כן דבתר מראה אזלינן ואף שאינו נפרך בצפורן פסול כו' שכלה מראה ירקות שבה ע"ש וע' בשב"ע ח"ב סימן ך"ח שהיתר גמור אותם

שצובעים הלולבים שיש להם על ידי עלה ירוק שיהא נראה כחדש שהיא הידור מצוה ואין בו משום בל תוסיף בצביעה זו ע"ש והביאו בה"ט לקמן סימן תרנ"א וע' בא"ר סימן תרנ"א ס"ק ג' שכ' שלדעת אגודה שלא יכרוך גמי סביב ההדס משום ב"ת נ"ל למחות למה שיש נוהגים לצבוע לובן הלולב במין שקורין פייטר זייל ואפשר דס"ל דאין בו ממשות לחול עליו ב"ת ודוחק וגם בסימן תקל"ב אמרי' דעביד לחזותא לא בטל וע' בתוספת דסוכה דף ל"א ד"ה הואיל עכ"ל:

ואמנם השבו"י דעתו כמ"ש המנ"י כלל ע"ד דחזותא לאו מלתא ואפילו את"ל מלתא כיון שלא נקרא ע"ש הצבע כ"א לולב ירוק כדרך חדשים ואין חשש ב"ת דכל לנאותו כו' וע' סימן ל"ג לענין רצועות תפילין מבפנים וציצית שמותר מאיזה צבע שיהיה ע"ש וכן נלענ"ד דאין ראיה כלל מסי' תקי"ג לכאן רק שנלענ"ד שהמוכר לולבים אין רשאי לעשות כן כדאיתא בח"מ סימן רך"ח ומכ"ש במקום שיש בנמצא לקנות ירוקים ממש דאתי לאמנועי עי"ז מלהדר בתר חדש ממש עי"ז שהוא קונה יטעה את הקונה בזה ויש לקנסו שלא לקנות ממנו רק שכל מי שיש לו לולב לבן מותר לצבעו לעצמו או ליתנו לצבע ואם ידוע שזה המוכר יש לו לולבים לבנים וצבען מותר וע"ש בסמ"ע ס"ק ט"ז לענין לשרות בשר במים ע"ש:

ז (**ס"ח בש"ע**) **אבל אם נעקם לאחריו כו'** וכ' מח"ב בשם מע"ו הרב ז"ל בספר גט מקושר דלכתחלה יש ליזהר שלא יהיה עקום כלל לצאת מידי ספק אך היכא דלא אפשר יש להקל בעקום לאחריו שעינינו הרואות שהוא דרך ברייתו ע"ש:

ח (**ס"ט בש"ע**) **אבל עליו כפופים בראשו כו'** והב"ח כתב דנכון ליזהר כהר"ן אף שעליו כפופים בראשן וגם בשאילת יעב"ץ כתב דאף שהרא"ש כ' שהיה אוהב לצאת בו לדעת גדולים אחרים לא די שאינו מן המובחר אלא שאין יוצאים בו ובא"ר הביא גם כן דברי הב"ח וכ' שכ"כ בה"ג בשם רדב"ז. מיהו נראה דר"ן לאו דוקא כ"ש קאמר אלא חלק גדול כפוף כמ"ש בס"ק ד' עכ"ל ור"ל שבסק"ד לענין נחלק כ' בשם הט"ז דנחלק קצתו היינו עכ"פ כטפח או כזית ע"ש ואם כן ה"ה הכא ובאמת לא שכיחי כלל כפוף כשיעור טפח וגם נראה דל"ד לנחלק דמדמה הט"ז לפגימת המזבח ע"ש משא"כ כאן נראה דהר"ן פוסל בכל גווני דס"ל דהוי שינוי מדרך ברייתו אף שלפעמים נמצא גידול כזה. וע' בט"ז דמתחלה נקט כטפח ואחר כך נקיט כטפח או כזית ונראה דלישנא קמא עיקר ולישנא בתרא נקט ליה משום פלוגתא דר"ש וראב"י לענין פגימת המזבח. והרמב"ם שם פסק כר"ש דשיעורו טפח וע' בח"צ סימן יו"ד דמייתי ראיה להרמב"ם מסוכה דאמרינן ואותו היום נפגמה קרן המזבח כו' וע' בלבוש והביאו המג"א דאם רוב העלין או כולו כפופין

פסול וע' בא"ר שכתב שהט"ז חולק ומכשיר אף ברובה (בט"ז משמע שאף בכולם דעתו להכשיר בזה ע"ש) ונראה שבזה עכ"פ נכון ליזהר בדאיכא אחר שלא לצאת בזה שראשי העלין כולם או רובם כפופים:

סימן תרמו

ב **בש"ע נשרו רוב עליו כו'** וע' בשו"ת פ"י סימן ג' בנשרו רוב עליו דפסול אפילו בשאר ימים פסול למאן דס"ל הדר כל ז' בעי' ואפילו בלולב וערבה פסול שאר ימים כמו ביום א' וכן כל הפסולים חוץ מחסר ושאלה ואצ"ל נשרו עלי הדס דכתיב ביה עבות כו' ע"ש:

ו **שליקט עבה"ט** וע' בספרי שו"ת בית אפרים סימן נ"ה וסימן נ"ט שם נתבאר באר היטב דברי הרמב"ם וגם כתבתי ליישב דלא תיקשי אהא דאמרינן אם מיעטן כשר והא קי"ל כל מלתא דאמר רחמנא ל"ת אי עביד לא מהני עפ"י דברי התוספת דתמורה בצורם אוזן בכור כו' ע"ש וע' במרדכי דסוכה שהובא לקמן סימן תרמ"ז דאם קצצו עכו"ם ערבה בשבת דמייתי ראיה מהך דעבר וליקטן דלית ביה משום מה"ב ובבר"י כאן ובמח"ב סי' תרס"ז האריך בזה ע"ש:

ז (**בש"ע ס"ג**) **ענף עץ עבות כו'** וכ' במור וקציעה הדס שאין עלים שלו ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה פסול מק"ו דלולב כו' כ"ש בזה דילפינן מקרא דבעי' ענפים חופים את עצו:

ח **שוטה.** עבה"ט ומ"ש אותן הבאים מאיטליא הם פסולים ר"ל שהח"צ כ"כ כלפי מ"ש השבו"י שאין לברך על הדסים הנמצאים בפרא"ג (והם גם כן נמצאים באשמטרדם ובהמבורג) לצאת בהם מחשש מורכבים לפי שבישנים הבאים מאיטליא הענבים קטנים ועגולים ובחדשים משוכים באורך וגם נמצא קצת גרעינים גדולים ולכן יש לברך על ההדסים שנהגו שמביאים ממרחק וכל שעדיין הם ירוקים יוצאים בהם אך בשעת הדחק שלא נמצא הדסים הנהוגים אפשר להתיר לצאת באלו כו' ע"ש ועי"ז כתב הח"צ דנהפוך הוא דאלו שבאים ממרחק היינו מאיטליא אם לא במקום וזמן שא"א למצוא מאלו הכשרים ע"ש וע' בספרי בית אפרים על טריפות הריאה בריש סימן ל"ה בפירוש אפילו כטרפא דאסא שהבאתי שם דברי מחזיק בדק ותמהתי עליו וביארתי ג"כ בזה בספרי שו"ת בית אפרים חלק יו"ד סימן ז' ושם הבאתי דברי הח"צ הנ"ל ותמהתי על הכפות תמרים שרוצה להעמיס בדברי הרא"ש ולפמ"ש דעלה א' למעלה לא הוי הדס שוטה וז"א דמבואר דדוקא עמידת הג' בעוגל בעי' והבאתי שם דברי הרמזים דבעי' דקיימי באותו עגול אלא שעלה א' מורכ' על שניהם שהוא מתפשט קצת לרחבו היינו עבות דקרא

ע"ש שכתבתי שעפי"ז יש ליישב דברי מח"ב כהוגן ע"ש ומ"ש הבה"ט בשם הפמ"א שעובר על בל תוסיף ע"ש שלא כ"כ בהחלט רק כ' שיותר היה להם לחוש שיעברו על ב"ת לדעת קצת גדולים שהביא הרא"ש דמוכח דלרבנן (נראה שהוא ט"ס וצ"ל דלרבנן דלולב א"צ אגד ויש לומר דאפילו לדרבנן לא אמרינן האי לחודיה קאי אלא עובר על ב"ת ע"ש) דלולב צריך אגד עובר על ב"ת דאורייתא באינו מינו אפילו נתכוין לנוי ע"ש. וע' בתשובת שבו"י ח"ב סימן ק"ח שהביא דברי הח"צ וכ' שאין דבריו מוכרחים והעיקר כמ"ש בחלק א' שמוח"ז הגאון מוהר"ש שפירא לא רצה לשנות המנהג כלל. אך לענין ליקח הדסים ישינים וחד כתב גם כן דלא שפיר עבדו דאיכא גזירות הרואים בבל תוסיף (ולענ"ד דלא שייך בזה גזירת הרואים כיון דלא מינכר שינוי רק הגרעינים מאן מפיס לומר שזה אינו מינו) וגם בשו"ת פמ"א סימן ט' וע' במג"א סימן תרנ"ה ס"ק ט"ז דצריך כוונה לזה מכוין לצאת רק באחד איזה שהיא נכון ע"פ הדין והכי קי"ל לענין חליצה שחולצים לאיטר בשמאל ובימין מ"מ מי דוחקני לכל זה כו' ע"ש. ומ"ש ראיה מחליצה צ"ע וע' בספרי שו"ת בית אפרים סימן א' ובט"ז לעיל סי' ל"ט וע' במור וקציעה שכתב דגבי הדס אין ההרכבה פוסל כלל כיון דלא מינכר השינוי ע"ש דבריו צ"ע וע' במח"ב שהביא מתשובת רמ"א סי' קי"ז. וכתב מח"ב דאם הוא ודאי מורכב יש לפסול ע"ש וגם לטעם הלבוש דפוסל אתרוג מורכב משום שנעבדה בו עבירה יש לפסול כאן דשמא הורכב באילן מאכל וזה האות דגרעינים שלו גדולים קצת וכמש"ל מדברי השבו"י בזה:

ט (ס"י) **בש"ע ויש פוסלין כו'** וע' בהלק"ט ח"א סימן ר"ך בענף אחד של הדס שיש בו סעיפים הרבה שהוא נחשב אחד ונקטם האמצעי וסעיף אחד נשאר שלם יש תקנה לדבר שיחתוך האמצעי וישאר כמו בית יד לסעיף העליון ולא יתראה שהוא למעט כמו כן הכא ולפ"ז אסור גם כאן לעשות כן ביו"ט ופשוט שעכ"פ צריך אורך ג' טפחים ואע"פ שצריך למדוד כפיפתו ושפועו שבאמצע הקנה לית לן בה כל שעליו חופין את עצו כדינו:

סימן תרמז

א **בש"ע ערבי נחל כו'** ופי' דומה למסר ועיין בכפות תמרים שכתב דצפצפה לא משכחת פיו דומה למגל ובריית אגב כ' וע' בבר"י שכתב לסיוע' למלתיה מהתוספתא ומדברי בעל צידה לדרך ע"ש:

ב **שנשרו עבה"ט** וכתב בשו"ת פ"י כת"י ערבה שקיצצה ביו"ט הראשון של חג שאסור לטלטלה ולהניחה בלולב בו ביום ולא דמי למ"ש בסי' תרנ"ה בלולב שהובא מחוץ לתחום כו' דהתם לאו מוקצה הוא דחזי לישראל אחר רק שהובא מחוץ לתחום אסור

באכילה ובהנאה ומצות לאו להנות ניתנו אבל נתלש ממחובר שאסור לכל ומוקצה גמור הוא לטלטל העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה בשב וא"ת כו' ע"ש ושם בלשון השאלה כתב להסתפק את"ל אסור מ"מ אם חל יום טוב הראשון בשבת אם מותר ביום טוב השני וחסר שם התשובה ע"ז והנה המג"א כתב דנתלשה בראשון מותר בשני ע"ש אך נראה דהיינו ביום טוב שחל בחול אבל בחל יום ראשון בשבת אסור דהא קי"ל בסימן תקי"ג לענין ביצה דשבת וי"ט הסמוכים נולדה בזה אסורה בזה וה"ה כאן אך אם נתלשה בשבת ואחריו יו"ט יום א' וב' מותרת בשני כמבואר שם בהג"ה ע"ש:

ג **שנקטם עבה"ט** וע' בא"ר שדעתו להקל בערבה שנקטם ראשה באין אחר וכמו בהדס ואם עלתה בו תמרה אף לכתחלה כשר ודלא כהמג"א ע"ש:

סימן תרמח

א **היבש**. עבה"ט וע' במג"א בשם ש"ג חזזית העולה בתלוש אינו אלא מחמת יובש וכמושות וכשר וע"כ דכמוש מקצתו כשר וע' לקמן ס"ק י"ז שכתב דא"ש בש"ע וי"א דה"ה יבש כו' היינו לאפוקי מש"ג ע"ש וע' בפ"מ שם ובס"ק י"ט כתב דמסתימת כל הפוסקים משמע דאף חזית שעלתה בתלוש פסו' ע"ש:

י **בש"ע נקלף כו'**. וע' מ"ש בספרי שו"ת בית אפרים סימן ס' שבארתי ענין זה דנקלף יפה ושם הבאתי מתשוב' בית יעקב סימן פ"ז וע"ש מ"ש שדברי הש"ע שכתב וי"א דבעינן שיור כסלע הוא צ"ע ע"ש:

טו **מכוסה**. עבה"ט ובתשו' שבו"י ח"א סימן ל"ה השיג על הבית יעקב וכתב שהוא נגד משמעות הש"ס וכל היכא דבעינן מדאורייתא לקיחה תמה ושלימה כל שאינו מחובר בו בתולדתו חבור ע"י ד"א ודאי ל"ש חבור דלהוי מיקרי שלם ותמה ודחה ראיות הבי"ע מעירובין דף פ"א ומסוכה דף ל"ו ע"ש וגם בא"ר חולק עליו ע"ש וע' בפרי מגדים שאם העץ שלו בסיב ובתוך העץ גומא מגיע לתוך האתרוג כמו שנמצא לפעמים בדד פסול:

טז **בש"ע וחוטמו היינו ממקום כו'** וע' בב"י שהביא לשון רש"י שכתב ובחוטמו בעובי גבהו שמשפע משם כו' וגם הביא לשון הרא"ש ובסוף דבריו כתב כל לשונות בפירוש דברי הרא"ש מ"ש וכן עמא דבר אם המנהג גם בעובי גבהו עצמו לפסול או המנהג דוקא מעובי גבהו ולמעלה ואין עובי גבהו בכלל ע"ש ובלשון הש"ע שכתב ממקום שמתחיל כו' וכן לקמן סעיף י"ב ממקום שמתחיל לשפע כו' משמע קצת דלישנא בתרא עיקר דאין עובי גבהו בכלל אף דמח"ב כתב בשם מורו הרב ז"ל דעובי גבהו בכלל הפסול לפסול חזזית בכ"ש ע"ש אפשר דגם בש"ע מ"ש ממקום שמתחיל כו' וגם המקום בכלל

דכיון דסתם נקטינין לחומרא וקצת מסתבר כן וזיל בתר טעמא שבחוטמו נראה לעינים יותר ואם כן בעובי גבהו ג"כ לא גרע מהשפוע שגם שם נראה לעינים להדיא ומ"מ אפשר בשעת הדחק יש להקל בשאר ימים:

יט **ויש פוסלין** עבה"ט וע' במג"א שכתב שנראה להדיא לרוב בני אדם ובא"ר כ' בשם המבי"ט שאם אין נראה לעין מחמת דקותו וצריך להסתכל אין זה כל שהוא שפוסל ע"ש ובפ"מ ביאר יותר דכיון דחוטמו הטעם ששם אדם רואה יותר מבשאר מקומות משא"כ כשצריך עיון והסתכלות ומרחוק אין נראה אף בחוטמו אינו פוסל ע"ש:

כא **מראה עבה"ט** וע' בשו"ת פני אריה סימן ה' שאותן אתרוגים המצויים אצלינו לפעמים נמצא בהם מראה אדום כדם ממש שמירקותם מתהפכים אל האדום ופעמים רבות שהאודם מתפשט על פני רוב שטח האתרוג או על חוטמו כו' ומתחלה נטה לפסול בזה לפי שמראה זו לא שמענו שיהא מראה אתרוג נוטה אל האדום ושוב העלה להכשיר כיון שאין לנו ראיה מהתלמוד שזו הוא מראה פסולה אפילו נחליט שהוא שינוי מראה לגבי אתרוג שהכתוב מסר לחכמים והם פסלו שחור ולבן אבל אדום כיון שלא הזכירוה לפסול יש לומר דגם מראה זה הדר מיקרי כמו שבתפוחים מראה יפה הוא וגם כיון שזו דרך גדילתן ורגילין להיות הרבה כן מראית אתרוג היא ולא גרעי מאותן חזזית שקורין מו"ל שהביא הרמ"א ז"ל והמחמיר מפסיד ממון של ישראל וע"ש שכתב מה שקורין בלא"ט מאהל מפני שמראה זו באה בכל פירי מחמת עלה אחת או שאר דבר שהיה מונח עליו בזמן בשולה ועכבה מלהוציא באותו מקום מראיתה הטבעית ע"ש:

כב **אבעבועות**. עבה"ט וע' בא"ר שהביא מהאגודה דבמקום ששוכב על קוצים גדל בו חזזית הרי דלא בעינן שנולד מעצמות האתרוג ולכן כתב בבר"י שיש להחמיר בהך דינא דהמבי"ט ע"ש ולענ"ד דהך דינא דהמבי"ט שנעשה מקומו עקום ואדום אין בו גבהות משאר האתרוג וע"ד שכתב רמ"א להכשיר אותן שקורין מו"ל והאגודה כ' שגדל חזזית מחמת ששוכב על קוצים ודרך גידולו שבמקום ההוא נעשה גבוה מהאתרוג ונעשה חזזית מעצמות גידול האתרוג ופסול והנחת שם מלת חזזית הוא עפ"י התרגום ומלת ילפת שפירש חזזן כמ"ש בהגה סעיף ט' וכן איתא בבכורות דף מ"א ילפת זו חזזית המצרית ואמר ר"ל שמלפפת והולכת כו' פירש"י מלפפת דבוקה בו כדמתרגמינן ויחבר וילפף ע"ש ועניין דבוק בו לא שייך אלא בדבר שהוא גבוה קצת ונראה כאלו הוא דבוק עליו אבל בשוה לשאר אתרוג לא הוי דבוק אלא מראה אחר וע' בס"ק שאח"ז:

כג **דרגילים עבה"ט** וע' בתה"ד סימן צ"ט שכתב העולם נוהגים בפשיטות להכשיר אותו פלאט מאל (הוא מה שאנו קורים בל"אט פלעק) ואפילו שהם מורגשים במשמוש היד

כו' והני פלאט מאל שכיחי ורגילי חשיבי מראה האתרוג ולא מיקרי אינו הדר משום כך וצ"ע עכ"ל וכיון שהניח בצ"ע שלא בשעת הדחק אין להקל במורגשים במשמוש היד וע' בא"ר שהביא מרדב"ז סימן קי"א וסי' גם כן שאין להקל בדאפשר ע"ש וע' בדגול מרבבה שכת' אפילו גבוהים כו' וגם אפילו על חוטמו כשרים דאי משום שאינם גבוהים אם כן על חוטמו פסול שאף אם אינו חזזית רק שינוי מראה פוסל ע"ש וע' בלבוש שמבואר כן להדיא דמתחלה נקט הטעם משום דרגילי ושכיחי הוי מראה אתרוג ולא מיקרי אינו הדור בשביל כך אפילו מפוזרים ברובו או מחוטמו ולמעלה ועוד שאין זה חזזית שאין מישושן גבוה כו' ע"ש מבואר דלפי טעמא קמא אף בגבוה כשר אפילו מחוטמו ולמעלה וע' באליה זוטא שם ומכל מקום אין זה כ"א בלא אפשר וכמ"ש בא"ר ג"כ:

כד (**בש"ע סעיף י"ד**) **אם כשנקלף כו'** ע' בפ"מ שהניח בצ"ע אם מהני תקנה זו בחוטמו די"ל דנקלף כ"ש פסול כמו נסדק להר"ן ע"ש:

כה **בש"ע סעיף כ"ב שיעור אתרוג קטן כו'** וכתב בבר"י שנסתפקו באתרוג כביצה בצמצום ובודאי בימים אחרונים של חג יתקטן שיעורו אי נפיק בימים שיש בו כשיעור והביא ראיה מסי' תרכ"ט בסכך שעתיד להתייבש לא נפיק דיש דוחין דסוכה שאני דלא מפסקי לילות מימים בסי' תרס"ה ע"ש ולענ"ד דהדחי' ליתא דלא שייך הך חילוקא רק לענין הוקצה למצותו משא"כ כאן אך בלא"ה נראה שאין הנדון דומה לראיה מסכך דהתם דרך לסכך שיהיה ראוי לשבעה וכיון שעתיד להתייבש דנין ע"ש סופו ואף שבידו לסכך בכל פעם בסכך אחר מ"מ אזלינן בתר אורחא דמלתא שמסככין פעם אחת שיהיה ראוי לישב כל שבעה משא"כ בזה שהרבה פעמים הוא מניח אתרוג זה ולוקח אחר וכדאמרינן הפריש ז' אתרוגים כו' הלכך אין לך בו אלא שעתו וכששיערו חכמים אתרוג כביצה לשעתו שיערו וכיון דעתה יש בו כביצה שפיר נפיק ביה אך מ"מ נראה דכל שהשיעור מצומצם יש להחמיר שלא לברך עליו דשמא אין הדמיון עולה יפה ולפעמים נדמה שהוא כשיעור והוא פחות מעט דהא על הרוב א"א לצמצם כנ"ל ומ"ש בש"ע אפילו אם הוא בוסר ע' בשו"ת ח"צ סימן קס"א שתמה על הב"י שהבין בתוספות שכוונתם דאתרוג הבוסר שסופו ליגדל עדיף וליתא שכוונתם שאם אין גדול כזית למר וכביצה למר פסול אפילו אין עתיד ליגדל וכ"ש בעתיד ליגדל דאית ביה תרתי פחות מכשיעור ובוסר ע"ש ובר"י כתב דכן מוכח מתוספות דף ל"ו וגם בכפות תמרים השיג על הב"י בזה וע' בר"י לישב קצת וע' בשו"ת תומת ישרים סימן ח' ומ"ש בש"ט שאפילו גדול כל שהוא כשר ע' לבוש וע' בא"ר פירוש הש"ע כמ"ש הר"ן אף שצריך ליטול על כתיפיו יצא כיון שהד'

מינים אין מעכבין וה את זה כשיש לו כולם יכול ליטול הלולב ואח"כ האתרוג וע' לקמן סי' תרנ"א סעיף י"ב:

סימן תרמט

א **בש"ע פסול בגזול וגנוב** וע' בשער המלך שנסתפק בגזל מדבריהם כגון מציאת חרש שוטה וקטן ודעתו נוטה דלא יצא משום מה"ב ע"ש והביאו מח"ב:

ב **בשאר**. עבה"ט וע' בבר"י בשם הרדב"ז סימן תקי"ד מתיר לישראל לקצץ וכתב דהכי עבי' מעשים בכל יום וטעמו כיון שבעל הקרקע יש לו שטר העשוי בעש"ג ומלכא אמר מאן דאית ליה דסק' ליטול ארעא דינא דמלכותא דינא ונמצאת הקרקע שלו ע"ש והבר"י שם תמה על האחרונים שלא זכרו מ"ש הסמ"ג בה' מעשרות לחלק בין בזמנם לבזמננו דלא שכיחי שרות ישראל ע"ש וע' לקמן סימן תרס"ד ס"ק ו' שהט"ז כתב חילוק זה מדעתו וע' בח"י סימן תנ"ד ובשער המלך הלכות לולב הביא גם כן דברי הסמ"ג בה' גזילה לתרץ קושית הט"ז בדברי הסמ"ג אלו וע' בשו"ת גאונים בתראי סי' כ"ד וע' במשבצות זהב שכתב אותן שלוקחים הדסים מאריס שלא בידיעת בעל הגן יש לומר דידע ומחיל ע"ש ובאמת א"צ לזה כ"א כשהישראל קוצץ לעצמו וע' במג"א:

(ב)

בהג"ה והמודר הנאה כו' וע' בשו"ת שער אפרים סי' ל"ח שהקשה על ראיית הרשב"א במודר הנאה דלא אמרינן הואיל בעי מתשיל מתרומה טמאה דלא אמרינן וע"ז הקשה דבתרומה טמאה אי מתשיל הדרה לטיבלה ואין יוצאין בו וע' בשו"ת פמ"א ח"ב מה שהקשו לו ע"ז והוא ז"ל כתב ליישב דברי השער אפרים אמנם עתה זכינו לאור הגנוז שו"ת הרשב"א ח"ד ששם כתב גם כן לחכם א' והאריך בקושיא זו דהדרא לטיבלה ע"ש וקצת תשובה ההיא העתיק בשער המלך שהיה לפניו התשובה זאת בכתב ע"ש:

ז **מותר**. עבה"ט וע' בפמ"א סימן קע"ג שכתב כיון דלאתרוג מורכב יש לו טעם וריח כאתרוג ממש בל שום שינוי הסומך על ראשונים (שהביא הרמ"א בתשובה סימו קי"ז שכתב ולא אוציא לעז על ראשונים שנהגו לברך על אתרוג כזה במקום הדחק) ומברך עליו יצא בדיעבד ולא כלבוש שכתב שהם פסולים מדאורייתא וע' בשו"ת ב"ח סימן קל"ה ובשו"ת שבו"י ח"א סימן נ"ו ובספרי שו"ת בית אפרים סימן נ"ו הארכתי בענין זה והבאתי שם דברי מהר"מ אלשיך בתשו' ושאר פוסקים ותשובות המדברים בענין זה ונשאתי ונתתי בדבריהם באורך וברוחב בעזה"י והעלתי דאותן האתרוגים שמביאין עתה מאי קורפו והם מהודרים ביותר אין לחוש להם מחשש מורכב לפי מה שהועד לפני

שאין האילנות שם מורכבים ממש דהיינו שהאילן של לימין או מראנץ ובתוכו הרכיב יחור מאילן אתרוג רק כל אילן האתרוג א' הוא רק החשש הוא שמא גידול האילנות עתה מיחורים שלקחו ממורכבים זה כביר ובזה לא שייך טעם הלבוש שנעבדה בו עבירה לפי שאין עבירה בנטיעה זו שמן הדין מותר ליקח יחור מן המורכב ליטע במקום אחר גם הרימותי ידי על שאר הטעמים שיש להחמיר במורכב דלא שייכי בנ"ד וסיומא דפיסקא הוא שהאתרוגי' בזמנינו מאי קורפו או ממקום אחר הידוע לנו שהוא ממקומו' שבעלי גנות ופרדסי' מגדלי' אתרוגי' למכור כו' ומכ"ש באתרוגים שמביאים לכאן שהדבר ידוע שאין בהם הרכבת מין פירי אחר עתה רק גוף האילן הוא אילן אתרוג בלי שום גידול פירי אחר אף שי"ל שאפשר שנלקחו היחורים שנעשו האילנות מהם מאילנות המורכבים סלקנו מהם חשש מורכב לגמרי ומברכים עליהם בלי פקפוק והמנהג שבמדינות אלו שמברכים עליהם בפשיטות ובוחרים בהם לפי שהם מהודרים ביותר הוא נטוע לרבים ויסודתו בהררי קודש ע"ש וע"ש סימן נ"ז מ"ש עוד בענין זה:

יא **שיסור**. עבה"ט וע' בכפות תמרים שהעיר בזה מהא דקי"ל בשמן שנפל בו עכבר כו' כמבואר בא"ח סימן קנ"ד ובי"ד סי' ק"ד וע' בספרי שו"ת בית אפרים סימן נ"ח וסי' נ"ט בענין זה:

יב **פוסלת**. עבה"ט וע' מח"ב בשם מטה יהודה שהקשה דהו"ל לרמ"א לכתוב וי"א דחזזית כו' דלהמחבר כשר בשאר ימים וכן הקשה בע"מ ולדינא נראה דאין לברך בדאיכא אחר וע' בפ"מ שהניח ג"כ בצ"ע:

יד **הפסולין**. עבה"ט וע' בשער אפרים סימן ל"ה מ"ש להסתפק באתרוגים הפסולים שנוטלים ואין מברכין דשמא רשאים לברך שהחיינו בתורת ממ"נ דאף אם לא יצא מברך שהחיינו על ראיית הפירי כו'. וע' בבה"ט לעיל סי' רכ"ה בשם השער אפרים שדבריו תמוהים וכמ"ש בזה ביד אפרים ע"ש:

טו (**בש"ע סעיף ו'**) **בהג"ה אין לחתוך אתרוג כו'** זה מדברי מהרא"י בתה"ד שכת' דאם חותך לאכילה ביום ב' ומברך על השאר הוה כמו שיורי מצוה כדאשכחן גבי ציצית ואזוב כו' וכתבתי בספרי שו"ת בית אפרים סי' נ"ט שכן מוכח בהתוספות והרא"ש בסוכה דף מ"ו שמבואר מדבריהם דר"א דביום שני מטביל ונפיק בירך עליו ביום ראשון דלכאורה אין זה מוכרח ולפי התה"ד א"ל דאם לא בירך עליו ביום ראשון א"כ כשחותך ממנו ביום ב' אין מקום לתת עליו בשם שיורי מצוה ע"ש שהארכתי עפי"ז בסוגיא שם בדברים נכוחים בעזה"י:

סימן תרנא

א **דלא קטום**. עבה"ט וע' בדבר שמואל סי' פ"ד בקהל אחד שביו"ט הראשון של חג לא נמצא להם מין הדס כשר כ"א בד אחד כיון שיש בזה מחלוקת שהגאונים והרמב"ם והטור ומהרי"ק פוסקים כר"י דג' בעינן אלא שהרמב"ן וסייעתו פוסקים כר"ע הטוב והישר ליטול אותו בד עם שאר הג' מינים כדי לקיים מספק את המצוה בלא ברכה ע"ש מבואר דאף שעת הדחק ס"ל דלא מהני לענין ברכה ואף דלא קטום וע' בשו"ת כנה"ג ח"ב אם אחר שנטלו הקהל נמצא שלא היו רק ב' בדי הדס יחזרו ויטלו בלא ברכה והביאו בר"י ע"ש:

ב **ההדס**. עבה"ט וכת' במט"מ שיש ליזהר בהדס להתיר אגודו דלפעמים מונח עוקצו של זה בצד ראשו של זה ולפעמים כופפים הראשים לתוך שלא ינשרו העלים לכן יפשוט ויזקוף את הבדים ויעמידם דרך גדילתם ע"ש וה"ה של"ה והביאו בא"ר:

ג **נוהגין**. יע"ש במט"מ בשם מהרי"ל שבכל ששה ימים לא יהיה פתוח לילבו למעלה רק טפח וביום הושענא רבא יתיר אגודו עד חציו וע' בפ"מ שכת' נשאלתי ביו"ט א' שלא היו עלין תלושין מלולב אי שרי לתלוש מלולב ולעשות אגד י"ל דשרי דכל בתלוש לית ביה איסור ע' ביצה ובסי' שכ"א עכ"ל וע' סי' שכ"ב ס"ק ו' שנראה מדבריו כמסתפק קצת בזה שכת' ולקטום עלה מלולב לאגוד הלולב ביו"ט בקשר המותר אין ראיה מכאן דראוי להריח ע"ש וכן העולם נוהגין חומרא בזה שלא לתלוש ביו"ט ומכינים עלי לולב מעי"ט ודברים המותרים ואחרים כו' ואם שכח להכין וא"א לו לאגוד בענין אחר כמדומה שיש נוהגים לתלוש בשיניו דאיכא שינוי ופשיטא דלצורך מצוה שרי בכה"ג ומ"מ טוב לעשות בצנעה:

ח **בשמאלית**. עבה"ט וע' לקמן ס"ק י"ג וע' מח"ב בשם זרע אמת שהנוטל לולב קודם יש לו על מה שיסמוך ואדרבא י"ל דהכי עדיף והכי רהטי דברי התוספות והרא"ש והטור וב"י ע"ש וכ"כ בדגול מרבבה שהעיקר הוא שיקח הלולב תחלה ואמנם גם על מ"ש המג"א כשישלק יסלק הלולב תחלה הוא חולק דהא במנחות אהא דחולץ ש"ר תחלה פריך מנ"ל כו' ע"ש ודברי המג"א הם מהמט"מ שכ"כ בשם אבן שועי' ונתן הטעם לפי שהקדים הכתו' פרי עץ הדר וגבי תפילין אמרי' כל זמן שבין עיניך יהיו שתים וכל כל זמן שהלולב בימין יהיו שתים בקדושתן ע"ש:

י **היד**. עבה"ט וכת' בשבו"י ח"ג סי' מ"ו מי שהוא איטר יד שעושה כל המלאכות בשמאל רק שכותב בימין נראה שיקח הלולב בשמאלו שהיא אצלו ימין אף שכותב בימין כל אדם אין זה אלא לענין תפילין איכא דעות משום דכתי' וקשרתם וכתבתם דמשמע שהקשירה

תלוי בכתיבה משא"כ לשאר דברים הוי יד ימין אותו יד שלו שעושה בה כל המלאכות ומה לנו בכתיבתו ע"ש ונראה דאם לענין שאר המלאכות הוא שולט בשניהם אף שנקל לו לעשות בשמאל יותר וכותב בימין של כל אדם יקח הלולב בימין שכותב בה כיון שעכ"פ יכול לעשות כל המלאכות ביד זו וע' בשו"ת חוט השני סי' קכ"ח שכת' שדברי הרמ"א נפיק מבעה"ט ובד"מ מביאו מהכל בו וקאי אף לאדם דעלמא וכמ"ש בא"ר ע"ש:

יא **בזרועו**. עבה"ט וע' בר"י בשם מהר"י מולכו שאם אין לו ימין יטול שניהם בשמאל ואם אין לו שמאל יטלם בימין דהא עדיפא מליטול זה אחר זה עיין שם וכת' עוד שאם אין לו ידים וזרועות יטול בשינים כיון דלא כתיב יד כמו דקי"ל לענין חליצה בגידמ' וצ"ע לענ"ד אם מיקרי לקיחה שאין דרך לקיחה בכך כלל וע' בהלק"ט סי' ע"ז שאין הגידם יכול ליטול בשינים וע' בתשובות דמייתי הבה"ט ונראה שעכ"פ יטול בלא ברכה ופשוט דלאו דוקא אין לו יד או ידים אלא אפילו יש לו אלא שידיו אסורות בענין שאין יכול ליטול בהם דבר מאיזה מקרה וסיבה ר"ל דינא הכי וע' בא"ר ס"ק י"ג מ"ש בשם הכל בו שכת' דגידם יקח בזרועותיו דומיא דגידמת בחליצה משמע כמ"ש דבשינים לא וע' בא"ר כשיש לו אפי' יד שמאל יקח הלולב בידו והאתרוג בזרועו ע"ש ולענ"ד נראין דברי מהר"י מולכו שיטול שניהם בידו אחת ואמנם אפשר לקיים שניהם ליטול בזרוע ואח"כ בידו אחת או להיפך:

טו **בית יד**. עבה"ט וע' בשו"ת פני אריה סי' י"א באם אחז האתרוג בעוקצו בשעת ברכה ונטילה ובגוף האתרוג לא נגע כלל יצא דלא גרע מכרך סודר כו' ומכ"ש דהעוקץ הגוף האתרוג הוא כו' אלא דלכתחלה אין לעשות כן שמא ינתק העוקץ קודם שיצא בו גם א"א לעשות הנענועים כדין ע"ש:

יז **שמברך**. עבה"ט וכת' בשבו"י ח"א סי' ל"ד במי שבשעת הלל הביאו לו אתרוג כשר על פי הדין לצאת בו והוא רוצה להמתין שעה או שתים שיביאו לו אתרוג מהודר ויותר נאה ולכאורה היה נראה דזריזין מקדימין כו' וכ"כ במג"א סי' כ"ה מיבמות דל"ט שהויי מצוה לא משהיכן וכן הוא בילקוט ועיין בתה"ד סי' ל"ה ולעיל סי' תק"ו לענין קידוש לבנה ובשו"ת בית יעקב סי' קמ"ב וכת' דהא דאמרינן ביבמות קיבל עליו מלין אותן מיד לאו דוקא אלא כל שעושה אותו היום נקרא מיד כמ"ש הר"ש והרע"ב פ"ט דטהרות ועיין בח"מ סי' ק"ך ובתשו' צ"צ סי' ק"ד כתב הנשבע לשלם מיד זמנו כל היום כו' ויותר מאותו יום הוי שהוי מצוה ולענין מילה נהגו עתה כזריזין להקדים מצפר' ומ"מ אם כוונתו לעשות מצוה מן המובחר מותר לשהות אפי' זמן מרובה כל שודאי לו שיבא לידי מצוה מן המובחר דזה ג"כ זריז ועומד היא לעשות מצוה מן המובחר ומחשבתו הטובה

מצטרף למעשה וראייה מיומא דף ז' היכא דאיכא טמאים וטהורים וכו' והך דסי' כ"ה התם מה שמקדים ציצית לאו משום מצוה מן המובחר הוא ולכן אם יודע בודאי שיביאו לו אתרוג מהודר יותר יש להמתין על מצוה מן המובחר ע"ש והעתקתי בקצר' להתלמד מזה במקום אחר וע' בשו"ת ח"צ לענין חבוש בבית האסורים והבטיחוהו שיצא פעם א' בשנה כו' דמסיים במצוה אחת שאפשר לעשות' היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין למחר ואין בזה משום מעבירין על המצות כו' ע"ש והובא לעיל בבה"ט סי' צ' וע' ביד אלי' סי' מ"ב שהביא דברי שבו"י בזה והסכים עמו ושם הביא ג"כ הך דינא דהח"צ שהוא דין הרדב"ז וע' לקמן בתשובות שבו"י והח"צ שהבאתי שם בענין מי שהתחיל בהכנת נרות של שעוה כו' ע"ש:

יט **שלא להפך עבה"ט וכ"כ ג"כ בשו"ת חינוך ב"י סי' כ"ב ע"ש**:

כ **מזרח**. עבה"ט וע' בלקט הקמח בשם תולדות אדם למהר"ש אלגאזי בהסכמת רבני אטליא דדרך ימין מזרח צפון מערב דרום אבל מזרח דרום מיקרי דרך שמאל ע"ש וע' מח"ב שכת' בשם מורו הרב בספר גט מקושר שבעה"ק ירושלים נהגו להקיף דרום צפון כו' כמ"ש הרב הקדוש האר"י ז"ל ומינה לא תזוע כי תורת אמת היתה בפיהו גם כתב כי המנהג הנכון כמו שנוהגין העולם וכ"כ בספר הכוונות לעשות ג' הולכות וג' הבאות לכל רוח דוקא ע"ש וע"ש בשם קרבן חגיגה שמנהג ירושלים תוב"ב לומר ההושענות אחר ההלל הוא מנהג וותיקין וע' בתשובות ב"ח סי' קמ"ב נדפס שם קיצור תשובות מהב"ח שכת' בענין הנענועים המשנה ממנהג שנהגו עפ"י הרא"ש ידו על התחתונ' ובעל נפש יעשה כמ"ש רש"ל כו' ואם יעשה עוד אחר כל אלו הנענועים עוד ואו כחות קטנים בדרך הולכה והבאה ה"ז משובח מאד כו' ע"ש והביאו בא"ר ויש ט"ס בדבריו וגם בב"ח כאן כתב שהאריך בתשובה ולא זכינו לתשובתו בזה:

כא **בש"ע סעיף י"ב ונטלם אחד אחד כו'** וכת' בא"ר שבספר אמרכל כתב בשם ספר עתים שאם נוטלן בזה אחר זה יטול גם האתרוג בימין:

כג **עצמו עבה"ט** וע' בר"י בשם בית דוד דאם נטל בד אחד של ערבה יחזור ויברך ובק"א למח"ב כת' בשם שו"ת יכין ובועז שלא יברך ואף מי שסובר לברך לא יברך כ"א על אותו המין ואם בירך על נטילת לולב הוי ברכה לבטלה אך במו"ק כתב לברך על נטילת לולב לכן נראה דיטול בלא ברכה ע"ש:

סימן תרנב

ב **החמה עבה"ט** ועיין בר"ו שנהגו קצת ממהדרים לברך על הלולב בהנץ החמה בתוך הסוכה ולנענע ואח"כ בשעת ההלל מנענעים ד' נענועים וע' מ"ש מהרש"ל וויטל בספר הכוונות עכ"ל:

ד **לאכול**. עבה"ט וע' מ"ש לעיל סי' תקפ"ד ס"ק ד' לענין שופר כשמאחרין להביא לו ע"ש וע' בספרי שו"ת בית אפרים סי' ס"ג מה שקשה מכאן על מ"ש הט"ז ומג"א סי' תרע"ב בשם רש"ל ע"ש:

סימן תרנה

לעכו"ם עבה"ט ובשו"ת פ"י כת"י כתב ערבה שנקצצה בי"ט הראשון של חג אסור לטלטלה ולהניח' בלולבו בו ביום ולא דמי ללולב שהובא חוץ לתחום כו' דהתם לאו מוקצה היא דחזי לישראל אחר רק שהובא מחוץ לתחום אסור באכילה ובהנאה ומצות לאו ניהנות ניתנו אבל נתלש ממחובר דאסור לכל ומוקצה גמור הוא לטלטל העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה בשב ואל תעשה כו' ע"ש ושם בשאלה איתא להסתפק אם תמצא לומר אסור אף חל י"ט הראשון בשבת אם מותר בי"ט השני ואין שם סיום התשובה מה דעתו בזה והנה המג"א כתב דנתלשה בראשון מותר בשני אך נראה דהיינו בי"ט שחל בחול אבל היום הראשון בשבת אסור דהא קי"ל בסי' תקי"ג לענין ביצה דשבת וי"ט הסמוכים נולדה בזה אסורה בזה וה"ה כאן אך אם נתלשה בשבת וי"ט יום א' וב' מותר בשני כמבואר שם בהג"ה ע"ש ועיין בדבר שמואל סי' רכ"ח דמתיר בלולב שהובא מחוץ לתחום בשביל ישראל ובצווי הישראל שישראל אחר יוכל ליטלו במקום שיש להם לולבים אחרים ע"ש ומשמע דלישראל זה יש להחמיר במקום שיש לולבין אחרים עכ"פ בכה"ג שבא בשבילו ובציווי:

סימן תרנו

ד **ההדר**. עבה"ט מ"ש בשם מהר"ם מינץ ושו"ת ח"צ ועיין במשנה למלך הל' מעשה הקרבנות פרק ט"ז שכתב גם כן כדברי הח"צ ועיין בתפארת צבי סימן כ"ח ועיין ביד אפרים מ"ש בישוב דברי מהר"מ מינץ בזה:

ה **רב עבה"ט** וכתב בכנה"ג בשם המבי"ט ח"ג סימן מ"ט דאף על גב דאמרינן מה שמוסיף בהדור מצוה יותר משליש משל הקב"ה (ע"ש בפרש"י שפירש שהקב"ה יפרע לו בחייו והתו' כתבו שאוכל פירות בעוה"ז כו') מכל מקום היינו דוקא אם אין זה סיבה

לייקר האחרים אלא לפרסום הדור מצוה ע"ש ועיין באליה זוטא העתיק זה ומשמעות דבריו דקאי על תוספת שליש וליתא דעל תוספות יותר משליש קאי (ובא"ר נרשם ע"ז סמ"ק ונראה שהוא ט"ס וצ"ל הרמ"ט והוא ר"ת ר' משה טראני) ועיין בכנה"ג שהראה מקום להיפה מראה פ"ק דפאה:

סימן תרנז

לקנות. עבה"ט ועיין בר"י בשם בתי כהונה שביו"ט שני שפיר יכול לחנכו בלולב שאול וע"ש שמסופק אם מחויב בחינוך הקטן בשאר ימי החג דהוי תרי דרבנן ועיין בחגיגה דף ו' בקטן חיגר כו' ע"ש:

סימן תרנח

ה **משלכם**. עבה"ט ועיין מ"ש בק"א לשו"ת ב"ח החדשות בסימן ס"א בענין מתנה ע"מ להחזיר ומ"ש ביד אפרים על דברי המג"א בזה ועיין במחנה אפרים הל' קנין משיכה שכתב דלדעת הפוסקים דקנין דרבנן ל"מ לצאת י"ח מדאורייתא הני דקני אתרוג למצוה לפרעו אחר החג לא יאות עבדי דכל כמה דלא יהבי דמי אין לו בו רק קנין משיכה שהוא מדרבנן ואנן בעינן לכם מדאורייתא וע"ש בהג"ה בנו מהר"י גאון ז"ל שנתב דלפמ"ש הרמב"ן הביאו בש"ת ב"ח דאף מתנת מטלטלין אינה נקנית אלא בחליפין או בחצר או באגב אם כן גם במתנה יש לחוש כל שלא הביאו לרשותו ולפ"ז צריך לפרש הא דסוכה דף מ"א נטלו ר"י ויצא בו כו' היינו שלקחו לרשותו כו' ובבר"י כתב על זה דקשה ממתניתין דבפרק לולב וערבה שהיו מוליכין לולביהן להר הבית ומלמדין כו' יהא לו במתנה ולפמ"ש בסוף הספר בהשמטות דכל שנטלו בתוך ידו וכוון לקנות לכ"ע קנה מה"ת ניחא אלא דמדברי מר אביו לא משמע כן כו' ע"ש ועיין מ"ש בספרי שו"ת בית אפרים חלק ח"מ סימן ח' וסימן ט' בירור הדברים בענין קנין דרבנן לגבי דאורייתא ועיין בשו"ת משאת משה סימן ד' ובבר"י בס"י ובח"מ סימן ח' באורך ועיין בגט פשוט סי' ק"ך ובספר תורת גיטין לענין קנית קלף לגט ולא נתן מעות ומי שמדקדק במעשיו יש לו להחמיר גם בזה וע' במג"א לעיל סי' ש"ו הא דנותנין האתרוג במתנה ביו"ט משום דאינה מתנה גמורה אלא ע"מ להחזיר לאחר שיצא בו כו' וגם דלצורך מצוה מותר ועיין בס' המקנה בקידושין דף ו' ע"ב לישב מ"ש הב"י על הסמ"ג שכתב דיש לכפול את התנאי כדי שיהיה מצוה גם בחזרה ע"ש ועיין בר"י בשם מוצל מאש שנסתפק מי שאמר

בלשון הודאה לולב זה של ראובן אם יצא י"ח והבר"י כ' דלא יצא ע"ש ועבקצה"ח רמ"א ובמק"ח סי' תמ"ח בזה:

ו לאחר זמן. עבה"ט ובמשאת משה שם כ' שאם הלוקח חזר ופייס למכרו בדמים יצאו הקהל ולמד מזה לגוזל אתרוג מן חבירו ונטלו ביו"ט ובמועד פייסו ומחל לו מהני המחילה למפרע ע"ש ובבר"י הביא ראיה לזה ממ"ש בא"ח וכל בו בשם הראב"ד שהיה קונה אתרוג משלו כו' וגם ראיה מהחולץ כו' ע"ש עיין בספרי שו"ת בית אפרים חלק אה"ע ס"י בענין איגלאי מלתא למפרע ע"ש וע"ש בשיורי ברכה ובמח"ב שבגבעת פנחס ובגט מקושר השיגו על המשאת משה בזה ע"ש:

יא פטורה. עבה"ט ועיין בשכנה"ג דמי שיש לו אתרוג חייב ליתן עם הקהל ועיין בר"י בשם הא"ר שדחה דבריו אך הבר"י סובר שחייב בזו ככל צרכי צבור ובשם גאונים בתראי כתב דחיוב ליתן מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות ולפי"ז היה נראה לכאורה דגם כשאינו בעיר חייב ליתן המחצה שהרי טעמא דמהרי"ל לפי שגובין לפי ממון וכיון שנאמר שחייב מחצה לפי נפשות אף דליתיה בעיר צריך ליתן המחצה ומכ"ש לפי דעת הבר"י דהוי ככל צרכי צבור ועיינתי בא"ר וראיתי שכ' ג"כ במקום שנוהגין ליתן החצי לפי נפשות משמע דחייב ליתן החצי אף דליתיה בעיר אך שוב עיינתי בגאוני בתראי שכתב שם תשובה זו בשם הב"ח ובדברי קדשו כתוב דלפי העולה שם דלמהרי"ל אף שצריך ליתן מחצה לפי נפשות מכל מקום מי שאין בעיר אין לחייבו כלל ובאשה שמכנסת עצמה לחיוב מצוה ולברך הוה בכלל הידור מצוה וצריכה ליתן לאותו חלק שגובין לפי ממון אבל לאותו חלק שגובין לפי נפשות היא פטורה ע"ש ולענ"ד המעיין במהרי"ל יראה דלא נחית להא רק ס"ל דלדעת מהר"מ גובין לפי ממון דס"ל דאף על גב שהמצוה היא חובת הגוף מכל מקום היא חובה שמוטל לעשותה בממונו ומי שאין לו ממון לקנות לו אתרוג הוא פטור ממנה וא"צ לחזור על הפתחים ומכ"ש כשיש לקנות אתרוג בדבר מועט שיהיה ראוי לצאת י"ח אלא שהקהל הם צריכים להדר המצוה כפי עשרם פשיטא שחיוב זה אינו רק על בעלי כיסים ולכך החליט מהר"ם לומר שגובין לפי ממון וע"ז כת' מהרי"ל שעתה שאינו בעיר שאין מקום לחייבו לפי ממון דהא ליתיה גביה חיוב הידור מצוה אין סברא שנתחייבנו לפי נפשות ודרך כ"ש קאמר דאפילו אי איתא בעיר שהיה מקום לומר שחייב לפי נפשות כיון שהוא חובת הגוף ואפ"ה חשבינן לפי ממון ומכ"ש אי ליתיה בעיר שאין מקום לחייב לתת כסף נפשות ערכו בעיר שאינו בה וגם לפי ממון אין לו שייכות במצוה כשאינו שם אך מכל מקום עכ"פ מבואר אף לפי מ"ש הב"ח לגבות חציו לפי נפשות אי ליתא בעיר אין אשתו חייבת כלל דהא הוא

אינו שם ואין לדמות ללחי וקורה וכה"ג דכאן המצוה צורך שעה הוא וכיון שאינו שם בעת צורך המצוה לעצמו הוא פטור אף מלפי נפשות והאשה אם לא תרצה לברך א"צ ליתן בין החצי שלפי ממון ובין החצי שלפי הנפשות כמ"ש הב"ח בזה:

יב **כתקנה**. עבה"ט וע"ש בבית יעקב שליחיד הדר בכפר אין מחויב להלוות אף שהוא יכול לברך בעיר על אתרוג של חבירו אין חיוב עליו לשלחו ועיין מ"ש לעיל סימן י"ד לענין טלית בבה"ט וש"ת ובא"ר השיג עליו ומסיק דאף משום יחיד הדר בישוב כיון דאין לו אתרוג ראוי לשלחו והוא יברך על אחר ובלבד שאותו יחיד לא פשע דומיא דעירוב תבשילין וע"ש בא"ר שטוב לברך על אתרוג שנתן לו חבירו במתנה מלברך על של קהל שיש כמה חששות כמ"ש בב"י ודלא כקיצור של"ה שכתב להיפוך ע"ש ולפי מ"ש לעיל ס"ק ה' גם במתנה יש קצת חשש אם אינו מושך לחצירו אך לענ"ד העיקר כמ"ש שם דכשנוטלו בידו הוה קנין דאורייתא ומכ"ש כשאינו ברשות בעל האתרוג רק בבה"כ או בבהמ"ד דהוא רשות כל אדם שפיר הוה קנין דאורייתא בלי פקפוק ועדיף מלברך על של קהל וטוב לנהוג שהסגן או יחיד אחר שבבה"כ ובהמ"ד יקנה האתרוג משלו והוא יתן לקהל לברך במתנה ע"מ להחזיר ושוב יגבה מעות אתרוג כמ"ש בא"ח וכל בו בשם הראב"ד שהיה נוהג לקנות אתרוג משלו ונותנו לכל הקהל במתנה ע"מ להחזיר וביומא דערבה היה מבקש מהם שיפרעו דמי אתרוג שמא היה בהם מי שינהג סלסול בעצמו או שהיה רוחו גסה שלא ירצה לצאת אלא בשלו ע"ש וכבר כתבתי שמזה הביא ראיה בבר"י דמהני פרעון למפרע וע"ש שכתב דיש לדחות ונראה שר"ל דאפילו תימא דלא מהני היינו אם לא ניתן לו בשעת נטילה במתנה כלל משא"כ בזה כיון שהנותן גמר ואקני ליה אלא שהוא אינו רוצה לצאת אלא בשלו דניחא ליה למעבד מצוה בממוניה כיון דדעתיה עליה ליתן לו ביומא דערבה שכר מצוה סגי בהכי. וכתב בשכנה"ג כאן וסי' תר"ס שנוהגים שם שקונים מקופת הקהל כמה לולבים ואתרוגים וביום א' דסוכות מוכרים ע"י הכרזה ומי שמעלה בדמים נותנים לו ואחר יו"ט פורע ועיין מ"ש סימן ש"ו עכ"ל ור"ל דשם מבואר דיש אוסרים בכה"ג וגם נראה דלכתחלה אין לעשות כן מטעמא דכתיבנא לעיל בשם המחנה אפרים דיש לחוש להך דעה דמשיכה בלא מעות אינו קונה מה"ת וע"ש שכתב שאביו ז"ל העלה בדמים לולב אחד שקנאו גביר אחד להרב החסיד מוהר"ר דוד הכהן ז"ל ואמרו לו שלא היה לו לעשות כן מפני כבודו והשי' הרב החסיד גדול כבודו אך במצות ה' אין חולקין כבוד לרב דיותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות מצוה שצוה הקב"ה משום אדם ושבחוהו על התשובה הזאת עכ"ל ועיין לעיל סימן תפ"ה שכתבתי כיוצא בזה בשם אגרת שמואל אך נראה שזה לא נאמר אלא על מצוה המוטלת על כל

איש מישראל אבל במצוה המשותפת לצבור כגון קריאת התורה וכל כיוצא בזה שאין המצוה שכל עדת ישראל יעשו אותה כ"א לעצמו שאין סגנון המצוה כך רק שיעשוה קצת אנשים מן הצבור ואז פשיטא שיש להקדים הת"ח ואנשים מכובדים לשאר כל אדם ולאו כל כמיניה לומר לעצמי אני מציל וכך הוא המדה כמו שמצינו בסוטה גבי ארונו של יוסף שלקח משה שאמרו הניחו לו כבודו בגדולים וכן מצינו בקריאת התורה שהקדימו הת"ח וכהן ושאר מעלות בקודש זה ע"ג זה כמבואר בגיטין פרק הניזקין ועיין לעיל סי' קל"ה וסי' רפ"ב בשם הא"י שכת' בשם הירושלמי שכבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים ע"ש ועיין בח"ש סימן כ"ח לענין לכבד במצות מילה וכסוי ועיין בספרי שו"ת בית אפרים חלק ח"מ שוב ראיתי במור וקציעה הביא דברי שכנה"ג וגמגם בהא דהא הגדול גולל ונוטל שכר כנגד כולם וכן בסעודה גדול מברך כו' וכ' דהתם שאנ' דנחת לדמי וגם אפשר דחיישי לממון צדקה ומ"מ נראה כיון שהתחילו בכבוד הרב אע"ג דבח"ש פי"ג דשקלים הוכחתי שאין משוא פנים לגדול בדבר מצוה במקום שיד כל אדם שוה שאני היכא דליכא כבוד התורה משא"כ הכא דאיכא כבוד הרב דחמיר וגם זילותא אית ליה בכה"ג כו' ומ"מ אינו יכול למחות במי שהוא חזרן במצות דאיכא כבוד שמים דמצוה ולהרבות מעות צדקה אך פליאה נשגבה מנהגם למכור בפרהסיא וע"י הכרזת שמש כו' ע"ש וגם בעיני יפלא וכמ"ש שכנה"ג בעצמו לרמוז לסי' ש"ו כמש"ל ולענין לעשות כבוד לגדול בעסק עשיית מצוה נראה לכאורה מדחזינין שהתורה חולקת כבוד לכהן וקדשתו כי קדוש הוא לאלקיו ראשון לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון כו' והיינו כמו בזמנם שאחד מברך והשאר יוצאים בברכתו ומ"מ יש לחלק קצת היכא שזה יתבטל מן המצוה לגמרי ועיין לעיל סימן תפ"ה ובשאר דוכתי שרמזתי לעיל ע"ש:

סימן תרנט

מוציאין ב' ספרים כו'. ועיין בשערי אפרים שער ח' שבארתי שם הדין אם טעו וקראו פרשה אחרת וכן בקריאת שאר ימי החג המבוארים בסי' תרס"ב ותרס"ג תרס"ח תרס"ט אם אירע טעות ושאר פרטים הכל מבואר יפה בעזה"י משם תדרשנו:

סימן תרס

פעם. עבה"ט ועיין בא"ר דלכן אבל שיש לו לולב יש לו לכבד את מי שאין לו שיקיף הוא דשמא הלכה כמ"ד האבל יקיף וכשאינו מקיף עושה רעה ובאשל אברהם כ' בשם בית יהודה דהיינו שאינו מחויב להקיף וליתא ונראה שמצויין בטעות וצריך לציין על

תחלת הג"ה שמי שאין לו לולב ולא יקיף ע"ז כ' שאינו מחויב להקיף וכ"כ ב"ח בשם רש"ל ועיינתי בשו"ת בית יהודה ומצאתי בסימן י"ח שם כדברי ושם הביא משם שכנה"ג שהביא מהב"ח בשם רש"ל ע"ש וסדר הפיוטים שבכל יום וביום הו"ר עיין בלבוש כ' שנוהגים כשאומרים הושענא לנענע את הלולב ע"ש אז ירננו עצי יער כו' וע"ש באמירת אני והו הנזכר במשנה שפירש"י שהם שני שמות משם של ע"ב ע"ש בלבוש ביאור הדברים ובא"ר הביא מ"ש ב"י ולבוש ואבודרהם והתי"ט בשם אני שהוא אלף דישראל ורש"י בסוכה כ' שהוא אלף דאחריהם וע"ש ועיין בר"י שהביא מהירושלמי ועיין בספרי שו"ת בית אפרים בפירוש הפיוט כהושעת אלים כו' בחרוז כהושעת גוי ואלקים דרושים לישע אלקים עפ"י הירושלמי דסוכה דדריש אשר פדית ממצרים גוי ואלקיו כביכול את עצמך פדית ע"ש וגם החרוז חנון בידם מעבירים כתבתי שלענ"ד הוא ט"ס שנפל בספרים הישנים [הלום ראיתי בסידור כ' על קלף ישן כתו' גם כן כנוסחא שלפנינו] ונ"ל חנם בידם מעבידים ע"ש מלתא בטעמא:

סימן תרסא

אחריו. עבה"ט ועיין לעיל סימן תרמ"א שם הבאתי תשובת הב"ח ודעת החולקים ע"ש:

סימן תרסג

ג **קהלת**. עבה"ט ובא"ר כ' שנ"ל לברך בלא שם ומלכות וכמ"ש סימן ת"צ:

ד **ומפטיר**. עבה"ט ועיין בפ"מ אם קרא רק וביום השני במפטיר בשבת חה"מ וגלל ובירך יחזור ויקרא וביום השלישי בלא ברכה ועיין סי' קל"ז בא"ר ס"ק י' ועיין מ"ש אא"ז מהר"מ מלובלין סימן פ"ה ומ"ש במג"א סימן ה' מבואר יפה בחיבורי שערי אפרים שער ח' בסדר קריאת חה"מ סוכות ע"ש:

סימן תרסד

ביום השביעי. וכ' בק"א למח"ב בשם ספר מזבח אדמה שכ' בשם שולחן מלכים מי שמת לו מת תוך החג התירו רבני ירושלים עה"ק שיכול לקרות תיקון ליל הושענא רבא ע"ש ועיין בא"ר שכת' ומשכימים לבה"כ והוא אחד מה' השכמות ר"ה יה"כ והו"ר פורים וט"ב וכ' בשם מהרי"ל פ"א היו סבורים שעלה עמוד השחר ושגגו שעדיין הלבנה זורחת ואחר כך החשיך והמתינו כמעט שעה עד שעלה עמוד השחר וערב ר"ח חשון גזר מהרי"ל וכל הקהל שיתענו ולקרות ויחל ולומר סליחות על שהניחו טלית ותפילין ואמרו

פסוקי דזמרה בעוד לילה פ"ש ונראה שהחמיר בזה משום ברכות לבטלה שאמר דאם כן אין להחמיר כ"כ ועיין לעיל סימן י"ח וסי' ל' היה משכים לצאת לדרך כו' ומ"ש ומרבים קצת בנרות כ' מט"מ מפני שהוא סוף החג כו' ולכן נהגו להדליק שיורי נרות של יוה"כ והביא בש"ג וא"ר וע' פ"מ דאף מזמור שיר ליום השבת אומרים בהו"ר ואין אומרים נשמת שאין בו כ"כ תוספות נשמה יתירה ואומרים נעריצך בקדושת מוסף ואומרים ממקומו כו' וקודם קריאת התורה אין כמוך שמע ישראל על הכל כמו בי"ט:

סימן תרסה

א **הוקצה**. עבה"ט ועיין בספרי שו"ת בית אפרים שבארתי באורך בדינים אלו ובסוגיא דסוכה שם ובביאור דברי המג"א בסעיף שאח"ז ועי' ביד אפרים מ"ש בזה:

ב **בשמיני**. עבה"ט וע' בא"ר שכ' דבנפסל בשמיני יש להקל ואפילו ביו"ט הראשון יש להקל בעת הצורך ואם נפסל קודם שנעשה מצותו ביו"ט א' או אפי' לא נפסל ויש לו אחר סיים הב"ח דלמעשה צ"ע ובשכנה"ג פסק בסתם דמותר ודעת הט"ז נראה דאסור ונראה להקל עכ"פ בנפסל ע"ש:

ג (**בש"ע**) **ויש אוסרים כו'** ועיין בא"ר שלעת הצורך יש להקל כדעת רי"ו וכ"כ בספר אמרכל כו' ובהגמ"נ כ' נהגו להוציא עוקץ האתרוג בשביעי ותו לא שייך הכנה:

ד (**ס"ב**) **בש"ע הפריש ז' אתרוגים כו'**. ועיין בט"ז מ"ש על דברי הג"א וע' בספר רב משולם מלקוטי הח"צ ז"ל ס"ס א' שכ' שט"ס הוא במג"א ונתחלפה הב' בד' והך ולא אגדה צ"ל ולא אגבה כו':

סימן תרסז

הכנה. עבה"ט ועיין בא"ר מפרש להעמיד היינו להעריך טבלא שלהם על רגלים ועיין במג"א סימן תקי"ד דלהעמיד נרות שעוה לצורך הלילה אסור ומ"ש בשם מהרי"ל לענין חיפוש בס"ת (ר"ל להעמיד הס"ת בפרשה שיקראו בה ביו"ט אסור בשבת שהוא עי"ט) משבת ליום טוב כן הוא במהרי"ל ובא"ר נקט איפכא מיום טוב לשבת וכ' מח"ב דבשניהם יש ליזהר ע"ש:

סימן תרסח

ב **חג העצרת**. עבה"ט ועיין בדברי אא"ז בבכור שור דף קט"ו ע"ג שהביא ראיות דש"ע מיקרי חג ובר"י כתב שדבריו טובים ונכוחים וע"ש מה שנשא ונתן בדבריו ז"ל ועיין במעיל צדקה סימן ח' שכ' גם כן מהירושלמי דמו"ק והפכתי חגיכם כו' וממתניתין

דבכורים מעצרת עד החג והר"ן בנדרים מביא ירושלמי שבל' תורה אינו נקרא חג כ"א בל' בני אדם מ"מ אף שהתפילות והברכות על סמך המקרא נתיסדו מכל מקום מה שאינו בנוסח המקרא עדיף טפי לשון בני אדם בתפלה עיין שם ועיין בא"ר ובאר יעקב מ"ש בזה ועיין בר"י שהביא מתשו' כנה"ג ח"ב ונזיר הקודש דף תפ"א ובית יעקב סימן ע"ח וסימן קמ"ב דס"ל כהרמ"א שא"ל חג ובר"י השיג עליהם מדברי כל הפוסקים הראשונים וכן משמע ממסכת סופרים פי"ט ה' ג' וע"ש בשיורי ברכה שמצא בסדר רב עמרם כתיב את יום שמיני חג העצרת הזה ועיין בר"י בשם ב"י דמי שטעה בתפלת ערבית של לילי ש"ע ואמר את יום חג הסוכות הזה ועקר רגליו יצא בדיעבד ובר"י חולק עליו והביא ראיות דלא יצא ומחזירים אותו דודאי האומר חג הסוכות על סוכות ממש נתכוין ולא על ש"ע דאשכחן שנכלל בחג הסוכות דהא גם מה דקאמר עד השתא בתפלה על חג הסוכות ממש נתכוין ע"ש:

ג **אוכלים עבה"ט** ועיין בנ"ב ח"א סימן מ"ה שהכריע שאין ישינים והח"ב הביאו וכ' שאין ראיה מהש"ס אך מהרי"ל כ"כ וד"מ כ' שכן נוהגין ובא"ר כ' דהאגודה חולק וכן דעת הב"י עיין שם ועיין בר"י דשלוחי א"י שהם בח"ל בכדי שלא לזלזל ביו"ט שני צריכין לישב עם בעה"ב ויאמרו בינם לבין עצמם שאין עושים משום מצוה ויישן בבית שיעשה לו איזה אמתלא (ר"ל אם הוא באתרא דנהוג לישן גם בליל שמיני) וכן יטעום קצת חוץ לסוכה והכל בצנעה ע"ש:

ד **ואין מברכין**. עבה"ט ועיין לעיל סימן רמ"ה דליל שמ"ע אסור בזיווג ובר"י בשם הרמ"ז כ' דלבני ח"ל גם בש"ת אסור ע"ש מלתא בטעמא:

ה **עשר עבה"ט** ועיין בשערי אפרים ועיין בשו"ת פמ"א ח"א סימן ס"ג במקומות שנהגו לומר בש"ע לאחר התפלה למנצח על השמינית אם חל בשבת אין לומר רק שיר של יום השבת משום טורח צבור ע"ש:

סימן תרסט

א **שמחת תורה** עבה"ט מ"ש בשם הח"צ וע"ש בגוף התשובה שאף לתקנת מהר"א קפסלי שמבי' בכה"ג שתיקן בעירו שלא יסיים התורה אלא על חשוב שבעיר אין זה מונע האיש הלזה ממצוה זו כי במקום שב"ת עומדים כו' וחשובים הם לפניו יתברך ע"ש:

ב **כל הנערים**. עבה"ט ועיין בשערי אפרים שער ח' שביארתי כל דיני קריאת התורה ביום על הסדר בפיוט שאומרים קודם נשמת המתחיל נשמת מלומדי מורשה בחרוז הרגיש רזי דרי הלב שמעתי שהוא ט"ס וצ"ל הרגיש רווי דדי חלב והוא עפ"י מ"ש חז"ל

על פסוק דדיה ירווך בכל עת מה דד הזה כו' כך ד"ת כו' עיין בעירובין דף נ"ד והוא אמת לענ"ד ומידי ראיתי שם הרגשתי עוד בט"ס אשר שם בחרוז נצח ונוטע לחיי עולם ונופש הוא ט"ס לענ"ד וצ"ל נצר מטעי לחיי כו' והוא ע"ש מ"ש כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנא' ועמך כו' נצר מטעי מעשה ידי להתפאר:

סימן תרע

א **חנוכה.** ע' בנ"ב מ"ת סימן קל"ז בישוב דברי הב"ח שכת' שהפך שמן מצאו שהיה מוקף צ"פ והקשו עליו דמוכח דטמא בהיסט והוא ז"ל השיב ששיטת רש"י בשבת דף פ"ה כהב"ח ועיין שם בתוס' שהקשו על רש"י וע' בתו' שם דף פ"ה וע' במור וקציעה האריך ג"כ בזה ועיין בדברי אא"ז בבכור שור בשבת מ"ש בזה על דברי הרא"מ וע' בשו"ת שער אפרים סי' מ"א ובח"צ סימן פ"ז ובפני אריה סי' מ"ם וע' בא"ר שהשיג על המפורש במגילת תענית שחיפם בעץ היינו עצים וליתא דהיינו בדיל כמ"ש רש"י בע"ז כו' וכבר קדמו בשער אפרים ע"ש ואני בפרישתי לפסיקתא רבתי בפסקא דחנוכה כתבתי ליישב עפ"י מאי דקי"ל דחיפוי כלים טהורים אפי' חיפוי של מתנות ואדרבה הכלי בטל לגביה וכמ"ש הרמב"ם בפ"ד מה' כלים ואע"ג דהרמב"ם לענין כלי עץ שיש לו בית קיבול מיירי נראה שאין לחלק בין כלי עץ שיש לו בית קיבול אף על פי שהוא מקבל טומאה נטהר ע"י החיפוי כמו כן בשני מיני מתכות כללא הוא דחיפוי כלים טהורים ע"ש ועיין בסוף חגיגה בזה:

ב **הנשים עבה"ט** וע"ש בח"צ שסובר שיש למחות בידם כשנוהגים שלא לעשות כי הבטלה עבירה היא וכו' ולא דמי לר"ח דאיקרי מועד ויש בו קרבן מוסף ע"ש ומ"ש בה"ט בשם ב"ח לענין תענית ערב חנוכה עיין לקמן סי' תרפ"ו במג"א שם ועיין בשו"ת שער אפרים סי' מ"ג שהסכים לדינא להב"ח לאסור בתענית דלפני חנוכה ועיין בשו"ת הר הכרמל סימן יו"ד באחד שהתענה כמה שנים בערב חנוכה הוי נדר בטעות כו' ולענ"ד אין להקל בזה כיון שאפשר בהתרה ע"י חרטה שאילו היה יודע שיש איסור בזה לא היה מתענה היום ועיין פר"י שכתב שמותר לגזור ת"צ אף במקום שנהגו שלא להתענות ערב חנוכה ויש מי שחולק ע"ש:

סימן תרעא

ב **מוסיף והולך כו'.** עבה"ט ועיין בר"י מי שלא היה לו שמן רק לנר אחד ובירך עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכים להידור בלילה ההיא כתב מהר"מ מזרחי ומהר"א

נחום דלא יברך פעם אחרת על נרות הנוספים ועיין לקמן סוף סי' תרע"ב. וע"ש אם ב' וג' ב"ב דרים בבית א' וכ"א אוכל עם ב"ב בפ"ע כ' בש"ה שא"צ להדליק כ"א בפ"ע רק להשתתף יחד בפריטי ודלא כמ"ש בשערי ישועה כו':

ג **המנהג.** וע' בכנסת יחזקאל סי' י"ז ששם המנהג הספרדים שרק בעה"ב הוסיף והולך וכתב שאם אשכנזי דר בבית אצל ספרדי אינו יכול למחות בידו האשכנזי הדר שם מלהדליק בביתו ואין בזה משום לא תתגודדו כו' ע' שם מלתא בטעמא:

ח **מיוד טפחים.** עבה"ט ועיין בפמ"א שתמה לפי מ"ש הטור בח"מ סימן תי"ח לפסוק כת"ק דר"י א"כ האיך פסק הכא כרבינא דאליבא דר"י אתמר עיין שם באורך ובשבו"י ח"ג כתב דפלוגתת רבנן הוא לומר שאף על פי שהוא ברשות חייב דהכי משמע מדקאמר ר"י אומר בנ"ח פטור מפני שהוא ברשות וגם דאיך קאמר זאת אומרת כו' דלא כהלכתא עיין שם וע' בתוספתא פ"ו דב"ק דתני ר"י אומר בנ"ח פטור מפני שהניח ברשות ח"א בין זה ובין זה חייב כגון אלו מסככין על פתחי חנותיהן ברה"ר אע"פ שיש להם רשות ובא אחר והוזק בהם חייב עיין שם לשון זה משמע קצת כמ"ש השבו"י דלאו מטעם הנ"ל לאנוחי למעלה מגמל ורוכבו אתי עלה אלא אפי' אם מצוה להניח תוך יו"ד טפחים וברשות קעביד אפ"ה אם הוזק חייב ועיין מ"ש במח"ב בזה. ובא"ר הביא בשם סדר היום שמצותה למעלה מעשרה טפחים עד י"ח טפחים שכן גובה של מנורה י"ח טפחים והא"ר תמה עליו דמנ"ל לומר דלמטה מעשרה לא ובמח"ב כ' כיון שהרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דאמר"י צריך להניח למטה כו' מסתמא דין חנוכה כסוכה ומבוי וכ"כ הרמ"ע בס' אלפסי זוטא וע"ש שבטור ברקת כתב דמצוה להניחה מעט למעלה משבעה טפחים ובסוף שומר אמונים סימן ה' כ' שיש לו מקום בכתבי האר"י ז"ל על מה לסמוך עיין שם:

ט **מחציו.** עבה"ט ועיין בחוות יאיר סימן רכ"ו על מ"ש הב"י בפי' דברי הסמ"ק ובדברי הב"ח שם עיין שם ועיין מ"ש ביד אפרים דברי הט"ז בזה:

י **ומברכים.** עבה"ט ומ"ש בשם הח"צ סי' פ"ח שתמה על זה שאין תמיהתו רק על המחבר שכ' דין זה דהא עיקר טעם הריב"ש הוא דמברכים כמו שמברכים על הלל בר"ח שהוא ממנהגא (ועיין באר הגולה) א"כ המחבר שפסק בה' ר"ח כהרמב"ם וכתב שכן נוהגים בא"י וסביבותיהם וא"כ לדידהו אין לברר בנר בה"כ ע"ש אבל לדידן דמברכים בהלל בר"ח גם הח"צ מודה דשפיר מברכים אנרות בה"כ ומ"ש בה"ט כ' רמ"א בתשובה כו' זה העתיק מט"ז והוא ט"ס בט"ז וצ"ל רמ"מ סימן מ"ג והוא ר"ת מוהר"ם מינץ וכמ"ש ביד אפרים ומצאתי במח"ב ובנ"ב שהרגישו בזה ועיין שם במח"ב ובנ"ב שכתבו שזהו לענין להדליק בציבור משא"כ בביתו בודאי מברך שהחיינו ועיין במג"א סימן תקנ"א

כו' עיין שם ועיין מ"ש ביד אפרים בזה:

(•) (**ס"ז בש"ע**) **ובבה"כ מניחו** ועיין בכנסת יחזקאל שכ' בקהלות אה"ו בבה"כ הגדולה באלטונה שהיא ראשון במנין ובנין מסדרין בין צפון לדרום ובשאר בה"כ קטבים זה בכה כו' אף שהמסדרים בין מזרח למערב הוא בש"ע וכ"כ רש"ל וט"ז מכל מקום נראה לי עיקר כהרמב"ם וריב"ש סימן ת"י ולכן גזר אומר שיהיו כולם נמשכין אחר בה"כ מלסדר בין צפון לדרום כמו הבה"כ הגדולה אף דל"ש במנהג לא תתגודדו ומכ"ש בג' קהילות אה"ו שהם ככל ב"ד בעיר א' כמ"ש המג"א סימן ת"צ מ"מ בדברי המג"א קצת צ"ע ומוטב שיהיו כל הבה"כ שוים לטובה עיין שם ועיין במו"ק שאם אין בבה"כ עשרה אין להדליק בברכה ועיין לקמן ס"ק י"ב:

יא **בביתו**. עבה"ט עיין במח"ב בשם זרע אמת אם הדליק בלילה הראשונה בביתו ואח"כ מדליק בבה"כ יברך שהחיינו ג"כ ואם הדליק קודם בבה"כ לא יחזור לו' בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא ג"כ אשתו וב"ב עיין שם:

יב **קודם מנחה**. ועיין לעיל ס"ק ז' מ"ש בשם מו"ק דחולק ע"ז אלא כיון שהוא משום פרסומי ניסא צריך שיהיה עדה בשעת מעשה ומכל מקום כשהשעה דחוקה אין לבטל ההדלקה רק ידליק בלא ברכה עיין שם ומ"ש בשם השבו"י ח"ב עיין שם דמבואר במקום שיש מנהג להדליק בכל השנה באותה מנורה דליכא היכר אם הנרות של שעוה גדולים שדולקים עכ"פ עד חצות לילה כמנהג בבה"כ פשיטא דהוי היכרא טובא אלא אפי' כשמדליקין בשמן זית וכן בכל השנה באותה מנורה אז יפסיק בשבת קודם ולא ידליק באותן נרות דאו הוי היכר פרסומי ניסא כמ"ש לענין שמפסיקין לתקוע בער"ה כדי להפסיק בין תקיעות דאורייתא לדרבנן וה"ה לענין פרסומי ניסא דרבנן עיין שם ולענ"ד צ"ע אם יש לבטל בשביל זה ההדלקה שנוהגין תדיר להדליק לכבוד שבת במנורה זו בבה"כ בשביל שיהיה בשבת חנוכה שאח"ז פרסומי ניסא ואין זה דומה לתקיעות כלל כמובן ויותר נראה שידליק איזה שבתות קודם נרות פשוטים כשאר נרות של בה"כ וכשידליק עתה שמן זית איכא פרסומי ניסא ואע"ג דגם לגבי שבת אמרינן דשמן זית מן המובחר מכל מקום אין קפידא כ"כ כמו אם לא ידליק כלל מכ"ש אם ידליקו בשבתות קודם נרות שעוה שלדעת הב"ח נרות שעוה דידן הוי' כשמן זית שהרי אורה צלול וכמבואר בסימן רס"ד עיין שם וע"ש בשבו"י מ"ש ליישב קושיית גיסו בעל א"ז על התו' בשבת דף ך"א דמדייקו מנר שיש לו שתי פיות כו' עיין שם:

יג **השמש**. עבה"ט ועיין במו"ק שהסכים ללבוש וכ' דבעל נפש יחוש כיון שהוא רוצה להיות מן המהדרין אינו בדין שעול מצות יהיה עליו כמשוי ע"ש והביאו מח"ב:

יד **החשד**. עבה"ט ועיין בספר רב משולם בסוף סימן ב' והגאון ח"צ ז"ל לפרש דברי רש"י שכתב אחד בצפון ואחד במזרח משום שבימיהם החצר לפני הבית והרחב' מאחוריו ולכן א"א לומר שהשני למערב שא"כ הוא פתוח לרחבה והאיך אפשר לומר שהבית חלוק לשני בני אדם שהרי כל בית של אדם א' יש לו שני פתחים אלו לכך הוצרך לומר אחד בצפון ואחד במזרח עיין שם ועיין בבה"י בשם מכתם לדוד מי שייש לו חצר של שני פתחים שמברך באחת ויום א' שהיה טרוד צוה שידליקו וכן עשו והדליקו בפתח א' ועד שלא הדליקו בשני בא יכול לברך כשידליק בפתח שני עיין שם:

סימן תרעב

שתכלה. עבה"ט שכ' בשם שכנה"ג כו' להדליק אחר מעריב וכ"כ בשבו"י אח"כ הביא דברי המג"א ובשם כנה"ג והמעיין בשבו"י יראה שדברי הבה"ט הם מהופכים ששם הביא דברי המג"א וכ' ע"ז אכן בשכנה"ג כ' ובבחרותי כו' חזרתי כמנהגי להדליק אחר תפלת ערבית וכן עיקר לדינא דודאי תדיר קודם היכי דמצי למעבד תרווייהו כמ"ש התו' בשבת דף ך"ג ע"ש ועיין לקמן סימן תרפ"ד במג"א ובפר"ח שם ומ"ש ביד אפרים שם עיין באשל אברהם כאן בשם השב יעקב בזה וע' מח"ב שהרא' מקום לד' שיטות למהרי"ש בסופו סי' ב' וסיים מח"ב שנראה שהמדליק קודם שילך להתפלל ערבית לא הפסיד שיש לחוש שעד שיתפלל ערבית יעבור זמן הדלקתו שהוא חצי שעה מדינא דגמרא עיין שם:

סימן תרעג

א **כשרים**. עבה"ט מ"ש בשם שער אפרים והעתיק זה מלקט הקמח שכ"כ ובמ"כ מ"ש בשמו מותר אפי' הוא להפך דבאמת אוסר במסקנתו שם להדליק בהנר חנוכה שאסור להשתמש לאורה ואין כאן רק הנאת המצות ומצות לאו ליהנות ניתנו מכל מקום אסור להדליק בה אע"ג דלא קי"ל כהרז"ה דסבר דמצוה דרבנן להנות נתנו מ"מ י"ל כיון דנ"ח בעי שיעור דהיינו שיתן שמן בנר שידליק כשיעור וכיון דבב"ח אסור בהנאה כתותי מיכתת שיעורא ולכן אסור להדליק בשמן של ערלה גם כן וא"ל דדוקא בשל ערלה שהוא מהנשרפים (וע') [אבל] בב"ח שהוא מנקברים לא אמרי' כתותי וא"ל בזה כל הנקברים לא ישרופו דהתם טעמא משום אפר משא"כ בהדלקת נ"ח שאין כאן אפר רק אפר הפתילה והפתילה לא נאסרה בהנאה. מכל מקום יש לאסור שאף אם הטעם דאפר לא שייך כאן מ"מ לא בטל הדין דכל הנקברים לא ישרופו כדמוכח בכמה דוכתי דבשביל ביטול הטעם לא יתבטל הדין וכמ"ש בריב"ש סי' ל"ד וגם י"ל דנקברים כששורפו אותם

גם כן שייך בהו כתותי ע' שם וע' באליה זוטא תמה ע"ז דבלא"ה אסור מחמת בישול בב"ח דהא בסי' שי"ח ק"ל דיש בישול אחר בישול עיין שם ובשו"ת שבו"י ח"א סי' ל"ח נשאל ע"ז מחכם א' שהשיב על דברי הא"ז דכאן כשראש הפתילה הוא מבעיר הוא שורף וקלי איסורי' ואין ע"ז שם בישול דבב"ח דהיינו בישול שיכול לאכול ע"י כדאיתא בחולין דף כ"ח והשבו"י השיב דקודם דמקלי קלי האיסור ראוי לאכילה מחמת החימום דהא אפי' חימום דכ"ש מיקרי בישול לענין בב"ח (והדברים תמוהים לענ"ד ע' שם עוד שכ' דבחולין דף כ"ד משמע כן לאסור מדאורייתא וגדולה מזו מצינו בתוחב כף וכו' ועיין בישו"ש פרק ג"ה סימן מ"ה ובפ"מ בפתיחה לבב"ח דחם בחם בלא רוטב אין איסור מה"ת ומותר בהנאה עיין שם ואין כאן מקומו) ועוד אף אם יש לפקפק ולומר דלא הוי בישל גמור מכל מקום יפה תמה בא"ז שלא העירו בחשש זה כלל עכ"ל ועיין בפ"מ י"ד סימן פ"ז וכאן סימן זה שהעיר על דברי שער אפרים דהא זה טיגון וטיגון כת' מהר"מ שי"ף בחדושים לחולין דהו' דרבנן וכן בסולת למנחה כלל פ"ה כ' בחמאה מעורב עם חלב מותר להדליק דטיגון אין איסור מה"ת ע"ש ובפתיחה וא"ל דהבלוע שבקדירה נאסר בהנאה וחוזר ונפלט לתוך החמאה ואסרה דז"א דבלוע של בב"ח אין אוסר את החמאה בהנאה כיון שאין נהנה בהדלקה מבליע זו וכדאמרי' גבי כריא דחיטי כו' עיין בפתיחה לבב"ח בפ"מ שם ועיין בא"ח הלכות פסח לענין חיטה שנמצא בתרנגולת ובמ"א הארכתי בזה ומ"ש בה"ט בשם השבו"י בקצרה ע"ש שמבואר שאפי' דרכו תמיד להדליק בשמן זית ובא לביתו ולא מצא שמן זית והתחיל להכין עצמו עם נרות שעוה יגמור המצוה בנרות של שעוה כיון שכבר התחיל בה משום מצוה מן המובחר אין לבזות הראשונה כדמשמע ביומא ד"ז היה עומד ומקריב מנחת העומר כו' וכיוצא בזה כת' בית יעקב סי' ך"ו לענין חליצה כשבא הגדול וכבר התחילו בסדר חליצה לקטן עיין שם ובח"צ דחה ראייתו דהכא לא מקרי התחיל במצוה אלא הכנה והזמנה בעלמא עשה שידבק הנרות בכותל ועוד כו' ולכן נראה שצריך למשוך ידיו מן הנרות שעוה אף שכבר הדביקם במקומם ולהדליק בשמן זית וראיה מיומא פרק הוציאו לו ר"פ אמר ראשון משלח כו' והאריך הרבה וכת' דל"ד למנחות דף פ"ט הואיל והתחיל במתנות גומר דהתם הואיל והתחיל במצוה ממש אין לו לדחות זו בשביל האחרת אבל לקיים המצוה עצמו מן המובחר כו' ומפרש למהרי"ל דס"ל שלא יצא בנ"ח בשעוה ואף כשנוהגין כרמ"א הטעם שאין שמן זית מצוי להם כ"כ משא"כ כשישנו תו אין להסתפק כו' ואין חילוק בין הורגל עתה בשמן זית או לא ומ"ש בשבו"י בהידור מצוה עד שליש היינו שלא התחיל עדיין במצוה ליתא דאם כן מי שבידו אתרוג והביאו לו אחר אפילו בחנם והוא מהודר מן

הראשון אלף פעמים אסור לו להניח הראשון דהא בפרק התדיר אמרינן דמטי זימני הו"ל כשחוט וה"נ כשהאיר המזרח יום א' כו'. ועוד אם כבר לקח אתרוג שאינו מהודר בידו לברך ועד שלא בירך הביאו לו במתנת חנם יפה שאין כמוהו יברך על הראשון שאינו מהודר ישתקע הדבר והדבר ברור בין באתרוג ובין בחנוכה ובכל המצות שבעולם מברך על היפה והמהודר אף שבא באחרונה ובשבו"י ח"ב סימן ל"ה נעשה קצת סנגורי' לדבריו כת' דהך הכנה ודאי התחלה גדולה היא כדאמרינן לענין תספורת משיניח סודר וכו' ומכל מקום מבורר שם דמודה שמי שרוצה לעשות המצוה מן המובחר הרשות בידו וכת' שראיותיו בח"א אינם רק לומר שא"צ לבזות מצוה ראשונה כו' ע' שם ובבה"ט הביא בקצרה וראיתי להעתיק שרשי הדברים וטעמם ונימוקם ונראה דאם כבר התחיל הברכה אף על פי שכבר מוכן לפניו השמן זית עם הפתילה וא"צ לעסוק בה מכל מקום כיון שהתחיל לברך ע"ז גומר וגם יש בזה ספק אם צריך לברך מחדש כמבואר סי' ר"ו עיין שם וה"ה לענין אתרוג כה"ג וגם נראה דבאתרוג ביום ראשון וזה שאינו מהודר הוא שלו ולקחו בידו לברך ובתוך כך בא חבירו ורוצה ליתן לו מהודר יותר במתנה על מנת להחזיר שפיר יש לסמוך על השבו"י דאף דמהני המתנ' על מנת להחזיר מכל מקום טפי עדיף שיקיים המצוה בשלו ממש ונראה שגם הח"צ מודה בזה ומ"ש בה"ט בשם תשובת שער אפרים עיין בבר"י שמפקפק בזה וכת' כיון דלא שייך ביה לצרכו אדלקי' רק שיאמרו שאינו מן המהדרין כו' אין לגזור וגם כיון שכ"א הניח נרותיו במקום מיוחד וגם כיון דההיכר לבני בית מידע ידעו וכן נ"ל להקל ועיין סימן תרע"ה בב"י בשם מהר"י אבוהב עד כאן לשונו ועיין באליה זוטא דמכל מקום ראוי להדליק לילה אחד בשעוה ולילה א' בשמן עיין שם. ומ"ש משם השבו"י במקום ששמן זית ביוקר כו' נראה מזה שחולק על מ"ש תחלה בשם השער אפרים שאין להדליק מקצת משמן זית ומקצת משאר שמנים ובתשו' שבו"י שם דבריו מגומגמים וכצ"ל ומה"ט מי שתפוס בין העכו"ם ולא יוכל להדליק נרות ידליק בכל ליל' אחת (ר"ל שאף שיש לו שמן לח' ימים לא ידליק ביום השני כמהדרים וכן בשאר הלילות רק ידליק בכל לילה אחת) ומ"ש בשער אפרים סימן ל"ט שאין לדמות לגידוד חמשה כו' מכל מקום כיון דכאן עיקר מצוה רק בנר אחד וגם אין הדבר ניכר כל כך בשעת הדלקה כו' עיין שם כצ"ל:

ג **מעות.** עבה"ט ועיין בפר"ח בשם מהריק"ש דלילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שרי דלא מחויב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש ועיין בשו"ת פני אריה סימן מ"ז שלא אסרו אלא להשתמש אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקות עיין שם שהביא מדברי הפר"ח אלו ובאמת שכן מבואר במג"א לקמן סימן תרע"ח

במ"ש דעכשיו שמדליקין יקנה לנ"ח ועכ"פ לא ישב בחושך כו' ומשם מוכח ג"כ כמ"ש מהריק"ש דהא עיקר שלום ביתו הוא בהליכה שלא יכשל ועיין לעיל סימן רס"ג במג"א ס"ק י"ג וי"ד עיין שם:

ד **קדושה עבה"ט** ובט"ז מ"ש בזה וע' שו"ת שבוי"י ח"א סי' ל"ט מ"ש בזה ושם בסימן מ"ם תשו' הגאון מוהר"ד אופנהי' ז"ל מ"ש בקונטרס מועד דיד הנדפס בספר בית יהודה עיין שם ועיין בשו"ת שמש צדקה סי' למד שני תשו' בדבר ושם מבואר בדיני ספק ברכות ועיין בר"י בשם מהר"י מולכו שאם צריך לעיין איזה דין בספק שנפל לו בנרות שהדליק ואין לו נר אחר שרי לעיין הדין ההוא לנר אור חנוכה דכמה רבוותא התירו בתשמיש מצוה ואף מאן דאוסר מכל מקום לצורכה יש להתיר דומיא דישינים בבה"כ בליל יה"כ לצורך בה"כ וכן בפרה אדומה כל לצורכה לאו עבודה היא עיין שם וראייתו יש לדחות אך כיון שהוא דרך עראי נראה פשוט דמותר:

ה **השמש**. עבה"ט ע' בהלק"ט דלכאורה לא סגי בחד שמש מאחר דהנרות מאירים ומזהירים בכל הבית והשמש בטל לגבייהו והיה צריך כ"כ שמשים כמו הנרות שיאירו כמו נ"ח וזוז"ג הוא והתירו בדרבנן ושוב כת' דאפשר שלענין זה אין להחשיב התו' כעיקר דאין הכל יכולים לעשות שמשים כנגדם ור"ל דנר הנוסף אינו חומרא כ"כ לענין השימוש לאורו ע"ש ואע"ג דלעיל ס"ק ב' הביא הבה"ט בשם גן המלך דגם בנר הנוסף אסור להשתמש לאורו מכל מקום כיון דאיכא שמש א' שמאיר גם כן סגי בהכי לתלות שאין השימוש מחמת הראשון ולא מחמת הנוספים לבד שהרי גם אור נר השמש שמה ומקילים בהו שלא נאמר שאור השמש בטל לגבייהו כצ"ל לדעת הלק"ט אבל באמת נראה דעיקר איסור השימוש היינו לפי שצריך להתקרב לאור הנר ועיין בט"ז וכשיש כאן שמש והוא צריך לתשמיש שצריך לקרב לאור הנר אז כשיש שמש הוא מקרב עצמו לעיין לאור נר השמש ושוב לא איכפת לן מה ששאר הנרות מאירים ומזהירים ג"כ כיון שלא לאורה הוא צריך שפיר נשארים בהיכר שלהם לשם מצות חנוכה משא"כ כשישתמשו שם כשאין שם ממש אין היכר למצות חנוכה וכן מבואר בלשון הש"ע כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף כו'. ויותר מבואר בלשון הרמ"א ויש לעשותו יותר ארוך שאם בא כו' עיין שם ולכן נראה דהרוצה להשתמש נגד נ"ח אף על פי שהשמש שם יש לו להטות ענין הדבר שמשמש שם אל נר השמש שיהיה ניכר שאין לו חפץ להשתמש בנרות של מצוה ואז אף על פי שהם גורמים יתרון ראות עיניו לית לן בה:

ט **של מנין**. עבה"ט עיין בפמ"א שם שמחזיק בדעת התה"ד דאזלי' בתר קודם הביטול דהוי נר חנוכה חשיב דבר שבמנין וגם השיג על הט"ז דכת' דלא בטל מטעם קבוע דלא

שייך בזה כיון שלדעתו אינו דבר שבמנין שהוא קבוע דרבנן וקבוע דאורייתא אין כאן כל שאין האיסור ניכר וידוע במקומו דומיא דט"ח עיין שם ובשבו"י סימן ל"ב השיג על הראיות הפמ"א ומכל מקום כת' שדברי התה"ד נכונים שלא בא להביא ראיה ע"ז דאזלינן בתר קודם הביטול דע"ז א"צ ראיה דאפילו בשעת הביטול לא היה ראוי להתכבד ואחר הביטול יהיה ראוי להתכבד לא בטל מכ"ש להיפך אם בשעת הביטול ראוי לא נטל אף אם אחר הביטול לא יהיה ראוי (ולענ"ד אין זה מוכרח דבכה"ג דראוי בשעת הביטול שפיר י"ל דבטל דמכל מקום בטל כבודו מאליו מחמת התערובות שהרי לא ניכר מי הוא וגלה כבוד ממנו וכיון שאם תאמר כשבטל לא יהיה להתכבד מועיל התערובות לבטלו משא"כ היכי שאחר הביטול יהיה ראוי להתכבד י"ל דלא מהני ליה הביטול לעשות מאינו ראוי ראוי וצ"ע) רק ראיית התה"ד לומר דנ"ח קרוי דבר שבמנין אף על גב דכנגדו בנרות חול אין נמכרין במנין כמו בחתיכה דבטלה כו' ע"ש ומ"ש הפמ"א דלא הוי קבוע ע"ז השיב השבו"י דדמי לט' חניות אלא שהמקילין נתערבו שהוא א"י איזה טריפה דמקרי ג"כ קבוע. ועיין שם במ"י כלל מ"ג דזה דלא כדעת בעל ספר כריתות ועיין מ"ש בספרי בית אפרים על טריפות בקונטרס התשובה סי' ב' ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע בענין זה קבוע:

י (**בש"ע סעיף ב'**) **ואפילו כבתה בע"ש כו'** עבט"ז מ"ש על התה"ד בזה ועיין בספרי שו"ת בית אפרים סימן ע"ג ליישב דברי הט"ז והתה"ד ממה שיש לתמוה עליהם ובישוב דברי הרא"ש והרי"ף ליישב דברי התוספות ובקושיא המהרש"א עיין שם ותמצא מרגוע:

יב **להחמיר**. עבה"ט ועיין שבו"י ח"ג סימן מ"ח דאע"ג דאין זקוק לה מכל מקום צריך להניח את הנותר מנ"ח של שעוה או של שמן כל זמן עת ההדלקה אם לא יעשה כן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל וראיה מדאמרינן חצר שיש לה ב' פתחים כו' משום חשדא וקשה מאי חשדא איכא לידינוהו לכף זכות ולומר דהדליק אלא שכבתה ואין זקוק לה כהסכמת הפוסקים אלא ודאי כשלא הניח הנותר באותו מקום איכא חשדא לו' שלא הדליק כלל עיין שם ועיין שם שכת' ליישב קושית הב"י אהך דחצר מברכות וגם קושית הח"צ סימן צ"א אהא דפריך ומנא תימרא דחיישי' לחשדא דאמאי פריך הכא טפי מכל דוכתי וע"ז כת' דלחשדא שלא יעשה כלל לא חיישינן רק החשד כיון דאמרינן הרואה מברך כו' חשדוהו שרוצה לצאת חובתו בראיותו ולא הדליק בפתחו ולזה פריך ומנא תימרא דאיכא חשדא בכה"ג ומייתי מפאה דגם כן איכא חשדא שלא נתן מן הקמה שהיא עיקר המצוה כו' וע"ש ונ"מ לדינא דגם בכה"ג שיחשדוהו שאינו עושה מן המובחר גם כן יש להשמר מזה משום והייתם נקיים כו':

יג **חרס**. עבה"ט ועיין בר"י בענין קליפי בצים לנ"ח בשם אדמת קודש שהביא בשם בעל חסד לאברהם דקליפי בצים ובצלים אין מדליקין בהם ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ט שכ' שמה"ט עדיף טפי להדליק נ"ח בפנס שיש לו דפנות של זכוכית שאין הרוח שולט שתכבה מהר והביא מהא דעששית שהיה דולקת כו' וסתם עששית הוא לנטירנא כמ"ש רש"י וכן מוכח מערוה בעששית כו' והביאו בר"י ולא ראינו מי שנוהג כן:

סימן תרעד

זה מזה. עבה"ט ועיין בשו"ת בית יהודה סימן י"ח שתמה ע"ז דהא בש"ס מוכח דמדליקין מנר לנר אפילו נר דמהדרים מנר מצוה הסמוך לו וא"ל דמפרש נר של בית זה כו' וגם א"ל דקאי לפי המנהג דסימן תרע"א להדליק כ"א מבני הבית דסוף סוף הוא בכלל המהדרים ע"ש ובאמת דברי הרמ"א הם מדברי הגמיי' והמרדכי:

סימן תרעה

א **הנחתה**. עבט"ז שכת' מפרש"י דומיא דמנורה כו' והשבו"י תמה עליו דרש"י קאמר לענין מדליקין מנר לנר אבל גם בשבת הדלקה עושה מצוה כדאמרינן בש"ס מדמברכי' להדליק כו' ועיין במשבצות שהקשה כן וכת' שכבר העיר בזה בא"ר ג"כ ועיין בבר"י ועבה"ט ועיין בהלק"ט סי' י"ב שכת' העוקר נ"ח ממקומה בתוך זמן הדלקה אפשר שלא יצא י"ח שהרואה יאמר לצורכו הוא דאדלקה מתחלה עיין שם סימן ר"פ נר חנוכה שהניחה בדלת רפוי' ומתנועעת אפשר דהרואה יאמר לצורכו הוא דאדלקה מאחר שאין הדלת קבוע עיין שם צ"ע בזה ונראה דאם חוזר ומדליק במקום קבוע לא יברך:

ג **אשה**. עבה"ט ומה שכת' בשם רש"ל דמדליק בעצמו על ידי סיוע אחר עיין במו"ק שלא יברך ואצ"ל שאינו מוציא אחרים עיין שם והביאו מח"ב:

סימן תרעו

א **להדליק עבה"ט** דבשבת אומרים נר של שבת לפי שנ"ח אסור להשתמש לאורה ולזה אמר נ"ח להורות כי הנר אינו כ"א למצות חנוכה משא"כ בנר של שבת הכונה שאנו משתמשין בו ונרו יאיר לתועלתינו וזה הנר המאור הוא של שבת ע"ש ועיין בא"ר ובמח"ב כת' עוד טעם דבחנוכה אין מצות המעשה רק בנר לבד משא"כ שבת שיש בה מצות מעשיות קידוש סעודה כו' ונר גם כן אחד מהם שייך לומר נר של שבת הנודע בכמה ענינים מבלעדי הנר עיין שם ועיין בכנה"ג בשם איגרת הרמב"ם שהגר יכול לומר

שעשה ניסים לאבותינו ואם רצה לומר שעשה ניסים לישראל יאמר עיין שם ועיין לעיל סימן תע"ג בשם אה"ח פרשת בהעלותך שגר יכול לומר כל סדר ההגדה עבדים היינו כו' עיין שם:

ד **ימיני**. עבה"ט ועיין בפמ"א ח"א ס"ס צ"ח שכת' על ראיית מג"א מיומא דף נ"ט שאין ראיה דיש לומר דשפיר כהלבוש להדליק מימין לשמאל כדרך הכתיבה דהתם נמי גבי מתנות מזבח הפנימי י"ל דמה שמושך ידיו אליו כדרך הכתיבה הוי דרך ימין ומה שמושך ידו מנגד גופו והלאה הוי דרך שמאל עיין שם:

ה **הברכה**. עבה"ט ומ"ש וכל זמן שעוסק כו' משמע קצת דאף לאחר שהדליק כולם אלא שעדיין עוסק שם בתיקון הפתילות וכיוצא בו יכול לברך וז"א כמבואר ביו"ד סי' י"ט דלהש"ך לא יברך אחר השחיטה כלל כשלא בירך קודם. ולהפר"ח מצי לברך תוך כ"ד של השחיטה וכן מבואר לעיל סי' תל"ב דלאחר סיום הבדיקה אין לברך ועיין סימן קס"ז סעיף ח' ובסימן תרמ"ם ס"ק י"ב ובסימן תרנ"א ס"ק י"ח (ע' שם שכת' שאם שכח לברך קודם הלקיחה מברך עדיין ועיין בפ"מ שם שכת' שיש לה משך זמן שצריך לנענע ובא"ר כ' דלהרבה פוסקים מיקרי זה עובר לעשייתן דכל זמן שהוא בידו עדיין הוא עוסק במצותו עיין שם ואין זה ענין לכאן דהתם טכסיס הברכה על הלקיחה וכל זמן שהוא בידו חד לקיחה היא משא"כ כאן שטכסיס הברכה להדליק וכל שהדליק מיד גמר מצותו ואפשר דגם כאן אם העסק בענין שאם לא היה מתקן היה עומד לכבות מיד שפי' יכול לברך דהו"ל כלא הדליק עדיין כלל כיון שהיתה עתידה לכבות מהדלקה זו ובכה"ג ודאי כבתה זקוק לה ואפשר דגם הכנה"ג ועט"ז שהביאו בסימן תרע"ג ס"ק י"א מודים בזה דחוזר ומדליק בברכה דהתם כת' הט"ז מדליק במקום שהרוח מצויה דשמא דמי לשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה עיין שם והתם ג"כ אינו בירור רק חשש שלא ימשך היטב ויכבה או שלא יעמוד ברוח אבל עכ"פ ההדלקה עצמה היתה כראוי משא"כ בזה דבשעת הדלקה גופה ידוע שלא תהיה דולקת בלא התיקון וברכה לבטלה היא אם אינו מתקן ובכה"ג מסתברא שיוכל לברך אחר ההדלקה קודם התיקון דתיקון זה בודאי שייך להדלקה וכאילו לא הדליק דמי) אך בהלק"ט שם כת' וז"ל שאלה אם הדליק הראשון ולא בירך אם יברך על השאר:

תשו' אפשר כ"ז שעוסק בהידור מצוה יש לו לברך עכ"ל ור"ל דהיינו כ"ז שהוא עוסק בהדלקת שאר הנרות שהם הידור המצוה כדקי"ל המהדרים מוסיף והולך שפיר מברך אבל לא מיירי אחר שהשלים הדלקת כל הנרות דאז לא יברך אף שעדיין עסק בהם אם לא שעוסק בתיקון הפתילות שידוע שאי אפשר להיות דולקת בלא תיקון זה וכמש"ל:

סימן תרעז

ג **ומברך**. עבה"ט וכת' בר"י בשם זרע אמת דלצאת מידי כל הספיקות טוב להשתתף בפריטי כדין אכסנאי וישמע הברכה מבעה"ב עיין שם:

ד **בש"ע הנותר מן השמן כו'** ועיין בספרי שו"ת בית אפרים מ"ש בזה להגאון בעמה"ת שאילת שלום ז"ל על השאלתות ועיין שם מ"ש בדברי הר"ן וה"ה ובדברי המ"א שכת' דהוי דשיל"מ ע"ש:

סימן תרעח

שלום. עבה"ט ועיין שם סימן מ"ט ליישב דברי המ"מ סוף הל' חנוכה דמה שכ' הרמב"ם דלנ"ח מוכר כסותו הוא כ"ש מד' כוסות דמה כ"ש הוא דהא ד' כוסות נמי פרסומי ניסא איכא וכן הקשה הלח"מ והא"ז וכת' ליישב דהא דאמרינן דעדיף מקידוש היום אף על פי שהוא עדות על בריאת העולם מכל מקום הוא רק בביתו משא"כ נ"ח שמדליק מבחוץ ואיכא פרסום הנס לציבור ומה"ט הוי כ"ש מד' כוסות ולכן שפיר פסק המג"א דלדידן שמדליקין מבפנים לא אמרי' האי דינא דחנוכה ולא נאמרו אלא בזמן שמדליקין מבחוץ עיין שם ובמחכ"ת אגב שיטפא רהיט ליה וכ"כ בשם המג"א דהמג"א לא כ"כ אלא אהא דאמרינן דנר שבת קודם משום שלום ביתו דפירוש מדליקין בפנים יקנה נ"ח כו' כמ"ש אבל לא בא לגרוע עדיפות נ"ח כלל בשביל הדלקה בפנים ואדרבה משמע מדבריו דלענין דעדיף מקידוש היום ויין להבדלה אף עתה הדין כן:

סימן תרעט

בש"ע מדליקין כו' עיין בשבות יעקב סי' ט"ו בסופו שאסור להניח לעכו"ם בשבת שיכבה הנרות חנוכה בלילה ולחזור ולהדליקן שאין נכון לעשות כן כיון שהוא מלאכה גמורה דאורייתא ואי משום פרסומי ניסא הוי מצוה הבאה בעבירה וגם לא מצינו בשום מקום מצוה זו שיהיה צריכים להיות דולקים בערב ובבוקר משום פרסום ניסא ע"ש וע' בבר"י שכ' בשם מהר"ש אבוהב תשו' כת"י יש ליזהר להתפלל מנחה בע"ש של חנוכה ואח"כ להדליק נ"ח כי תפילת מנחה נגד תמיד של בין הערבים ונ"ח זכר לנס הנעשה בנרות המנורה הנדלקת אחר תמיד של בין הערבים עכ"ל:

סימן תרפא

קודם. עבה"ט ועיין בספרי שו"ת בית אפרים מ"ש בזה בדברי התה"ד ובביאור דברי הט"ז ובתשובת מהראנ"ח סימן ע"ט לענין מילה שלא בזמנה ופדיון הבן הי מינייהו קדים (ועיין מש"ל סימן רמ"ט וסימן תרס"א על דברי המג"א וכמ"ש שם מהתוספות דמו"ק דמילה כל יומא זמנה שאסור להניחו ערל) בביאור דברי הרא"ש והטור סי' רפ"ו עיין שם:

סימן תרפב

בש"ע אומר על הנסים כו' ועיין לעיל סימן תרע"ו שגם גר יכול לומר שעשית לאבותינו כו' ומה שכתב אם נזכר באותה ברכה כו' ואם הזכיר השם וסיים הברכה אין רשאי לחזור כל שהוא באמצע תפלתו ואם יחזור הוי ברכה לבטלה כ"כ בש"ח בשם מטה יהודה ועיין שם בשם הרדב"ז סי' תקס"א שיכול לומר על הנסים או יעלה ויבא בין ברכה לברכ' שאין כאן ברכה לבטלה והפסק נמי לא הוי שהרי מעין הברכה היא וכת' שכן ראוי לנהוג והכנה"ג הביא דברי הרדב"ז בסתם וכן דעת מעדני המלך אך בבר"י סי' קפ"ח גמגם בזה עיין שם ועיין שם בשם מכתם לדוד מי ששכח עה"נ והיה סבור שצריך לחזור ולהתחיל להתפלל ונזכר שטעה בדין שבאמת א"צ לחזור יפסיק אפילו באמצע ברכה עיין שם ועיין שם במי ששכח על הניסים וכיוצא שאין צריך לחזור ורוצה להחמיר לחזור ולהתפלל צריך לכוין לשם נדבה וגם צריך שיהיה מכיר בעצמו שיוכל לכוין היטב בתפילתו מראש ועד סוף ואם יודע לחדש בה דבר ולא יוטרד טוב לעשות כן עיין שם ועבה"ט בנוסח עה"נ שיאמ' הרשעה בחטף ובפר"ת כת' לקרות בחירק תחת הרי"ש ומ"ש להעבירם חוקי רצונך כת' הפר"ח שיותר נכון לומר מחוקי רצונך וכ"כ אבודרהם שכן הוא בסדר רב סעדיה וכ"כ מהר"ם מרוטנבורג ע' שם:

סימן תרפג

גומרים ההלל וכו' והפר"ח כת' שאין לומר הלל בבית האבל ובא"ר סימן קל"א כת' שאומרים וכ"כ במח"ב כא דפשוט שיאמרו בחנוכה הלל בבית האבל והמגן אברהם סימן קל"ה כת' שבחנוכה טוב שיקרא כ"א בביתו הביאו בה"ט שם ע"ש:

סימן תרפד

א (ס"א) **בש"ע קורים בקרבנות כו'** ע' בדינים אלו ובדין טעות בקריאה בספרי שער אפרים שער ח' ותמצא הכל מבואר היטב:

ג **לקרות.** עבה"ט וע' בתוספת דמגילה דף כ"ט ובשאילת שלום אות ל"ו ומ"ש בזה בספרי בית אפרים סימן י"ח להגאון מוהר"מ ז"ל בעמ"ח ש"ש:

ד **להפסיק.** ע' בה"ט וט' ביד אפרים מ"ש בזה על הט"ז ובספרי שו"ת בית אפרים סי' י"ח כתבתי בארוכה יותר בזה ע"ש:

סימן תרפה

א **בש"ע ר"ח אדר הסמוך כו'** וע' כל דיני סדר קריאת ארבע פרשיות וטעות הקריאה בספרי שער אפרים שער ח' שביארתי הדברים על בוריין בעזהש"י:

ב **מדאורייתא.** עבה"ט ועיין בשערי אפרים שער ח' ומ"ש בה"ט בענין תענית שובבים כו' מנהג המתענים במדינות אלו בשנה פשוטה שובבים לבד ובשנה מעוברת מוסיפים ת"ת ועיין בא"ר בשם מלבושי יו"ט שאם אירע שר"ח או ט"ו שבט או פורים קטן חל ביום ה' אם ללותו ולפורעו (עיין שם בא"ר שמסתפק בכוונתו אם ר"ל שמחוייב להתענות בו ביום או שמא ר"ל שידחה לגמרי עיין שם שאף שלשונו נוטה לומר שיתענה אין נלע"ד דהא מעיקרא לא קבלוהו אדעתא דהכי וכן נוהגים שאין מתענים בהם וכמדומה שנוהגים להקל אף אם אירע לו סעודת מצוה שהוא שייך בה או שהוא סנדק מקילין בו ומכל מקום נראה שיש להתענות בפרשה שאחריה לתשלומין כיון שהוא תענית של תשובה וכמו בצום תענית אסתר וצ"ע) ובא"ר כת' שנ"ל דאם חל ר"ח וט"ו בשבט ביום ה' יתענו במקומם ויקהל פקודי ועיין בפ"מ שמסתפק למנהגינו בשנה פשוטה שאירע כן אם יתענה ת"ת במקומם או יש לומר הואיל ונדחה ידחה עיין שם. ונראה דהנוהג כא"ר בשנה מעוברת ויקהל פקודי כמנהג היש מקומות שהביא המג"א מכ"ש דבשנה פשוטה יתענה ת"ת שנוהגין בו בשנה מעוברת: **ואפשר** שטעמו כיון שיש נוהגין שלא להתענות בפשוטה כלל לכן יש להקל בו כשנדחה ומכל מקום נ"ל עיקר כמ"ש בזה:

סימן תרפו

לאכול. עבה"ט ועיין בשבו"י ח"ג סימן נון שמסכים לדברי הש"ע ולמד מדברי הש"ע בהיה בא בדרך ושכח שמתענים ביום ה' ואכל ושתה ובלילה בא לביתו ושמע שהעולם התענו היום יתענו ביום מחר בע"ש בכדי לקיים מצות הצומות וזעקתם הכתובים

במגילה שהוא כד"ת כמ"ש ועיין במהר"ש הלוי סימן ר"א ואף להט"ז י"ל דמודה דהתם י"ל שיעשה ב"מ בלילה משא"כ כאן שחלף היום ואין לו תקנה אחרת שפיר מתענה ביום ואו ע"ש ועיין במו"ק בשם אביו הגאון ח"צ ז"ל שיש נוהגין להתענות באדר שני לפי שגם פורים היה בזכות משה שחשב המן להיפך ומש"ה ראוי שיהיה בחודש א' עם פורים וכן נראה מהמג"א סימן תק"פ אבל בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קי"ז דתליא בפלוגתא בסוטה והיכא דאיחזק למיעבד בראשון יעשו כן ועיין בסידור עמודי שמים שכת' ג"כ כמ"ש במו"ק שהעיקר להתענות בשני וסיים ג"כ ועיין בש"י סימן קי"ז כמו שסיים בה במו"ק ועיין בבר"י בשם ב"ד שחתן בתוך ימי חופתו לא יתענה צום אסתר כו' ונראה דכ"ש דזה עדיף מברית מילה וא"צ תשלומין אחר כך אבל בד' צומות כתבו בשם הריטב"א דמתענה כמש"ל סי' תקמ"ט:

עיין שם בסליחות לתענית אסתר סדר להשתמש בשונים נראה ט"ס וצ"ל סרר להשתמש כו' בשני רישין גם מ"ש שם עישת בשלו להשמיד כו' נדחקו לפרש ולפענ"ד הוא ט"ס וצ"ל עישת כשלו ופירושו חשב במחשבתו כי עישת מלשון עשתונות וכסל נאמר על הכליות מקום המחשבה כדכתיב אם אמרתי לזהב כסלו וכן לשון הפייט אקשטה כסל וקרב וכן בדוכתי טובא:

סימן תרפז

א (**ס"א**) **בש"ע חייב אדם כו'** ועיין בנ"ב סי' מ"א שדעתו דקריאת הלילה דרבנן וקריאת היום מדברי קבלה ע"ש ועיין בבר"י שאם שכח או נאנס בלילה די בקריאה דיום וא"צ לשנותה עוד הפעם ולתשלום קריאת הלילה ע"ש:

ה **בדאפשר וע' בשבו"י** ח"ב סי' מ"ג מ"ש בענין זה וע' בתשו' מהרי"ט צהלון סי' רפ"ז וע' בשו"ת חוות יאיר סי' ח' ט' י' י"א פלפול עצום וארוך בענין זה על דברי הר"א מזרחי והב"י והט"ז ומג"א ע"ש ועמ"ש ביד אפרים וע' בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' ק"ב על מ"ש בחו"י שם בשם הגאון אב"ד דפ"פ דל"ל דנשים חייבות במגילה ת"ל מלאו דלא תסור וכל ל"ת נשים חייבות ועמ"ש החו"י לתרץ והוא כ' דלק"מ דבמקום שתיקנו בפירוש גם על הנשים פשיטא דאיכא למימר לאו דל"ת אבל כאן דלא תיקנו עליהם כלל דלא עדיף ממצות דאורייתא דכל מ"ע שהזז"ג נשים פטורות ור"ל דרבנן כעין דאורייתא תיקנו וע"ז קאמר דודאי גם עלייהו תיקנו לפי שגם הן היו באותו נס ע"ש וע' לקמן סי' תרצ"ה סק"ג מ"ש על דברי פר"ח לענין משלוח מנות דאשה וע' בשאילת יעב"ץ סי' ק"ך ח"א:

סימן תרפח

ג **ספק עבה"ט** וע' בר"י בשם תשו' הרדב"ז שכ' שחברון עה"ק פשיטא דאינה מוקפת מימות יהושע וקורין בי"ד ע"ש אבל מנהג קדום לקרות כל הימים מספק:

ז **סעודת.** עבה"ט וע' בנ"ב ח"א סי' מ"ב שהכריע ג"כ כדברי הרי"ף וש"ע שפסקו כהירושלמי ובזה"ז שמסתכלין בה מאחרין השמחה ליום א' וע' בהשמטות מור וקציעה שהסכים ג"כ אך כתב דמ"מ משלוח מנות יהיה בשבת דבר בעתו מה טוב ופרסומי ניסא ע"ש וצ"ע:

סימן תרפט

א **ונשים.** עבה"ט וע' במח"ב שיש נוהגים לומר לאשה שתברך הברכה ואח"כ יקרא לה להוציאה ואין לעשות כן אלא הקורא יברך ע"ש:

ב **לא יצא.** עבה"ט וע' בשבו"י ח"ג סי' ל"ג שכ' שם שקשה להקל כהב"ח נגד משמעות הראשונים וע"ש שכ' בא' שכבדו אזניו משמוע אא"כ שצועקים מאוד בקול רם אז שומע וקרא המגילה לפני הציבור בקול בינוני שנראה שהוא עצמו לא השמיע לאזנו אעפ"כ יצאו הציבור בקריאה זו דחרש גמור לא הוי כיון ששומע אם צועקים כמ"ש הרא"ש בתשו' כלל פ"ה סי' י"ב ובסימנים שם ובפר"ח ה' גיטין סי' קכ"א כ' דאף שאינו שומע רק כשמדברים עמו בקול רם ע"י מין חצוצרות וכיוצא בזה מ"מ לא מיקרי חרש וגם אין לחוש בשביל שלא השמיע לאזנו משום דמוכח מסתירת הפוסקים מק"ש למגילה כמבואר בב"י דיש חילוק בין לא השמיע לאזנו לחרש (ומ"ש הב"י והב"ח דחוק מאוד) ונראה דדוקא חרש שאין ראוי להשמיע לאזנו וכיון ששמע מפי שהוא אינו חייב בקריאה לא יצא משא"כ זה שיכול לשמוע ע"י קול רם וחייב בקריאתה גם השומעים ממנו בקול בינוני יצאו ע"ש. ונראה דהוא עצמו י"ל ג"כ דיצא אע"ג דלא השמיע לאזנו דהא מ"מ בר קריאה הוא וכיון שהוא עצמו הקורא יצא י"ח בקריאה אע"פ שלא השמיע לאזנו כמו בק"ש דקרא ולא השמיע יצא וקריאה כשמיעת אחרים ממנו דמי ואע"ג דאחרים שמעו והוא לא שמע מ"מ יצא בקריאה שקרא לעצמו וע' לעיל סי' ס"ב:

סימן תרצ

(**ס"א**) **בש"ע קורא אדם כו'** וע' בבית יהודה סיכ"ג שיש מדינות שנהגו לקרותה בלא טעמים ע"ש ולא יעש' כן במדינותינו אם לא כשלא נמצא מי שיודע לקרותה בטעמים אבל מ"מ צריך לחזור אחר מי שיודע לקרות המלות כמשפט הניקוד כמבואר לקמן

דטעות שהענין משתנה מעכב בקריאתה ולכן אם אין שם מי יודע לקרות הניקוד כהלכתו אין לברך עליו וע' בשערי אפרים סעיף נ"ח שאם מעמידין א' שיקרא לפני הקורא מתוך החומש יקרא בלחש וזה המקרא לפני הקורא צריך אח"כ לחזור ולקרות מתוך המגילה ע"ש:

סימן תרצא

א (•) **ס"א בש"ע אין כותבין כו'** ע' בבר"י שהביא בשם מהר"מ פרובנציאל בתשו' כת"י כת' במעשה שהדפיסו מגילות על (קלף) והצריכו גניזה דפסולים משום חק תוכות ודילמא אתי למטעי להכשירם אבל בנייר לא אתי למטעי ע"ש ועיין פר"ח דאם דפוס' רובא פסולה אבל כתובה רובה כשר ודלא כספר הזכרונות כו' ועיין בספר קרבן נתנאל שהשיג עליו דמדמי להשמיט הסופר כו' דזאת דנכתב שלא כהוגן גרע כמ"ש רש"י דף ט' והבר"י הליץ בעד הפר"ח דדעתו דהתוספות פליגי על רש"י בזה ע"ש ולענין דפוס אם הוא חק תוכות דעת כמה תשובות שהם נידון ככתיבה ועיין לעיל סימן רפ"ד וביו"ד הל' ס"ת ועיין בתשב"ץ ח"א סימן ח' דמגילה בכת' מאשיט (והוא כעין משוטא שלנו) פסולה והביאו בכנה"ג ותמה על הפוסקים (שהשמיטו) ממשנתינו דתני עד שתהה כתובה אשורית ע"ש וקצרתי כאן:

(א) **שירטוט** עבה"ט ומ"ש בשם הח"צ ע' בר"י שכנה"ג כת' דהחדר על דבר ה' יחזור אחר משורטטת כולה ומ"מ משורטטת שיטה ראשונה בדיעבד כשירה ואם אין משורטטת כלל פסולה אפי' בדיעבד:

ב **ס"ב בש"ע או שכתב' עכו"ם כו'** ועיין בפר"ח שכת' דכ' בשמאל כשר בדיעבד אף דבתפילין פסול ובבר"י למד מזה דאם כתבה אשה כשירה ובשיורי ברכה שם הביא ראיה מדמייתי הסמ"ג ראיה לענין עיבוד לשמה ממגילה הכתובה בין הכתובים דיצא וא"כ ה"ה לענין כתיבת אשה דכשירה לכתיבת נביאים וכתובים כמ"ש התוס' בגיטין דף מ"ד וע' בח"צ סימן צ"א מ"ש לתרץ קושית הרא"מ לענין שירטוט דשרטוט שאני דהא חזי ליה דלא משורטט כו' ולענין כתיבת אשה לא שייך זה ובמח"ב הביא דבעל מעשה רוקח הלכות מגילה פוסל מגילה שכתבה אשה או קטן ומח"ב דחה ראיותיו וגם כת' דבספר מטה יהודה כת' להכשיר בכת' בשמאל או קטן שכתב עיין שם. אך מ"ש לדחות ראיות הספר מעשה רוקח מסה"ת שהביא הב"י סימן ל"ב ונדחק בזה עיין מ"ש ביד אפרים בגליון הפר"ח שהבאתי מסה"ת ג"כ והרוא' יראה שאין לדחות כמ"ש המח"ב. ונראה דגם הפר"ח אפשר דלא מכשי' אלא בדיעבד שכבר קרא בה אבל לא

לקרות לכתחלה ונראה דאם יש למצוא אחרת בקל יקרא שני' בלא ברכה וה"ה בכתיבת אשה או קטן:

ג **היקף**. ועיין בר"י בשם בעל כתר כהונה בכת"י כל שיש ביריעה לכתוב ג' דפי' אף אם לא נכתב אלא דף א' כשר בדיעבד בס"ת וכ"ש במגילה ע"ש וביו"ד סימן רע"ב ועיין בסנהדרין דף ך' כי מטו למגילת אסתר אמרי הא לא בעי מטפחת ע"ש ובמו"ק כת' בעיא מטפחת פשוט בחלק דף ך' עיין שם ובאמת הוא בש"ס להיפך רק בשאילת יעב"ץ כת' דקשיא ליה דמה"ת נאמר דלא בעי דהא מטמאה הידים ועיקר הטעם דטומאת ידים משום דר' פרנך שלא יאחזם ערומים בלא מטפחת ואפשר דמה"ט קפיד עלייהו ר"י למימרא דליתא אלא בעי מטפח' עיין שם ואין המנהג כדבריו ואין נזהרים כלל מליקח המגילה בלא מטפחת והיינו בפשיטות דברי הש"ס דלענין זה אמרינן כיון דנקראת אגרת בלא מטפחת סגי לה ואע"ג דנקראת ספר היינו לענין הדברים שהם הכשר הכתיבה כגון שרטוט והקיף הגויל אבל בדברים שאחר בכתיבה כאיגרת דמי ואף על גב שמטמאת הידים ניטלת ערומה כמו תפילין ועיין במג"א סי' קמ"ז שדעתו שיש ליזהר במגילה שנכתבה כדינה ובפמ"א ח"א סימן ע"ו כת' שאין העולם נזהרים והביא שם מש"ס בסנהדרין וכן בשבו"י סימן י"א דעתו להתיר אף במגילה עיין שם שכת' שמה"ט תיקון שני עמודים בס"ת מפני שאסור לאחוז ערום משא"כ כתבי קודש ע"ש ועיין בא"ר סימן קמ"ז דמפרש מ"ש בהג"ה שם וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו דקאי אמגילה ואפי' בסתם ידי' ובידוע שמטונפות יש להחמיר אף בשאר כתבי הקודש ע"ש והעולם אין נזהרים ליטול סתם ידים קודם נטילת המגילה בידם וטוב להחמיר כמ"ש בא"ר:

ה **פסולה**. ע' בשערי אפרים שער ו' ובפתחי שערים שם ומ"ש במג"א תשו' רמ"א הוא ט"ס וצ"ל רמ"מ הוא תשו' מהר"מ מינץ ועיין מה שכת' שם על דברי הא"ר בזה:

ו **להאריך**. עבה"ט ועיין בשב יעקב חלק יו"ד סי' נ"ד בדין מגילה אחת שנמצא כתוב בה תיבת ליהודים בתוספות ה' בין ו' לדלת כו' והבאתי הדברים בשערי אפרים שער ו' סעיף נ"ב ע"ש ובפתחי שערים איך יש לנהוג בזה וע"ש סעיף נ"א תיקון מגילה לתועלת הסופרים עפ"י סדר א' ב':

ז **דפא**. עבה"ט ועיין בספרי שו"ת בית אפרים סימן ע"ב באריכות בענין זה ובענין מה שנוהגין לכתוב עשרת ב"ה באותיות גדולות ע"ש ושם מבואר דגם יש למנוע לכתחלה מה שכותבין רמז שם הקדוש בר"ת או בס"ת באותיות גדולות עיין שם ובשערי אפרים ובפתחי שערים שם ועיין שם בשם מח"ב שכת' בשם זרע אמת במגילה שלא כת' בעמוד האחרון כ"א ג' או ד' שיטות ולא גמר בסוף הדף ולא סיים באמצע שיטה כשירה לקרות

בה לכתחלה עיין שם ועיין בבר"י בשם מהר"מ אם היתה מגילה כתובה למפרע לא יצא ומהר"ש הלוי מגמגם בדבר:

ח (**סי"א בש"ע**) **לענין לולב הגזול** כצ"ל ועיין בפר"ח סימן תקפ"ו שכ' לענין שופר גזול דמברך ולדידיה ה"ה כאן דהא דין מגילה נלמד מדין שופר בזה אך בבר"י כת' בשם המאירי שיש מחמירים במגילה אף שמכשירים בשופר ע"ש ולפי"ז דאף המכשירים במגילה עכ"פ גרע משופר שלא לברך אלא דבבר"י כת' שצריך טעם למה גרע מגילה משופר. ומ"מ נראה שאין לברך לא במגילה ולא בשופר דספק ברכות להקל ואם הבעלים של השופר או המגילה שם בבה"כ ויוצאים בשמיעה או בקריאה זו נראה דשפיר מברך כיון דלדידיה אין גזל והוא מתכוין לצאת ג"כ בברכה אין כאן בוצע ברך כלל:

סימן תרצב

ב **ביום**. עבה"ט ועיין בא"ר שא"צ להתחיל בראש רק יתחיל ממקום שפסק הראשון עיין שם ובשבו"י ח"א סי' מ"ב הסכים לדבריו בזה וכת' ואם יאמר האומר מה בכך שיתחיל בראש אף אתה אמור לו שהרי מאוד הקפידו חז"ל על טירחא דציבורא כו' רק שיהיה הגומר בשעת הברכה שבירך הראשון כדאיתא בשופר סי' תקפ"ה סעיף ג' עיין שם וכ"כ בדגול מרבבה דמגילה דומה לשופר שמוציא ולכן מתחיל ממקום שפסק זה ונראה שאם לא קרא רק קצת פסוקים אינו מאריך טרחא ויתחיל מראש וגם נראה דאם רוב הציבור מסכימים שיתחיל מראש וליל פורים במוצאי שבת טוב להתחיל מראש שלא יהיה נפשם עגומה בקריאה לחצאין אך אם הוא בשאר הימים שהתענית קשה עליהם יש להקל כמ"ש הא"ר והשב"י להתחיל ממקום שפסק הראשון ועיין בשערי אפרים שער ו' סעיף ס' ובפתחי שערים שם בתחילתו:

ה **לשוח**. עבה"ט ועיין בנ"ב ח"א שהביא דברי הטור בשם בעה"ט שמתיר להפסיק באמצע הקריאה ודברי הטור והב"י שם והביא ראיה דלא כבה"ע מברכות דף י"ד דמבעיא ליה בהלל ומגילה מהו שיפסוק כו' א"ל פוסק כו' משמע דעכ"פ אין להקל במגילה יותר מבק"ש שאין מותר רק מפני היראה והכבוד כו' וגם בעה"ט נראה דמודה דהפסק דהילוך גרע טפי וע"ש בדין אם הגיע זמן קידוש לבנה בליל פורים וזרחה באמצע קריאת המגילה באיזה ענין מותר לפסוק והבאתי הדברים בשערי אפרים סעיף ג' ובפתחי שערים שם עיין שם:

ז **מפלג**. עבה"ט ועיין פר"ח שחולק ע"ז וכ' דקריאת לילה נפקא מוליל' ולא מיקרי לילה עד אחר צאת הכוכבים ובבר"י הביא בשם המאירי גבי זמן בני הכפרים שכ' ומכאן סמכו

גדולי המפורשים לחולות ויולדות שאין צריכים כ"כ להעריב ורשאין למהר קריאתן מבע"י ואף שהוא עדיין בתחום י"ג עכ"ל:

סימן תרצג

ב **ויהי נועם**. ועיין באר הגולה ועיין שם בדבר שמואל שכת' שרוב העולם נוהגים להקדים קריאת המגילה להבדלה על הכוס בבה"כ דהיינו גם אחר סיום סדר קדושה וקדיש תתקבל כמנהג בכל השנה אך כיון שאין הכרע מן הש"ס והראשונים אין להכריח לא' מהקהילות לשנות המנהג וכל קהל כעיר בפני עצמו ואין בזה משום לא תתגודדו כו' וע' במוהרשד"ם ביו"ד סי' ק"ע ע' שם ועיין במג"א סי' תשצ"ג ועיין בר"י שהפר"ח כת' שיבדיל קודם שאין ראוי שיהנה מן הנר קודם הבדלה עד כאן לשונו ולפי"ז סגי אם מברך בורא מאורי האש והב"ד גימגם דאיך יוציא את אשתו בברכה זו כו' אם כן יברך במ"ה בבה"כ קודם הבדלה כיון דכמה רבוותא כ' לברך במ"ה קודם שלא יהנה בלא ברכה כו' ועיין בכנה"ג בשם מהר"ש הלוי שא"צ לברך במ"ה קודם כיון דמסדרן אחר כך על הכוס והנאת הנר כבר נפט' בברכת יוצר המאורות ואינו אלא זכר למה שאירע לאדם הראשון עיין שם ועיין בתוספת פסחים דף נ"א וע' בשירי כנה"ג דאף על פי שבליל ט"ב מברכים קודם התם אינו עתיד לסדרן על הכוס באותו לילה כו' והמברך במ"ה קודם המגילה לא הפסיד ע"ש. ובש"ח הביא מתורת חסד שהביא גם כן דברי כנה"ג בשם מהר"ש הלוי כו' ודברי הד"ש שכתבתי לעיל ע"ש ולענין אם לטלטל המגילה בשבת ולהביאה לבה"כ מבע"י לליל פורים שחל במ"ש עיין לעיל סימן תרפ"ח בט"ו שחל בשבת שכ' הפר"ח דאסור לטלטלה ובשכנה"ג סימן ש"ח קצת מסתפק בזה ובש"ח הביא בשם מטה יהודה דגם להפר"ח אין איסור אלא אם חל בט"ו כיון דיש בו חובת הקריאה אבל בשאר שבתות לא שייכא גזירה דרבה ולמה יאסר ליקרא בה כקורא בתורה וממילא כיון דמותר בקריאה מותר בטלטול וכן נראה שנוטה דעת השכנה"ג וכן מנהג העול' להקל עכ"ל ועיין לעיל סימן ש"ח בש"ת הבאתי מא"ר דמגילה דינה ככתבי קודש ודברי הפר"ח דאוסר ולפי מ"ש מטה יהודה י"ל דלא פליגי דבא"ר דמיירי בשאר שבתות השנה ובזה גם הפר"ח מודה ואמנם לענין הבאה לבה"כ קודם הלילה הייתי מונע מזה משום הכנה משבת לחול וע"ד שנתבאר סימן תרס"ח. ועתה מצאנו כן בהשמטות שבסוף מו"ק ע"ש. ויש להחמיר שלא להביאה ע"י קטן עיין בספרי שו"ת בית אפרים חלק יו"ד סימן ס"ב וס"ג אלא ימתין עד שתחשך או יביאנה בצנעה מבע"י לבה"כ ומעיין בה קצת דרך לימוד דאז לא מיחזי

כ"כ כהכנה וע' במג"א סימן של"ד ס"ק י"ח לענין מגילה שאין כתובה כהלכתה דמכל מקום מצילין כו' ע"ש:

ג (**ס"ג בש"ע**) **אין קורין בו הלל**. וכת' בר"י בשם המאירי דלהך טעמא דאמרי בש"ש משום דקריאתה זו הילולא אם אין לו מגילה לקרות בה יאמר הלל כו' והבר"י כת' כיון דרבא אמר טעמא משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן כו' לא יאמר הלל כלל והלכה כרבא דהוא בתרא וגם לגירסת הרי"ף הרא"ש והר"ן מתקיף לה רבא כו' משמע דהלכתא כוותיה דהא לא אותיבו עליה ולכן סתמו הפוסקים ומשמע דלעולם לא יאמר הלל ע"ש אך במח"ב הביא דבה"ג ורמב"ם כתבו ג"כ הטעם דקריאתה זו הלולא וכדמשמע מהמאירי ויהיב טעמא משום דמיסתבר להו טעמא דר"נ כו' עיין שם ולפ"ז חזר הדין דמי שאין לו מגילה יאמר הלל אך לענ"ד דעיקר כוונת הש"ס על עיקר התקנה אבל אחרי שלא נתקן הלל בפורים משום דקריאתה כו' ממילא שאין מקום לקרות הלל מה שלא תיקנוהו חז"ל לאומרה היום ולענ"ד דאעפ"כ כשאין לו מגילה לקרות יש לו לקרות הלל בלא ברכה שלפניו ושלאחריו כקורא בתהלים ושפיר דמי ואף אם יש לו חומש שקורא בו מגילה לעצמו מכל מקום הרוצה לקרות גם הלל בלא ברכה לא הפסיד דאפשר דעדיף אמירת הלל שלא נתקן שיהיה בכשרות קצת כס"ת משא"כ קריאת המגילה שעיקר תקנתה להיות כתובה כתיקנה ולכן יוצא ידי שניהם:

ד (**ס"ד בש"ע**) **מוציאין ס"ת כו'**. ועיין בשבו"י ח"א סימן ט' בן כרך שהלך לעיר ודעתו לחזור בזמן קריאת המגילה היינו ביום ט"ו שלו שאז אינו חייב לקרות בי"ד והוא מתפלל בבה"כ עם הציבור ויכול לעלות לתורה בפרשת ויבא עמלק אף על פי שאין עליו היום חיוב קריאת המגילה ועיין שם לענין יום התענית כשהכהן אין מתענה שיוצא מבה"כ ולענין בן א"י שדעתו לחזור לענין הקריאה בח"ל ביום טוב ב' ש"ג וכתבתי מזה בשערי אפרים ע"ש:

סימן תרצד

א **שתי מתנות**. עבה"ט ועיין פר"ח דס"ל דעני פטור ממתנות לאביונים ומשלוח מנות חייב והבר"י כתב כדברי הב"ח וט"ז כדקי"ל בי"ד סימן רמ"ח דאפי' עני המתפרנס מצדקה צריך לתת ממה שנתנו לו ובמח"ב כתב שכ"כ במטה יהודה עיין שם בשם זרע יעקב שאם נותן מעות צריך שיתן שיעור שיקנה ג' ביצים אוכל ואם נותן אוכלים צריך שיתן לו שיעור ג' ביצים מפת כך נראה לפום ריהטא ולפי"ז אם מחלק לעניים מנה לכ"א פרוטה לא יי"ח ועדיין צריך להתישב עד כאן לשונו ואין גוף הספר בידי לדעת טעמו

דבכל דוכתי נתינה בפרוטה עיין בפסחים דף ל"ב ובגיטין דף ך' בתוספות שם ואפשר שלמד ממ"ש בחולין ר"פ ראשית הגז שיתן לו משקל ה' סלעים לעשות ממנו בגד קטן שנאמר תתן לו שיהא בו כדי מתנה וכן כ' הרמב"ם בפרק יו"ד מהלכות בכורים ובש"ע י"ד סי' של"ג תתן לו שיהא בו כדי מתנה המועלת ולפ"ז יש לומר דה"ה כאן אינה קרויה מתנה אא"כ יש בה כדי מתנה המועלת דהיינו כדי שיעור סעודה ואמנם שם דף קל"ח איתא דהא דילפינן כדי לעשות בגד קטן מדכתיב לעמוד לשרת נפקא ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת בחלק יו"ד סימן ר"א שכת' בענין הפרשת חלה שיש בזה ב' מצות א' לאפקועי איסור טבל וע"ז אין לו שיעור מה"ת והשני לקיים מצות נתינה לכהן יש לו שיעור מה"ת דכתיב תתנו כדי נתינה כו' ושם נשא ונתן בדברי התוספות בגיטין דף ך' ותמה עליהם ע"ש שהאריך (ועיין ברמב"ן בגיטין שם שכת' דלענין מילתא דהוי דררא דממונא הוי נתונה בפרוטה וגט שאני עיין שם) ונפלאתי שלא הזכיר מתני' דר"פ ראשית הגז ומדברי המשנה למלך י"ל מתנות עניים ה"ל והמעיין יראה שהדברים קרובים עיין שם ומה שכת' בשם הלק"ט בנותן לאחד שיעור שני מתנות כו' נראה מלשון הש"ס והפוסקים דודאי לא יצא בפחות משני עניים ועיין בפר"ח שהקשה אימא שני מתנות לכל אביון וכדפריך ביומא גבי ונתן על שני השעירים כו' ע"ש ובבר"י האריך בזה וע"ש בא"ר בשם הרמב"ם טוב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ומשלוח מנות לרעים שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים יתומים ואלמנות וגרים ודומה לשכינה שנ' להחיות רוח שפלים ולהשיב לב נדכאים עד כאן לשונו:

ב **ואין עבה"ט**. מ"ש במקום דנהיגי לתת המעות מחצית השקל להחזן כו' במח"ב שגג בזה ע"י טעות שנפל במג"א וחסר הציון על סעיף ב' אין משנים מעות פורים כו' וע"ז קאי המג"א כמבואר במ"ב וכמ"ש ביד אפרים ומעולם לא עלה על הדעת שיהיה מנהג לתת מחצית השקל להחזן והבה"ט שהוסיף מדעתו תיבות מחצית השקל לא כיון יפה והוא מכשול הגורם לגבאי צדקה שהם יד עניים לגרוע כוחם של עניים מצדקה זו שנותנית למחצית השקל לתתם להחזן וז"ל המ"ב מה שנוהגים בכמה קהילות שנותנין מעות פורים הכל לש"צ הקורא את המגילה לו לבדו ואין מחלקים לעניים מעות פורים כלום אי שרי למיעבד הכי או צריך לבטל המנהג משום דתנא מגבת פורים כו' תשובה ודאי דלאו שפיר למיעבד הכי ומנהג כשר הוא לחלק לעניים אמנם היינו דוקא האיך שגבהו בהדיא לצורך העניים כו' או שמנהג אותה העיר כו' אבל באותן מקומות שכבר נהגו ליתן מעות פורים הכל לחזן הקורא המגילה איני רואה איסור שכל הנותן כו' ומחשבת כ"א אדעתא דחזן דאין כאן דין מעות פורים ואע"ג דמרגלא בפומי דאינשי לקרותם בשם

מעות פורים לאו בשמא תליא מילתא אלא בגביות תליא מילתא וכן פירש"י מגבת פורים מעות שגבו הגבאים מבני העיר לחלק לעניים לסעודת פורים כו' משא"כ בנדון דידן מעולם לא גבי אדעתא דעניים כו' עכ"ל מבואר שהיה דרך אותן המקומות לגבות מעות מבה"כ ע"ד ליתן לחזן הקורא המגילה והיה נקרא בשם מעות פורים ובזה כת' המ"ב דינו אבל אין להקל במחצית השקל והאומר מנהג ע"פ מ"ש בבה"ט אין שומעים לו כי הוא מנהג בטעות ואם נהגו צריך לבטלו ולדידי חזי לי ש"ץ יראי ה' אשר רצו לזכות במחצית השקל מחמת דברי בה"ט אלו והראיתי להם שהוא טעות וחזרו בהם ומשכו את ידם מן הוא והלאה ומ"ש המ"א שהביא הבה"ט אבל לא נפקי בזה כו' זה מבואר גם כן דקאי על הך מעות הניתן לגבאים שנקרא עליהם שם מעות פורים:

סימן תרצה

א (**ס"א**) **בש"ע מצוה להרבות כו'** וע' בבר"י בשם א' קדוש בתשובה כת"י אם עשה סעודת פורים בלא לחם יצא ועיין שם בשם מהר"י מולכו מי שאכל בליל פורים ונמשכה סעודתו עד היום ואכל קצת ביום יצא ועיין בכנה"ג ופר"ח דבלילה אפי' אבוקה כנגדו לא יצא ומ"ש הב"י שי"מ כעין לילה שאין אבוקה כנגדו היינו אף ביום ובבית אפל אבל כשאינו אפל פשיט' שא"צ הדלקה דשרגא בטיהרא מאי מהני ואני ראיתי חסידים ואנשי מעשה כשהיו יושבין בסעודה לאחר מנחה הי' מדליקין נרות לשמוח בהם עד כאן לשון הבני חייא ועיין בליקוטי פר"ח שכת' בשם ת"ה ס"ק ק' כשעושה סעודה ביום מדליק אבוקה דרך שמחה ויו"ט ע"ש וכעת לא מצאתי בת"ה ועיין במח"ב מ"ש על ספר שונה הלכות בזה וכת' במור וקציעה נ"ל שא"צ להזהר לעשות בסעודת פורים זכר לאבילות ירושלים כיון דחייב לבסומי עד דלא ידע כו':

ב **וישן**. עבה"ט ועיין בסידור עמודי שמים שכת' שאביו הגאון ז"ל היה נוהג בימי בחרותו לקיים המימרא כפשוטו. ומי שהוא חלש בטבעו (או שמשתטה עד שאפשר שיבא ע"ז לידי מעשה או דברים שלא כהוגן) אין לו לשתות יותר מדאי וראיה לדבר ריב"א ודוק עכ"ל. וכוונתו במ"ש ריב"א הוא ר"ת ר' יהודה בר אילעי ר"ל שר"י בר אילעי אמר בירוש' דלא שתי אלא מפסחא לפסחא וחוגרני צדעי כו' משמע דבפורים לא שתה כיון ששתייתו היה מזיק לבריאת גופו:

ו **ראשונה**. עבה"ט ועיין בהר הכרמל סי' ז' שכת' דגם מהרי"ל לא קאמר אלא בשבת אבל בפורים לא הוי סתרי אהדדי מה שאינו אומר עה"נ בתפלה דזה שתיקה היא ואינו סתירה כדיבור ושפיר צריך להזכיר עה"נ בלילה אפילו התפלל תוך סעודתו ע"ש ועיין

בא"ר שדעתו כהמג"א גם הביא ממהרי"ל שמהר"ן ושאר לומדים התפללו מעריב אחר הסעודה בחצות לילה וזה דלא כשל"ה ואם רוצה למצוא תקנה שיתפללו בבה"כ ולא יתבטל התמיד נ"ל שילכו בלילה או סמוך ללילה יברכו בהמ"ז ואח"כ ילכו להתפלל ויוכלו לאכול ולשתות ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני ימים וגם כל יחיד שמירתת שישכח להתפלל יעשה כן ע"ש ובסידור עמודי שמים להגאון יעב"ץ כ' שאף אם יתפלל בתוך הסעודה אומר עה"נ והכי עבידנא עובדא ע"ש:

ז **בשר עבה"ט** ועיין באשל אברהם ריש סימן תרצ"ד בשלוח מנות ונאנסו כו' ואין לו שייכות לשם במתנות לאביונים כ"א לכאן ומ"ש שם דלא כספר בני חייא ע"ש שבעהמ"ח ב"ח גופיה משמע דעתו שלא יצא שכת' בנגנבו או בנותן מתנה ע"מ להחזיר אף על גב דבעלמא מהני יש לחלק דהכא עיקר התקנה משום שמחה וכיון שנגנבו או חוזר ונוטלו ליכא שמחה ע"ש:

ט **ואשה עבה"ט** ועיין בפר"ח שכת' דאיש כתיב ולא אשה ובשבו"י ח"א סימן מ"ה כת' שהטעם ברור כיון שגם הם היו באותו הנס וגם כתיב קבלו היהודים והנשים בכלל ומ"ש איש ע' בקידושין דאיש סיפק בידו לעשות ובב"ק דף ך"ט מיבעיא ליה בגזול גיורת אף על גב דכתיב איש דילמא אורחי' דקרא הוא כו' ולכך י"ל דבמתנות לאביונים לא כתיב איש משום דמקבלין צדקה מן הנשים וע"ש מ"ש הרמ"א במתנות לאביונים אין לחוש מלבד מ"ש בד"מ בשם מהר"י ברי"ן י"ל כפשוטו דמשלוח מנות אשה לאיש או איש לאשה מראה הרגל דבר וחיבה משא"כ במתנות לאביונים שהוא דרך צדקה כו' ועיין שם בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ק"ח השיג ג"כ על הפר"ח מהני טעמי שכת' השבו"י וכת' גם כן כמו דחייבים במקרא מגילה איתקיש עשיה לזכירה גם כן וגם שטעם שאף הם היו בנס שייך לכל מצות הנוהגים בפורים ומכל מקום אי מעל זרעם לחוד דאשה נמי זרע מיקרי היה מקום לומר דפטורי כמו מצוה דאורייתא שהז"ג כו' ועיין לעיל סימן תרפ"ז ס"ק ה' בשם שאילת יעב"ץ ח"ב ועיין בבר"י כאן בשם מהר"י מולכו שמסתפק באחד שאמר קחי זה המטבע למעות פורים והתקדשי לי בו וכו' עיין שם ולענ"ד פשוט להחמיר בזה על כל פנים ספק קידושין ומה שכת' רמ"א אבל במתנות לאביונים אין לחוש היינו בסתמא שרינן שישלח לה בתורת צדקה ואין לחוש שיבא לידי ספק קידושין כמו דחיישינן במנות ועמש"ל בשם השבו"י בזה:

סימן תרצו

א **עושין**. עבה"ט ועיין בר"י בשם בית דוד מי שהיה בונה ביתו קודם פורים ע"י עכו"ם כיון דאוושא מילתא מבטל ביום פורים עיין שם ונראה ששם במקום שנהגו שלא לעשות אף ע"י עכו"ם ואפשר דס"ל דבנין בית בפרהסיא יש להחמיר טפי וצ"ע:

ד **בהספד**. עיין בר"י בשם בית יהודה דה"ה שאסור בבכיה וע"ש שמ"ש הנשים מענות דמ"מ אסורים לבכות ולקונן על מת שיש כמה ימים שמת מיהו אין למחות בידם מוטב כו' ע"ש:

ו **אבילות**. עבה"ט וע' בשו"ת מוה"ר יוסף קצבי סימן ו' שהאריך ובר"י כת' דנקטי' כמ"ש הב"י ביו"ד שלא להתאבל דהלכה כדברי המיקל באבל וכן הסכמת בעל בית דוד וכן פשט המנהג במדינות אלו וכן הורינו הלכה למעשה עיין שם ועיין ביד אפרים מ"ש בשם התשב"ץ:

ז **שבצנעה**. עבה"ט בשם הט"ז שאין לקרות לילך נגד האבל ועיין בא"ר דה"ה כשחל שושן פורים בע"ש אין לקרות ג"כ:

י **בלילה**. עבה"ט ועיין מה שכת' ביד אפרים על דברי הש"ע והמג"א בזה ועיין בא"ר דמכ"ש בליל שני דאסור:

יב **לישא**. עבה"ט ועיין פר"ח שכת' גם כן שלא לישא בפורים ובבר"י כת' בשם מופת הדור מוהר"ר יצחק הכהן ז"ל עם היותו תלמיד הפר"ח הורה להתיר לישא בפורים כהוראות הש"ע וכן פשט המנהג במדינות אלו:

סימן תרצז

א **ותענית**. עבה"ט ועיין מג"א דלכ"ע אין אומרים עה"נ ועיין בעטרת זקנים שאין נוהגים איסור בעשיית מלאכה באדר ראשון ועיין פר"ח אם טעו וחשבו שהוא שנה פשוטה וקראו המגילה והפרשיות בראשון ואחר כך נודע להם שהיא מעוברת צריכים לחזור ולקרות הפרשיות והמגילה באדר השני ועיין בב"י סימן תרפ"ח ובסוף ספר בדק הבית ע"ש ועיין מ"ש מהר"ש הלוי בתשובה במי שנעשה לו נס באדר כו' ומ"ש ע"ז בבר"י ועיין במג"א לעיל סי' תקס"ח ס"ק ך' האריך בדיני אדר שני לענין יא"צ ושם הביא מאה"ע סי' קכ"ו ומי"ד סימן ר"ך ומשם יש ללמוד כמה הילכתא גבורתא בענין זה:

ב **בי"ד**. עבה"ט ועבט"ז שהביא בשם הגהות תשב"ץ שרבינו יחיאל מפאריז רגיל להרבות בסעודה ולהזמין בני אדם כמשמעות לשון המשנה אין בין אדר כו' ושפי' מסיים רמ"א וטוב לב משתה תמיד ועיין בר"י שכת' מור"מ ז"ל בחכמה יסד חתימה מעין פתיחה

שני תמידין כסדרן הוא פתח בריש הגהותיו שויתי ה' לנגדי תמיד וחתם וטוב לב משתה תמיד כו' ע"ש. נ"ל שלפי שרצה לסיים בדבר טוב ודבר בעתו נקט לישנא מעליא דקרא לצחות וטוב לב דהיינו שטוב שיעשה בב' האדרים משתה אפשר שזה כוונת הט"ז מה שכת' ושפיר מסיים הרמ"א כו' וכוונתו כמ"ש וגם יש רמז כי תיבת משתה טוב בגי' אדר ראשון עוד אפשר לומר לפי מש"ל סימן תר"ע בהג"ה ס"ב לענין חנוכה שי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות כו' ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודת שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה ע"ש ומשם נלמד לכאן ג"כ כשירבה קצת בסעודה לצאת ידי המחמירים יש לנהוג לומר זמירות ותשבחות שאז בודאי הוא סעודת מצוה ולרמוז לזה מסיים וטוב לב משתה תמיד והוא עפ"י מה דאמרינן בערכין דף י"א מנין לעיקר שירה מה"ת כו' איזה עבודה שהוא בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זה שירה וע"ש ברש"י דמייתי מישעיה ס"ה הנה עבדי ירונו מטוב לב וע"ש בתוס' דאשכחן נמי גבי ד"ת שכת' רש"י ברות שיש במדרש וייטב לבו בד"ת וכן בשבת דף ס"ג ויטיבך לבך על תלמוד תורה אלא דלא כתיבא בהדיא ע"ש ולזה אמר וטוב לב משתה תמיד כלו' שבטוב לב דהיינו שירות ותשבחות וד"ת משתה תמיד ולפי מ"ש במקום אחר על מ"ש ויחן ישראל נגד ההר דהיינו שנסתלק היצה"ר מהם ולכן פי' רש"י ויחן כאיש אחד בלב א' לפי מה דאמרינן בכל לבבך בשני יצריך וכאן שנסתלק היצר הרע לא היה להם רק לב א' ובקרא דכתיב בשמחה ובטוב לבב וסמך טוב ללבב מסתבר טפי למדרשיה דקאי על שירה שאין היצר הרע מסתלק בשירה לבד כ"א ע"י ד"ת שהוא תבלין שלו ואז עדיין יש כאן שני לבבות משא"כ התם דכתיב ויטב לבו שפיר דריש ליה על תלמוד תורה דבעידנא דעסיק בה מגינא ומצלא וכן אמרו שלשה שאכלו על שולחן א' ואמרו עליו דברי תורה כו' ועיין מ"ש בהקדמה שו"ת בית אפרים חלק א"ח במ"פ וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב כו' וזהו שאנו אומרים והאר עינינו בתורתך י"ל שהכוונה ע"י תורתך כמ"ש חז"ל המאור שבה מחזיר למוטב ואז ודבק לבנו במצותך ויחד לבבינו כו' ששני הלבבות יתיחדו להיות אחד לאהבה כו' וזה הגורם שידבק הלב במצות אחרי שאין שם יצר סמוך ויותר יש לזרז עצמו בד"ת במקום שיש שם איזה שמחה אף אם היא שמחה של מצוה ועיין בסוף סוכה בענין שמחת בית השואבה וכן מבואר לעיל סימן תקכ"ט אדם אוכל ושותה ושמח ברגל ולא ימשוך בבשר ויין ובשחוק וקלות ראש לפי שאין השחוק וקלות ראש שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על הוללות וסכלות אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר עכ"ל והוא לשון רבינו הרמב"ם ז"ל והמפרשים ז"ל פירשו לשחוק אמרתי מהולל ר"ל שיהיה באיזה ענין שיהיה השחוק הוא הוללות עבט"ז לעיל אך לשמחה מה זו עושה ר"ל שלענין שמחה

אין להחליט שאינה יפה שבאמ' יש שמחה של מצוה ולכן יש ליתן לב לדעת מה זו עושה ר"ל מה טובה אם הוא שמחה של מצוה או לא אך הואיל ואפשר כי מתוך אכילה ושתיה והוללת יתמשך לשחוק וקלות ראש לכן יקח תבלין לבסם השמחה בד"ת וחדוות ה' יהיה מעוזו ויטב לבו בד"ת וז"ש וטוב לב משתה תמיד ויה"ר שיהיה לנו לב אחד לאבינו שבשמים ונשא לבבנו אל כפים אל הפותח יד בתשוב' יהיו אמרינו לרצון לפני אדירי כל חפצם לשקוד על דלתות התורה והמצוה ליישר מסילה באורח חיים. ואשר יספוק עלימו בדינים או חתום באפוקי מגינים בשערי תשובה ויד אפרים יאיר עינים ויקרא שם המקום מחנים:

וה' ישיב שבותינו בישיבת ציון וירושלים והיו לאחדים עץ יהודה את עץ יוסף אשר (ביד אפרים):